

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ім. Ф. ПОТУШНЯКА

КАЛЕНДАР

КРАЄЗНАВЧИХ

ПАМ'ЯТНИХ ДАТ

НА 2016 РІК

Рекомендаційний бібліографічний посібник

Ужгород . Видавництво В.Падяка . 2015

УДК 015
ББК 92
К17

Календар-щорічник є орієнтиром для громадськості краю у перебігу подій, ювілеїв та пам'ятних дат у 2016 році. Основу календаря складають ґрунтовні наукові розвідки про визначних діячів краю, підготовлені провідними карпатознавцями.

Представлені матеріали з успіхом можуть бути використані не лише в бібліотеках краю, але й у регіональній пресі, культ-освітніх установах, навчальних закладах тощо.

Укладач:

Л. О. Падяк

за участі:

О. В. Шмайда, Є. Й. Слущька, І. Р. Фофлак

Відповідальна за випуск **О. А. Канюка**

Випусковий редактор **Л. О. Падяк**

В оформленні обкладинки використано
репродукцію картини
Адальберта Ерделі “Хижа в лісі” (1921 р.).

© Закарпатська ОУНБ
ім. Ф. Потушняка, 2015
© Видавництво В. Падяка, 2015

ISBN 978-966-387-104-2

ВІД УКЛАДАЧІВ

Календар краєзнавчих пам'ятних дат видається Закарпатською обласною універсальною бібліотекою з 1977 року, в розширеному варіанті – з біографічними матеріалами – з 2003 року.

Видання покликане надати бібліотекарям та читачам довідковий матеріал про важливі події з історії області, ювілеї уродженців краю та видатних діячів, які життям і діяльністю пов'язані з Закарпаттям.

Цьогорічне видання відкривається переліком основних краєзнавчих знаменних та пам'ятних дат 2016 року. (Можливі неточності пояснюються тим, що друковані джерела, якими укладачі користувались при підготовці видання, не завжди розрізняють старий і новий стилі). Якщо у минулорічних випусках містилась довідка щодо цьогорічного ювіляра чи знаменної події, у переліку вміщено відповідне посилання ("Текстова довідка..."). Ювілейні статті вміщені в другій частині покажчика. Відбір літератури та документів закінчено в основному в червні 2015 р.

У підготовці рекомендаційного бібліографічного посібника брали участь:

Андрійцьо В. М., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри суспільних дисциплін Карпатського інституту університету "Україна";

Баяновська М. Р., кандидат педагогічних наук, доктор філософії (PhD), доцент, завідувач кафедри суспільно-гуманітарної та етико-естетичної освіти Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, член Національної Ліги українських композиторів;

Бейреш М., член Національної Спілки журналістів України;

Біксеї Л. І., мистецтвознавець, заступник директора з наукової роботи Закарпатського обласного художнього музею ім. Й. Бокшая, лауреат премії ім. Й. Бокшая та А. Ерделі;

Бобонич П. П., кандидат фізико-математичних наук;

Вакула Н. С., провідний бібліотекар медичної бібліотеки Закарпатського обласного медичного інформаційно-аналітичного центру;

- Гаврош Ок.,** мистецтвознавець, викладач Закарпатського художнього інституту;
- Гайсак М.,** доктор фізико-математичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділом теорії елементарних взаємодій, Інституту електронної фізики Національної Академії наук України;
- Герасимова Г. П.,** кандидат філологічних наук;
- Головчак О. В.,** кандидат політичних наук, доцент Карпатського інституту підприємництва, головний редактор видавничої студії „ZORIANa”;
- Голуб Н. П.,** кандидат хімічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичної та колоїдної хімії, хімічного факультету ДВНЗ “УжНУ”;
- Гомонай Г.,** доктор фізико-математичних наук, старший науковий співробітник Інституту електронної фізики НАН України;
- Густі В. П.,** голова Закарпатської обласної організації Національної Спілки письменників України, заслужений працівник культури України, лауреат обласних премій ім. Д. Вакарова, Всеукраїнської премії ім. Зореслава та обласної премії у галузі літератури ім. Ю. Потушняка;
- Данилець Ю. В.,** кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України історичного факультету ДВНЗ “УжНУ”, директор богословсько-історичного науково-дослідного центру ім. архімандрита Василія (Проніна);
- Завілопуло А. М.,** доктор фізико-математичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту електронної фізики НАН України;
- Кічера В. В.,** кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України історичного факультету ДВНЗ “УжНУ”;
- Контрош Є.,** кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник;
- Кухта В. В.,** член Національної спілки письменників України, член Національної спілки журналістів України, лауреат літературних премій: обласної премії у галузі літератури ім. Ф. Потушняка та “Князь Роси” ім. поета Т. Мельничука, румунської літературної премії “Лицар слова”, міжнародної літературної премії “Карпатська корона” та Всеукраїнської літературної премії ім. Б. Нечерди;

- Кушнір Б. Г.**, заслужений працівник культури України, прозаїк, публіцист, головний редактор видавництва „Карпати”;
- Лобода О. С.**, член Національної Спілки журналістів України;
- Лендел В. Г.**, доктор хімічних наук, доцент, академік Української технологічної академії, заслужений працівник освіти України, декан хімічного факультету УжНУ;
- Мадяр-Новак В. В.**, музикознавець, фольклорист, викладач Ужгородського державного музичного училища імені Д. Є. Задора, лауреат обласної премії імені Д. Є. Задора;
- Мікловда В. П.**, член-кореспондент НАН України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений працівник освіти України, доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету ДВНЗ “УжНУ”;
- Навроцька Є.**, вчитель методист, відмінник освіти України, журналіст ЗОДТРК “Тиса-1”, редактор програми “Романо джівіпен”;
- Олашин М. В.**, кандидат історичних наук, доцент кафедри нової і новітньої історії та історіографії УжНУ;
- Пагіря В. В.**, письменник, краєзнавець, журналіст, літературознавець;
- Падяк В. І.**, кандидат філологічних наук, викладач Інституту русинської мови та культури Пряшівського університету (Словачина);
- Пітюлич М. І.**, доктор економічних наук, професор;
- Пулик О. Р.**, доктор медичних наук, професор, завідувач курсу неврології кафедри терапії та сімейної медицини факультету післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки ДВНЗ “УжНУ”;
- Рижова Г. Б.**, головний зберігач фондів ЗОХМ ім. Й. Бокшая, мистецтвознавець, лауреат премії ім. Й. Бокшая та А. Ерделі;
- Ребрик Н. Й.**, кандидат філологічних наук, доцент, проректор ЗХІ;
- Ребрик І. М.**, поет, публіцист, директор видавництва “Гражда”;
- Сенько І. М.**, кандидат філологічних наук, доцент УжНУ;
- Слуцька Є.**, головний бібліотекар Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потишняка;
- Торич З.**, кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник, учений секретар Інституту електронної фізики Національної Академії наук України;

- Улинець Г. І.**, методист Мукачівського РБК;
- Федака С. Д.**, доктор історичних наук, професор кафедри історії України УжНУ, член Національної спілки письменників України, лауреат премії ім. Ф. Потушняка та Всеукраїнської премії ім. Зореслава;
- Фенич В. І.**, кандидат історичних наук, доцент, декан історичного факультету ДВНЗ “УжНУ”;
- Ходанич П. М.**, кандидат педагогічних наук, доцент ЗІППО, відмінник освіти України, член Національної спілки письменників України, лауреат премій ім. І. Вільде, “Карпатська корона” (Україна–Румунія), Всеукраїнської премії ім. Зореслава, обласної премії у галузі літератури ім. Ф. Потушняка;
- Черкасов В. Г.**, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри анатомії людини Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця;
- Чундак С. Ю.**, доктор хімічних наук, професор, завідувач кафедри екології та охорони навколишнього середовища хімічного факультету ДВНЗ “УжНУ”;
- Шапочка І. В.**, кандидат фізико-математичних наук, доцент, завідувач кафедри алгебри математичного факультету ДВНЗ “УжНУ”;
- Шафраньош І.**, доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри квантової електроніки Ужгородського національного університету;
- Шелепець І. Ю.**, краєзнавець, голова Великоберезнянського екологічного клубу “Кремінець”;
- Шимон Л.**, доктор фізико-математичних наук, професор кафедри квантової електроніки Ужгородського національного університету;
- Шпеник О. Б.**, академік НАН України, доктор фізико-математичних наук, професор, директор Інституту електронної фізики Національної Академії наук України.

КАЛЕНДАР КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАМЕННИХ ТА ПАМ'ЯТНИХ ДАТ 2 0 1 6 РОКУ

Січень

- 1 – 120-річчя від дня народження Івана Парканія, головного радника чотирьох президентів Чехословаччини Т. Масарика, Е. Бенеша, Е. Гахи та К. Готвальда. Народився у с. Тарасівка Тячівського р-ну (1896–1997)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”

- 1 – 55-річчя від дня народження Андора Антоновича Бірова, кандидата історичних наук. Народився в с. Чорнотисово Виноградівського р-ну (1961)
- 3 – 80-річчя від дня народження Юрія Юрійовича Керчі, науковця, заслуженого діяча науки і техніки України, член-кореспондента НАН України, академіка Української технологічної академії, лауреата премії ім. Л. В. Писаржевського та премії ім. А. І. Кіпріанова НАН України. Ю. Ю. Керча – відомий вчений-хімік у галузі високомолекулярних сполук. Він є автором та співавтором близько 400 наукових праць та 20 винаходів. Народився в с. Страбичово Мукачівського р-ну (1936)
- 3 – 55-річчя від дня народження Маргарити Дмитрівни Вовканич, кандидата психологічних наук, доцента кафедри соціальної роботи юридичного факультету УжНУ. Народилася в с. Нижні Ворота Воловецького р-ну (1961)
- 5 – 55-річчя від дня народження Івана Михайловича Ребрика, поета, журналіста, директора видавництва “Тражда”. Народився в с. Боржавське Виноградівського р-ну (1961)

- 6 – 80-річчя від дня народження Степана Павловича Бунди, скрипаль-методиста, педагога, ансамбліста, оркестранта і музично-громадського діяча (1936)
- 6 – 80-річчя від дня народження Василя Петровича Марка, літературознавця, критика. Народився в с. Руське Поле Тячівського р-ну (1936)
- 7 – 95-річчя від дня народження Зірки Василівни Гренджі-Донської, журналіста, громадського діяча, почесного члена товариства “Просвіта”. Народилася в м. Ужгород в родині відомого закарпатського письменника Василя Гренджі-Донського. Після смерті батька (1974) зайнялася впорядкуванням і каталогуванням його творів. Видала 12 томів його творів. Є автором численних критичних статей, нарисів, які з 1970-х рр. публікувалися в україномовних виданнях Америки (1921)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 9 – 75-річчя від дня народження Тетяни Анатоліївни Красницької, кандидата хімічних наук, доцента УжНУ. Автор понад 70 наукових публікацій. З 1947 р. проживає на Закарпатті. Народилася в м. Вітебськ (Білорусь) (1941)
- 11 – 115-річчя від дня народження Олексі Олексійовича Борканюка, політичного діяча, одного з керівників Закарпатської крайової організації комуністичної партії, Героя Радянського Союзу (помертно). Народився в смт Ясіня Рахівського р-ну (1901–1942)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 12 – 100 років від дня народження Золтана Степановича Баконія, лауреата премії ім. К. Ушинського, заслуженого вчителя України. Народився в с. Невицьке Ужгородського р-ну (1916–1989)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 14 – 55-річчя від дня народження Василя Юрійовича Керецмана, доктора наук з державного управління, доцента, педагога вищої школи. Народився в с. Мирча Великоберезнянського р-ну (1961–2006)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 15 – 95 років тому відбулося святкове відкриття Руського театру Товариства “Просвіта” в м. Ужгород (1921)

- 15 – 75-річчя від дня народження Олександра Івановича Тарабана, кандидата історичних наук, доцента УжНУ. Народився в м. Павлоград (нині Дніпропетровська обл.) (1941–1997)
- 16 – 200-річчя від дня народження Яноша Літераті, реформатського священика, теолога, письменника, пастора Мукачівської в'язниці. Народився в с. Марокпап (Угорщина) (1816–1887)
- 16 – 80-річчя від дня народження Йосифа Шрамла, кандидата філологічних наук, мовознавця-діалектолога. Заклав наукові засади дослідження німецьких говірок (етнічний німець). Народився в с. Німецька Кучава Мукачівського р-ну (1936–1989)
- 17 – 55-річчя від дня народження Юлії Василівни Юсип-Якимович, кандидата філологічних наук, доцента кафедри словацької філології УжНУ. Народилася в с. Руське Поле Тячівського р-ну (1961)
- 18 – 80-річчя від дня народження Степана Ілліча Жупанина, доктора педагогічних наук, професора, поета, заслуженого працівника народної освіти України, лауреата премії ім. Л. Українки. Народився в м. Іршава (1936–2005)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”
- 19 – 85-річчя від дня народження Івана Івановича Губалія, прозаїка, літературознавця. Народився в с. Липча Хустського р-ну (1931–2004)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”
- 19 – 65-річчя від дня народження Василя Васильовича Сочки, художника декоративно-прикладного мистецтва, члена Національної Спілки художників України. Народився в м. Ужгород (1951)
- 19 – 60-річчя від дня народження Наталії Андріївни Тесовської, художника-кераміста. Народилася в с. Петрівка Ужгородського р-ну (1956)
- 20 – 80-річчя від дня народження Василя Степановича Габорця, заслуженого працівника культури України. Народився в с. Липча Хустського р-ну (1936)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”
- 21 – 80-річчя від дня народження Марти Павлівни Кузьми, учителя-методиста, відмінника народної освіти, соросівського вчителя. Народилася в м. Тячів (1936)
- 21 – 75-річчя від дня народження Марії Георгіївни Бочко,

фольклориста, літературознавця. Народилася в с. Тур'ї-Ремети Перечинського р-ну (1941)

- 22 – 70-річчя від дня утворення Закарпатської області у складі України (1946)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік”

- 23 – 75-річчя від дня народження Наталії Петрівни Маньо-Хрипак, науковця УжНУ. Вона є спеціалістом у галузі органічної хімії, автор близько 40 наукових праць, співавтор двох винаходів, навчального посібника “Органічна хімія”. Народилася в с. Тур'ї-Ремети Перечинського р-ну (1941)

- 24 – 125-річчя від дня народження Михайла Рошахівського, вчителя, керівника і засновника музичного-драматичного товариства “Кобзар” в м. Ужгород. У 1946 р. заснував і став першим директором Виноградівської дитячої музичної школи (1891–1952)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік”

- 26 – 225-річчя від дня народження Івана Чурговича, видатного педагога і організатора шкільної справи та підготовки вчителів для народних шкіл. Народився в с. Новоселиця Перечинського р-ну (1791–1862)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”

- 26 – 75 років тому відбулися установчі збори “Подкарпатського об'єднання наук” (1941)

- 27 – 275-річчя від дня народження Івана Пастелія, історика, церковного діяча. Народився в с. Мала Пастіль (нині с. Пастілки) Перечинського р-ну (1741–1799)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”

- 27 – 100-річчя від дня смерті Михайла Фінцицького, юриста, громадського діяча, фольклориста та перекладача. Народився у с.Чепеї (нині перемістія с.Великі Капушани, Словаччина) (1842–1916)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2007 рік”

- 27 – 90-річчя від дня народження Павла Юрійовича Бедзіра, графіка. Народився в с. Калини Тячівського р-ну (1926–2002)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”

- 28 – 55-річчя від дня народження Віри Василівни Мадяр-Новак, фольклориста-етномузиколога, музикознавця, педагога, лауреата обласної премії ім. Д. Задора. Працює в Ужгородському

музичному училищі. Народилася в м. Станіслав (нині м. Івано-Франківськ) (1961)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 29 – 140-річчя від дня народження Сіона Сільвая, художника, драматурга, композитора, збирача народних пісень. Народився в с. Сусково Свалявського р-ну (1876–1932)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 29 – 65-річчя від дня народження Андрія Васильовича Пастеляка, лікаря-отоларинголога, головного лікаря Перечинської центральної районної лікарні. Народився в м. Перечин (1951)

у січні відзначається:

- 15 років тому на базі спорткомплексу “Драгобрат”, що в смт Ясіня Рахівського р-ну, вперше в Україні проведено Всеукраїнські змагання з гірськолижних видів спорту – дорістайл та могул в рамках І Всеукраїнських зимових спортивних ігор (2001)

Лютий

- 1 – 105-річчя від дня народження Василя Юрійовича Куруца, одного з організаторів Підкарпатського Союзу Молодих (ПСМ), борця антифашистського Руху Опору. Народився в с. Кольчино Мукачівського р-ну (1911–1976)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 1 – 90-річчя від дня народження Василя Юлійовича Іванча, священника, засновника Карпатського Союзу в Австралії. Народився в с. Веряця поблизу смт Королево Виноградівського р-ну (1926–?)

- 1 – 85-річчя від дня народження Антона Михайловича Копинця, поета, прозаїка. Народився в с. Імстичово Іршавського р-ну (1931–1980)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 1 – 85-річчя від дня народження Володимира Васильовича Микити, живописця, народного художника України, академіка АМ України, лауреата Національної премії ім. Т. Г. Шевченка. Народився в с. Ракошино Мукачівського р-ну (1931)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 2 – 65-річчя від дня народження Івана Михайловича Рогача, доктора медичних наук, професора УжНУ, заслуженого лікаря України, організатора та очільника кафедри громадського здоров'я на факультеті післядипломної освіти УжНУ. Народився у с. Кибляри Ужгородського р-ну (1951)
- 4 – 100-річчя від дня народження Олександра Блистіва, громадсько-політичного діяча (1916–1939)
- 4 – 95-річчя від дня народження єпископа Івана Антоновича Маргітича, брав активну участь у відродженні греко-католицьких громад і парафій Мукачівської єпархії. Народився в с. Велика Чингава (нині с. Боржавське) Виноградівського р-ну (1921–2003)
- 6 – 195-річчя від дня смерті Василя Григоровича Кукольника, вченого, фізика-природознавця, педагога, юриста. Народився в околицях м. Мукачево (1765–1821)
- 6 – 80-річчя від дня народження Івана Йосифовича Жупана, лікаря-отоларинголога Мукачівської центральної районної лікарні, раціоналізатора, винахідника. Він є автором 7 наукових праць, 2 посвідчень на винаходи, 50 рацпропозицій. Активно займається громадською роботою, ініціатор створення в м. Мукачево “Зеленого руху”. Народився в м. Мукачево (1936)
- 7 – 80-річчя від дня народження Михайла Петровича Тиводара, вченого науковця-етнолога, доктора історичних наук, професора. Народився в с. Бедевля Тячівського р-ну (1936)
- Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”*
- 7 – 70-річчя від дня народження Михайла Федоровича Потушняка, українського вченого-археолога. Народився в м. Ужгород (1946–2009)
- 8 – 120-річчя від дня народження Всеволода Коломацького (архімандрита Андрія), архітектора, діяча православного руху в Підкарпатській Русі. Народився в с. Саражинці на Київщині (1896–1980)
- Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”*
- 10 – 105-річчя від дня народження Григорія Васильовича Марченка, кандидата історичних наук, професора УжНУ. Народився в с. Лозовата (нині Ульяновського р-ну Кіровоградської обл.) (1911–1985)
- 11 – 65-річчя від дня народження Надії Михайлівни Ващиліної, юриста, судді. Указом Президента України їй присвоєно почес-

- не звання “Заслужений юрист України” (1992 р.). Народилася в м. Ужгород (1951)
- 12** – 75-річчя від дня народження Семена Васильовича Фізера, самодіяльного композитора. Народився в м. Сваляві. Майже все, що написано протягом років С. Фізером, у свій час отримало схвалення Д. Задора, С. Мартона, О. Кобулея. І майже все увійшло до репертуару художніх хорових колективів, якими він у цей час керував (1941)
- 14** – 110-річчя від дня народження Дмитра Петровича Поповича, громадсько-політичного та культурного діяча. Народився в с. Борняво Хустського р-ну (1906–1989)
- 14** – 75-річчя від дня народження Ореста Дмитровича Климпуша, науковця, академіка Транспортної академії України, громадського і політичного діяча. Народився в смт Ясіня Рахівського р-ну (1941)
- 17** – 60-річчя від дня народження Людмили Олександрівни Бандуриної, кандидата фізико-математичних наук, старшого наукового співробітника Інституту електронної фізики НАН України (1956)
- 19** – 70-річчя від дня відкриття Закарпатської обласної філармонії (1946)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 20** – 105-річчя від дня народження Катерини Іллівни Шелепець педагога, художниці. Народилася в смт Великий Березний (1911–1988)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 20** – 95-річчя від дня народження Одоті Пацкан (Євдокії Панасівни Коробець), поетеси, художниці. З 1945 р. жила на Закарпатті. Керувала дитячими студіями при Виноградівському районному Будинку піонерів: літературним об’єднанням “Росточок” та образотворчим “Чарівний пензлик”. Народилася в с. Торговиця Кіровоградської обл. (1921–2002)
- 20** – 80 річчя від дня народження Миколи Мушинки, фольклориста, українознавця, мистецтвознавця, літературознавця, бібліографа, доктора філологічних наук, етнографа, журналіста і культурного діяча. Він є іноземним академіком Національної Академії наук України. Його діяльність тісно пов’язана із Закарпаттям. Народився у с. Курів Бардіївського округу (Словаччина) (1936)

- 20 – 70-річчя від дня народження Івана Михайловича Стойки, науковця УжНУ. Він є автором та співавтором понад 60 наукових праць, п'яти винаходів. І. М. Стойка – спеціаліст у галузі напівпровідникового матеріалознавства. Народився в с. Кричово Тячівського р-ну (1946)
- 20 – 70-річчя від дня народження Івана Ілліча Погойди, науковця УжНУ, кандидата фізико-математичних наук. У 1986 р. був призначений старшим науковим співробітником Ужгородського відділення Інституту ядерних досліджень АН України. Є автором 53 наукових праць, шести винаходів. Народився в с. Великий Раковець Іршавського р-ну (1946)
- 21 – 155-річчя від дня народження Лайоша Готтієра, фармацевта та письменника, головного редактора газети “Munkács es Vidéke” (з вересня 1892 р.), редактора газети “Munkács” (1893–1896). Народився в м. Мукачево (1861–?)
- 21 – 120-річчя від дня народження Дюли Шайтоша, журналіста, співробітника газети “Kárpáti Híradó” та літературного редактора газети “Kárpáti Igaz Szó” (1945–1953), лектора угорського відділу Національної Спілки письменників України. Народився в м. Мако (Угорщина) (1896–1967)
- 21 – 95-річчя від дня народження Юрія Івановича Ковача, кандидата фізико-математичних наук, доцента кафедри диференціальних рівнянь та математичної фізики УжНУ. Народився в с. Вовчий Свалявського р-ну (1921–1989)
- 23 – 70-річчя від дня народження Лариси Олександрівни Качали, кандидата медичних наук, доцента кафедри соціальної медицини та гігієни УжНУ. Народилася в м. Луцьк Волинської обл. (1946)
- 24 – 125-річчя від дня виступу Марії Ясої, видатної постаті угорського театального мистецтва (1891). Як актриса вона тричі виступала в м. Ужгород. Народилася в с. Асар (Угорщина) (1850–1926)
- 24 – 95-річчя від дня народження Антона Михайловича Кашшай, живописця, народного художника України. Народився в с. Дубриничі Перечинського р-ну (1921–1992)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”
- 24 – 70-річчя від дня відкриття Закарпатського інституту методики навчання і виховання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (1946)

- 25 – 60-річчя від дня народження Маргарити Олександрівни Гайсак (дів. прізвище – Ксаверій), кандидата медичних наук. Автор 157 наукових публікацій, у т. ч. є співавтором 5 монографій, 15 методично-інформаційних видань, 90 раціоналізаторських пропозицій, 2 винаходів. Народилася в м. Ужгород (1956)
- 25 – 70-річчя від дня народження Петра Володимировича Слюсарчука, кандидата фізико-математичних наук, доцента кафедри теорії ймовірності і математичного аналізу математичного факультету УжНУ. Народився у с. Клепачі Хмельницької обл. (1946)
- 26 – 75-річчя від дня народження Івана Михайловича Вашкеби, заслуженого журналіста України, почесного громадянина Будапешта. 16 років працював на дипломатичній роботі в посольстві СРСР в Угорській Республіці – першим секретарем та радником посольства. Народився в м. Виноградів (1941)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 27 – 85-річчя від дня народження Юрія Дмитровича Герца, народного художника України, лауреата Національної премії ім. Т. Г. Шевченка. Народився в с. Лохово Мукачівського р-ну (1931–2012)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 27 – 60-річчя від дня народження Наталії Павлівни Заславської (дів. прізвище Готько), кандидата хімічних наук, доцента кафедри обліку і аудиту ЗакДУ. Співавтор 5 авторських свідоцтв на винаходи. Народилася в м. Берегово (1956)
- 27 – 55-річчя від дня народження Владислава Васильовича Габди, живописця, заслуженого художника України. Народився в м. Ужгород (1961)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 28 – 110 років тому на засіданні міської управи було поставлено питання будівництва театру на Новій площі. В результаті голосування (42 голоси проти 27) перемогли ті, які виступали за спорудження (1906)
- 28 – 95-річчя від дня народження Юрія Юрійовича Боролича, прозаїка. Народився в смт Великий Березний (1921–1973)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

Березень

- 1 – 115 років від дня народження Петра Михайловича Світлика, композитора, педагога, збирача народної творчості. Народився в с. Імстичово Іршавського р-ну (1901–1973)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 2 – 90-річчя від дня народження Василя Івановича Комендара, доктора біологічних наук, професора, соросівського професора, академіка АНВМ, заслуженого діяча науки і техніки України, прозаїка. Народився в смт Буштино Тячівського р-ну (1926)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 4 – 120-річчя від дня народження Павла Кукурузи, видавця, державного бібліотекаря та директора архіву Карпатської України, редактора журналу “Пчолка”. Народився в містечку Нова Ушиця Кам’янець-Подільської губернії (1896–1978)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 4 – 75-річчя від дня народження Василя Юлійовича Скакандія, народного художника України. Народився в смт Середнє Ужгородського р-ну (1941)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 4 – 65-річчя від дня народження Магдалини Іванівни Белень-Пуглик, художника, кераміка, члена Національної Спілки художників України. Народилася в с. Невицьке Ужгородського р-ну (1951)

- 5 – 90-річчя від дня народження Степана Васильовича Сігетія, художника, заслуженого працівника культури України. Народився в с. Олешник Виноградівського р-ну (1926)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 5 – 80-річчя від дня народження Юрія Івановича Попа, доктора історичних наук, професора. Народився в с. Страбичово Мукачівського р-ну (1936)

- 5 – 70-річчя від дня народження Володимира Федоровича Дуди, оператора, кінематографіста ОДТРК “Тиса”. Народився в м. Ужгород (1946)

- 7 – 75-річчя від дня народження Йосифа Йосифовича Лечиги, доцента кафедри фінансів і кредиту УжНУ, завідувача кафедри фінансів і банківської справи, заслуженого економіста України. Ним опубліковано понад 50 наукових праць у різних виданнях

України, один навчальний посібник та близько 20 навчально-методичних розробок, вказівок, порад тощо. Народився в смт Великий Березний (1941)

8 – 50-річчя від дня народження Вікторії Семенівни Сухан, кандидата медичних наук, лікаря-пульмонолога Науково-практичного медичного центру “Реабілітація”. Вона є автором монографії, 37 наукових праць, 6 патентів на винаходи. Народилася в м. Ужгород (1966)

9 – 135-річчя від дня народження Івана Івановича Муранія, письменника, перекладача, драматурга. Народився в с. Тур’ї-Ремети Перечинського р-ну (1881–1945)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

9 – 110-річчя від дня народження Вартоломея Гаджеги, педагога, краєзнавця, громадсько-культурного діяча. Збирав і публікував фольклорний матеріал на сторінках журналу “Пчолка”, газети “Свобода”. Написав “Очерки истории сел Вышние й Нижние Реметы”, склав “Этнографические записи. Село Вышние Реметы”. Частина його рукописних робіт передана до музею Мукачівського замку “Паланок” (1906–1998)

9 – 75-річчя від дня народження Катерини Олександрівни Вайнраух, письменниці, бібліотекаря. Народилася в м. Берегово (1941)

11 – 65-річчя від дня народження Івана Івановича Опачка, доктора фізико-математичних наук, професора, завідувача кафедри електронних систем інженерно-технічного факультету УжНУ, відмінника освіти України. Народився в м. Берегово (1951)

12 – 135-річчя від дня народження Володимира Івановича Бірчака, прозаїка, публіциста, учасника подій часів Карпатської України. Народився в с. Любинці Стрийського повіту на Галичині (1881–1952)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

12 – 120-річчя від дня народження Петра Івановича Угриня, діяча православної церкви Закарпаття. Народився в с. Невицьке на Ужгородщині (1896–1975)

12 – 85-річчя від дня народження Василя Васильовича Сабова, кандидата історичних наук. Народився в с. Фогораш (нині с. Зубівка) Мукачівського р-ну (1936–2001)

- 13 – 275-річчя від дня народження Йосипа II Габсбурга, австрійського імператора, співправителя своєї матері Марії-Терезії, імператора Священної Римської імперії з 1765 р. Неодноразово відвідував Ужгород і Мукачево, а в м. Мукачево побував у замку та в Мукачівському монастирі на Чернечій горі (1741–1790)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 15 – 90-річчя від дня народження Миколи Михайловича Крилова, лікаря, відомого організатора охорони здоров’я Мукачівщини. У 1970–1986 рр. був головним лікарем Мукачівської ЦРЛ. Народився в с. Жденієво Воловецького району (1926)

- 15 – 77-річчя Сойму Карпатської України в м. Хуст. Прийняття Конституційного закону про незалежність Карпатоукраїнської держави (1939)

- 15 – 65-річчя від дня народження Фабіана Ласла Варі, поета, вчителя. Народився в с. Вілок Виноградівського р-ну (1951)

- 16 – 95-річчя від дня народження Йосипа Йосиповича Гарані, графіка. Народився в с. Вузлове (нині смт Батьово) Берегівського р-ну (1921)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 16 – 50-річчя від дня народження Юрія Юрійовича Перести, доктора медичних наук, професор УжНУ, заслуженого лікаря України, у 2007–2013 рр. декана стоматологічного факультету УжНУ, у 2013 р. проректора з науково-педагогічної роботи УжНУ. Він – член Зовнішньої Ради Угорської Національної академії наук, член Вченої Ради факультету охорони здоров’я Пряшівського університету, професор Пряшівського університету, засновник благодійного фонду “Хірургічна стоматологія”. Нагороджений Орденом Честі Європейської Академії природознавства (Ганновер, Німеччина). Народився в м. Ужгород (1966)

- 17 – 95-річчя від дня народження Йосипа Олексійовича Дзендзелівського, відомого науковця-славіста, діалектолога, дослідника народних говорів Закарпаття, доктора філологічних наук, професора. Народився в с. Мазурове Кривозерського р-ну на Миколаївщині (1921–2008)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 17 – 80-річчя від дня народження Олени Іванівни Почекутової, заслуженого працівника культури України, директора найбільшої в

краї книгозбірні – Наукової бібліотеки УжНУ. Під її керівництвом бібліотеку переведено до вищої категорії подібних закладів. Народилася в с. Липча Хустського р-ну (1936–2012)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

18 – 130-річчя від дня народження Ерне Сайдлера – одного із піонерів революційного руху на Закарпатті. Народився в м. Ужгород (1886–1940)

18 – 80-річчя від дня народження Ізабелли Іллівни Єршової, науковця УжНУ. Вона є спеціалістом в галузі гетероциклічних сполук методом електрофільного приєднання галогенів до ненасичених поліфункціональних сполук з внутрішньомолекулярною циклізацією. І. І. Єршова є автором 35 наукових праць. Народилася в м. Іваново (Росія) (1936)

20 – 95-річчя від дня народження Івана Ілліча Бубряка, вченого, доктора сільськогосподарських наук. Народився в Росвигові, передмісті м. Мукачево (1921–1997)

20 – 95-річчя від дня народження Андрія Глуханича, почесного члена товариства “Просвіта”, голови Карпатського Союзу в Мельбурні (Австрія) (1921)

20 – 90-річчя від дня народження Дежева Ченгері, письменника, вчителя, перекладача, автора підручників. Народився в с. Палло (Павлово) на Ужгородщині (1926–(1982)

21 – 65-річчя від дня народження Василя Петровича Густі, письменника, літературознавця, лауреата обласної премії ім. Д. Вакарова, обласної літературної премії ім. Ф. Потушняка. Народився в смт Королево Виноградівського р-ну (1951)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

22 – 85-річчя від дня народження Миколи Васильовича Рішка, письменника-публіциста, журналіста. Народився в с. Драгово Хустського р-ну (1931–2009)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

23 – 80-річчя від дня народження Василя Івановича Бідзілі, українського вченого-археолога, кандидата історичних наук. Народився у с. Сасово на Виноградівщині (1936–1999)

25 – 230-річчя від дня народження Івана Фогорашія (Бережанина), мовознавця, історика і громадського діяча. Народився в с. Великі Ком’яти Виноградівського р-ну (1786–1834)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2004 рік”

- 25 – 145-річчя від дня народження Ігоря Еммануїловича Грабаря, народного художника СРСР, академіка АН і АМ СРСР, сина вихідців з нашого краю. Народився в м. Будапешт (Угорщина) (1871–1960)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 25 – 135-річчя від дня народження Бейли Бартока, композитора, етнографа і музикознавця. Окремі періоди життя та мотиви творчості композитора тісно пов’язані з Закарпаттям. Народився в с. Нодьсентміклош у Трансільванії (1881–1945)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 25 – 60-річчя від дня народження Маргарити Вільмошівни Берец, художника декоративно-прикладного мистецтва, члена Національної Спілки художників України. Народилася в м. Ужгород (1956)
- 26 – 165-річчя від дня народження Йожефа Мігалковича, адвоката, кореспондента, редактора тижневика “Ung” (1868–1885) і журналу “Ungvár” (1880–1885). Народився в м. Ужгород (1851–?)
- 27 – 340-річчя від дня народження Ференца II Ракоці – сина Ференца Ракоці та Ілони Зріні, князя. Оголосив визвольну війну угорського народу проти Габсбургської монархії 1703–1711 рр. З 1704 р. резиденцією Ракоці Ференца II стає Мукачівський замок. Саме ним були проведені великі роботи по реконструкції і зміцненню замку, а біля його підніжжя був заснований монетний двір (1676–1735)
- 27 – 105-річчя від дня народження Олекси Петровича Бокшая, відомого закарпатського футболіста. 16-річним юнаком став у ворота футбольної команди ужгородських вчителів “СК РУСЬ” (1927–1937), був її головною опорою, з ним команда виграла першість Підкарпатської Русі. Він – почесний громадянин м. Ужгород. Народився в с. Великі Лази Ужгородського р-ну (1911–2007)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 27 – 90-річчя від дня народження Олександра Івановича Бабинця, (архієпископ Савва), діяча православної церкви України. Народився у с. Підвиноградово на Виноградівщині (1926–1992)
- 27 – 65-річчя від дня народження Степана Васильовича Віднянського, професора, доктора історичних наук, завідувача відділу історії міжнародних відносин Інституту історії України НАН України, заслуженого діяча науки і техніки, відмінника освіти.

Він є автором багатьох наукових робіт та монографій. Народився в м. Ужгород (1951)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 28** – 85-річчя від дня народження Василя Васильовича Шепи, доктора економічних наук, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Національної академії аграрних наук. Народився в с. Бовтрадь Берегівського р-ну (1931–2011)

- 28** – 65-річчя від дня народження Федора Дмитровича Гамора, професора, доктора біологічних наук, заслуженого природоохоронця України. Автор близько 350 наукових та науково-популярних публікацій в галузі агрофітоценології, заповідної справи та проблем сталого розвитку Карпатського регіону. Народився в с. Верхне Водяне Рахівського р-ну (1951)

- 29** – 135-річчя від дня народження Марійки Підгірянки (Марії Омелянівни Домбровської (Ленерт), письменниці і педагога. У 1919–1929 рр. жила і вчителювала на Перечинщині. Народилася в с. Білі Ослави Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. (1881–1963)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 29** – 15 років тому відбулося організоване крайовим товариством “Просвіта” перепоховання перевезених в Ужгород з Чехії останків видатної української піаністки Софії Дністрянської (2001)

у березні відзначається:

- 70-річчя** відкриття Ужгородського художньо-промислового училища, з часом назву закладу було замінено на Ужгородське училище прикладного мистецтва, з 1995 р. – Коледж мистецтв ім. А. Ерделі Закарпатського художнього інституту (1946)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 25 років** від дня заснування в м. Ужгород Товариства музичної культури ім. Д. Задора (1991)

Квітень

- 1** – 155-річчя від дня народження Іринія Йосиповича Легези, прозаїка і публіциста. Народився в с. Тур’я Бистра Перечинського р-ну (1861–1922)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 2 – 55-річчя від дня народження Володимира Івановича Смоланки, нейрохірурга, доктора медичних наук, професора, ректора УжНУ, обласного нейрохірурга, члена Європейської Асоціації нейрохірургічних товариств, члена Всесвітньої Асоціації нейрохірургів. Нагороджений орденом “За заслуги III ступеня”, удостоєний Національної Медичної Премії в номінації “Практикуючі лікарі”. Автор більше 100 наукових робіт, 8 методичних рекомендацій, 2 патентів. Народився в м. Ужгород (1961)
- 4 – 110-річчя від дня народження Миколи Бобака, педагога, церковного діяча, першого директора Греко-католицької руської гімназії у Пряшеві (1936–1944). Народився у с. Вісло (Угорщина) (1906–1986)
- 4 – 95-річчя від дня народження Кирила Йосиповича Галаса, вченого-мовознавця, педагога, поета. Народився в с. Іза Хустського р-ну (1921–1995)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 5 – 100-річчя від дня народження Юрія Друляка, просвітянина, пластуна, члена Карпатської Січі. Народився в с. Луг Рахівського р-ну (1916–1997)
- 5 – 80-річчя від дня народження Бориса Михайловича Єршова, кандидата хімічних наук, доцента кафедри фізичної та колоїдної хімії хімічного факультету УжНУ. Він є відомим спеціалістом у галузі каталізу. Автор 85 наукових праць, 5 винаходів, 2 підручників з фізичної та колоїдної хімії для студентів біологічних і медичних факультетів. Народився в м. Кінешма Іванівської обл. (Росія) (1936–2015)
- 5 – 65-річчя від дня народження Надії Степанівни Пономаренко, графіка, живописця, заслуженого художника України. Народилася в м. Ужгород (1951)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 7 – 140-річчя від дня народження Іларіона Семеновича Свенціцького, вченого, дослідника історії Закарпаття. Народився в м. Буськ нині Львівської обл. (1876–1956)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 9 – 55-річчя від дня народження Мирослави Петрівни Фабіан, доктора філологічних наук, професора УжНУ. Народилася в м. Ужгород (1961)

- 11 – 95-річчя від дня народження Петра Петровича Поповича, громадсько-політичного діяча, доцента кафедри економіки і планування УжНУ, науковця. П. П. Попович став безпосереднім свідком і творцем величї й трагедії Карпатської України. Народився в с. Великі Лучки Мукачівського р-ну (1921–2004)
- 12 – 85-річчя від дня народження Василя Васильовича Фегира, відмінника народної освіти України, нагороджений багатьма грамотами. Народився в с. Арданово Іршавського р-ну (1931)
- 12 – 70-річчя від дня народження Петра Михайловича Гудивока, доктора фізико-математичних наук, професора кафедри алгебри математичного факультету УжНУ, академіка АН ВШ України. Народився в с. Лавки Мукачівського р-ну (1936)
- 14 – 105-річчя від дня народження Теодора Ромжі, єпископа Мукачівської єпархії. Народився в смт Великий Бичків Рахівського р-ну (1911–1947)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 15 – 55-річчя від дня народження Василини Василівни Свистак, кандидата медичних наук, доцента кафедри факультетської терапії медичного факультету УжНУ. Народилася в смт Великий Бичків Рахівського р-ну (1961)
- 16 – 60-річчя від дня народження Ольги Іванівни Лемко (дів. прізвище – Гранчак), доктора медичних наук, професора кафедри факультетської терапії медичного факультету УжНУ. Вона є автором 177 наукових праць, співавтор 3 монографій, 3 навчальних посібників, 8 методично-інформаційних документів, 7 патентів. Народився в м. Ужгород (1956)
- 16 – 75-річчя від дня народження Дмитра Івановича Попа, краєзнавця, славіста. Народився в с. Страбичово на Мукачівщині (1941)
- 17 – 55-річчя від дня народження Марії Романівни Баяновської, кандидата педагогічних наук, доктора філософії, доцента, відмінника народної освіти України, завідувачки кафедри методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін ЗІППО. Народилася в м. Ужгород (1961)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 18 – 120-річчя від дня народження Анди Яківни Остапчук, вокалістки. З 1914 р. її життя тісно пов’язане із Закарпаттям. Проводила велику роботу як популяризатор української народної пісні. Народилася в с. Тарасівка на Тернопільщині (1896–1949)

- 19 – 85-річчя від дня народження Адольфа Ісідоровича Едельмана, науковця УжНУ. Основні напрями його наукових досліджень пов'язані з історією, культурою та Холокостом євреїв на Закарпатті. Народився в м. Кошице (Словаччина) (1931)
- 19 – 70-річчя від дня народження Олександра Каміловича Шуаїбова, доктора фізико-математичних наук, професора кафедри квантової електроніки фізичного факультету УжНУ. Автор понад 200 наукових праць, 14 патентів на винаходи. Народився в смт Ясіня Рахівського р-ну (1951)
- 20 – 80-річчя від дня народження Григорія Васильовича Павленка, вченого-германіста, доктора історичних наук, професора. Народився в с. Новий Мир Поліського р-ну Київської обл. (1936–2001)
- Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”*
- 20 – 75-річчя від дня народження Марії Василівни Басараб, художниці. Народилася в с. Нове Давидково Мукачівського р-ну (1941)
- 20 – 75-річчя від дня народження Івана Васильовича Хланти, літературознавця, фольклориста, заслуженого діяча мистецтв України. Народився в с. Копашново Хустського р-ну (1941)
- Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”*
- 20 – 70-річчя від дня народження Надії Станіславівни Ференц, літературознавця, кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури філологічного факультету УжНУ. Народилася в м. Рогатин на Івано-Франківщині (1946)
- Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”*
- 21 – 140-річчя від дня народження Марцелла Відора, поета, письменника, журналіста. Народився в м. Ужгород (1876–1945)
- 21 – 70-річчя від дня народження Марії-Ірини Ільківни Суховії, кандидата біологічних наук. У колі наукових досліджень – проблема впливу основних фізичних факторів довкілля та радіації на організм людини. Автор понад 100 наукових публікацій. Народилася в смт Великий Бичків Рахівського р-ну (1946)
- 22 – 80-річчя від дня народження Георгія Ілліча Калитича, академіка Української академії наук, професора Київського університету ім. Т. Шевченка (1936)
- 23 – 80-річчя від дня народження Йосипа Федоровича Яновича, кандидата історичних наук, доцента УжНУ. За своє порівняно коротке життя він підготував і видав близько 30-ти наукових

- праць. Основним об'єктом його досліджень була історія профспілкового руху на Закарпатті. Народився в с. Плав'я Свалявського р-ну (1936–1990)
- 23 – 65-річчя від дня народження Олександра Андялоші, заслуженого архітектора України, архітектора, графіка, живописця. Народився у с. Вилки Виноградівського р-ну (1951)
- 23 – 60-річчя від дня народження Василя Васильовича Кухти, прозаїка, публіциста, журналіста. Народився у м. Рахів (1956)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”
- 24 – 370 років тому у стінах церкви святого Юрія була укладена Ужгородська церковна унія (1646)
- 24 – 95-річчя від дня народження Василя Васильовича Вальо, генерал-майора армії Чеської республіки, першого заступника міністра оборони Чехословаччини. Народився у с. Приборжавське на Іршавщині (1921–1979)
- 25 – 80-річчя від дня народження Юрія Васильовича Бадзьо, політолога-публіциста, літературознавця, радянського дисидента-політв'язня. Народився у с. Копинівка на Мукачівщині (1936)
- 25 – 55-річчя від дня народження Василя Ласловича Раца, футболіста, чемпіона СРСР, срібного призера чемпіонату Європи. Народився у с. Фанчикуво Виноградівського р-ну (1961)
- 25 – 55-річчя від дня народження Лідії Петрівни Повх (у заміжжі Ходанич), поетеси, науковця, члена Національної Спілки письменників України. Народилася в с. Кушниця Іршавського р-ну (1961)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік”
- 27 – 115-річчя від дня народження Юрія Івановича Скунзяка (ієромонах Гермоген), діяча православної церкви Закарпаття, засновника монастиря в Приборжавському. Народився в с. Заднє (нині с. Приборжавське) на Іршавщині (1901–1968)
- 27 – 90-річчя від дня народження Юрія Палоша, геолога, Героя соціалістичної праці. Народився у с. Ільниця на Іршавщині (1929–?)
- 28 – 70-річчя від дня народження Золтана Золтановича Торича, вченого, секретаря Інституту електронної фізики НАН України, кандидата фізико-математичних наук. Регулярно бере участь у роботі наукових форумів: “Фізика нейтронів” (Київ, 1984), “Гардрони – 90” (Судак, Крим), “Гардрони – 93” (Новий Світ, Крим), “Х-промені та процеси у внутрішніх оболонках атомів” (Дебрецен, 1993). Народився в м. Тячів (1946)

30 – 120-річчя від дня народження Юліанії Іванівни Прокоп (схиігу-меня Параскева), діячки православної церкви Закарпаття, засновниці Липчанського монастиря. Народилася в с. Іза на Хустщині (1896–1967)

30 – 65-річчя від дня народження Василя Юрійовича Тегзи, доктора медичних наук, професора Військово-медичної академії ім. С. М. Кірова, академіка Академії військових наук Росії, голови Української національно-культурної автономії Санкт-Петербурга та Ленінградської області. Народився у с. Березово Хустського р-ну (1951)

у квітні відзначається:

70-річчя заснування Ужгородського музичного училища ім. Д. Задора (1946)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

Травень

1 – 105-річчя від дня народження Миколи Івановича Муранія, богослова, вікарія Мукачівської греко-католицької єпархії в м. Ужгород. Народився в с. Березово Хустського р-ну (1911–1919)

1 – 80-річчя від дня народження Мар’яна Івановича Долишнього, доктора економічних наук, професора УжНУ, академіка НАН України, заслуженого діяча науки і техніки України. Автор більше 500 наукових праць. Народився в м. Львів (1936)

2 – 85-річчя від дня народження Терезії Егреші, художниці, майстра текстилю. Народилася в м. Ужгород (1931)

2 – 80-річчя від дня народження Василя Михайловича Бори, кандидата медичних наук, доцента, заслуженого лікаря України, завідувача кафедри дитячих хвороб у 1997–2002 рр., декана медичного факультету УжДУ у 1992–1999 рр. Народився в с. Велика Копаня Виноградівського р-ну (1936–2002)

4 – 85-річчя від дня народження Григорія Семеновича Чекрія, науковця УжНУ, заслуженого працівника народної освіти України. Проводив системні дослідження з проблем хімії гетероциклічних сполук. Він опублікував близько 30 наукових праць. Народився в с. Тарноруда Волочиського р-ну Хмельницької обл. (1931)

4 – 80-річчя від дня народження Олександра Васильовича Пацкана, лікаря-отоларинголога Хустської ЦРЛ, директора Хустського

- медичного училища у 1970–1996 рр. Народився в м. Хуст (1936–2001)
- 4 – 50-річчя від дня народження Єви Бернатівни Кіш, вченого-гунгаролога, доктора історичних наук, старшого наукового співробітника. Народилася у м. Ужгород (1966)
- 7 – 105-річчя від дня народження Гізели Дравої, викладача, перекладача, автора підручників угорської мови та літератури. Народилася в с. Квасово Берегівського р-ну (1911–1981)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 8 – 190-річчя від дня народження Іоанна Пастелія (Яноша Ковача Пастелї), єпископа мукачівського у 1875–1891 рр. Старослов’янську літургію переклав на угорську мову. В м. Ужгород першим проводив проповіді угорською мовою (1826–1891)
- 9 – 145-річчя від дня народження Володимира Михайловича Гнатюка, визначного українського етнографа, літературознавця, фольклориста, дослідника народної культури Закарпаття. Народився у с. Велеснів, нині Монастирського р-ну на Тернопільщині (1871–1926)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 11 – 60-річчя від дня народження Людмили Андріївни Корж-Радько, художника-монументаліста, заслуженого художника України, лауреата обласної премії ім. Й. Бокшая та А. Ерделі в жанрі образотворчого мистецтва за 1998 (номінація – графіка). Народилася в м. Печенга Мурманської обл. (Росія) (1956)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 12 – 75-річчя від дня народження Івана Олексійовича Моланича, священника, викладача. Отець Іоанн є настоятелем Преображенського храму в м. Ужгород. Народився в с. Підвиноградово Винogradівського р-ну (1941)
- 13 – 65-річчя від дня народження Людмили Павлівни Бородіної, кандидата філологічних наук, доцента кафедри російської літератури філологічного факультету УжНУ. Народилася в м. Хмельницьк (1951)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 13 – 50-річчя від дня народження Степана Михайловича Чобєя, хірурга, доктора медичних наук, професора кафедри хірургічних хвороб УжНУ. Народився в м. Ужгород (1966)

- 14 – 80-річчя від дня народження Катерини Євгенівни Маркуш, учителя-методиста, заслуженого вчителя України, відмінника народної освіти, соросівського вчителя. Народилася в м. Ужгород (1936)
- 16 – 85-річчя від дня народження Віталія Борисовича Звенигородського, живописця. Народився в с. Денисівка Долинського р-ну Кіровоградської обл. (1931–2007)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 17 – 15 років тому відкрито пам’ятну дошку президентові Карпатської України А. Волошину в м. Ужгород (2001)
- 19 – 95-річчя від дня народження Михайла Шпонтака, який очолював Карпатський Союз земляків-закарпатців у Нью-Йорку (1921)
- 19 – 80-річчя від дня народження Івана Івановича Голяни, хірурга-травматолога, завідувача травматологічного відділення у 1984–2010 рр. Ужгородської міської лікарні, заслуженого лікаря України. Народився в с. Арданово Іршавського р-ну (1936–2010)
- 19 – 75-річчя від дня народження Юрія Юрійовича Туниці, доктора економічних наук, професора, президента Лісівничої академії наук, заслуженого діяча науки і техніки України. Народився в с. Онок Виноградівського р-ну (1941)
- 19 – 65-річчя Михайла Олексійовича Беленя, скульптора, члена Національної Спільки художників України. Автор багатьох пам’ятників та меморіальних дошок на честь визначних закарпатських діячів історії та культури, зокрема Ф. Корятовича, О. Духновича, А. Волошина, Т. Ромжі, Й. Бокшая, Ф. Манайла та інших. Народився в с. Лісковець Міжгірського р-ну (1951)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 20 – 85-річчя від дня народження Михайла Михайловича Ганича, акушера-гінеколога, доктора медичних наук, професор УжНУ, організатора та завідувача кафедри охорони материнства і дитинства факультету післядипломної освіти УжНУ у 2001–2005 рр., академіка Української академії наук. Народився в смт Малий Березний Великоберезнянського р-ну (1931)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 21 – 130-річчя від дня народження Франтішека Тішого, відомого чеського філолога, літературознавця. Народився в Хіняві поблизу Бєроуна (Чехія) (1886–1968)

- 22 – 640 років тому королева Угорщини та Польщі Ержибет (Єлизавета) подарувала м. Мукачеву грамоту на право користуватися власною печаткою (1376)
- 23 – 105-річчя від дня народження Андрія Андрійовича Коцки, живописця, народного художника України. Народився в м. Ужгород (1911–1987)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 23 – 90-річчя від дня народження Олександра Максимовича Кишка, доктора медичних наук, професора. Він є автором понад 120 наукових праць, довідника інфекційних хвороб, рацпропозицій, підручників, методичних розробок, навчальних задач з епідеміології. Народився в м. Ужгород (1926–1986)
- 25 – 125-річчя від дня народження Адальберта Михайловича Ерделі, фундатора закарпатської школи живопису. Народився в с. Загаття Іршавського р-ну (1891–1955)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 25 – 115-річчя від дня народження Івана Івановича Туряниці, першого голови Народної Ради Закарпаття. Народився в с. Ряпідь (нині с. Бистриця) Мукачівського р-ну (1901–1955)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 26 – 115-річчя від дня народження Юлія Марини (псевд. Юлій Мадарас), священика, педагога, політичного діяча, русинофіла проугорської орієнтації. Висвячений у священики (1926), викладав історію церкви і канонічне право в Ужгородській духовній семінарії, був заступником її директора. Народився в с. Луг на Рахівщині (1901–1983)
- 26 – 120-річчя від дня народження Івана Івановича Ільтя, казкаря. Народився в с. Доробратово Іршавського р-ну (1896–1972)
- 30 – 95-річчя від дня народження Івана Олексика, громадсько-політичного діяча, члена Братства Карпатська Січ в м. Рочестері (США). Народився в с. Залужжі Мукачівського р-ну (1921)
- 30 – 70-річчя від дня народження Івана Петровича Мегели, доктора філологічних наук, професора Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Він – член правління Міжнародного товариства з угорської філології, автор понад 200 наукових публікацій. Нагороджений медаллю “Pro Cultura Hungarica”. Народився в с. Малий Березний Великоберезнянського р-ну (1946)

- 31** – 65-річчя від дня народження Івана Михайловича Дідика, художника-живописця, члена Національної Спілки художників України. Народився в с. Кострино Великобerezнянського р-ну (1951)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

у травні відзначається:

- 70-річчя** від дня створення обласної організації Національної Спілки письменників України (1946)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 15 років** тому в м. Ужгород відбулося засідання міжнародного трейд-клубу “Карпатський Євроміст”, де Закарпаття презентувало нові інвестиційні можливості для зарубіжних партнерів з огляду розбудови в краї спеціальної економічної зони (СЕЗ) (2001)

Червень

- 1** – 75-річчя від дня народження Петра Петровича Добри, кандидата медичних наук, доцента, завідувача кафедри курортології, медичної реабілітації та фізіотерапії факультету післядипломної освіти УжНУ, голови Закарпатського осередку Всеукраїнської Асоціації фізіотерапевтів та курортологів. Він є автором понад 80 наукових праць, 3 монографій. Народився в с. Імстичово Іршавського р-ну (1941)
- 2** – 100-річчя від дня народження Елемира Ортутая, греко-католицького священика, викладача, доктора теології. Народився в м. Ужгород (1916–1997)
- 4** – 285-річчя дарчої грамоти, виданої Карлом XVI Германським графу Шенборну на володіння Мукачівсько-Чинадівською домінією. Дарча грамота знаходиться у фондах краєзнавчого музею (1731)
- 4** – 80-річчя від дня народження Петра Петровича Сокача, музиканта і диригента, заслуженого працівника культури України. Народився в м. Мукачево (1936–2012)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 4** – 80-річчя від дня народження Віри Іванівни Добош, кандидата фізико-математичних наук, доцента УжНУ. Народилася в с. Сент-Міклош (нині смт Чинадійово) Мукачівського р-ну (1936)

- 4 – 60-річчя від дня народження Надії Михайлівни Гораль-Пономаренко, заслуженої артистки України. З 1978 р. – артистка Закарпатського заслуженого народного хору. Народилася в с. Завишень Сокальського р-ну Львівської обл. (1956)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 5 – 170-річчя від дня народження Антона Семеновича Будиловича, російського вченого-славіста, який активно інформував російську публіку про карпаторусинів з допомогою своїх нарисів та наукових монографій. Народився у с. Комотово (нині Гродненського району Гродненської області Білорусі) (1846–1908)
- 5 – 80-річчя від дня народження Катерини Юріївни Секереш-Кеслер, науковця УжНУ, кандидата хімічних наук. Вона є спеціалістом у галузі фізичної та колоїдної хімії, хімічної кінетики і каталізу. К. Ю. Секереш є автором понад 110 наукових праць, 8 винаходів. Народилася в с. Нижній Коропець Мукачівського р-ну (1936)
- 6 – 60-річчя від дня народження Василя Васильовича Рішка, хірурга, доктора медичних наук, професора УжНУ, заслуженого лікаря України. Народився в м. Ужгород (1956–2006)
- 6 – 50 річчя від дня народження Мар’яни Іванівни Нейметі, журналістки, поетеси. Народилася у м. Свалява (1966)
- 7 – 80-річчя від дня народження Хоми Олексика, юриста, історика, професора, заслуженого працівника освіти України. Народився у с. Доробратово на Іршавщині (1936)
- 8 – 60-річчя від дня народження Вадима Віталійовича Крижевського, лікаря-хірурга, доктора медичних наук, головного лікаря Київської міської клінічної лікарні № 6. Народився в м. Тячів (1956)
- 9 – 150-річчя від дня падіння найбільшого в Європі Княгинського метеориту на Великоберезнянщині (1866)
- 10 – 130-річчя від дня народження Павла Яцка, голови Ужгородської міської “Просвіти” (1930), організатора, публіциста і педагога. Народився у с. Перечин (1886–1938)
- 11 – 80-річчя від дня народження Олексія Михайловича Корсуна, історика, дослідника та ініціатора реабілітації громадян області, репресованих радянською владою. Народився в с. Олександрівка Валківського р-ну Харківської обл. (1936)
- 14 – 75-річчя від дня народження Івана Івановича Поповича, закарпатського археолога. Народився у с. Перечин (1941–2003)

- 14 – 65-річчя від дня народження Марії Няхай, науковця, української поетеси Словаччини. Народилася в м. Кошице (1951)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 14 – 55-річчя від дня народження Станіслава Михайловича Аржевітіна, громадсько-політичного діяча, заслуженого економіста України. Народився в с. Колочава Міжгірського р-ну (1961)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 17 – 85-річчя від дня народження Івана Івановича Дудича, колишнього начальника Закарпатського відділення державного науково-дослідного інституту метрології вимірювальних і управляючих систем, кандидата технічних наук. Він був членом ради Західного центру АН України. З 1974 р. – головним редактором науково-технічного збірника “Метрологічне забезпечення виробництва і практика наукового експерименту”, членом редколегії видавництва “Техніка” (Київ, з 1978). У 1972 р. йому присвоєно звання “Заслужений раціоаналізатор України”. Оpubлікував понад 150 праць, у т. ч. 14 книг і брошур. Народився в с. Страбичово Мукачівського р-ну (1931–2009)
- 17 – 70-річчя від дня першого виступу Закарпатського ансамблю пісні і танцю (нині – Державний заслужений академічний Закарпатський народний хор) в м. Ужгород (1946)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 18 – 85-річчя від дня народження Інни Володимирівни Леснік, скрипаля, оркестранта, ансамбліста і педагога (1931)
- 18 – 85-річчя від дня народження Івана Васильовича Іваня, літературознавця, філософа. Народився в с. Дунковиця Іршавського р-ну (1931–1982)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 18 – 50-річчя від дня народження Вадима Харабарука, художника та педагога. Народився у м. Надвірна Івано-Франківської обл. (1966)
- 20 – 105-річчя від дня народження Олексія Олексійовича Фаринича, прозаїка, поета. Народився в с. Бехеров Бардіївського округу (Словаччина) (1911–1991)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 20 – 80-річчя від дня народження Зої Платонівни Жилінської, кандидата фізико-математичних наук, науковця УжНУ. Народилася

- у с. Борзя Борзинського р-ну Східносибірського краю (Росія) (1936–2014)
- 21** – 60-річчя від дня народження Михайла Івановича Турянчика, лікаря-хірурга, заслуженого лікаря України. Народився в с. Чинадійово Мукачівського р-ну (1956–2008)
- 23** – 120-річчя від дня народження Петра Петровича Милославського, фольклориста і музикознавця, засновника професійного хорового мистецтва на Підкарпатській Русі (1896–1954)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 24** – 90-річчя від дня народження Барбари Салаї (Баран Варвари Миколаївни), поетеси, перекладача. Народилася в м. Ужгород (1926–2011)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 26** – 95-річчя від дня народження Юрія Юрійовича Керекеша, письменника, перекладача. Народився в с. Великі Лучки Мукачівського р-ну (1921–2007)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 27** – 105-річчя від дня народження Володимира Івановича Неточасва, кандидата історичних наук, бібліографа. Певний час працював у Закарпатській ОУНБ. Народився в м. Київ (1911–1968)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 28** – 85-річчя від дня народження Володимира Олексійовича Соколова, поета. Закінчив філологічний факультет УжНУ, працював учителем. Писав російською мовою. Друкував вірші у збірниках творчості молодих “Новоліття” (1974), “Дзвінке джерело” (1983). Посмертно вийшла збірка “На світє жить” (1987). Народився в с. Опаріно Кіровоградської обл. (1931–1978)
- 28** – 65-річчя від дня народження Петра Михайловича Ходанича, письменника, вченого-педагога, кандидата педагогічних наук, лауреата обласної літературної премії ім. Ф. Потушняка. Народився в с. Раково Перечинського р-ну (1951)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 30** – 145-річчя від дня народження Оскара Мендлика, художника-мариніста, засновника фонду ім. Оскара Мендлика в Амстердамі. Народився в м. Ужгород (1871–1963)
- 30** – 90-річчя від дня народження Всеволода Леонтіївича Майданного, заслуженого працівника культури України, режисера. За роки

творчої діяльності народний театр у м. Хуст, де режисером був В. Майданний, підготував і поставив 55 вистав за п'єсами української класичної та сучасної вітчизняної і зарубіжної драматургії. Народився в с. Ляшківка Дніпропетровської обл. (1926–1999)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік”

Липень

- 1 – 65-річчя від дня народження Віталія Івановича Ніколайчука, доктора біологічних наук, професора, завідувача кафедри генетики, фізіології рослин та мікробіології біологічного факультету УжНУ. Народився в с. Веселівка Красилівського р-ну Хмельницької обл. (1951)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік”

- 2 – 100 років тому генералу Олександру фон Лінзінгену присвоєно звання “Почесний громадянина Мукачеве” за оборону міста у роки Першої світової війни (1916)
- 3 – 60-річчя від дня народження Віри Іллівни Томашевської, художника декоративно-прикладного мистецтва. Народилася в с. Нересниця Тячівського р-ну (1956)
- 4 – 70-річчя від дня народження Івана Васильовича Іванча, економіста, партійного діяча, голови Закарпатської обласної ради, заслуженого економіста України (1946)
- 5 – 70-річчя від дня народження Павла Павловича Пуги, професора, доктора фізико-математичних наук. Працює на посаді завідувача відділом оптичних матеріалів квантової електроніки Інституту електронної фізики НАН України. Автор 166 друкованих праць, 8 патентів на винаходи. Народився в с. Нова Бовтрадь Берегівського р-ну (1946)
- 6 – 95-річчя від дня народження Ласла Сенеша (Кроо), письменника, журналіста, редактора, вчителя. Народився в м. Гуменне (Словаччина) (1921–?)
- 6 – 80-річчя від дня народження Володимира Івановича Шелепця, ученого, художника, просвітянина, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки. Народився в с. Ставне Великоберезнянського р-ну (1936)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік”

- 7 – 65-річчя від дня народження Федора Елемировича Гече, доктора технічних наук, завідувач кафедри кібернетики і прикладної математики УжНУ. Народився у с. Шаланки Виноградівського р-ну (1951)
 - 7 – 100-річчя від дня народження Василя Вереша, генерального секретаря Карпатського дослідного центру ім. Ю. Ревтя, заступника голови Братства Карпатських січовиків, співорганізатора Всепросвітянського з'їзду в м. Ужгород у 1939 р. (1916–1993)
 - 8 – 60-річчя від дня народження Володимира Ілліча Волонтира, диригента, композитора, заслуженого діяча мистецтв України, засновника Мукачівського хору хлопчиків і юнаків, Хорової школи, камерного хору “Гармонія”. Народився у с. Кузьмино Мукачівського р-ну (1956)
 - 8 – 60-річчя від дня народження Тетяни Михайлівни Сопільняк, художниці. Народилася у м. Поті (Грузія) (1956)
 - 10 – 80-річчя від дня завершення будівництва Будинку Земського уряду (нині приміщення обласної адміністрації і облради); автор проекту чеський інженер-архітектор Франтішек Крупка (1936)
 - 10 – 65-річчя від дня народження Людвіга Пала, диригента, музичного редактора, фольклориста, заслуженого працівника культури України (1951)
- Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік”*
- 11 – 125-річчя від дня народження Дьєрдя Річеї, піаніста, організатора, композитора, диригента. Народився в м. Берегово (1891–1950)
 - 11 – 70-річчя від дня народження Ельдара Бахрам-огли Ефендієва, художника. Народився у м. Баки (Азейбарджан) (1946)
 - 13 – 165-річчя від дня народження Едуарда (Едмунда) Егана, громадського діяча Угорщини. Його діяльність тісно пов'язана з нашим краєм (1851–1901)
 - 14 – 160-річчя від дня народження Корнелія Фенцика, одного з перших професійних художників краю, іконописця. Народився у м. Мукачево (1856–1897)
 - 15 – 95-річчя від дня народження Петра Михайловича Басра, активіста Братства “Карпатська Січ”. Він є членом багатьох українських організацій Канади, зокрема таких, як КУК, УНО, Пласт та інших. Народився в с. Нижні Ремети Березівського р-ну (1921)

16 – 70-річчя від дня народження Каталін Кадаш, художниці. Народилася в м. Берегово (1946)

17 – 145-річчя від дня народження Філарета Михайловича Колесси, дослідника музичного фольклору, в тому числі народного мелосу Закарпаття. Народився в с. Татарське Стрийського повіту на Львівщині (1871–1947)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

18 – 105-річчя від дня народження Юліана Химинця, відомого громадсько-політичного діяча, автора трьох книг та багатьох статей з історії Закарпаття. Найважливіші праці: “Мої спостереження із Закарпаття”, “Закарпаття – земля української держави: Нотатки з історії Закарпаття”, “Тернистий шлях до України”. Народився в с. Підгоряни, нині передмістя м. Мукачево (1911–1994)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

20 – 195-річчя від дня народження Кароя Мейсароша, історика, журналіста й публіциста, адвоката. Працював у різних районах Закарпаття, а потім в м. Ужгород. Виходець із угорського середовища, визнавав пріоритет слов’ян у Карпатському регіоні. Народився в м. Гайдудорог, Соболч-Сотмар (Австрійська монархія) (1821–1890)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

21 – 160-річчя від дня народження Жигмонда Паппа, угорського нотаріуса і редактора видання “Ugocsa”. Публікував вірші й статті у газетах “Bereg”, “Ugocsa”, “Fővárosi Lapok”. Народився в с. Пийтерфолво (нині с. Петрово) Виноградівського р-ну (1856–1899)

21 – 70-річчя від дня народження Івана Івановича Желтвая, науковця. Він є спеціалістом у галузі аналітичної, неорганічної та координаційної хімії; автор понад 140 наукових праць, 5 винаходів. Останнім часом працює доцентом кафедри фармацевтичної хімії Одеського Національного університету ім. І. І. Мечнікова. Народився в м. Ужгород (1946)

21 – 65-річчя від дня народження Валентина Миколайовича Гвоздяка, кандидата філософських наук, доцента, завідувача кафедри філософії УжНУ. Народився в м. Мукачево (1951)

22 – 85-річчя від дня народження Івана Івановича Долгоша, письменника. Народився в с. Доманинці Ужгородського р-ну (1931–1992)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

26 – 95-річчя від дня народження Мойсея Йосиповича Шпіцера, поета. Народився в с. Іза Хустського р-ну (1921–1944)

28 – 90-річчя від дня народження Бориса Олександровича Гвардіонова, заслуженого працівника культури України, журналіста і видавця. Плідними у його житті були роки, коли очолював видавництво “Карпати”. За цей період воно здобуло не лише республіканське, всесоюзне, але і міжнародне визнання, працювало високорентабельно і щорічно давало в бюджет держави, за нинішніми цінами, понад мільйон доларів США. Народився в м. Дніпропетровськ (1926)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

28 – 80-річчя від дня народження Іллі Сергійовича Алексахіна, доктора фізико-математичних наук, професора УжНУ, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки. Народився у с. Робське Комаринського р-ну Брянської обл. (Росія) (1936–2003)

у липні відзначається:

95-річчя створення Землеробської Автономної партії Підкарпатської Русі (голова – селянин із с. Ракошино Іван Мочкой). Вона діяла в селах Мукачівського округу (1921)

70 років тому в м. Ужгород створено угорську редакцію видавництва “Радянська школа” (нині “Освіта”), яка забезпечує вихід підручників для угорських шкіл Закарпаття (1946)

Серпень

3 – 185-річчя від дня народження Германа-Ігнатія Бідермана, значного австрійського вченого, професора Віденського і Пештського університетів, автора двотомної праці німецькою мовою “Угорські русини, їх поселення, духовні устремління та історія” (1831–1892)

3 – 95-річчя від дня народження Іллі Гавриловича Шульги, доктора історичних наук, професора, прозаїка. Жив і працював в м. Ужгород з 1958 по 1972 рік. Народився в с. Верещаки Лисянського р-ну Черкаської обл. (1921–1993)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 4 – 120-річчя від дня народження Івана Георгійовича Рибара (ієромонах Іларіон), діяча православної церкви Закарпаття, засновника монастиря в Дубовому. Народився в с. Дубове, нині смт. Дубове на Тячівщині (1896–1969)
- 5 – 85-річчя від дня народження Нінель Петрівни Міщенко (Луценко), кандидата історичних наук, доцента УжНУ. Народилася в м. Ташкент (нині Республіка Узбекистан) (1931)
- 7 – 75-річчя від дня народження Бейли Кечкеша, поета. Народився в с. Берегшом на Берегівщині (1941)
- 8 – 90-річчя від дня народження Лілі Орсак, художниці. Народилася в м. Ужгород (1926–1978)
- 9 – 70 років тому відповідно до постанови директивних органів № 1287 від 24 липня 1946 р. та наказу Комітету у справах культосвітніх установ при Раді Міністрів України від 9 серпня 1946 р. за № 943 в Закарпатській обл. відкрито технікум підготовки культосвітніх працівників з базою в м. Хуст (через відсутність необхідних приміщень навчальний процес розпочався лише 5 квітня) (1946)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2007 рік”
- 12 – 65-річчя від дня народження Галини Малик, поетеси, прозаїка, лауреата премії ім. Л. Українки. Народилася в м. Бердянськ Запорізької обл., живе на Закарпатті з 1964 р. (1951)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 13 – 55-річчя від дня народження Світлани Нуціївни Стегней, заслуженого працівника культури України, відмінника освіти, директора Ужгородського музичного училища ім. Д. Задора. Народилася в с. Червеньово Мукачівського р-ну (1961)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 14 – 80-річчя від дня народження Степана Васильовича Мишанича, вченого-філолога, фольклориста і педагога. Народився в с. Лісковець Міжгірського р-ну (1936)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 15 – 80-річчя від дня народження Антона Миколайовича Залеського, мовознавця, славіста. Найбільшу увагу вчений присвятив дослідженням у галузі діалектології та історичної фонетики української мови. Плідно працював і в галузі лінгвогеографії. Уклав хрестоматію “Товори української мови: Збірник текстів”.

Тексти, які увійшли до хрестоматії, записані ним особисто в Закарпатській обл. Народився в с. Доброволі, нині Збарзького р-ну Тернопільської обл. (1936–1989)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 16** – 70-річчя від дня створення обласної організації Національної Спілки художників України (1946)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 19** – 85-річчя від дня народження Павла Павловича Кіша, науковця УжНУ. Він був відомим спеціалістом у галузі аналітичної хімії. Ним опубліковано понад 250 наукових праць, новизна і актуальність його наукових результатів захищена 30 авторськими свідоцтвами. Народився в м. Виноградів (1931–1992)

- 21** – 75-річчя від дня народження Анатолія Миколайовича Завілопуло, доктора фізико-математичних наук. З 1992 р. працює в Інституті електронної фізики НАН України (м. Ужгород), а в 1993 р. призначений заступником директора з наукової роботи. Народився в м. Красний Сулін Ростовської обл. (Росія) (1941)

- 21** – 65-річчя від дня народження Наталії Дмитрівни Висіч, музиканта, заслуженої артистки України. Народилася в м. Мукачєво (1951–2013)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 21** – 20-річчя відкриття Мукачівського технологічного інституту (1996)

- 22** – 180-річчя від дня народження Юлія Фірцака, мукачівського єпископа. Народився в с. Худльово Ужгородського р-ну (1836–1912)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 23** – 135-річчя від дня народження Миколи Аркаса (II), творця знаменитої опери на тексти Шевченкової “Катерини” та автора “Історії України-Русі”, режисера і композитора, активного діяча українських театрів на Закарпатті (1881–1938)

- 23** – 80-річчя від дня народження Василя Васильовича Сухана, доктора хімічних наук, професора, лауреата премії ім. Л. В. Писаржевського. Він є відомим в Україні та поза її межами вченим у галузі аналітичної хімії. Автор близько 300 наукових публікацій, 37 винаходів. Йому належать монографії, підручники. Народився в смт Чинадійово Мукачівського р-ну (1936)

- 23 – 60-річчя від дня народження Михайла Олексійовича Сачка, хореографа, заслуженого працівника культури України (1956)
- 23 – 55-річчя від дня народження Ірини Юліївни Остапеч, кандидата філософських наук, науковця УжНУ. Народилась у м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області (1961)
- 24 – 105-річчя від дня народження Івана Івановича Неболи, громадського та політичного діяча, команданта відділу Карпатської Січі. Народився в смт Тересва Тячівського р-ну (1911–1952)
- 24 – 65-річчя від дня народження Стефана-Арпада Мадяра, художника, вченого-фольклориста, члена Всесвітньої асоціації кольорознавців, члена Національної спілки художників України. Народився у м. Чоп (1951)
- 25 – 70-річчя від дня народження Антона Антоновича Добоша, науковця УжНУ. Він є спеціалістом у галузі органічної хімії, має понад 50 наукових праць, 20 винаходів. Народився в смт Чинадійово Мукачівського р-ну (1946)
- 26 – 65-річчя від дня народження Міклоша Демйєна, поета. Народився в с. Есень Ужгородського р-ну (1951)
- 27 – 70-річчя від дня народження Василя Васильовича Ляха, лікаря-терапевта, організатора охорони здоров'я Закарпаття, заступника головного лікаря з експертизи тимчасової непрацездатності ЗОКЛ ім. А. Новака (2006–2015), заслуженого лікаря України. Народився в м. Ужгород (1946–2015)
- 28 – 90-річчя від дня народження Анатолія Степановича Сабініна, кандидата історичних наук, доцента УжНУ. Народився в м. Наро-фомінськ (нині Московської обл. Російської Федерації) (1926)
- Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2011 рік”*
- 28 – 65-річчя від дня народження Ярослава Васильовича Чонки, лікаря-терапевта, кандидата медичних наук, організатора охорони здоров'я, головного лікаря Української алергологічної лікарні у 1994–2014 рр. Він обирався віце-президентом Постійної комісії по спелеотерапії при ЮНЕСКО; автор понад 60 наукових праць. Народився в с. В. Криве Тячівського р-ну (1951–2014)
- 29 – 115-річчя від дня народження Івана Михайловича Іваняса (ігумен Іоанн), діяча православної церкви Закарпаття. Репресований у часи Угорщини. Народився у с. Кошельово Хустського району (1901–1964)

30 – 85-річчя від дня відкриття у м. Мукачево I з'їзду Спілки трудового селянства (1931)

у серпні відзначається:

95 років тому “Руський театр” очолив корифей української сцени М. Садовський, який у співдружності з художником М. Кричевським, диригентом О. Приходьком та хормейстером А. Рощахівським поновив виставу “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці” (1921)

95 років тому було створено Товариство німецької культури на зборах у Паланку (м. Мукачево) представників сільських общин з німецьким населенням (1921)

70 років тому Берегівське медучилище було засновано як акушерська школа. У 1947 р. до неї було приєднано Ужгородську фельдшерсько-акушерську школу. У 1956 р. школа була реорганізована в медучилище з фельдшерським, акушерським та медсестринським відділенням (1946)

25-річчя створення в м. Мукачево державної хорової школи хлопчиків та юнаків. Згодом цей колектив став лауреатом і дипломантом міжнародних фестивалів і конкурсів, що проходили упродовж багатьох років у Бельгії, Австрії, Іспанії, Польщі, Португалії, Словенії, Угорщині, Чехії (1991)

Вересень

1 – 370 років від переведення Ужгородської гімназії з Гуменного до Ужгорода (1646)

1 – 110-річчя від дня народження Івана Порфіровича Філевича, російського історика. Науковець здійснив три подорожі до Австро-Угорщини (1884, 1892, 1895), результатом чого було дослідження з історіографії карпаторусинів (“Угорская Русь и связанные с нею вопросы и задачи русской исторической науки”, 1894) та детальний опис фізичної та економічної географії Карпатської Русі (“Очеркь карпатской территории и населения”, 1895). Народився у Люблінській губернії Російської імперії (тепер – Польща) (1856–1913)

1 – 25 років тому у Великому Березному відбувся урочистий мітинг з нагоди річниці відкриття тут першого в Закарпатті пам'ятника генієві українського народу Т. Г. Шевченкові, що споруджений з

ініціативи громадськості, за підтримки районної ради і є своєрідною візиткою цього райцентру Закарпаття (1991)

1 – 20-річчя відкриття Яношівського (с. Іванівка Берегівського р-ну) ліцею сільськогосподарського профілю з угорською мовою навчання, що готує спеціалістів сільського господарства середньої ланки (1996)

2 – 80-річчя від дня народження Андрія Івановича Моци, кандидата фізико-математичних наук, доцента, завідувача кафедри теорії ймовірностей і математичного аналізу математичного факультету УжНУ, відмінника освіти України. Народився у с. Шом Берегівського р-ну (1936)

4 – 85-річчя від дня народження Івана Івановича Маркуша, доктора фізико-математичних наук, професора УжНУ. Народився в с. Бедєвля Тячівського р-ну (1931–2002)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

4 – 70-річчя від дня народження Володимира Борисовича Сурніна, кандидата історичних наук, доцента УжНУ. Народився в м. Коломия Івано-Франківської обл. (1946)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

5 – 110-річчя від дня народження Юрія Івановича Станиця, прозаїка, депутата Сойму Карпатської України. Народився в с. Нижній Шард (нині с. Нижнє Болотнє) Іршавського р-ну (1906–1994)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

6 – 175-річчя від дня народження Михайла Петровича Драгоманова, публіциста, історика, філософа і громадського діяча. Він зустрічався з А. Кралицьким та іншими культурно-освітніми діячами Закарпаття. На Закарпатті вперше побував у 1875 р., відвідав м. Мукачево, ознайомився з Мукачівським монастирем та його бібліотекою. В м. Ужгород зустрічався з редактором газети “Карпати” Миколою Гомічковим (1841–1895)

6 – 100-річчя від дня народження Михайла Левдара, почесного члена крайового товариства “Просвіта”. Народився в с. Великі Лучки Мукачівського р-ну (1916–2004)

6 – 70-річчя від дня народження Івана Юрійовича Романа, науковця. Його наукові інтереси сягають розробки технології одержання нелінійних, акустооптичних та сцинтиляційних матеріалів, дослідження їх фізико-хімічних властивостей. Він є автором понад 50 наукових праць, 4 винаходів. 7 його наукових розробок

- впроваджені у виробництво. Народився в с. Великий Раковець Іршавського р-ну (1946)
- 8** – 105-річчя від дня народження архімандрита Василя (Проніна), богослова, науковця, історика. Служив о. Василій у різних приходах Закарпаття. Народився в м. Київ (1911–1997)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 11** – 105-річчя від дня народження Івана Васильовича Колоса (справж. прізви. – Кошан), поета. Народився в с. Шандрово (нині с. Олександрівка) Хустського р-ну (1911–1999)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 12** – 220-річчя від дня народження Василя Поповича, мукачівського єпископа у 1837–1864 рр. Перебуваючи під впливом О. Духновича, багато зробив для зміцнення русинських шкіл і училищ на Закарпатті. Помер в м. Ужгород й похований у кафедральній гробниці. Народився в с. Великі Ком’яти Виноградівського р-ну (1796–1864)
- 13** – 140-річчя від дня народження Генріка Рейсмана, адвоката. Під псевдонімом Ненгу публікував у будапештських та ужгородських газетах вірші, оповідання, статті. Редактор ужгородського видання “Ungvári Közlöny”. Народився в м. Ужгород (1876–?)
- 15** – 105-річчя від дня народження Василя Васильовича Федака, спортсмена, спортивного журналіста, автора книги “Закарпаття у спортивному вимірі”, що вийшла друком у 1994 р. (1911–1991)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 16** – 120-річчя від дня народження Едуарда Вінтера, видатного вченого-славіста, автора ряду праць з історії Закарпаття, зокрема книги “Німці в Словаччині та на Підкарпатській Русі” (Мюнхен, 1926). Вона була написана на основі вражень від поїздки по Закарпаттю (1896–1982)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 17** – 85-річчя від дня народження Григорія Степановича Ємця, доктора економічних наук, професора, автора ряду програм соціально-економічного розвитку області. Він опублікував понад 100 наукових праць. Народився в с. Біївці Вінницької обл. (1931–1996)

- 18 – 115-річчя від дня народження Василя Олексійовича Ороса (схиархімандрит Вікентій), діяча православної церкви Закарпаття, засновника Углянського та Драгівського монастирів. Репресований у часи СРСР. Народився у с. Іза Хустського району (1901–1982)
- 18 – 85-річчя від дня народження Степана Степановича Жудера, вчителя-методиста, відмінника народної освіти, орденоносця. Народився в м. Свалява (1931)
- 19 – 245 років тому Папа римський Климент XIV видав буллу про заснування Мукачівської греко-католицької єпархії (1771)
- 19 – 75-річчя від дня народження Дмитра Дмитровича Данилюка, вченого-карпатознавця, доктора історичних наук, професора, визначного фахівця з проблем української історіографії XIX–XX ст., відомого дослідника становлення і розвитку історичної науки в Закарпатті. Народився в смт Тересва Тячівського р-ну (1941)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 20 – 60-річчя від дня народження Олександра Валентиновича Снігурського, доктора фізико-математичних наук, завідувача відділу електронних процесів Інституту електронної фізики НАН України (1956)
- 21 – 65-річчя від дня народження Василя Росула, педагога, професора, заслуженого працівника освіти України. Народився у с. Клячаново Мукачівського р-ну (1951)
- 23 – 115-річчя від дня народження Георгія Міравчика, видавця та власника друкарні, що спеціалізувалася на виданнях кирилицею на Підкарпатській Русі. Народився у с. Худльово на Ужгородщині (1901–1973)
- 24 – 110-річчя від дня народження Андрія Васильовича Карабелеша, поета. Народився в с. Тибаві Свалявського р-ну (1906–1964)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 24 – 90-річчя від дня народження Омеляна Івановича Росула, громадсько-політичного і культурного діяча, довголітнього в’язня сталінських таборів, просвітянина. Народився в с. Невицьке Ужгородського р-ну (1926–2004)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 24 – 85-річчя від дня народження Едуарда Альбертовича Балагурі, доктора історичних наук, професора, відомого українського археолога. Народився в м. Хуст (1931–2004)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 27 – 105 років тому міська управа Ужгорода на святковому засіданні, присвяченому 50-річчю висвячення єпископа Юлія Фірцака на священика, прийняла рішення назвати відрізок вул. Капітульної іменем Фірцака (назва збереглася лише до радянських часів), а самого єпископа обрати почесним громадянином міста (1911)
- 30 – 120-річчя від дня народження Ярослава Барнича, диригента, режисера, педагога. У 1924 р. прибув до м. Ужгород і став диригентом “Руського театру” товариства “Просвіта” (1896–1967)
- 30 – 110-річчя від дня народження Яромира Томечека, відомого чеського письменника, одного із найвизначніших представників сучасної чеської анімалістичної прози. Життя і діяльність його були тісно пов’язані із Закарпаттям. Він автор майже 50 книжкових видань (1906–1997)

Жовтень

Перша неділя жовтня – святкування Дня м. Ужгород

- 1 – 160-річчя від дня народження Ласла Чопея, педагога, перекладача, лінгвіста. Народився в с. Ромчевиця Мукачівського р-ну (1856–1934)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 1 – 150-річчя від дня заснування товариства св. Василя Великого в м. Ужгород (1866–1902)
- 2 – 125-річчя від дня народження Йосипа Йосиповича Бокшая, відомого українського живописця і монументаліста, народного художника України, одного з фундаторів закарпатської школи живопису. Народився в смт Кобилецька Поляна Рахівського р-ну (1891–1975)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 2 – 125-річчя від дня народження Миколи Івановича Сидоряка, одного із керівників робітничого руху на Закарпатті. Народився в смт Великий Бичків Рахівського р-ну (1891–1934)
- 2 – 70-річчя від дня народження Елеміра Йосиповича Герго, кандидата технічних наук, науковця УжНУ. Народився у с. Зміївка Берегівського р-ну (1946–2004)

- 2 – 70-річчя від дня народження Ганни Василівни Бобонич, фахівця бібліотечної справи. Народилася в с. Лохово Мукачівського р-ну (1946)
- 4 – 75-річчя від дня народження Балажа Балога, історика, поета, журналіста. Народився в с. Берегшом на Берегівщині (1941)
- 4 – 60-річчя від дня народження Наталії Прокопівни Бедзір (дів. прізвище – Луценко), доктора філологічних наук, професора, завідувачки кафедри російської літератури філологічного факультету УжНУ. Народилася в м. Ужгород (1956)
- 5 – 115-річчя від дня народження Хоми Юхимовича Руденка, науковця, одного з основоположників університету, засновника біологічного факультету та кафедри ботаніки УжНУ. Народився в с. Будище Київської обл. Він є автором понад 40 наукових праць (1901–1962)
- 5 – 80-річчя від дня народження Василя Івановича Опіярі, кандидата економічних наук, доцента УжНУ, відмінника освіти України. Народився в с. Кушниця Іршавського р-ну (1936)
- 6 – 130-річчя від дня народження Георгія Юліановича Геровського, мовознавця, літературознавця, культурного діяча Закарпаття та Пряшівщини. Народився в м. Львів (1886–1959)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 6 – 105-річчя від дня народження Івана Федоровича Гашпара (ігумен Іов), діяча православної церкви Закарпаття. Репресований у часи СРСР. Народився у с. Воловець (1911–1993)
- 7 – 140-річчя від дня народження Франтішека Шпали, чеського педагога, етнографа. Був директором ремісничої школи в Севлюші (1919–1931). Одночасно досліджував народне мистецтво, народну вишивку нашого краю. Зібрав зразки вишивок, систематизував їх і опублікував два альбоми малюнків і фотографій. Народився в м. Жлутице (Чехія) (1876–?)
- 7 – 90-річчя від дня народження Василя Васильовича Скрипки, поета. Народився в с. Росішка Рахівського р-ну (1926–2004)
- 9 – 90-річчя від дня народження Михайла Івановича Баника, художника, члена Спілки народних майстрів Закарпаття. Народився в с. Вербовець Севлюшського округу (нині Виноградівщина) (1926–2014)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 10 – 80-річчя від дня народження Івана Юрійовича Козака, поета, драматурга. Народився в с. Туриця Перечинського р-ну (1936)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 11 – 170-річчя від дня народження Феодосія Злоцького, етнографа, фольклориста, поета, журналіста. Народився в с. Осій Іршавського р-ну (1846–1926)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 11 – 120-річчя відкриття гімназії в м. Ужгород (1896)
- 12 – 105-річчя від дня народження Марії Миколаївни Кабальок-Тисянської, поетеси. Народився в с. Кваси Рахівського р-ну (1911–2000)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 14 – 115-річчя від дня народження Михайла Михайловича Гендери, казкаря. Народився в с. Дротинці Виноградівського р-ну (1901–1972)
- 14 – 65-річчя від дня народження Василя Петровича Свалявчика, живописця, члена Національної Спілки художників України. Народився в с. Зняцьове Мукачівського р-ну (1951)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 15 – 80-річчя від дня народження Бейли Йозефовича Желіцкі, вченого-гунгаролога, доктора історичних наук, професора. Народився у с. Малі Геївці на Ужгородщині (1936)
- 15 – 70-річчя від дня народження Катерини Іванівни Цірікус, професора, доцента кафедри теорії музики Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка, кандидата мистецтвознавчих наук, педагога. К. І. Цірікус є членом Національної Спілки композиторів України. Народилася в м. Ужгород (1946)
- 16 – 85-річчя від дня народження Наталії Семенівни Герц, художника декоративно-прикладного мистецтва, члена Національної Спілки художників України. Народилася в с. Кошельово Хустського р-ну (1931)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 17 – 100-річчя від дня народження Федора Васильовича Іванчова, прозаїка. Народився в с. Зубівка Мукачівського р-ну (1916–2007)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 17 – 85-річчя від дня народження Дмитра Ілліча Сікори, доктора фізико-математичних наук. Народився в с. Старе Давидково Мукачівського р-ну (1931–2009)

- 18 – 145-річчя від дня народження Дмитра Миколайовича Вергуна, славіста, публіциста і поета русофільської орієнтації. Вивчав історію Підкарпатської Русі. Видав збірник поезій “Карпатские отзвуки” (1920), темою якого була доля русинів і Карпатської Русі, також “Карпаторусская литература. Краткий очерк” (Прага, 1925; “Евгеній А. Фенцикъ и его мѣсто въ русской литературѣ” (Ужгород, 1926) (1871–1951)
- 18 – 90-річчя від дня народження Ніни Іванівни Корабельшикової, доктора медичних наук, науковця УжНУ. Є автором 2 навчальних посібників, 12 методичних посібників, 150 публікацій, присвячених питанням кардіології. Під її керівництвом організовано кардіореанімаційну і кардіореабілітаційну служби Закарпаття. Народилася в м. Оренбург (Росія) (1926–1996)
- 19 – 80-річчя від дня народження Миколи Івановича Гафіяка, заслуженого працівника культури України. За період роботи в системі туризму виявив себе ініціативним, компетентним і висококваліфікованим працівником. Активно впроваджував прогресивні форми і методи роботи. Народився в смт Ясіня Рахівського р-ну (1936)
- 21 – 75-річчя від дня народження Дмитра Васильовича Криванича, лікаря-хірурга, кандидата медичних наук, доцента кафедри факультетської хірургії УжНУ, заслуженого лікаря України. Народився в с. Н. Студений Міжгірського р-ну (1941)
- 22 – 90-річчя від дня народження Михайла Юрійовича Палфія, лікаря, завідувача Закарпатським облздороввідділом (1965–1976), завідувача кафедри загальної і соціальної гігієни з організацією охорони здоров’я (1976–1981) медичного факультету УжДУ, заслуженого лікаря УРСР. Народився в с. Королево Виноградівського р-ну (1926–2002)
- 22 – 70-річчя від дня народження Олени Емерихівни Савіної, заслуженого працівника культури України, директора Центру угорської культури і фольклору с. Дрисино. Своєю багаторічною діяльністю вона сприяла розвитку й збагаченню культури села, за що і має любов та повагу селян. Народилася в с. Дрисино (нині – Дерцен) Мукачівського р-ну (1946)
- 23 – 110-річчя від дня народження Аліци Лукс Г. (Грегершенне), скульптора. Народилася в смт Буштино Тячівського р-ну (1906–1988)

- 23 – 60-річчя від дня народження Анатолія Миколайовича Милимка, головного інженера Інституту електронної фізики НАН України (1956)
- 25 – 120-річчя від дня народження Василя Івановича Феєра, казкаря. Народився в с. Верхній Шард (нині с. Широке) Виноградівського р-ну (1896–1977)
- 25 – 90-річчя від дня народження Федора Євдокимовича Маркіна, науковця УжНУ. Він є автором та співавтором понад 40 наукових праць, 10 винаходів. Народився в с. Опихань Брянської обл. (Росія) (1926)
- 26 – 50-річчя від дня народження Юрія Олександровича Остапця, кандидата політичних наук, доцента, декана факультету суспільних наук УжНУ. Народився у м. Яготин Київської області (1966)
- 27 – 65-річчя від дня народження Дмитра Михайловича Кешелі, прозаїка, драматурга, журналіста, лауреата обласної літературної премії ім. Ф. Потушняка. Народився в с. Клячаново Мукачівського р-ну (1951)
- Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”*
- 30 – 75-річчя від дня народження Дмитра Івановича Петровція, єпископа Мефодія, кандидата богослов’я. Народився в с. Задне (нині с. Приборжавське) Іршавського р-ну (1941)

Листопад

- 1 – 110-річчя від дня народження Олександра Павловича Таушева (архієпископ Аверкій), діяча православної церкви Закарпаття та США. Народився у м. Казань (1906–1976)
- 2 – 125-річчя від дня народження Олександра Івановича Маркуша, письменника, публіциста, педагога. Народився в м. Хуст (1891–1971)
- Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”*
- 2 – 75-річчя від дня народження Єне Ендрійовича Контроша, кандидата фізико-математичних наук, старшого наукового співробітника Інституту електронної фізики НАН України (1941)
- 2 – 70-річчя від дня народження Олександра Олександровича Кікінеші, доктора фізико-математичних наук, науковця УжНУ. У 1993 р. його обрано академіком загальної технічної секції АН ВШ України. Він є членом товариства фізиків України, Америки, Угорщини, міжнародного інженерного товариства (SPIE) і

наукового товариства ОССБ УАН та ВСІУА. Був членом редколегії журналу “Успехи научной фотографии”. Опублікував понад 150 наукових статей, є автором 15 винаходів. Народився в м. Берегово (1946)

- 2 – 50-річчя від дня народження Віктора Степановича Петрінка, кандидата політичних наук, доцента УжНУ. Народився у м. Ужгород (1966)
- 3 – 95-річчя від дня народження Василя Петровича Місюри, вченого-архівознавця, кандидата історичних наук, доцента УжНУ. Народився у с. Краснянка (тепер Тиврівського р-ну Вінницької обл.) (1921–?)
- 4 – 105-річчя від дня народження Якова Арсеновича Чубукова, науковця УжНУ, доктора історичних наук, професора. Народився у с. Круті (тепер Знаменського району Смоленської області Російської Федерації) (1911–1988)
- 4 – 105-річчя від дня народження Андрія Добоша, художника. Його життя і творчість тісно пов’язане із Закарпаттям. Народився в с. Новосад, окр. Требішов (Словаччина) (1911–1996)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 5 – 75-річчя від дня народження Івана Петровича Горзова, лікаря-стоматолога, доктора медичних наук, професора, завідувача курсу стоматології кафедри факультетської хірургії медичного факультету УжНУ у 1990–2005 рр., головного лікаря Закарпатської обласної стоматологічної поліклініки у 1972–2003 рр. Він – автор 139 наукових робіт, 14 методичних рекомендацій, 3 монографій, 11 авторських свідоцтв на винахід. Народився в с. Імстичово Іршавського р-ну (1941–2005)
- 5 – 60-річчя від дня народження Андрія Ілліча Дурунди, прозаїка. Народився у с. Рекіти Міжгірського р-ну (1956)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 5 – 55-річчя заслуженого самодіяльного ансамблю танцю України “Юність Закарпаття” Будинку культури профспілок (1961)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 7 – 115-річчя від дня народження Андрія Михайловича Ворона, прозаїка, перекладача. Народився в с. Чоум Угочанської жупи (із 1946 р. – с. Затисівка Виноградівського р-ну) (1901–1962)

- 7 – 90-річчя від дня народження Дмитра Івановича Меденця, перекладача. Перекладав твори угорських авторів Ш. Гергеля, І. Добози, Б. Іллеша, чеських – І. Ольбрахта, С. К. Неймана, К. Оутрати, Й. Рибак, серболужицьких – П. Фелкела, Ю. Брезана, К. Янака та ін. Народився в с. Іванівці Мукачівського р-ну (1926–2000)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 7 – 70-річчя від дня утворення Закарпатського обласного українського музично-драматичного театру (1946)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 7 – 70-річчя від дня народження Дмитра Івановича Блецкана, науковця, професора кафедри фізики напівпровідників фізичного факультету УжНУ. Він має понад 150 наукових статей, 20 авторських свідоцтв на винаходи СРСР і патенти України. За дослідження в області технології і фізики халькогенідних склоподібних напівпровідників йому було присуджено в 1989 р. Державну премію України в галузі науки і техніки. Народився в с. Голятин Міжгірського р-ну (1946)

- 8 – 105-річчя від дня народження Миколи Вікторовича Желтвая, священика, просвітянина, громадсько-культурного діяча. Народився в м. Ужгород (1911–1984)

- 8 – 90-річчя від дня народження Івана Івановича Туриянина, професора, доктора біологічних наук. І. І. Туриянин зібрав і опублікував народні назви тварин Закарпаття, повір’я, легенди, народні прислів’я про природу, її охорону. Народився в м. Свалява (1926–?)

- 9 – 85-річчя від дня народження Ізольти Костянтинівни Бандровської (дів. прізви. Шпильова), кандидата фізико-математичних наук, науковця УжНУ. Народилася в м. Донецьк (1931)

- 9 – 70-річчя від дня народження Михайла Михайловича Томчанія, архітектора, графіка. Народився в Ужгород (1946)

- 10 – 110-річчя створення літературного товариства ім. Дендеші. Серед засновників були такі відомі постаті як Августин Волошин, Іштван Лаудон, Йосип Камінський, Михай Романець, Арпад Філеп та ін. (1906)

- 10 – 65-річчя від дня народження Павла Павловича Ганинця, головного лікаря санаторію “Квітка полонини”, заслуженого лікаря України, співзасновника ТОВ “Сузір’я”, ТОВ “Маргіт”, науково-виробничої асоціації “Племконецентр”, заслуженого лікаря

України. Він є автором близько 50 наукових робіт. Народився в с. Чинадійово Мукачівського р-ну (1951)

11 – 70-річчя від дня народження Павла Івановича Шманька, науковця УжНУ. Він є фахівцем у галузі хімії комплексних сполук; автор та співавтор понад 70 наукових праць. Народився в с. Копинівці Мукачівського р-ну (1946)

13 – 170-річчя від дня народження Федора Легези, письменника. Народився у с. Кострино на Великоберезнянщині (1846–?)

13 – 110-річчя від дня народження Миколи Кушніренка, вченого, громадського діяча. Народився в м. Мельня Полтавської обл. (1906–2000)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

13 – 80-річчя від часу створення прогресивної антифашистської молодіжної організації краю “Підкарпатський Союз Молодих” (ПСМ) (1936)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

14 – 75-річчя від дня народження Михайла Михайловича Шютєва, лікаря-терапевта, кандидата медичних наук, доцент кафедри факультетської терапії УжНУ. Він є автором понад 60 наукових публікацій. Народився в м. Ужгород (1941)

18 – 155-річчя від дня народження Андраша Комаромі, історика, архіваріуса, літературознавця, члена Академії Наук Угорщини. Для угорської історіографії найбільш цінними й вагомими є його праці з історії Закарпаття. Заслугують на увагу такі як “Замок Нялабі і його домінія” (1894 р.), “З архіву Угочанського комітату” (1893 р.), “З архіву родини Перені” (1900 р.) та ін. Народився в с. Пийтерфолво на Виноградівщині (1861–1931)

18 – 80-річчя від дня народження Вільгельма Ілліча Фушича, доктора математичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України, засновника української школи групового аналізу, лауреата Державної премії України в області науки і техніки (нагороджений посмертно). Народився у с. Сільце на Іршавщині (1936–1997)

18 – 65-річчя від дня народження Антала Ено Мейнека, єпископа-ординарія Мукачівської римсько-католицької дієцезії (1951)

19 – 110-річчя від дня народження Павла Митрофановича Стадника, вченого і педагога. З 1947 р. він працював деканом хімічного факультету і завідувачем кафедри фізичної та колоїдної хімії УжНУ. Щоб вшанувати пам’ять вченого і педагога, хімічний факультет

- визначив кращим студентам іменну стипендію ім. П. М. Стадника. Народився в м. Шпола на Черкащині (1906–1971)
- 19** – 50-річчя від дня народження Сергія Юрійовича Біби, художника. Народився у с. Кушниця Іршавського р-ну (1966)
- 20** – 195-річчя від дня народження Михайла Лихварчика, педагога, публіциста, громадського діяча (1821–?)
- 20** – 150-річчя від дня народження Михайла Андрійовича Врабеля, фольклориста. Народився в с. Вирав Гуманського округу Земплінської жупи Східно-Словацького краю (1866–1923)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 20** – 95-річчя від дня народження Юрія Івановича Бойчука, фольклориста. Народився в с. Калини Тячівського р-ну (1921–1992)
- 20** – 75-річчя від дня народження Михайла Васильовича Мишанича (молодшого брата Олекси Мишанича), фольклориста-етномузикознавця (збирача і транскриптора народної музики). Народився в с. Барвінок Ужгородського р-ну (1941)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”
- 20** – 55-річчя від дня народження Ігора Євгеновича Барчія, доктора хімічних наук, професора, завідувача кафедри неорганічної хімії хімічного факультету УжНУ. Він є автором понад 90 друкованих праць наукової та навчально-методичної спрямованості. Народився в м. Мукачево (1961)
- 21** – 100-річчя від дня народження Ярослава Томовича Геляса, народного артиста України. Народився в с. Терпилівка на Тернопільщині (1916–1992)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”
- 21** – 95-річчя від дня народження Михайла Прокоповича Вовка, поета. Понад 40 років трудився лікарем-кардіологом санаторію “Карпати”. Член Національної спілки письменників України з 1995 р. Автор збірок “Шелест нив”, “Не туди путівка”, “Золоті пальці” та ін. Народився в с. Війтівці (нині Суворівське) Тульчинського р-ну на Вінничині (1921–1996)
- 21** – 80-річчя від дня народження Андрія Степановича Головацького, професора, доктора медичних наук, завідувач кафедри анатомії людини та гістології медичного факультету УжНУ. За досягнення в науковій та педагогічній роботі в 1996 р. його обрано академіком Української академії наук, а в 2005 р. йому присвоїли

почесне звання “Заслужений професор УжНУ”. Народився в селищі Брошнів-Осада Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. (1936)

- 22 – 90-річчя від дня народження Михайла Васильовича Машкіна, композитора, заслуженого діяча мистецтв України. Народився в с. Новоолександрівка Синельниківського р-ну на Дніпропетровщині (1926–1971)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 23 – 80-річчя від дня народження Василя Андрійовича Заяця, професора УжНУ, доктора сільськогосподарських наук. Народився в с. Іванівці Мукачівського р-ну (1936–2011)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 23 – 75-річчя від дня народження Івана Васильовича Данканича, заслуженого будівельника України, почесного громадянина м. Мукачево (1941)

- 23 – 55-річчя від дня народження Івана Івановича Вовканича, доктора історичних наук, професора, декана факультету міжнародних відносин ЗакДУ. Народився в м. Іршава Закарпатської обл. (1961)

- 24 – 75-річчя від дня народження Тигоміра Ференці, поета, перекладача. Народився в с. Бодолов на Берегівщині (1941)

- 25 – 80-річчя від дня народження Віри Михайлівни Чекотіло (дів. прізви. Огієнко), кандидата медичних наук, ст. наукового співробітника лабораторії імунології та біохімії в м. Ужгород. Народилася в смт Буди Харківської обл. (1936)

- 25 – 65-річчя від дня народження Івана Андрійовича Костевича (літ. псевдонім – Іван Карпатський), поета, прозаїка, члена Національної Спілки журналістів України. Народився в с. Терново Тячівського р-ну (1951)

- 26 – 110-річчя від дня народження Миколи Васильовича Климпо-тюка, активного учасника політичного життя Закарпаття 20–30-х рр. XX ст. Народився в смт Великий Бичків Рахівського р-ну (1906–1971)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 28 – 140-річчя від дня народження Франтішека Главачека, чеського вченого-славіста. Підтримував тісні наукові контакти з І. Франком, В. Гнатюком та діячами науки і культури Закарпаття. У 1896 р. здійснив подорож на Закарпаття. Залишив численні

публікації про людей, з якими зустрічався, про краї, в яких побував (1876–1974)

- 28** – 85-річчя від дня народження Василя Івановича Герзанича, відмінника народної освіти України, педагога, методиста, наставника учительства. Він завжди прагнув до новаторства, до його практичного застосування. Нагороджений орденом Червоного трудового прапора, грамотами Президії Верховної Ради. Народився в смт Великий Березний (1931)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 29** – 80-річчя від дня народження Олександра Івановича Кузки, кандидата фізико-математичних наук, доцента, завідувача кафедри системного аналізу і теорії оптимізації математичного факультету УжНУ. Народився у с. Завадівка Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської області (1956)

- 29** – 70 років тому була закрита Ужгородська вища духовна семінарія (1946)

- 30** – 70-річчя від дня народження Миколи Івановича Зимомрі, літературознавця, критика, перекладача, педагога, доктора філологічних наук, професора, академіка АН вищої школи України. Народився в с. Голятин Міжгірського р-ну (1946)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

Грудень

- 1** – 25 років тому на Всеукраїнському референдумі Акт проголошення незалежності України підтвердили 92,5% закарпатців, що взяли участь у голосуванні (1991)

- 2** – 150-річчя від дня народження Івана Андрійовича Поливки, культурно-освітнього діяча Закарпаття та Пряшівщини, справжнього однодумця А. Волошина у здійсненні культурно-освітньої концепції краю на початку ХХ ст. (1866–1930)

- 2** – 130-річчя від дня народження Григорія Жатковича, губернатора Підкарпатської Русі. Народився в с. Голубине Свалявського р-ну (1886–1967)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 2** – 85-річчя від дня народження Богдана Йосиповича Набиванця, доктора хімічних наук, професора. Він неодноразово обирався

до складу експертної ради з хімії Вищої атестаційної комісії України. Він є членом Спеціалізованих вчених рад хімічного та географічного факультетів Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Народився в м. Ужгород (1931)

- 2 – 80-річчя від дня народження Атанаса Олександровича Фединця, художника та медика. Народився в м. Ужгород (нині проживає в Угорщині) (1936)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 3 – 95-річчя від дня народження Михайла Івановича Галаса, народного майстра кераміки, заслуженого майстра народної творчості України, члена Національної Спілки художників України. Народився в с. Вільхівка Іршавського р-ну (1921–1993)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 3 – 90-річчя від дня народження Софії Михайлівни Малильо, поетеси. Народилася в с. Верхні Ворота Воловецького р-ну (1926–2015)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 4 – 120-річчя від дня народження Андрія Івановича Григи, казкаря. Народився в с. Керецьки Свалявського р-ну (1896–1972)

- 4 – 80-річчя від дня народження Івана Васильовича Симчери, прозаїка. Народився в с. Сільце Іршавського р-ну (1936–1961)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 4 – 55-річчя від дня народження Бейли Тора, поета. Народився в с. Серне Мукачівського р-ну (1961)

- 5 – 115-річчя від дня народження Миколи Різдорфера, лікаря, дослідника, активного громадського діяча 30-х років XX ст. на Закарпатті, делегата І-го Сойму Карпатської України. Він входив до складу соціально-оздоровельної комісії в уряді А. Волошина. Автор низки праць про лікувальні властивості мінеральних вод Свалявського регіону, якості питної води, екології довкілля, питань соціальної і страхової медицини. У 1939 р. емігрував до Німеччини, а потім до США. Народився в м. Рахів (1901–?)

- 6 – 75-річчя від дня народження Миколи Михайловича Ердеві, кандидата фізико-математичних наук, старшого наукового співробітника Інституту електронної фізики НАН України. Народився в с. Кальник Мукачівського р-ну (1941)

- 6 – 65-річчя від дня народження Миколи Івановича Петровця, архієпископа Марка, кандидата богослов’я, викладача. З 1993 р. став

- керуючим Патріаршими приходами в Канаді з титулом єпископа Каширського. Народився в с. Заднє (нині с. Приборжавське) Іршавського р-ну (1951)
- 7 – 60-річчя від дня народження Володимира Івановича Гирі, кандидата історичних наук, заступника декана факультету суспільних наук УжНУ. Народився у м. Ужгород (1956)
- 8 – 70-річчя від дня народження Василя Петровича Мікловди, доктора економічних наук, професора, завідувача кафедри економіки підприємництва економічного факультету УжНУ, заслуженого працівника освіти України, лауреата Державної премії України у галузі науки і техніки. Автор понад 130 наукових публікацій, зокрема 11 монографій. Народився в с. Тур'я-Пасіка Перечинського р-ну (1946)
- 10 – 130-річчя від дня народження Ірини Павлівни Невицької, прозаїка, громадського діяча. Народилася в с. Збудівська Біла на Лабірщині (сучасна Східна Словаччина) (1886–1965)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”
- 10 – 75-річчя від дня народження Івана Івановича Шафраньоша, доктора фізико-математичних наук, професора кафедри квантової електроніки УжНУ. Автор понад 130 наукових праць, 3 авторських свідоцтв на винаходи. Народився в с. Баранинці Ужгородського р-ну (1941)
- 12 – 140-річчя від дня народження Спиридона Феодосійовича Черкасенка, поета, який залишив вагомий слід у літературі та культурі нашого краю. На Закарпатті доля звела його з М. Садовським, який очолював “Руський театр” в м. Ужгород. С. Черкасенко працював театральним референтом. В Ужгороді вийшли його поетичні збірки “Пчелка в байках”, “Поезії для молоді”. Він є автором історичних драм “Коли народ мовчить”, “Северин Наливайко” (1876–1940)
- 12 – 85-річчя від дня народження Олексі Івановича Янчика, поета. Народився в с. Верхній Студений Міжгірського р-ну (1931–1973)
Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2006 рік”
- 13 – 160-річчя від дня народження Миколи Карповича Садовського (Тобілевича), актора, режисера, педагога, директора театру “Просвіти” в м. Ужгород у 1921–1923 рр. За цей час він не тільки поновив весь діючий у театрі репертуар, але й сам підготував цілу низку блискучих вистав. У переважній більшості вистав

сам виступав у головних ролях. Саме в Ужгороді було відзначено ювілей сорокалітньої діяльності М. Садовського, ювілей, що вилився у всенародне свято (1856–1933)

- 13 – 110-річчя від дня народження Миколи Івановича Рішка, поета, педагога, члена Національної Спілки письменників України. Народився в с. Драгово Хустського р-ну (1906–1994)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 13 – 95-річчя від дня народження Анатолія Тимофійовича Арсірія, поета, перекладача. Працював на ниві художнього перекладу з угорської, російської та білоруської мов. Поетичні переклади публікувалися в газетах та альманахах “Радянське Закарпаття”, “Карпати”. Народився в м. Новоукраїнка Кіровоградської обл. (1921–1995)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

- 14 – 160-річчя від дня народження Івана Кизака, поета, публіциста, музиканта, диригента і педагога. Народився в с. Пакостів на Пряшівщині (Словаччина) (1856–1929)

- 14 – 65-річчя від дня народження Людмили Михайлівни Мокану, педагога, музикознавця, лауреата обласної премії ім. Д. Задора. Народився в смт Великий Бичків Рахівського р-ну (1951)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 15 – 70-річчя від дня народження Світлани Федорівни Гончарової, кандидата фізико-математичних наук, працювала на кафедрі диференціальних рівнянь та математичної фізики, математичного факультету УжНУ. Народилася в м. Хмельницьк (1946)

- 17 – 95-річчя від дня народження Варвари Іванівни Хоролець, кандидата біологічних наук, науковця УжНУ. Наукові праці присвячені, головним чином, вивченню природних вітаміноносіїв Закарпатської області, а також обміну амінокислот і мінеральних речовин при різних патологічних станах людини. Народилася в с. Самара Полтавської обл. (1921)

- 17 – 85-річчя від дня народження Василя Михайловича Цібере, педагога, художника. У 1979 р. створив в м. Мукачеві художню школу ім. М. Мункачі. Його зусиллями у школі організовані Музей ім. М. Мункачі та Музей дитячої творчості (1931–2007)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

- 18 – 95-річчя від дня народження Яромира Гожеца, чеського поета, пуб-

- ліциста, громадського і культурного діяча. У своїх виданнях висвітлював проблеми Підкарпатської Русі. Народився в м. Хуст (1921)
- 23** – 100-річчя від дня народження Олександра Васильовича Тканка, командира партизанського з'єднання, кандидата історичних наук, професора, адміністратора вищої школи. Народився у с. Макіївка на Чернігівщині (1916–2006)
- 23** – 80-річчя від дня народження Валентини Миколаївни Плахотнюк, кандидата медичних наук, доцента УжНУ. Народилася в Краснодарському краї (Росія) (1936)
- 24** – 160-річчя від дня народження Арпада Фесті, угорського художника, який влітку 1892 р. разом із Ласлом Медянським та іншими художниками працював в м. Мукачево. Народився в м. Одялла (Угорщина) (1856–1914)
- 24** – 80-річчя від дня народження Богдана-Миколи Антоновича Булеци, лікаря-невролога, доктора медичних наук, професора, завідувача курсу неврології медичного факультету УжНУ. Основні напрями наукової діяльності: цереброваскулярні захворювання в карпатському регіоні. Ним опубліковано близько 110 наукових праць. Народився в м. Берегово (1936)
- 24** – 80-річчя від дня народження Івана Георгійовича Шершуна, кандидата історичних наук, доцента. Народився в с. Старе Давидково Мукачівського р-ну (1936)
- 25** – 65-річчя від дня народження Терезії Балла, поетеси, вчителя. Народилася в с. В. Паладь (1951)
- 26** – 90 років тому відкрита перша в Європі ромська школа при колонії в м. Ужгород (1926)
- 27** – 85-річчя від дня народження Володимири Степанівни Поляк (дів. прізвище Волошук), кандидата історичних наук, доцента кафедри загальної історії УжНУ. Народилася в м. Дрогобич Львівської обл. (1931–1999)
- 28** – 80-річчя від дня народження Дмитра Григоровича Семака, науковця, професора кафедри фізики напівпровідників УжНУ. Автор понад 300 наукових праць, 12 винаходів, співавтором більше 10 монографій і підручників. Народився в с. Лупків Жешувського воєводства (Польща) (1936–2009)

у грудні відзначається:

- 245-річчя** від дня народження Івана Семеновича Орлая, культурноосвітнього діяча, доктора медицини, доктора філософії,

автора 2-го видання російської військово-польової фармакології, талановитого педагога, історика, публіциста, редактора першого російського журналу “Всеобщий журнал медицинской науки”. Народився в с. Паладь (1771–1829)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

195-річчя від дня народження Андрія Дешка, етнографа, лінгвіста, історика. Народився в с. Дешковиці Іршавського р-ну (1821–1874)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2006 рік”

у 2016 році відзначається:

375-річчя від дня народження Іоанна Йосифа Декамеліса, грека за походженням, церковного і освітнього діяча, єпископа Мукачівської єпархії в 1689–1706 рр. Він багато зробив для зміцнення матеріального становища Мукачівської єпархії та Мукачівського монастиря. Вже у 1692 р. йому вдалося повернути єпархії села Бобовище і Лавки з усіма прибутками. Під час війни 1703–1711 рр. під керівництвом Ракоці Ференца II переніс свою резиденцію із Мукачева до Пряшева (1641–1706)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

275-річчя від дня народження Івана Югасевича Склярського, іконописця, поета, збирача прислів’їв і приказок Закарпаття, майстра рукописної книги (середина VIII–початок XIX ст.). Народився в с. Прикра Шарішського округу (Словаччина). Помер у с. Невичькому на Ужгородщині (1741–1814)

Текстова довідка: “Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2011 рік”

215-річчя від дня народження Івана Івановича Молнара, лікаря, філософа. Навчався у Львівському та Московському університетах. Був ординатором у лікарні Петропавлівської фортеці (1832–1872). Зібрав багатий матеріал особистих клінічних спостережень та велику бібліотеку медичної літератури. Написав і опублікував біографію і праці свого двоюрідного брата, видатного історика, філолога-славіста Ю. Венеліна-Гуци. Був почесним членом літературного Товариства св. Василя Великого в м. Ужгород (1869) і Московського “Общества истории и древностей российских”. Народився в Імшадському повіті Нодьвародського округу (нині – Угорщина) (1801–1872)

ЦЕ ЦІКАВО ЗНАТИ

- 2016 рік -

- 15-річчя відкриття Закарпатського інституту ім. Волошина МАУП (2001)
- 15-річчя заснування газети “Репортер” (2001)
- 15-річчя заснування газети “APSA” (“Апша”) Закарпатською обласною спілкою “Дакія” як соціально-політичного видання. Друкується румунською мовою (2001)
- 15 років тому Закарпатська обласна держтелерадіокомпанія провела презентацію телевізійного фільму “Пісні полонин”. Це спільна робота творчих груп Закарпатського, Словацького і Чеського телебачення (2001)
- 15 років тому в селах Люта, Стужиця та інших великих населених пунктах Великоберезнянського району відкрито амбулаторії сімейної медицини. В с. Люта відкрито філію ЗАТ “Ужгородська швейна фабрика “Лютянка”, де працює 240 чоловік (2001)
- 15 років тому в м. Рахові пройшов фестиваль зимового фольклору “Ой радуйся, земле” (2001)
- 15 років тому за участі аматорських колективів Свалявського, Мукачівського, Ужгородського, Воловецького р-нів в м. Свалява відбулося “Свято русинського фольклору і пісні” (2001)
- 15 років тому в м. Мукачево проведено обласне свято колядників, співаків, танцюристів, хорових колективів “Вертеп–2001” (2001)
- 15 років тому запущено в дію газопровід високого тиску смт Середнє–с. Лінці–с. Кібляри (Ужгородський р-н) (2001)
- 15 років тому в с. Верхні Ворота Воловецького р-ну підведено природний газ (2001)

- 15 років тому в Закарпатті сталася катастрофічна повінь, яка за руйнівною силою, рівнем води і тривалістю перевищила попередні водні стихії усіх попередніх років та призвела до людських жертв. На робочій зустрічі прем'єр-міністрів України та Угорщини було обговорено спільні заходи по боротьбі з паводками у прикордонних районах (2001)
- 15 років тому в м. Берегово освячено новозбудовану римо-католицьку церкву (2001)
- 20-річчя від дня заснування газети “Фест” (“Срібна Земля-Фест”) (1996)
- 20-річчя від дня створення народного літературного пісенного ансамблю “Берегиня” Свалявської центральної бібліотечної системи (1996)
- 20-річчя виходу газети “Гімназія”. Зареєстрована дирекцією та учнівським колективом Ужгородської гімназії як спеціальне видання (1996)
- 20-річчя відкриття найбільшого підприємства борошномельно-круп'яної галузі СП “Влад” – основного виробника борошна в Ужгородському р-ні (1996)
- 20-річчя відкриття на КПП “Тиса”, що поблизу м. Чоп, першої черги реконструйованої частини моста через р. Тиса (1996)
- 20-річчя заснування ЗАТ “Автопорт-Чоп”. Введений у дію перший в Україні вантажний автотермінал “Автопорт-Чоп” став важливим етапом розбудови державного кордону України. Унікальне розташування – за 800 м від кордонів трьох країн, універсальне залізничне сполучення (вузька і широка колії), наявні складські приміщення дозволяють приймати вантажі на зберігання (1996)
- 20-річчя заснування газети “Відомості міліції” (1996)
- 20-річчя заснування газети “Християнська родина” Закарпатським товариством ім. Кирила і Мефодія (1996)
- 20-річчя проведення семінару працівників регіональних центрів Євроклубу України, у якому взяли участь представники ряду його структур з Німеччини, Великобританії, Франції та Греції. Розглядалися питання щодо інтеграції України в Європейське співтовариство (1996)

- 20-річчя створення в Закарпатській області колективного транспортного підприємства ВАТ “Закарпатінтерпорт” (1996)
- 20-річчя створення Закарпатського педагогічного інститут ім. Ференца Ракоці II у м. Берегово (1996)
- 20-річчя створення культурного центру “Романі Яг” (1996)
- 20-річчя створення Русинського дослідницького інституту в Угорщині (Будапешт) (1996)
- 20 років тому Постановою Кабінету Міністрів України було відкрито Ужгородський державний інститут інформатики, економіки і права (УжДІЕП), пізніше Закарпатський державний університет (ЗакДУ) (1996)
- 20 років тому за допомогою фонду “Схід-Захід” та Фонду розвитку Карпатського євро регіону було знято документальний фільм “Вас запрошує “Романі Яг” (1996)
- 20 років тому товариство “Романі Яг” виступило з ініціативою щодо обладнання на території свого культурного центру ромського дошкільного закладу (1996)
- 20 років тому ВАТ “Яворник” розпочало спільну діяльність з американською корпорацією “КАГ”, яка з метою відновлення виробничого процесу на підприємстві інвестувала 6,5 млн доларів США (1996)
- 20 років тому у селищі Ясіня зареєстровано українсько-німецько-французьке товариство “Апогей”, основний профіль якого – виробництво пиломатеріалів. У 2000 р. “Апогей” взяв в оренду закрите акціонерне товариство “Ясінянський ЛК” (1996)
- 20 років тому в Міжгір’ї відкрито новий корпус пологового відділення центральної районної лікарні (1996)
- 20 років тому відбувся перший випуск спеціалістів Довжанського економічного коледжу ім. В. Якуба (Іршавський р-н). 79 випускників цього єдиного в Україні сільського вузу одержали дипломи бакалаврів економіки (1996)
- 20 років тому в м. Сваляві відкрито Свято-Кириломефодіївський монастир Мукачівської єпархії Української православної церкви (1996)
- 20 років тому здійснено пробний рейс дизель-поїзда з Тересви до румунського міста Сігет, а звідти до м. Рахів. Першими його

- пасажирами стали учасники урочистостей, що відбулися з цієї нагоди у населених пунктах Румунії – Кимпулунг та Тіса, Сігет, Валя-Вішеулу та у закарпатському місті Рахів (1996)
- 20 років тому ЗАТ “Автопорт-Чоп” ввело у дію на п’ятому міжнародному (Критському) транспортному коридорі автотермінал “Експорт” (1996)
- 25-річчя від дня заснування Закарпатського угорського етнографічного товариства (1991)
- 25-річчя від дня заснування Закарпатського угорського товариства скаутів КаМС SSZ в м. Мукачево (1991)
- 25-річчя від дня заснування Закарпатського товариства скаутів (1991)
- 20 років від дня проведення Днів угорської книги на Закарпатті під керівництвом Кароя Балли (1991)
- 25-річчя заснування Мукачівською греко-католицькою єпархією добродійного видання – газети “Благовісник” (1991)
- 25-річчя заснування письменником Іваном Долгошем громадсько-політичної газети “Карпатський край”. Із 1993 р. видавалась як журнал. У 1994 р. визначено тип – історико-краєзнавчий часопис (1991)
- 25-річчя заснування газети “Новини Закарпаття” (видання Закарпатської державної адміністрації та обласної ради) (1991)
- 25-річчя перейменування Ужгородського технікуму радянської торгівлі в Ужгородський комерційний технікум (1991)
- 25-річчя проведення виїзного засідання Римського клубу. Обговорено шляхи подальшого співробітництва України зі світовим співтовариством (1991)
- 25 років тому в с. Порошково Перечинського р-ну відкрито новий двоповерховий будинок культури, в якому розташовані також сільська бібліотека, історико-краєзнавчий музей (1991)
- 25 років тому в школах області з угорською та румунською мовою викладання запроваджено вивчення історії угорського та румунського народів (1991)
- 25 років тому в райцентрі відбулися урочистості з нагоди введення в дію нової поліклініки Берегівської центральної районної лікарні на 600 відвідувань щодня (1991)
- 25 років тому в м. Чоп розпочало діяльність ТОВ “Пакобо”, яке надає транспортно-експедиційні послуги (1991)

- 25 років тому в м. Ужгород відкрився II Міжнародний фестиваль театрального мистецтва “Інтерарт” (1991)
- 25 років тому в с. Нове Село на Виноградівщині відкрито новозбудоване колгоспом “Іскра” приміщення загальноосвітньої школи на 332 учнівські місця (1991)
- 25 років тому відбувся Перший світовий конгрес русинів у м. Меджилабірці (Словаччина) (1991)
- 25 років тому новий сорт картоплі “Сонячний” вивели в с. Нижні Ворота Воловецького р-ну співробітники лабораторії гірського і передгірського картоплярства Українського науково-дослідного інституту картопляного господарства під керівництвом М. Комара. Врожайність сорту становить 250-300 центнерів з гектара (1991)
- 25 років тому Ужгородська міська влада на позачерговій сесії однією з перших в Українській РСР засудила дії Московського “ГКЧП” і висловилася за проголошення Закарпаття в складі незалежної демократичної, соборної Української держави (1991)
- 30-річчя створення одного з провідних дитячих колективів “Джерельця Карпат”, добре відомого в Україні та за її межами (1986)
- 30-річчя створення народного ансамблю пісні і танцю “Дружба” під керівництвом Петра Сокача (1986)
- 30-річчя створення народного ансамблю угорської пісні “Ружа” Центру народної творчості с. Сюрте Ужгородського р-ну (1986)
- 30-річчя створення народного чоловічого ансамблю “Бетяри” Центру словацької культури с. Сторожниця Ужгородського р-ну (1986)
- 30 років тому створено угорський фольклорний ансамбль Берегівської ДШМ (1986)
- 35 років тому народний фольклорний ансамбль пісні й танцю Дерценського центру угорської культури Мукачівського р-ну виступив з концертом на ВДНГ в м. Київ (1981)
- 35 років тому відкрито меморіальний музей Ф. Манайла (1981)
- 35 років тому до складу Ужгорода включено Горяни, Дравці, Доманинці (1981)
- 40-річчя відкриття алергологічної лікарні у смт Солотвино (1976)

- 40 років тому с. Вишково Хустського р-ну віднесено до категорії селищ міського типу (1976)
- 40 років тому став до ладу завод “Турбогаз” (1976)
- 45-річчя відкриття ВАТ “Ужгородмолоко” (1971)
- 45-річчя створення в м. Ужгород заводу нестандартного обладнання (1971)
- 45 років тому с. Вузлове (Батьово) віднесено до категорії селищ міського типу (1971)
- 50 років тому Горянська ротонда стала філією краєзнавчого музею (1966)
- 50 років тому через м. Ужгород прокладено газопровід СРСР–ЧССР (1966)
- 55-річчя відкриття орендного підприємства “Ужгородський коньячний завод” (1961)
- 55 років тому м. Тячево стало містом районного підпорядкування, районним центром (1961)
- 60-річчя від дня пуску Тербля-Ріцької гідроелектростанції (1956)
- 60 років тому з ініціативи районного відділу народної освіти м. Мукачева був створений чоловічий хор, який згодом переріс у народну хорову капелу (1956)
- 60 років тому славнозвісна у той час артистка, в подальшому театральний режисер – Ярослава Іванівна Бандурович створила при Берегівському районному будинку культури український театральний колектив (1956)
- 65-річчя заснування Закарпатського центру туризму, краєзнавства, екскурсій і спорту учнівської молоді (1951)
- 65-річчя заснування вченою радою університету газети “Ужгородський університет”, тепер – “Погляд”. До 1992 р. виходила під назвою “Радянський студент” (1951)
- 65-річчя створення самодіяльного симфонічного оркестру при районному Будинку культури м. Берегово (1951)
- 70-річчя від дня виходу газети “Верховина” (сmt Міжгір’я). Почала виходити під назвою “Радянська Верховина”. Після розвалу Радянського Союзу й проголошення незалежності України змінила свою назву (1946)

- 70-річчя від дня виходу газети “Зоря Рахівщини” (1946)
- 70-річчя введення назви с. Лісковець (Ляховець) Міжгірського р-ну (1946)
- 70-річчя відкриття взуттєвої фабрики в м. Ужгород (1946)
- 70-річчя відкриття Палацу піонерів і школярів в м. Ужгород (1946)
- 70-річчя відкриття Кам’яницького щебеневого заводу – виробника будівельних матеріалів (1946)
- 70-річчя відкриття зоологічного музею університету в м. Ужгород (1946)
- 70-річчя відкриття ботанічного саду в м. Ужгород (1946)
- 70-річчя заснування газети “Дружба” як громадсько-політичного часопису Тячівської райдержадміністрації та районної ради (1946)
- 70-річчя заснування в м. Перечин газети “Народне слово”, далі під іншими назвами – “Перемога” (1962–1965 pp.), “Колгоспне життя” (1965–1990 pp.), “Радянське село” (1991 p.), “Народне слово” (1946–1962 pp.)
- 70-річчя заснування газети “Карпатська зірка”, нині органу Велико-березнянської адміністрації та районної ради (1946)
- 70-річчя заснування газети “Нове життя”, нині органу Іршавської райдержадміністрації та районної ради (1946)
- 70-річчя здобуття Ужгородським футбольним клубом “Спартак” титулу чемпіона України (1946)
- 70 років тому м. Мукачево стало містом обласного підпорядкування, районним центром Мукачівського р-ну (1946)
- 70 років тому с. Батьово перейменовано у Вузлове (1946). (Рішенням II сесії XXII скликання обласної Ради народних депутатів від 6 квітня 1995 р. селище Вузлове знову перейменовано у селище Батьово)
- 70 років тому м. Виноградів (Севлюш) стало містом районного підпорядкування, районним центром (1946)
- 70 років тому м. Ужгород став центром Закарпатської області УРСР (1946)
- 70 років тому відкрито перше в області ремісниче училище (1946)

- 70 років тому м. Берегово стало містом районного підпорядкування, районним центром (1946). Це єдине місто Закарпаття, де переважна більшість населення – угорської національності
- 70 років тому почала свої передачі угорською мовою угорська редакція Ужгородського радіотелебачення (1946)
- 70 років тому перейменовано с. Тростник Виноградівського р-ну (називалося Шашвар) (1946)
- 70 років тому був створений Тячівський район як територіальна одиниця (1946)
- 75-річчя від дня народження Ілони Павлівни Ковач, заслуженого працівника культури України. У 1961–1996 рр. працювала завідуючою сільською бібліотекою у рідному селі. На її базі працювала школа передового досвіду з питань організації роботи бібліотек, що обслуговують компактно проживаючі національні групи. Народилася в с. Береги Берегівського р-ну (1941)
- 75 років тому виходив щомісячно часопис для підкарпатської молоді “Руська молодежь”, видання Підкарпатського товариства Наук (ПТН) для школярів і молоді краю, редактор Іван Гарайда (Ужгород, 1941–1944)
- 80-річчя від дня народження Христо Йосиповича Роглева, журналіста, заслуженого працівника сфери послуг України, лауреата міжнародної премії “Дружба”, віце-президента товариства “Україна-Болгарія”, члена Президії Української Ради Миру, члена Міжнародної ради українських підприємців, першого віце-президента товариства “Закарпатці в Києві”. Народився в м. Мукачево (1936)
- 80-річчя від дня народження Людвіга Котлара, музиканта, диригента, заслуженого діяча мистецтв Української УРСР. Народився в м. Ужгород (1936–1996)
- 85-річчя заснування художниками Й. Бокшаєм та А. Ерделі “Товариства діячів образотворчих мистецтв на Підкарпатській Русі” (1931)
- 85-річчя обрання Костянтина Грабаря першим старостою м. Ужгород на другий термін (1931)
- 85-річчя опублікування Йосипом Янковичем (директор музею ім. Т. Легоцького в м. Мукачево) однієї з найкращих своїх

праць “Підкарпатська Русь в доісторії”. Вийшла трьома мовами: чеською, руською та угорською. Як зазначив сам автор, мета цієї книги полягала в пропаганді пам’яток історії та культури й зверненні уваги населення на археологічні знахідки. Щедро ілюстрована книга не втратила свого наукового значення й до нині (1931)

85-річчя посвячення фундаменту церкви в с. Тітківці Міжгірського р-ну. Церкву збудувала талановита родина Форосів (1931)

85 років тому в м. Ужгород збудовано поштамт (1931)

90-річчя завезення чеськими ботаніками до м. Ужгород сакури (1926)

90-річчя спорудження пам’ятника Євгену Фенцику, письменнику і публіцисту (скульптор О. Мондич) (1926)

90 років тому Йозеф Ізакович та Вільмош Горшкович створили автобусне підприємство (4 автобуси), яке займалося перевезенням пасажирів всередині міста, а також із залізничного вокзалу до центру (1926)

95-річчя заснування Мистецького клубу основоположниками закарпатської школи живопису А. Ерделі та Й. Бокшаєм (1921)

95 років тому в м. Ужгород створено Руський народний хор та Руський театр (1921)

95 років тому Григорій Жаткович, перший губернатор Підкарпатської Русі, дав вечерю, на яку запросив найвпливовіших представників політичних сил краю і заявив про свою відставку. Згодом площу, яка до того називалася Комітатською або Жупанатською, перейменували на Жатковича (1921)

105 років тому в м. Іршава була прокладена вузькоколійка довжиною в 12 кілометрів (1911)

110-річчя відкриття Мукачівською греко-католицькою єпархією будинку-сиротинця для дівчат і сиріт дяко-вчителів (1906)

110 років тому єпископ Юрій Фірцак висунув на соборі оо. ЧСВВ в Маріяповчі ідею спорудження монастиря в м. Ужгород (1906)

115-річчя від дня народження Георгія Легача (схиархімандрит Гавриїл), діяча православної церкви Закарпаття та Греції. Народився у с. Копашново на Хустщині (1901–1977)

- 115 років тому в м. Ужгород збудовано міський стадіон “Спартак” (1901)
- 125-річчя від дня народження Василя Климпуша, депутата Сойму Карпатської України (1891–1965)
- 125-річчя занесення з Америки філоксери, яка знищила усі ужгородські виноградники, їх довелося відроджувати заново. І вже на початку XX ст. ужгородці змогли знову насолоджуватися власним вином у холодних пивницях Підвального ряду (1891)
- 125 років тому побував на Закарпатті всесвітньо відомий скрипаль, один із найпопулярніших угорських музикантів XIX ст. – Еде Ремені, що давав блискучі концерти в м. Берегово та м. Мукачево (1891)
- 130-річчя від дня народження Віктора Желтвая, священника. Одержав диплом професора для горожанських шкіл, був іменований професором учительської семінарії в м. Ужгород. Брав участь у Всенародному конгресі 1919 р. в м. Хуст, був засновником товариств “Просвіта” та “Учительська громада”. Народився в с. Малий Бичків на Рахівщині (1886–1963)
- 130-річчя від дня народження Балінта Мадяра, поета, священника, редактора газети “*Natárszéli Újság*” у 1916–1921 рр., яка видавалась в м. Ужгород (1886)
- 130-річчя закладення дендропарку екзотичних рослин вчителем І. Лаудоном (нині парк дитячої лікарні) (1886)
- 130-річчя створення “Ужгородської фабрики гнутих меблів”, яка з 1911 р. мала назву “Мундус”. Її продукція була відома не лише в місті, але й далеко за його межами: у США, Західній Європі, Азії. Традиції меблярів міста збереглися і в міжвоєнний та повоєнний час (1886)
- 135-річчя від дня народження Кирила Феделеша, священника, письменника. Працював у Берегівській гімназії разом з Василем Пачовським, Корнилом Заклинським. Був членом культурно-освітньої комісії Сойму Карпатської України (1881–1949)
- 135-річчя прокладення магістральної залізниці Львів–Відень через м. Свалява (1881)
- 135 років тому в м. Севлюш (нині Виноградів) відкрито горожанську школу, а пізніше і промислову (1881)

- 145-річчя з дня виходу 1-го номера газети-тижневика “Новый свѣтъ” (наступника газети “Свѣтъ”) – офіційного органу Товариства св. Василя Великого на Підкарпатській Русі. Редактором газети був Віктор Гебей. Видавалася в м. Ужгород (1871–1872)
- 145 років тому викладач Ужгородської гімназії, її майбутній директор Еде Сібер заклав основи історичного музею – першого музейного закладу в м. Ужгород (1871)
- 145 років тому редактор Віктор Кимак видав 5 номерів сатиричної газети “Сова” (1871)
- 150-річчя від дня народження Іштвана Дудинського, директора Ужгородської вчительської семінарії (з 1925 р.), журналіста, засновника газети “Ungvári Közlöny”, диригента, завідуючого інформаційним відділом Угорсько-Русинського Товариства. Народився в м. Нодьмігаль (нині Велке Міхаловце – Словаччина) (1866–?)
- 150-річчя першої лікарні в м. Ужгород. Нинішня будівля обласної лікарні побудована завдяки старанням відомого лікаря А. Новака, монумент якому встановлено в центрі лікарняного комплексу (1866)
- 155-річчя від дня народження Яноша Петридеса, напівзабутого скульптора і кераміста, який працював також у галузі живопису та графіки. У кінці XIX ст. оселився на Закарпатті, де спочатку в м. Мукачево, а згодом і в м. Ужгород, керував ремісничою школою керамістів, а також працював у жанрі побутової скульптури. Помер в м. Ужгород (1861–1920)
- 155-річчя першої друкованої історії Ужгорода (автор К. Мейсарош) (1861)
- 155 років тому в м. Ужгород почала діяти постійна молодіжна акторська трупа, яка пропрацювала до початку 1880-х рр. (1861)
- 155 років тому при Берегівській реформатській церкві існував хор на славу Господа – “Baiaḡsia”, учасниками якого були поважні й достойні прихожани (1861)
- 160 років тому побачила світ стаття А. Грінеуса “Хроніки Ужгорода” (1856)
- 160 років тому в гімназії Другетів було створено одне з найперших в Угорщині учнівське спортивне товариство. Ужгородська гімназія

з часу отримання статусу державної реальної руської гімназії у 1920 р. й до часу свого закриття випустила понад тисячу учнів. Серед цих випускників були відомі вчені, політики, митці й письменники (1856)

165 років від публікації першого нотного збірника закарпатських народних пісень “Русский Соловѣй” Миколи Нодя (1851)

175-річчя від дня народження Ференца Хевердле, живописця (1841–1910)

210 років тому в м. Ужгород вперше замощено вулицю (1806)

220 років тому в м. Ужгород збудовано реформатську церкву; споруджено млин на вісім жорен (1796)

230 років тому згідно з австрійською адміністративною реформою м. Ужгород став центром комісаріату, до якого входили комітати Унг, Берег, Угоча, Мараморош і Сату-Маре (1786)

235-річчя побудови кам'яної споруди колишнього пивного заводу, який збудувала казенна домінія. (У кількох десятках метрів від альпінарію, недалеко від Жупанатського пагорба). Пивний завод проіснував до 1889 р. (1781)

240 років тому до м. Ужгород переведено з м. Мукачево духовну семінарію (1776)

260-річчя відновлення с. Забродь (нині Великоберезнянського р-ну) після руйнівної повені. Село відновилося за рікою (за бродом) і так утворилася його назва (1756)

265 років від першої згадки про с. Гайдош Ужгородського р-ну, назва якого походить від прізвища Гойда, 255 років тому село було філією парохії в Киблярах і налічувало всього 10 садиб (1751)

265 років першої згадки про дерев'яну церкву в с. Невицьке Ужгородського р-ну (1751)

265 років тому ділянку для церкви і парохії в м. Тячів виділив вікарій Марамороша Л. Бачинський (1751)

270-річчя від дня народження Імре Перенї, Естергомського (Угорщина) каноника, настоятеля, релігійного письменника. Народився у Севлюші (нині м. Виноградів) (1746)

270-річчя перебудови Мукачівського замку Євгеном-Ервіном Шенборном. Мукачівський замок набув того вигляду, який він має нині (1746)

- 305 років тому м. Ужгород зайняли австрійські війська, місто конфісковане від М. Берчені й перейшло у державну власність (1711)
- 305 років тому за Сотмарським мирним договором м. Мукачево переходить до рук Габсбургів (1711)
- 305 років тому було придушене повстання Ференца Ракоці II (1711)
- 320-річчя першої писемної згадки про с. Новоселиця (під назвою Нова Кам'яниця) (1696)
- 325-річчя першої згадки про старовинну дерев'яну церкву с. Неліпино Свалявського р-ну (1691)
- 325 років тому, згідно з описом міста, Соляна вулиця належала до найпрестижніших і водночас була найбільшою вулицею м. Ужгород зі своїми 43 будинками (не всі з них були заселені). Тут проживало найбільше дворян і вільних людей. Свою престижність вулиця зберегла й пізніше, аж до дорадянських часів (1691)
- 325 років тому вулиця Корзо згадується під назвою Мостова (бо вела до великого (головного) мосту через р. Уж (нині Пішохідний міст) (1691)
- 325 років тому помер останній представник Другетів, у зв'язку з цим в м. Ужгород проведено інвентаризацію, виявлено 221 двір, 156 виноградників, 11 коней, 86 волів, 337 свиней, 30 овець; у місті було 10 вулиць (1691)
- 345-річчя відкриття початкової школи з рідною (русинською) мовою навчання в м. Мукачево. Подібного типу школи були в селах: Великі Лучки, Ромочевиця (тепер Мукачівський р-н), Чорний Потік (тепер Чорнотисово, Виноградівський р-н), Бедевля (тепер Тячівський р-н) (1671)
- 350-річчя від дня народження Томаша Есе, знаменитого вождя куруців, полковника народного повстання Ференца Ракоці II (1703–1711). Меморіальні дошки на його честь є на церквах сіл Вари (Берегівського р-ну) та Вилोक (Виноградівського р-ну). Народився в с. Тарпа (поблизу м. Берегова, нині – Угорщина) (1666–1708)
- 375-річчя від дня з часу завершення будівництва дерев'яної церкви у с. Нижнє Селище Хустського р-ну. У 30-ті рр. XX ст. вона вивезена і сьогодні знаходиться у м. Блансько (Чеська республіка) (1641)

- 385-річчя першої письмової згадки про Нове місто (нині площа Шандора Петефі в м. Ужгород та її околиці) (1631)
- 385 років тому в м. Ужгород вже згадується вулиця Собранецька (на початку XIX ст. її називали “Під садом” (малися на увазі сад і виноградники на південно-західному схилі Кальварії в урочищі Малий Дайбоц) (1631)
- 385 років тому, згідно з архівними документами, м. Ужгород нараховував 238 землеволодінь, складався з 10 вулиць, однією з яких була й вулиця Вовняна (у перекладі з угорської), яка сьогодні перейменована на честь Олександра Духновича (1631)
- 465-річчя першої згадки про с. Зарічево (Перечинський р-н), яке розташоване за р. Уж (1551)
- 465-річчя першої згадки про с. Сімер на Перечинщині (1551)
- 465 років тому населення м. Тячів одержало право вільно користуватися землею, випасати худобу в королівських лісах, вести безмитну торгівлю, але при цьому повинно було виконувати ряд державних і громадських повинностей (1551)
- 470-річчя організації першої протестанської общини в м. Ужгород. Її засновником був знаменитий проповідник Мартон Шанта із Калманчехі (1546)
- 490 років тому м. Мукачево переходить у володіння трансільванських князів. Династія Ракоці навіть на деякий час робить його столицею свого князівства (1526)
- 490 років тому Хуст потрапив до складу Трансільванського князівства і протягом XVI–XVIII ст. місто стає центром міжусобної війни між трансільванськими князями і Габсбургами (1526)
- 505 років тому король Владислав II віддав Хустську фортецю з усіма маєтками угочанському жупану Габору Перені (1511)
- 550-річчя заснування с. Страбичово (Мукачівський р-н). Спочатку село було в іншому місці, “на Селешу”, де нині – поле (1466)
- 560 років тому Чинадійово (Сент-Міклош) вже згадується в історичних документах як містечко (oppidum) (1456)
- 565-річчя першої згадки про смт Тур’ї-Ремети Перечинського р-ну (1451)

- 605 років тому від угорського короля Жигмунда Чинадійово отримує у володіння Петер Перені. Рід Перені володів Чинадійовською домінією, до складу якої на той час входило 15 сіл (1411)
- 665 років з часу заснування с. Нижнє Болотнє. Перша письмова згадка про заснування села знаходиться у праці Дезидерія Чакія (Будапешт, 1890) (1351)
- 675-річчя першої писемної згадки про м. Іршава (1341)
- 685 років з часу заснування с. Ракошино Мукачівського р-ну (1331)
- 735-річчя першої документально підтвердженої згадки про поселення Чоп (1281)
- 745-річчя першої згадки про с. Вишка (Велиберезнянський р-н) (1271)
- 745 років тому м. Берегово стало центром Березької жупи (1271)
- 775 років тому Ромочевиця (Мукачівський р-н) як предтеча сучасного села стала розвиватися після татаро-монгольського нашествия (1241–1242)
- 775 років тому м. Берегово (Лампертсас, Лупрехтсас, Бергсас, Берг) було спустошено ордами хана Батия і угорський король змушений був переселити сюди нових поселенців, надавши їм ряд привілеїв: право вільного пересування, користування лісом (1241)
- 775 років з часу заснування с. Грушово Тячівського р-ну (1241)
- 775 років з часу першої письмової згадки про замок в м. Хуст, на жаль, від замку залишилися лише руїни, що височать над містом і нагадують про бурхливі події на берегах річок Тиса та Ріка (1241)
- 780 років з часу заснування с. Бедевля Тячівського р-ну (1256)

КРАЄЗНАВЧИ ЗНАМЕННІ ДАТИ

СІЧЕНЬ: 3

ЮРІЙ ЮРІЙОВИЧ КЕРЧА

80-річчя від дня народження доктора хімічних наук,
професора, заслуженого діяча науки і техніки України,
члена-кореспондента НАН України,
академіка Української технологічної академії
(1936–2015)

Ю. Ю. Керча народився 3 січня 1936 р. в с. Страбичово Мукачівського району. Навчався у Страбичівській семирічній школі, а в 1953 р. закінчив Мукачівську СШ № 16 і в тому ж році поступив на хімічний факультет Ужгородського державного університету. Після закінчення вузу з 1958 до 1960 року працював інженером-хіміком у хімічній лабораторії ґрунтово-дослідної партії УЖДУ.

У 1960–1963 рр. Ю. Ю. Керча навчався в аспірантурі Інституту фізіології рослин АН України (м.Київ). За цей час у відділі полімерів виконав і у 1963 р. захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата хімічних наук.

З 1963 р. Ю. Ю. Керча працює в Інституті хімії високомолекулярних сполук НАН України (м. Київ) молодшим науковим співробітником, старшим науковим співробітником (1966), завідувачем лабораторії (1971), завідувачем відділу (1975), заступником директора з наукової роботи (1978). Наукове звання старшого наукового співробітника йому присвоюється у 1968 році.

У 1973 р. Ю. Ю. Керча захищає дисертацію “Структура та властивості поліуретанів і вплив на них дисперсних наповнювачів” і стає доктором хімічних наук. У 1981 році йому присвоюється вчене звання професора.

У 1990 р. Ю. Ю. Керча обирається членом-кореспондентом НАН України, а в 1993 р. академіком Української технологічної академії.

Ю. Ю. Керча є відомим вченим-хіміком у галузі високомолекулярних сполук, зокрема, є провідним фахівцем з фізико-хімії та модифікації поліуретанів, які є найбільш універсальним класом високомолекулярних сполук. Під його керівництвом виконані піонерські дослідження структури, кінетичних, термодинамічних, пружно-еластичних та інших властивостей поліуретанів та їх систем. Встановлено основні закономірності взаємозв'язку хімічної будови із структурою та властивостями цих полімерів, шляхи їх спрямованого регулювання та модифікації. Розроблено наукові основи та сформульовано основні принципи структурно-хімічної модифікації вуглеводневих та уретанвмісних еластомерів.

Фундаментальні дослідження Юрія Юрійовича практично цілеспрямовані і взяті за основу при розробці функціональних полімерних матеріалів з покращеними експлуатаційними характеристиками для потреб різних галузей промисловості, машинобудування, побуту, зокрема монолітних та мікропористих еластомерних матеріалів, одержуваних за технологією реакційно-інжекційного формування.

Ю. Ю. Керча був автором та співавтором близько 400 наукових праць та 20 винаходів. Йому завдячують своїм науковим становленням двоє докторів та одинадцять кандидатів наук. У академічному видавництві “Наукова думка” видруковані його монографії “Структура и свойства полиуретанов” (1970), “Физическая химия полиуретанов” (1979), “Инфракрасные спектры и структура полиуретанов” (1987), “Структурно-химическая модификация эластомеров” (1989). Цикл його праць “Хімія та фізико-хімія поліуретанів сегментної будови” у 1987 році відзначений премією ім. Л. В. Писаржевського НАН України, а цикл праць “Структурно-хімічна модифікація еластомерів” у 1996 р. відзначений премією ім. А. І. Кіпріанова НАН України.

Ю. Ю. Керча був заступником голови Вченої ради Інституту хімії високомолекулярних сполук та Спеціалізованої вченої ради

по захисту докторських дисертацій, Наукової ради НАН України з проблем “Хімія і модифікація полімерів”, секції “Хімія і технологія полімерів” Українського хімічного товариства, відповідального редактора журналу “Композиційні полімерні матеріали”, членом відділення хімії НАН України. Протягом тривалого періоду часу обіймав посаду заступника голови експертної ради ВАК України.

За значний особистий внесок у розвиток науки та створення національних наукових шкіл Ю. Ю. Керчі у 1996 р. Указом Президента України присвоєно почесне звання “Заслужений діяч науки і техніки України”. Успіхи Юрія Юрійовича у науковій та науково-організаційній роботі відзначені орденом Дружби народів, медалями та грамотами Президії НАН України.

У січні 2015 р. Ю. Ю. Керча відійшов у вічність, похований у м. Києві.

НЕЛЯ ГОЛУБ

Джерельні приписи:

1. Керча, Ю. Ю. Физическая химия полиуретанов / Ю. Ю. Керча. – К. : Наук. думка, 1979. – 224 с. – Текст рос. мовою.
2. Липатов, Ю. С. Структура и свойства полиуретанов / Ю. С. Липатов, Ю. Ю. Керча, Л. М. Сергеева. – К. : Наук. думка, 1970. – 280 с. – Текст рос. мовою.

3. Комплекси включення циклодекстринів з альбуміном / І. В. Бабиц, С. В. Рябов, Ю. Ю. Керча [та ін.] // Доповіді Національної академії наук України. – 2013. – № 1. – С. 118-122. – Бібліогр. в кінці ст.
4. Мікрогетерогенна структура та термомеханічні властивості потрійних полімер-металевих систем / В. Л. Демченко, В. І. Штомпель, Ю. Ю. Керча [та ін.] // Доповіді Національної академії наук України. – 2013. – № 4. – С. 116-122. – Бібліогр. в кінці ст.
5. Про “релаксаційну структуру” наповнених епоксиполімерів / В. О. Віленський, Ю. Ю. Керча, Л. А. Гончаренко, В. Л. Демченко // Доповіді Національної академії наук України. – 2012. – № 4. – С. 128-137. – Бібліогр. в кінці ст.
6. Особливості структури поліелектролітних комплексів на основі хітозану і поліметакрилової кислоти / В. І. Штомпель, С. П. Бененко, В. І. Унрод, Т. А. Поліщук, Ю. Ю. Керча // Доповіді Національної академії наук України. – 2013. – № 3. – С. 137-142. – Бібліогр. в кінці ст.

7. Особливості хімічної будови уретанвмісних полімерів, отриманих із використанням ріпакового поліолу / В. В. Бойко, Л.В. Кобріна, С.В. Рябов, В. І. Бортницький, В. О. Віленський, Ю. Ю. Керча // Доповіді Національної академії наук України. – 2014. – № 11. – С. 116-120.
8. Порівняльне дослідження впливу складу та фізичних полів на структуру і теплофізичні властивості уретановмісних полімерних композитів / Г. Є. Глієва, В.О. Віленський, Ю.Ю. Керча, Л.А. Гончаренко // Доповіді Національної академії наук України. – 2007. – № 7. – С. 129–135.
9. Синтез олігоуретанів на основі ріпакової та лляної олій / В. О. Віленський, Ю. Ю. Керча, Л. А. Гончаренко, Г. Є. Глієва // Доповіді Національної академії наук України. – 2008. – № 4. – С. 149-153.

10. Новий поштовх до творчої співпраці: українсько-російський симпозіум з високомолекулярних сполук (м. Донецьк, 28-30 жовтня 2001 р.) / Ю. Керча // Вісник НАН України. – 2002. – № 2. – С. 60-61.

11. Дочинець, Мирослав. Керча Юрій : хімік / М. Дочинець, Василь Пагиря. // Дочинець, Мирослав. Енциклопедія Мукачева в іменах / М. Дочинець, Василь Пагиря. – Мукачево : Карпат. вежа, 2006. – С. 107 : портр.
12. Дякова, А. М. Керча Юрій Юрійович : [хімік, д-р хім. наук] / А. М. Дякова // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 12 : Кал – Київ. – К., 2012. – С. 612-613 : фот.
13. Лендел, В. Г. Керча Юрій Юрійович : [хімік, д-р хім. наук] / В. Г. Лендел // Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 157-158 : портр.
14. Пагиря, Василь. Юрій Керча / В. Пагиря, Христо Роглев // Пагиря, Василь. Від Карпат – до Дніпра : нариси про закарпат. “киян” / В. Пагиря, Христо Роглев. – Ужгород : Патент, 1997. – С. 74-76. : портр.

15. Папіш, Михайло. Великий похід закарпатців у хімію : [в т. ч. про Ю. Ю. Керчу] / М. Папіш // Новини Закарпаття. – 2003. – 26 лип. – С. 12.

СТЕПАН ПАВЛОВИЧ БУНДА

80-річчя від дня народження скрипаля-методиста,
педагога, ансамбліста, оркестранта
і музично-громадського діяча (нар. 1936)

Степан Павлович Бунда – яскрава постать в музичному житті Закарпаття: талановитий музикант, чудовий організатор, прекрасна людина.

Своє життя він присвятив чотирьом сферам музичної діяльності: 1) концертній практиці (ансамблевій і оркестровій); 2) музично-педагогічній діяльності; 3) роботі завуча 4) роботі скрипаля-методиста. І у кожній з них залишив помітний слід.

Так, струнний квартет в складі: Л. Товт, С. Бунда, І. Дюлай та Й. Базель у 1960-х рр. був на Закарпатті таким же відомим, як у 1990-х рр. муніципальний квартет Ю. Соколовського, а концерти викладацького камерного оркестру, до якого входив і С. П. Бунда, завжди перетворювалися на яскраві музичні події.

Він був і залишається хорошим викладачем. Серед його кращих випускників: Сава Лацанич – концертмейстер Ужгородського камерного оркестру, згодом – Львівської опери, а нині – симфонічного оркестру в Гвадалахарі (Мексика), Владислав Юрош – заслужений артист України, художній керівник і диригент Камерного оркестру Закарпатської обласної філармонії; Лідія Задорожна – викладач Ужгородської дитячої музичної школи №1 ім. П. І. Чайковського, Милослав Гошовський та багато інших випускників Ужгородської дитячої музичної школи №1 ім. П. І. Чайковського та Ужгородського державного музичного училища імені Д. Є. Задора.

Людина творча, відповідальна, працьовита – С. П. Бунда майже 20 років обіймав посаду завуча (спочатку в Ужгородській ДМШ №1 (1964–1969 рр.), а потім – в УЖДМУ (1970–1982). Сприяв професійному зростанню цих закладів, активізації педагогічних концертів, зростанню творчої мистецької атмосфери.

Великі досягнення має в сфері методичної роботи. Ним написано близько десяти ґрунтовних праць, що включають методичні розробки, навчальні програми, посібники, методичні рекомендації. Серед них – дві навчальні програми, затверджені Міністерством культури України та рекомендовані до впровадження в навчальну

практику по усій Україні. Це – “Типова програма навчання дисципліни “Історія виконавства” (Ужгород, 2014 та електронний варіант на сайті Міністерства культури України), а також “Методика навчання гри на інструменті: програма для навчальних закладів культури і мистецтв I-II рівнів акредитації (спеціальність “Музичне мистецтво”, спеціалізація “Оркестрові струнні інструменти” (Київ, 2009). До цих програм розроблені підручники: “Посібник з вивчення методики гри на скрипці” (для студентів спеціалізації “Оркестрові струнні інструменти” (Ужгород, 2012), “Посібник з вивчення історії смичкового виконавства” (Ужгород, 2014); “Короткий біографічний словник скрипалів та віолончелістів” (Ужгород, 2013), дискохрестоматії з аудіо- та відеозаписами (відповідно до тем програми). Велику цінність складають об’ємні методичні рекомендації: “В допомогу молодим педагогам початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (ПСМНЗ)” (Ужгород, 2000) і “Методика викладання камерного ансамблю та квартетної гри” (Ужгород, 2002).

Степан Павлович має багатий і позитивний досвід роботи з дітьми. У навчанні початківців він один із кращих педагогів-скрипалів Закарпатської області.

Народився С. П. Бунда в місті Ужгород в переддень Різдва. Його батько Павло Михайлович і мати Юлія Петрівна вчителювали в греко-католицькій початковій церковно-приходській школі при Цегольнянській церкві. Степан був четвертим хлопчиком в сім’ї (всього їх було п’ятеро братів). Музиці навчався з шести років. Півтора року – приватно: у чеха Гожейши та першого концертмейстера Ужгородського симфонічного оркестру Золтана Їута. А в 1945 р. став одним із перших учнів Ужгородської дитячої музичної школи імені Чайковського. Навчався в класі Віри Карлівни Ромішовської, яка доручила проведення занять своєму студенту з Ужгородського музичного училища Людвігу Степановичу Товту і консульгувала лише перед академконцертами та іспитами. В музичній школі С. Бунда навчався у кількох педагогів, котрі змінювали один одного: у Магдаліни Польфі – дружини Д. Є. Задора, у прекрасного і талановитого музиканта Серафими Борисівни Факторович – улюбленої вихованки професора Я. С. Магазинера в Київській консерваторії.

У 1950 р. він почав успішно навчатись в Ужгородському державному музичному училищі (клас С. Б. Факторович). Педагог

заклала міцний фундамент для подальшого професійного зростання майбутнього музиканта. Але в 1953 р. через від'їзд викладача він закінчував навчання у Валерія Валерійовича Богородського (спеціальність), квартетний клас – у чудового музиканта і директора Леоніда Федоровича Клепікова.

У 1954 р. після закінчення училища С. Бунда планував відразу поступати в консерваторію, але реалії виявилися інакшими. Оскільки в області була дуже велика потреба у викладачах класу скрипки, а серед випускників він був єдиним скрипалем, то на один рік отримав направлення на роботу в Мукачівську дитячу музичну школу.

І тільки після обов'язкового відпрацювання у 1955 р. він здав вступні іспити і став студентом Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка, потрапивши в клас відомого професора Павла Миколайовича Макаренка – вчителя Б. Которовича, З. Дашака, Б. Каськіва та багато інших яскравих скрипалів. Зі зміною викладачів йому “щастило” і тут. Через три роки П. М. Макаренко виїхав зі Львова, а свій клас професор передав молодому випускнику аспірантури Дмитру Петровичу Колбіну.

Будучи студентом другого курсу, Степан Бунда одружився з чудовою скрипалькою Інною Леснік. Вже з другого курсу суміщав навчання з роботою музиканта: працював у симфонічному оркестрі Львівської обласної філармонії, керував домровим оркестром в обласному архіві, диригував духовим оркестром на лижній фабриці (зауважу, що із духових інструментів С. П. Бунда добре володів грою на трубі).

Після навчання в консерваторії в 1960 р. направлений на роботу в Ужгородське державне музичне училище та дитячу музичну школу ім. П. І. Чайковського. В ті роки С. П. Бунда, сповнений ентузіазму, активізував педагогічні концерти і, зайнявши вакантне місце, надав нове життя струнному квартету Л. С. Товта. Це був той період, коли на молодечому запалі і палкому бажанні молодий музикант сприяв розвитку квартетної музики на Закарпатті (причому різної: від В. Моцарта і Л. Бетховена – до А. Дворжака, Б. Сметани та композиторів-сучасників). Квартет багато концертував по усій території краю.

С. П. Бунда радо підтримував нові творчі ініціативи своїх колег УжДМУ, зокрема ідею Л. С. Товта щодо створення викладацького камерного оркестру. Цей колектив в подальшому став

яскравим мистецьким явищем музичного життя Закарпатської області, перетворився на жаданого гостя в усіх музичних школах краю, залюбки виступав у Києві, багатьох містах Словаччини та Угорщини. С. П. Бунда не лише брав участь у цьому оркестрі, але іноді і виконував функцію менеджера щодо організації концертних поїздок.

Степану Павловичу була до вподоби і пропозиція Й. Й. Базеля: створити “Клуб любителів музики”, щоб щомісячно викладацьким складом давати тематичні концерти та поєднувати їх з новими виставками закарпатських художників (Ф. Манайла, В. Микити, А. Коцки, Й. Бабинця і т. д.).

А разом з тим він відповідально ставився до обов’язків викладача. Клас спеціальності вів з великим задоволенням. В багатьох випадках навчав одних і тих же учнів спочатку в музичній школі, а потім – в музичному училищі. Це були повністю його вихованці, такі як Сава Лацанич, Вячеслав Юрош, Лідія Задорожна та інші.

З 1964 р. С. П. Бунду запросили на посаду завуча музичної школи. На етапі становлення молодого завуча відчутною була підтримка Л. Ф. Клепікова. Степан Павлович багато від нього навчився і, коли перейшов працювати завучем в музичне училище, то вже мав хороший досвід і необхідні навички. Звичайно, ця робота вимагала великої віддачі творчих сил. Але багато що вдалося зробити: на високий рівень було поставлено методичну роботу, яка включала цікаві дискусії і обговорення на педагогічних радах, вироблено спільну стратегію і тактику щодо напрямку розвитку музичного училища, завуч відвідував уроки усіх без винятку викладачів задля сприяння їх професійному зростанню. На займаній посаді Степан Павлович користувався авторитетом і повагою не лише серед колег училища, але й серед навчальних закладів України.

На посаді завуча С. П. Бунді довелося пережити багато перевірок, комісій із Міністерства. Не раз доводилося улагоджувати конфліктні ситуації. Але організаторський дар, такт, дипломатія і людські якості допомагали розв’язувати складні проблеми.

Розрадою і опорою у важкі життєві моменти завжди служили сімейне тепло, спілкування з колегами-однодумцями, а під час канікул – зелений туризм: завоювання гірських вершин та милування красою сивих Карпат в колі близьких друзів (І. Мартона, М. Кобулея, Й. Базеля, Л. Товта).

У 1990-х рр. дає про себе знати здоров’я. Пережив два

інфаркти, віддав своїх учнів іншим викладачам і змінив напрямок роботи: зосередився на методиці викладання гри на скрипці та педагогічній практиці. Робота в цьому напрямку принесла велике задоволення і відчутні результати. На сьогоднішній день Степан Павлович Бунда – провідний скрипаль-методист Закарпатської області, знаний в Україні. Його програми рекомендовані до навчання Державним методичним центром навчальних закладів культури і мистецтв України, опубліковані в Києві і розіслані в різні області країни. Інформацію про них можна віднайти на сайті Міністерства культури України. За плідну роботу С. П. Бунда удостоєний звання викладач-методист, є активним членом Методичної Ради УжДМУ ім. Д. Є. Задора.

Відчутною також є робота С. П. Бунди в Музичній студії Ужгородського державного музичного училища імені Д. Є. Задора. На студійних концертах його учні завжди складають близько однієї третини усієї концертної програми, займають призові місця на обласних та міжнародних конкурсах. У цього педагога є особливий дар спілкування з учнями. Можливо, він виробився в процесі виховання власних дітей – Юрія та Ірини, і поки що єдиного онука Гая, яких він безмежно любить, а вони платять йому та його дружині взаємністю.

Степан Павлович не покидає і музично-громадської діяльності. Якщо у 1990-х він був членом “Угорського музичного товариства імені Д. Є. Задора”, то нині він для інтелігенції пенсійного віку організації “Хесед” щотижня приносить для перегляду нові відеозаписи фільмів-опер або яскравих концертів із творами світової класики. За таку просвітительську діяльність та долучення до перлин світового мистецтва слухачі йому щиро вдячні.

Як викладач-“старійшина” музичного училища та музичної школи, С. П. Бунда входить до плеяди тих, котрі стояли біля витоків цих закладів і є їх “живою історією”. Усвідомлення цього факту спонукає його писати спогади, які друкуються в місцевій пресі та у збірнику “Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення”.

Свій восьмидесятилітній ювілей він зустрічає знаною, мудрою і творчою людиною, з незгасимим бажанням бути корисним людям.

ВІРА МАДЯР-НОВАК

Джерельні приписи:

1. Бунда, С. В допомогу молодим педагогам початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (ПСМНЗ) : метод. рек. / С. Бунда. – Ужгород, 2000..
 2. Бунда, С. Дискохрестоматія аудіо- та відеозаписів до навчальної дисципліни : “Історія скрипкового виконавства” / С. Бунда. – Ужгород, 2008.
 3. Бунда, С. Дискохрестоматія аудіо- та відеозаписів до навчальної дисципліни : “Методика навчання гри на скрипці” / С. Бунда. – Ужгород, 2004.
 4. Бунда, С. Короткий біографічний словник скрипалів та віолончелістів / С. Бунда. – Ужгород, 2013. – На правах рукопису.
 5. Бунда, С. Методика викладання камерного ансамблю та квартетної гри : метод. рек. / С. Бунда. – Ужгород, 2002.
 6. Бунда, С. Методика навчання гри на інструменті: програма для навчальних закладів культури і мистецтв I-II рівнів акредитації : (спеціальність “Музичне мистецтво”, спеціалізація “Оркестрові струнні інструменти”) / С. Бунда. – Київ, 2009. – 22 с.
 7. Бунда, С. Посібник з вивчення історії смичкового виконавства / С. Бунда. – Ужгород, 2014. – На правах рукопису.
 8. Бунда, С. Посібник з вивчення методики гри на скрипці : (для студентів спеціалізації “Оркестрові струнні інструменти”) / С. Бунда. – Ужгород, 2012. – На правах рукопису.
 9. Бунда, С. Типова програма навчання дисципліни “Історія виконавства”: програма для навчальних закладів культури і мистецтв I-II рівнів акредитації : (спеціальність “Музичне мистецтво”, спеціалізація “Оркестрові струнні інструменти”) / С. Бунда. – К., 2014.
- ***
10. Бунда, С. З історії становлення струнно-смичкового мистецтва на Закарпатті // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення / С. Бунда. – Ужгород : Карпати, 2005. – С. 28-38.
- ***
11. Габорець, Василь. Елітна музика вічності / В. Габорець // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення. – Ужгород : Карпати, 2005. – С. 45-62.
Зі змісту: [про С. П. Бунду]. – С. 48.
 12. Мадяр-Новак, В. Оркестрові струнні інструменти / В. Мадяр-Новак // Ужгородське державне музичне училище імені Д. Є. Задора : довідк.-інформ. вид. до 65-річчя УжДМУ ім. Д. Є. Задора. – Ужгород : Ужгородська міська друкарня, 2011. – С. 8-9.

13. Мадяр-Новак, Віра. Учитель зі світлим ім'ям Надія / В. Мадяр-Новак. – Ужгород : Гражда, 2009. – 260 с.
Зі змісту: [про С. П. Бунду]. – С. 43, 168.

14. Boniszlavszky, T. Kárpáti kantáta : (Zádor Dezső élete és munkássága) // Kárpátaljai Magyar Könyvek, № 93. – Ungvár–Budapest : Intermix Kiadó, 1998. – 70 old. – Текст угор. мовою.
Зі змісту: [про С. П. Бунду] – С. 49.

15. Старовинна школа на Цегольні : [про батьків С. П. Бунди] // Ужгород. – 2012. – 21 квіт. – С. 7.
16. Barát, Mihály. Csaknem fél évszázada a zenei pályán // Kárpáti Igoz Szó. – 2000, november, 14. – Old. 6. – Текст угор. мовою.
17. Tovt, L. A Zenei Társadalom közreműködésével // Kárpáti Igoz Szó. – 1994. – 3 február. – Текст угор. мовою.

ЛЮТИЙ: 4

ОЛЕКСАНДР БЛИСТІВ

100-річчя від дня народження громадсько-політичного діяча (1916–1939)

Олександр Блистів народився 4 лютого 1916 р. у Хусті в багатодітній родині столяра. Відмінно вчився у початковій школі, а потім у гімназії, але у третьому класі мав конфлікт з учительсько-русофілкою. Коли вчився у четвертому класі, в Хусті відкривали бюст О. Духновича. На відкритті О. Блистів наголосив, що русофіли насправді зневажають будителя через те, що той не знав добре російської мови, натомість говорив і писав народною мовою, а як священник багато взяв з мови церковнослов'янської. За цей виступ директор В. Сулінчак виключив хлопця з гімназії. Знайомі порадили їхати продовжити навчання у Празі. Там же він врешті-решт поступив до Карлового університету. Будучи його студентом, одночасно заробляв на життя і відвідував правничі курси в Українському Вільному Університеті. Разом з С. Росохою, Ю. Шерегієм, Б. Алиськевичем, Р. Бірчак був засновником студентського земляцтва у Празі.

Наприкінці 1938 р. повернувся до Хуста, взявся за організацію сільської і міської молоді. Учасник бою на Красному полі 16 березня 1939 року. Потім відзначився у бою на мості через Ріку. Після

поразки переховувався, але, повіривши поголосці про амністію, вийшов зі схованки. Був негайно кинутий до тюрми. Там його катували місцеві мадярони Марко, Дупка і Барабаш. Відтак відбувся позасудовий вирок.

В. Гренджа-Донський занотував по гарячих слідах: “Хустська мадярська Національна Рада (Немзеті Танач), на чолі з попом Бокшаєм та д-р Будаєм..., видала на розстріл О. Блистова вже тоді, коли він, повіривши у гарні слова заклику, вийшов із свого сховку. На жах покатованого гонвейди розстріляли. В камері-самотці, де він сидів, знайшовся шпилькою “написаний” (відіравлений) папірець з текстом: “Я, О. Блистів, з Хуста, помираю за те, бо любив свою Україну. На смерть засудила мене мад. Націон. Рада (Немзеті Танач). Неправдиво свідчили проти мене проф. Олас Емерих Деак та...” На папірці були й інші імена, але свідок К. (просив не виписати його прізвище, бо боїться ката попа Бокшая) не запам’ятав собі, тільки тих двох. Папірець, який знайшов в камері, зразу порвав, боячись ревізії”. Свідок К. – це Михайло Киштулинець.

Пізніше кілька хустських підлітків бачили, як з тюрми виїхала вантажівка на Сокирницю. Підлітки поїхали за нею на велосипедах. Звичайно, відстали. Доїжджаючи до села, почули далеко два постріли, а згодом виявили у придорожньому рові тіло убитого. З простреленої голови ще стікала тепла кров. Юнака було поховано у Стеблівці без панахиди і зайвих свідків.

С.Пап, гімназійний друг О. Блистів, згадував: “Рада судила Блестіва вночі. Головою Ради був хустський адвокат Стефан Будаї, мадярський адвокат, якого діти не знали по-русьськи, далі лікар Ерпф, фотограф Серенчі, кальвінський учитель, один змадяризований шваб із Німецької вулиці, згаданий Марко, греко-католицький священник мадяр Іван Бокшай і православний священник Станканинець. Цей останній дістався туди покликаний, не знаючи на що, і пізніше виправдовувався, що Блестіва він сам врятувати не міг... Іван Бокшай в кілька місяців після цієї події помер, він довгі дні й тижні мучився, і не міг померти, йому постійно ввижався О. Блистів. Хоч Хуст мав тоді 18 тисяч греко-католиків, на похорон Івана Бокшая люди не пішли, так відсудили його вчинок. Постигла кара й Марка, його сина розстрошили, вдарившись між собою, два вагони залізної дороги. Стефан Будаї втік у Мадярщину, його доля невідомо, говорилося, що помер під час бомбардування Дебрецена”.

Ці свідчення доповнює Йосип Тереля: “Сотенний народної оборони Карпатська Січ, студентського відділу, який він органі-

зував, комендант Хустського замку Гайдамака (це пластове ім'я мого брата Олександра), закатований мадярськими гонведами у Хустській тюрмі, на тюремній стіні лишив напис: "Помститься мадярським катам за братню кров!" Напис зробив власною кров'ю. Знавіснілі гонведи примусили молодого січовика Степана Маріконя кривавий напис злизувати із стіни язиком".

Сестра же січовика Ганна Блистів-Корж писала: "У глибині душі повік вдячна селянину с.Стеблівка Поповичу М., який чув постріл угорських сатрапів, від чого впав мертвим мій брат... Селянин Попович впізнав брата, розповів мені, що він зі своєю дружиною вночі, щоб не помітили жандарми, підняв вбитого Олександра й віднесли його на старий цвинтар у с.Стеблівка, викопали могилу і без свідків злих, без панахиди поховали й над могилою гірко заплакали".

В. Гренджа-Донський зазначив, що убивство О.Блистіва (а також Ф. Тацинця) "сталися вже після кількох тижнів окупації Карпатської України отже досить пізно. Але дальші загони оборонців, переважно в гуцульських горах, перейшли на партизанський спосіб боротьби і воювали довгими тижнями і місяцями. Та дарма розповсюджували окупанти заклики, після випадку "Блистіва-Тацинця", який кулею рознісся по цілому Закарпатті, ніхто окупантам не повірив і добровільно не здавався".

СЕРГІЙ ФЕДАКА

Джерельні приписи:

1. Белень, Михайло. Олександр Блестів / М. Белень // Белень, Михайло. Карпатська Україна у портретах / М. Белень. – Ужгород, 1998. – С. 40-41.
2. Гренджа-Донський, Василь. Замордування О. Блестова / В. Гренджа-Донський // Гренджа-Донський, Василь. Під чоботом окупанта. Мадярські звірства / В. Гренджа-Донський ; вступ. ст. В. Рекіта. – [Б. м. : б. и.], [2008?]. – С. 62-63, 85. – (Героїчний чин Карпатської України).
3. Гренджа-Донський, Василь. Твори : в 12-ти т. / В. Гренджа-Донський ; зібрала і впорядкув. З. Гренджа-Донська. – [Б. м.] : Вид. Карпат. Союзу, Інк., Від. у Вашингтоні, Д. К., 1981–1992.
Т. VIII : Щастя і горе Карпатської України : щоденник / В. С. Гренджа-Донський. – 1987. – 439 с. : фот.
Зі змісту : [про О. Блестіва]. – С. 381-383, 384, 428.
5. Гренджа-Донський, Василь Степанович. Щастя і горе Карпатської України : щоденник : Мої спогади / В. С. Гренджа-Донський. – Ужгород : Закарпаття, 2002. – 514 с. : портр., фот.
Зі змісту : [про О. Блестіва]. – С. 321-324.

6. Мірчук, Петро. Блистів Олександр / П. Мірчук // Мірчук, Петро. Карпатська Україна : (витяг з “Нарису історії ОУН 1920-1939 роки”) / П. Мірчук ; відп. за вип., упоряд. Я. Іляш. – К. : Укр. вид. спілка, 2009. – С. 45.
7. Перелік воїнів Карпатської Січі та активантів Карпатської України, які брали участь у боях, а також репресовані : [в т. ч. про О. В. Блистіва] // Вони боронили Карпатську Україну : нариси історії нац.-визвол. боротьби закарпат. українців / під. ред. М. М. Вегеша. – Ужгород : Карпати, 2002. – С. 616.

8. Блистів-Корж, Г. “Я, Олександр Блистів, іду на смерть...” / Г. Блистів-Корж // Карпат. голос. – 1995. – 21 лют. – С. 4.
9. Тереля, Йосип. Карпатські січовики в обороні Держави : [в т. ч. про О. Блистіва] / Й. Тереля // Монархія і Україна. – 1989. – № 6. – С. 110.
10. Федака, Сергій. Олександр Бистів (1916-1939) / С. Федака // Карпатська Україна: Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії : у 2 т. Т. 2 / упоряд. С. Д. Федака ; ред. Д. М. Федака. – Ужгород : Вид-во “Закарпаття”, 2010. – С. 449-451.
11. Шандор, Вікентій. Військова окупація Закарпаття. Угорська армія в Хусті / В. Шандор // Шандор В. Спомини. Карпатська Україна 1939–1945 : Т. 2 / В. Шандор – Ужгород : Гражда, 2000. – 245 с.
Зі змісту : [про О. Блистіва]. – С. 6, 8.
12. Шандор, Вікентій. Ворожі впливи у краї : [в т. ч. про О. Блистіва] / В. Шандор // Шандор Вікентій. Спомини. Карпатська Україна 1938–1939 : Т. 1 / В. Шандор – Ужгород : Гражда ; Нью Йорк : Карпат. Союз, 1996. – С. 304.

ЛЮТИЙ: 14

ОРЕСТ ДМИТРОВИЧ КЛИМПУШ

70-річчя від дня народження академіка
Транспортної академії України (нар. 1941)

Орест Дмитрович Климпуш народився 14 лютого 1941 р. в с. Ясіня Рахівського району. Батько – Дмитро Климпуш, місцевий підприємець разом із братами Василем та Іваном мали свій лісопильний завод. Окрім того, брати Климпуші після повернення із фронтів Першої світової війни стали ініціаторами руху за форму-

вання національної свідомості місцевого населення, брали участь у створенні та захисті Гуцульської республіки (1918 р.). Дмитро став керівником місцевої “Просвіти”, а в 1938 р. комендантом Організації Національної Оборони “Карпатська Січ” у Хусті.

Мати Ореста – Єлизавета Балецька, дочка чинадіївського залізничника, вчителька, яка прекрасно володіла українською, чеською, угорською мовами, мала семеро дітей, з яких п’ятеро стали педагогами, а Омелян Балецький став професором-славістом Будапештського університету, вчений зі світовим ім’ям.

Коли мама повела малого Ореста (батько був репресований на 10 років до сталінських таборів) у перший клас Ясінянської школи, йому було шість років.

Після закінчення школи на “відмінно” Оресту медалі не дали з причини, що він син “буржуазного націоналіста”. Працював два роки у Ясінянському лісокомбінаті, вчився заочно у Хустському лісотехнікумі. У 1959 р. поступив у Київський автодорожній інститут на автомобільний факультет.

Закінчивши з відзнакою в 1964 р. КАДІ, маючи направлення в аспірантуру, пішов працювати головним інженером Хустської автобази, де працював три роки. У 1967 р. поступив у стаціонарну аспірантуру Київського автодорожного інституту.

У 1968 р. Орест в Мукачеві одружується з Ярославою Бабинець, яка народилась 1946 р. в Грушеві Тячівського району – рідному селі своєї матері – Марти Боднар. Дід Ярослави – Іван Боднар у 1930-х рр. був сенатором Празького парламенту. У вересні 1946 р. батько Ярослави – Василь Бабинець з дружиною і трьома дітьми: Наталкою, Богданом і Ярославою переїжджають жити в Мукачеве. Там люблячий тато у ті повні заборон часи зумів виховати своїх дітей на творах класиків української літератури, вчив гордитися тим, що вони українці. Помер рано в 1963 р., проте дружина доклала всіх зусиль, щоб всі діти мали можливість навчатися, отримати вищу освіту.

Найстарша Наталка, завідує гінекологічним відділенням у одній із Московських лікарень. Богдан – хірург у Празі, а Ярослава – відомий фахівець, голова методичного об’єднання логопедів м. Києва, вузівський викладач.

У 1968 р. Ярослава переїжджає в Київ до свого чоловіка, на той час аспіранта, поступає на дефектологічний факультет відділення Київського державного педагогічного інституту ім. М. Горького,

закінчує його з відзнакою, поступає в аспірантуру і там залишається працювати викладачем. Нині вона серед провідних логопедів Києва.

Орест у 1973 р. успішно захищає дисертацію і йде працювати за направленням у науково-дослідний і проектний інститут автомобільного транспорту. Тут він пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до обраного колективом директора інституту. Як науковець став одним з провідних фахівців у галузі автомобільного транспорту в СРСР, автором багатьох наукових праць: книг, монографій, статей та авторських свідоцтв, добре володіє німецькою та угорською мовами.

В інституті пропрацював з 1971 до 1992 року.

У 1992 р. обраний академіком Транспортної академії України.

У березні 1992 р. Орест Климпуш стає першим Міністром транспорту в першому уряді незалежної України. Оресту було доручено створити таке міністерство, яке відповідало б світовим стандартам. А це означало – об'єднати в одному урядовому органі всі транспортні галузі: авіацію, залізницю, морський, річковий та автомобільний транспорт і дороги. Треба було починати з нуля, а головне – подолати шалений спротив партійно-галузових князів, ствлеників Москви, що не хотіли визнавати незалежність, самостійність нашої держави, своїми діями гальмували її становлення.

Крім цього, потрібно було у короткий термін налагодити міжнародні стосунки з державами світу, укласти відповідні міжнародні угоди і відкрити нові лінії сполучення. Великих зусиль коштувало відвоювати право на трансатлантичні польоти до Америки в умовах жорсткої конкуренції і колосальної протидії російській компанії “Аерофлот”.

Воєнні події в Югославії паралізували найбільше на Дунаї “Українське Дунайське пароплавство”. Функціонери морського транспорту всіляко протидіяли підняттю на суднах українського державного прапора. Під різними приводами розбазарювали кораблі, передавали їх у новостворені спільні підприємства, доводили, що Україна не має фахівців для самостійного управління морським флотом і мусить все вирішувати через Москву. Залізничники доводили, що розрахунки мають здійснюватися через московські розрахункові центри, а рухомий склад має бути у спільному з Росією користуванні. Усі ці корумповані зв'язки та схеми потрібно було зламати.

У березні 1994 р. вибори Рахівського району обрали Ореста Климпуша депутатом Верховної Ради і він переходить із міністерства транспорту на постійну роботу у Верховну Раду. Там він очолює комісію з питань паливно-енергетичного комплексу, транспорту і зв'язку. Був він також радником з питань транспорту у прем'єр-міністра Є. Марчука.

Для своїх виборців добився додаткових поїздів, зокрема через територію Румунії, на які так чекали земляки, займався утворенням лісгоспів, будівництвом доріг і мостів на Рахівщині, створенням сучасного телефонного зв'язку. Він особливо задоволений, що вдалося йому добитися прийняття закону про статус гірських населених пунктів та інших життєво потрібних заходів. Життєвий шлях О. Климпуша вмістив і громадську діяльність, і наукові досягнення і участь у зміцненні міжнародного статусу нашої держави, і в кожній з іпостасей може слугувати прикладом служіння рідній землі.

ВАСИЛЬ ПАГИРЯ

Джерельні приписи:

1. Климпуш, Орест. Мої спогади про батька / О. Климпуш // Дмитро Климпуш – головний командир “Карпатської Січі” : док., спогади, ст., вірші / упоряд. : О. Д. Довганич, М. І. Кухта. – Ужгород : Полічка “Карпат. краю”, 1997. – С. 99-104.

2. Почетные имена Украины – элита государства : [О. Климпуш, А. Ледида, Э. Матвийчук и С. Митряева в списке уник. киев. изд. под одним. названием] // Європа-центр. – 2012. – 3 лют. – С. 2.

3. Горбань, С. М. Климпуш Орест Дмитрович : [політ. діяч] / С. М. Горбань // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 13 : Київ – Кок. – К., 2013. – С. 322-323 : фот.
4. Климпуш Орест Дмитрович : нар. деп. України // Хто є хто. Закарпаття : міжнар. довід.-бібліограф. вид., Вип. 2. / авт. ідеї та авт.-упоряд. В. В. Болгов – К. : Поліграфкн., 2005 – С. 148.
5. Пагіря, Василь. Климпуш Мирослав Дмитрович : [науковець] / В. Пагіря, Христо Роглев // Пагіря, Василь. Закарпатці в Києві / В. Пагіря, Христо Роглев. – Ужгород : Патент, 2000. – С. 110-114 : портр. Зі змісту : [про О. Климпуша]. – С. 111.
6. Пагіря, Василь. Орест Климпуш / В. Пагіря, Х. Роглев // Пагіря, Василь. Від Карпат – до Дніпра : нариси про закарпат. “киян” / В. Пагіря, Христо Роглев. – Ужгород : Патент, 1997. – С. 106-109.

ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА БАНДУРИНА

60-річчя від дня народження кандидата фізико-математичних наук, старшого наукового співробітника Інституту електронної фізики НАН України (нар. 1956)

Народилася 17 лютого 1956 р. на дільниці Калимка Ярковського району Тюменської області в сім'ї росіянина та закарпатської німкені. У 1963 р. сім'я повернулася на батьківщину мами – в місто Свалява Закарпатської області. Тут Людмила пішла в перший клас Свалявської середньої школи № 2, де впродовж всіх років навчання була відмінницею. Під час навчання в школі займалася в фізико-математичних гуртках, захоплювалася легкою атлетикою, була призеркою обласних олімпіад з фізики, біології та історії. Дитинство Людмили Олександрівни було не безтурботним – через чотири роки після повернення із Сибіру помер батько. Лише працьовитість і наполегливість дозволили їй та брату здобути вищу освіту.

У 1973 р. із золотою медаллю закінчила школу і в тому ж році, склавши на відмінно лише один іспит, поступила на перший курс фізичного факультету Ужгородського державного (нині національного) університету. Всі роки навчання була відмінницею, Ленінським стипендіатом. Під час навчання проявила інтерес та здібності до науково-дослідної роботи. Результати дипломної роботи, виконані під керівництвом професора Володимира Івановича Лендєла були представлені у доповіді на Всесоюзній конференції та склали матеріал для першої публікації. У 1978 р. з відзнакою закінчила фізичний факультет Ужгородського державного університету та отримала кваліфікацію “Фізик. Викладач фізики”.

Після закінчення університету поїхала за направленням на роботу в село Керецьки Свалявського району Закарпатської області вчителем фізики та астрономії. У 1981 р. була запрошена на роботу в Ужгородське відділення Інституту ядерної фізики АН України. Працюючи на посаді інженера відділу теорії елементарних взаємодій, Л.О. Бандурина у 1986 р. подає до захисту в Київський державний університет імені Тараса Шевченка дисертаційну роботу на здобуття наукового ступеня кандидата фізико-математичних наук зі спеціальності “01.04.02 – теоретична і математична фізика” на тему: “Процеси в електронних оболонках атомів при β -розпаді їх

ядер”, яку успішно захищає. В 1992 р. відділ теорії елементарних взаємодій ввійшов у склад новоутвореного в Ужгороді Інституту електронної фізики НАН України. В цьому інституті працювала на посаді наукового співробітника, а з 1995 р. і по теперішній час – старшим науковим співробітником. Учене звання старшого наукового співробітника присвоєно в травні 2000 року. Наукова діяльність Л.О. Бандуриної пов’язана з атомною фізикою, фізикою електрон-атомних, електрон-іонних зіткнень, атомною спектроскопією, фізикою плазми. Як фізик-теоретик, відома в Україні та за кордоном своїми роботами з прецизійних розрахунків атомних структур та перерізів зіткнень низько енергетичних електронів з атомами та іонами. У роботах Бандуриної отримані важливі фундаментальні результати з дослідження процесів збудження складних багатоелектронних атомних систем, які мають широкий спектр застосування в астрофізиці, фізиці плазми, квантовій електроніці. У розрахунках встановлено домінуючу роль резонансних явищ, пов’язану з утворенням та розпадом автоіонізаційних станів, що приводить до суттєвих змін ефективних перерізів за рахунок вкладу резонансних процесів. Гідно представляє Інститут на наукових міжнародних конференціях.

Л.О. Бандурина успішно поєднує наукову роботу з педагогічною. На протязі багатьох років вона за сумісництвом працює доцентом у вищих навчальних закладах Ужгорода. З 1989 р. для студентів фізичного факультету Ужгородського Національного університету читала лекції з курсу “Методи математичної фізики”, керувала курсовими та дипломними роботами. З 2002 р. веде курс “Вища та прикладна математика” в Ужгородському торговельно-економічному інституті Київського національного торговельно-економічного університету. Упродовж багатьох років є членом журі обласних олімпіад та Малої Академії Наук. Має понад сто друкованих наукових праць.

Обиравася депутатом Ужгородської міської ради.

МИХАЙЛО ГАЙСАК

Джерельні приписи:

1. Зацаринный, О. И. R-матричные расчеты сечений возбуждения иона кадмия / О. И. Зацаринный, Л. А. Бандурина // Оптика и спектроскопия. – 2000. – Т. 89. – № 4. – С. 498-506.
2. Зацаринный, О. И. Резонансы в интегральных сечениях возбуждения атома Mg электронным ударом / О. И. Зацаринный, Л. А. Бандурина,

- В. Ф. Геден // Оптика и спектроскопия – 2003. – Т. 95. – № 2. – С. 181-189.
3. Contribution of the Autoionizing States to the Two-Photon Ionization of Alkaline-Earth Atoms / L. A. Bandurina, M. I. Haysak, M. M. Dovhanich, O. I. Zatsarinny // “The Centenary of Electron (EL-100)” : proceedings / A. Zavilopulo, Yu. Azhniuk, L. Bandurina. – Uzhgorod, 1997. – P. 199-202. – Текст англ. мовою.
 4. The contribution of the Autoionizing States to the cross-section in in two-photon ionization of magnesium / M. I. Haysak, L. A. Bandurina, M. M. Dovhanich, O. I. Zatsarinny // Laser Physics. – 1997. – V. 7. – № 3. – P. 766-772. – Текст англ. мовою.
 5. Zatsarinny, O. Electron impact excitation of calcium / O. Zatsarinny, K. Bartschat, L. Bandurina, S. Gedeon // J. Phys. B. – 2007. – V. 40. – P. 4023-4031. – Текст англ. мовою.
 6. Zatsarinny, O. Electron-impact excitation of carbon / O. Zatsarinny, K. Bartschat, L. Bandurina, V. Gedeon // Phys. Rev. – A. – 2005. – V. 71. – P. 042702. – Текст англ. мовою.
 7. Zatsarinny, O. R-Matrix Calculations of the Electron-Impact Excitation of Zn^+ / O. Zatsarinny, L. Bandurina // J. Phys. B. – 1999. – V. 32. – № 17. – P. 4793-4804. – Текст англ. мовою.

ЛЮТИЙ: 20

МИКОЛА МУШИНКА

**80-річчя з дня народження науковця і культурного діяча
(нар. 1936)**

З котрого боку не пробуй наблизитися до величної постаті Мушинки, матимеш одне й те – десятки й сотні можливостей погрузнути в темі. І не намагайся зосередитися на чомусь одному – тебе все одно водитиме колами й затягуватиме на бистрину іншого. Отже, мусиш подбати про методу, яка б тобі полегшила справу. Іншої не знаю, лише звичайна українська абетка й словарний принцип. Що це тоді дасть? Щонайперше зможеш синхронізуватися з ритмом і стилем життя самого Мушинки й, відкидаючи амбіцію створення повномасштабного образу вченого, бодай систематизуєш своє рецептивне уявлення про нього. Тобто, виповнюючи Енциклопедію Миколи Мушинки за конкретними гаслами, залишаєш її відкритою і для себе самого, і для кожного, кого ця справа пригорне. Отак

розмірковуючи, й почав я виповнювати свою частину, маючи певність, що справа того варта, все ж відриває тебе від переписування чужих текстів, стягування інтернетних інформацій, компілювання трафаретної ювілейної статті.

Отже, А.

Почну від “Адама”.

Р. Б. 2015 в місяці березні дня двадцять першого їдемо в Прикру – село, де народився Іван Югасевич. Щось воно мені гальмує. Бо відводить до цілої новели: чому ми їдемо в Прикру й до чого тут Югасевич. А це треба повертатися у листопад 2014 р., коли Микола Мушинка на конференції в Ужгороді виголосив доповідь про працю Івана Панькевича “Народні приповідки Івана Югасевича з р. 1806”. Йдеться про видану в 1947 р. брошуру з двома працями вченого-мовознавця. Друга присвячена покрайнім записам у церковних книгах.

Отже, науковці на базі Закарпатського художнього інституту відзначили 200-ліття з дня смерті Івана Югасевича як одного з найпомітніших переписувачів книг, автора співаників, календарів тощо. Так от, в одному зі “столітніх” календарів він записав 374 народні приповідки, які побутували на західноукраїнських землях, а конкретніше – в рідних околицях Югасевича – на Пряшівщині, в Прикрій, де він народився, і, очевидно, на Ужгородщині, в Невиському, де він останніх двадцять років жив і служив при церкві дяком.

Дивина в тому, що це чи не перший запис прислів’їв в українській історії, бо все решта відбувалося десь півстоліттям пізніше. Панькевич про це писав ще 1937 р., але з певних причин опублікував аж через десятиліття. Архів Івана Панькевича, чи поважна його частина, зберігається у Миколи Мушинки, учня й достойного послідовника видатного мовознавця-діалектолога, фольклориста, історика мови й культури.

Таким чином, виступ Миколи Мушинки на конференції в Ужгороді спровокував спонтанну ідею перевидання цієї праці Панькевича-Югасевича, бо хто б подумав, що за цілих двісті років в Україні вона належно не акцентована.

Мушинка доповнив свою доповідь новими відомостями, зокрема сюжетом про Миколу Яська, вченого з УжДУ, який пробував зрушити справу в шістдесятих роках минулого століття, а, що не менш суттєво, став на захист Івана Панькевича, коли той

був підданий ідеологічній обструкції за український буржуазний націоналізм. Вийшла ґрунтовна передмова до видання одночасно двох поважних документів нашої історії: розвідки Панькевича про фольклорні записи Івана Югасевича і власне цих 374 народних приказок, власноруч вписаних Югасевичем у календар 1806 р. (цю дату також було уточнено в процесі підготовки видання). Отже, видавництво “Тражда” досить оперативно заповнило абсурдну прогалину в українській фольклористиці чи й історії культури.

Може здатися, що відбувалося все це отак легко, з наскоку на білому коні. Тому тут цитата з листа Миколи Мушинки (29.12.2014): “Мало котра робота дала мені стільки “забрати”, як ця про Югасевича. Їдучи на Вашу конференцію до Ужгорода, я думав, що про Югасевича знаю все. А пишучи передмову для друку, з’ясував, що не знаю нічого. Вами надіслані статті Яська і про Яська мені “відновили пам’ять” і змусили глибше зайнятися цим забутим вченим трагічної долі, який з одного боку хотів бути науковцем, з іншого – віропідданим існуючої комуністичної системи. А ці дві справи несумісні – система його знищила...”. І далі: “Презентацію збірки прислів’їв ми б хотіли провести у Пряшеві або Свиднику – як складову частину 200-ліття – за участі високих представників влади, радіо, телебачення. Ясна річ, і в Ужгороді або Невицькому. Найоптимальнішим результатом книги було б віднайдення “Календаря” Югасевича 1806 року. А може, його місцезнаходження відоме? Та це – справа майбутнього (хотілось би, аби дуже близького)”.

Презентація закономірно проводилась в ЗХІ, невдовзі – у Пряшеві, в Українському центрі. З поважними представниками наукового середовища та владних структур. І ясна річ – виникла потреба побувати в рідному селі Івана Югасевича – в Прикрій. Від “Тражди” їхало нас троє: син Андрій за кермом і ми з Наталкою, та Мушинки – Микола і Магда. Тут далі вилишаю детальніший запис із попереднього нотеса з перебігом нашої подорожі, з натхненною, пристрасною молитвою Магди в Прикрянській церкві й телефонний дзвінок від Олеся Мушинки якраз перед найдавнішою дерев’яною лемківською церквою в Бодружалі. Бо саме на цьому місці й прозвучала добра вість: у Мушинків від сина Олеся й невістки Луцки народився онук і буде він Адамом. Отже, наче й виповнене гасло.

Варто б згадати й відчуття, викликані гортанням й прочитанням оригінального видання “Русалки Дністрової” на помешканні

в Мушинків у Пряшеві. Ця поетична нута не була б зайвою при розмові про Івана Югасевича. Бо, окрім суб'єктивних вражень, виводить вона на тему приватного архіву Миколи Мушинки, тоді на проблему приватних архівів взагалі, а тоді й на наступне гасло – “Рудловчак” та величезну книгозбірню на Ваянського, 8, яка вісім років чекала вирішення долі.

Олена Михайлівна Рудловчак у науковому світі – помітна по-стать. А особливо – в карпатиці. Найперше, мабуть, варто згадати її титанічну роботу з підготовки й видання трьох томів творів Олександра Духновича.

У середовищі нашої наукової та мистецької еліти, а особливо – “позаматерикової” (США, Канада, Австралія та й країни Європи) часто трапляється, що з відходом у кращі світи “життєві статки” потребують дбайливого господарського влаштування. Добре, коли ці справи поладжено вчасно. Але й так знає бути, що роками чи й десятиліттями вкрай важливе майно великого історично-культурного, інформаційно-документального чи і просто меморіального значення у кращому разі стоїть цілим, неторканим, у гіршому – розпорошується, нищиться, утилізується комунальними службами як непотріб, зникає назавжди. Ціла галерея поряткованих Миколою Мушиною приватних архівів діячів науки й культури тому свідчення. Але тим більше гіркоти від справді непоправних втрат. З величезним архівом Олени Рудловчак сталося спершу не найкращим чином. Вражаючи числом книгозбірня, вагомий творчий архів науковця чекав вирішення своєї долі не стільки через відсутність спадкової опіки, вона була, але від відсутності відповідної інституції, зацікавленої в перебиранні спадку Олени Рудловчак комплексно, в цілості, а не лише за вибіркоvim принципом чи суб'єктивним інтересом.

Багаторазові письмові звернення, усні бесіди Миколи Мушинки з потенційними претендентами на правонаступність величезного гуманітарного спадку тривалий час не приносили позитивного результату. На заваді здебільшого ставали вимога саме комплексного збереження фонду й тотальна відсутність для цього відповідних площ. Йдеться насамперед про Музей української культури у Свиднику, Центральну наукову бібліотеку в Пряшеві, але й про Закарпатський обласний краєзнавчий музей та ОУНБ. Як показало життя, вирішальним чинником все ж виступила тут елементарна воля до вирішення проблеми. Її проявили ректор

УжНУ Володимир Смоланка та декан філфаку Галина Шумицька. Ну, й экс-проректор Федір Шандор. Справді гідне подиву не лише бажання отримати книгозбірню та архів видатного карпатознавця Олени Рудловчак на умовах спадкоємця, що засвідчено в договірних документах, але й практична реалізація наміру протягом короткого часу. Уся ця справа тривала під особистим патронатом Миколи Мушинки і завершилася створенням на базі наукової бібліотеки УжНУ окремого фонду Олени Рудловчак, а також облаштування меморіальної кімнати її імені. Окремого слова достойні співробітники бібліотеки, які в стислі терміни зробили сучасний, скажемо, європейський електронний опис фонду Олени Рудловчак із застосуванням найновіших технологій, з присвоєними кожній одиниці зберігання відповідного інформаційного штрихкоду і т. д. Рутину, скажу прямо, до того ж – трудомістка. Але звершена. І тут не обійшлося без вирішальної ролі Мушинки, без його невичерпної і цілеспрямованої енергетики облаштування українського науково-культурного простору. Мовити б, без кордонів.

Наразі не виокремлюючи в нове гасло, але продовжуючи тему Олени Рудловчак, поговоримо про видання творів звично називаного Батьком нашого вже опоетизованого Будителя Олександра Духновича. А це також тягла в часі проблема з історією кількох десятків (загалом – понад сотню) років.

Власне, проект видання творів Олександра Духновича в 4-х томах має таку хронологію: 2-ий том – 1967, 1-ий – 1968, 3-ій – 1989. Отже, добігаємо до півстоліття. Умовно можемо сказати, що четвертий том готувала Олена Рудловчак, хоча такого повноваження не мала від жодної інституції. Але й чітких перспектив видання четвертого тому Олена Рудловчак також не мала. Отож, була це самовіддана праця науковця, яким рухало невідступне почуття обов'язку, – хвороба й смерть вирвали Олену Рудловчак у прямому значенні з-за робочого стола. Справа четвертого тому лишилася, як то ми кажемо, на півдорозі.

Микола Мушинка як науковець добре усвідомлював, про що йдеться, і на правах колеги, друга шукав можливості вирішення проблеми. Ця тема порушувалася ним чи не за кожної зустрічі з року в рік. Не була вона простою, бо ніхто не поспішав взяти на себе завершення чужої роботи. Чергове розчарування Мушинки в пошуках кандидатури на продовжувача справи життя Олени Рудловчак спровокувало наш приїзд до Пряшева, навідини в

помешкання Олени Михайлівни в її пустуючий робочий кабінет на Ваянського, вісім.

Ішлося насамперед про з'ясування реального стану роботи, полишеної для наступників. Не будучи фахівцем з творчості Олександра Духновича, як видавничий редактор маю, однак, досвід роботи з авторськими архівами, тому й згодився на пропозицію Мушинки.

Що найважливіше, папки з паперами, рукописами, записками, листами, ксеро- і фотокопіями увесь цей час, а нагадаю, що йшлося про вісім років, залишалися в тому стані й порядку, як їх востаннє перед відходом у лікарню залишила Олена Рудловчак. Отже, для початку роботи ситуація виглядала заманливо, й Мушинка, очевидно, на це розраховував. Кілька днів забрало елементарне гортання паперів, власне – ознайомлення зі стилем роботи, розгадуванням її міркувань, намірів і т. д. Безпосередній супровід Миколи Мушинки в цих лабіринтах творчої майстерні його колегині наслідком мало те, що обсяг виконаної роботи і ще потрібних зусиль було з'ясовано досить конкретно, й на обличчі Миколи Мушинки можна було прочитати якщо й не задоволення, то сподівання на вирішення проблеми.

Про Миколу Мушинку найлегше судити за речами очевидними. Маю на увазі звершені ним справи. А ще додати ті, що в процесі, – то лише перелік вишикується вражаючим ланцюжком імен, подій, проблем. Саме якимось химерним чином ці одиничні кільця чіпляються одне одного, одне в одне переходять і нема їм кінця. Тому, скажу так, Духнович Олени Рудловчак, – це лише одна ланка натужного провадження Мушинкою наукового воза. А тим часом ще з десяток кілець уже припасовано.

Тут варто знову зацентувати, що часто йдеться про взятий на себе обов'язок проводити незавершені життєві справи своїх попередників і сучасників, з якими перетинався за різних умов і в різних іпостасях. І тут знову десятки й десятки “гасел”. Вибирай будь-яке з них і переконаєшся, що жодним не було злегковажено, що кожному віділено добрий шмат труда: й Іванові Панькевичу, й Івану та Оресту Зілинським, й Степану Ключураку, й о. Степану Папу, й Василеві Гренджі-Донському, й Василеві Капішовському, й Новаківському, й Кулецю, й Мондичу, й Раку, й Миколі Грицаку, й Остапчукам, й Дністрянським, й Якубу Поповичу...

Це так, мовити б, згруба. Бо є ще сотні власне енциклопедичних гасел, які Микола Мушинка підготував і готує для поважних

академічних видань в Україні, а ще для чеських і словацьких, а ще... А ще доповіді на різного рангу й рівня конференціях, академіях. А ще спецкурси лекцій в університетах та інститутах, презентації книг і фільмів, просто зустрічі на велелюдних фестивалях, організованих й проваджуваних Миколою, серед інших – віднедавна щорічний фестиваль культури національних меншин у рідному Курові, де збирається без перебільшення цілий світ.

Це був, мовити б, ліричний відступ. А гляньмо на гасло “Пап”. Зі Степаном Папом доля звела Миколу Мушинку в часі ідеологічного усмирення. Відсторонений від інституційної наукової праці Мушинка змушений задовільнитися працею колгоспного пастуха в рідному селі. Та чи це щось міняє в суті. Поважною інституцією став його сипанець-колиба, до якої знали стежку вірні друзі й колеги і звідки вилітали у світ ґрунтовні праці з фольклористики, де акумулювався величезний масив насамперед народнопісенної творчості.

Це ж продовжується і в Пряшівській котельні, куди з метою полегшення контролю за дисидентом був запроторений мудрою владою. Тож у таких колоритних умовах відбувалися зустрічі й розмови, спілкування й міркування, зокрема, і з о. Степаном Папом. Сюди він приносив свої історичні й теологічні праці і для перечитання, і для збереження. Це було взаємопідпирання двох великих потенцій, заганих та невпокорених в ідеологічному гетто науковців. Не дивно, що зі смертю о. Степана Папа Микола Мушинка мав своїм обов’язком допровадити напрацьоване колегою й приятелем до відкритого світу. Його зусиллями побачила світ тритомна “Історія Закарпаття” й “Велика боротьба”. І мовиться не лише про факт публікації. “Велика боротьба” за найактивнішої участі Миколи Мушинки була презентована в Ужгороді, Пряшеві, Рахові, Великому Бичкові, Тячеві. І, що варто наголосити, – цим, так би мовити, тема о. Степана Папа не вичерпана, бо є ще потреба удоступнення для сучасного читача, принаймні, художніх текстів Папа, а це – “Князь Лаборець” й “Духнович”, драма-опера і п’єса.

Про Миколу Мушинку стільки вже сказано високих слів різними мовами в багатьох країнах чи не на всіх континентах, що, здавалося б, тему загалом вичерпано. Аж ніяк. Якраз навпаки. Беремо гасло “Колесо”.

Формальним приводом до розмови може бути видання третьої книги біобібліографії вченого “Колеса крутяться”, яка охоплює

п'ятнадцятирічний часовий відтинок (1998-2013) та доповнення до попередніх аналогічних фіксацій.

Обліковець знайде тут хорошу поживу для з'ясування узагальненої кількості публікацій Миколи Мушинки за тією чи іншою рубрикою і аж до визначення фізичної кількості приведених до облікових параметрів текстових сторінок з відповідною кількістю знаків і пробілів, окремо – кирилицею, окремо – латиникою і т. д., і т. д. з розрахунком частки, що припадає на восьмигодинний робочий день тощо. Така статистика, певно, була б цікавою, та все ж мусила б мати примітку дрібнішим шрифтом, що в силу різних причин не є й вона вичерпною і має похибку в бік заниження.

На цьому, зрештою, акцентує і упорядник бібліографії до “Книги III”-ої Магда Мушинка, яка, хоч і прагнула максимально повно відстежити друк чоловікових праць та публікацій про нього, все ж визнає, що не все залежить від її хотіння. Невивершеність ані бібліографії, укладеної сином Олесем у другій книзі видання “Колеса крутяться...”, ані поповненої п. Магдою, лише ще раз потверджує відкритість перспективи продовження поважно розпочатої праці. Вже мовчу про дальші окремі видання, наукові, науково-популярні, інформаційні публікації, виступи, коментарі та інтерв'ю Миколи Мушинки, оприятлені після подання до друку “Книги III”-ої. Колеса таки направду крутяться.

Волів би я думати про інше. Власне про те саме – про Миколу Мушинку, але змістивши дещо акцент. Не марнуючи час на пошуки додаткової аргументації, одразу вдамся до методи самого вченого щодо набутку славних попередників і сучасників. Маючи на увазі удоступнення наукових праць академіка Мушинки з різних галузей для зацікавленої аудиторії насамперед в українському середовищі, вважаю доречною акцентацію на потребі відповідного упорядкування, підготовки та перевидання їх окремими книгами. Ніяких надмірностей – звичайне наукове багатотомне видання вибраних праць. Не конче мало б це бути академічне видання, хоча цілком на таке заслуговує. Але що в ньому є гостра потреба – очевидно. Й однаково – мовиться про фольклор чи етнографію, про Воєводину чи Мараморошину, про мово- чи літературознавство, про Гнатюка чи Колессу, про Панькевича чи Зілинського, про Костельника чи Зореслава і т. д., і т. д. Що тут говорити? Достатньо переглянути принаймні опубліковану донині бібліографію. Й кинути поглядом на власну книжкову полицю.

При кожній розмові з Миколою Мушинкою виринає згадка про потребу видань фольклорних записів. У його архіві цього добра вистачає. Бо власне в пантеоні фольклористів постать Мушинки –непроминальна, а я думаю – центрова. Це царина, де він справді володар безцінного скарбу. Те, що вже побачило світ з-під його руки – лише дециця, а корпус власних записів, як і акумульованих у приватному архіві доробків колег, тисне на двері Карпат, як це колись мовила Ірина Невицька. Вони відчиняться. Адже Миколі Мушинці ще лише вісімдесят.

Отак, здається, мало б закінчуватись моє слово про Миколу Мушинку. Лише тут крапку ставити ще зарано.

Відкрита енциклопедія тому й відкрита, що кінця не має.

ІВАН РЕБРИК

Джерельні приписи:

1. Мушинка, Микола Іванович. Володимир Гнатюк : життя та його діяльність в галузі фолклористики, літературознавства та мовознавства / М. І. Мушинка; передм. А. Жуковский. – Париж ; Нью-Йорк ; Сідней ; Торонто : [б. и.], 1987. – 336 с. : іл, фот. + Додатки. – (Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. Праці Філологічної Секції ; Т. 207).
2. Мушинка, Микола. Володимир Січинський і русини-українці Східної Словаччини : навч. вид. / М. Мушинка. – Пряшів : Союз русинів-українців Словац. Респ., 1995. – 124 с. : іл.
3. Мушинка, Микола Іванович. Заповіт предків / М. І. Мушинка = Odkaz predkov / 40 rokov slavnosti kultury rusinov-ukrajincov Slovenska : 40 років свята культури русинів-українців Словаччини. – Пряшів : Союз русинів-українців Словац. Респ., 1994. – 64 с.
4. Мушинка, Микола. Колеса крутяться... : біо-бібліографія акад. М. Мушинки, в 2-ох кн. : спогади. – Пряшів : Карпати, 1998.
5. Мушинка, Микола. Курів у минулому і сьогодні : навч. вид. / М. Мушинка ; Сільський уряд у Курові. – Пряшів : Фундація “Карпати”, 2002 – Ч. 1 : Історія і сучасний стан = Kurov v minulosti a dnes. – 2002. – 156 с. : іл. – Бібліогр.: с. 136-144. – (в супер обкл.)
6. Мушинка, Микола. Лемко на фоні Радоцини : до 50-ліття з дня народж. В. Шуркала / М. Мушинка. – Пряшів : Фундація “Карпати”, 2001. – 47 с. : фот.
7. Мушинка, Микола Іванович. Лемко з серцем українця = A ‘Lemko’ with the heart os a Ukrainian : до 80-ліття від дня народж. О. Кобаси / М. І. Мушинка. – Пряшів : Фундація “Карпати”, 2003. – 36 с. : іл.
8. Мушинка, Микола Іванович. Лицар волі : життя і політ.-громад. діяльність С. Ключурака / М. І. Мушинка. – Вид. 2-е, змін. і допов. – Ужгород : Гражда, 2011. – 448 с. : портр, фот.

9. Мушинка, Микола Іванович. Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів = Muzeum osvobozeneckeho boje Ukrajiny v Praze a osudy jeho fondu / М. І. Мушинка ; передм. Я. Балвін ; пер. з укр. Л. Тирпакова. – Прага : [s. n.], 2005. – 120 с. : іл.
10. Мушинка, Микола Іванович. Музей Визвольної Боротьби України та доля його фондів : іст. літ. / М. І. Мушинка. – Мельбурн : Ун-т ім. Мо-наша, від. славістики, 1996. – 114 с. : фот.
11. Мушинка Микола. Політичний русинізм на практиці : з приводу виступу проф. П.-Р. Магочія на симпозіумі “Національні меншості Центральної і Півднно-Східної Європи” (Братіслава-Часта, листопад 1991 р.) / Мушинка М. – [Б. м.] : Союз русинів-українців ЧСФР, 1991. – 12 с.
12. Мушинка, Микола. Розмови з однодумцями = Rozhovory z rovnako zmyslajucimi : присвячено світлій пам’яті проф. О. Мишанича (1933-2004) / М. Мушинка ; Асоц. українців Словаччини, Наук. т-во ім. Шевченка у Словаччині. – Пряшів : Фундація “Карпати”, 2004. – 160 с.
13. Мушинка, Микола. Ряшів : історія села і парафії = Resov : dejiny obce a farnosti / М. І. Мушинка, О. Мушинка. – Пряшів : Фундація “Карпати”, 1999. – 84 с. : іл.
14. Мушинка, Микола Іванович. Цілитель тіла і душі : до 100-ліття з дня народж. М. Качалуби (1908-1993) / М. І. Мушинка. – Пряшів : [б. и.], 2008. – 48 с. : іл, фот. – (Бібліотека ОКО ; № 16).

15. Мушинка, Микола. Життя, віддане науці : [розмова з д-ром філол. наук з нагоди 75-ліття з дня народж. / вів М. Шкурла] / М. Мушинка // Дукля. – 2011. – № 2. – С. 46-53 : фот.

16. Віднянський, Степан Васильович. Мушинка Микола : [словац. вчен.-україніст] / С. В. Віднянський // Енциклопедія історії України. – Т. 7 : Мл-О. – К. : Наук. думка, 2010. – С. 139-140 : портр. – Бібліогр. наприкінці ст.
17. Кляшторна, Наталя Онуфріївна. Микола Мушинка : професор, фольклорист, етнолог, дійс. член НАНУ / Н. О. Кляшторна // Кляшторна, Наталя Онуфріївна. Бойківське сузір’я : слов. персоналій Бойківщини : народилися бойками, мешкали на Бойківщині, прислужилися бойкам / Н. О. Кляшторна. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. – С. 47.
18. Магочій, Павло Роберт. Микола Мушинка / П.-Р. Магочій // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад. : П. Р. Магочій, І. Поп ; заг. ред. П. Р. Магочія ; пер. з англ. мови Н. Кушко ; ред. укр. вид. В. Падак ; вип. ред. Л. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падака, 2010. – С. 523-524 : фот.

19. Неврлий, Микола Ярославович. Всеукраїнський громадянин і науковець : (до 60-річчя акад. М. Мушинки) : [про життя та діяльність фольклориста] / М. Я. Неврлий // Неврлий, Микола Ярославович. Минуле й сучасне : зб. слов'язнав. праць / М. Я. Неврлий. – К. : Смолоскип, 2009. – С. 653-655.

20. Вархол, Надія. Фольклористичні здобутки академіка Миколи Мушинки : (з нагоди 75-річчя вченого) / Н. Вархол // Народна творчість та етнографія. – 2011. – № 1. – С. 7-17 : фот.

ЛЮТИЙ: 24

ЗАКАРПАТСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

70-річчя від заснування (1946)

Після звільнення Закарпаття від фашизму в кінці жовтня 1944 р. перед урядом Закарпатської України постало питання формування нової освітньої політики. Було проголошено курс на загальну обов'язкову освіту дітей, ліквідацію неписьменності, створення університету і фахових шкіл. З цією метою вже в листопаді 1944 р. створено в Ужгороді Центральний методичний кабінет.

Після возз'єднання краю з УРСР (29 червня 1945 р.) на Закарпатті почався процес переходу освіти на радянську модель. Це був час, коли гостро постало питання вчительських кадрів, адже частина вчителів з різних причин емігрувала, багатьох було відсторонено від школи за належність до різних політичних партій, культурно-освітніх та громадських організацій, особливо активні опинилися в застінках сталінських таборів, хтось не володів ні українською, ні російською мовами.

Перехід на нові стандарти вимагав відповідної фахової підготовки і періодичної перепідготовки вчительських кадрів. 28 листопада 1945 р. виходить постанова уряду України “Про поліпшення роботи шкіл Закарпатської області”, а 24 лютого 1946 р. – постанова Закарпатського облвиконкому та бюро КП(б)У “Про перетворення центрального методичного кабінету в м. Ужгороді в обласний інститут удосконалення кваліфікації вчителів”. Інституту було

виділено будинок колишньої жіночої вчительської семінарії по вул. Жовтневій, 35 (нині А. Волошина). Першим директором призначили О. В. Авдієвського, в структурі інституту було визначено 8 навчально-методичних кабінетів за основними напрямками змісту навчання. Навчально-матеріальна база навчального закладу була слабка, працювати доводилося в невеликому приміщенні по вул. М. Коцюбинського, позаяк у зазначених у постанові приміщеннях розмістилася школа-інтернат, згодом інститут отримав кілька кімнат у будинку облвиконкому, і тільки у 1974 р. ВНЗ став повним власником комплексу будівель, зазначених у постанові про його створення.

Завдяки активній і послідовній роботі інституту підвищення рівня кадрової підготовки вчителів у області набуває системного характеру. За відсутності навчальних аудиторій започаткували виїзні місячні курси підвищення кваліфікації вчителів в м. Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Сваляві, Хусті, Солотвині. Окремою ділянкою в роботі інституту стала організація методичних кабінетів у районах області, створення кущових об'єднань предметних комісій. 26-29 березня 1948 р. було проведено першу науково-педагогічну конференцію вчителів Закарпаття з проблем поліпшення роботи навчальних закладів. У 1950-60-х рр. в області створюються допоміжні школи, школи-інтернати, позашкільні навчальні заклади. Працівники прилучаються до організації в них навчально-виховного процесу, видають навчально-методичні посібники з проблем виховання, викладання мов, фізики, математики, використання техзасобів, організації шкільного життя.

На хвилях політичних змін, зокрема, засудження сталінізму, відбуваються і реформи в системі радянської освіти, вводяться нові навчальні предмети, програми і підручники, запроваджується обов'язкова 8-літня, а згодом 10-літня і 11-літня школа, удосконалюється методика навчання, приходять нові технічні засоби навчання – все це вимагає від працівників інституту наполегливої наукової і методичної роботи. Директори інституту Щербаків О. Ф. (1950–1951), Відрицька Л. М. (1951–1954), Біцай М. О. (1954–1958), Котова І. С. (1958–1969), Туряниця О. Г. (1969–1974), Кохан П. І. (1974–1986), Гаврилешко М. Ю. (1986–1988) працюють над розширенням матеріальної бази, створенням нових кабінетів, залучають до читання лекцій викладачів та вчених АПН України, УжДУ, кращих методистів області. Якщо у 1946 р. в інституті працювало

всього 9 методистів, у 1958 р. вже 26, і було розроблено детальний річний план курсової підготовки всіх категорій педпрацівників. У 1969 р. діяли 16 кабінетів, що дозволило охопити весь предметний цикл шкільної програми, а також позакласну освіту, навчання у вечірній школі, інтернатних закладах. Інститут займається вивченням і поширенням передового досвіду роботи вчителів області, здійснює фронтальні і тематичні перевірки шкіл, дошкільних навчальних закладів, організовує конкурси, шкільні олімпіади.

З 1975 р. починається новий етап становлення інституту. Маючи власні аудиторії, заклад організовує стаціонарні курси підвищення кваліфікації, що значно покращує рівень навчання, поживляється наукова і науково-методична робота, видавнича діяльність, працівники інституту видають навчально-методичні посібники, рекомендації щодо викладання предметів, навчальні програми і підручники, зокрема, для шкіл нацменшин. Збільшується кількість категорій слухачів курсів, щорічна загальна кількість слухачів сягає 4 тисяч.

Особливу діяльність інститут розгорнув у період українських національних змагань. У 1988 р. директором інституту стає М. І. Талапканич. З цього року заклад стає єдиним в області центром підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (досі частину цієї роботи здійснював факультет підвищення кваліфікації УжДУ). Посилюється викладацький склад інституту, створюються кафедра педагогіки і психології, кафедра суспільних дисциплін. В інституті починають працювати доктори наук, професори В. В. Гомоннай, В. В. Химинець, С. І. Жупанин, М. І. Зимомря, кандидати наук, доценти В. М. Петечук, О. В. Химинець, П. І. Халус, В. О. Петенько, Д. М. Букович, І. В. Ілько, Е. Ф. Ландовський, Ф. Г. Деяк, М. Ю. Ціпле, А. І. Глагола, М. Р. Баяновська, П. П. Чучка.

У 1992 р. інститут отримує назву “Закарпатський інститут методики навчання, виховання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів”, а в 2003 р. – “Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти” і починає діяти як вищий навчальний заклад III-IV рівня акредитації. У 1996 р. рішенням МОН України відкривається аспірантура з проблем психолого-педагогічних досліджень та методики викладання фахових дисциплін. Її випускниками стали і захистили дисертації більше двох десятків молодих вчених у галузі педагогіки. При інституті створено Центр інноваційних технологій і дистанційного навчання (науковий керівник доктор

фізико-математичних наук, проф. В. В. Химинець), Центр практичної психології та соціальної роботи, шість науково-методичних кабінетів, інформаційно-видавничий центр, з метою розширення співпраці зі школами нацменшин в м. Берегово відкривається філія інституту.

На сьогодні в структурі інституту діють кафедри: педагогіки та психології (завідувач к. п. н., доцент Ходанич Л. П.), менеджменту та інноваційного розвитку освіти (завідувач к. п. н., доцент Качур Б. М.), природничо-математичної освіти та інформаційних технологій (завідувач к. п. н., доцент Орос В. М.), суспільно-гуманітарної та етико-естетичної освіти (завідувач к. п. н., доцент Баяновська М. Р.), а також науково-методичні кабінети: координаційно-методичної діяльності (зав. Лазар І. В.), методики викладання природничо-математичних дисциплін (зав. Бокоч О. С.), методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін (зав. к. п. н. Гнаткович Т. Д.), дошкільної, початкової та інклюзивної освіти (зав. Гордуз Н. О.), методики виховної та позашкільної роботи (зав. Тяскайло Г. І.), національних шкіл (зав. Сергійчук Ю. П.), центр практичної психології, соціальної роботи та корекційної освіти, центр оцінювання знань, науково-дослідна лабораторія інтелектуальної власності, бібліотека. Директор інституту к. псих. н. Т. В. Палько, заступник директора з наукової діяльності к. іст. н. Басараб М. М., заступник з навчально-методичної роботи к. фіз. -мат. н., доцент Петечук В. М. успішно створюють умови для формування інноваційного освітнього середовища у краї. Щорічно інститут здійснює курсову перепідготовку майже п'яти тисяч педагогів краю.

Наукова діяльність інституту пов'язана насамперед зі шляхами активізації навчання вчителів у процесі підвищення кваліфікації, пошуками нових педагогічних технологій, вивченням проблем дидактики і психології навчання, впровадження інтерактивних форм, методів навчання і виховання. З цією метою інститут здійснює велику видавничу діяльність: видає з 2005 року науково-методичний журнал "Освіта Закарпаття", газету "Слово вчителя", серію наукових праць "Від дитини до громадянина". У творчому доробку вчених та методистів десятки програм з вивчення мов, літератури, хімії, біології, математики, підручників та навчально-методичних посібників, які затверджені МОН України для застосування у навчальних закладах. Серед праць науковців, які

вийшли друком в останні роки, книги та монографії “Інноваційна діяльність” (В. В. Химинець, 2007), “Контрольно-практичні роботи з математики: у 2 частинах” (В. М. Орос, В. М. Петечук, К. М. Петечук, 2008), “Освіта Закарпаття” (В. В. Химинець, П. П. Стрічик, Б. М. Качур, М. І. Талапканич, 2009), “Виховний потенціал дитячої літератури Закарпаття” (Л. П. Ходанич, 2010), “Шляхом пізнання” (П. М. Ходанич, 2011), “Інноваційні технології навчання при викладанні української літератури у школі” (Гнаткович Т. Д., 2012), “Історія Ужгородської гімназії (1613-2013) (В. Химинець, М. Басараб, 2013) та ряд інших.

З 1996 р. інститут проводить щорічну Всеукраїнську науково-методичну конференцію “Проблеми післядипломної освіти педагогів” із залученням провідних учених-педагогів України, організовує різноманітні науково-методичні семінари, бере участь у проведенні Всеукраїнських конкурсів “Учитель року”, організації учнівських олімпіад, конкурсів.

ПЕТРО ХОДАНИЧ

Джерельні приписи:

1. ЗІППО-60 : історія та розвиток : вчора, сьогодні, завтра. – Ужгород : Інформ. вид. центр ЗІППО, 2006. – 116 с.
2. Проблеми післядипломної освіти : всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю Закарпат. ін-ту методики навчання і виховання, підвищення кваліфікації пед. кадрів, 7 трав. 1996 р., м. Ужгород : (матеріали доп. та повідомл.) / за ред. В. В. Химинець ; редкол. : М. Р. Баяновська, С. І. Жупанин [та ін.]. – Ужгород : [б. и.], 1996. – 196 с. + табл. – Бібліогр. у підрядк. прим.
3. Проблеми післядипломної освіти : матеріали III всеукр. наук.-метод. конф., 17-18 груд. 1998 р., м. Ужгород : доп. та повідомл. / за ред. В. В. Химинець ; редкол. : М. Р. Баяновська, С. І. Жупанин [та ін.]. – Ужгород : Патент, 1999. – 248 с.
4. Проблеми післядипломної освіти педагогів : матеріали IV Всеукр. наук.-метод. конф., 21-22 груд. 2000 р. : доп. та повідомл. / за ред. В. В. Химинець. – Ужгород : Патент, 2001. – 300 с. – Бібліогр. наприкінці ст.

5. Освіта Закарпаття : монографія / В. В. Химинець, П. П. Стрічик [та ін.]. – Ужгород : Карпати, 2009. – 464 с. : іл. – Бібліогр.: с. 458 – 460.
Зі змісту : [про ЗІППО]. – С. 272-277, 279, 426 : фот.

6. Алмашій, М. І. Я зростаю як педагог разом зі зростанням Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти / М. І. Алмашій // Освіта Закарпаття. – 2006. – № 3. – С. 114-116.

7. Багринець, В. М. Інститут очима ветерана : [про облас. ін-т удосконал. вчителів (нині ЗПППО)] / В. М. Багринець // Освіта Закарпаття. – 2006. – № 3. – С. 111-113.
8. Гондорчин, Д. Р. Впровадження дистанційного навчання в післядипломну педагогічну освіту на Закарпатті / Д. Р. Гондорчин // Освіта Закарпаття. – 2006. – № 3. – С. 45-47. – Бібліогр. наприкінці ст.
9. Малець, Н. Б. Перспективи розвитку впровадження освітньо-інноваційних проєктів у підготовці педагогічних кадрів на Закарпатті / Н. Б. Малець // Освіта Закарпаття. – 2006. – № 3. – С. 47-51. – Бібліогр. наприкінці ст.
10. Найпавер, К. С. Естетичне виховання в інституті : [про ЗПППО] / К. С. Найпавер // Освіта Закарпаття. – 2006. – № 3. – С. 116-117.
11. Талапканич, Михайло. Закарпатському інституту післядипломної педагогічної освіти – 65 / М. Талапканич, П. П. Стрічик // Слово вчителя. – 2011. – 21 лют. – С. 1, 3.
12. Талапканич, Михайло. Співпраця з учителем : про Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти / М. Талапканич // Українська мова та література. – 2007. – 18 трав. – С. 6
13. Химинець, В. В. Взаємозв'язок науково-дослідної роботи закарпатського ІППО з розвитком шкіл області / В. В. Химинець // Освіта Закарпаття. – 2006. – № 3. – С. 3-11. – Бібліогр. наприкінці ст.
14. Химинець, Василь. Про що розповіли експозиції виставки : [участь ЗПППО у Міжнар. вист. “Сучасні навчальні заклади – 2013” в Києві] / В. Химинець // Слово вчителя. – 2013. – 21 берез. – С. 5.

БЕРЕЗЕНЬ: 6

ВОЛОДИМИР ФЕДОРОВИЧ ДУДА

**70-річчя від дня народження оператора
телеканалу “Тиса-1” (нар. 1946)**

Знаю Володю Дуду з чотири десятки років (невелика різниця у віці дозволяє так фамільярно його називати), і майже п'ять десятиліть він працює на Закарпатській студії телебачення як кінооператор, то ж заслужено вважається ветераном телеканалу “Тиса 1”.

Набув Володимир Дуда за свої літа таки чимало, черпаючи з родинного казана Дудів і Головеїв. Є таке мудре слівце єгрегор, офіційна наука цього поняття не визнає, хоча й не може заперечити факт існування. Його можна пояснити в нашій ситуації як

колективний фамільний досвід. Адже, щоб відбутися, людина мусить щось взяти від батьків і дідів, тобто черпати з цього фамільного егрегора. То такий спадок, який передається з покоління в покоління, і хоча не записується на пергаментях, але в анналах фамільної пам'яті живе.

Зі сторони мами дід Юрко був майстровий: знав будинок побудувати від фундаменту до даху. Навіть вікна, двері майстрував. Він народився 1896 р. у багатодітній родині. Та й у самого потім діток було багато. Тодішні часи диктували свої умови: промисловості майже ніякої на Закарпатті, переважно сільським господарством займалися, а там — тільки руки могли дати раду тій землі і якимось прогудувати і прожити на цьому світі.

Дідусь змалку привчав Володю до роботи: давав долото і просив видовбати місце під замок у дверях, при цьому додавав: “Ото я намітив олівцем контури, і якщо олівець лишиться, то дочистити завжди можна, а якщо перебільшиш, то буде брак”. Володя ні разу не вийшов за ту лінію олівця, бо не поспішав, пам'ятаючи, як дід повчав: “Роби довше, але зроби так, щоб потім не встидно було людям в очі дивитися”. І ще одне він казав: “Ліпше нічого не робити замість робити абияк”. До речі, дотепер робить Володимир Дуда так, що справді не сором людям в очі дивитися.

А ще береже Володимир Дуда книжечку, яку двоюрідний брат мами, доктор наук, хімік знаний Михайло Іванович Головей написав про родину. Це той Головей, який започаткував тут, на Закарпатті, та й взагалі в Союзі цілу галузь по вирощуванню монокристалів, які використовувались в лазерній техніці. З цієї книжечки Володя теж черпав фамільну мудрість.

З родини по батьковій лінії, на превеликий жаль, Володимир не вчився в діда: народився, коли ні діда, ні баби вже не було. Та й батько мало на цю тему говорив. Хоча в сім'ї Дудів було дев'ятеро дітей, але вони вважалися одними з перших газдів в Ізках на Міжгірщині. Дід мав землю, ліс, бо треба було дітям придане дати, не пустити без усяких можливостей на життя. Діда настільки шанували в селі, що коли помер, то його й бабусю поховали на території церкви. Це дуже велика шана. Він не був багатцем. Він просто не тринькав гроші наліво й направо. Батько ще розповідав (був він один з наймолодших, з 1911 р.), що коли постало питання побудувати нову хату, бо не поміщаються всі, то дід, маючи свій ліс, подивився, що той ліс ще може рости, купив в іншого газди. А свій

лишив доростати. Правда, ні йому, ні його дітям не судилося з нього хоснувати, бо прийшли визволителі і все після 45-го року стало “наше” ... Може то й “помогло” дідові раніше піти з цього світу, бо хто би тішився з того, що здобує важкою забиралося просто так. А якби при цьому ще й сусідові чи кумові пожалітися, мовляв було добре, а стало гірше, точно опинився б у Сибірі. Думаєте, це жарт? Якби то! Пам’ятає Володимир те, як батько розказував про ремонт клубу в Ізках. Пофарбували стіни і треба було портрет Сталіна повісити на стіні. І якби вони сказали “портрет Сталіна повісити” – це була б одна справа, а сказали “де ми повісимо Сталіна”... І дістали по 10 років тюрми.

Батько йшов на все, аби здобути освіту. Пішов працювати в Прагу на будівництво, щоб заробити якісь гроші на навчання. Але вдарили неждано-негадано морози, дістав запалення легенів і потрапив у лікарню Червоного Хреста, де його виходили, поставили на ноги і потім відправили додому. Він так і не здобув освіту за часів Чехословаччини, вдалося це зробити вже після війни, коли закінчив історичний факультет Ужгородського університету і навіть написав кандидатську дисертацію про революцію в Угорщині 1848 року. Проте не захистив: почався 1956 рік ... І тато просто став учителем та пішов керувати історичним гуртком при Палаці піонерів.

Маючи такі родинні корені, не дивно, що Володимир Дуда і сам хотів чогось незвичного, хоча признається, що про телебачення ніколи не мріяв. Сталося усе випадково. Пішовши працювати після школи на механічний завод, побачив як один колега, інженер, знімає кінокамерою. Та найцікавіше було, коли проявлену плівку заправили в проектор і з задоволенням подивилися відзнятий матеріал. Отоді й захотілося самому спробувати.

На перші зароблені гроші, а було це десь у 1967 р., купив у кредит кінокамеру “Кварц 3” з пружинним заводом, кіноплівку і відзняв з різних схованок “методом прихованої кінокамери” трошки батька, трошки маму, бо боявся, щоб мама сильно не виховувала, що непотріб купив у хату. А потім запросив їх в кімнату, увімкнув ще й музичний супровід дав, і принишк, знітився, зіщулився в клубок, очікуючи громів і блискавок. Але цього не сталося. Батькам сподобалося! Ця плівка бережеться й досі, бо там ще й улюблений дід Юрко за столом сидить і обідає. Сюжету ніякого, просто світла пам’ять.

А потім надійшла несподівана пропозиція: прийшла в Палац піонерів режисер Валентина Іванівна Новицька. Треба було від-

зняти сюжет про заняття в історичному гуртку. Але виявилося – знімати нема кому. Кінець 60-х – це перші роки становлення Закарпатської студії телебачення, кінооператорів лише двоє: Євгенія Юхимівна Малош і Володимир Степанович Литвинов, але саме на той момент вони працювали на інших програмах. От батько Володі й каже: “Та мій син може відзняти”. Подивившись той перший синів фільм, відзнятий “прихованою камерою”, тато зробив висновок, що син може знімати. І режисер Новицька погодилася...

Знову купив Володимир десь 300 метрів кіноплівки, позичив 16-міліметрову камеру “Красногорск”, бо 8-міліметрова “Кварц 3” не годилася, вивчив інструкцію і – сховався під периною заряджати. Виліз звідти мокрий, як хлющ, хапаючи ротом, мов риба, повітря, але всі 300 метрів плівки були перемотані по 30 у касету.

Під керівництвом Валентини Іванівни перша зйомка пройшла успішно. Треба додати, що, навчаючись у школі, Володя відвідував образотворчий гурток Золтана Степановича Баконія, то ж в композиції кадру якихось особливих проблем не було. І в техніці не було. Були проблеми у виборі сюжету, у його побудові, монтажі. Цього в Баконія і близько не вчили. Врешті і наш новоспечений “кінооператор” ніколи не думав цією справою займатися. На початках це виглядало як хобі. Як гра для дітей: машинку за мотузку тягати. Тільки в цьому випадку тягати доводилося камеру. Отак і почалося опановування азів кінооператорської роботи, хоча правильніше би сказати, таки мистецтва, бо робота – то все-таки ремісництво, а мистецтво – майстерність. І при тому, що на той час Володимир мав гарну протекцію: його тесть Олексій Сильвестрович Олійник був головним редактором Закарпатського радіо і міг посприяти зятеві в роботі. Проте навіть у думках не було скористатися прихильністю тестя. Усе-таки привабливішою видалася тележурналістика. Вона в той час являла справжній синтез журналістики і кіно. На телебаченні, хай би хто що не говорив, бал править головний режисер. Кінооператор же лише частина творчого процесу. Водночас разом зі сценаристом це – першооснова цього процесу, бо яким би геніальним не був режиссер та якщо сценарист і кінооператор не дали йому матеріалу, режисер нічого не зробить.

Не любить Володимир Дуда чужих амбіцій та й своїх прагне не показувати, бо вважає, якщо в професії щось може, то це ще не свідчить, що ліпший від усіх. То ж йому не шкода похвалити колег, якщо щось зроблять гарне. Творчість вимагає часу. Коли того часу

немає, творчість перетворюється в ремісництво. На жаль, на його погляд, нині телевізійний творчий процес все-таки перетворюється на ремісництво, конвеєр: давай, давай, давай. Але поза тим він не зраджує бажанню знайти якийсь кадр і поза тим конвеєром все-таки закарбувати його. Та й при цьому не полінуватися за тим кадром піднятися на балкон мукачівської ратуші або й на дерево залізти, якщо це потрібно. Комусь це не подобається, бо всі дивляться на годинник, хотіли би скоріше додому піти. Це когось нервує, але Володимир Дуда з тим якось дає собі раду, а ще жартома додає, що він, мов той кіт в коморі: його лають, лають, а він своє робить, тобто їсть ковбасу або сметану і робить все так, аби було найкраще.

У будь-якій професії, якої б вершини не здобув, скажемо, майстер, він проходить шлях ремісництва: вокаліст завжди працює над звуком, піаніст – днями грає, вдосконалює своє ремесло, оператор – знімає. А творчість уже додається до вміння. Бог нам дарував вміння, талант, але без знання основи основ – ремесла, яке потрібно для виконання тих чи інших творчих завдань, нічого путнього не вийде.

Своє ремесло В.Ф. Дуда вивчає дотепер. Для нього просто відтворити якийсь предмет на сьогодні замало. Він шукає можливість знайти у ньому якісь емоції, щоб це грало, щоб це викликало у глядача емоції навзаєм. Наприклад, при зніманні природи треба вміти передати настрій, повітряну перспективу, щоб то зажило, щоб повірила людина у казку природи. Відеоматеріал – це сирий матеріал, який треба доопрацьовувати. І тепер, уже на свої немолоді роки, він пробує знайомитися з тим залізом, яке називається комп'ютером. Працювати над собою і ніколи не пізно, і завжди треба. І вчитися ніколи не пізно. Пробувати робити ще краще, ніж робив, ніколи не пізно, то ж вертаємося до того, коли у великому пошанівку було слово Майстер. Володимир Дуда – таки Майстер, Майстер-оператор.

Дипломів, нагород і відзнак, зібраних на різних фестивалях у нього міряно- неміряно. Це і “Мій рідний край”, і “Калинові острови”, і “Перемогли разом”, і “Золоте курча”, і “Агросвіт”. А ще він кавалер ордена За заслуги III ступеня і кавалер Почаївської ікони Пресвятої Богородиці УПЦ МП. Це, так би мовити, його парада. Однак, не це головне. Головне, що в нього зараз немає тилу. Так, є донька, є внуки, але тієї, яка роками була надійним другом і порадником, всерозуміючою і всепрощаючою дружиною Лідією, на

жаль, нема. І це болить, і чи не щодень нагадує про себе. І болітиме. Та на це нема ради. Такий плин життя – набувати і втрачати. Серед безперечних набутків Майстра – вміння вловлювати через об’єктив камери найважливіше і найцікавіше в плині життя, збірегати його для сучасників і нащадків.

ОСИП ЛОБОДА

Джерельні приписи:

1. Дуда, Володимир. Володимир Дуда – понад 40 років на ТРК “Тиса-1”, або поради бувалого оператора : [інтерв’ю / вела Г. Сернівка] / В. Дуда // Журналіст Закарпаття. – 2012. – № 8 (серп.). – С. 20-21 : фот.

БЕРЕЗЕНЬ: 23

ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ БІДЗІЛЯ

80-річчя від дня народження археолога (1936–1999)

Один з найенергійніших представників української археології, кандидат історичних наук Василь Іванович Бідзіля народився 23 березня 1936 р. в с. Сасово на Севлющині (нині – Виноградівський район) у селянській родині.

Шлях до науки проліг у Василя Івановича через педагогічне училище у Хусті на кафедру археології Київського університету ім. Т. Шевченка. В 1960 р. він одержує направлення на роботу до Інституту археології НАН України, де працював до кінця життя. Археологічна діяльність В. Бідзілі розпочалася зі студентського гуртка при кафедрі археології, який очолював член-кореспондент Академії наук Л. М. Славін. Свій перший польовий сезон він відкрив 1957 р. на розкопках давньоруського міста Воїнь. Там В. Бідзіля працював під керівництвом професора В. Й. Довженка. Знайомство з видатною пам’яткою у гирлі р. Сули і непересічним колективом дослідників остаточно визначили вибір професійної діяльності. Постійна участь в експедиціях стає життєвою необхідністю: 1958 р. – дослідження літописного Любеча під керівництвом академіка Б. О. Рибаків; 1959 р. – розкопки давньослов’янського поселення в експедиції М. Ю. Брайчевського...

Співпраця з В. Довженком, Б. Рибаківим, М. Брайчевським визначає поглиблений інтерес молодого науковця до вивчення

слов'яно-руських старожитностей. В. І. Бідзілі пощастило мати науковим керівником своїх курсових та дипломної робіт Б. Рибаківа. Тематика цих досліджень лягла в основу перших наукових праць ще в студентські роки.

Прихід до Інституту археології В. Бідзіля ознаменував першим своїм відкриттям. Очоливши Слов'янський загін Південно-Бузької експедиції в 1960 р., він проводить широке дослідження вперше виявленого нового типу пам'яток спеціалізованого центру металургів VI-VII ст. поблизу Гайворона. Ці роботи зініціювали вивчення історії металургії і комплексне вивчення металургійних центрів: Лютижського, Закарпатського, Уманського, Житомирського, де виявлено сотні металургійних горен. 1966 р. В. Бідзіля захищає кандидатську дисертацію, присвячену латенській культурі на Закарпатті; його було призначено вченим секретарем Інституту археології; 1971 р. виходить його монографія "Історія культура Закарпаття на рубежі нової ери" – краще дослідження з проблематики латену на Україні, яка отримала схвальну оцінку в європейській науці.

Стрімкий початок наукової та адміністративної діяльності В. Бідзілі був, здається, перерваний тривалою участю у розкопках великих новобудовних експедицій на Півдні України. У 1967–1968 рр. він бере щонайактивнішу участь в організації відділу археологічних досліджень на новобудовах, розпочинає практичні роботи у зоні спорудження Каховської зрошувальної системи, а протягом 1969–1974 рр. очолює Запорізьку експедицію у зоні спорудження Північно-Рогачицької зрошувальної системи. За шість польових сезонів здійснено величезний обсяг розкопок курганних некрополів у межах річки Дніпра та Молочної з перманентним удосконаленням існуючої на той час методики досліджень і однаковою увагою до пам'яток усіх без виключення археологічних культур.

Етапним для Запорізької експедиції та її керівника стало дослідження нині вже всесвітньовідомого скіфського царського кургану Гайманова Могила, знахідки з якої збагатили історичну науку першорядними джерелами і неперевершеними творами скіфського та античного мистецтва. Скарбниця світової культури поповнилася шедеврами найвищого гатунку, серед яких чільною є срібна з позолотою куляста чаша із зображенням шести скіфських

військових вельмож з чи не найкращою досі відомій науці портретною та етнографічною виразністю. Про це широко писала преса як у нас, так і за кордоном.

Далі були Висока і Плоска, Казенна і Носаківська могили. Гайманове поле з півсотнею курганів. Великобілозерські, Орлянські, Дніпрорудненські та Заповітненські кургани.

Наступний тривалий період діяльності В. Бідзілі пов'язаний з організацією та керівництвом Лабораторією використання методів природничих наук в археології (1975–1989 рр.). Лабораторія стала базовою у вивченні давньої історії чорної та кольорової металургії на Сході Європи, започаткувала у стінах Інституту дослідження з палеоботаніки та палеозоології, технології керамічного виробництва тощо. Цей період характеризується новими польовими дослідженнями та виходом двох монографій: “Давня металургія Українських Карпат” (1978) та “История черной металлургии УССР (III век до новой эры – III в. н. е.)” (1982).

На хвилі перебудови невгамовний дослідник здійснює ще один рішучий поворот своєї долі: організує при Інституті науково-виробничий кооператив “Археолог” з метою повнішої реалізації можливостей на новобудовах. Шість років (1989–1994) віддав керівництву кооперативом В. Бідзіля, зосередившись на охоронних дослідженнях пам'яток України. Великомасштабні роботи були проведені на Подолі у Києві та давньому Вишгороді, а також у південних областях країни.

Від 1994 р. Василь Іванович Бідзіля в рідному Інституті на посаді старшого наукового співробітника сектора скіфо-сарматської археології займався підготовкою до друку накопичених за десятки польових сезонів експедиційних матеріалів. Крім згаданих монографій не можна обійти увагою його участь в багатотомній “Історії” та “Археології” УРСР і СРСР, діяльність з організації чисельних археологічних виставок, моделювання з історичної технології, редакторську роботу і виховання цілої плеяди дослідників. В останні роки життя В. І. Бідзіля паралельно з науковою роботою в Інституті займався і педагогічною діяльністю на посаді доцента Інституту “Київський Слов'янський Університет”.

Помер у січні 1999 року.

ВАСИЛЬ ПАГИРЯ

Джерельні приписи:

1. Балагурі, Едуард Альбертович. Давні металурги українських Карпат : іст.-краєзнав. нариси / Е. А. Балагурі, В. І. Бідзіля, С. І. Пеняк. – Ужгород : Карпати, 1978. – 128 с. : іл. – Бібліогр.: с. 122-123.
2. Бідзіля, Василь Іванович. Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери : монографія / В. І. Бідзіля ; відп. ред. О. І. Тереножкін. – К. : Наук. думка, 1971. – 181 с.
3. Бидзиля В. И. История чёрной металлургии и металлообработки на территории УССР (III в. до н. э. – III в. н. э.) / В. И. Бидзиля, Г. А. Вознесенская, Д. П. Недопако, С. В. Паньков. – К., 1983. – 111 с.

4. Бидзиля В. И. Закарпатский металлургический центр раннего железного века / В. И. Бидзиля, Д. Т. Березовец, С. П. Пачкова // АИУ 1965–1966. – К. : Наук. думка, 1967. – С. 152-156.
5. Бідзіля, В. І. Етно-культурні зв'язки закарпатських племен другої половини I тисячоліття до н. е. / В. І. Бідзіля // Тези доповідей до ювілею наукової конференції, присвяченої 20-річчю Ужгородського держуніверситету. – Ужгород, 1965. – С. 152-156.
6. Бидзиля В. И. Латенская культура / В. И. Бидзиля // Археология Украинской ССР. – К., 1986. – Т. 4. – С. 44-52.
7. Бидзиля В. И. Приднепровские “города” Птолемея / В. И. Бидзиля // Археологические исследования на Украине в 1976-1977 : (тезисы докладов XVII конф. Ин-та археологии АН УССР Ужгород, апр. 1978 г.) / ред. коллегия: В. Ф. Генинг, Е. В. Черненко. – Ужгород : [б. и.], 1978. – С. 87-88.

8. Бідзіля, В. І. До історії чорної металургії Карпатського узгір'я рубежу нашої ери / В. І. Бідзіля // Археологія. – 1970. – Т. XXIV. – С. 34-41.
9. Бідзіля, В. І. Залізоплавні горни середини I тисячоліття н. е. на Південному Бузі / В. І. Бідзіля // Археологія. – 1963. – Т. XV. – С. 123-144.
10. Бідзіля, В. І. Поселення Галіш і Ловачка / В. І. Бідзіля // Археологія. – 1964. – Т. XVII. – С. 92-141.
11. Бідзіля, В. І. Скарб бронзових браслетів із Закарпаття / В. І. Бідзіля // Археологія. – 1966. – Т. XX. – С. 211-213.

12. Пагирия, Василь. Василь Бідзіля / В. Пагирия, Христо Роглев // Пагирия, Василь. Від Карпат – до Дніпра : нариси про закарпат. “киян” / В. Пагирия, Христо Роглев. – Ужгород : Патент, 1997. – С. 83-85 : портр.

МАРГАРИТА ВІЛЬГЕЛЬМІВНА БЕРЕЦ

60-річчя від дня народження художника
декоративно-прикладного мистецтва,
члена Національної Спілки художників України

(нар. 1956)

Член Закарпатської організації Національної спілки художників України Маргарита Вільгельмівна Березька народилася 25 березня 1956 року у сім'ї, сповненій християнської віри, любові до мистецтва та музейної справи. Батько Маргарити – Вільгельм Степанович Березький (1915-1999) – відомий у краї педагог, художник, вищу освіту здобував у педагогічних інститутах Праги та Будапешта, викладав у Мукачівській гімназії, потім – в Ужгородському училищі прикладного мистецтва. З 1948 року до 1953 року включно, тобто з самого початку, брав участь у організації і створенні Закарпатської картинної галереї. Мама Маргарити – Олена Сергіївна Чуракова – походить із дуже відомої московської мистецької сім'ї художника-скульптора Сергія Михайловича Чуракова і Маргарити Костянтинівни Вентцель. У них було дев'ятеро дітей, шість синів і три дочки. Загалом, усі, без винятку, члени родини Олени Сергіївни Чуракової були людьми мистецтва, титулованими і дуже високопрофесійними.

Історія родини Березьких надзвичайно цікава. У 1948 р., навесні, В. С. Березький був відряджений до Третьяковської картинної галереї по експонати, які потребували ще і реставрації. Під час роботи над старовинними полотнами поруч із Вільгельмом працювала молода художниця Олена Чуракова. Народилося почуття, потім, у 1951 р., утворилася молода сім'я, а 1956 року в Ужгороді у подружжя Березьких народилася дівчинка, яку охрестили ім'ям Маргарита.

Олена Сергіївна Березька на Закарпатті, яке стало її другою і улюбленою батьківщиною, працювала реставратором олійного станкового живопису, а з 1963 до 1983 р. – головним зберігачем фондів Закарпатського художнього музею. Була подвижником музейної роботи і фанатом художнього музею. Упродовж десятиліть, аж до виходу на пенсію, Олена Сергіївна брала активну участь у житті Закарпатського художнього музею. На її тендітні плечі

лягли доволі складні обов'язки, що потребували не тільки професіоналізму, знань і досвіду, але й порядності та чесності. Завдяки принциповості Олени Сергіївни музей пишається нині збереженням і врятованим з багаття найранішим у збірці живописним полотном XV ст. на релігійну тему, яке експонується.

Маргарита успадкувала від своїх талановитих батьків та рідних з боку мами і батька захоплення графікою, живописом, іконописом. З 1971 до 1975 р. навчається в Ужгородському училищі прикладного мистецтва (відділення художньої кераміки). Учителями з фаху були В. С. Берез, Р. Д. Дяківський. З 1975 до 1978 р. працює науковим співробітником Закарпатського художнього музею. З 1975 року розпочинає виставкову діяльність. У 1983 р. закінчила факультет художнього текстилю Львівського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва (нині Академія мистецтв). Учителями з фаху були: М. В. Токар, В. А. Монастирський, В. А. Овсійчук.

З 1983 р. до 1992 р. Маргарита працює в ужгородських художньо-виробничих майстернях Худфонду.

З 1992 р. до 2007 р. працює експертом-мистецтвознавцем відділу експертизи культурних цінностей при Закарпатському краєзнавчому музеї.

З 1989 р. – член Національної спілки художників України.

З 1993 р. – член Товариства угорських митців Закарпаття імені Імре Ревеса.

Член Національної спілки художників України Маргарита Вільгельмівна Берез творчо і плідно працює в гобеленному ткацтві. Обрала цей жанр ще під час навчання у Львівському державному інституті. Своєю творчістю стверджує свій шлях у мистецтві. Гобелен – улюблений вид захоплення мисткині. Усі інші жанри – цікавий спосіб передачі власних спостережень над проявами життя. Мистецький простір гобелену давав можливість Маргариті Берез проявити себе на авторському шляху від задуму до матеріалізації думки. Йому притаманні глибинні органічні зв'язки з традиціями народного мистецтва краю.

Мода на гобелени у суспільстві з'явилася у 1980-і роки. Власне, це був ренесанс старовинного мистецтва ткацтва. Ці народні віяння приносять численні мистецькі вернісажі, на яких експонуються високо естетичні ткани гобелени митців Прибалтики. Старовинне мистецтво ткацтва одержує імпульс до сюжетної динаміки у ліро-

епічній площині, наближаючись до багатобарв'я живопису, двоколірності графіки тощо. Маргарита Берец стає на шлях пошуку. Вона працює, здебільшого, з вовною, фарбує пряжу власноруч. Ткани gobелени Маргарити Берец є, як правило, настінними. Автор виконує ескізи самотужки.

Буває, що в основі фабули gobелена лежить живописне полотно. Умовно-декоративна образність, що відтворюється майстриною в gobеленах, часто наближається до символіки, знаковості, яка притаманна і відслідковується у складних класичних килимах Сходу. Переосмислення та творче опрацювання фольклорного елементу тканого gobелену базується на знанні не тільки побуту, народних традицій та ремесел, але й на тенденціях новітніх оздоблень інтер'єрів.

Ціла низка монументальних творів, таких як “Свято”, 1989 р. в., “Осінь”, 1988 р. в., “Вечорниці”, 1986 р. в., “Збір яблук” виконані у техніці класичного площинного gobелена. Поруч із ускладнено-філософськими тканими композиціями є у мистецтві Маргарити Берец тлумачення умовно-фольклорних мотивів. При-таманна gobеленам М. Берец періоду 1990-х років кольорова гама, загальна стилістика формотворення і колориту сягає впливів монументалістики 1920-х років. Відчутне відлуння творчості славетного Бойчука та його львівської школи. Gobелени М. Берец є свідченням позитивного світосприймання автора, емоційного багатства та композиторського вирішення звучання колориту. В інтер'єрі оселі ці твори утворюють приємні для ока оази барви, сприятливі для спокійного споглядання.

Gобеленні килими М. Берец співвідносяться стилістично з піснями, які наші предки зібрали у поетичні збірки, у тому числі і під назвою “Сад пісень”. Багатство звучання пісень сконцентровано специфічним способом у мініатюрах, або міні-gобеленах. Дивує сила емоцій, що рефлексує у полотні-перлинці. Крихітки-gобелени М. Берец проголошують приповістки-мудрості із старовинного царства книжок. До глядача лине-проситься поетична душа ліричного героя, що думками-молитвами літає над рідним краєм: “Серенада”, 2001 р.в., “Село в горах”, 2001 р.в.

Діапазон авторської манери, тяжіння до фразування площини твору, наголошення ритмічної мелодики та етнічно-забарвленого колориту стверджують наявний високий ступінь розвитку мистецтва класичного gobелена Маргарити Берец.

Член Національної спілки художників України М. Березь – учасниця багатьох обласних, республіканських, міжнародних художніх пленерів. Персональні виставки авторки пройшли у Львові (1982 р.), Ужгороді (1984 р., 2001 р., 2011 р.). Твори художниці зберігаються в художніх музеях Тернополя, Дніпропетровська, Ужгорода, в Словаччині, Угорщині, у приватних збірках.

Зріла майстерність, рівень професійності дає підставу стверджувати наявність сильної духовної спрямованої творчості члена НСХУ М. Березь, яка впевнено крокує власною творчою дорогою в декоративно-ужитковому мистецтві України і краю.

ЛЮДМИЛА БІКСЕЙ

Джерельні приписи:

1. Березь, Маргарита Вільмошівна. Гобелени : [альбом] / М. В. Березь ; Упр. культури Закарпат. облдержадмін., Закарпат. орг. Нац. спілки худож. України. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2011. – 24 с. : кольор. іл.
2. Каталог виставки секції декоративно-прикладного мистецтва Закарпатської організації Національної спілки художників України / Упр. культури Закарпат. облдержадмін., Закарпат. орг. Нац. спілки худож. України ; відп. за вип. М. В. Березь. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2011. – 12 с.

3. Березь Маргарита Вільмошівна // Художники Закарпаття : до 55-річчя Закарпат. орг. Нац. Спілки художників України / упоряд. : Б. І. Кузьма, К. Є. Стельмах. – Ужгород : Карпати, 2001. – С. 36-37 : фот. кольор., портр.
4. Березь Маргарита Вільмошівна = Berets Margarita // Художники Закарпаття = Artists of Transcarpathia : [альб.-кат.] / упоряд., відп. за вип., ідея проекту Б. І. Кузьма ; передм., пер. англ. М. В. Сирохман. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2011. – С. 20 : іл. кольор., портр. – Текст укр., англ. мовами.
5. Березь Маргарита Вільмошівна 1956 р. н. : [про художницю] // Мистецтво Закарпаття : каталог творів із фондів музею. Кн. 1 / Закарпат. обл. худож. музей ім. Й. Бокшая ; авт. ідей О. Зайцев ; вступ. ст. Л. Біксей ; ред. рада: О. Зайцев, О. Приходько, Л. Біксей [та ін.]. – Ужгород : Шарк, 2005. – С. 16.
6. Висіцька, Таміла. Березь Маргарита Вільмошівна (н. 25.03.1956) : художник декор.-приклад. мистецтва / Т. Висіцька // Висіцька, Таміла. Жіночі постаті в історії Закарпаття : біо-бібліограф. довід., К. 1 : наука, культура, мистецтво / Т. Висіцька. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2004. – С. 28 : портр.

7. Маргарита Берез = Margarita Berets : [про художницю ; в т. ч. полотно “Тюльпани”] // Митці Закарпаття / Закарпат. спілка художників України. – Ужгород : Госпрозрахунк. ред.-вид. від. Закарпат. облас. упр. по пресі, 1994. – С.14-15 : іл., портр. – Текст укр. та англ. мовами.

8. Панчук, Надія. Гобелени Маргарити Берез : [персон. ретроспект. вист. худож. в галереї “Ужгород”] / Н. М. Панчук // Ужгород. – 2011. – 2 квіт. – С. 12.

БЕРЕЗЕНЬ: 27

ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ БАБИНЕЦЬ

**90-річчя від дня народження діяча православного руху
в Україні (1926–1992)**

Олександр Бабинець (Архієпископ Савва) народився 27 березня 1926 року в с. Підвиноградів (нині – Виноградівський район). Батько – Павло Бабинець і мати – Марія Михайлянич, були працелюбними селянами. У 1937 р. закінчив 6 класів народної школи в рідному селі, а в 1941 р. чотирьохрічну школу в м. Севлюш (нині – Виноградів).

Проживав певний час в скиту Великомученика Пантелеймона над Хустом. У 1942 р. поступив послушником в Іоанно-Предтеченський скит у с. Бедевля Тячівського району. 18 вересня 1946 р. перейшов до Миколаївського чоловічого монастиря в с. Ізак-Карпутлаш Хустського району. 17 грудня 1947 р., з благословення єпископа Мукачівського і Ужгородського Нестора (Сидорука), прийняв чернечий постриг з ім'ям Савва – на честь преподобного Савви Освяченого. 29 листопада 1948 р. архієпископом Львівським Макарієм (Оксіюком), керуючим Мукачівською єпархією висвячений у сан ієродиякона, а 16 липня 1950 р. єпископом Мукачівським і Ужгородським Іларіоном (Кочергіним) в сан ієромонаха.

На початку 1951 р. призначений настоятелем храму в с. Сокириця Хустського району, а на початку 1953 р. – настоятелем храмів в селах Бадов I і Бадов II. Восени 1953 р., з благословення єпископа Іларіона (Кочергіна), ієромонах Савва вступив до Московської духовної семінарії. У 1961 р. закінчив Московську

духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я. Захистив роботу по кафедрі патрології на тему “Сотеріологія і есхатологія в творіннях святителя Григорія Богослова”. Навчальним комітетом при Священному Синоді о. Савва був направлений на пастирське служіння в Мукачівську єпархію. У 1961–1968 рр. – настоятель приходу в с. Тросник Виноградівського району. 2 січня 1968 р. наказом архієпископа Мукачівського і Ужгородського Григорія (Закаляка) призначається настоятелем Свято-Успенського собору у м. Виноградів. Водночас несе послух благочинного Виноградівського благочиння. 12 травня 1968 р. зведений в сан ігумена.

20 березня 1969 р. постановою Священного Синоду ігумену Савві було визначено стати єпископом Переяслав-Хмельницьким, вікарієм Київської єпархії. 23 березня того ж року зведений у сан архімандрита. 30 березня 1969 р. в Володимирському кафедральному соборі Києва за Божественною літургією відбулася архієрейська хіротонія, яку очолив митрополит Ленінградський і Новгородський Никодим. Йому співслужили: митрополит Київський і Галицький Філарет, архієпископ Мукачівський і Ужгородський Григорій, Волинський і Рівненський Даміан, єпископ Чернігівський і Ніжинський Володимир.

3 2 лютого 1972 р. єпископ Савва (Бабинець) очолює Буковинську кафедру з титулом єпископ Чернівецький і Буковинський. Відповідно до рішення Святійшого Патріарха Московського і всієї Русі Алексія I (Симанського) та постанови Священного Синоду РПЦ з 1 березня 1977 р. єпископ Савва призначений на Мукачівську кафедру. 26 червня 1985 р. переведений на Полтавську кафедру. Єпископ Полтавський і Кременчуцький. 25 квітня 1986 р. нагороджений орденом преподобного Сергія Радонезького II-го ступеня. У 1989 р. нагороджений іменною панагією. 5 квітня 1990 р. зведений в сан архієпископа. Нагороджений орденом святого рівноапостольного князя Володимира II-го ступеня.

25 лютого 1992 р., після Літургії в Харківському кафедральному соборі, архієпископ Савва (Бабинець) раптово помер. 26 лютого труну з тілом покійного було доставлено до кафедрального собору в м. Мукачево, де була відслужена всеношна, а зранку 27 лютого – заупокійна Літургія. 28 лютого тіло архієпископа Савви було привезено до с. Нанково, де в місцевому храмі єпископ Мукачівський і Ужгородський Євфимій звершив заупокійну Літургію

і Великий парастас. Похований на монастирському кладовищі Свято-Миколаївського чоловічого монастиря в с. Іза-Карпутлаш Хустського району Закарпатської області.

ЮРІЙ ДАНИЛЕЦЬ

Джерельні приписи:

1. Савва (Бабинець), іером. Сотериология и эсхатология в творениях св. Григория Богослова : дис. ... канд. богослов. наук / Савва (Бабинець). – [Москва] : Москов. Духов. Акад., Каф. Богословия, 1961. – Текст рос. мовою.

2. Савва (Бабинець), еп. Высокопреосвящ. архиеп. Григорий, бывш. Мукачевский и Ужгородский : [некролог] / Савва (Бабинець) // ЖМП. – 1984. – № 6. – С. 16. – Текст рос. мовою.
3. Савва (Бабинець), епископ. Ювілейне свято Мукачево-Ужгородської єпархії / Савва (Бабинець) // Православний вісник. – 1979. – № 12. – С. 8-10.
4. Савва (Бабинець), епископ. Як усе було. До 30-річчя возз'єднання закарпатських уніатів з РПЦ / Савва (Бабинець) // Православний вісник. – 1979. – № 10. – С. 24-27.
5. Савва, епископ. Вечная память почившим [Исаакий (Мотыль), схиархимандрит, Мукачевская епархия] / Савва // ЖМП. – 1981. – № 10. – С. 39. – Текст рос. мовою.
6. Савва, епископ Мукачевский и Ужгородский. В спасительном лоне Матери – Русской Церкви : (30-летие воссоединения закарпатских греко-католиков с Русской Православной Церковью) / Савва // ЖМП. – 1980. – № 1. – С. 17-19. – Текст рос. мовою.
7. Савва, епископ Мукачевский и Ужгородский. Празднование 30-летия воссоединения. В Успенском кафедральном соборе в г. Мукачево / Савва // ЖМП. – 1980. – № 1. – С. 20. – Текст рос. мовою.
8. Савва, епископ Мукачевский и Ужгородский. Схиархимандрит Алексей (Кабалюк) (1877–1947) / Савва // ЖМП. – 1979. – № 1. – С. 18-20. – Текст рос. мовою.
9. Савва, епископ Черновицкий и Буковинский. Из жизни епархий: Мукачевская епархия (свидетель подвига) / Савва // ЖМП. – 1974. – № 4. – С. 22-23. – Текст рос. мовою.

10. Антоній (Паканич), архієпископ. Архієпископ Савва (Бабинець) (27.03.1926–15.05.1992) / Антоній (Паканич) // Сповідники та Подвижники Православної Церкви на Закарпатті в ХХ ст. / авт. кол. : Ю. Данилець (голова авт. кол.), архієпископ Феодор (Мамасуєв), архієпископ Антоній (Паканич), прот. О. Монич, А. Свіглинець, Д. Анашкін, С. Канайло, В. Міщанин, ієромонах Пімен (Мацола), прот. В. Юрина. – Ужгород, 2011. – С. 266-277.

11. Вічна йому пам'ять : [про єпископа Савву (Бабинця)] // Єпархіяльний вісник. – 1992. – № 3-4. (берез.-квіт.). – С. 8.
12. Данилець, Юрій. Бабинець Олександр Іванович / Ю. Данилець, О. Мониш // Енциклопедія Закарпаття. Визначні особи ХХ століття. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 19.
13. Данилець, Юрій. Архієпископ Савва (Бабинець) / Ю. Данилець // Данилець, Юрій. Православні монастирі Хустського району (ХХ століття) / Ю. Данилець ; передм. Д. Данилюка. – Ужгород : Гражда, 2004. – С. 108-109 : портр.
14. Епископ Полтавский и Кременчугский Савва награжден именной панагией // ЖМП. – 1989. – № 6. – С. 5.
15. Епископом Черновицким и Буковинским назначен епископ Переяслав-Хмельницкий Савва // ЖМП. – 1972. – № 3. – С. 2. – Текст рос. мовою.
16. Наречение и хиротония архимандрита Саввы (Бабинца) во епископа Переяслав-Хмельницкого, викария Киевской епархии // ЖМП. – 1969. – № 6. – С. 9-14. – Текст рос. мовою.
17. Наречення і хіротонія архімандрита Савви на єпископа Переяслав-Хмельницького, вікарія Київської єпархії // Православний вісник. – 1969. – № 4. – С. 123-128.
18. Пустовіт, Т. Сава (Бабинець Олександр Павлович) / Т. Пустовіт // Вестомости Полтавской епархии. – 2006. – № 11.

БЕРЕЗЕНЬ: 27

ФЕРЕНЦ II РАКОЦІ

**340-річчя від дня народження князя Трансільванії,
керівника антигабсбурзької національно-визвольної війни
угорського народу (1676–1735)**

Ференц Ракоці II (угор. II. Rákóczi Ferenc) – князь Трансільванії (Семигороддя), керівник антигабсбурзької національно-визвольної війни угорського народу 1703–1711 рр. народився 27 березня 1676 р. Останній представник династії Ракоці, нащадок спадкоємного правителя Трансільванії Ференца Ракоці I та Ілони Зріні, онук трансильванського князя Дьєрдя Ракоці II і хорватського бана Петра Зріні, він вмістив у власному життєписі яскраві сторінки історії низки сьогоденішніх центральноєвропейських країн. Кілька з них тісно пов'язані з нинішніми українськими землями – Закарпаттям і Поділлям. У Мукачівському замку він зростав і мужнів, у

Бережанах на Тернопіллі 6 травня 1703 р. видав “Бережанську відозву”, в якій закликав свій народ до боротьби, а 7 червня неподалік закарпатського села Довге його “найвірніші воїни”-куруци дали перший бій військам Габсбургів. Нині ці місця є не лише чудовими туристичними атракціями, але й об’єктами пізнання та особистого доторку до славної минувшини наших прадідів.

Ференц Ракоці II народився в селі Борша (тепер Кошицький край, Словаччина). Батько Ференца II помер, коли той був ще немовлям, тому австрійська імператорська рада при Леопольді I домоглася передбаченого заповітом Ференца Ракоці I надання собі прав на опіку над малолітнім спадкоємцем трансільванського престолу, щоб усунути потенційний оплот опору встановлення влади династії Австрійських Габсбургів над Угорщиною. Тим не менше, Ілона Зріні зберегла за собою опіку над сином за умови верховної опіки з боку Леопольда I.

Дитинство Ференца Ракоці пройшло в замках Мункач, Шарошпатак і Регеца, однак після смерті бабусі Софії Баторі з 1680 р. родина Ракоці остаточно осіла в Мукачівському замку, який пізніше стане оплотом повстанців на чолі з ним і до якого Ракоці мав особливо теплі почуття протягом усього життя. Виховувався юний нащадок трансільванських правителів в єзуїтських школах.

Другий чоловік Ілони Зріні, “король куруців” Імре Текелі, не втручався у виховання її дітей, займаючись переважно боротьбою за збереження суверенітету Трансільванії. Однак розгром турків під Віднем у 1683 р. посилив недовіру Османської імперії до трансільванського князя, і Текелі навіть був готовий відправити прийомного сина в якості заручника в Стамбул, проте Ілона Зріні перешкодила такому рішенню. У 1686–1689 рр. Ференц Ракоці перебував з матір’ю в Мукачеві, яке знаходилось в облозі австрійськими військами. Хоча спочатку Ілоні Зріні вдавалося стійко обороняти замок, але до 1689 р. сили його захисників вичерпалися, і після капітуляції вона з дітьми була відправлена до Відня, який вони могли покинути тільки з дозволу імператора.

Після підписання Карловицького мирного договору 26 січня 1699 р. Текелі та Зріні були вислані з країни, а сам юний Ракоці залишився біля імператора. З 1692 р. Ракоці став іспаном (управляючим) Шароського комітату. У цей час частина селян, що підтримували Текелі, підняли нове повстання і навіть заволоділи

фортецями Токаю, Патака і Уйгея. Тим не менше, сам іспанець схвалив неорганізованості стихійного селянського руху і був змушений поспішно виїхати до Відня, щоб спростувати сумніви в його лояльності до імператорського двору. Хоча, насправді, Ракоці прийшов до висновку про необхідність відновлення суверенітету скасованого в 1526 р. незалежного Угорського королівства і став подумувати про організацію збройного виступу проти Габсбургів. З цією метою він заручився повною підтримкою третього за розмірами своїх земельних володінь феодала країни, землевласника Міклоша Берчені, чиї наділи межували з землями Ракоці і включали місто Ужгород (Унгвар).

Напередодні Війни за іспанську спадщину в 1697 р. Ференц Ракоці вже був серед учасників антиавстрійської змови, підтримуючи контакти з французьким королем Людовіком XIV, який готувався до військового конфлікту з Австрією. Після розкриття змови завдяки перехопленню листування між Ракоці та французами австрійським шпигуном молодий угорський аристократ 18 квітня 1700 р. був ув'язнений австрійською владою у фортеці Вінер-Нойштадт неподалік Відня. Ракоці загрожувала неминуча смерть, однак в 1701 р. йому вдалося втекти до Польщі, де він зустрівся з Берчені та представниками Франції. У 1703 р. більшість австрійських військ було відведено з Угорщини та Трансільванії для участі у Війні за іспанську спадщину, і в околицях Мукачеве була зібрана нова армія повстанців-куруців, набрана переважно з угорських та русинських селян Закарпаття. Повстанці вимагали ліквідації феодального та іноземного гніту. Вони звернулися за допомогою до Ференца II Ракоці, і на цей раз він погодився очолити селянське повстання, оскільки була сприятливою зовнішньополітична ситуація. Визнавши слушну нагоду для початку боротьби за свободу, Ференц II Ракоці повернувся в північно-східну Угорщину, де 7 червня 1703 р. закликав до повстання проти правління Габсбургів. У мінімальні терміни Ференцу II Ракоці вдалося створити регулярну армію, засновану на базі сил повсталих проти своїх панів селян. 15 червня 1703 р. у Лавочне до сил повстанців приєднався трьохтисячний загін Томаша Есе, а незабаром їх сили поповнилися 600 добірними польськими найманцями під командуванням Берчені. До нього приєднувалися значні сили селян, і до вересня 1703 р. вся Угорщина до Дунаю була звільнена від австрійців. На звільнених

територіях Ракоці сприяв розвитку економічного життя, особливо ремесла і торгівлі. Однак у 1704 р. біля баварського міста Хехштедте австрійцям та англійцям вдалося перемогти сили французів і баварців, що дозволило кинути проти повстанців нові сили австрійських лабанців. Незважаючи на викликане цією подією скорочення французької фінансової допомоги, до липня 1704 р. підтримка русинського та румунського населення дозволила борцям за незалежність Угорщини звільнити від габсбурзьких військ всю Трансільванію, а до грудня 1705 р. – весь Задунайський край. Більше того, під впливом військових успіхів повстанців до них долучилася значна частина дворянства, що не розділяли соціальних вимог куруців, але також були незадоволені перебуванням на угорському престолі чужинця. За підтримки знаті в 1704 р. Ракоці був обраний князем відновленого князівства Трансільванія. У вересні 1705 р. засідання Національних зборів в ноградському містечку Сечень відмовилося затвердити імператора Йосифа I угорським королем, проголосивши замість цього створення конфедерації на чолі з Ференцом II Ракоці для відновлення незалежності країни. Одночасно створювався і новий державний апарат для відновленої Угорської держави: були створені органи виконавчої влади – Сенат та Економічна рада, – а також регулярна армія Угорщини. 13 червня 1707 р. Державні збори в Оноді затвердили запропонований Ференцом Ракоці закон про детронізацію Габсбургів з угорського престолу. Оскільки Франція була не в змозі надавати систематичну допомогу повстанцям, в дипломатичному арсеналі Ференца Ракоці залишалася лише одна дружньо налаштована щодо угорського національно-визвольного руху держава – Росія. У вересні 1707 р. представниками Ракоці був підписаний таємний договір з послами Петра I Великого, і країни обмінялися послами. Однак військово-політичний союз між Угорщиною та Росією залишився не реалізованим на практиці.

Крім усього іншого, після 1707 р. ослабла і внутрішня база куруців: незважаючи на прийняття Національними зборами в грудні 1708 року закону про звільнення від кріпосної залежності учасників визвольної війни, селянство дещо знизило свою активність у боротьбі за незалежність. 3 серпня 1708 р. в битві біля словацького міста Тренчин Ференц II Ракоці був серйозно поранений при падінні з коня. Вважаючи, що їх керівник мертвий, куруци почали тікати. Ця серйозна поразка, а також перемога лабанців в

січні 1710 р. біля Ромханя змусили Ракоці відводити свої сили на північний схід, до Сатмара та Мукачева, де він користувався найбільшою підтримкою.

Не довіряючи запевненням посла імператора Яноша Пальфі в амністії, Ференц II Ракоці 21 лютого 1711 р. покинув країну і попрямував до Польщі (незадовго до цього після зречення Августа II Фрідріха він висував свою кандидатуру на польський престол), прагнучи домогтися допомоги від Росії і Франції і доручивши верховне головнокомандування угорськими військами барону Шандору Карої. Однак дворянство схилилося до компромісу і миру з Габсбургами, відповідно, сам головнокомандувач повстанською армією барон Шандор Карої без згоди керівника угорського національно-визвольного руху вступив у таємні переговори з командувачем австрійськими військами графом Пальфі, що закінчилося зрадницькою мирною угодою, укладеною 30 квітня 1711 р. в Сатмарі (нині – Сату-Маре в Румунії). Через два дні, 1 травня 1711 р. основні сили куруців в кількості 12 000 чоловік капітулювали на Надьмайтенському полі біля Сатмара. Незважаючи на офіційну капітуляцію, мужні захисники останньої фортеці, що перебувала під контролем куруців – Мукачівського замку на Закарпатті – оборонялися аж до своєї здачі габсбурзьким військам 22 червня 1711 року.

До листопада 1712 р. Ференц Ракоці переховувався в Данцігу під ім'ям графа Шарош. Деякий час жив у Московській державі, надіючись на військову підтримку Петра I. Потім виїхав в Англію, але не був допущений королевою в країну. З 1712 р. перебував у Франції, а в 1717 р. переїхав до Стамбулу. Сподівався з допомогою Туреччини відновити свою владу в Трансильванії, але після укладення австрійсько-турецького договору це стало нереальним. Помер 8 квітня 1735 р. у місті Родосто (тепер Текірдаг, Туреччина). 29 жовтня 1906 р. прах Ракоці Ференца II було перенесено на батьківщину до м. Кошице, Словаччина, де похований у крипті собору Святої Єлизавети.

Ференц Ракоці одружився у вересні 1694 р. в Кельні з князівною Кароліною Амалією Гесенською-Рейнфальс. У подружжя народилося четверо дітей: Леопольд Людвиг Юрій (Леопольд Лайош Дьєрдь) (1696–1700); Йосиф (Йожеф) (1700–1738); Юрій (Дьєрдь) (1701–1752); Кароліна (1706–1706). Після смерті дружини в 1722 р.

Ференц більше не одружувався. Рід Ракоці вигас зі смертю сина Юрія в 1752 році.

Незважаючи на поразку, у свідомості угорців, а також закарпатських українців кн. Ференц II Ракоці залишився символом боротьби проти габсбурзького панування. Для вшанування пам'яті князя, його ім'ям та іменами його соратників (М. Берчені та ін.) названі вулиці, йому встановлено два пам'ятники: на території замку Паланок в Мукачеві та в селі Яноші на Берегівщині. Його ім'ям названо Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II у Берегові.

ЄВА СЛУЦЬКА

Джерельні приписи:

1. Barabás, Tibor. Rákóczi hadnagya : történelmi regény / T. Barabás. – Bp. : Intermix ; Ungvár : Patent, 1993. – 159 old. – (Klasszikus Kaland Könyvek). – Текст угор. мовою.
2. Jánosy, István. Rákóczi ifjúsága : elbeszélő költemény / I. Jánosy. – Bp. : Magvető Kiadó, 1958. – 264 old. : ill. – Текст угор. мовою.
3. Köpeczi, Béla. II. Rákóczi Ferenc az államférfi és az író / B. Köpeczi. – Bp. : Magvető Kiadó, 1976. – 184 old. – Текст угор. мовою.
4. Le Noble, Eustache. Rákóczi fejedelem históriája avagy az elégedetlenek háborúja az ő vezérlete alatt / E. Le Noble. – Bp. : Szépirodalmi Könyvkiadó, 1976. – 161 old. – Текст угор. мовою.
5. R. Várkonyi, Ágnes. A fejedelem gyermekora / Á. R. Várkonyi. – Bp. : Móra Ferenc Könyvkiadó, 1989. – 256 old. : fotók. – Текст угор. мовою.
6. Száva, István – Vámos, Magda. Így élt II. Rákóczi Ferenc / I. Száva, M. Vámos. – Bp. : Móra Ferenc Könyvkiadó, 1976. – 256 old. : fotók. – Текст угор. мовою.

10. Dupka, György. Rákóczi alakja a nép emlékezetében / Gy. Dupka // Kalendárium, '90. – Uzshorod : Kárpáti Kiadó, 1989. – О. 20-21. – Текст угор. мовою.
12. Keresztyén, Balázs – Hasznyuk, József. A Rákóczi-szabadságharc pénzei területünkön : [tanulmány] / B. Keresztyén, J. Hasznyuk // Kalendárium, '88. – Uzshorod : Kárpáti Kiadó, 1987. – О. 110-111 : ill. – Текст угор. мовою.
13. Kész, Barnabás. II. Rákóczi Ferenc és Mikes Kelemen emlékei Salánkon / B. Kész // Madarak voltunk... : Kárpátaljai néprajzi írások. – Budapest-Beregszász : Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó, 1999. – О. 25-27. – Текст угор. мовою.

18. Váradi-Sternberg, János. Egy ukrán festő ismeretlen képe II. Rákóczi Ferencről : [tanulmány] / J. Váradi-Sternberg // Váradi-Sternberg, János. Századok öröksége. – Budapest-Uzshorod : Gondolat Kiadó – Kárpáti Kiadó, 1981. – O. 89-96. – Текст угор. мовою.
19. Váradi-Sternberg, János. Rákóczi diplomáciai beszélgetése és levelezése Kurakin herceggel : [tanulmány] / J. Váradi-Sternberg // Váradi-Sternberg, János. Századok öröksége. – Budapest-Uzshorod : Gondolat Kiadó – Kárpáti Kiadó, 1981. – O. 72-88. – Текст угор. мовою.
20. Váradi-Sternberg, János. Ukrainece, Péter cár követe Rákóczinál : [tanulmány] / J. Váradi-Sternberg // Váradi-Sternberg, János. Századok öröksége. – Budapest-Uzshorod : Gondolat Kiadó – Kárpáti Kiadó, 1981. – O. 48-71. – Текст угор. мовою.

7. Csatáry, György. A kárpátaljai Rákóczi-kultusz / dr. Gy. Csatáry // Kárpátalja. – 2013. – nov. 15. – O. 5. : fotók. – Текст угор. мовою.
8. Csatáry, György. A Rákóczi-szabadságharc forrásanyaga : (a tájkatató jegyzetei) / Gy. Csatáry // Kárpáti Igaz Szó. – 1991. – okt. 9. – O. 6. – Текст угор. мовою.
9. Csobolya, József. – „Emlékezzünk régiekről” : Rákóczi, az európai fejedelem / J. Csobolya // Beregi Hírlap. – 2001. – máj. 19. – O. 3. – Текст угор. мовою.
11. Európa egyik legműveltebb embere volt: Az igazi Rákóczi // Kárpátalja. – 2011. – ápr. 1. – O. 11. : portré. – Текст угор. мовою.
14. László, Györgyné. A dolognak örök emlékeztetire! : II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulójára / Györgyné László // Kárpáti Igaz Szó. – 1976. – ápr. 4. – O. 4. – Текст угор. мовою.
15. Lengyel, János. A II. Rákóczi Ferenc és a szabadságharc hadserege : [tanulmány] / J. Lengyel // Együtt. – 2012. – № 2. – O. 63-81. – Текст угор. мовою.
16. Skrobinec, Jurij. Rákóczi Ferenc koszorújához : [vers] / J. Skrobinec ; ford. L. Balla // Kárpáti Igaz Szó. – 1983. – jan. 8. – O. 3. – Текст угор. мовою.
17. Szöllősi, Tibor. II. Rákóczi Ferenc és Máramaros : [tanulmány] / T. Szöllősi // Kárpáti Igaz Szó. – 1991. – máj. 23. – O. 7. – Текст угор. мовою.
21. Vári Fábián, László. Rákóczi-kultusz Kárpátalján / L. Vári Fábián // Együtt. – 2011. – № 1. – O. 53-55. – Текст угор. мовою.

БОРИС МИХАЙЛОВИЧ ЄРШОВ

**80-річчя від дня народження кандидата хімічних наук
(1936–2015)**

Борис Єршов народився 5 квітня 1936 р. в м. Кінешма Іванівської області (Росія). Середню освіту здобув у 1954 р. у Великобичківській середній школі Рахівського району. У 1954–1959 рр. навчався на хімічному факультеті Ужгородського державного університету.

Трудову діяльність Б. М. Єршов розпочав у вересні 1959 р. на посаді лаборанта кафедри фізичної і колоїдної хімії УжДУ. З часом переводиться на посаду старшого лаборанта, а з вересня 1960 р. займається науково-педагогічною діяльністю на посаді асистента цієї ж кафедри.

У 1962–1965 рр. Борис Михайлович навчався в аспірантурі Ужгородського університету і під керівництвом П. М. Стадника займався дослідженням окиснення метану на різних зразках алюмосилікатних каталізаторів. Після закінчення аспірантури призначається асистентом кафедри фізичної і колоїдної хімії УжДУ, через рік переводиться на посаду старшого викладача, а з 1 січня 1969 р. працює доцентом цієї кафедри. З 15 квітня 1981 р. до 1 вересня 1986 р. та з 20 березня 1988 р. до 1 липня 1996 р. він є деканом хімічного факультету Ужгородського університету.

7 січня 1969 р. в Інституті фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського АН УРСР (м.Київ) Б. М. Єршов захищає дисертацію “Вивчення процесу окиснення метану на алюмосилікатному каталізаторі” і здобуває вчений ступінь кандидата хімічних наук. У вченому званні доцента затверджений 28 квітня 1971 року.

Б. М. Єршов є відомим спеціалістом у галузі каталізу. Ним досліджено процес окиснення вуглеводнів, зокрема метану, з використанням каталізаторів та носіїв природного походження – клиноптилолітів, морденітів та їх модифікованих форм. Запропоновано заміник пемзи для срібного каталізатора при виробництві формаліну. Показано, що каталізатор “срібло” на клиноптилоліті є якіснішим за активністю і міцністю, ніж срібло на пемзі.

Борис Михайлович тривалий час успішно співпрацював з Хустською фетро-фільцевою фабрикою над розробкою спосо-

бів одержання шерсті, волоконного матеріалу для виготовлення головних уборів.

Б. М. Єршов є автором 85 наукових праць, 5 винаходів, 2 підручників з фізичної та колоїдної хімії для студентів біологічних і медичних факультетів.

ВАСИЛЬ ЛЕНДЕЛ

Джерельні приписи:

1. Ершов, Б. М. Изучения процесса окисления метана на алюмосиликатном катализаторе : автореферат / Б. М. Ершов. – К., 1968. – 12 с.
2. Єршов, Б. М. Проведення хімічних олімпіад методом тестування / Б. М. Єршов, В. І. Староста, Д. І. Молнар. – Ужгород : Госпрозрахунк. ред.-вид. від. Закарпат. обл. упр. по пресі, 1994. – 70 с.

3. Головей, М. И. Гомогенное каталитическое окисления пропан-бутановой смеси / М. И. Головей, Б. М. Ершов // Доклады и сообщения. Серия : Химия. – № 3. – Ужгород, 1960. – С. 23-24. – Текст рос. мовою.
4. Дослідження сорбції феруму (III) на клиноптилоліті та його аналітичний контроль фотометричним методом / Й. С. Балог, Б. М. Єршов, В. І. Староста, В. М. Дзямко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 5 / голова редкол. С. Ю. Чундак ; редкол. В. І. Гомонай [та ін.]. – Ужгород, 2000. – С. 78-80.
5. Дзямко, В. М. Глибоке окислення вуглеводів на природному морденті / В. М. Дзямко, Б. М. Єршов, В. І. Староста, В. О. Бабій, Е. Й. Осійський // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 6. – Ужгород, 2001. – С. 190-194.
6. Дзямко, В. М. Фізико-хімічні та каталітичні властивості фосфату кремнію в реакціях окиснення пропану / В. М. Дзямко, Б. М. Єршов // Матеріали доповідей 68-ї підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу ДВНЗ “УжНУ”, м. Ужгород, 22-23 лютого, 2014 р. – Ужгород : Вид-во УжНУ “Говерла”, 2014. – С. 82.
7. Єршов, Б. М. Деякі фізико-хімічні властивості цеолітів туфітових порід / Б. М. Єршов, В. М. Дзямко, Г. М. Шпирко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 4. – Ужгород, 1999. – С. 143-146.
8. Определение углерода в образцах серы различной степени очистки / Б. М. Ершов, В. А. Борко, Т. В. Сопко, И. Д. Алексеюк // II Республик. конф. по аналит. химии : тези докл. (г. Ужгород, октябрь 1985 г.). – К. : Наук. думка, 1985. – С. 205-206. – Текст рос. мовою.
9. Підбір каталізаторів для окислення метану в формальдегід / Б. М. Єршов,

П. М. Стадник, В. І. Гомонай, К. В. Барч // Тези доп. до XX наук. конф. Ужгород. держ. ун-ту : серія хім. наук. – Ужгород, 1966. – С. 19-20.

10. Гранчак, І. М. Хімічний факультет / І. М. Гранчак, О. Д. Довганич, В. Ю. Сливка // Гранчак, І. М. Осередок освіти, науки, культури : Ужгородському державному університету – 50 років : монографія / І. М. Гранчак, О. Д. Довганич, В. Ю. Сливка. – Ужгород : Патент, 1995. – 194 с. : фот.

Зі змісту : [про Б. М. Єршова]. – С. 52, 58-60.

11. Хімічний факультет Ужгородського національного університету: 60-річчю хімічного факультету присвячується / Ужгород. нац. ун-т ; упоряд. О. О. Семрад ; за заг. ред. В. Г. Лендел. – Ужгород : Патент, 2007. – 144 с. : кольор. іл.

Зі змісту : [про Б. М. Єршова]. – С. 13, 22, 33.

12. Луговой, А. Борис Михайлович Єршов : [про науковця-хіміка] / А. Луговой // Карпат. євроміст. – 2003. – 15 лют. – С. 6.

КВІТЕНЬ: 12

ПЕТРО МИХАЙЛОВИЧ ГУДИВОК

80-річчя з дня народження

почесного професора Ужгородського національного
університету (1936–2012)

12 квітня 2016 р. мине 80 років з дня народження відомого вітчизняного ученого-математика, доктора фізико-математичних наук, професора, академіка Академії наук вищої школи України, фундатора кафедри алгебри Ужгородського національного університету Петра Михайловича Гудивка.

Народився П. М. Гудивок на Мукачівщині в селі Лавки у багатодітній селянській родині. Дитинство П. М. Гудивка припало на тяжкі воєнні та перші післявоєнні роки. Тому з ранніх років він привчений до нелегкої селянської праці, відповідальності за себе і за родину. Середню освіту здобував у Мукачівській середній школі №2, в якій у той час працювали чудові й талановиті педагоги. Саме вони виявили неабиякі здібності юнака, кмітливість, допитливий

розум, прищепили йому любов до цариці наук – математики, яка стала справою всього його життя.

Закінчивши школу із золотою медаллю в 1953 р., П. М. Гудивок поступив на математичне відділення Ужгородського державного університету. Вже в студентські роки під керівництвом на той час молодого, але надзвичайно талановитого алгебраїста Самуїла Давидовича Бермана він одержав свої перші наукові результати. Глибокі знання програмового матеріалу, виступи на наукових студентських семінарах вже тоді рясніли оригінальними підходами до розв'язання задач і нестандартними асоціаціями, що привертало до майбутнього науковця увагу багатьох викладачів-математиків Ужгородського університету. Після закінчення з відзнакою у 1958 р. Ужгородського державного університету рік пропрацював асистентом кафедри загальної математики, а в 1959 р. поступив в аспірантуру до С. Д. Бермана. Коло наукових інтересів С. Д. Бермана в цей період включало один з перспективних розділів алгебри – теорію зображень груп. Значний вклад у побудову цієї теорії зробив і П. М. Гудивок. З вересня 1962 р. П. М. Гудивок працює на різних викладацьких посадах в Ужгородському державному університеті, продовжуючи активно займатися наукою. У жовтні 1963 р. в Ленінградському державному педінституті захистив дисертацію “Зображення скінченних груп над деякими локальними кільцями” на здобуття наукового ступеня кандидата фізико-математичних наук. Вчене звання доцента йому було присвоєно в липні 1965 року. З вересня 1972 р. по липень 1974 р. знаходився в докторантурі на кафедрі алгебри Ужгородського держуніверситету. У червні 1975 р. в Ленінградському держуніверситеті захистив дисертацію “Зображення скінченних груп над локальними кільцями” на здобуття наукового ступеня доктора фізико-математичних наук. Вчене звання професора по кафедрі алгебри йому присвоєно в червні 1978 року. З 1980 р. завідує кафедрою алгебри. З жовтня 1986 р. по березень 1992 р. був деканом математичного факультету.

Від першої наукової статті “Об изоморфизме групповых алгебр циклических расширений сверхразрешимых групп”, опублікованої в скромних “Докладах и сообщениях Ужгородского университета. Серия физико-математических наук” в 1960 р. до відомих світовій математичній спільноті наукових публікацій в журналах “Доклады Академии наук СССР”, “Доповіді Академії наук УРСР”, “Український математичний журнал” та інших друкованих державних

виданнях, від виступів на підсумкових наукових конференціях Ужгородського університету до численних доповідей, виголошених на представницьких міжнародних конференціях, симпозіумах, в тому числі Міжнародних конгресах математиків, – такий шлях П. М. Гудивка у велику математичну науку.

П. М. Гудивком розвинута теорія зображень скінченних груп над комутативними локальними кільцями, розроблені ефективні методи для вивчення зображень скінченних груп над дискретно нормованими кільцями, розв'язано ряд відомих проблем про число і степені нееквівалентних незвідних та нерозкладних матричних зображень скінченних груп над комутативними локальними кільцями, про дикість задачі описання нееквівалентних матричних зображень скінченних груп над повними дискретно нормованими кільцями, про справедливість теореми Крулля-Шмідта для зображень скінченних груп над дискретно нормованими кільцями.

П. М. Гудивок разом з В. П. Рудьком одержали фундаментальні результати про тензорні добутки зображень скінченних груп над комутативними кільцями, вони розв'язали задачу про напівпросто-ту алгебри цілочислових P -адичних зображень скінченної групи над довільним полем.

П. М. Гудивок успішно застосував розроблені ним методи в теорії зображень скінченних груп над комутативними кільцями для вивчення лінійних груп над областями головних ідеалів, багатовимірних кристалографічних груп і груп Чернікова. Він розв'язав задачу про спряженість силовських p -підгруп повної лінійної групи над кільцем цілих чисел, показав, що задача описання з точністю до ізоморфізму n -вимірних кристалографічних груп при довільному $n \in \mathbb{N}$ є дикою. П. М. Гудивок опублікував понад 170 наукових праць і чотири монографії з теорії зображень скінченних груп над комутативними кільцями.

Плідну наукову працю вчений поєднує з активною педагогічною діяльністю, спрямованою на пошуки талановитої молоді з метою залучення її до наукової роботи. Під керівництвом професора П. М. Гудивка захищено 12 кандидатських дисертацій. Три його учні стали докторами наук. Весь теперішній склад науково-педагогічних працівників кафедри алгебри Ужгородського національного університету є вихованцями П. М. Гудивка. Чимало сил і енергії П. М. Гудивок віддав науково-організаційній роботі: він був членом Вченої ради по захисту дисертацій в Інституті математики

НАН України, був опонентом та рецензентом багатьох докторських та кандидатських дисертацій з алгебри, організатором ряду конференцій та семінарів з алгебри в Ужгородському національному університеті, також довгий час був головним редактором журналу “Науковий вісник Ужгородського університету. Серія математика і інформатика”.

Наукові досягнення професора П. М. Гудивка одержали високу державну і громадську оцінку. В 1991 р. йому присвоєно звання заслуженого працівника народної освіти України, в 1992 р. він обраний академіком АН ВШ України, в 1997 р. одержав звання соросівського професора. З 1998 р. професор П. М. Гудивок є членом Американського математичного товариства. За багаторічну плідну науково-педагогічну діяльність у 2005 р. П. М. Гудивку присвоєно звання заслуженого професора Ужгородського національного університету.

Минуло більше трьох років відтоді, як Петро Михайлович Гудивок відійшов від нас у вічність. Та залишилася наша пам’ять про цю прекрасну, талановиту людину, про його добрі справи.

ІГОР ШАПОЧКА

Джерельні приписи:

1. Гудивок, П. М. Представления конечных групп над некоторыми локальными кольцами : автореферат / П. М. Гудивок. – Ленинград, 1963. – 8 с. – Текст рос. мовою.
2. Гудивок, П. М. Представления конечных групп над локальными кольцами : (01.01.03. – алгебра и теория чисел) : автореферат / П. М. Гудивок. – Ленинград, 1975. – 28 с. – Текст рос. мовою.
3. Гудивок, П. М. Целочисленные представления конечных групп : учеб. пособ. / П. М. Гудивок. – Ужгород, 1978. – 82 с. – Текст рос. мовою.
4. Гудивок, П. М. Тензорные произведения представлений конечных групп учеб. пособ. / П. М. Гудивок, В. П. Рудько. – Ужгород, 1985. – 119 с. – Текст рос. мовою.
5. Математика, механіка та інформатика Закарпаття. XX століття : енциклопедія / М. Д. Бабич, П. М. Гудивок [та ін.] ; за заг. ред. С. С. Поляк. – Ужгород : Гражда, 2004. – 112 с. : іл.

6. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Математика / голова редкол. П. М. Гудивок ; відп. за вип. О. М. Жукова ; редкол. : Й. Й. Головач [та ін.]. – Ужгород. Вип. 1. – 1999. – 131 с. ;

Вип. 2. – 1997. – 134 с. ;
Вип. 3. – 1998. – 198 с. ;
Вип. 4. – 1999. – 131 с. ;
Вип. 6. – 2001. – 144 с. ;
Вип. 7. – 2002. – 141 с.

7. Гудивок, Петро Миколайович. Бовді Адальберт Адальбертович : [д-р фіз.-мат. наук] / П. М. Гудивок // Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 44-45 : портр.

8. Поляк, С. С. Гудивок Петро Миколайович / С. С. Поляк // Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 108-109 : портр.
9. Гудивок Петро Миколайович // Наукова еліта Закарпаття: доктори наук, професори Ужгородського національного університету / редкол. : М. М. Вегеш, Л. О. Белей, О. Г. Сливка [та ін.]. – [Б. м. : б. и.], 2005. – С. 46-47 : портр.

10. Маринець Василь Васильович. Гудивок Петро Михайлович : д-р фізико-математ. наук, професор, академік Акад. Вищої шк. України (Від. математики), заслуж. працівник нар. освіти УРСР, зав. каф. алгебри Ужгород. держун-ту / В. В. Маринець, Степан Степанович Поляк // Маринець, Василь Васильович. Математики і математичний факультет Ужгородського національного університету: Документи. Цифри. Факти : до 40-річчя мат. ф-ту УжНУ та 56 річниці від початку підготовки спеціалістів з математики в УжНУ / В. В. Маринець, Степан Степанович Поляк. – Ужгород : Гражда, 2006. – С. 73-79 : портр.
11. Маринець Василь Васильович. Гудивок Петро Михайлович : д-р фізико-мат. наук, професор, академік Акад. Вищої шк. України (Від. математики), заслуж. працівник нар. освіти УРСР, зав. каф. алгебри Ужгород. держун-ту / В. В. Маринець, Степан Степанович Поляк // Маринець Василь Васильович. Математики і математичний факультет Ужгородського державного університету: Документи. Цифри. Факти : до 50-річчя від початку підготовки спеціалістів з математики в УжДУ / В. В. Маринець, Степан Степанович Поляк. – Ужгород : “Поличка “Карпат. краю””, 1999. – С. 83-90 : портр.

12. Світлій пам’яті Петра Гудивка : [некролог ; видат. укр. науковець, акад. АН ВШ України, зав. каф. алгебри УжНУ] // Новини Закарпаття. – 2012. – 16 черв. – С. 23.

ГЕОРГІЙ ІЛЛІЧ КАЛИТИЧ

**80-річчя від дня народження академіка Української
академії наук, професора Київського
університету ім. Т. Шевченка (нар. 1936)**

Наш знаменитий земляк академік Георгій Ілліч Калитич народився 22 квітня 1936 р. у с. Біласовиця на Воловеччині в сім'ї селянина. Початкову школу закінчив у рідному селі, а середню освіту здобув у Нижніх Воротах, куди щодня доводилося долати дев'ять кілометрів не раз і напівголодним. У 1959 р. верховинський хлопець закінчив Львівський політехнічний інститут, став інженером-економістом.

Після закінчення вузу молодого здібного інженера призначили очолити економічну службу в львівському раднаргоспі та ряді виробничих об'єднань Львова. Працюючи директором з питань економіки львівського об'єднання “Електрон” і вболіваючи за працевлаштування і добробут земляків-закарпатців, сприяв створенню радіотелевізійних заводів у Жденієві, Волівці, Сваляві, Міжгір'ї, Нижніх Воротах, Мукачеві та Виноградові, за що йому безмежно вдячні верховинці.

У 1975 р. Георгій Калитич Держпланом переведений в Український інститут науково-технічної і економічної інформації, де працює й дотепер. Він перший заступник директора інституту, доктор економічних наук, академік Української академії інформатики, головний редактор журналу “Інформатизація та нові технології”, професор Київського університету ім. Т. Шевченка, член спеціалізованих вчених рад по захисту кандидатських і докторських дисертацій.

Як науковий керівник і безпосередній виконавець фундаментальних досліджень брав участь у чотирьох важливих державних програмах та в понад тридцяти науково-дослідних темах. Під його керівництвом готуються наукові кадри вищої кваліфікації економістів.

Георгій Ілліч був організатором проведення в Закарпатті кількох науково-практичних конференцій та семінарів з економіки. Він один із тих, хто допрацьовував і прискорював прийняття Верховною Радою України закону “Про надання статусу гірських

населеним пунктам України”, щоб забезпечити соціальний захист громадян, які проживають та працюють у гірських віддалених районах. Нині цей Закон надає статус гірських населених пунктів 89-ти селам та містам Закарпаття, у тому числі 15 із них у Воловецькому районі.

Георгій Калитич відстоював і відстоює гідність української наукової думки на міжнародних симпозиумах і конгресах. Протягом десяти років він очолював Раду з управління якістю продукції в Києві. В 1991 р. створив Український фонд активізації масової творчості, а в 1994 р. разом з однодумцями – Міжнародний фонд сприяння розвитку Закарпатської області. Вів добивався створення на теренах Закарпаття вільної економічної зони, що передбачало плідне взаємовигідне економічне співробітництво з іноземними державами у тому числі з державами-сусідами, з українцями в Канаді, США, Австралії. Ця ідея, щоправда, так і не була реалізована.

За науково-дослідницьку та практичну економічну діяльність Г. Калитич нагороджений двома орденами і п'ятьма медалями, він Лауреат премії ВЦРПС з наукової організації праці, автор семи книг і понад 300 друкованих праць з питань економіки, управління та інформації.

Все своє свідоме життя Георгій Ілліч присвятив своєму українському народу, земдякам-верховинцям, відстоюючи їх право на краще життя.

ВАСИЛЬ ПАГИРЯ

Джерельні приписи:

1. Арон, Е. И. Микроэлементное нормирование и проектирование труда / Е. И. Арон, Г. И. Калитич. – К. : Техника, 1983. – 89 с.
 2. Калитич, Георгій Ілліч. Науково-технологічний та інноваційний розвиток / Г. І. Калитич, К. М. Коржавін. – К. : УкрІНТЕІ, 2008. – 268 с.
 3. Калитич, Г. И. Совершенствование управления в производительных объединениях на основе научного проектирования методов труда / Г. И. Калитич, К. М. Коржавін. – К. : Вид. УкрНИИНТИ, 1980. – 75 с.
- ***
4. Калитич, Георгій Ілліч. Духовно-інтелектуальне відродження нації через самотвердження людини / Г. І. Калитич // Допомого авторам нових ідей (ДАНІ). – 1996. – № 1-2. – С. 3-7.
 5. Калитич, Георгій Ілліч. Консолідація інформації, знань і мудрості як основа проектування гармонійного поступу України / Г. І. Калитич // Науково-технічна інформація. – 2008. – № 1. – С. 50-55.

6. Калитич, Георгій Ілліч. Нові принципи гармонізації науково-технологічного та інноваційного розвитку / Г. І. Калитич // Науково-технічна інформація. – 2001. – № 1-2. – С. 49-54.
 7. Калитич, Георгій Ілліч. ТАС-моделювання інформатизації, знань і мудрості / Г. І. Калитич // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2008. – № 2. – С. 7-13.
 8. Калитич, Георгій Ілліч. ТАС-моделювання як метод управління гармонізацією інноваційного поступу держави / Г. І. Калитич // Проблеми науки. – 2009. – № 9. – С. 2-8.
 9. Калитич, Георгій Ілліч. Функціонально-інформаційний синтез наукового, технологічного та інноваційного розвитку / Г. І. Калитич // Економіка України. – 1999. – № 10. – С. 37-45.
- ***
10. Канигін, Юрій Михайлович. Калитич Георгій Ілліч : [економіст, д-р екон. наук, проф.] / Ю. М. Канигін // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 12 : Кал – Киї. – К., 2012. – С. 47 : портр. – Бібліогр. наприкінці ст.
 11. Пагіря, Василь. Георгій Калитич / В. Пагіря, Христо Роглев // Пагіря, Василь. Від Карпат – до Дніпра : нариси про закарпат. “киян” / В. Пагіря, Христо Роглев. – Ужгород : Патент, 1997. – С. 78-79 : портр.

КВІТЕНЬ: 23

ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ АНДЯЛОШІ

**65-річчя від дня народження художника, архітектора
(нар. 1951)**

Олександр Іванович Андялоші народився 23 квітня 1951 р. в селищі Вилки Виноградівського району Закарпатської області. У 1968 р. закінчив угорськомовну середню школу. У 1969–1974 рр. – студент Львівського сільськогосподарського інституту, архітектурного факультету, за спеціальністю “Архітектура”.

Кар’єрний шлях Олександра Івановича висхідний і цікавий:
– 1974–2004 роки – старший архітектор технічного бюро відділу архітектури та містобудування міського виконавчого комітету Мукачівської ради народних депутатів.

– 1980–1985 та 1989–2004 роки – головний архітектор міста Мукачева.

– 2004–2008 роки – головний архітектор ТОВ “Карат-буд”.

3 березня 2008 р. – за результатами конкурсу призначений на

посаду начальника управління регіонального розвитку, містобудування та архітектури Закарпатської обласної державної адміністрації – головного архітектора Закарпатської області.

Свій чималий досвід Олександр Андялоші, непересічний, цікавий і своєрідний художник, творчість якого позначена нескінченними шуканнями, передає майбутнім архітекторам, будучи викладачем кафедри дизайну Закарпатського художнього інституту. Він людина з великим творчим потенціалом, широкою ерудицією, відмінний фахівець будівельної справи з величезним досвідом з будівництва. Учасник багатьох українських та міжнародних виставок, член народного фольклорного гурту “Руснаки”, один з кращих майстрів варіння бограчу і, нарешті, прекрасний сім’янин.

Свого часу Олександр Андялоші врятував історичний центр Мукачева від забудови багатоповерхівками. Адже в історичному ядрі міста мали зносити квартал по вулицях Горького та Миру. Там повинні були стояти модні тоді 9-поверхові панельні будинки. Ще одна схожа ситуація – вже було погоджено рішення про знос кварталу по вулиці Льва Толстого. Цей мікрорайон вже будувався, була виготовлена необхідна документація. Олександр Іванович тоді розробив пропозицію, щоб переглянути це будівництво. Але ж в той час було дуже нелегко мати свою позицію. Архітектор зіштовхнувся з величезним бюрократичним апаратом Міністерства оборони. “Вони мали централізоване фінансування прямо з Кремля, і гроші уже були виділені, – розповідає Олександр Іванович. – Уявіть собі, усі ці кошти довелося “поховати”, щоб врятувати архітектурну привабливість міста. “Воювати” доводилось фахово. На комісію прибуло 15 досвідчених проєктантів, і відстоювати свій проєкт я мав сам, бо партійні діячі в той час не сміли мені допомагати”.

Також у планах забудовників було перенесення Мукачівської швейної фабрики з теперішнього Нового пасажу на вул. Московську, на територію гуртожитку Кооперативного технікуму. Це також передбачало створення соціокварталу на місці історичних будівель. “В цей раз у моєму протистоянні мене підтримало керівництво міста та області. Врешті-решт, фабрику вирішили будувати в кінці вулиці Ужгородської, навіть звели будинки. Але прийшли часи перебудови, й ідея з швейною фабрикою на цьому зникла”, – розповідає Олександр Андялоші.

Ще одним серйозним проєктом, яким архітектор практично займався більшість часу, було архітектурно-художнє оформлення

центральної частини Мукачева. Воно передбачало зміну транспортної системи, адже раніше був дозволений рух транспорту по вулицях Пушкіна, Федорова та Миру. Воно почалося за ініціативи тодішнього мера Мукачева Миколи Роглева. “Сесія ухвалила рішення, Київ погодив, і у 1989 р. ми приступили до цього проекту, – згадує Олександр Іванович. – Щоб зберегти автентичність центральної частини міста, асфальт був замінений на бруківку, оновились фасади, розробились МАФи, лавиці, освітлення”. Були демонтовані “совдепівські” вітрини, по ідеї магазини у центрі мали відповідати магазину “Друг читача”, який зберіг свій вигляд з 1902 року. Були ідеї відновити ковані ворота у під’їздах. Оновили озеленення, завізши селекційні породи дерев, пристосованих для урбаністичних засаджень.

Я хотів задати тон, – розповідає Олександр Іванович, – архітектурну виразність, щоб ті, хто прийде після мене, мали якісь еталони для наслідування. Мушу визнати, що в основному, відсотків на 70, усе пішло так, як я хотів. Є, звичайно, деякі необдумані рішення. Але сьогодні працює містобудівна рада, мене також туди викликають, до моєї точки зору прислухаються, і ми виносимо виважені колегіальні рішення”.

Загалом, закарпатська архітектура – нині чи не найсуперечливіша тема. З одного боку, в містах з’являється дедалі більше нових гарних будівель, які, без перебільшення, радують око. З іншого – новобудови часто зводяться за рахунок історичної архітектурної спадщини і міста втрачають своєрідність, проти чого активно протестують захисники культури. Та й деякі нові споруди, чого гріха таїти, мають доволі сумнівну архітектурну цінність.

Водночас, як зазначає Олександр Іванович: “Тішить, що на Закарпатті, незважаючи на кризу, триває будівництво багатьох мікрорайонів в Ужгороді, Мукачеві, інших містах. Нові квартали забудовані чудовими спорудами, які можуть повністю забезпечити всі вимоги сучасної людини і щодо зручностей у користуванні, і в естетичному розумінні. Цим можна пишатися. Тобто в області триває зведення різних комплексів, які, вважаю, гідні представляти Закарпаття навіть за межами держави. До того ж, на щастя, сьогодні вимоги замовників щодо естетичного вигляду будинків досить високі, тому багато робіт виконуються з дорогих та довговічних матеріалів. Це свідчить, що ми потроху перебираємо стандарти архітектури міжнародного класу. Однак, у цьому важливо не

переборщити. Традиційна архітектура, яка в нас існує сотні років, потребує дуже тонкого підходу, потрібно постаратися її не згубити. Тому я би порадив своїм колегам звертати на це увагу і відстоювати свою правоту, адже є дуже багато замовників, які вимагають будувати згідно зі своїми уявленнями про красу і часто просять елементи, не співставні з поняттям високої архітектури”.

Сьогодні, як, власне, і завжди, дуже важливо пам'ятати пріоритетність питання збереження і захисту архітектурних пам'яток. Тут маємо певну складність пов'язану з тим, що Закон “Про захист архітектурних пам'яток” існує, але він абсолютно не діє. Покарати за нівечення чи зруйнування історичної пам'ятки практично неможливо. А проблема саме в тому, що у земель, на яких розташовані історичні пам'ятки, є власники чи орендарі, однак договори на охорону архітектурної спадщини з ними не укладені. Якби документ існував, ми б могли говорити з ними з допомогою закону. Без угоди немає й відповідальності. Органи місцевого самоврядування перед тим, як продати чи віддати в оренду землю, на якій знаходяться архітектурні пам'ятки місцевого значення, мають укласти договір про охорону, в якому були б прописані всі умови користування об'єктом.

Тут хочеться згадати про те, що у 50-х роках з'явилася Фінська хартія, яка закріпила найважливіші принципи того, як ставитися до старого. Прочитую кілька фраз з цієї хартії: “Реставрація – це виняткова міра”. “Грунтуйтеся на повазі автентичності матеріалу”. Тобто не можна замінювати справжнє.

У свій час Олександр Іванович багато уваги приділив питанню збереження дерев'яних храмів. Як відомо, дерев'яні церкви передані у користування органів місцевого самоврядування, які, в свою чергу, укладають договір із релігійними громадами на користування. Держава грошей на такі об'єкти не виділяє, оскільки ті перебувають на балансі місцевої влади. Саме тому кошти на ремонт збирає громада, яка його проводить як заманеться. Одразу ж оббивають бляхою дерев'яну покрівлю, всередині забивають пластмасові рейки. В результаті іконостас та й усе інше, вважайте, знищено.

“Існує ще й інша проблема, – вважає Олександр Іванович, – до прикладу, в селі Дашковиця стоїть чудова дерев'яна церква, яка гарно збереглася. Зате буквально в чотирьох метрах від неї звели новий храм, порушивши цим самим закон про охорону архітектурних пам'яток. Через це церква свою родзинку та цінність фактично

втратила. Аналогічна ситуація у Бистрому на Свалявщині, де біля старої церкви збудували нову дзвіницю. Історичні, довголітні церковці вже гниють, бо там служби не ведуться”.

Саме на чолі з Олександром Івановичем Андялоші розпочиналась робота по підготовці документації для подання до списку ЮНЕСКО двох закарпатських дерев'яних церков – Ужоцької та храму у присілку Ясіня – Стебному. Це було зроблено разом із колегами з Польщі, яка лобіює інтереси України в ЮНЕСКО. Щоб потрапити до списку ЮНЕСКО, українська сторона повинна була виконати в тих церквах певні роботи щодо охоронних зон, документації. Потім документи подавались на розгляд організації, яка вислала своїх представників для огляду об'єктів. Звісно, що це надзвичайно потрібна і перспективна діяльність, адже якщо храм потрапляє до списку, автоматично з'являється можливість виграти якісь гранти для реставрації. До того ж, храми включають у трасу міжнародного туризму, отже вони приносять якийсь прибуток місцевому населенню, прославлятимуть нашу культуру за кордоном.

Багато уваги Олександром Івановичем в усі часи приділялось і питанням реконструкції замків Закарпаття. Такі роботи, як відомо, велись лише в Ужгородському та Мукачівському замках, частково – у Невицькому, а у Хустському, Королевському та Виноградівському замках можна було робити хіба що консервацію, оскільки відновленню вони не підлягають.

У даному контексті слід зазначити, що пан Олександр завжди мав чітку позицію щодо передачі замків у приватні руки. Адже влада на реконструкцію та підтримку замкових споруд коштів практично не виділяла, й тому доводилось розраховувати виключно на меценатів чи органи місцевого самоврядування. “Але ж цілий світ успішно практикує здачу подібних об'єктів у приватну довгострокову оренду, – переконаний Олександр Іванович. – Так, до прикладу, Франція вирішила продати або ж віддати в оренду всі свої замки. Чому ми не можемо зробити так само? Але, звісно, за тих умов, про які я вже говорив, коли покупцеві чи орендарю чітко розписують, що він має право робити, а що – ні. Якщо всі пункти угоди виконуватимуться, то чому б не дати працювати підприємцеві, щоб фортеця не простоювала? От Чинадіївський замок передали в оренду і, слава Богу, він живе, потроху приводиться

до ладу, думаю, що існуватиме й надалі. Тому така практика мені здається нормальною”.

Творчий доробок Олександра Андялоші чималий і дуже ґрунтовний. Як архітектор – він є співавтором робіт:

- “Мігай Мункач” (1995 р.);
- герб міста Мукачева, розроблений спільно з В. Цигаком і затверджений мукачівською міською радою 13 серпня 1998 р.;
- “Кирил та Мефодій” (2000 р.);
- “Птах Турул” (2008 р.);
- Скульптура “Іван Фірцак-Кротон, найсильніша людина ХХ ст.”;

Олександр Іванович – учасник десятків міських, обласних, республіканських та міжнародних виставок образотворчого мистецтва з живопису і графіки та пленерів. Його персональні виставки графіки та живопису пройшли у м. Матесалка (Угорщина) та у м. Мукачеві.

У 2007 р. Олександру Івановичу Андялоші присвоєно почесне звання “Заслужений архітектор України”. Він нагороджений почесною грамотою Мукачівського міськвиконкому та нагрудним знаком Закарпатської обласної державної адміністрації та обласної ради “За розвиток регіону”. У 2009 р. архітектору було присвоєно премію Закарпатської обласної державної адміністрації у галузі літератури і мистецтва за 2009 р. у жанрі “монументальне мистецтво” за скульптуру “Іван Фірцак – Кротон, найсильніша людина ХХ ст.”

ОКСАНА ГОЛОВЧАК

Джерельні приписи:

1. Андялоші, Олександр. Руйнівники архітектурних пам’яток практично безкарні : голов. архітектор області О. Андялоші – про здобутки та проблеми закарпат. “музики в камені” : [інтерв’ю / вів Ю. Лівак] / О. Андялоші // Старий Замок. Паланок. – 2010. – 24-30 черв. – С. 5 : фот.
 2. Андялоші, Олександр. Старий град просить допомоги : вустами колиш. голов. архітектора О. Андялоші : [інтерв’ю / вела Т. Когутич] / О. Андялоші // Паланок. – 2005. – 23-29 черв. – С. 14.
- ***
3. Дочинець, Мирослав. Андялоші Олександр : архітектор, графік / М. Дочинець, Василь Пагира // Дочинець, Мирослав. Енциклопедія Мукачева

- в іменах / М. Дочинець, В. Пагіря. – Мукачево : Карпат. вежа, 2006. – С. 190 : фот.
4. Пагіря, Василь. Рисунки архітектора О. Андялоші : [мал.] / В. Пагіря, Василь Ціцак. // Пагіря, Василь. Мукачево : історія міста над Латорицею / В. Пагіря, Василь Ціцак. – Ужгород : Карпати, 1996. – С. 244-250 : мал.

5. Лівак, Юрій. Закарпаття в Інтернеті : понад 1700 ст. про наш край є в україн. “Вікіпедії” : [конкурс “Пишемо про Закарпаття разом” покликаний збільшити к-сть ст. про нашу обл. в інтернет-енцикл. “Вікіпедія”, який ініціював підприємець А. Балога. Ст. присвячена: Ю. Герцу, М. Вегешу, О. Андялоші, Д. Кешелі, М. Дочинцю, О. Ледиді, І. Зріні та ін.] / Ю. Лівак // Старий Замок. Паланок. – 2013. – 17-23 січ. – С. 7 : фот.
6. У Мукачеві відбулася презентація виставки “Два шовгори” : [про вист. засл. архітектора України, мукачівця – О. Андялоші та члена Укр. акад. архітектури, тернополянина – С. Калашника] // Неділя. – 2010. – 14-20 серп. – С. 8а.
7. Щастя – творити для людей : в архітектора О. Андялоші було свято : [ретроспектив. вист. графіки і живопису з нагоди 60-річчя худож. в Мукачів. картин. галереї] // Старий Замок. Паланок. – 2011. – 12-18 трав. – С. 12.

КВІТЕНЬ: 24

УЖГОРОДСЬКА ЦЕРКОВНА УНІЯ

370 років з дня прийняття (1646)

Незважаючи на те, що віднедавна (1993) уніатизм як метод євхаристійного з’єднання (communio – сопричастя) між християнськими церквами Сходу і Заходу засуджено на найвищому католицько-православному міжнародному богословському рівні, тим не менше понад 10 млн. сучасних греко-католиків у світі свої витоки виводять від кількох унійних традицій різного рівня поєднання з Римським Престолом або з місцевими латинськими єпископами, укладених в різних історичних обставинах кінця XVI – початку XVIII ст. Конкретно мова йде про проголошені (та/або поширені) церковні унії в Бересті (1596), Марчі (1611), Красному Броді (1613), Жумберку

(1628), Ужгороді (1646), Мукачеві (1664), Комаромі (1673), Альба-Юлії (1700) та Мараморош-Сиготі (1713).

24 квітня 2016 р. виповниться 370 років з дня укладення Ужгородської церковної унії, від якої ведуть свої еклезіологічні витоки не лише греко-католики Мукачівської єпархії в Закарпатті (Україна), але й всі греко-католики Словаччини і Угорщини та частина греко-католиків Румунії, Сербії, Хорватії та США. Разом – це понад один мільйон вірників з різною історичною, культурною та етнічною ідентичністю. Тема Ужгородської церковної унії, попри її глибоке і всебічне висвітлення в класичній історіографії починаючи з кінця XVIII ст. (І. Бат'яні, Д. Бабіля (Бабілович), І. Пастелій, Й. Базилович, М. Лучкай, Й. Фідлер, Г.-І. Бідерман, І. Дулішкович, Т. Легоцький, Ю. Жаткович, Я. Корачоньї, А. Годінка, А. Петров, Є. Перфецький, Д. Папп, М. Лацко, В. Пронін, І. Пірідьї, А. Баран, А. Пекар, М. Болдижар), не втрачає своєї привабливості і серед нинішніх дослідників (Й. Ботлік, В. Бугел, Ц. Васіл, Й. Тімкович, М. Медвідь, Я. Цораніч).

Окремо слід згадати про комплекс документів з історії Ужгородської унії, який у XX ст. опублікували А. Годінка, А. Великий, М. Лацко, А. Баран, А. Пекар. В грамотах XVII ст. усіх християн, які в цьому краї дотримувалися візантійсько-слов'янського обряду, що своїми легендарними витоками сягають часів апостольської місії св. Кирила і Методія та їх учнів на Великій Моравії і Паннонії у другій половині IX ст., а також першої хвилі русинських колоністів в, до та післятатарський період, називали рутенами (русинами). Разом з тим, під тогочасними угорськими чи карпатськими русинами (карпаторусинами) як якомусь єдиному народові, належить розуміти найперше єдність географічну та релігійну (конфесійну), аніж етнічну.

Ужгородська унія, звісно, не виникла на порожньому місці. Її укладенню передували дві загальні спроби унійного поєднання між Латинською і Грецькою Церквами в Ліоні (1274) та у Флоренції (1439), і дві “регіональні” унії між Римським Престолом і Східною Церквою константинопольської традиції: Київської митрополії в Римі (23 грудня 1595), ратифікованої в Бересті (6 жовтня 1596 р.) – для руських вірників польсько-литовського королівства Речі Посполитої, та у Марчі (1611) – для сербських втікачів-ускоків, що

знайшли собі притулок від турків на півдні Угорщини – Воєводині та Хорватії.

Для унійної місії у вересні 1613 р. власник і наджупан комітатів Земплин і Унг граф Георгій Другет де Гомонна через Перемишльського латинського єпископа Станіслава Сіцінського запросив до Гуменного з'єднаного русинського єпископа із Перемишля Атанасія Крупецького. Йому вдалося за короткий час здобути прихильність монахів Свято-Духівського монастиря в Красному Броді комітату Земплин та близько 50 священників з усієї округи. Запланований акт проголошення унії на Свято Зіслання Святого Духа в Краснобрідському монастирі 1614 р., куди на відпуст приходило до десяти тисяч вірників, ледь не коштувало унійному протагоністу життя. За допомогою військ графа Крупецький чудом втік із міста.

Найтаємничіша і найдискусійніша подія в ранньомодерній історії карпатських русинів, відома під назвою “Ужгородська унія”, сталася ще за життя Мукачівського єпископа-конвертита Василя Тарасовича (1633–1651) 24 квітня 1646 р. в родинній каплиці Ужгородського замку графів французько-італійського походження Другетів. Власне тоді паном Ужгородського замку був 13-річний Георгій Другет (1633–1661). По звершенню св. Літургії на честь іменин рідного брата вдови графа Івана Х Другета (†17.12.1645) Анни Якушич Егерського єпископа латинського обряду Георгія Якушича (†21.11.1647), 63 русинських священників з приватних володінь Другетів – комітатів Земплин і Унг, визнали католицький Символ віри і приступили до євхаристійної єдності з Римською Церквою.

Однак, чи все є так ясно і зрозуміло в цій події, як про неї нині знає непосвячений у тонкощі таємничої історії місцевої “Церкви свого права” (“*Ecclesia sui iuris*”) набожний християнин? Чому саме день Св. Георгія (Юрія) мученика, який в Григоріанському календарі Римської Церкви припадає справді на 23 квітня, а в Юліанському календарі – на 6 травня, було обрано для проголошення унії, хоч її саму укладено 24 квітня, легко пояснити з двох причин: на 23 квітня припадає день Св. Адальберта (Войтеха), патрона/покровителя Угорщини, а по-друге, всіх її основних дійових осіб – Егерського єпископа Якушича, неповнолітнього господаря Ужгородського замку Другета та естергомського архієпископа Ліпая, – звали Георгіями.

З листа естергомського архієпископа Георгія Селепчені до Риму у 1660 р. дізнаємося не лише про родинні стосунки між Якушичами і Другетами, але й про те, що саме Анна, вдова Івана Х Другета з Гуменного, сестра Егерського єпископа Георгія Якушича, надала монахам-місіонерам із Чину св. Василя Великого (ЧСВВ) Петру Партенію та Гавриїлу Косовичу (Косовицькому) будинок для помешкання в Ужгороді. Цей будинок став центром унійного апостольства серед карпатських русинів. Коли це могло статися – відповісти складно, але певно, що після зустрічі єпископа Якушича з місіонерами в Ужгороді, яка відбулася десь у 1645 р.

Про те, що сталося в Ужгородській замковій родинній каплиці Другетів 24 квітня 1646 р., окрім тих власне близько 70-ти осіб, які брали участь у тому дійстві, ніхто не знав ще тривалий час. Егерський єпископ не повідомив про неї ані примаса, естергомського архієпископа, ані папського нунція у Відні. До Риму звістка про цю подію вперше надійшла аж у 1650 р., але тільки через рік (1651) тему унії русинів п'ятирічної давнини у Святій Столиці порушить естергомський архієпископ Георгій Ліпай (1600–1642–1666). Самі ж русини про своє з'єднання з Римською Церквою вперше згадають у листі від 15 січня 1652 р., підписаного шістьма архідіяконами до папи Інокентія Х (1644–1655) з приводу затвердження обраного ними Мукачівським єпископом Петра Партенія Петровича. Цей лист, власне, сьогодні і вважається *“Документом Ужгородської унії”*.

Крім його змісту та історії появи в Римі, головним ребусом для істориків залишається датування Ужгородської унії. З цього приводу найкращий її дослідник, римський єзуїт словацького походження Міхал Лацко, виділив чотири групи вчених. До тих, хто 1646-й вважає роком унії, він відносить І. Батьяні, К. Мейсароша, О. Сабо, А. Годінку, І. Контратовича, Д. Паппа. 1648-й вважали роком унії Й. Базилович (правда в інших місцях він і 1646, і 1649 р. – не заперечував). Третю групу складають прихильники 1649 р.: Й. Базилович, І. Дулішкович (не відкидає і 1646 р.), Й. Фідлер, Ю. Пелеш, Є. Петрушевич, Є. Перфецький, В. Гаджега. Зрештою, 1652-й вважають роком прийняття Ужгородської унії Н. Ніллес, Е. Голубінський, А. Петров. Сам римський історик М. Лацко, як і більшість дослідників, дотримується 1646 р. Але на цьому проблема теж не вичерпується.

Як твердить Прешпоркська капітула (Прешпорк, Пресбург,

Пожонь – суч. Братислава) від 1655 р. оригінал “*Документу Ужгородської унії*” (лист шістьох русинських архідияконів до Риму від 15 січня 1652 р.) був написаний русинською мовою. Звірити з оригіналом латинський переклад, зроблений Партенієм Петровичем, взяла на себе капітула. Перед 1660 р. Партеній передав архієпископу Ліпаю цей текст для Святої Столиці. Саме про такий розвиток подій згадує у 1770 р. і Андрій Бачинський, якого тодішній Мукачівський єпископ Іван Брадач відправив до Відня довершувати канонічний процес створення однойменної єпархії. Однак, як випливає з листа архієпископа Г. Ліпая до папи Александра VII від 12 грудня 1655 р., про “*Документ Ужгородської унії*” не згадується взагалі. Відомий угро-руський історик першої половини XX ст. А. Годінка з цього приводу припускає, що лист шести архідияконів від 1652 р. потрапив до Риму аж у 1711 р. від Йосифа Годермарського. Але тоді виникає закономірне питання: на підставі чого 8 червня 1655 р. з’явилося папське брєве Александра VII про підтвердження Мукачівським єпископом саме Партенія?

Вперше до аргументів “*Документу Ужгородської унії*” звернувся у 1756 р. представник Мукачівського єпископа Михайла Мануїла Ольшавського у Відні Іван Брадач. Імперський придворний архіваріус та історіограф Адам Франтішек Коллар з представленого І. Брадачем документа у 1765 р. зробив копію, яку було вислано до Риму адвокатам Марії Терезії А. Кокулліну та Ст. де Ангелісу. На думку Дьордя Паппа, відомого угорського греко-католицького історика середини XX ст., І. Брадач представив А. Коллару не оригінальний текст листа шістьох архідияконів від 1652 р., а його латинську копію, підготовлену Прешпоркською капітулою для Партенія, яку той і передав примасу Ліпаї для пересилки до Риму. Тому Коллар, а слідом за ним і Й. Фідлер та Н. Ніллес, вважали роком укладення Ужгородської унії 1649-й, а не 1646-й.

Тим часом, справжній русинськомовний оригінал “*Документу Ужгородської унії*” від 1652 р. майже весь цей час зберігався в архіві Егерської латинської капітули, куди його розпорядився передати естергомський архієпископ Г. Ліпай ще в 1660 р. Саме копію з оригінала цього тексту 31 березня 1767 р. Егерський єпископ граф Карл Естергазі надіслав до Риму в якості вагомого аргументу проти канонізації Мукачівської єпархії. Канцелярською помилкою вважає А. Годінка змінений у ньому з 1646 на 1649 рік укладення унії. Внаслідок цього тривалий час аж до 1767 р. роком укладення

Ужгородської унії всюди вважався 1649-й, що впливало з “прешпоркського” латинського тексту “*Документу Ужгородської унії*”, яким розпоряджалося русинське духовенство ще з часів єпископа Партенія. “Егерська” ж версія тексту шістьох архidiaконів від 1652-го “впливла” на поверхню лише в 1767 р. З неї однозначно слідувало, що Ужгородська унія таки була укладена саме 24 квітня 1646 р. В цьому був упевнений і трансільванський латинський єпископ граф Ігнацій Батьяні (1785), який своєю фундаментальною працею спровокував появу найсуперечливішого історичного твору з релігійної та церковної історії карпатських русинів авторства протоігумена ЧСВВ Йоаникія Базиловича.

На жаль, в теках документів К. Естеразі, що зберігаються в Таємному ватиканському архіві в Римі, “*Документу Ужгородської унії*” від 1646 р. не виявили ані А. Годінка з А. Петровим, ані пізніші автори. І. Базилович та М. Поп-Лучкай опублікували у своїх працях “прешпоркський” латиномовний переклад з русинської. Опублікований же у 1941 р. Д. Паппом оригінальний, русинськомовний текст Ужгородської унії з листа шістьох архidiaконів від 15 січня 1652 р., насправді було запозичено з документів адвоката Марії Терезії в Римі А. Кокулліно від 1771 р. Тож, крім “прешпоркського” та “егерського” йдеться і про “віденський” список “*Документу Ужгородської унії*”, котрий після Д. Паппа, републікував у своїй фундаментальній праці про Ужгородську унію 1966 р. згадуваний історик отець-єзуїт М. Лацко.

Отож, з листа шістьох архidiaконів від 15 січня 1652 р., окрім уже з’ясованих обставин, йдеться про те, що на момент укладення унії в день святого Георгія мученика (24 квітня за григоріанським, або 6 травня за юліанським календарем) її ініціатором був не хто інший як егерський латинський єпископ Георгій Якушич. По-друге, це навернення (*reductio*) відбулося після того, як тогочасний Мукачівський єпископ Василь Тарасович (на той час уже покійний) розірвав з унією, став прихильником схизматиків і єретиків, а покійний уже Г. Якушич, маючи при собі отців-василіан, прийнятих для цієї апостольської місії Петра Партенія і Гавриїла Косивича (Косовицького), вів з ними переговори про унію в Ужгороді задовго до 24 квітня 1646 р. По-третє, в обох варіантах “*Документу Ужгородської унії*” йдеться про три умови унії: 1) дозвіл зберегти обряд грецької церкви; 2) мати єпископа, обраного священиками і затвердженого Апостольським престолом і 3) вільно користуватися

всіма церковними свободами. По-четверте, шість архidiaконів констатують, що ці умови були прийнятими як тодішнім егерським єпископом Г. Якушичем, так і теперішнім Бенедиктом Кішді (1648–1660) та його генеральним вікарієм Томашом Ясберіні. Унію підтверджує та визнає і Матей Тарноці, який від 1651 р. був Вацьким латинським єпископом, а до того – вікарієм естергомського архієпископа в Спішській препозитурі, до відання якої належали русини з навколишнього краю.

Однак, найважливішим є те, що Ужгородська унія була підтверджена на найвищому офіційному рівні Католицької Церкви Угорщини естергомським архієпископом і примасом Георгієм Ліпай 14 травня 1648 р. Своїм листом примас не лише підтверджує умови унії, але й гарантує з'єднаному духовенству користуватися тими самими привілеями, якими користується латинське духовенство.

Вдруге підтвердження Ужгородської унії та привілеїв з'єданого духовенства сталося вже у вересні 1648 р. на національному синоді в Трнаві, на якому делегацію русинів очолювали василіани Петро Партеній Петрович, Гавриїл Косовицький та інші священники. Хоч про цей епізод згадує Г. Ліпай аж через 12 років (1660), з його грамоти чітко прочитується, що Петро Партеній уже єпископ, *“який публічно був обраний”*. Алексей Петров, відомий російський історик карпатських русинів, у зв'язку з цим намагається наголосити на різниці між проголошенням унії (1646) та її підтвердженням (1648). Іншими словами, котру з дат – 24 квітня 1646-го, 14 травня 1648-го, вересень 1648-го чи 15 січня 1652 р. – вважати офіційною датою Ужгородської унії, однозначної відповіді немає. До кожної з них історики висувають “претензії” в їх непереконливості.

Будуючи свої міркування на гіпотезі отця-єзуїта Ніколая Ніллеса (1885), на думку А. Петрова, синодальна унія відбулася в Ужгороді 15 січня 1652 р., коли при обраному монахами і священниками єпископові Петру Партенію, який отримав висвячення в Альба Юлії, вперше до папи Інокентія X було складено і відправлено офіційний документ про унію з проханням підтвердження вибору свого архієрея. Свої висновки А. Петров намагається підтвердити ще й недостовірною інформацією від ужгородських єзуїтів від 1652 р. Справа в тому, що безпосередніми очевидцями Ужгородської унії 24 квітня 1646 р. єзуїти могли і не бути, бо до Ужгорода їхній колегіум з Гуменного був перенесений лише в листопаді того ж року. Правдоподібно, що синод русинських священників

у січні 1652 р. проходив у приміщенні єзуїтського колегіуму в Ужгороді. Евентуально можна припустити, що монахи-єзуїти могли брати участь у складанні листа до папи за підписами шістьох архідияконів.

Тими шістьма архідияконами, які підписалися під листом до Риму 15 січня 1652 р., були: Олексій Ладомирський – архідиякон Маковицький, Степан Андрій – архідиякон Спішський, Григорій Гостовицький – архідиякон Гуменський, Степан ??? – архідиякон Середнянський, Данило Іванович – архідиякон Ужанський і Олексій Филипович – архідиякон Строківський. У Й. Базиловича та М. Поп-Лучкая чомусь наводяться імена лише п'яти архідияконів – без Спішського – Степана Андрія. Церковний історик Гайдудорозької греко-католицької єпархії Д. Папп публікує документ взагалі без імен його авторів, і лише в праці М. Лацко стоять підписи всіх шістьох архідияконів. Географічно юрисдикція названих шести архідияконів охоплювала територію не цілих чотирьох комітатів Унг, Земплин, Спіш і Шаріш, а точніше лише ті місцевості, які перебували у власності Другетів.

Із тексту листа чітко впливає, що єпископ, про якого йде мова, має юрисдикцію лише на чотири області, т.зв. “крайни”: мукачівську, ужгородську, гуменську і маковицьку. Петро Партеній, який перед висвяченням в єпископи трансільванським православним митрополитом Стефаном Сімоновичем в Альба Юлії, був монахом (prior), не міг осісти у своїй законній резиденції – монастирі ЧСВВ в Мукачеві, а осів в Ужгороді. Там, після смерті Василя Тарасовича (1651), вдова трансільванського князя Георгія I Ракоці Сузанна Лорантфі призначила єпископом нез'єданого імстичівського священика Івана Зейкана, який також мав титул “*Єпископа Мукачівського і Мараморошського*”. Зейканова юрисдикція поширювалася на землі Ракоціїв – комітати Берег, Угоча, Мараморош і Сатмар. Співіснування двох мукачівських єпископів – католицького і некатолицького – між карпатськими русинами, продовжуватиметься аж до 1735 року.

З “*Документу Ужгородської унії*” впливає, що Петро Партеній мав архієрейську владу на цілі ужгородську, гуменську і маковицьку області, а також на вірників інших панств, що живуть між угорцями і словаками в Шарішській, Спішській, Земплинській і Ужгородській столицях (комітатах). Згадувані три “крайни” належали (перші дві) – цілком родині Другетів, а третя – католицькій

родині Владислава Ракоці. До свого законного осідку – монастиря св. Миколая на Чернечій горі в Мукачеві, католицький єпископ Петро Партеній повернеться аж у 1664 р. Цьому передуватимуть дві обставини: перша – навернення (конверсія) княгині Софії Баторі у 1660 р. до католицизму, і друга – невдала спроба Київського унійного митрополита через свого посла в Римі холмського єпископа Якова Сушу в 1663 р. підпорядкувати Мукачівську єпархію юрисдикції київського архієрея.

Партеній Петрович користувався великим авторитетом серед своїх священників, особливо на захід від Ужгорода на території сучасної Східної Словаччини. Згідно з джерелами, якщо у 1646 р. унію прийняли 63 священники, у 1650-му таких було уже 100, 1652-му – 200, то у 1654 р. – 400 із всіх 650, яких згадує примас Георгій Ліпай у своєму інформативному листі до Святої Столиці в липні 1654 р. У зв'язку з цим, абсолютно не виглядає дивним те, що Василь Тарасович, помираючи в 1651 р., закликав священників обрати Партенія Петровича своїм наступником. Його вибори, як припускає М. Лацко, мали відбутися десь між 23 липням і 5 вересням 1651 р. На вибори до Ужгорода могли прийти лише священники з католицьких панств. Таких було 400. За Партенія Петровича віддали свої голоси 370, інші ж 30, уже уніатських до того священників, насправді приєдналися до Мукачівського схизматичського єпископа Івана Зейкана. У зв'язку з таким авторитетом Партенія Петровича примас Г. Ліпай з усіх сил намагався якнайскорішого його затвердження папою римським, закономірно боячись втратити багато тисяч навернених русинських душ, котрі підуть за своїми священниками.

Обраного абсолютною більшістю кліру десь влітку 1651 р. наступника Василя Тарасовича Партенія Петровича 10 вересня 1651 р. підтверджує архієпископ Георгій Ліпай. 15 січня 1652 р., на підставі попередніх виборів, шість архідияконів звертаються з листом до папи затвердити Партенія Петровича Мукачівським католицьким єпископом грецького обряду. Папська номінаційна булла з'явилася аж 8 червня 1655 р., а 10 листопада 1659 р., в Прешпорку, імператор Леопольд I Габсбург, користуючись "*ius patronatus*" короля Угорщини, підтвердив рішення Апостольського престолу про затвердження Петра Партенія Мукачівським єпископом грецького обряду з усіма його маєтками, десятиною, кафедральними податками над "*всіма з'єднаними священниками грецького обряду*", котрі повинні їх віддавати своєму владиці.

На відміну від Василя Тарасовича, Петро Партеній Петрович не мав титулу “*єпископа Мукачівського і Мамарошського*”. Навіть його повернення до Мукачева (1664) не дозволяло виконувати юрисдикції в Марамороші. Подібно до єпископа Тарасовича, який у 1642 р. став католиком і саме через це не міг повернутися до Мукачева, єпископ Партеній не міг зайняти давній осідок своїх попередників аж до 1664 р. Якщо єпископ Василь як католик якийсь час резидував у містечку Нодь Калло (угор. Nagy Kálló) Саболчської столиці (комітату), то єпископ Партеній змушений був резидувати в Ужгороді в будинку, який йому дарувала графиня Анна Якушич, а, як відомо із візиту його делегата до Риму о. Пахомія Барановича (1663), він просив заснувати резиденцію, русинську церкву та монастир василіан в Гуменному.

Скільки ж було тих “*батьків*”, “*отців*” чи “*попів*”, як їх згадують документи, станом на середину XVII ст.? З інформації примаса Г. Ліпая до Риму в липні 1654 р., маємо наступну картину: всіх русинів, які проживали в Угорщині налічувалося понад 300 тис. осіб; між ними були священники, котрі не вміли говорити латиною, а свої обрядові дії виконували русинською мовою; таких є близько 600, які приписані до конкретних панських маєтків: в Мукачівському панстві вдови князя Ракоці проживає 130 священників, підданих пана Гоммона – 170 отців, підданих Баркоція – 30 попів, підданих внука трансильванського князя католика Ладислава Ракоція – 77 священників, в Середньому 37 отців, у Вранові 35 попів, в Пете – 30 священників. Всі вони знаходяться на території канонічної юрисдикції Егерського єпископства; крім того, за Тисою частково в Егерській, частково у Варадській латинських діоцезіях згадуються 24 священники, на Спіші, в Естергомській діоцезії – 45 священників грецького обряду; часто трапляються випадки, коли в одній парафії не було жодного священника, тоді як в іншій – по чотири-п’ять, які проживали разом зі своїми дружинами і дітьми. Тож станом на 1654 р. в західних комітатах єпископа Петра Партенія підтримувало 400 священників, тоді як 30–50 були проти нього і підпорядковувалися єпископові неуніатові Іоанну Зейкану, що резидував у Свято-Миколаївському монастирі на Чернечій горі.

З появою в Мукачеві княгині-конвертитки Софії Баторі (1662) ситуація почала змінюватися. За її дорученням її сповідник отець-єзуїт Стефан Міллей 3 жовтня 1662 р. звернувся з листом до краківського отця-єзуїта Мартіна Міцкевича з проханням сприяти

висвятити для Мукачівського єпископства Київським католицьким митрополитом грецького обряду достойного кандидата з польських русинів. Міцкевич 14 липня 1663 р. написав лист львівському отцю-єзуїту Михайлові Кисаржевському з проханням знайти відповідного кандидата серед василіан монастиря в Жировцях, або в з'єднаному Холмському єпископстві. Саме в той час у Львові разом з іншими єпископами, незгідними з адміністратором Київської митрополії Гавриїлом Колендою, перебував холмський уніатський єпископ Яків Суша. Прохання Софії Баторі тут зрозуміли буквально: на синоді єпископів в монастирі в Жировцях у жовтні 1663 р., крім іншого, було постановлено вислати до угорських русинів свого єпископа і підпорядкувати Мукачівську єпархію Київському уніатському архієпископу. Саме з цією місією до Риму було делеговано в квітні 1664 р. Якова Сушу, який після короткого побуту десь в Угорщині та у Відні, в червні того ж року прибув до Святої Столиці.

Тим часом, Софія Баторі в 1664 р. виганяє з Мукачівського монастиря І. Зейкана, який осідає в Імстичеві і до своєї смерті (8 листопада 1686) урядує над неуніатами комітату Мараморош, а його місце запрошує зайняти старенького і німецького Петра Партенія. Із входженням понад 70-річного Партенія до давнього осідку Мукачівських єпископів, відомий історик Міхал Лацко пов'язує поширення унії в Мукачеві та Березькій столиці. Остаточно унію підписали ще 300 священників із маєтків Ракоці. Однак, десь на початку 1665 р. *“мукачівський з'єднаний єпископ грецького обряду”* Петро Партеній помер. Завершити справу всього свого життя перший з'єднаний з Римським престолом Мукачівський єпископ так і не встиг. Ужгородська унія 1646 р. остаточно поширилася на всій території Мукачівської єпархії аж у 1769 р., після того, як було силоміць подолано *“схизматичський рух”* в Марамороші: в одному з документів комітатської адміністрації датованого 11 липня недвозначно констатувалося, що *“не уніатів уже більше немає”*.

Єдиним виходом збереження різноетнічних східних християн Верхньої Угорщини в лоні Католицької Церкви була регіональна церковна унія відступників-*“схизматиків”* із Святим Престолом. Укладені в Бересті для русинів Речі Посполитої (1595–1596) та в Марчі для сербських утікачів (ускоків) від турків на півдні Угорщини (1611) церковні унії, переконували угорські церковні і світські кола, котрі напередодні самі повернулися із протестантизму до

католицизму, у правильності методу спасіння грішних душ східних християн Мукачівської єпархії від згубного впливу Реформації.

Говорячи про унію карпатських русинів 24 квітня 1646 р., котра від 15 січня 1652 р. називається “Ужгородською”, слід мати на увазі, що це не був одноразовий церковний акт поєднання з угорськими легатами глави Римської Церкви. З’єднання русинського, відтак сербського, знову русинського і насамкінець румунського духовенства і мирян відбувалося в “крайнях” і панствах окремо один від одного, починаючи від першої невдалої спроби 1613–1614 рр. в Красному Броді, до більш вдалих актів з’єднання 1646-го в Ужгороді, 1664-го в Мукачеві, 1673-го в Комарні і 1713 р. в Сиготі.

Внаслідок всього цього:

1) Ужгородська унія 1646 р. в столицях/комітатах Унг, верхній Земплин, Шаріш, Абауй, Торна, Спіш і Гемер – найперше була поширеною здебільшого на території майбутньої Пряшівської греко-католицької єпархії (заснованої 1816–1818 рр.) сучасної Східної Словаччини;

2) Мукачівська унія 1664 р. в столицях/комітатах Берег, Угоча, Сатмар, нижній Земплин, Саболч – невдовзі була поширеною на більшій території майбутньої Мукачівської греко-католицької єпархії (заснованої 1771 р.) сучасної Закарпатської області України та території майбутньої Гайдудорозької греко-католицької єпархії (заснованої 1912 р.) в Угорщині;

3) унія в Комарно/Комаромі раців (сербів) Верхньої Угорщини 1673 р. в столиці/комітаті Саболч – найперше поширювалася на території майбутніх Мукачівської, а від 1912 р. – Гайдудорозької греко-католицької єпархії.

І нарешті:

4) Мараморошська унія 1713 р., котру проголосив у Сиготі брат призначеного, але не підтвердженого Святою столицею Мукачівського уніатського єпископа Йосифа Годермарського – Прокопій Годермарський, в столиці/комітаті Мараморош – була поширеною останньою на території південно-східної частини Мукачівської греко-католицької єпархії сучасної Закарпатської області України та Мараморош-Сиготському повіті сучасної Румунії.

ВОЛОДИМИР ФЕНИЧ

Джерельні приписи:

1. Баран, Олександр. Церква на Закарпатті в роках 1665–1691 / О. Баран ; Вид. “Богословії”. – Ч. 36. – Рим, 1968. – 72 с.

2. Болдижар, Михайло. Ужгородська унія: причини і наслідки / М. Болдижар. – Ужгород : Госпрозрахунк. ред.-вид. від. Закарпат. комітету у справах преси та інформації, 1997. – 80 с.
 3. Дулишковичъ, Іоаннь. Историческія черты Угро-Русскихъ / І. Дулишковичъ. – Тетрадь II. – Унгваръ : Печатня Карла Іегера и Альберта Ю. Рейпайя, 1875. – 142 с.
 4. Терниста дорога до єдності : наук.-попул. вид., присвяч. 350-річчю Ужгород. унії / авт. кол. ; за ред. о. Юрія Сабова. – Ужгород : Патент, 1995. – 232 с. – [Додатки: – С. 123-230].
 5. Bugel, Walerian. Ekleziologie Užhorodské unie a jejíh dedicu na pozadí doby / W. Bugel. – Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. – 274 s. – Текст чes. мовою.
 6. Hodinka, Antal. A Munkácsi görög-katholikus püspökség története / A. Hodinka. – Budapest : Kiadja. a Magyar Tudományos Akadémia, 1909. – Old. 856.– Текст угор. мовою.
 7. Lacko, Michal, SJ. Užhorodská únia Karpatských Rusínov s Katolíckou Cirkvou / M. Lacko. – Košice : Centrum spirituality Východ–Západ Michala Lacka v Košiciach, vedeckovýskumné pracovisko Teologickej fakulty Trnavskej univerzity, 2012. – 262 s. – Текст слов. мовою.
 8. Medvid, Marián. Užhorodská únia. Historický náčert zrodu a začiatku jej existencie / M. Medvid. – Michalovce, 2004. – 65 s. – Текст слов. мовою.
 9. Munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. I. köt. 1458–1715 / Gyűjtötte, összeállította és közrebocsátja: Hodinka Antal. – Ungvár : Szerző kiadása, 1911. – Old. 659.– Текст угор. мовою.
 10. Pekar, Athanasius B., OSBM. The bishops the Eparchy of Mukachevo with historical outlines / A. Pekar. – Pittsburgh : Byzantine seminary press, 1979. – 88 p.– Текст англ. мовою.
 11. Pekar, Basilius. De erectione canonica eparchiae Mukačoviensis (anno. 1771) / B. Pekar. Ed. 2. – Romae : PP. Basiliani, 1956. – 136 p. – Текст латин. мовою.
- ***
12. Fiedler, Jozef. Beiträge zur Geschichte der Union der Ruthenen in Nord-Ungarn und der Immunität des Clerus derselben / J. Fiedler // Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften. – Vol. 39. – Wien, 1862. – S. 481-524.– Текст нім. мовою.
 13. Lacko, Michael, S.J. The Union of Užhorod / M. Lacko // Slovak studies. – VI. – Cleveland–Rome: Slovak Institute, 1966. – P. 7-190. – Текст слов. мовою.
- ***
14. Жаткович, Юрій. Боротьба Мукачівської греко-католицької єпархії проти впливу Єгера. Історичне дослідження / Ю. Жаткович // Жаткович Юрій. Праці з історії Угорської Русі / упоряд. і передм. О. С. Мазурка / ред. О. Козоріз. – Ужгород : Мист. лінія, 2008. – С. 235–316.

15. Лучкай, М. М. Історія карпатських русинів : у шести томах / М. М. Лучкай ; дешифрув. рукопису, від перекладача, пер. з латин., покажч. Ю. М. Сака; вступ. ст. Д. Д. Данилюка ; редкол. : Й.О. Баглай, М. М. Вегеш, Д. Д. Данилюк, М. В. Орос, І. М. Сенько. – Т. II. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – С. 259-295.
16. Пап, Степан. Історія Закарпаття : у трьох томах. Том II / С. Пап. – Івано-Франківськ : Нова зоря, 2002. – С. 144-184.
17. Пекар, Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. Том I : Єрархічне оформлення / А. Пекар. – Вид. друге. – Рим ; Львів : Вид-во Отців Василіан “Місіонер”, 1997. – С. 201-218. – (Серія II. – “Записки ЧСВВ”. – Секція I.).
18. Пекар, Атанасій, ЧСВВ. Ужгородська унія та її творці (1646 – 1996) / А. Пекар // Записки ЧСВВ. – Секція II. – Том XV (XXI). – Вип. 1-4. – Рим, 1996. – С. 247-300.
19. Пронин, Василь, архимандрит. Історія Православної Церкви на Закарпатті / В. Пронин. – Мукачєво : Свято-Николаєв. Мукачев. монастирь, 2005. – С. 203-223.
20. Фенич, Володимир. Між Сходом і Заходом: Ужгородська унія та греко-католицька церква в історії Закарпаття (спроба методологічного аналізу) / В. Фенич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія. – Вип. 3. – Ужгород, 1999. – С. 165-177.
21. Фенич, Володимир. До питання про історію взаємовідносин між єпископами Мукачєва і мараморошськими православними центрами (1391–1733 рр.) / В. Фенич // Румунсько-українські відносини: історія і сучасність. – Satu Mare, 1999. – С. 185-199.
22. Фенич, Володимир. Галичина і Мукачівська єпархія (до 1771 р.) / В. Фенич // Тисячоліття – Millennia : наук. щорічник. – Вип. 1. – Ужгород : Гражда, 2014. – С. 89-103.

КВІТЕНЬ: 24

ВАСИЛЬ ВАЛЬО

**95-річчя від дня народження генерал-полковника,
першого заступника Міністра оборони Чехословаччини
(1921–1979)**

Майбутній генерал-полковник, перший заступник Міністра оборони Чехословаччини Василь Васильович Вальо народився 24 квітня 1921 р. в с. Задне (нині – Приборжавське) на Іршавщині в багатодітній селянській сім’ї. Навчався у Хустській гімназії, де

разом з Дмитром Вакаровим, Кирилом Галасом, Костянтином Дюричкою, Михайлом Кемінем, Дмитром Лазарем, Миколою Маленичем, Миколою Пацканом, Петром Проданом, Михайлом Симуликом, Василем Сочкою, Іваном Чендеєм, Мойсеєм Шпіцером був активним членом літературного гуртка, яким керував професор Петро Лінтур. Гуртківці писали вірші, оповідання, нариси, рецензії, збирали пісні, коломийки, прислів'я, приказки, записували народні звичаї.

Василь Вальо швидко розправляв свої творчі крила. Він був помітним дописувачем у газети “Русский народный голос”, “Русская правда”, які виходили в Ужгороді. Стаття “Верховина про іспанську війну” була перекладена на чеську мову і надіслана на літературний конкурс, який організував відомий підприємець Ян Батя. На цьому конкурсі Василь Вальо став лауреатом, отримав премію 500 чеських крон і три пари взуття. Під статтею він підписався псевдонімом “Верховинський”.

Після окупації нашого краю угорськими військами у будинку батьків Василя Валя угорські жандарми зробили обшук. Знайшли чеський журнал “Свет Советов” і карту Європи, на якій хлопець олівцем обвів Закарпаття і приєднав його до Радянського Союзу. Василя заарештували, повели в сільський уряд, де закрили в окрему кімнату. Та вночі він відчепив вікно і втік додому. Взяв свої документи, забіг за другом Іваном Кришеником, і, не чекаючи світанку, обоє подалися за Карпати. 11 серпня перейшли кордон, та були затримані радянськими прикордонниками і відправлені у в'язницю у м. Сколе.

У квітні 1941 р. після багатьох допитів Василеві Вальо оголосили вирок: три роки позбавлення волі, й відправили в один із таборів ГУЛАГу в Комі АРСР. У таборах НКВС уже опинилося понад тисячу закарпатців за нелегальний перехід угорсько-радянського кордону.

Про цю страшну сваволю щодо співвітчизників довідалася Чехословацька військова місія в Радянському Союзі, яку очолював полковник Г. Піка. Він провів колосальну роботу, аби знайти в таборах закарпатців потай від беріївських служб. Клопотався про звільнення хлопців, аби їм дозволили вступити до лав Чехословацького військового корпусу, який формувався в СРСР.

Звільнений із табору Василь Вальо прибув у Бузулук 1 лютого 1943 р., де на нього одразу звернули увагу як на здібного,

перспективного вояка й направили на курси молодших командирів. Повернувся підпоручиком, а в жовтні вже став поручиком.

Певний час служив у штабах різних військових частин, брав участь у звільненні від фашистів Києва та інших українських земель. За бої на Дуклі одержав орден “Чехословацький воєнний хрест – 1939”.

На початку січня 1945 р. Василь Вальо опинився в рідному краї. В адміністрації міністра Ф. Немца обіймав посаду військового коменданта Тячівського округу, займався призовом військово-зобов'язаних до Першого Чехословацького армійського корпусу. Та коли в зв'язку з виходом зі складу Чехо-Словаччини Закарпатської України і воз'єднання її з Радянською Україною чехословацька адміністрація припинила тут свою діяльність, Василь Вальо повернувся на фронт. Брав участь у відомій Моравсько-Остравській бойовій операції.

Після війни Василь Вальо продовжив військову службу, вирішивши залишитися кадровим офіцером Чехословацької Армії. В 1947 р. закінчив піхотне училище, а через рік у чині капітана став слухачем військової академії, після закінчення якої одержав призначення в Генеральний штаб.

У 1957–1958 рр. Василь Вальо навчався в академії Генерального штабу Міністерства оборони СРСР. Через три роки в чині полковника був призначений командиром мотострілкової дивізії в м. Плзень. У 1962 р одержав чергове військове звання – генерал-майора. З кінця 1964 р. працював начальником штабу, а в 1968 р. став командуючим військами Західного військового округу. У 1971 р. генерал-полковник Василь Вальо був призначений на посаду першого заступника міністра оборони Чехо-Словаччини.

На посту першого заступника міністра оборони працював дев'ять років. Є всі підстави твердити, що його поява на вершині командування чехословацькими збройними силами не була випадковою. Цьому сприяли фронтовий досвід, серйозна фахова підготовка у вищих навчальних закладах та набута практика керівництва військами у повоєнний час.

На початку липня 1979 р. Василь Вальо зібрався у відпустку, здав усі справи в міністерстві – на руках мав санаторну путівку в Крим. Та відпочити не судилося. Дружина, яка відлучилася на якийсь час, повернувшись додому, знайшла Василя мертвим на підлозі. Лікарі констатували обширний інфаркт міокарду. Смерть настала миттєво.

Василь Вальо одружився у 1952 р. і прожив 27 років з дружиною Мілушою Бомбовою, у них народилося двоє синів. Михайло закінчив Московський інститут міжнародних відносин, став професійним дипломатом, а молодший Людвіг, що навчався в Карловому університеті в Празі, працює журналістом.

Після закінчення війни понад три тисячі закарпатців залишилися в лавах Чехословацької армії. Понад 240 стали офіцерами вищого рівня, з них: 8 генералів, понад 70 полковників, близько 120 підполковників, понад 40 майорів.

Серед відомих військових – вихідців із Закарпаття – генерал-полковник Василь Вальо; генерал-лейтенанти: Іван Дзямко, Михайло Кричфолуші та Степан Ремочевський; генерал-майори: Степан Бунзяк, Юлій Костович, Михайло Кодріш та Василь Кучерявий. Але найвищого, рангу досяг тільки Василь Вальо, якого смерть знайшла на 58-му році життя.

ВАСИЛЬ ПАГИРЯ

Джерельні приписи:

1. Вальо Василь Васильович // Реабілітовані історією. Закарпатська область : Кн. 1. / редкол. : І. М. Різак, О. Д. Довганич, О. В. Хланта [та ін.]. – Ужгород : Закарпаття, 2003. – С. 225.
2. Довганич, Омелян. Вальо Василь Васильович (1921–1979) / О. Довганич // Довганич, Омелян Дмитрович. Закарпатські добровольці : нариси з історії та бойового шляху / О. Д. Довганич. – Ужгород : Госпрозрахунк. РВВ упр. у справах преси та інформації, 1998. – С. 130-133.
3. Довганич, Омелян. Вальо Василь Васильович : [репрес., військ. діяч, генерал Чехословац. армії] / О. Довганич // Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 64 : портр. – Бібліогр. наприкінці ст.
4. Закарпатські втікачі в СРСР: через табори ГУЛАГу і Бузулук до рідних Карпат. 1939–1949: архів. док. і матеріали / упоряд. : О. М. Корсун, О. М. Пагіря ; передм. І. І. Качур. – Ужгород : Карпати, 2011. – 768 с. : фот. Зі змісту : [про В. В. Вальо]. – С. 340-341, 521, 561, 612.
5. Закарпатські втікачі в СРСР 1939-1941 : зб. архів. докум. і матер. / упоряд. : О. Д. Довганич, О. М. Корсун ; передм. М. Попович. – Ужгород : Закарпаття, 2008. – 416 с. Зі змісту : [про В. В. Вальо]. – С. 212-213, 369.
6. Керечанин, В. Генерал-полковник Вальо Василь Васильович / В. Керечанин // У вирі кривавої війни : уродженці Закарпаття генерали і офіцери чехослов. армії – у боротьбі з фашизмом / редкол. : В. М. Керечанин, О. Д. Довганич, Б. О. Гвардіонов [та ін.]. – Ужгород : Карпати, 2000. – С. 15-21.

7. Пагіря, Василь. Василь Вальо / В. Пагіря, Христо Роглев // Пагіря, Василь. Від Карпат – до Дніпра : нариси про закарпат. “киян” / В. Пагіря, Христо Роглев. – Ужгород : Патент, 1997. – С. 11-14 : портр.
8. Рубіш, Федір. Вальо Василь Васильович : [репрес. із с. Приборжавське Іршав. р-ну] / Ф. Рубіш, О. Довганич // Рубіш, Ф. Закарпатці під пресом сталінського свавілля / Федір Рубіш. – Мукачево : Карпат. вежа, 2009. – С. 36-40 : портр.

9. Довганич О. Листки зламаної гілки : [про В. В. Вальо] / О. Довганич // Новини Закарпаття. – 1995. – 19 верес. – С. 5.
10. Нитка, Василь. Його війна почалась у 1939-му : закарпатець В. Вальо дослужився до першого заст. міністра оборони Чехословаччини / В. Нитка // Голос України. – 2015. – 20 черв. – С. 10.
11. Нитка, Василь. Першого заступника міністра оборони ЧССР – вихідця з Закарпаття – радянський суд реабілітував лише 1990-го : [про В. Вальо] / В. Нитка // РІО. – 2015. – 8 трав. – С. 3.

КВІТЕНЬ: 25

ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ БАДЗЬО

**80-річчя від дня народження літературознавця,
громадського діяча, правозахисника (нар. 1936)**

Кожна нація сильна своїми героями. Кожен народ тримається на одиницях – відданих, аж до жертвовності. Для українців це – Пилип Орлик, Тарас Шевченко, Михайло Грушевський, Євген Маланюк, В'ячеслав Чорновіл, Василь Стус, Надія Савченко... Серед Великих Українців Закарпаття бачимо Августина Волошина, Вікентія Шандора, Маргарету Баботу, о. Івана Маргітіча, Івана Мирона, Юрія Бадзя... Це – наша слава і честь, це – наша совість і гордість. Це – запорука нашої непроминальності... Серед цієї достойної плеяди постать Юрія Бадзя – відомого українсько-го літературознавця, публіциста, громадсько-політичного діяча, учасника національно-демократичного руху в Україні від початку 1960-х років.

Юрій Васильович Бадзьо народився 25 квітня 1936 р. в селі Копинівці Мукачівського району Закарпатської області в багатодітній бідній малоземельній селянській родині. У 1953 р. закінчив середню школу в сусідньому Кальнику із золотою медаллю, а згодом з відзнакою – українське відділення філологічного факультету

Ужгородського державного університету (1953–1958 рр.). Три роки працював учителем у селах Драгиня та Копинівці, у 1960–1961 рр. був директором восьмирічної школи у селі Червеньово Мукачівського району Закарпатської області.

1961–1964 рр. – навчання в аспірантурі при Інституті літератури АН УРСР, де підготував дисертацію на тему “Критерій правди в оцінці літературно-художнього твору” (1964), мав публікації на її основі. Тому його було залишено в Інституті на посаді молодшого наукового співробітника. З перших місяців перебування в Києві Юрій Бадзьо веде активну наукову і громадську діяльність, публікує чимало масштабних літературознавчих статей, які отримали достойний відгук у пресі. Серед них “Дійсність і позиція письменника” – про роман Г. Тютюнника “Вир” (Дніпро. – 1963. – № 9), “Життя і художня правда” (Радянське літературознавство. – 1964. – № 6), “Земля і любов” – про роман М. Томчанина “Жменяки” (Дніпро. – 1966. – № 4), огляд кількох збірок закарпатських поетів “Важкий шлях до повноліття” (Дніпро. – 1968. – № 2. – Надрукована під псевдонімом), про прозу Є. Гуцала “Пора перших підсумків” (Вітчизна. – 1970. – № 1), про прозу В. Шевчука “Слабкість епічного мислення” (Вітчизна. – 1970. – № 6), рецензія на книгу В. Іванисенка “Народження стилю. Творча індивідуальність у поезії” (Українська мова і література в школі. – 1965. – № 9) та ін.

У 1961–1964 рр. Юрій Васильович Бадзьо стає активним членом Ради київського Клубу творчої молоді (КТМ) – першої в Україні організації національно-патріотичного напрямку періоду хрущовської “відлиги”, тобто він органічно вливається в потужну культурно-мистецьку течію шістдесятників і, за визначенням Світлани Йовенко, належав до тих, хто “ладен й готовий був за Україну піти на Голгофу: Левко Лук’яненко, Іван Світличний, Іван Дзюба, Євген Сверстюк, Василь Стус, брати Горині, Микола Руденко, Василь Овсієнко, подружжя Калинців, Валерій Марченко та ще жменька відважних”.

У 1964 р. одружився зі Світлоною Тихонівною Кириченко – відомою правозахисницею, як вона сама себе називала “дитиною київського асфальту”, філологом за фахом, жінкою, яка стала для нього не тільки коханою і матір’ю його дітей – сина Сергія і доньки Богдани, але й другом, соратником, радником, берегинєю, нахненницею, світлом, що осяває життя донині.

4 вересня 1965 р. під час прем’єри фільму “Тіні забутих предків” С. Параджанова у київському кінотеатрі “Україна” Юрій Бадзьо

взяв участь у публічному протесті проти політичних арештів української інтелігенції. На партійних зборах Інституту літератури з цього приводу слухали М. Коцюбинську і Ю. Бадзя. Юрій Васильович відстоював свою позицію, обґрунтовавши її як реакцію на нерівноправне становище українського народу. За це та за відмову зректися своїх переконань його виключили з партії і звільнили з роботи (“не пройшов за конкурсом”), поступово позбавивши можливості працювати не лише за фахом, але і в інтелектуальній сфері взагалі: його адміністративно переслідують, тривалий час не друкують. Працював літературним редактором у журналі для сліпих “Заклик”, згодом у видавництві “Молодь”, викладачем, коректором, але всюди тримали недовго. З 1974 р. до 1979 рр. – приймальник хліба в тресті “Київхлібторг”.

У 1971 Ю. В. Бадзьо звертається з листом до VI з'їзду Спілки письменників України (СПУ), в якому ставить питання про нерівноправне становище української культури в умовах національно-політичної несвободи, зокрема наголошує на провінційності і вторинності української суспільно-культурної атмосфери в умовах політичної заагажованості. У лютому 1972 р. як відповідь на нову хвилю політичних арештів почав писати трактат “Право жити”, тему якого було окреслено в підзаголовку назви відповідної книги: “Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму”. У цій монографії дано наукову критику інтернаціональної ідеології та політики КПРС: з позиції “демократичного соціалізму”, марксистської філософії та соціології. Суспільний лад “реального соціалізму” потрактовано як класово-антагоністичний, суспільно-політичну природу КПРС – як панівний соціальний клас, що протистоїть народові, безпосереднім виробникам матеріальних і духовних цінностей; було обґрунтовано утопічність ідеї комунізму, а також проголошено тезу про неминучість виходу України зі складу СРСР. За словами самого автора, ідея праці в тому, що “Радянський Союз як імперська тоталітарна держава забирає право на життя як у всієї України, так і в окремої людини”.

Перший варіант дослідження – 1400 сторінок рукописного тексту, на написання якого пішло п'ять років, – у 1977 р. був викрадений з квартири приятеля. Юрій Бадзьо переконаний, що це справа рук КГБ. Цей день став найчорнішим у його житті, бо перший варіант “Права жити” не відшукано й дотепер. Правозахисник знову розпочинає працювати над дослідженням. 3-4 лютого 1979 р. під час обшуку на його квартирі вилучено 450 сторінок другого

незакінченого варіанту “Права жити”. Потім писав “Право жити” втретє, а то і вчетверте. Завдяки дружині матеріали потрапили за кордон, їх передавала радіостанція “Свобода”. Крім того, вони вийшли окремою книжкою англійською і французькою мовами. Через 2 місяці, 23 квітня 1979 року Ю. Бадзя заарештували. Проте за час між обшуком і арештом він встиг написати “Відкритого листа Президії Верховної Ради СРСР і ЦК КПРС”, а також “Відкритого листа українським і російським історикам”, у яких коротко виклав основні ідеї монографії “Права жити” та наголосив на тотальній фальсифікації української історії радянською історіографією. Обидва листи невдовзі було опубліковано за кордоном, вони вийшли окремими брошурами кількома іноземними мовами, неодноразово транслиювалися на Україну в програмах радіо “Свобода”.

19-21 грудня 1979 р. відбувся суд над Бадзьом, на який не допустили нікого, крім “спецпубліки”. Арештованому інкримінували рукопис “Права жити”, зберігання і розповсюдження виданої у Львові в 1937 р. “Програми асиміляції українців і білорусів у Польщі”, машинопис М. Руденка “Економічні монологи”, виступи на партзборах у 1965 р. з приводу протестів проти репресій. Ю. Бадзьо винним себе у вчиненні злочину не визнав, дружина його, Світлана Кириченко, відмовилася давати будь-які покази. Засуджений Київським міським судом за ст. 62 ч. 1 КК УРСР на максимальний термін – 7 років таборів суворого режиму і 5 років заслання. Верховний суд УРСР залишив вирок у силі. 21 березня 1980 року прибув етапом у табір ЖХ-385/3-5, села Барашево у Мордовії.

Тут, у таборі, він продовжує політичну боротьбу, бере активну участь у політичному табірному страйку під час Московської Олімпіади, голодує, пише гострополітичні листи та заяви до різних державних інституцій з критикою влади, яку закликає до радикальної демократизації в країні.

Того ж 1979 р. виходять із таборів арештовані 1972-го друзі. До Києва повертається Василь Стус. Про дев'ять місяців Стусової київської “волі” Світлана Кириченко напише спогади вже в 90-х (“Птах піднебесний”, журнал “Дніпро”). Свідчить Валерій Кравченко, голова громадської організації “За реабілітацію “Першотравневої двійки””: “Травень 1980 р. – новий арешт Василя Стуса. У жовтні – суд. Світлану Тихонівну викликають свідком. Вона приходить, але свідчити відмовляється. Погрожували арештом – і таки порушили проти неї карну справу, судили. Бо не могли пробачити кинуту нею в обличчя суддям фразу: “Я буду свідчити на тому суді, де Василь

сидітиме на вашому місці, а ви – на його”. Дужі охоронці брутально витягували її з судового залу, коли Стус підвівся й приклав руку до грудей: “Дякую, Світлано”. Останній її погляд на нього, останні його слова до неї”.

За відмову свідчити на суді Світлану Тихонівну засудили до примусових робіт. Присуд цей відпрацювала чорноробом на картонажній фабриці. Писала Стусові і до уральського табору. Та листи до нього і від нього не проривалися, лише деякі до його рідних.

У липні 1980 р. на Заході опублікований протест Ю. Бадзя проти введення радянських військ в Афганістан. У західній пресі час від часу публікувалися й інші його заяви. Історія таких публікацій часто ставала детективною. Згадує С. Кириченко: “Ця заява потрапила до мене через рік після її подання. У січні 1984-го на порозі нашої квартири в Києві незнайомець притишено назвався – Анастасіус. Я згадала: на особистому побаченні у Барашівському таборі (травень 1983-го) Юрко назвав це ім’я: “Ще один гарний чоловік виходить із табору – Анастасіус Януліс...” Тоді ж, на побаченні, він розповів про свою нову політичну заяву – до 50-річчя голоду, – переказав її зміст. Януліс не затримувався. Я відразу розкрила залишений ним тюбик зубної пасти, обмила поліетиленовий балончик, що випав із нього. Так і є – Юрковим почерком його заява. Швиденько – перекласти російською (через Москву матеріали на Захід ідуть тільки російською), виготовити ще один балончик: Богдана, наша донька, має кілька днів шкільних канікул, завезе його до Харкова; харків’янка Олена Анцупова (її чоловік, історик Євген Анцупов – барашівець із 1981-го) переправить до Москви – сама або через подругу, дружину відомого в західних колах дисидента-психіатра (і теж багаторічного в’язня) Анатолія Карягіна, у Галини є виходи на західних кореспондентів. Усе сталося швидко і без збоїв: ближче до літа 84-го Юркова заява прозвучала по українській “Свободі””. Сьогодні зміст заяви зрозумілий і не викликає застережень. А тоді, у 1984 р. для влади він звучав занадто загрозливо, адже це був час, коли про голод на Україні не можна було згадувати, не те що стверджувати, що відбувся голодомор. “Опубліковані останніми роками матеріали, – згадує далі дружина Ю. Бадзя, – Ст. Кульчицького, Дж. Мейса, збірник документів визначної діячки українського жіночого руху Мілени Рудницької (Львів, 1998) засвідчують: у Радянському Союзі саме поняття “голод 33-го” було табуйоване (ось чому так лютився Юрків слідчий, коли мова на моїх допитах торкалася голоду!) “Не було ніякого голоду!

Мали місце “продовольчі труднощі на початку 30-х років”, – саме так дозволила собі означити “явище” партійно-державна українська влада 1983 року, коли на Заході теж почала руйнуватися піввікова стіна кон’юнктурного замовчування і українознавчі центри США та Канади уперше змогли провести наукову конференцію з проблем голодомору. Минуло ще кілька років, поки в ювілейній доповіді В. Щербицького (1987) уперше, уже в розпал горбачовської перебудови, було вимовлено слово “голод”. Заява Ю. Бадзя, адресована голові Президії ВР УРСР О. Ватченкові, – не просто нагадування “політичному керівництву Республіки”, а чітка політична оцінка державного злочину проти українського народу. Бадзьо виконував свій громадянський обов’язок і моральну заповідь – не перемовчувати злочини”.

Звичайно, друзі, скажімо, Євген Сверстюк, який пару місяців тому повернувся після 12 років ув’язнення до Києва, застерігав Світлану і Юрія від публікацій таких різких заяв, адже можна додати собі нових п’ятнадцять років тюрми (приклад Валерія Марченка перед очима), але ж, як казав Василь Стус, долі не обирають... У цих питаннях Світлана з чоловіком були одностайними: світ повинен чути голос з України... У 2000 р. д-р Олександр Скоп привіз з Америки газету “Українські вісті” за 23 вересня 1984 р., де на всю ширину першої сторінки заголовок великими літерами: “Юрій Бадзьо. Влада відповідальна за голод в Україні. Голові Президії Верховної Ради УРСР Олексієві Федосійовичу Ватченкові”. Нагадуємо, текст написаний Юрієм Васильовичем у 1983 р.: “Зважаючи на офіційне, ще й нині, ставлення до події, про яку йтиметься далі, вважаю своїм громадянським обов’язком нагадати Вам і в Вашій особі всьому політичному керівництву Республіки, що наш народ п’ятдесят років тому пережив чи не найстрашнішу трагедію у своїй історії – голод 1933 року. Існує думка, що внаслідок голоду загинуло шість-вісім мільйонів українців. Кажу “існує думка”, бо в радянській літературі як науковій, так і публіцистичній, даних про це немає. Більше того, у нашому суспільному житті цю масштабну історичну подію оточено глухою мовчанкою вже протягом півстоліття; на неї накладено політичне табу. Це вищою мірою аморально й потворно – забувати невинно загиблих, убивати в народі пам’ять про пережите, затирати в його історії цілі сторінки. Безперечно, голод 1933 р. в Україні має виразне політичне забарвлення. І саме тому державна влада не повинна мовчати. В іншому разі вона бере на себе повну політичну відповідальність за події. Звернімо увагу,

що для “розсекречення” голоду 1933 р. політична логіка формально не стоїть на перешкоді, адже сталінізм, справжнього винуватця трагедії, офіційно засуджено. Закликаю Президію Верховної Ради Української РСР перейнятися почуттям морального обов’язку, вшанувавши нарешті, уперше за півстоліття, пам’ять мільйонів трагічно загиблих невинних людей. Пропоную прийняти ухвалу на державному рівні: навесні, наприклад, у березні, у пам’ять жертв голоду провести Всеукраїнський вечір жалоби, один із днів цього місяця, скажімо, третю неділю березня, проголосити Днем національної жалоби і відзначати його щорічно; спорудити пам’ятник у сільській місцевості, яка найбільше постраждала від голоду; забезпечити наукове дослідження події, гідної також високого мистецького втілення. Публічне відзначення трагедії 1933 року було б не лише виявленням морального почуття й політичного розуму. Воно означало б, що сучасне керівництво Республіки дійсно відмежовується від політики сталінізму і несе відповідальність перед українським народом за його історичну пам’ять – надійну опору нашого майбутнього. 22 січня 1983 року Мордовія, політтабір”.

Зрозуміло, що за подібні дії влада неодноразово позбавляла Ю. Бадзя побачень з ріднею, його саджали в карцер, переслідували дружину і дітей. За час перебування правозахисника в неволі його дружину С. Кириченко (у 60-х роках співробітницю академічних інститутів літератури і філософії) 11 разів звільняли з роботи, навіть з посад поштарки і прибиральниці; у 1983 на комсомольських зборах виключили з комсомолу сина Сергія, улаштувавши над ним ганебне судилище, де вимагали зректися батьків.

З 1986 р. Ю. В. Бадзьо на засланні в селі Хандига (Якутія). Усі ці роки, як колись дружини репресованих в 30-их роках ХХ ст., з ним була його вірна дружина Світлана Тихонівна, яка разом з донькою (син служив в армії) допомагала чоловікові пережити всі негаразди, провокації, знущання моральні і фізичні. А умови проживання в гуртожитку, до прикладу, були вкрай важкими. Згадує Валерій Кравченко, голова громадської організації “За реабілітацію “Першотравневої двійки””: “1986 рік, сім років позаду, Юрія Васильовича етапують у східну Якутію на заслання. Дружина з донькою (син – в армії), не гаючи й дня, вилітає до нього і залишається поряд. Самовіддано – аж до його звільнення у грудні 1988 року.

Йї і тут, у далекій якутській Хандизі, “дозволяють” працювати тільки прибиральницею (брали – з таким дипломом – і коректором

до районної газети, і бібліотекарем, та недремне око не спало – негайно звільняли). Двічі звільняли і з посади прибиральниці. Юрій працював прибиральником величезних автогаражів, засланця тримали під постійним наглядом, влаштовували різні провокації. Крім того, на засланні за місцем відбування покарання мешкають у робітничому гуртожитку, що також є випробуванням, бо оточення там специфічне.

“Уявіть собі, – колись розповідала мені Світлана Тихонівна, – гуртожиток, кімната, один із мешканців на ліжку Юрка колотить банку з клеєм БФ, видобуваючи з клею “пальне”. Однак після приїзду сім’ї Бадзів уже відселилися окремо, і після роботи засланий має відносний душевний комфорт, відпочинок.

Випробування й провокації витримали до кінця. Хоча для неї – давнього гіпертоніка зі спазмами мозкових судин, якутський клімат був згубним. Знала про це...”

1987 р. під час “горбачовської перебудови”, коли влада почала звільняти політв’язнів, які самі просили про таке звільнення, Ю. Бадзьо відмовився написати покаяльну заяву. Під тиском зарубіжних політичних чинників та громадськості, а також завдяки реформістському курсу влади на чолі з М. Горбачовим 9 грудня 1988 р. Юрій Васильович Бадзьо вийшов на волю з ініціативи влади. Разом з Левком Лук’яненком він – один з останніх політичних в’язнів Радянського Союзу.

У січні 1989 р. разом з дружиною прибуває до Києва й цілеспрямовано включається в політичне й громадське життя держави. У численних інтерв’ю і статтях колишній політв’язень аналізує політичну ситуацію в Україні, виступає на мітингах. Юрій Васильович у 1989–1990 рр. працює завідувачем відділу Товариства української мови імені Т. Шевченка; у 1990–1992 рр. з одностумцями творить першу партію, альтернативну КПРС, пише “Маніфест Демократичної партії України”, на установчому з’їзді партії його обирають головою. Світлана Тихонівна і тут поряд із чоловіком, працює в секретаріаті ДемПУ. І хоч далися в знаки попередні життєві “негаразди” – невдовзі отримує важкий інсульт, параліч, стає інвалідом І групи, та виживає завдяки жертковному доглядові чоловіка Юрія Васильовича, Світлана Тихонівна дописує великі спогади, українську сагу, про їхні 60-90-ті роки, про друзів – “Люди не зі страху” – історичного масштабу унікальні свідчення про себе та епоху, про відомі провідні постаті новітньої доби нашого націо-

нального пробудження, про десятки рядових творців суспільних обставин (вийшли друком у Києві 2013 року). За ці спогади Світлана Кириченко стала лауреатом премії “Шістдесятники”.

На II з'їзді ДемПУ Ю. Бадзьо знімає свою кандидатуру, щоб повернутися до наукової діяльності, перерваної 30 років тому. З червня 1993 р. Ю. Бадзьо працює науковим редактором в Інституті філософії НАН України. Його політико-ідеологічні розробки – глибинний аналіз історичних процесів, інтелектуальне опанування дійсності – добре відомі українському читачеві. Статтю “Думки проти течії” (1994 р.) було надруковано спочатку газетою “Літературна Україна”, незабаром видано окремою брошурою 50-тисячним накладом; далі виходили збірки статей “Національна ідея і національне питання”, “Підпільна нація”, “Український вибір”. З 1996 р. Ю. В. Бадзьо – член Національної спілки письменників України. Після проголошення незалежності України влада повернула Ю. Бадзьо вилучений у 1979 р. рукопис політичної праці “Право жити”. У 1996 р. вона вийшла окремою монографією, 1999 р. за цю книжку автору присуджена премія Фондації Омеляна і Тетяни Антоновичів. 26 листопада 2006 року нагороджений орденом “За заслуги” III ступеня, а 16 січня 2009 р. – II ступеня.

Подружжя Юрія Васильовича Бадзя та Світлани Тихонівни Кириченко і сьогодні активно виступає з аналітичними статтями на політичні теми. Юрій Васильович бачить нині два пріоритети українських патріотичних сил:

“1) поставити перед суспільством українське питання як не вирішене – ні теоретично, ні практично; країна в стані окупації, народ – на становищі національної меншини, і політично, і в просторі культури;

2) на цій основі консолідуватися усім ідейно та морально здоривим силам суспільства – понад національною та соціальною самовизначеністю людей (зараз модно називати це іншомовним словом – ідентичністю). Маючи за аксіому таке: національно-визвольний рух триває, але сьогодні, в умовах нової епохи, він іще тільки в зародку, навіть не усвідомив, що проблема існує. Поставити питання і самим узятися за його вирішення – теоретично і практично. Тільки так сформується нова, позитивна, якість країни – Особистість людини та Особистість народу, народу-нації. Справедлива й надійна основа належного впорядкування суспільства, утвердження моралі і творчих інтенцій (спрямувань) людини”.

І пам'ятаймо прикінцеві слова п'ятого розділу монографії “Права жити” Юрія Бадзя: “Ми переможемо. Але за однієї умови: якщо усвідомимо, що ніякі об'єктивні сили не створять нам гідне майбутнє за нас, що тільки наша воля до свободи буде вирішальною. Отож справа за нами”.

НАТАЛІЯ РЕБРИК

Джерельні приписи:

1. Бадзьо, Ю. Бойові генерали, сивоусі парубки з української вулиці і троянська кобила історичного процесу : деякі політико-філос. особливості процесу становлення укр. нації в умовах Незалежності / Юрій Бадзьо. – К., 2010. – 151 с. – (Бібліотека політичної партії "Наша Україна").
2. Бадзьо, Ю. Влада – опозиція – держава в Україні сьогодні / Ю. Бадзьо ; вступ. слово О. Зінкевич. – К. : Смолоскип, 1994. – 28 с.
3. Бадзьо, Ю. Національна ідея і національне питання. – К., 2000. – 52 с.
4. Бадзьо, Ю. Підпільна нація. Нове завоювання України : статті / Ю. Бадзьо ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – К. : МАУП, 2003. – 104 с.
5. Бадзьо, Ю. Український вибір / Ю. Бадзьо. – К. : Смолоскип, 2004. – 54 с.
6. Badzio, Y. Etat de Siege ou une Nation en Peril / Y. Badzio ; передм. Л. Плюща. – Париж : P.I.U.F., 1982. – 108 с. – Текст франц. мовою.

7. Бадзьо, Ю. Відкритий лист до Президії Верховної Ради Союзу РСР та Центрального Комітету КППС / Ю. Бадзьо. – Нью-Йорк : Вид. Закордон. представництва Укр. громад. групи сприяння виконанню Гельсін. угод, 1980. – 64 с.
8. Бадзьо, Ю. Відкритий лист до російських та українських істориків / Ю. Бадзьо // Сучасність. – 1980. – Ч. 11. – С. 128-154.
9. Badzio, Y. Protest aus Kiev gegen Menschenrechtsverletzungen. Ein sovietischer Wissenschaftler berichtet / Y. Badzio. – München, 1981. – 48 с. – Текст нім. мовою.
10. Badzio, Y. The National Rights Issue in Ukraine (Звернення до ВР СРСР, іноземних комуністичних партій, демократичного суспільства світу) / Y. Badzio // Smoloskyp. – 1979. – № 4. – С. 1, 4, 10, 11. – Текст англ. мовою.

11. Бадзьо, Ю. Еволюція чи революція / Ю. Бадзьо // “До новітнього українського світогляду і стратегії”. – К. : Економіка і право, 2002. – С. 53-57.
12. Бадзьо, Ю. Історія застерігає : передм. / Ю. Бадзьо // Костюк, Г. Сталінізм в Україні : генеза і наслідки. – К. : Смолоскип, 1995. – С. 9-24.
13. Бадзьо, Ю. Право жити: Україна в складі СРСР. Людина в системі тоталітарного соціалізму / Ю. Бадзьо. – К. : Таксон, 1996. – 400 с.

14. Бадзьо, Ю. Дійсність і позиція письменника / Ю. Бадзьо // Дніпро. – 1963. – № 9. – С. 136-144.
15. Бадзьо, Ю. Пора перших підсумків / Ю. Бадзьо // Вітчизна. – 1970 – № 1. – С. 159-167.

16. Навколо справи Ю. Бадзя // Український вісник. – 1987. – Вип. 7, 8, 9-19. – С. 278-279.
17. Світлична, Н. Справа Ю. Бадзя як барометр демократизації в СРСР / Н. Світлична // Сучасність. – 1982. – Ч. 1. – С. 106-115.
18. Советська дійсність і позиція Ю. Бадзя // Свобода. – 1985. – 5 жовт.
19. Юрій Бадзьо про перебудову // Українське слово. – 1988. – 18 верес.
20. Юрій Бадзьо протестує проти поневолення України // Свобода. – 1982. – 11 лют.

КВІТЕНЬ: 28

ЗОЛТАН ЗОЛТАНОВИЧ ТОРИЧ

70-річчя від дня народження
кандидата фізико-математичних наук,
старшого наукового співробітника, ученого секретаря
Інституту електронної фізики НАН України (нар. 1946)

Золтан Торич народився 28 квітня 1946 р. у м. Тячів у родині селян. У 1953 р. пішов у перший клас Тячівської СШ № 3 з угорською мовою навчання. Сьомий клас почав у Тячівській СШ № 2 з російською мовою навчання. Цю школу закінчив у 1964 р. зі срібною медаллю. У 1964 р. на районних олімпіадах з математики і хімії зайняв перше місце, також був учасником обласних олімпіад із цих же предметів та фізики.

У 1964 поступив на фізико-математичний факультет (згодом – фізичний) Ужгородського державного університету, наукою почав займатися на кафедрі теоретичної фізики. Навикам теоретичних досліджень вчив його доктор фізико-математичних наук, проф. Ю. М. Ломсадзе. Ще студентом п'ятого курсу разом зі В. І. Сабовим був автором статті в центральному ядерному журналі СРСР “Ядерная фізика”. Останні два роки навчання в університеті був Ленінським стипендіатом. Університет закінчив у червні 1969 р. з червоним дипломом, за фахом “фізик, вчитель фізики”.

Науковий шлях почав на кафедрі квантової електроніки на посаді інженера. Після служби в армії був прийнятий на роботу в створений в Ужгороді у січні 1970 р. відділ теорії адронів Інституту теоретичної фізики АН УРСР. Спочатку працював стажером-дослідником, а згодом – молодшим науковим співробітником. Продовжив почати в університеті дослідження в теорії елементарних частинок із застосуванням нелінійних групових симетрій. На основі комбінованого методу порушень симетрії вивчав розсіяння, фотонародження та розпади частинок. Результати досліджень стали матеріалом його кандидатської дисертації “Порушення і наслідки нелінійної кіральної $SU(3) \times SU(3)$ -динаміки”, яку захистив у березні 1978 р. в спеціалізованій вченій раді Інституту теоретичної фізики АН УРСР. Керівником дисертації був проф. Ю. М. Ломсадзе.

З 1979 р. працював в Ужгородському відділенні Інституту ядерних досліджень АН УРСР. Відділення було створено на базі двох ужгородських відділів: відділу теорії адронів та організованого ще у вересні 1969 р. відділу фотоядерних процесів ІЯД АН УРСР. Значним розвитком відділення став 1981 р., коли до нього перейшла численна група науковців УЖДУ, очолювана проф. І. П. Запісочним, який створив ще два нових відділи і лабораторію. Золтан Торич працював у відділенні на посадах молодшого наукового і наукового співробітника у відділі теорії елементарних взаємодій до 1992 року. Тут він включився в ядерну тематику і виконував спочатку дослідження з опису розсіяння нейтронів на протонах у моделі резонуючих груп в ядрі, пізніше вивчав ізомерні відношення важких ядер в рамках статистичної моделі. Результати досліджень у співавторстві опублікував як статті в наукових журналах, збірниках матеріалів конференцій, препринтах (швидка публікація).

У 1992 р. на базі відділення був створений Інститут електронної фізики АН України. З. З. Торич працює в інституті на посаді вченого секретаря і надалі займаючись науковими пошуками. У 1995 р. Вищою атестаційною комісією України йому присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника.

У 90-х роках минулого століття він досліджував так звані нелієвські симетрії рівнянь Максвелла. Знайшов їх нові симетрії та нові закони збереження, які відповідали цим симетріям. Ці результати у співавторстві опубліковані в престижних журналах України, Росії, західних країн, збірниках, препринтах.

У нашому столітті його наукові інтереси перекинулись у

високоенергетичну фізику елементарних частинок. Разом з колегами, в т. ч. з інших наукових установ, досліджував різні моделі для опису протон-протонного і антипротон-протонного розсіювань аж до енергій (14 тераелектронвольт) Великого адронного колайдера (Женева, Швейцарія, запущено в 2008 р.) Ці результати також представлені у друку в наукових виданнях.

За здобутки в науці та роботі він нагороджений медаллю “За розвиток регіону” Закарпатської обласної ради і Закарпатської обласної адміністрації, їх почесними грамотами, Почесною грамотою Президії НАН України. З. З. Торич є членом Закарпатського угорськомовного наукового товариства з дня заснування (1993 р.), іноземним членом громадської колегії Угорської АН. Має 60 опублікованих наукових праць.

МИХАЙЛО ГАЙСАК

Джерельні приписи:

1. Сабо, В. И. Некоторые следствия киральной $U(3) \times U(3)$ -динамики для векторных и аксиально-векторных резонансов / В. И. Сабо, З. З. Торич // Ядерная физика. – Т. 10. – 1969. – Вып. 2. – С. 378-380. – Текст рос. мовою.
2. Торич, З. З. Длины рассеяний в нелинейной киральной $SU(3) \times SU(3)$ -динамике с модифицированным мультиплетным нарушением / З. З. Торич // Украинский физический журнал. – Т. 19. – 1974. – № 1. – С. 134-140. – Текст рос. мовою.
3. Торич, З. З. Современный статус теоремы Померанчука и гипотезы Померанчука-Окуня. I. / З. З. Торич, Ю. М. Ломсадзе // Известия ВУЗов. Серия : Физика. – 1981. – № 5. – С. 82-87. – Текст рос. мовою.
4. Krivsky, I. Yu. A covariant form for the complete set of first-order electromagnetic conservation laws / I. Yu. Krivsky, V. M. Simulik, Z. Z. Torich // Physics Letters, B 320. – 1994. – № 1-2. – С. 96-98. – Текст англ. мовою.
5. Krivsky, I. Yu. Nongeometric Poincaré Invariance of Curl-Subsystem of Maxwell Equations for the Free Fields and Conservation Laws / I. Yu. Krivsky, V. M. Simulik, Z. Z. Torich // Heavy Ion Physics. – 2000. – V. 11. – № 1-2. – С. 43-47. – Текст англ. мовою.
6. Predictions for high-energy pp and antipp scattering from a finite sum of gluon ladders / R. Fiore, L. Jenkovszky, E. Kuraev, A. Lengyel, and Z. Tarics // Physical Review D. – 2010. – V. 81. – P. 056001. – Текст англ. мовою.

МАР'ЯН ІВАНОВИЧ ДОЛІШНІЙ

80-річчя від дня народження доктора економічних наук,
професора УжНУ, академіка НАН України,
заслуженого діяча науки і техніки України (нар. 1936)

Писати про М. І. Долішнього місія, з одного боку, почесна, а з другого – дуже відповідальна, адже це була перед нами непересічна особистість, видатний вчений, крупний організатор економічної науки, керівник інституту, носій української державницької ідеї, патріот, вірний син своєї батьківщини, який має незаперечні заслуги перед своїм народом.

Історична пам'ять повертає нас до 1980 р., коли відбулася перша зустріч з професором, а відтак академіком НАН України М. І. Долішнім. З його власної ініціативи та завдяки неприродним зусиллям йому вдалося вперше організувати зустріч вчених Львівського відділення інституту економіки з партійно-господарським активом Закарпатської області, на якій він протягом майже години аргументовано переконував керівництво області в тому, що подальший соціально-економічний розвиток Закарпаття неминуче пов'язаний з розвитком науки. Тоді чітко простежувалася його вихідна позиція – йти до аналізу економіки не від букви, а від реального життя, ув'язуючи теорію з практикою. У числі перших вчених-економістів М. І. Долішній чітко окреслив пріоритетні сфери розвитку економіки регіону, наявні ресурси та можливості їх ефективного застосування, необхідність розробки цільових комплексних програм по ключових проблемах соціального розвитку області та підготовку науковців із числа перспективних місцевих кадрів. Не є таємницею, що багато хто із тоді присутніх партійних та господарських працівників мало вірили у можливість вирішення окресленого кола проблем. Однак життя розпорядилося по-іншому. Переломною віхою стало проведення в 1982 р. в м. Ужгороді науково-практичної конференції з проблеми розвитку рекреації. У своїй доповіді він неодноразово акцентував на тому, що розвиток рекреаційної індустрії в області не має альтернативи, оскільки саме тут регіон може реалізувати для себе абсолютні і порівняльні переваги, вирішити проблему

зайнятості сільського населення, що покращить життя горян. Сьогодні підтвердило цю істину.

За ініціативи М. І. Долішнього було розроблено ряд важливих для регіону цільових комплексних програм, які відіграли важливу роль у подальшому розвитку області. Він один із перших ініціював створення в області і забезпечив науковий супровід вільної економічної зони, яка сьогодні функціонує. У 1999 р. за його безпосередньої участі було укладено угоду між мерією Ужгорода та інститутом регіональних досліджень про наукове забезпечення реструктуризації економіки міста. У цьому ж році вперше в історії Закарпаття за його наполегливих зусиль в м. Ужгороді відбулося виїзне засідання секції економіки НАН України, яке багато в чому в подальшому визначило стратегію економічного розвитку області.

Знання і думки М. І. Долішнього були спрямовані на формування ефективної моделі транскордонного співробітництва Закарпаття з сусідніми країнами, виведення із депресивного стану окремих гірських населених пунктів, забезпечення наукових підходів до регулювання масштабної трудової міграції, формування ефективних механізмів адаптації регіонального господарства до ринкових умов господарювання.

Розуміючи, що вирішення складних економічних завдань неможливе без наукового супроводу, М. І. Долішній у складних умовах проводив титанічну роботу по відкриттю в області центру соціально-економічних досліджень, який успішно функціонує і нині. Не менш плідною була його діяльність на ниві підготовки для області наукових кадрів. Під його безпосереднім керівництвом захистили докторські дисертації і стали відомими вченими професори М. Бойко, М. Лендел, М. Пітюлич, В. Мікловда, якого у 2002 р. обрано член-кореспондентом НАН України. Всі вони з гордістю вважають себе його учнями. М. І. Долішній за своє життя підготував для області більше 20 кандидатів наук, домігся відкриття на економічному факультеті спеціалізованої ради по захисту кандидатських дисертацій, був членом редакційної колегії наукового вісника Ужгородського національного університету, тісно співпрацював з науковими закладами області.

Діяльність М. І. Долішнього припала на епоху бурхливих змін, які, звичайно, не могли не вплинути на органічно прита-

манні йому духовні засади і принципи, які він примножував і збагачував протягом всього свого життя і щиро ділився ними зі своїми учнями та послідовниками.

ВАСИЛЬ МІКЛОВДА
МИХАЙЛО ПІТЮЛИЧ

Джерельні приписи:

1. Долішній, Мар'ян Іванович. Регіональна політика на рубежі XX–XXI століть : нові пріоритети : монографія / М. І. Долішній ; НАН України, Ін-т регіон. дослід. – К. : Наук. думка, 2006. – 512 с. : табл.

2. Долішній, М. Актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів України : громад.-політ. літ. / М. Долішній // Регіон. економіка. – 2005. – № 2. – С. 7-15.
3. Долішній, М. Актуальні завдання регіональної політики в сучасних умовах / М. Долішній // Регіон. економіка. – 2004. – № 3. – С. 16-32.
4. Долішній, М. Глобалізація та її регіональні виміри / М. Долішній, У. Садова, Л. Семів // Регіон. економіка. – 2002. – № 3. – С. 7-24.
5. Долішній, М. Деякі підходи до розв'язання проблем удосконалення адміністративно-територіального устрою України : громад.-політ. літ. / М. Долішній, Л. Шевчук // Економіка України. – 2006. – № 11. – С. 4-11.
6. Долішній, М. Організаційно-економічні напрямки активізації інноваційної діяльності в Україні: регіональні аспекти / М. Долішній, Є. С. Ішук // Регіон. економіка. – 2004. – № 1. – С. 48-54.
7. Долішній, М. Основи регіоналізації і концептуальний підхід / М. Долішній // Регіон. економіка. – 2003. – № 3. – С. 7-17.
8. Долішній, М. Підприємництво в соціальній сфері як передумова формування експортоорієнтованої економічної політики : громад.-політ. літ. / М. Долішній, В. Куценко // Економіка України. – 2006. – № 8. – С. 10-18.
9. Долішній, М. Проблеми та перспективи підтримки банками розвитку економіки регіонів : громад.-політ. літ. / М. Долішній, О. Другов // Економіка України. – 2005. – № 9. – С. 4-11.

10. Мацола, В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України : навч. вид. / В. І. Мацола ; ред. М. І. Долішній ; Ін-т регіон. дослідж. НАН Укр. – Львів, 1997. – 259 с.
11. Мікловда, Василь Петрович. Ринкова трансформація економіки регіону : (на матеріалах Закарпат. обл.) / В. П. Мікловда ; відп. ред. М. І. Долішній. – Ужгород : Карпати, 2000. – 185 с. : табл.

12. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – Вип. 11 / М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т ; голов. ред. В. П. Мікловда ; редкол. М. І. Долішній [та ін.]. – Ужгород : Ліра, 2002. – 216 с.
13. Регіональна політика та механізми її реалізації / М. І. Долішній, С. М. Злупко, С. Й. Вовканич [та ін.] ; за ред. М. І. Долішнього. – К. : Наук. думка, 2003. – 504 с.

14. Злупко, Степан Миколайович. Шлях до великої науки : (про наук. діяльність акад. НАН України М. І. Долішнього) / С. М. Злупко ; Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2005. – 160 с. : фот. кольор. – Бібліогр. у підрядк. прим.

15. Долішній Мар'ян Іванович // Наукова еліта Закарпаття: доктори наук, професори Ужгородського національного університету / редкол. : М. М. Вегеш, Л. О. Белей, О. Г. Сливка [та ін.]. – [Б. м. : б. и.], 2005. – С. 50-51 : портр.
16. Шаров, Ігор. Долішній Мар'ян Іванович (1936 р. н.) : вчений-економіст, організатор науки / І. Шаров // Шаров, І. Вчені України : 100 видатних імен. – К. : АртЕк, 2006. – С. 119-126 : фот.

17. Вшанування пам'яті академіка Мар'яна Долішнього // Регіон. економіка. – 2011. – № 2. – С. 172-174.
18. Талановитий учений-економіст, організатор економічної науки : (до 70-річчя від дня народж. акад. НАН України М. І. Долішнього) // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 5. – С. 173-174.

ТРАВЕНЬ: 30

ІВАН ПЕТРОВИЧ МЕГЕЛА

**70-річчя від дня народження доктора філологічних наук,
професора Київського національного університету
ім. Т. Шевченка, академік АН Вищої школи України
(нар. 1946)**

Іван Петрович Мегела народився 30 травня 1946 р. в с. Малий Березний, Великоберезнянського району, в сім'ї військовослужбовця Петра Петровича Мегели (1914–1997) і працівниці торгівлі Юлії Василівни Цапулич (1924–1984). У шкільні роки серйозний і дис-

циплінований хлопчик однаково цікавився, як гуманітарними предметами (літературою, історією), так і природничими (зокрема, був призером обласних олімпіад з математики), малював прегарні акварельні пейзажі, грав на кларнеті у самодіяльному оркестрі, мав І-й спортивний розряд з футболу. Із відмінним атестатом зрілості Іван Мегела став студентом факультету іноземних мов Ужгородського університету (спеціальність – німецька мова та література). На старших курсах він суміщав навчання з працею гідом-перекладачем обласного молодіжного туристичного агентства “Супутник”. Розпочавши наукову роботу в галузі діалектології німецькомовних мешканців Закарпаття, свою дипломну працю він присвятив темі “загубленого” покоління у зарубіжній літературі (1969). Вступаючи до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, Іван Мегела подав реферат “Художні особливості роману “Війна з саламандрами” Карела Чапека”, але захопився угорською літературою і став писати кандидатську дисертацію “Угорські революційні письменники 20-30-х рр. XX ст. та радянська література. До питання угорсько-радянських літературних взаємин” (під керівництвом академіка Г. Д. Вєрвеса (1920–2000)), яку успішно захистив у 1974 р. Працюючи до 1990 р. у відділі літератур Південно-Східної Європи, Іван Петрович з 1970 р. регулярно друкується у вітчизняній періодиці, а з 1979 – і в угорській. Одна за одною з’являються на світ його монографії, присвячені як літературному процесу в Угорщині, так і його окремим представникам – від класиків до сучасних молодих авторів. Його монографії і статті про творчість Жигмонда Моріца (1879–1942) та Ласло Немеша (1901–1975) були високо оцінені як місцевою так і угорською критикою.

З 1990 р. І. Мегела – на педагогічній роботі. Викладач, а з 1992 р. завідувач кафедри Інституту театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. У 1994 р. він блискуче захищає докторську дисертацію на тему “Угорський реалістичний роман 1920–1930-х рр.: проблематика, структура, оповідні рівні” і заслужено визнається метром вітчизняної і світової унгаристики. Значну роль у цьому відіграла і перекладацька діяльність вченого. Його дебютом у цій царині став переклад повісті-казки Ференца Мора “Чарівний козушок” (К.: Веселка, 1975). З того часу він є прекрасним популяризатором угорської літератури (в його здобутку – твори більш як 20 авторів), а також німецької і чеської.

Саме за цю працю його було прийнято у Спілку письменників України, куди його порекомендували 1987 р. Іван Білик, Дмитро Павличко і Ласло Балла. За вагомий внесок у розвиток угорської культури уряд Угорщини нагородив І. П. Мегелу медалю “*Pre Cultura Hungarica*” та почесною грамотою, а Міжнародне товариство з угорської філології обрало його членом виконавчого комітету (1991).

Значним є творчий доробок І. П. Мегели і в галузі германістики. Блискучий знавець німецької мови, статтею 1994 р. про Гуго фон Гофмансталя він розпочав дослідження німецькомовних літератур, культурного і громадсько-політичного життя Німеччини, Австрії і Швейцарії. Вони широко представлені як в лекційних курсах професора І. Мегели, так і в його літературознавчих збірках. Йому належать переклади творів А. Шніцлера (за які у 2004 р. він отримав премію канцлера Австрії), Одона фон Горвата, Г. Бьолля та ін. Він є науковим консультантом австрійської бібліотеки ЦНБ НАНУ ім. В. Вернадського, з науковим співробітником якої М. А. Воробеем вони уклали антологію австрійської прози початку ХХ ст. (2014). І. Мегела був ініціатором та учасником міжнародного симпозіуму “Віденський модерн – український авангард” (листопад, 2014 р.). Зараз він досліджує життя та творчість Германа Гессе.

Працюючи гостьовим професором в Інституті славістики Віденського університету протягом двох навчальних років (1997/1998 і 1998/1999), Іван Петрович не тільки вів різноманітні навчальні курси (з історії української літератури та культури, українського краєзнавства, розмовної та літературної мови, літературного перекладу та ін.), але також широко знайомив австрійську наукову громадськість з культурним надбанням України та навпаки. Він ініціював створення Міжнародного товариства ім. П. Чубинського, яке і очолював у 1999–2004 роках. Його доповіді на трьох шекспірівських конференціях продемонстрували оригінальний підхід до вивчення спадщини великого англієця і викликали жваве зацікавлення шекспірознавців.

Іван Петрович користується популярністю як викладач зарубіжної літератури в Інститутах журналістики та філософії при КНУ ім. Т. Г. Шевченка. Студенти віддають належне його блискучому таланту педагога, енциклопедичним знанням, неймовірній працездатності та новаторським підходам у висвітленні безмежжя історії всесвітньої літератури від найдавніших часів до сьогодення (“У світі вічних образів : статті, лекції, відгуки”, К.,

2006, 392 с.). Що ж стосується періоду античності, то професор І. Мегела створив унікальні для України лекційні курси “Історія давньогрецької літератури” (Миколаїв, 2009, 320 с.), а також, у співавторстві з О. Левком, антології “Давньогрецька класична лірика” (К., 2005) та “Елліністична поезія” (К., 2008, 380 с.).

Як театрознавець, перекладач та інтерпретатор зарубіжних п'єс та мюзиклів він ознайомив широкий читацький і глядацький загал із невідомими досі творами авторів різних країн, за якими були поставлені вистави в театрах Києва, Львова, Херсона (Арпада Гьонца, Вацлава Гавела, Фрідріха Дюренматта, Фелікса Міттерера, Артура Шніцлера, Петера Гандке, Лайоша Сіладі). Ці ж твори прозвучали також на Українському радіо у перекладах “Театр перед мікрофоном”.

Не можна не згадати і про визначну роль Івана Петровича як головного редактора Студентського літературно-мистецького альманаху “Святий Володимир” (випуски 5-12) в Інституті журналістики. Відзначився вельмишановний професор і як кваліфікований бібліограф: у 4 і 5 томах фундаментального і високо оціненого науковцями і громадськістю видання “Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті” (К., 1991, 1994) він вмістив прискіпливо і уважно зібрані за багато років бібліографії “Угорська література на Україні” (з 1912 р.) та “Українська література в Угорщині” (з 1865 р.)

Його дослідницькі горизонти постійно розширюються, про що свідчить вихід книжки “Видатні постаті європейської історії” (К., 2005, 164 с.) з портретами Перікла, Нерона, Атіли, короля Артура, Н. Макіавеллі, К. Аденауера, В. Брандта, В. Гавела та А. Гьонца.

І. П. Мегела – учасник міжнародних наукових форумів з питань хунгарології, славістики та інших галузей культурології (в Болгарії, Австрії, Угорщині і т. д.), член спеціальних рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій Інституту літератури НАНУ та КНУ ім. Т. Г. Шевченка, член Закарпатського угорськомовного наукового товариства, академік АН Вищої школи України.

ГАЛИНА ГЕРАСИМОВА

Джерельні приписи:

1. Мегела, Іван Петрович. Елліністична поезія. Антологія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / І. П. Мегела ; передм., упоряд., комент., прим. І. П. Мегела. – К. : Вид-во В. Карпенко, 2007. – 380 с. – Бібліогр. у прим.: с. 309-367.

2. Мегела, Іван Петрович. Історія давньогрецької літератури : курс лекцій : [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл.] / І. П. Мегела. – К. : Вид-во В. Карпенко, 2007. – 340 с. – Бібліогр.: с. 330-336.
 3. Мегела, Іван Петрович. Реалізм Жигмонда Моріца : монографія / І. П. Мегела. – К. : Наук. думка, 1985. – 272 с. : іл. – (Літературознавство). – Бібліогр. у підрядк. прим. – (в опр.).
 4. Мегела, Іван Петрович. Роман історичної проєкції: Костолані, Мора, Моріц : навч. посіб. до курсу “Історія всесвіт. літ.” / І. П. Мегела ; за ред. В. В. Різун. – К. : Ін-т журналістики, 2004. – 102 с. – Бібліогр.: с. 98-101.
 5. Мегела, Іван Петрович. У світі вічних образів : статті, лекції, відгуки / І. П. Мегела. – К. : Вид-во В. Карпенко, 2006. – 392 с. – Бібліогр.: с. 234-242.
 6. Мегела, Іван Петрович. Угорський роман 20-30 років XX століття : проблематика, жанр, структура, форма оповіді : монографія / І. П. Мегела. – К. : Вид-во В. Карпенко, 2008. – 284 с. – Бібліогр.: с. 269-281.
- ***
7. Мегела, Іван. Деже Костолані і його роман “Нерон, кривавий поет” / І. Мегела // Хроніка-2000 Україна – Угорщина. – 2011. – Ч. 2. – С. 223-244.
 8. Мегела, Іван. Ласло Немет і його роман “Траур” / І. Мегела // Хроніка-2000 Україна – Угорщина. – 2011. – Ч. 2. – С. 245-262.
- ***
9. Балла, Ласло. Під кроною віку : вірші / Л. Балла ; ред. В. І. Міщенко ; рец. І. П. Мегела. – К. : Радян. письменник, 1989. – 153 с.
- ***
10. Іван Мегела : перекладач, літературознавець // Сучасні письменники України : бібліограф. довід. – Біла Церква : Культура, 2012. – С. 285.
 11. Пагіря, Василь. Іван Мегела / В. Пагіря, Христо Роглев // Пагіря, Василь. Від Карпат – до Дніпра : нариси про закарпат. “киян” / В. Пагіря, Христо Роглев. – Ужгород : Патент, 1997. – С. 43-45 : портр.
 12. Хланта, І. В. Мегела Іван Петрович / І. В. Хланта // Енциклопедія Закарпаття: визначні особи XX століття. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 210. : портр.
- ***
13. Бобинець, Степан. Силуети й профілі угорської романістики: діалектика буття / С. Бобинець // Всесвіт. – 2011. – № 7-8. – С. 238-243. – Рец. на кн. : Мегела, Іван. Угорський роман 20–30 років XX століття. Проблема жанру. Жанрова структура. Форма оповіді : монографія / І. Мегела. – К. : Вид-во В. Карпенко, 2008. – 284 с.
 14. Булаховська, Ю. Цікавий курс лекцій під назвою “Історія давньогрецької літератури” : / Ю. Булаховська // Всесвіт. – 2008. – № 3-4. – С. 215-216. – Рец. на кн. : Мегела, Іван. Історія давньогрецької літератури / І. Мегела. – К. : Вид-во В. Карпенко, 2007. – 340 с.

КАТЕРИНА ЮРІЇВНА СЕКЕРЕШ

**80-річчя від дня народження кандидата хімічних наук
(нар. 1936)**

К. Ю. Секереш народилася 5 червня 1936 р. в с. Нижній Коропець Мукачівського району. У 1953 р. з медаллю закінчила Мукачівську СШ №2 ім. Т. Г. Шевченка. У 1953–1958 рр. навчалася на хімічному факультеті Ужгородського державного університету, після закінчення якого набула кваліфікацію “Хімік. Вчитель хімії”.

15 серпня 1958 р. Катерина Юріївна розпочала трудову діяльність учителем хімії Керецьківської середньої школи Свалявського району. У вересні 1959 р. зараховується на посаду інженера науково-дослідної лабораторії по “гартуванню” хімічних реакцій при кафедрі фізичної та колоїдної хімії УжДУ.

3 вересня 1968 р. К. Ю. Секереш займається науково-педагогічною діяльністю на посаді асистента кафедри фізичної та колоїдної хімії Ужгородського університету. У 1978 р. в Інституті фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського АН УРСР (м. Київ) захистила виконану під керівництвом В. І. Гомоная дисертацію “Вивчення фізико-хімічних властивостей та каталітичної властивості фосфатних каталізаторів у реакції окислення метану” і здобула вчений ступінь кандидата хімічних наук.

У грудні 1979 р. К. Ю. Секереш обирається доцентом кафедри фізичної та колоїдної хімії УжДУ. У відповідному вченому званні затверджена в 1984 році.

К. Ю. Секереш є спеціалістом у галузі фізичної та колоїдної хімії, хімічної кінетики і каталізу. Головним напрямком її наукової діяльності є розвиток теорії і наукових основ приготування селективних каталізаторів окиснення компонентів природного газу та дослідження абсорбційних властивостей природних цеолітів Закарпаття. Нею встановлена кореляція швидкості утворення формальдегіду, селективності каталізаторів від поверхневої кислотності і розподілу кислотних центрів по їх силі, виявлений зв'язок між кислотністю і електронегативністю катіона. Зроблено припущення, що на поверхні фосфатних каталізаторів є наявні протонні та апротонні кислотні центри, співвідношення яких залежить від температури термообробки каталізаторів. Запропоновано механізм селективного окиснення метану та розроблені

наукові основи підбору селективних каталізаторів для окиснення нормальних вуглеводнів. Дослідження адсорбційних властивостей природних цеолітів дозволило їй встановити можливості їх практичного використання.

К. Ю. Секереш є автором понад 160 наукових праць, 8 винаходів і деклараційних патентів, 12 методичних посібників.

Нагороджена медалями “Винахідник СРСР”, “Винахідник праці”. К. Ю. Секереш є членом Закарпатського угорськомовного наукового товариства, членом зовнішньої хімічної Угорської Академії Наук, та членом Берег–Солбоч–Сотмарського відділення Угорської Академії Наук.

ВАСИЛЬ ЛЕНДЄЛ

Джерельні приписи:

1. Алюмосиликаты как эффективные катализаторы парциального окисления н-алканов / Е. О. Голуб, В. И. Гомонай., Н. П. Голуб, К. Ю. Секереш, И. А. Баренблат // ТЭХ. – 2013. – Т. 1. – С. 159-163. – Текст рос. мовою.
2. Алюмосиликаты – селективні каталізатори окиснення н-алканів / В. І. Гомонай, Н. П. Голуб, К. Ю. Секереш, І. О. Баренблат // Вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип.19. – Ужгород, 2008. – С. 45-50.
3. Влияние некоторых физико-химических параметров на селективность борфосфатов в реакции окисления метана / В. И. Гомонай, К. Ю. Секереш, Н. П. Голуб, Т. В. Чернявская, И. А. Баренблат // Нефтехимия и катализ. – Вип. 16. – 2008. – С. 65-70. – Текст рос. мовою.
4. Вплив кислотності на каталітичні властивості складної оксидної системи $xP_2O_5 \cdot yB_2O_3$ / Н. П. Голуб, К. Ю. Секереш, В. І. Гомонай, І. О. Баренблат, Т. В. Чернявська // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 24. – Ужгород, 2010. – С. 162-166.
5. Вплив поверхневих властивостей складної оксидної системи типу $xAl_2O_3 \cdot yP_2O_5$ на каталітичну активність в реакції парціального окиснення легких вуглеводнів / Є. О. Голуб, Н. П. Голуб, В. І. Гомонай, К. Ю. Секереш, І. О. Баренблат // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 32. – Ужгород, 2014. – С. 59-63.
6. Вплив концентрації етану та кисню на кінетику парціального окиснення етану на деяких складних оксидних каталізаторах / Є. О. Голуб, Н. П. Голуб, І. О. Баренблат, В. І. Гомонай, К. Ю. Секереш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 32. – Ужгород, 2014. – С. 64-69.
7. Вплив відновлення поверхні каталізаторів на їх каталітичні властивості в реакції парціального окиснення н-алканів / Є. О. Голуб, Н. П. Голуб, В. І. Гомонай, К. Ю. Секереш, В. О. Борко, І. О. Баренблат // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 33. – Ужгород, 2015. – С. 58-62.

8. Гомонай, В. І. Закономірності селективного окислення етану на складних оксидних каталізаторах / В. І. Гомонай, Н. П. Голуб, К. Ю. Секереш // Тези наукових доповідей 50-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу Ужгородського державного університету. (Секція хімічних наук). – Ужгород, 1996. – С. 22.
9. Механізм каталітичного окиснення C_1 - C_2 -вуглеводнів / В. І. Гомонай, Є. О. Голуб, Н. П. Голуб, К. Ю. Секереш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Ужгород, 2013. – Вип. 30. – С. 84-88.
10. Механізм парціального окиснення етану на складних кобальтвміщуючих фосфатних каталітичних системах / В. І. Гомонай, Н. П. Голуб, І. О. Баренблат, К. Ю. Секереш, П. В. Гомонай // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 21-22. – Ужгород, 2009. – С. 60-66 : рис.
11. Одержання складної оксидної системи $xAl_2O_3 \cdot yP_2O_5$ та дослідження її фізико-хімічних властивостей / Є. О. Голуб, Н. П. Голуб, В. І. Гомонай, К. Ю. Секереш, І. О. Баренблат // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 31. – Ужгород, 2014. – С. 60-63.
12. Одержання складної оксидної системи $xP_2O_5 \cdot yV_2O_5$ та дослідження її деяких фізико-хімічних властивостей / Н. П. Голуб, К. Ю. Секереш, В. І. Гомонай, І. О. Баренблат, Т. В. Чернявська // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 23. – Ужгород, 2010. – С. 4-68.
13. Особливості гетерогенного перетворення n-алканів на деяких складних оксидних каталізаторах / В. І. Гомонай, К. Ю. Секереш, Є. О. Голуб, Н. П. Голуб, І. О. Баренблат // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 29. – Ужгород, 2013. – С. 64-66.
14. Особливості кінетики окиснення етану на складних кобальт-нікель-фосфатних каталітичних системах / І. О. Баренблат, Н. П. Голуб, В. І. Гомонай, К. Ю. Секереш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 21-22. – Ужгород, 2009. – С. 133-138 + табл.
15. Особливості синтезу кислотного кремній фосфатного каталізатора та дослідження його фізико-хімічних властивостей / Н. П. Голуб, В. І. Гомонай, К. Ю. Секереш, І. О. Баренблат // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 26. – Ужгород, 2011. – С. 92-95.
16. Отходы титановых сплавов как возможная сырьевая база порошковой металлургии титана / Г. А. Колобов, Д. В. Прутцков, А. И. Щербина, В. В. Павлов, В. А. Дрозденко, В. И. Гомонай, К. Ю. Секереш, М. В. Дрозденко // Титан : научно-тех. журнал. – 2011. – 1 (31). – С. 9-15. – Текст рос. мовою.
17. Синтез та дослідження деяких фізико-хімічних властивостей і каталітичної активності складних Co-Mg-фосфатних систем в реакції окиснення етану / Н. П. Голуб, В. І. Гомонай, К. Ю. Секереш, І. О. Баренблат //

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 25. – Ужгород, 2011. – С. 78-81.

18. Фактори, що впливають на утворення кисневмісних сполук при окисненні C_1-C_2 -вуглеводнів / В. І. Гомонай, Є. О. Голуб, Н. П. Голуб, К. Ю. Секереш, І. О. Баренблат // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 30. – Ужгород, 2013. – С. 76-80.
19. Фізико-хімічні та каталітичні властивості Co-Ni-P системи / В. І. Гомонай, Н. П. Голуб, І. О. Баренблат, К. Ю. Секереш // Український хімічний журнал. – 2008. – Т. 72. – № 1. – С. 47-50.

20. Хімічний факультет Ужгородського національного університету: 60-річчю хімічного факультету присвячується / Ужгород. нац. ун-т ; упоряд. О. О. Семрад ; за заг. ред. В. Г. Лендел. – Ужгород : Патент, 2007. – 144 с. : кольор. іл.
Зі змісту : [про К. Ю. Секереш]. – С. 60.

ЧЕРВЕНЬ: 9

КНЯГИНСЬКИЙ МЕТЕОРИТ

**150-річчя від дня падіння найбільшого
в Європі метеориту (1866)**

Напевно немає людини, яка б залишалася байдужою, спостерігаючи зірки, що “падають” на небі, та загадуючи бажання. Але горянам із с. Княгиня на Великоберезнянщині (тоді – в складі Австро-Угорщини), яким 9 червня 1866 р. випала доля стати свідками грандіозного природного явища, було не до повір’я та прикмет.

Ось як зі слів очевидців описував цю подію головний лікар Ужанської жупи Степан Жиро: “Близько п’ятої години після обіду раптом над селом пролунав надзвичайно сильний вибух, подібний до залпу із ста гармат... Жінки і діти, тремтячи від страху, кинулись на землю, гадаючи, що настав кінець світу... Десять через дві хвилини після вибуху з півночі подув вітер, що наповнив повітря запахом паленої сірки, і доки страшний гуркіт тривав, було видно як падає каміння з неба на землю... Після небесного явища люди, опам’ятавшись, почали переглядати і збирати навколо себе каміння, що впали. На великій території пройшов справжній “кам’яний

дощ”. Каміння, в основному, знаходили на полях, дорогах, вулицях сіл Княгиня, Стричава, Збой, Стужича...”.

Для вивчення обставин і наслідків цієї події адміністрація Ужанського комітату (жупи) 2 липня 1866 р. створила представницьку комісію, до складу якої увійшли С. Жиро, проф. Ужгородської гімназії п. Дума та проф. Кріш. Через 10 днів до Ужанської комісії приєдналася наукова експедиція із Відня та Будапешта.

Було встановлено, що Княгинський метеорит появився вогняною кулею над містом Липтовський Мікулаш, пролетів у східному напрямку над містами Шаріш, Земплін, Пряшів (Словаччина) і, подолавши за декілька секунд відстань понад 200 км, розірвався біля с. Княгиня на висоті 40 км. На землю впало до 1200 уламків метеориту загальною масою майже 500 кг, з яких дрібні уламки належали зовнішній частині метеориту, а великі – внутрішньому ядру. На щастя, від “кам’яного дощу” ніхто не постраждав.

Частину цих висновків оприлюднено 31 січня 1867 р. на засіданні Угорської академії наук, якій ужгородський професор Дума передав 35 зібраних ним метеоритних каменів.

Найбільший уламок метеориту був знайдений за 8 км від с. Княгиня на схилі гори Стінка (1078 м) місцевим хліборобом Василем Крив’яником. Оглядаючи сінокіс на поляні “Чорна млака”, він виявив на луці кратер і на двометровій глибині викопав великий уламок метеорита вагою 279,766 кг, який при падінні розколовся на два шматки вагою 141,833 кг і 137,933 кг, при чому від другого уламку відколовся шматок вагою 2,35 кг. Лісничий з Великого Березного Антон Покорний, дізнавшись про знахідку, викупив ці уламки у селянина “за пару волів” і перепродав їх Імператорському музею у Відні. Вони і до сьогодні є гордістю Віденського природничо-історичного музею. До речі, уламки Княгинського метеорита знаходяться в експозиціях 115 музеїв світу, зокрема, у Закарпатському краєзнавчому музеї зберігається уламок вагою 2,697 кг, який був знайдений в 1866 р. на місці падіння метеориту мешканцем с. Чертеж, що на Ужгородщині, Юрієм Вольфом і в 1960 р. подарований музею його нащадками.

Княгинський метеорит – один із тих незчисленних уламків метеорів, що мільярди років блукають у міжпланетному просторі та не зруйнувалися після входження в земну атмосферу. Перетнувши з орбітою Землі і увійшовши на величезній швидкості (понад 40 тис. км/год) в щільні шари атмосфери, метеори розжарюються

в передній частині до температури 500-3000 °С, внаслідок розплавлення метеоритної речовини утворюють яскраву газову хмару, розриваються і частково згорають.

Скоріш за все, Княгинський метеорит прилетів із пояса астероїдів, розташованих між орбітами Марса і Юпітера, та був уламком зниклої планети, зруйнованої гравітаційним полем Юпітера. За яскравістю спалаху та величиною уламків, які не згоріли, він кваліфікується як болід, за складовими частин – кам'яний (аероліт) класу хондритів із сферичними утвореннями силікатної породи розміром від долі міліметра до декількох міліметрів і вмістом мінералу олівіну (ортосилікат магнію та заліза), нікелю, кобальту та інших хімічних елементів. Відповідно до результатів дослідження ізотопного складу і вмісту інертних газів вік метеорита становить приблизно 3,08 мільярди років.

Упродовж півтора століття Княгинський метеорит не перестав приваблювати науковців, прихильників повір'я, людей, які вірять в чудодійну силу “посланця Бога” та любителів цінних раритетів. Таємничому чорному каменю приписували чарівну силу. Одні старалися придбати шматки метеорита в якості талісману, інші – для щастя, закладаючи їх у фундамент своїх осель, віруючи, що небесний камінь захистить від пожеж, відведе блискавку або інше лихо. У місцях падіння метеорита і по сьогодні можна зустріти шукачів космічного каменю, час від часу зустрічаються оголошення про продаж метеорита.

Декілька років тому з'явилося сенсаційне повідомлення про виявлені публікації кінця XIX ст., в яких стверджувалося, що в 1892 р. у місцях падіння Княгинського метеорита побував французький письменник Жюль Верн і що ця подія наштотхнула його до написання популярного фантастичного роману “У погоні за метеоритом”. Письменника зацікавили дослідження геолога Отто Гана, який, нібито, виявив в Княгинському метеориті частинки позаземних коралів, паразитів і рослин, що приймалося як доказ гіпотези панспермії – ідеї зародження життя на Землі внаслідок перенесення космічними тілами життєздатних бактерій з одних планет на інші. З цього приводу з дослідником переписувався і Чарльз Дарвін. Незважаючи на те, що результати досліджень О.Гана не знайшли підтвердження, теорія панспермії не втрачає актуальності.

З покоління в покоління передаються на Великоберезнянщині спогади, які стали легендами, про падіння найбільшого в Європі Княгинського метеорита. На поляні “Чорна млака” на схилах гори Стінка встановлено пам’ятний знак. Місцями падіння метеорита, які входять до Ужанського національного природного парку, прокладено пішохідний туристичний маршрут. “На честь” Княгинського метеорита названий один із мотелів. З метою увіковічнення знаменитої природно-історичної пам’ятки українських Карпат, районною держадміністрацією розроблена Програма проектування та будівництва пам’ятника “Княгинський метеорит”.

ІВАН ШЕЛЕПЕЦЬ

Джерельні приписи:

1. Haidinger, Wilhelm Ritter von. Der Meteorsteinfall am 9 Juni 1866 bei Knyahinya nächst Nagy-Berezna im Ungher Comitate. – Wien, 1866. – 520 s. – Текст нім. мовою.

2. Ковшун, І. М. Метеорити : [у т. ч. про Княгинський метеорит] / І. М. Ковшун // Українська радянська енциклопедія. – Т. 6. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1981. – С. 476.
3. Пеняк, С. Великоберезнянщина : [у т. ч. про Княгинський метеорит] / С. Пеняк, В. Ньорба. – Ужгород : Краєвиди Карпат. – 2007. – С. 63.
4. Семененко, В. П. Метеориты Украины : монография [в т. ч. о Княгин. метеорите] / В. П. Семененко, Э. В. Соботович, Б. В. Тертычная. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 92-96. – Текст рос. мовою.
10. Ясинская, А. А. Метеорит Княгиня / А. А. Ясинская // Минералогия Закарпатья. – Львов : Изд-во Львов. ун-та. – 1963. – С. 184-185. – Текст рос. мовою.

5. Ясинская, А. А. Минералого-химическое исследование метеорита Княгиня / А. А. Ясинская // Минералогический сборник Львовского университета. – 1965. – № 19. – Вып. 2. – С. 172-189. – Текст рос. мовою.

6. Нитка, Василь. Княгинський метеорит, шмат якого подарували цісарю Францу-Йосифу / В. Нитка // Уряд. кур’єр. – 2008. – 19 берез. – С. 20.
7. Сова, Пётр. Каменный дождь : [к столетию падения Княгинского метеорита] / П. Сова // Закарпат. правда. – 1966. – 9 июня. – С. 3. – Текст рос. мовою.
8. Сова, Пётр. Каменный метеорит (княгинин) / П. Сова // Природа. – 1960. – № 10. – С. 91-92. – Текст рос. мовою.
9. Шелепек, Иван. Княгинський метеорит або Зоряне село / І. Шелепек, Мирон Капраль // Срібна Земля. – 2000. – 20 трав. – С. 3.

11. Яцко, П. Як упав Княгинський метеорит? / П. Яцко // Підкарпат. Русь. – 1927. – № 3. – С. 59-61.

12. Метеорити – носії життя або смерті? [Відеозапис] : [докум. фільм з наук. серії ТРК “М-Студіо” (м. Мукачєво)] / автор Віктор Тар ; оператори : Іван Сімчина, Юрій Ярохович. – Мукачєво, 2010. – Тривалість: 0:41:27.

ЧЕРВЕНЬ: 11

ОЛЕКСІЙ МИХАЙЛОВИЧ КОРСУН

**80-річчя від дня народження правозахисника, історика
(нар. 1936)**

Якби Олексій Корсун і не видав більше нічого, крім низки досить великого обсягу, як на наш час, фоліантів з документами про Карпатську Україну, її Президента Августина Волошина, втікачів в СРСР, інтернування і депортацію угорців і німців, примусову колективізацію, то вже одне це могло б стати основою для увіковічення його дослідницького аналітичного авторитету серед істориків не тільки України, але й багатьох сусідніх країн. Що характерно – ніхто не сумнівається в унікальності і фундаментальності корсунових досліджень, зокрема питань скрупульозного відновлення пам'яті цілого ряду історичних осіб нашого краю і масштабного масиву імен простих закарпатців – українців, русинів, угорців, німців, котрим через багато десятиріч повернуто честь і гідність. Але при цьому сам Олексій Михайлович наполягає: “Моє прохання до всіх, хто буде досліджувати період 1980–1990 років: не перебільшувати мою участь щодо відновлення пам'яті окремих історично видатних людей краю. Як і не применшувати, залишаючи цей пріоритет саме за закарпатськими дослідниками”.

Останнє зауваження дуже суттєве, бо воно є некрикливим, але у той же час важливим коректним свідченням унікальності кредо історика: правда, честь і гідність – понад усе.

Мене приваблює його стиль написання матеріалів: складні і водночас чіткі, без кучерявості, фрази, потужно вибудовані мости між фактами і висновками, а над усім цим завжди унікальна,

досі, як правило, невідома для широкого загалу інформація без зайвої патетики. Публіцистичні рядки аналітика і про аналітика запам'ятовуються надовго і вкарбовуються назавжди: “Залікувати незаживаючі душевні рани можна, лише сказавши правду”. При цьому про власні душевні рани О. М. Корсун, як правило, не поширюється, хіба у двох-трьох газетних інтерв'ю знаходимо його грізні спомини з голодного дитинства про страшні факти із життя маминої і татової родин під час колективізації і Голодомору, що характеризувалися, з одного боку, садистськими методами розправи з односельцями своїх же земляків, а з другого – жертовністю близьких родичів і простих громадян, включаючи “лісових братів” Західної України. Пройдуть десятиріччя, і Олексій Михайлович буде шокований тим, що чиновники із Валківського району на Харківщині уже в наші дні знаходитимуть десятки причин виправдання того, чому не зафіксовано у виданій обласній книзі пам'ять невинно убієнних Системою цілого району!

Не каюття сьогодні вимагає дослідник. Найперше – Правди!

Цей потужний мотив повернення пам'яті диктував усі професійні кроки історика. Унікальність їх у тому, що (безпрецедентний факт!) робив ці кроки кадровий, свідомий вихованець Системи із цілковитим розумінням того, що може бути відлученим від неї (і такі спроби від колег по службі справді були, та ще й не раз). Робив чи не вперше в історії Системи, використовуючи її можливості. Дякує долі: попри недругів, Корсун мав у колективі впливових і мудрих однодумців.

Отож, для чіткого розуміння, бодай побіжно, основні факти із життя нашого дослідника. З офіційної характеристики: “Народився 11 червня 1936 р. у с. Олександрівка на Харківщині. У 1952–1969 рр. з перервою на строкову службу у Збройних Силах працював слюсарем-складальником, наладчиком агрегатних верстатів на Харківському танковому заводі імені Малишева. Закінчив вечірнє відділення історичного факультету Харківського університету. У 1969–1991 рр. працював на оперативних і керівних посадах органів державної безпеки в управліннях Харківської, а з 1981 року Закарпатської областей. З 1984 р. перший заступник начальника управління КДБ у Закарпатській області. Військове звання – полковник.

З 1984 р. за власною ініціативою розпочав пошук архівних матеріалів про закарпатців, які з політичних мотивів у 1939–1941 рр.

у зв'язку з окупацією Карпатської України військами гортіївської Угорщини нелегально переходили кордон у Радянський Союз і там були жорстоко репресовані позасудовими органами НКВС. Завдяки проведеній роботі з відомчих архів обласних і крайових управлінь Держбезпеки Росії та України було зібрано більше п'яти тисяч архівно-слідчих справ на цю категорію осіб. Це дало змогу ґрунтовно дослідити долі тисяч закарпатських патріотів, позитивно вирішити на державному рівні питання про їхню реабілітацію, а згодом увіковічнити в обласній книзі “Реабілітовані історією. Закарпатська область”.

У цей же період у закритих фондах ряду державних і відомчих архівів Росії О. М. Корсун віднайшов сотні унікальних, досі невідомих широкому загалу документів про репресивні заходи фронтових органів НКВС на Закарпатті щодо місцевих мешканців (угорців і німців), їхнього затримання, інтернування, мобілізації і депортації за національною ознакою. Більшість із них (з понад 30000 безвинно постраждалих) загинули у таборах ГУЛАГу. Олексій Михайлович був першим, хто на багатолюдних зборах і мітингах ще у 1980–1990 рр. розповів про злочини радянського режиму, які привели до масових жертв серед населення. Публічні виступи О. Корсуна з критикою антизаконних дій радянського режиму щодо місцевого населення Закарпаття мали велике громадське відлуння. За оцінкою доктора історичних наук Омеляна Довганича, це був надзвичайно сміливий і ризикований його громадський вчинок, що за своєю суттю викликав не тільки подив, але й захоплення, набагато випереджаючи у часі незворотні зміни у поведінці більшості людей, зокрема і тих, хто перебував на щаблях державної влади. “Переконаний, – пише історик у передмові до книги, яка безпосередньо присвячена Олексію Михайловичу, мало було таких, хто б наважився, як це зробив О. М. Корсун у вересні 1990 р. у в особистій розмові з вищими державними керівниками тоді ще Радянської України, поставити питання про реабілітацію цієї категорії краян і переконати їх у доцільності такого акту стосовно безвинних репресованих”.

У середині 80-х років у Москві в архівах КДБ СРСР О. М. Корсун виявив архівно-слідчу справу президента Карпатської України Августина Волошина, що дало поштовх для серйозної роботи провідних науковців Ужгородського університету по вивченню обставин загибелі визначного політичного діяча і його

політичної реабілітації. Власне, це з подачі Олексія Михайловича громадськості повернуто правдиву інформацію про Августина Волошина. О. М. Корсун не випадково зазначає: за радянських часів поява об'єктивної інформації про постать Волошина просто була неможливою. Вона була табуйованою.

Він, здається, взагалі у житті усе звик робити наперекір табу. У 1990 р. полковник органів державної безпеки став учасником установчої конференції зі створення крайової організації “Меморіал” і беззастережно обраний членом її керівної ради. 19 серпня 1991 р. О. М. Корсун як депутат Ужгородської міської ради був одним із організаторів проведення її позачергової сесії, яка першою в Україні відкрито засудила антиконституційні дії ГКЧП і виступила за державну незалежність України.

Пояснення просте: заради історичної справедливості. Заради правди.

Упродовж останніх двадцяти років О. М. Корсун на громадських засадах працював у редколегії обласної Книги “Реабілітовані історією”, з 2008 р. – її штатним науковим дослідником, з 2010 р. – заступником голови редколегії, керівником її редакційно-видавничої групи.

Він продовжує працювати й далі. На його ентузіазм і масштабність планів орієнтуються набагато молодші його колеги по видавничому полю.

В одному з інтерв'ю він зазначив: “Я звик вірити в свою удачу”.

БОРИС КУШНІР

Джерельні приписи:

1. Закарпатські втікачі в СРСР 1939–1941 : зб. архів. док. і матеріалів / Закарпат. облдержадмін. ; упоряд., від упоряд. та покажч. О. Д. Довгань, О. М. Корсун ; передм. М. А. Поповича. – Ужгород : Закарпаття, 2008. – 416 с.
2. Закарпатські втікачі в СРСР : через табори ГУЛАГу і Бузулук до рідних Карпат. 1939–1949 рр. : архів. док. і матеріали / Закарпат. облдержадмін., Закарпат. обл. рада, Держ. архів Закарпат. обл., Галузевий держ. архів Служби безпеки України, Архів упр. Служби безпеки України в Закарпат. обл. ; упоряд. : О. М. Корсун, О. М. Пагіря. – Ужгород: Карпати, 2011. – 768 с.: іл.
3. Закарпатські угорці і німці: інтернування та депортаційні процеси. 1944–1955 рр. : архів. док. і матеріали / Закарпат. облдержадмін., Закарпат. обл. рада, Держ. архів Закарпат. обл., Архів упр. Служби безпеки

- України в Закарпат. обл., Архів упр. МВС України в Закарпат. обл. ;
упоряд. : О. М. Корсун. – Ужгород : Карпати, 2012. – 780 с. : іл.
4. Карпатська Україна : док. і факти : хроніка подій : персоналі : у 2-х т. –
Ужгород : Закарпаття, 2009– 2010.
- Т. 1 : Карпатська Україна : док. і матеріали / упоряд. : О. Д. Довганич,
О. М. Корсун, О. М. Пагіря ; передм. М. А. Поповича. – 756 с.
- Т. 2 : Карпатська Україна : док. і матеріали : хроніка подій : персоналії /
упоряд. С. Д. Федака ; передм. : О. М. Корсун, О. М. Пагіря ; ред.
кол. І. І. Качур [та ін.]. – Ужгород : Закарпаття, . – 776 с.
5. Колективізація в Закарпатті: політичні та адміністративні заходи при-
мусового впливу на селян. 1944–1955 рр. : зб. док. і матеріалів / упоряд.
та передм. О. Корсуна. – Ужгород : Карпати, 2014.
6. Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Закарпатська область :
У 2-х кн. : Кн. 1 / обл. редкол. : І. М. Різак, О. Д. Довганич [та ін.]. –
Ужгород : Закарпаття, 2003. – 788 с.
7. Тернистий шлях до України : зб. архів. док. і матеріалів : Закарпаття в єв-
ропейській політиці 1918–1919, 1938–1939, 1944–1946 рр. XX ст. / упоряд. :
О. Д. Довганич, О. М. Корсун. – Ужгород : Закарпаття, 2007. – 752 с.

ЧЕРВЕНЬ: 18

ІННА ВОЛОДИМИРІВНА ЛЕСНІК

**85-річчя від дня народження скрипаля, оркестранта,
ансамбліста і педагога (нар. 1931)**

Інна Володимирівна Леснік – талановита скрипалька, ансамбліст, оркестрантка та один із найавторитетніших педагогів-скрипалів Закарпатської області.

За більш, аніж 50-річний стаж роботи в Ужгородському державному музичному училищі імені Д. Є. Задора, Інна Володимирівна Леснік виховала понад сто музикантів, котрі стали хорошими викладачами, прекрасними оркестрантами, учасниками квартетів, а кращі з них – скрипальми-солістами і досягли вершин скрипкового виконавства. Саме її вихованці нині очолюють струнно-смічковий відділ в Ужгородському державному музичному училищі ім. Д. Є. Задора (УЖДМУ), належать до числа провідних викладачів Ужгородської дитячої музичної школи № 1 ім. П. І. Чайковського, працюють майже в усіх куточках нашого

краю, грають в оркестрах України і Європи (для прикладу – в Німеччині, Австрії, Угорщині, Словаччині і т. д.), готують лауреатів, відзначаються преміями та почесними званнями. Визнанням її професіоналізму слугували цільові приїзди на навчання в клас Леснік І. В. студентів-іноземців, і той факт, що викладачі-скрипалі УжДМУ ім. Д. Є. Задора віддавали своїх дітей саме до неї.

Методика оволодіння грою на скрипці у І. В. Леснік вдало поєднала кращі досягнення київської, московської та львівської скрипкових шкіл. Адже їй пощастило навчатися у корифеїв скрипкового мистецтва: у відомого київського професора і співзасновника Київської музичної школи-десятирічки – Я. С. Магазинера, у одного із провідних викладачів Московської музичної школи-десятирічки – В. І. Меренблюм (вчительки І. Д. Ойстраха), у автора унікальної на весь СРСР “Методики гри на скрипці” – професора В. К. Стеценка, у талановитого завідувача кафедри скрипки Львівської державної консерваторії імені М. Лисенка – професора Д. М. Лекгера).

Педагогічна робота впродовж усього життя постійно поєднувалася з виконавською. Ще у студентські роки вона стала лауреатом третьої премії конкурсу скрипалів у Львові. Викладачі Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка пам’ятають І. В. Леснік, як першу виконавицю “Колискової” Іштвана Мартона. На Закарпатті вона дуже багато виступала на сцені. З її ім’ям пов’язують скрипкові соло на концерті, присвяченому відкриттю органу в Ужгородському державному музичному училищі імені Д. Є. Задора, яскраві сольні концерти, музикування у струнно-смічковому квартеті (Ю. Фломен, І. Леснік, В. Богородський, Л. Клепіков), виступи в камерному оркестрі викладачів Ужгородського музичного училища та Ужгородської музичної школи (під керуванням Л. С. Товта). Численні концерти з її участю відбувалися в різних куточках Закарпаття, в Києві, в містах Угорщини та Словаччини.

І. В. Леснік підтримувала творчі зв’язки з провідними музикантами тогочасного СРСР. Скрипалі з Києва, Москви, Львова, Казані – тої широкої географії, з якою було пов’язане її дитинство і юність – під час гастрольних поїздок приїздили в Ужгород, зустрічалися з нею. Так, кращою подругою залишалася однокласниця з Московської центральної музичної школи-десятирічки (ЦМШ) – Наталія Башмет, дружина всесвітньвідомого альтиста Юрія Башмета. Гостями в її родині були “метри” гри на скрипці – професори і доценти Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка –

Дмитро Лекгер, Юрій Крих, Володимир Заранський, однокурсниця Юлія Онищенко та багато інших.

Народилася І. В. Леснік в місті Києві в родині службовців. Батько був юристом, а мама – піаністкою та співачкою. Кілька слів про маму – навчалася вона в Київській консерваторії спочатку в класі професора Генріха Густавовича Нейгауза, а з його переїздом до Москви – у професора та завідувача кафедри спеціального фортепіано Київської консерваторії – Костянтина Михайловича Михайлова. На жаль, за сімейними обставинами їй не вдалося закінчити консерваторію, але пов'язала своє життя з музикою: вела самодіяльність при Верховному суді і вокальний гурток для дорослих, самостійно акомпануючи своїм учням на фортепіано. Репетиції проходили вдома. В дитинстві Інна чула вдома відомі оперні арії та багато хорошої музики.

Росла разом зі старшою сестрою Аллою. В семилітньому віці І. Леснік розпочала оволодіння грою на скрипці. З 1938 до 1941 р. вона навчалася в Київській музичній школі-десятирічці для обдарованих дітей в класі проф. Якова Самуїловича Магазинера (представника скрипкової школи Авера), якому допомагав молодий асистент Олександр Петрович Висоцький.

Коли дівчинці було десять років, розпочалася війна. Їй довелося пережити усі жахи цієї “чорної чуми”. 21 липня мамі з двома доньками довелося терміново полишити свій рідний дім і тікати з Києва подалі від німців. Пішки пробиралися через глухі ліси, набрили на теплушки і товарним вагоном направилися в тил країни. Вийшли в невеличкому селі Васильєві (під Казанню). Тут вони й виживали в період війни. Сестра ходила в сусіднє село підробляти, мама працювала сестрою-господаркою у військовому шпиталі. Інна навчалася у загальній школі, а от про скрипку довелося забути. Три з половиною роки вона, навіть, не тримала інструменту в руках. Приємним сюрпризом була мамина знахідка – в клубі військового шпиталю вдалося випадково знайти скрипку.

У другій половині 1944 р., коли демобілізувався батько, стало легше. Він приїхав до родини і забрав жінку з доньками в Казань. Тут продовжилося музичне навчання Інни. За півтора року вона закінчила Казанську дитячу музичну школу у ленінградського педагога Олександра Олександровича Самойлова. Інна стала його улюбленою ученицею. За короткий час їй вдалося відновити втрачене.

Восени 1945 р. І. Леснік успішно пройшла прослуховування для вступу в Московську центральну музичну школу-десятирічку при Московській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського і потрапила в клас викладача Валерії Іванівни Меренблом. В оволодінні скрипкою робила великі успіхи. Паралельно з музичною школою-десятирічкою навчалася в загальноосвітній школі, котру закінчила із золотою медаллю.

У 1951 р. в СРСР набував обертів розгул антисемітизму. З Московської ЦМШ усі завжди поступали в консерваторію. Інну Леснік не прийняли (за єврейське коріння). Це нанесло відчутний психологічний удар. Але золота медаль надавала їй можливість без іспитів поступити у будь-який університет або інститут країни. І вона обрала будівельний факультет Інженерно-економічного Інституту імені Серго Орджонікідзе (одного із кращих навчальних закладів Москви). Провчилася півтора року. Успішно здавала заліки з вищої математики, нарисної геометрії, технічної механіки і т. д., а скрипка лежала. Але у Інни було постійне відчуття, що вона здобуває не свою професію. І було вирішено стати викладачем гри на скрипці. І. В. Леснік поступає на 3 курс Московського музичного училища (клас викладача Н. І. Мерзляк), доздає початкові дисципліни 1-2 курсів і у 1955 р. його закінчує.

Великі переживання додало направлення на роботу. Їй необхідно було три роки відпрацювати на півночі – в Североморську Мурманської області. Але на щастя, запрошення на роботу не вислали, і доля Інни Володимирівни Леснік змінюється на краще.

Вона їде до родичів у Львів і влаштовується на роботу ілюстратором-скрипалем в клас завідуючого кафедри камерного ансамблю, професора Арсенія Миколайовича Котляревського. Через рік поступає у Львівську державну консерваторію ім. М. Лисенка в клас видатного скрипаля-методиста, професора Вадима Кириловича Стеценка. У зв'язку з переїздом цього викладача в Київ, І. В. Леснік переходить у клас завідувача кафедри скрипки, професора Дмитра Миколайовича Лекгера. Про цього викладача в збірнику “Львівська національна музична академія імені М. Лисенка” читаємо: “Його натхнення праця була зразком педагогічної майстерності, виконавського професіоналізму, вимогливості, принциповості і пунктуальності. В скрипковій педагогіці проф. Лекгер не визнавав нічого приблизного, тільки копітка наполеглива робота приносила йому задоволення”. Усі ці риси він прищеплював своїм студентам.

В період навчання І. В. Леснік бере участь у конкурсах, здобуває премії, а в особистому житті – знайомиться з Бундою Степаном Павловичем і виходить за нього заміж.

У 1961 р. закінчує консерваторію (скрипковим концертом Л. Бетховена) та їде в Ужгород викладати клас скрипки та камерного ансамблю в музичному училищі. Заявляє про себе, як чудовий скрипаль. Веде активне концертне життя. Виступає з сольними концертами в Закарпатській обласній філармонії (з концертмейстером О. Кевежді), входить до складу новоствореного квартету з Ю. Фломеном, В. Богородським і Л. Клепіковим та до складу камерного оркестру викладачів УжДМУ та ДМШ №1 ім. П. Чайковського. Залюбки грає докласику, романтиків, твори окремих сучасних композиторів (в тому числі і закарпатських).

А разом з тим готує хороших випускників. Як викладача її характеризує поєднання професіоналізму, відповідальності і результативності.

Щороку в класі І. В. Леснік навчалось по 2-3 студенти. Серед кращих: Фері Якубович – нині керівник ансамблю “Клезмер” у Будапешті, автор оперет; Юрій Ліннер (Дьордь) – концертмейстер Мюнхенського симфонічного оркестру; Ласло Руснак – працював у Штуттгарті, а потім в Бремені (Німеччина), художній керівник і диригент міського оркестру, церковний скрипаль; Єва Долгош – заслужений педагог Угорщини, як викладач музичної школи в м. Пейч, постійно готує учнів-лауреатів на конкурси, за високі результати в 2015 р. удостоєна звання “Педагог року”; Віктор Шостак – дослідник народної музики Закарпаття, організатор виставки народних інструментів краю, керівник Народного фольклорно-етнографічного ансамблю “Ужгород”, котрий став переможцем фестивалю “Червона Рута” та учасником багатьох міжнародних фестивалів; Оксана Буковська – провідний педагог Ужгородської дитячої музичної школи №1 імені П. Чайковського, Наталія Шіпош – нині завідувач відділу “Оркестрові струнні інструменти” УжДМУ ім. Д. Є. Задора, Наталія Томич – концертмейстер альтів Кошицького симфонічного оркестру (Словаччина), Альона Пинзенік – студентка останнього курсу школи вищої майстерності “GRAC” в Австрії, грає в квартеті та тріо; Володимир Ігнатюк – інструменталіст “Угорських мелодій”, Ужгородського симфонічного оркестру, ансамблю солістів та багато-багато інших. Ті, хто навчався у І. В. Леснік, з гордістю і великою повагою називають її ім’я.

Не менш плідно і результативно І. В. Леснік викладала навчальну дисципліну “камерний ансамбль”. Давався взнаки досвід роботи з професором А. М. Котляревським. В період викладання в УжДМУ ім. Д. Є. Задора у двох кращих викладачів цього закладу – піаністки Мар’яни Степанівни Валковської і скрипальки Інни Володимирівни Леснік утворився прекрасний тандем. Інна Володимирівна вела клас камерного ансамблю у студентів Мар’яни Степанівни, одночасно ілюструвала їм партію скрипки та щороку виступала з випускниками-піаністами на державних іспитах (в тому числі і з Йожефом Ермінем). Пам’ятається, як голова державної іспитової комісії Марія Тарасівна Крушельницька особисто підійшла до І. В. Леснік і висловила їй своє велике захоплення її камерним ансамблем.

На особистому фронті в 1962 р. її сім’я поповнилася сином Юрієм, а згодом і донькою Іриною. Діти були оточені любов’ю, отримали хорошу музичну освіту. Після Ужгородського державного музичного училища закінчили Львівську консерваторію (Юрій – клас труби, Ірина – мистецтвознавство). Нині вже є і онук, який дуже любить музику. Щастя дітей її тішить і радує. Опорою завжди був і залишається чоловік – Степан Павлович.

Широким було коло друзів: зокрема, Л. С. Товт, А. Ф. Петкі, І. Ф. Мартон, Й. Й. Базель, М. С. Валковська, К. П. Карцуб, О. О. Кекежді, В. Кіш, родина Затіних. Цінуючи її як музиканта і людину, Інні Володимирівні присвячували свої композиторські твори І. Мартон, Й. Базель, друзі писали їй вірші.

Непомітно минали літа. У 2000-х рр. концертувала з концертмейстером М. Ю. Лоскоріх. У 2011 р. І. В. Леснік відзначила 50-річчя творчої роботи в Ужгородському державному музичному училищі. Майже у вісімдесятилітньому віці дала останній свій сольний концерт (з концертмейстером Ю. С. Тетерюк). Василь Донець став її останнім випускником зі спеціальності. Але І. В. Леснік продовжує працювати в музичному училищі. Веде камерний ансамбль та педагогічну практику. Має нові досягнення: її учениця з педпрактики Юлія Рошко у 2015 р. здобула першу премію на обласному конкурсі.

Без музики, без роботи, без родини Інна Володимирівна себе не мислить.

ВІРА МАДЯР-НОВАК

Джерельні приписи:

1. Бунда, С. З історії становлення струнно-смичкового мистецтва на Закарпатті / С. Бунда // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення. – Ужгород : Карпати, 2005. – С. 28-38.
Зі змісту: [про І. В. Леснік]. – С. 35-36.
2. Габорець, Василь. Елітна музика вічності / В. Габорець // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення. – Ужгород : Карпати, 2005. – С. 45-62.
Зі змісту: [про І. В. Леснік]. – С. 48.
3. Мадяр-Новак, Віра. Учителі зі світлим ім'ям Надія / В. Мадяр-Новак. – Ужгород : Гражда, 2009. – 260 с.
Зі змісту: [про І. В. Леснік]. – С. 43, 173.
4. Мадяр-Новак Віра. Оркестрові струнні інструменти / В. Мадяр-Новак // Ужгородське державне музичне училище імені Д. Є. Задора : довід.-інформ. вид. до 65-річчя УжДМУ ім. Д. Є. Задора. – Ужгород : Ужгородська друкарня, 2011. – С. 8-9.
6. Boniszlavszky, T. Kárpáti kantáta : (Zádor Dezső élete és munkássága) / T. Boniszlavszky // Kárpátaljai Magyar Könyvek. – № 93. – Ungvár ; Budapest : Intermix Kiadó, 1998. – 70 old. – (Серія “Угорська книга Закарпаття”. Вип. 93) – Текст угор. мовою.
Зі змісту: [про І. В. Леснік]. – С. 49.

5. Волинский, Й. Творческие отчёты, конкурсы, концерты : [про добуття І. В. Леснік третьої премії на конкурсі до 40-річчя Жовтневої революції] / Й. Волинский // Львов. правда. – 1957. – окт. – Текст рос. мовою.

ЛИПЕНЬ: 4

ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ ІВАНЧО

70-річчя від дня народження економіста,
партійного діяча, голови Закарпатської обласної ради,
заслуженого економіста України (нар. 1946)

Десь у перші роки незалежності України мені, як пресекретареві тодішнього голови Закарпатської обласної ради Івана Васильовича Іванча, випало бути присутнім на екскурсії в скансені – обласному музеї народної архітектури і побуту, на яку

він запросив поважних гостей – парламентарів із Австрії. Вони із цікавістю й захопленням слухали розповідь екскурсовода і на свої очі бачили, якими були закарпатські села у минулі часи. І справді, вибагливим й знаючим австрійським гостям було на що подивитися. Коли ж підійшли до унікальної пам'ятки дерев'яної зодчості – Шелестівської церкви, слово взяв Іван Васильович. Він детально розповів про її історію, особливості цієї будови, а в приміщенні церкви з особливою любов'ю говорив про старовинні ікони, розписи, яка тут була дивовижна умиротворена аура, на недільних літургіях, як смиренно слухали миряни слово Боже, проповідь священника...

– Звідки ви все це знаєте?, – поцікавився хтось із гостей.

– Раніше ця церква стояла в Мукачеві – моєму рідному місті, де я народився 4 липня 1946 року. Хоч повоєнна пора була далеко не сприятливою для церкви, але мої дідусі й бабусі, і мої батьки, незважаючи на всілякі заборони з боку тодішньої влади, мене і моїх сестер – Марію і Наталку – ненав'язливо прилучили до цього храму, відкрили в ньому не лише релігійний зміст, але й духовну велич нашого народу, його мудрість, талановитість, виваженість, толерантність. Так було і в багатьох інших сім'ях на Закарпатті.

Згодом я дізнався, що рід Івана Васильовича Іванча належить до тих знаних і шанованих у краї династій учителів, які в різні часи при різних владах послідовно, дбайливо, сумлінно трудилися на освітянській ниві, сіяли в душі маленьких верховинців зерна розумного, вічного – знання, усвідомлену любов до рідного слова і духовність.

До прикладу, батько Івана Васильовича – Василь Васильович – свою педагогічну діяльність розпочав у селі Лумшори, що на Перечинщині. Потім учителював у різних школах Мукачева. Мріяв, що хтось із його трьох дітей продовжить його учительські набутки. Але не судилося. Марія стала товаровознавцем. Наталка – економістом, Іван, навчаючись у Мукачівській СШ №2, з 9-го по 11-ий клас проходив виробниче навчання у Мукачівському локомотивному депо, освоюючи професію помічника машиніста електровоза. Але стати залізничником, хоч і мріяв про це, не судилось. Після закінчення школи у 1964 р. довелося піти працювати слюсарем на Мукачівський верстатобудівний завод ім. С. М. Кірова. Мама, Ганна Гаврилівна, вважала, що так краще. Вона, працюючи упродовж багатьох літ медсестрою в обласній дитячій лікарні, любила, коли

діти біля неї, сім'я разом. А залізничник – то вічні дороги, тривоги. На заводі, як гадалося їй, відповідальності менше. Стій за станком і роби свою справу. Та й батько погодився з цим.

Ні сном, ні духом їм і не уявлялося, що життєва і трудова дорога їх сина Івана буде далеко не простою, а неспокійною, що на його плечі ляже тягар відповідальності не лише за кожен свій крок, вчинок, але і за долі багатьох-багатьох людей, що доведеться йому працювати на посадах, на яких робочий день часто триває цілодобово, а в тижнів просто немає вихідних. Та про це мова дещо далі.

Як на мене, теперішньому поколінню юнаків, котрі розпочинають свою трудову діяльність із звичайнісіньких рядових посад на звичайних підприємствах, доречно було зважити, що відомий і шанований в Україні і на Закарпатті Іван Васильович Іванчо теж починав свій ріст із рядового, точніше учня рядового робітника. Звичайно, тут має значення, яку мету ставить перед собою молода людина. Жити від зарплати до зарплати, від розваг до розваг, від пива до пива за щедрим товариським столом, чи ставити перед собою високу, але конкретну мету.

Безумовно, робітнича посада для нього була стартова. У робітничому середовищі він вивчив технологічні процеси, освоїв ази професії. Та найголовніше, збагнув надзвичайно важливу науку спілкування з людьми, навчився слухати їх і вникати у те, що хвилює людей, розуміти проблеми колективу і бачити шляхи їх вирішення. Цьому не навчився ні в яких престижних вузах. Без цих знань будь-який диплом залишається лиш відповідною поміткою в анкеті.

Робітники, особливо молоді, керівництво заводу ім. С. М. Кірова належно оцінили такі неординарні якості свого молодого колеги. Як студента вечірнього відділення економічного факультету, його невдовзі призначили інженером-технологом. Але ж, колектив, у якому значна частина людей молодіжного віку, живе не тільки роботою і хлібом єдиним. В особі Івана Іванчо вони побачили свого лідера, який і в позаробочий час був для них потрібним, цікавим, з ним можна було і змагання організувати, і в похід у гори вирушити, і просто поговорити по душі.

Це і зумовило новий аспект життєвої і трудової біографії Івана Іванчо. З 1969 до 1972 рр. молодь м. Мукачева висуває його на комсомольсько-молодіжну роботу. Спершу секретарем коміте-

ту комсомолу заводу, а відтак в обласний комітет. Сьогоднішня генерація дещо спрощено уявляє собі діяльність тодішньої молодіжної організації. Далеко не всі сфери її діяльності були пройняті партійно-політичними догматами. Ставши у 28 років другим секретарем обкому комсомолу, Іван Іванчо займався виключно робітничо-селянськими проблемами – турбувався про зростання молодих виробничників, їх освітою, професійною підготовкою, забезпеченням роботою, зростанням на виробництві, вирішенням соціальних проблем випускників ПТУ, вищих навчальних закладів. “Своєю людиною” він був і серед молодих працівників сільського господарства, лісової і деревообробної індустрії. Молодь вважала його своїм адвокатом перед начальством, навіть другом, який порозуміє, підтримає морально, допоможе. Від Ужкка до Ясіня чи не в кожному селі, місті він був бажаним, молодь прислухалася до нього, радилася з ним. Така щирість, одвертість, доброзичливість була взаємною і давала добрі результати.

Не раз мені приходить на думку – як тепер нам не вистачає саме таких молодіжних лідерів. Ватажків, які б очолювали молодь не лише на мітингах, але і в щоденній копіткій роботі, на якій заробляється хліб насущний і, зрештою, формується людина – не як тимчасовець, гість, учасник тієї чи іншої акції, а як господар країни, особистість, яка, роблячи внесок у розбудову держави, самокритично оцінює себе і свою особисту справу.

Після таких “університетів” Іван Васильович Іванчо з червні 1984 р. був обраний головою виконкому та головою Берегівської районної ради народних депутатів. У свої 38 років він узяв на себе відповідальність за долю одного з найбільших і найскладніших районів краю. Якщо теперішні успішні підприємці у такому віці можуть похизуватися, що їм вдалося правдами і неправдами проґриміти одним або й кількома потужними підприємствами, то йому довелося відповідати за стан справ на кількох десятках підприємств різних галузей, долю інших секторів економіки, які у той час на Берегівщині були чи не найпотужнішими в області. Але була ще й соціальна, культурна, міжконфесійна, міжетнічна сфери. Вони теж входили в коло його обов’язків. Не забудьмо, що все це було у непрості часи, коли доля колишнього Союзу невимовно добігала до свого історичного завершення. Про те, як він впорався зі своїми завданнями керівника району, свідчить те, що за особистий вклад

в соціально-економічний розвиток району Іванчо І.В. присвоєно високе звання “Почесний громадянин Берегівського району”.

Висока професійність, обсяжний досвід, високі моральні якості – це ті критерії, які сприяють людині – її зростанню і водночас спонукають до подальшого удосконалення. Адже, як стара слава любить нову, так і досягнуте потребує постійного доповнення, оновлення. Після проголошення Незалежності України, в житті Івана Васильовича відбуваються зміни, події, що підтверджують вищесказане.

З квітня 1992 по червень 1994 р. він працює начальником управління Міністерства зовнішніх економічних зв'язків та торгівлі України по Закарпатській області. У серпні цього ж року обирається першим заступником голови Закарпатського обласного виконавчого комітету, згодом призначається першим заступником голови Закарпатської обласної державної адміністрації.

Наступною сторінкою, а точніше новим розділом трудового життєпису Івана Іванчо стало його обрання головою Закарпатської обласної ради з квітня 1998 по травень 2002 року. То був період тяжких випробувань. Окрім економічних труднощів, довелося долати наслідки катастрофічних повеней, які у 1998 і 2001 рр. завдали Закарпаттю тяжких матеріальних і моральних збитків. Тут особливо знадобилося його вроджене уміння об'єднувати людей для важливих суспільству справ, послідовність, виваженість, витримка. Мені випало бути очевидцем, як злагоджено діяли депутатський корпус, виконавча влада, органи місцевого самоврядування, громадськість, підприємці, як спрацьовував авторитет Івана Васильовича в питаннях надання допомоги потерпілим від паводку закарпатцям сусідами з прикордонних регіонів Угорщини, Словаччини, майже з усіх областей України, ряду країн колишнього Союзу. То була справжня героїчна епопея в історії Закарпаття, котра достойна відтворення у літописі краю, як зразок прояву гуманізму, християнської моралі, глибокого порозуміння, взаємоповаги між людьми.

Виходячи з цього, логічним стало його обрання у 2002 р. народним депутатом України IV скликання. І знову на прикладі Іванчо І.В. бачимо наскільки важливо, щоб до Парламенту України обирались люди з великим досвідом практичної роботи, які на ділі знають потреби регіону, духовні запити і соціальні проблеми людей, котрі там живуть. За роки роботи у Верховній Раді він став автором 27 Законів України та Постанов Парламенту. А до

цього слід додати не один десяток депутатських запитів, роботу у профільному комітеті ВР, різних комісіях і особливо у виборчому окрузі, вирішення письмових і усних звернень громадян... Отже, виборці зробили правильний вибір.

Люди, які знають Івана Васильовича, працювали з ним, не один раз переконувались, що за своїм характером він вроджений дипломат у найкращому розумінні цього слова. Життя підтвердило це. З лютого 2008 до 2010 року він працював Генеральним Консулом України в Ніредьгазі (Угорська Республіка).

Людину красять роки, справи, і безумовно, її родина.

Ювілейна дата – 70-річчя від дня народження увінчана вагомими здобутками від молодих літ і до золотої пори зрілості. За них Іванчо І.В. нагороджений трьома медалями СРСР, орденом “За заслуги” III ступеня, Почесними Грамотами Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, Закарпатської обласної ради, облдержадміністрації, вищими відзнаками Міністерства з надзвичайних ситуацій, Міністерства внутрішніх справ України, церковними нагородами. У 2000 р. Указом Президента України Іванчо І. В. присвоєно звання “Заслужений економіст України”. 24 травня 2005 року він удостоєний особливо дорогої для нього відзнаки – високого звання “Почесний громадянин м. Мукачева”. Адже це місто, де він народився, виріс. “Тут, – каже Іван Васильович, – мій рідний дім і могили моїх дідусів, бабусь, батьків... Для мене завжди було особливо важливим бути гідним перед світлою пам’яттю мого роду. З цим ішов і йтиму по життю”.

Із чистим сумлінням, разом із своєю чудовою сім’єю – дружиною Галиною Григорівною, сином Олексієм, невісткою Марією, донькою Наталкою, внуками Олександром, Андрієм, Анастасією, Віктором, Галинкою він дякує Богу за його щедроти і благословення.

ВАСИЛЬ ГУСТІ

Джерельні приписи:

1. Іванчо, Іван. Роль органів місцевого самоврядування у соціально-економічному розвитку області / І. Іванчо // Місцеве самоврядування: досвід, проблеми, перспективи : зб. виступів / Закарпат. облрада ; відп. за вип. І. В. Голубка ; упоряд. : В. П. Густі, П. О. Федисяк. – Ужгород : Закарпаття, 2001. – С. 5-9.

2. Іванчо, Іван. Закарпаття має стати полігоном з відпрацювання інновацій та прогресивних технологій, які б звідси поширювались вглиб України... : [інтерв'ю із Ген. Консулом України у м. Ніредьгаза (УР) / вів Б. Дубовий] / І. Іванчо // Новини Закарпаття. – 2010. – 27 берез. – С. 6 : фот.
3. Іванчо, Іван. СЕЗ “Закарпаття”: Плюси і мінуси трирічної діяльності / І. Іванчо // Голос України. – 2003. – 6 лют. – С. 1, 17.
8. Іванчо, Іван. “Я вірю в здоровий глузд...” : [розмова із головою облради] // Новини Закарпаття. – 2000. – 6 лип. – С. 2.

4. Іван Іванчо : экс-голова Закарпат. облради // Неділя. Топ – 100. Впливові люди Закарпаття. – [Ужгород], 2011. – С. 38 : фот. кольор.
5. Іванчо Іван Васильович : голова Закарпат. облас. ради III скликання (1998–2002 рр.) // Закарпаття: місцеве самоврядування / Закарпат. облрада ; ред. рада : І. І. Балого, Н. П. Мигалина, В. І. Микита, І. М. Ребрик. – Ужгород : Гражда, 2012. – С. 27 : портр.
6. Пагіря, Василь. Іванчо Іван Васильович / В. Пагіря, Євген Федів // Пагіря, Василь Васильович. Сторінки історії Мукачєва / В. Пагіря, Є. Федів. – Ужгород : Патент, 2012. – С. 88-89 : портр.
7. Федака, Сергій. Голови облвинкому та обласної ради Закарпаття : [в т. ч. про І. В. Іванча] / С. Федака // Хто є хто. Закарпаття : презентац. зб. Вип. 3 / авт.-упоряд. В. В. Болгов. – К. : [б. и.], 2007. – С. 12 : портр.

9. Попович, Михайло. “Між гілками влади області протистоянь нема” : [в т. ч. про І. Іванча] / М. Попович // Новини Закарпаття. – 2001. – 22 верес. – С. 3.

ЛИПЕНЬ: 5

ПАВЛО ПАВЛОВИЧ ПУГА

70-річчя від дня народження доктора
фізико-математичних наук, професора,
лауреата премії ім. В. Є. Лашкарьова НАН України
(нар. 1946)

Павло Пуга народився 5 липня 1946 р. в с. Нова Бовтрадь Берегівського району Закарпатської області в сім'ї вчителів. Дитячі роки провів у селищі Іршава, навчався в Іршавській середній

школі, яку закінчив у 1964 році. Навчався на фізичному факультеті Ужгородського державного університету, який закінчив у 1969 р. за спеціальністю “Фізик. Викладач фізики”. Трудова діяльність: аспірант кафедри фізики напівпровідників УжДУ (1969–1972 рр.); старший інженер кріогенної лабораторії УжДУ (1972–1975 рр.); молодший науковий співробітник, старший науковий співробітник Проблемної науково-дослідної лабораторії УжДУ (1975–1985 рр.); старший науковий співробітник Ужгородського відділення Інституту ядерних досліджень АН УРСР (1985–1990 рр.); завідувач відділу оптичних матеріалів квантової електроніки Ужгородського відділення ІЯД АН УРСР (1990–1992 рр.); завідувач відділу оптичних матеріалів квантової електроніки Інституту електронної фізики НАН України (1992–2006 рр.); старший науковий співробітник відділу матеріалів функціональної електроніки ІЕФ НАН України (з 2007 р.), професор кафедри оптики і твердотільної електроніки фізичного факультету ДВНЗ “Ужгородський національний університет” (за сумісництвом з 2004 р.).

У 1974 р. рішенням спеціалізованої ради при Львівському держуніверситеті ім. Івана Франка присуджено науковий ступінь кандидата фізико-математичних наук (тема дисертації: “Оптичні дослідження енергетичної структури склоподібних напівпровідників типу $A^VB^{VIC^{VII}}$ ”, науковий керівник кандидат фізико-математичних наук О. М. Борець). У 1990 р. рішенням спеціалізованої ради при Київському держуніверситеті ім. Т. Г. Шевченка присуджено науковий ступінь доктора фізико-математичних наук (тема дисертації: “Температурні спектрально-структурні зміни та оптичні властивості халькогалогенідних стекел $A^V-B^{VI}-C^{VII}$ ”).

П. П. Пуга – відомий учений в галузі фізики напівпровідників та напівпровідникового матеріалознавства. З його науковою діяльністю пов’язаний розвиток на Закарпатті таких актуальних наукових напрямків, як фізика та технологія розупорядкованих багатокомпонентних халькогалогенідних структур на основі системи $A^VB^{VIC^{VII}}$ і складних оксидних матеріалів у системах $Te-O$ та $Li_2O-B_2O_3$, що використовуються в акустооптичних пристроях функціональної електроніки; оптична спектроскопія цих об’єктів; фізика дефектних та домішкових станів широкозонних напівпровідників; механізми електрон-фотонної взаємодії в них при збудженні електронним, лазерним, рентгенівським і гамма-випромінюваннями та ін. Розроблена ним методологія і створена експериментальна

база дослідження широкозонних склоподібних та кристалічних напівпровідників дозволили внести доробок у загальну картину зонної і енергетичної структури досліджуваних матеріалів, явищ нерівноважних процесів у цих об'єктах, доповнити відомості щодо процесів структуроутворення та можливості їх практичного використання. П. П. Пуга – один із перших, хто застосував методику низькоенергетичної електронної спектроскопії для вивчення енергетичної структури напівпровідників. Він використав методи оптичної спектроскопії в технології одержання склоподібних напівпровідників з наперед заданим розподілом локалізованих станів в їх забороненій зоні. Отримані ним експериментальні результати з використанням оптичних, фотооптичних та рефрактометричних методик дали можливість вивчити енергетичну структуру складних напівпровідникових матеріалів $M(\text{Ge}, \text{Cu}, \text{Hg}) - \text{As}(\text{Sb}) - \text{S}(\text{Se}) - \text{I}(\text{Br})$ в широкій температурній (5–750 K) та концентраційній областях. П. П. Пуга відкрив явище нестабільності інфрачервоного поглинання стехіометричних склоподібних матеріалів в області температур розм'якшення при фіксованій температурі об'єкту дослідження та показав можливість застосування даного явища для оптичного запису інформації в інфрачервоній області спектра. На прикладі склоподібної системи Ge-Sb-S-I ним відкрито ефект фазової перебудови структури, що обумовлений фазовими переходами в структурних ланцюгах Sb-S-I , які в багатокомпонентних розупорядкованих системах $\text{Ge}(\text{Cu})\text{-Sb-S-I}$ є “сегнетоактивною” фазою. Виявлена концентраційна область стекол в системі Ge-As-S-I , яка характеризується нульовим температурним приростом показника заломлення в інтервалі температур 40–430 K і широкій спектральній області, що пов'язано із зміною густини та поляризації хімічних зв'язків в залежності від складу та температури. Ці склоподібні сплави використовуються в оптичних системах, що працюють в екстремальних умовах. Широко використовується дослідниками запропонована та теоретично обґрунтована ним інтерпретація спектрів поглинання в області фундаментальної смуги склоподібних сполук і сплавів на основі системи $A^{\text{VB}}V^{\text{VI}}C^{\text{VII}}$.

Під керівництвом П. П. Пуги проводяться роботи з розробки фізико-хімічних основ технології та особливостей одержання складних напівпровідникових матеріалів для потреб функціональної електроніки, які започатковані проф. Д. В. Чепуром і проф. М. І. Головеєм. Розробляються фізико-хімічні основи технології

та одержання матеріалів функціональної електроніки на основі боратних сполук для тканиноеквівалентних дозиметрів, нелінійної оптики та акустооптики, виготовлення люмінофорів, датчиків тиску, піроелектричних датчиків температури, модуляторів і генераторів випромінювання.

П. П. Пуга організував роботи з модифікації властивостей тетраборату літію шляхом технологічного підбору оптимальних складів та легуючих компонент, проводяться комплексні дослідження з розробки умов одержання ефективних термолюмінесцентних складів на його основі. Ним започатковані наукові дослідження з методики одержання плівкових, стрічкових та об'ємних планарних структур на основі легованого тетраборату літію, чутливих до дії іонізуючого випромінювання. Створена науково-технічна база для проведення фундаментальних досліджень енергетичної і зонної структури матеріалів методами люмінесцентної, рентгенівської, гамма- і оптичної спектроскопії та спектроскопії комбінаційного розсіювання. Методами термостимульованої люмінесценції та рентгенолюмінесценції визначено вплив відхилень від стехіометрії тетраборату літію. Встановлено області температур та енергії активації температурного гасіння термостимульованої люмінесценції. Досліджено кінетику люмінесценції та енергетичне положення локальних рівнів прилипання в тетрабораті літію, виявлено ефект концентраційного гасіння люмінесценції. Показана можливість використання легованого тетраборату літію як дозиметричне тканиноеквівалентне реєструюче середовище.

Виконані експериментальні та теоретичні дослідження, керівництво роботою відділу, аспірантами та пошукувачами дозволили П. П. Пугові створити науковий колектив, який у змозі вирішувати задачі наукових досліджень на сучасному рівні. Він був керівником кількох тем колишнього Державного комітету по науці і технологіях та двох міжнародних проектів у рамках міжурядової організації “Науково-технологічний центр в Україні”.

П. П. Пуга – автор та співавтор 200 наукових праць і 7 патентів України. Ним підготовлено чотири методичні посібники для студентів фізичного факультету Ужгородського національного університету. Він був також співредактором наукового збірника університету “Сложные полупроводники (получение, свойства, применение)”.

Для П. П. Пуги характерна широка наукова ерудиція, творча

активність, організаційний хист та висока наукова продуктивність. Він не лише здатний створювати нові експериментальні методи досліджень, але, завдяки науковій інтуїції та теоретичним знанням, може вирішувати складні проблеми фізичної інтерпретації експериментальних результатів.

П. П. Пуга – провідний фахівець в Україні з експериментальної фізики та технології напівпровідників з міжнародним визнанням. Про високий рівень досліджень та актуальність наукового доробку П. П. Пуги свідчать його доповіді на багатьох вітчизняних та міжнародних конференціях, де він виступав як з оригінальними повідомленнями, так і з оглядовими доповідями. Про його науковий авторитет свідчить той факт, що він входив у склад програмних та організаційних комітетів ряду вітчизняних і міжнародних конференцій із залученням провідних та закордонних фахівців. Серед них такі міжнародні робочі наради, як “Advanced Technologies of Multicomponent Solid Films and Structures”, 1994, Ужгород, “Physical Aspects of the Luminescence of Complex Oxide Dielectrics”, 2001, Київ, та інші.

П. П. Пуга – член спеціалізованої вченої ради Д 61.051.01 по захисту докторських дисертацій при Ужгородському національному університеті.

П. П. Пуга нагороджений Почесною грамотою бюро Державного західного наукового центру НАН України та Міннауки України з нагоди 80-річчя НАН України за плідну працю та вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки. За серію робіт “Рекомбінаційні процеси у тетрабораті літію” він у 2002 р. удостоєний премії ім. В. Є. Лашкарьова НАН України. В цьому ж році був відзначений Подякою Закарпатської обласної державної адміністрації за багаторічну сумлінну роботу, значний особистий внесок у розвиток фізичної науки.

Має 200 друкованих праць та 7 патентів.

ОТТО ШПЕНИК

Джерельні приписи:

1. Каталог гамма-спектрів продуктів активації хімічних елементів гальмівним випромінюванням мікротрона / Олег Олександрович Парлаг, Володимир Трохимович Маслюк, Павло Павлович Пуга, Вадим Михайлович Головей. – К. : Наук. думка, 2008. – 179 с. : табл. – (Проект “Наукова книга”).

2. Optical absorption and X-ray luminescence of glassy lithium tetraborate activated by terbium oxide / P. P. Puga, G. D. Puga, K. P. Popovich, V. A. Kel'man, V. N. Krasylynec, I. I. Turok, M. V. Prymak, P. S. Danyliuk // Glass Physics and Chemistry. – 2012. – Vol. 38. – Issue 2. – P. 190-195. – Текст англ. мовою.
3. Chichura. X-Ray luminescence of polycrystalline TbO_2 -doped $\text{Li}_2\text{B}_4\text{O}_7$ / P. P. Puga, K. P. Popovich, P. S. Danilyuk, V. N. Krasylynec, G. D. Puga, I. I. Turok, V. A. Kel'man, I. I. // Inorganic Materials. – 2012. – Vol. 48. – №. 10. – P. 1033-1038. – Текст англ. мовою.
4. Optical Absorption Spectra and Energy Levels of Er^{3+} Ions in Glassy Lithium Tetraborate Matrix / P. S. Danilyuk, K. P. Popovich, P. P. Puga, A. I. Gomonai, N. V. Primak, V. N. Krasilnits, I. Turok, G. D. Puga, and V. M. Rizak. // Optics and Spectroscopy. – 2014. – Vol. 117. – №. 5. – P. 759-763. – Текст англ. мовою.
5. X-Ray Luminescence and Spectroscopic Characteristics of Er^{3+} Ions in a Glassy Lithium Tetraborate Matrix / P. S. Danilyuk, P. P. Puga, A. I. Gomonai, V. N. Krasylynec, P. N. Volovich, V. M. Rizak. // Optika i Spektroskopiya. – 2015. – Vol. 118. – №. 6. – P. 956-961. – Текст англ. мовою.

ЛИПЕНЬ: 8

ВОЛОДИМИР ІЛЛІЧ ВОЛОНТИР

**60-річчя від дня народженн, диригента, композитора,
заслуженого діяча мистецтв України (нар. 1956)**

Їм аплодували в столичних концертних залах, в божих храмах, у містах і селах України, Німеччини, Австрії, Бельгії, Словаччини, Польщі, Угорщини... Хор хлопчиків та юнаків Мукачівської хорової школи під керівництвом Володимира Ілліча Волонтира полонив глядачів і слухачів 20-ти країн. Виконувані цим колективом твори сягали найвіддаленіших куточків Європи, торкалися сердець людей різних національностей, розповідаючи про душу досі не дуже знайомого їм українського народу – відкриту, щирю, співочу, красиву.

Кожного разу, виходячи на сцени, залиті світлом юпітерів і приязні, занурюючись у лунку тишу залу, здіймаючи руки, Володимир Ілліч розпочинає дійство перед глядачами й слухачами: правдиве і щире, високе й зрозуміле, поєднане з прекрасною

мелодією і гармонією, здатне уже більше трьох десятиліть полонити людські серця. Бо найбільший у В. І. Волонтира талант – завжди бути потрібним людям. Його дар творчості слугує пробудженню в наших слухацьких душах високого й величного і тому робить нас кращими, сильнішими, милосерднішими.

Древнє і вічно юне Мукачево знало багато славетних земляків. Імена багатьох з них припорошені пилом історії. Але ще яскравіють в пам'яті імена композиторів Юрія Костюка, Степана Мартона, Василя Тацака... Одна з яскравих доль випала уродженцю вчительської сім'ї з Кузьмина, що на Мукачівщині, видатному діячеві культури, члену Національної спілки композиторів України, талановитому композитору і педагогу, вдумливому, неординарному диригенту, заслуженому діячу мистецтв України, лауреату Всеукраїнської премії імені В. Косенка, чотири рази лауреату премії імені Д. Задора, кавалеру ордена “За видатні досягнення в музичному мистецтві”, номінанту Почесної відзнаки Закарпатської обласної адміністрації “За розвиток регіону”, а також – Почесному громадянину Мукачева.

У мистецькому житті краю він відомий як диригент і композитор, яскравий інтерпретатор немирущої української народної пісні. Для нього народна пісня – це вітх і радість. Україна – одна з небагатьох країн у світі, що володіє надзвичайним пісенним скарбом, має в запису понад 300 тисяч пісенних зразків. Є в тому скарбі й частка В. І. Волонтира. Здається, що ми добре знаємо українські пісні, але коли оброблені ним народні пісні звучать у виконанні керованого ним хору хлопчиків і юнаків, то чарівно “переплавляються” у ньому, змінюються, починають вигравати новими, надихаючими гралями й барвами.

Створена Володимиром Іллічем більше трьох десятиків літ тому хорова школа і хор хлопчиків та юнаків здобули світове визнання, не раз зачаровували й полонили глядачів високою майстерністю виконання. Хор виступав авторитетним пропагандистом української музики у концертних залах, й просто під відкритим небом захоплював високим рівнем хорового співу, зачаровував присутніх. А він, керівник і диригент відчував, що таке – хором торкнутися потаємних струн пісні.

Для Володимира Волонтира шлях у високе мистецтво почався із навчання в Ужгородському музичному училищі, на відділенні хорового диригування в класі Й. Й. Сулінчака. Здобув диплом з від-

знакою в 1975-му році. А в 1980-му р. блискуче, з відзнакою закінчив Київську Державну консерваторію, здобувши вищий ступінь з хорового диригування (клас професора М. А. Берденнікова) й симфонічного диригування (клас професора Р. І. Кофмана). З 1984 до 1987 р. В. І. Волонтир навчався у Львівській консерваторії на композиторському факультеті (у класі нашого земляка, талановитого композитора, професора Д. Є. Задора). У 1983 р. створив у Мукачеві хор хлопчиків і юнаків – хорову студію, на базі яких заснував першу на Україні хорову школу. Будучи незмінним директором хорової школи і художнім керівником хору, в 2003 р. В. І. Волонтир став доцентом кафедри диригування і музично-теоретичних дисциплін Мукачівського державного університету.

Як композитор сучасного типу мислення В. І. Волонтир написав багато музичних творів у хоровому, вокальному, фортепіанному, камерно-інструментальному й оркестровому жанрах, які почули глядачі й слухачі в Закарпатті, на Україні й за її межами. Першість у творчості композитора займають твори для дітей і обробки народних пісень, кількість яких майнула за сотню. З величезним успіхом пройшли авторські концерти Володимира Волонтира в 1999 р. у Закарпатській філармонії, у 2003 і 2015 рр. в Національній музичній академії України, в 2004 р. у Львівській обласній філармонії, в 2006 р. в Національній філармонії України. Твори Володимира Ілліча неодноразово виконувалися на престижних музичних фестивалях в Україні й за кордонами нашої держави. А сам композитор неодноразово був диригентом зведених хорів на Всеукраїнських та міжнародних хорових фестивалях, не раз проводив майстер-класи в Естонії, Австрії, Польщі, Угорщині, Словаччині...

Написані музичні твори В. І. Волонтира з великим піднесенням і успіхом виконують Національний ансамбль солістів “Київська камерата”, Київська державна чоловіча хорова капела імені Л. Ревуцького, хор студентів Національної музичної академії, камерний хор “Кредо”, муніципальний камерний хор “Хрещатик” (Київ), Львівський муніципальний хор “Томін”, камерний оркестр Львівської державної хорової капели “Трембіта”, камерний хор Дніпропетровської філармонії, мішаний хор “Верховина” і Український чоловічий хор міста Едмонтон (Канада), заслужений Закарпатський народний хор, камерний оркестр Закарпатської філармонії, хорова капела хлопчиків міста Грац (Австрія), народна українська хорова капела в Москві (Росія), численні дитячі хори

на теренах України й інших європейських держав. Володимир Іллєч – людина, котрій поталанило. Поталанило через величезну працьовитість, наполегливість, через те, що він діяв, коли інші лише мали намір. А ще тому, що його не просто оточують, а всіляко допомагають у нелегкій і непростій роботі аж три Музи – дружина Оксана Романівна, досвідчений хормейстер і викладач хорових дисциплін, доньки – Христина – концертмейстер хору і викладач фортепіано хорової школи, Леся – викладач фортепіано хорової школи.

“Висока школа юнацького та дитячого хору не закінчується у Відні...”. Таке несподіване відкриття зробив для себе доктор музики Людвіг Остертаг-Геннінг, послухавши виступ хору керованого Володимиром Волонтиром під час поїздки на запрошення голови уряду округу Верхня Франконія землі Баварія. Там юні хористи з міста над Латорицею взяли участь у завершальній стадії міжнародного фестивалю “Музичне літо в Обермайні”. Концерти в містах Зельбітц, Форхгайм, Голфельд і завершальний виступ у Базилиці 14-ти святих у Ліхтенфельці, збирали повні зали вдячних глядачів і зривали гарячі й тривалі аплодисменти. Німці були вражені досконалим виконанням співучими хлопчиками з Мукачева як української, так і західної класики. І ще співають музичні твори на півтора десятках мов, бо не годиться їхати на гастролі, не співаючи пісень народу, який приязно запросив іменитий колектив до себе.

Керований В. Волонтиром хор хлопчиків і юнаків уже в 1985 р. одержав Почесне звання – Зразкового хору хлопчиків. У січні 1986 р. вперше хор під керівництвом В. І. Волонтира, побував у Москві і вразив тамтешніх глядачів настільки, що знімок хору вмістила газета “Правда” й сповістила увесь Радянський Союз про цей неординарний хоровий колектив з Мукачева. А в липні, того ж року, Зразковий хор хлопчиків і юнаків представляв Україну на святі пісні в Естонії – у місті Тарту. До речі, Зразковий хор хлопчиків колектив Мукачівської хорової школи – лауреат багатьох міжнародних конкурсів і фестивалів, серед яких: міжнародний фестиваль хорів хлопчиків (Солнок, Угорщина, 1990, 1995 рр.), 44-й і 46-й Європейський молодіжний музичний фестиваль (Нірпельт, Бельгія, 1996, 1998 рр.), Міжнародний музичний фестиваль “GaJa-2000” (Португалія, 2000 р.), Міжнародний музичний фестиваль “Summa Cum Laude” (Відень, Австрія, 2007 р.), Міжнародний музичний молодіжний фестиваль (Словаччина, 2012, 2015), Між-

народний хоровий конгрес “Pueri Cantores” (Іспанія, 2012 р.), Міжнародний молодіжний музичний фестиваль “Eurochestne” (Франція, 2013 р.)... Хор – один з перших – лауреатів мистецької премії імені професора Д. Є. Задора.

Пісенна творчість хору, керованого Володимиром Волонтиром, багатогранна, багатожанрова. Кожен виступ хору – то потреба духовного очищення, потреба через спів стати ближчим до Бога. Ось тут на долю педагога Володимира Ілліча й припадає найбільша відповідальність. К. К. Пігров, котрий створив школу хорового диригування говорив, що “Навчити дитину чисто співати – це не просто технічний засіб. Це морально-етичний засіб, очищення душі. Чисто співати – значить бути чесним”. Володимир Ілліч вважає, що правильно взяти ноту замало. Ось коли вона проспівана душею і серцем – тоді й народжується хор солов’їної пісні. Не простий, складний, стоголосий, де всі співають ангельськими голосами, задушевно, проникливо...

Сьогодні В. І. Волонтир каже своїм учням і студентам, що “... у дітей, які не байдужі до музики, багатюща уява, вони володіють кращою реакцією, легше засвоюють навчальний матеріал, мають добру інтуїцію і комунікабельність. Музика будить думку, розвиває інтелект, вона збагачує духовно. Діти, котрі займаються музикою, менше сваряться, вони добріші й розсудливіші. Музика розвиває емоційну чутливість, здатність співчувати людському горю. І головний виховний момент заняття музикою: дитина не просто вчиться грати, співати. Вона вчиться грати й співати для інших, приносити радість іншим”.

Австрійська поетеса Марія Ебнер-Ешенбах написала глибокі за філософським змістом слова: “Коли замовкають солов’ї, починають співати цвіркуни”. Фанерні цвіркуни дуже тісно туляться до нашої майданної культури, де збираються з пляшками пива в руках сотні, тисячі молодих людей, слухати якусь музику, якісь пісні. Шукати тут В. І. Волонтира чи його вихованців марно. Їх назавжди полонила висока академічна духовна музика. А тому їх музико-пісенна дорога довга і щаслива. Бо хорова школа, очолювана Володимиром Волонтиром, діє за своєрідною методикою, навчальними планами і програмами, розробленими цією безумовно геніальною і дуже наполегливою в творчій роботі людиною. Наполегливо й самовіддано, день за днем, рік за роком, у вільний час ці хлопчики і юнаки, не пропускають жодного заняття, наполегливо

вчатися високому мистецтву, опановують вершини світової класики. І чільне місце в цьому багатющому процесі належить Володимиру Іллічу. Він віддає йому свій досвід, своє мистецьке чуття, незрівняне диригентське обдарування, талант педагога й психолога, завидні організаторські здібності. У ювілейному концерті з нагоди 30-річчя заснування хору В. І. Волонтир разом з юними хористами показав глядачам Мукачева й шанувальникам співочого колективу з цілої області не тільки зрослу до високого професіоналізму майстерність, але й славу України, відроджену пам'ять народу.

Володимир Ілліч невпинно й наполегливо готує з найталановитіших учнів майбутніх професійних музикантів. Маєстро дуже хочеться, щоб його вихованці понесли в собі любов до пісні по життю, створили свої хори, навчили співати вільно, талановито, гарно якомога більше людей. І щоб народ наш через хоровий спів відродив свою духовність. Адже духовна музика оптимістична, сонячна, додає здоров'я, прихиляє до добра. Тож не випадково учні Володимира Ілліча стали відомими музикантами, серед яких: головний хормейстер Національного оперного театру України, керівник Київського камерного хору “Кредо” Богдан Пліш, головний хормейстер Львівського Національного оперного театру Василь Коваль, хормейстер ансамблю пісні і танцю Збройних Сил України Тиберій Яцкулинець, хормейстер Ужгородського камерного хору “Кантус” Андрій Тазінгер, члени Національної спілки композиторів України Віктор Янцо й Роман Меденці...

Ще на самому початку діяльності хорової школи, тридцять років тому, 19 серпня 1986 р. колишній головний диригент Закарпатського заслуженого народного хору, відтак керівник Державної заслуженої капели України “Думка” професор М. М. Кречко, почувши виступ хору хлопчиків, зробив такий висновок: “Вважаю, що Володимир Волонтир створив у Мукачеві хор хлопчиків майбутнього... Чисте дзвінке звучання хору, добре продуманий репертуар, відмінна організація творчого процесу звертають на себе увагу з першого кроку маленьких співаків”. А хор хлопчиків сміливо закрокував далі і 29 грудня 1988 р. чеська газета “Вечірня Прага” констатувала: “Хлопчачих хорових колективів не так уже й багато, відмінних – і того менше. До них і належить хор хлопчиків м. Мукачева з України”. Багато справжніх шанувальників хору в сусідній Угорщині. Не випадково 5 травня 1990 р. зачарований виступом хору Ю. Сотмарі в газеті “Уй Нийлоп” писав: “Надзвичайне враження своїм цікавим тембровим звучанням справив хор хлоп-

чиків та юнаків з м. Мукачева. Разом з своїм керівником Володимиром Волонтиром, який виступив і як відмінний композитор, хор заслужив бурхливі оплески слухачів, за які віддячували виконанням творів на “біс”.

Кандидат мистецтвознавства Ірина Сікорська 13 грудня 2006 р. в газеті “Культура і життя” в аналітичній статті “Подарунок з Мукачева”, писала: “Можна по-доброму позаздрити, що свій золотий ювілей Володимир Ілліч зустрів у розквіті сил і таланту, він має улюблену справу й однодумців у колі сім’ї. Чує свої твори у чудовому виконанні та ще й на найпрестижнішій сцені країни. Тож мусить пишатися держава тим, що має таких подвижників, як Володимир Волонтир, котрі розносять і множать славу про неї у далеких світах, і всіляко підтримувати їх – бажано не лише під час ювілейних урочистостей”. Майже перегукується з нею заслужений працівник культури України Дана Демків, яка у грудні 2014 р. в газеті “Галицька просвіта” у кореспонденції “Закарпатці зачарували коломиян” написала: “Юні майстри співу зачарували коломиян високопрофесійним рівнем виконанням хорових творів, подарувавши всім велике духовне свято... Коли співає Мукачівський хор хлопчиків та юнаків, відчуваєш єднання колективу з диригентом, глядачами й слухачами”. Таких схвальних відгуків, подяк у газетах, журналах, музичних посібниках, телевізійних репортажах – сотні. Вони підтверджуються фестивальними дипломами, Почесними грамотами й іншими відзнаками й нагородами хору і його талановитого керівника.

Особливо дорогі хору подяки від командування Збройних Сил України за посильну матеріальну допомогу війнам АТО! Концерти у Мукачівському військовому шпиталі, подарунки для поранених бійців Української армії...

Сотні зворушливих, пам’ятних фотографій, десятки афіш на різних мовах, кілька альбомів з газетними вирізками, фоліанти з вражаючими відгуками... Це матеріал не на одну книгу.

Написані й оброблені композитором Володимиром Волонтиром пісні, інші твори щораз приваблюють сердечністю й щирістю. І це не може не зворушити, не викликати взаємної віддяки.

МИХАЙЛО БЕЙРЕШ

Джерельні приписи:

1. Волонтир, Володимир. Не уявляю себе без музики : [інтерв’ю з композитором, диригентом / вела М. Лиховид] / В. Волонтир // Новини

- Закарпаття. – 2006. – 8 лип. – С. 12. ; Старий Замок. – 2006. – 13-19 лип. – С. 4.
2. Волонтир, В. Спів душі : [інтерв'ю з директором Мукачів. експеримент. хор. шк., керівником хору хлопчиків та юнаків / вела Т. Красільнічук] / В. Волонтир // Молодь Закарпаття. – 1998. – 28 лют. – С. 5.
 3. Волонтир, Володимир. Юні хористи з Мукачева взяли участь у Міжнародному конгресі “Pueri Cantores” в Іспанії : [зразк. хор хлопчиків та юнаків Мукачів. хор. шк.] / В. Волонтир // Культуролог. джерела. – 2012. – № 3, 4. – С. 5 : фот.

4. Мадяр-Новак, Віра Василівна. Волонтир Володимир Іллів : [диригент і композитор] / В. В. Мадяр-Новак // Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 71 : портр.
5. Хор хлопчиків та юнаків Мукачівської хорової школи : [в т. ч. про В. І. Волонтира] // Хто є хто. Закарпаття : міжнар. довід.-бібліограф. вид. – Вип. 1. / авт. ідеї та авт.-упоряд. В. В. Болгов ; відп. за вип. І. В. Болгов. – К. : Поліграфкн., 2004. – С. 177 : портр.

6. Авторський концерт Володимира Волонтира відбувся на столичній сцені : [Міжнар. весн. асамблея дит. та юнац. хор. колективів] // Старий Замок. – 2003. – 3 квіт. – С. 3.
7. Алмашій, М. Сівач пісень : про диригента В. Волонтира із Мукачева / М. Алмашій // Наш рід. край. – 1998. – № 3. – С. 32-33.
8. Гаврош, Олександр. Мукачево співало й насолоджувалося : у місті над Латорицею відбулося унікальне в Україні свято хорів : [фестиваль, який пройшов під гаслом “Співають хори хлопчиків та юнаків” під керув. В. Волонтира] / О. Гаврош // Старий Замок. Паланок. – 2012. – 26 квіт.-2 трав. – С. 16 : фот. кольор.
9. Гаврош, Олександр. На вихідні у Мукачеві відбудеться свято хорів : [фестиваль, який організовує Мукачів. хор. шк. хлопчиків та юнаків під керуванням В. Волонтира] / О. Гаврош // Новини Закарпаття. – 2012. – 21 квіт. – С. 2.
10. Лиховид, Мар'яна. Творчість Володимира Волонтира у контексті сучасної музичної культури Закарпаття : [про композитора, диригента, педагога] / М. Лиховид // Культуролог. джерела. – 2006. – № 3. – С. 55-62 : портр.
11. Лівінський, О. Хорова школа Волонтира відзначатиме ювілей / О. Лівінський // Старий Замок. – 2003. – 23 січ. – С. 2.
12. Любова, І. Рыцарь песни : [про керівника Мукачев. хор. шк. В. І. Волонтира] / І. Любова // Единство-плюс. – 1996. – 8 июня. – С. 4. – Текст рос. мовою.
13. Маестро та його вихованці : у Мукачеві відбувся концерт В. Волонтира : [ювіл. автор. концерт в рамках ХІ фест. клас. та сучас. музики

- “Музичне сузір’я Закарпаття”] // Старий Замок. Паланок. – 2011. – 24-30 листоп. – С. 14.
14. Нейметі, Мар’яна. Володимир Волонтир влаштував у столиці свято : [концерт у Нац. філармонії закарпат. композитором] / М. Нейметі // Новини Закарпаття. – 2006. – 21 листоп. – С. 8.
 15. Сікорська, Ірина. Подарунок з Мукачева : [автор. концерт композитора В. Волонтира з нагоди 50-річчя від дня народж. в Колон. залі ім. М. В. Лисенка Нац. філармонії України] / І. Сікорська // Культура і життя. – 2006. – 13 груд. – С. 3.
 16. Федака, Сергій Дмитрович. Рокаш : [про вихованців В. Волонтира, гурт “Rock-N”] / С. Д. Федака // Неділя. – 2010. – 20-26 берез. – С. 2а. ; Трибуна. – 2010. – 20 берез. – С. 4. ; Старий Замок. Паланок. – 2010. – 18-24 берез. – С. 24 : фот. кольор.
 17. Філіппов, Олексій. Хоровий фестиваль об’єднує друзів. Їх зібрав Володимир Волонтир / О. Філіппов // Старий Замок. Паланок. – 2011. – 26 трав.-1 черв. – С. 12 : фот. кольор.
 18. Чужа, Оксана. Мукачівського композитора вітали на ужгородській сцені : [ювіл., автор. концерт диригента В. Волонтира] / О. Чужа // Фест. – 2011. – 17-23 листоп. – С. 3 : фот.
 19. Ювілейний концерт Володимира Волонтира : [композитор, диригент, заслуж. діяч мистецтв України] // Панорама. – 2011. – 26 листоп. – С. 4 : фот. ; Срібна Земля. – 2011. – 25 листоп. – С. 6 : фот.
 20. Ярковий, Євген. Шоколадку за файну колядку : [різдвян. концерт хору хлопчиків Мукачів. хор. шк. під керівництвом В. Волонтира] / Є. Ярковий // Фест. – 2012. – 12-18 січ. – С. 3 : фот.

ЛИПЕНЬ: 8

ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА СОПІЛЬНЯК

60-річчя від дня народження члена Національної спілки
художників України (нар. 1956)

...Скупо розповідаючи про власне життя, вона звично повторювала фразу: “Все було, як у казці...” І я раптом зрозумів, що ці слова з її вуст не випадкові, а глибоко осмислені й пережиті. Й саме тоді жанр казки вмить увібрав у свої рамки майбутню оповідь про неї.

... Жила-була дівчинка і звали її Тетянкою. Народилася 8 липня 1956 р. в м. Поті (Грузія), в сім’ї людини, закоханої у громохке

залізо. По недовгому часі молода сім'я перебралася в рідну Україну. З досвітку до пізньої ночі тато дівчинки, Михайло Пилипович Дрига, будував у містечку Монастирище на Черкащині, а відтак керував машинобудівним заводом. Директорами крупних підприємств були і два його рідні брати. Словом, усі в родині, в тому числі і мама, Надія Максимівна, і старший брат Юрій, сповідували технічну віру. І тільки Тетянка, хоч і називали її домашні “дитям заводу”, виявляла свою особливу окремішність... Зрештою, росла вона, як і вся дітлашня тодішніх сільських інтелігентів: окрім загальноосвітньої, відвідувала музичну школу, різні гуртки, засиджувалась допізна в бібліотеці. От тільки її читацькі захоплення, на думку наставників, були, м'яко кажучи, “не актуальними”. У той час, як однокласники зачитували до дірок книги з пригодами шпигунів і героїв-комсомольців, Тетянка навіть у старшому шкільному віці перевагу віддавала... казкам. Чим вабила її казка? Нині непросто відповісти на це запитання. У першу чергу тим, що в ній, навіть за найскладніших житейських обставин, добро завше вивершується над злом, і щасливий кінець не забариться. Але історії з-під пера Ганса Крістіана Андерсена чи Шарля Перро, як і народні українські оповідки, хвилювали не тільки драматичними колізіями, а насамперед можливостями візуалізації. Кожен персонаж, кожна сюжетна скрутка, відшліфовані народним генієм, оживали в кольорі, будили в юній душі бажання творчості. І дівчина твердо вирішила, що стане художником. І проілюструє улюблені книжки...

У будь-якій казці життя не стелиться скатертиною, а на героїв обов'язково очікують випробування. Не стала в цьому плані винятком і Тетяна. По закінченні десятилітки з душевним трепетом виказала щемку мрію рідним і була прикро вражена їх бурхливим спротивом. Батькове категоричне: “Тільки політехнічний інститут!” дещо зм'якшувало мамине компромісне: “Можливо, харчовий?...” Але раптом виявилось, що характер ніжної і співчутливої донечки, татової улюблениці, викувано з надтвердого сплаву. Таке залізо не піддається обробці навіть на машинобудівному заводі... Вона, на знак протесту, так і не поїхала того року вступати до жодного зі столичних вузів, влаштувалася малярем у будівельній бригаді на “татовому” підприємстві...

Як відомо, часто-густо казкові персонажі у пошуках вдатливішої долі відправляються за тридев'ять земель, тобто у “світ за очі”. Цього класичного варіанту не змогла оминати й героїня моєї

оповіді. Наступного, себто 1974 року, вчитися “на художника” подалася з рідної Черкащини, як здавалося тоді, на край землі – в Ужгородське училище прикладного мистецтва, нині – коледж мистецтв імені Адальберта Ерделі. Вибрала “нежіночий” відділ художньої обробки металу. І справа вже не в характері чи уподобаннях. Просто тут, згадується, був найнижчий конкурс, а повертатися додому невдахою вона не мала права... “Наче в казці, – згадує Тетяна Сопільняк, – проминули роки навчання. Я буквально насолоджувалася, прилучаючись до азів професії. З трепетом вивчала зразки народного мистецтва в краєзнавчому музеї. Стала завсідницею музею художнього... Закарпаття відкрило для мене, наче в казці, свої потаємини. Тут жили і творили митці світового рівня: Федір Бокшай, Адальберт Ерделі, Федір Манайло! Вражаючими є здобутки їх молодших послідовників...”

Міти вже дорослого, сповна самостійного життя: у 1976 р. Тетяна поєднає свою долю з В'ячеславом Комишним. Від цього шлюбу в 1978 р. народиться донька Оленка, за фахом теж художник, що нині успішно працює в жанрах кераміки та гобелена. В 1984 р. вдруге виходить заміж – за відомого скульптора Василя Сопільняка. У 1985 р. на світ приходить син Олександр, її нинішня надія й гордість. Ні, не випадково Сашка величають одним з найкреативніших, найперспективніших кераміків краю... У 1983 р. Тетяна, вже будучи мамою, вдруге стане студенткою – на цей раз художньо-графічного факультету Одеського державного педагогічного інституту імені К. Ушинського. А між тим, як і водиться в казці, доводилося долати перепони. Нерідко вони видавалися нескінченними... По закінченні училища залишилася працювати тут же, в альма-матер: її вроджена сумлінність, основна риса батькового характеру, не могла бути не зазначена дирекцією. Посада завідувача пересувної художньої виставки вимагала повсякчасних відряджень, чималих організаторських зусиль. Часу на власну творчість, на живопис, яким марила, майже не залишалося. Траплялося, фарби вже на палітрі, в руках пензель – аж тут прибувають екскурсанти – давай переймайся, Тетяно, своїми першочерговими обов'язками... А відтак настали зовсім непрості часи – економічна криза, безгрошів'я, девальвація мистецьких вартостей. Проте вона не опустила руки. Сім'я виживала здебільшого за рахунок її творчої праці в якості художника-кераміка. Тисячі туристів, що гостювали на Закарпатті, повезли додому малу пластику Тетяни: декоративні

тарілки, плакети, писанки, жіночі й чоловічі прикраси, пам'ятні сувеніри. Чоловік, скульптор від Бога, вихованець Київського державного художнього інституту Василь Сопільняк до її живописних апробацій ставився вельми строго. Радив і далі перейматися керамікою, не витрачати часу на зайві пошуки. А потім, у 1997 р., і його не стало – трагічно загинув під колесами автомобіля... Але справжня казка не сміє скінчитися печально. І мова далі піде не про те, як давала собі раду в повсякденній круговерті, виводила в люди дітей, а як довгими зимовими вечорами міркувала над концепцією запізненого мистецького самовираження, вибиралася на пленери, годинами стояла за мольбертом у неопалюваній майстерні... В Ужгородському училищі прикладного мистецтва, як згадувалося вище, її навчили над усе цінувати народне, декоративно-ужиткове мистецтво з його акцентованою виразністю лінії, силуету, ритму, кольору, пропорцій, форми, простору, де художньо-образне рішення зумовлене властивістю матеріалу; Одеса, стараннями професора Віктора Єфіменка, привідкрила таїну імпресіоністів: за допомоги кольору будувати метафору, розкласти його на весь спектр з тим, щоб окремі мазки злилися в живописний образ; відтворювати на полотні, за висловом великого Вінсента ван Гога, рух і об'єм. Саме тоді Тетяна Сопільняк зрозуміла, що в малярстві не піде легким шляхом, шукатиме себе в різних іпостасях, у тому числі в самоосібній авторській техніці. І хоча до щасливого кінця було ще ой як далеко, здобутки таки не забарилися. Перша персональна виставка відбулася в Києві у 2001 р. в галереї “Ірена”. Всі представлені картини виконані в авторській техніці. Глядачі відзначали їх самобутність, сучасність. Мозаїчність, калейдоскопічність, що проступає на полотні, не розділяє його на окремі фрагменти, не розсипається, образно кажучи, на кольорові друзки – навпаки, робить динамічнішим, фактурнішим. Взяти, до прикладу, роботу “Дитинство” (2010 р.). Вона написана, звісно, за дитячими спогадами. Колись погостювати до сімейства Дриг в Україну приїхала тітка з Камчатки. Вона так переконливо розповідала про свою другу домівку, що малим Тетянці й Іринці захотілося туди й собі потрапити. Вкинули якось у торбу по яблуку й шматку хліба і подалися в далеку дорогу. Добре, що старші, вчасно спохопившись, відшукали втікачок. Отож на полотні й зображено двох україночок з віночками на головах та з коником у човні, яким так нечekanо запахло мандрівочкою... В авторській техніці написаний чималий

ряд полотен: “Крила” (2000 р.), “Натюрморт з маками” (2000 р.), “Натюрморт з годинником” (2001 р.), “Невицький замок” (2011 р.) та ін. Особисто я спостерігав, як народжувалися в цій серії графічні роботи на гуцульську тематику – “Вечеря” та “Весілля” (2013 р). Гуцульщина – це той багатющий духовний материк, який манить художницю своєю містичною нерозгаданістю. Там і досі живе казка з найромантичнішим сюжетом! По суті, це дві багатофігуральні композиції, де рух і простір злютовані в єдине ціле, де волають до глядача активні кольори, творячи мінливий вернісаж. Олійний живопис з-під пензля Тетяни Сопільняк теж не залишає нікого байдужим. “Весняний натюрморт” (2003 р.), “Натюрморт з мушлею” (2001 р.), “Літо на Буковелі” (2011 р.), “Колядники йдуть” (2011 р.), “День святого Духа” (2011 р.) та ін. – це ті роботи, де в повній мірі проявляються професійні можливості художниці, оригінальний хід її мистецького мислення. Набутком Тетяни Сопільняк, без сумніву, є й акварелі “Весна на Гуті” (2003 р.), “Осінній натюрморт” (2006 р.) та ін. Зрештою, завдячуючи багатьом з названих робіт, що експонувалися на двох персональних виставках у галереях Ужгорода (2006 р.) та Мукачєва (2007 р.), Тетяна Сопільняк стала членом Національної спілки художників України (2008 р.) У 2011 р. в галереї “Ужгород” відбулася її четверта за рахунком персональна виставка...

З 2003 р. вона – вільний художник (вільний від грошей – жартує Тетяна), тобто живе за рахунок творчої праці. Але часу, як і колись, в тому числі й на творчість, знову вперто не вистачає. Але тепер йдеться про ті щасливі повороти долі, які, за ознаками жанру, обов'язково мали настати. І вона, часто-густо відкладаючи пензля, потрапляє в казку, яка для неї не закінчувалася ніколи. Донька та син подарували їй внуків: дев'ятнадцятилітнього Артура, п'ятилітнього Микитку, трьохрічну Дарійку. Є кому, отже, дарувати казки з щасливим кінцем, прилучати до малювання. Спостерігаючи за облаштованим Тетяною домашнім театралізованим дійством, де вона в ролі Кози-Дерези, Оленка та Сашко, трапляється, кажуть: “Мамо, нам здається, що це ти наша дитина...” Щирість і безпосередність – визначальні риси її характеру. Зрештою, справжній художник бути іншим просто не може... Творчих планів у Тетяни Сопільняк – нескінченний ряд. Іпостась художника книги, наміряна в далекому дитинстві, і досі видається актуальною. Вона виконала її тільки частково, проілюструвавши “Лісову пісню” Лесі Українки

в рамках дипломної роботи в інституті. Окрім українських авторів, воліла б запропонувати власне художнє оформлення для славно-звісного роману “Майстер і Маргарита” улюбленого Михайла Булгакова. Викристалізувався ще один творчий задум: написати тематичну серію “Ужгородські дворики”. Древнє місто цікаве своєю історичною забудовою, де архітектура, безперечно, впливає на людей. Вона спонукає їх озиратися в минуле, щоб здійснити поступ вперед. Бо життя – це казка, яка не закінчується ніколи...

Все, наче в калейдоскопічному мареві її полотен, переплелось в житті ужгородської художниці Тетяни Сопільняк: м'яка податливість глини, обпаленої до хрусткої скоринки і розфарбованої в небесні кольори, дзвінкий блиск металу, який скоряється ніжним рукам, міць характеру, що не піддається жодній обробці, беззахисна відкритість довколишньому світу чутливої жіночої душі. І ще: вірність обраному колись шляху і вміння боротися за власний талант.

ВАСИЛЬ КУХТА

Джерельні приписи:

1. Гаврош, Олександр Дюлович. Поган-дівча : легенда Невицького замку : [для дітей мол. та серед. шк. віку] / О. Д. Гаврош ; худ. Т. М. Сопільняк. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2012. – 16 с. : іл.

2. Сопільняк Тетяна Михайлівна = Sopilnyak Tetyana // Художники Закарпаття = Artists of Transcarpathia : [альб.-кат.] / упоряд., відп. за вип., ідея проекту Б. І. Кузьма ; передм., пер. англ. М. В. Сирохмана. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2011. – С. 141 : іл. кольор., портр. – Текст укр., англ. мовами.

3. Зубач, Василь. Осягнути синевірську глибину вдалося... на естетичному європейському рівні : [в т. ч. про Т. Сопільняк] / В. Зубач // Трибуна. – 2014. – 9 трав. – С. 4 : фот.
4. Мишанич, Володимир. Пленер на Синевір цього разу зібрав 5 учасників : [в т. ч. про Т. Сопільняк] / В. Мишанич // Ужгород. – 2014. – 9 трав. – С. 3.
5. Мишанич, Володимир. Сонячна творчість Тетяни Сопільняк : [персон. вист. творів в галереї “Ужгород”] / В. Мишанич // Ужгород. – 2011. – 20 серп. – С. 12.
6. Могилевський, Володимир. Живописне скерцо двох Тетян або руйнування стереотипів : (Зарисовка з виставки Тетяни Левляс та Тетяни

- Сопільняк) : [вист. в галереї “Ужгород”] / В. Могилевський // Карпат. Україна. – 2006. – 7 жовт. – С. 3.
7. “Постижение синевирской глубины” : [про виставку у Європейському медіа-центрі; в т. ч. про Т. Сопільняк] // Європа-центр. – 2014. – 2 трав. – С. 14 : фот. – Текст рос. мовою.
8. Сонячна творчість : [про персон. вист. творів Т. Сопільняк в галереї “Ужгород”] // Культуролог. джерела. – 2011. – № 3. – С. 4.

ЛИПЕНЬ: 11

ЕЛЬДАР ЕФЕНДІЄВ

70-річчя від дня народження художника (нар. 1946)

Поміж Заходом і Сходом – саме так можна охарактеризувати життя мукачівського художника Ельдара Ефендієва. Син турка-месхетинця Ефендієва Бахрам-огли та вінничанки Сусанни Шмінке вже понад 30 років живе в місті на Латориці й називає Закарпаття місцем, де сформувався, адже вперше побачив цей край ще на початку 1960-х.

Ельдар Ефендієв народився 11 липня 1946 р. в Баку. Під час Другої світової війни мамина родина Шмінке була евакуйована до Азейбарджану. Рятуючись від наступів гітлерівців, троє жінок (Сусанна, сестра та мама) у 1942 р. через Маздок, Грозний та Махачкалу потрапили до Баку. В столиці Азербайджану Сусанна влаштувалась на художні курси при місцевому театрі та працювала бутафором. Ще у Вінниці, навчаючись у хореографічному училищі на балерину, через травму хребта, зацікавилась образотворчим мистецтвом, тож ще до війни почала відвідувати заняття у мистецькій студії. Потяг до образотворчості, певно, передався їй генами, адже німецьке коріння родини Шмінке веде до засновників однієї з найвідоміших у Німеччині фірм з виготовленням пастелей та пудри для перук. (Поставки пудри здійснювали й для російської армії, тому згодом родину запросили до Росії. Прадід по маминій лінії працював управляючим у відомого мецената Терещенка, мав чотирьох дітей, серед них й Гліба – дідуся художника).

За кілька місяців Сусанна залишилась в Баку сама. Загинули найближчі – сестра Віола, яка подалася добровольцем на фронт, і мама, яка не змогла змиритися з її смертю. Проте доля все ж не

залишила дівчину сиротою. Батько Гліб, який пройшов усю війну, став її опорою в мирний час.

Екзотичну для Баку вінничанку помітив у театрі старший на десять років художник Бахрам Ефендієв. Миловидна дівчина не встояла перед чарами палкого бакинця-джигіта. Тож не зважаючи на попередження колег, наважилась стати дружиною східного красеня. За десять років спільного життя в них народилося троє дітей – Фікрет, Ельдар та Віола.

У 1949 р. родина зі столиці перебралась до Геокчаю. Відновлення театрів у післявоєнний час відбувалось повільно. Зарплати часом зовсім не виплачували. Аби прогодувати родину, батько додатково працював на меблевій фабриці. Коли відновилися державні виплати, Бахрам-огли повернувся до театру. Випускник Бакинського художнього училища не уявляв життя без театральної сцени, на якій міг втілювати найрізноманітніші ідеї. У пам'яті Ельдара Ефендієва залишились макети декорацій, які батько ретельно виклеював у своїй майстерні. Художник досі пам'ятає, як тато по-особливому гострив олівці, ретельно заточуючи грифель. Тож не дивно, що у майстерні пана Ельдара ви побачите пригоршню гостроносих олівців.

Шлюб Ефендієвих не витримав випробовувань. У 1956 р. батько переїхав до Кіровобада (з 1989 – Гянджа), де став головним художником театру, а згодом й заслуженим діячем мистецтв Азербайджану. Надії на відновлення родини так і залишились мріями... У перші роки було не просто пристосуватись до нового життя. Найбільшим авторитетом для дітей стала мама. Окрім викладання креслення та малювання в загальноосвітній школі, Сусанна шила на замовлення. Гарний смак та майстерність молодшої жінки дозволили напрацювати широке коло клієнтів, тож за пару років родина повернулася до впорядкованого життя.

Вибір майбутньої професії Ельдара стався певною мірою випадково. Долю вирішив приїзд дідуся Гліба. Якщо старший брат Фікрет вирізнявся твердим характером та наполегливістю, то Ельдар був його повною протилежністю. Молодший на три роки, він погано вчився і футбол полюбляв більше, ніж книжки. Дідусь запропонував забрати його до себе. На той час він мешкав в Ужгороді, де було два навчальні заклади творчого спрямування – училище №6 та художнє.

На той час 14-літній Ельдар не знав про мистецтво нічого, тому

фах кераміка переконала обрати мама, яка й підготувала його до вступу. Майбутній заслужений педагог Азейбарджану пояснила синові ази рисунку та живопису так, що у 1961 р. він без зусиль став студентом Ужгородського училища декоративного-прикладного мистецтва. Павло Балла, Едіта та Микола Медвецькі, Олександр Петкі, Бендик-бачі – викладачі, що зуміли виявити природні таланти Ефендієва. Сьогодні художник із вдячністю згадує людей, які його сформували як художника.

Колоритний азейбарджанець на прізвисько “Князь” напрочуд швидко адаптувався до життя в Ужгороді. Жив на квартирі разом із Олександром Саллером та Мироном Микуляком поблизу стадіона “Авангард”. Вже на третьому курсі в житті Ельдара з’явилась Ольга Бокаєва – молодша на курс, з якою доля звела на все життя.

Екзотичне прізвисько приклеїлось після першої посилки батька. Головний художник Бакинського театру шокварталу вислав великі передачі із фарбами та пензлями. Ельдар щиро ділився такими дорогоцінними художніми матеріалами з друзями. На тлі радянської буденності колонкові пензлі чи медова акварель для студентів з Верховини були недосяжною мрією.

Уже під час навчання Ефендієв проявив стійкий характер, і працелюбність, і наполегливість – риси, що дозволили досягнути перших творчих успіхів. Разом із однокурсниками постійно ходили на етюди, а щовечора бігали на вечірній рисунок. Традиційно у кінотеатрі “Комсомолец” влаштовували масштабну виставку-конкурс студентів. Щороку поважне журі відбирало до експозиції роботи, які майбутні професіонали привозили з літніх канікул. Ельдар неодноразово був учасником цих конкурсів, тож не дивно, що в кабінеті директора як взірцеві висіли його студійні роботи. Показово, що після закінчення училища дві роботи Ефендієва відібрали для участі у Першій республіканській виставці молодих художників.

Проте найголовнішим серед буднів ужгородського студентського життя стали зустрічі з Павлом Бедзіром, Атанасом Фединцем (Фруці) та Ференцом Семаном. Найдовірливіші стосунки були із Ечієм, якому не раз допомагав оформлювати вітрини. І хоч Ефендієв був значно молодшим, йому довіряли, запрошуючи на неформальні богемні посиденьки.

На початку 1960-х в Ужгороді неодноразово бував Сергій Параджанов. Художник згадує три зустрічі з легендарним режи-

сером. Перша відбулась у скульптурній майстерні училища, куди Параджанова привів Федір Манайло. Побачивши колоритного азейбарджанця, режисер вигукнув, що це – вилитий Саят-Нова (вірменський поет і музикант, майстер любовної лірики XVIII ст. – авт.)! Уже згодом була прем'єра “Тіней забутих предків” в ужгородському кінотеатрі “Москва”, що приголомшили його юнацьку душу. Після цього він остаточно вирішив стати художником кіно і вступати до московського ВДІКу.

Перед завершенням училища Ефендієв поїхав до Києва проконсультуватися з самим Параджановим. Семан та Фединець навіть написали йому “рекомендацію”. Зустріч із режисером у квартирі на бульварі Шевченка стала переломним моментом. Параджанов відверто оповів всі “принади” ВДІКу (Всесоюзного державного інституту кінематографії), відверто називаючи його клоакою. “Ти займаєшся живописом, тож займайся. Тебе там зжеруть!”, – наголошував режисер. Наступного дня Параджанов вирішив перевірити молодого художника й попросив намалювати на стіні його портрет. Ефендієв не побоявся і вправно зобразив колоритного вірменина, домалювавши німб над його головою. Чи сподобався цей сміливий жест режисеру, невідомо.

Після закінчення училища вирішив продовжувати навчання у Львові. Мама допомогла із відстрочкою від армії, тож цілий рік мав можливість серйозно готуватися до вступу на батьківщині. Роки навчання у Львівському державному інституті прикладного і декоративного мистецтва (1967 – 1972) стали ще одним кроком до професійної зрілості. Роман Сельський, Володимир Овсійчук, Михайло Скобало, Емануїл Мисько, Зеновій Флінта, Дмитро Кравич – викладачі, з якими доля подарувала незабутні зустрічі. Особливо довірливими були стосунки із Ласлом Пушкашем – молодим викладачем, з яким познайомився ще в Ужгороді, у колі Бездіра та Семана.

Крізь роки художник проніс велику шану та любов до тих, хто був причетний до його формування. У часи апогею соцреалізму львівська “школа Романа Сельського”, що поєднувала європейський досвід та міцні галицькі традиції, залишалась своєрідною брамою до світу справжнього мистецтва. Експерименти з формою та кольором знаного педагога заворожували не одне покоління молодих художників. Ельдару Ефендієву пощастило бачити й трохи спілкуватися з великим художником, чиї постулати на парах викладали його учні. У пам'яті залишився випадок, коли маестро, усупереч

думці молодого викладача Ласла Пушкаша, відстояв роботу талановитого студента, який не дотримався поставленого завдання.

Рік служби після закінчення інституту, за словами pana Ельдара, став одним із найкращих у його житті. У Червоноармійській гвардійській дивізії (м. Ліда, Білорусь), яка мала сім двічі героїв СРСР, художник зумів проявити себе як здібний скульптор. При дивізії створювали музей бойової слави і вирішили прикрасити його бюстами найвизначніших героїв. Ефендієв без остраху взявся за виконання погрудних портретів у м'якому матеріалі, й при цьому відстояв певні привілеї перед командуванням. Галерея героїв перевершила всі очікування командирів. Ще довго скульптура буде одним із засобів заробітку художника, поки не травмував руку під час аварії.

Після армії планував повернутись до Кіровобада, куди його запрошував перший секретар міському партії Абдурахман Візіров. На той час художник вже мав родину. Промовиста відповідь керівника з Азербайджану остаточно переконала їхати, а згодом Ефендієву запропонували стати головним художником другого за розмірами міста республіки.

В його обов'язки входила розробка зовнішньої пропаганди та агітації Кіровобада. У другій половині 1970-х домінувала партійна ідеологія, проте на творчість все ж знаходився час. Мистецьке життя тогочасного Азербайджану – приклад варіації “ординарного” соцреалізму зі східним присмаком. Подеколи траплялись твори, просякнуті самотньою міфопоетикою азербайджанського фольклору, ба більше – насичені складними символістськими образами.

У середині 1970-х в Ефендієва вже сформувався індивідуальний стиль, що вирізнявся метафоричністю художньої мови та глибоким символізмом. На фоні загальної гігантоманії та передових досягнень його невеликі за розмірами роботи звучать, мов камерна елегія. У творах чітко прослідковуються релігійні мотиви, алегорія та мова символізму. Те, що мало б викликати відверте заперечення, у східних республіках сприймалось як поетичне узагальнення, внутрішня схвилюваність або ж психологізм.

“Реквієм”, “Болівійський щоденник”, “Перервана пісня” – твори, що характеризують творчість Ефендієва у другій половині 1970-х. Обивателю вони радше нагадуватимуть сюрреалістичні картини Далі, проте у дивних образних поєднаннях художник

пробує переосмислити філософські теми вічного і проминального у людській долі. В композиціях не було й натяку на бретонівську “надреальність”, зате відчувався голос внутрішнього протесту проти радянського світовідчуття. Сьогодні художник зізнається, що ніколи відкрито не протистояв тодішній владі. Головний художник завжди вирізнявся принциповим характером та вразливою вдачею. Весь час слухав радіо “Свобода”, але на більше не наважувався.

Марафон тривалістю десять років на посаді головного художника Кіровобада виснажив митця. За плечима – сорокаліття, сім’я з двома дітьми, престижне становище та впорядковане життя... Але відчуття творчої нереалізованості не дає спокою. Внутрішня сила додала впевненості розірвати ці пута. Так, у 1986 р. родина Ефендієвих переїхала до Мукачева – на малу батьківщину дружини. За п’ять років до розвалу СРСР їхнє життя розпочалось практично з чистого аркуша.

Наприкінці 1980-х років працював художником монументальних майстерень Художфонду. За кілька років до розвалу мистецької “годівниці” встиг оформити кілька об’єктів. Серед тих, якими пишається – інтер’єри новозбудованого санаторію “Перлина Карпат” у 1988 р., де на основі народного мистецтва створив розлогий карпатський епос.

У непростих реаліях незалежної України художник не розгубився. На початку 1990-х, вільний від будь-яких обов’язків, Ефендієв активно малював. Не дивно, що його запросили взяти участь у виставці з нагоди відкриття першого художнього салону в Мукачеві. Художник навмисно поставив високі ціни на роботи. Результат перевершив очікування – за тиждень усі роботи викупив колекціонер з Угорщини, з яким вони згодом стали добрими приятелями.

На Закарпатті у творчих пошуках митець залишився послідовним. Життєвий принцип: “Не порівнюй. Не гордися. Не заздри” допоміг не розчинитися у “номенклатурі” закарпатської школи живопису. Художнику не раз дорікали, що він не їздить з усіма на пленери, не малює панорамні карпатські пейзажі. А він просто не бачить сенсу писати гірше за Бокшая чи Кашшая. Перфекціонізм залишився його найвищим мірилом, успадкованим від своїх наставників.

Закарпатський період творчості Ефендієва – численні натюр-морти, портрети, асоціативні композиції та релігійний живопис.

Художник не розмінюється на компроміси між класикою та новим живописом. В його полотнах органічним залишається багато-етапний процес тонально-колеристичного вирішення, виражена композиція та, мабуть, найголовніше – думка.

Кожний ювілей Ельдар Ефендієв називає своєрідним актом капітуляції. Художник не нарікає на творчу самотність. Серед тих, кому найбільше довіряє – рідні й кілька друзів-художників. Щодня на вулиці Маргітича в його майстерні горить світло. Поміж пензлів і фарб вражає кількість книг, без яких художник-бородань не уявляє свого життя. Серед улюблених – життєписи великих Леонардо, Ван Гога, Малевича, Далі, Кандінського, Філонова та інших.

Художник стверджує, що головного у творчості ще не сказав, тож кожного дня о 7 ранку рушає до майстерні, де за мольбертом тривають пошуки самого себе.

ОКСАНА ГАВРОШ

Джерельні приписи:

1. Дочинець, Мирослав. Ефендієв Ельдар : художник / М. Дочинець, Василь Пагирия // Дочинець, Мирослав. Енциклопедія Мукачєва в іменах : довід. вид. / М. Дочинець, Василь Пагирия. – Мукачєво : Карпат. вежа, 2006. – С. 197 : портр.
2. Дочинець, Мирослав. Продавець повітря : [про худож. Е. Ефендієва] / М. Дочинець // Дочинець, Мирослав. Душа Мукачєва : силуети європ. провінції на тлі часу і простору : [нарис, есеї] / М. Дочинець. – Мукачєво : Карпат. вежа, 2008. – С. 302-311 : портр.
3. Ефендієв Ельдар Бахрам-огли = Efendiyev Eldar // Художники Закарпаття = Artists of Transcarpathia : [альб.-кат.] / упоряд., відп. за вип., ідея проекту Б. І. Кузьми ; передм., пер. англ. М. В. Сирохмана. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2011. – С. 63 : іл. кольор., портр. – Текст укр., англ. мовами.

ЛИПЕНЬ: 13

ЕДМУНД ЕґАН

політичний та громадський діяч Угорщини, дослідник економічних проблем Угорської Русі (1841–1901)

Народився Едмунд Еган (угор. Ede Egán) 13 липня 1841 р. (за іншими даними 1851) в м. Чаковець (Чакторня) у Північній

Хорватії в родині емігрантів з Ірландії. Його дід прийшов сюди на початку XIX ст., а батько Едвард, що мав крім Еде (Едмунда) ще й сина Альфреда, купив собі маєток у Бороштянкові (комітат Ваш) на півдні Угорщини, який опісля перейшов у спадщину синам. Після закінчення гімназії в Сомботгелі Е. Еган в 1869–1871 рр. був практикантом господарства в одному саксонському маєтку. У 1872–1874 рр. вивчав економіку в університеті м. Галле (Німеччина) та право у Віденському університеті. У 1875 р. став практикантом господарства в Чехії, а після – адміністратором великого маєтку в Пруссії. У 1881 р. порядкував своїм власним господарством в маєтку Бороштянкові. У 1883–1896 рр. Е. Еган працював на посаді радника угорського міністерства сільського господарства, завідував (був інспектором) молочним відділом. У 1890 р. одружився з дочкою багатого пруського магната, на землях якого порядкував аж до повернення в Угорщину в 1897 р.

Незрозуміло з яких причин, але ще в 1890 р., задовго до практичного ангажування Е. Егана в “русинське питання”, вийшла його книжка (“Kárpátaink közgazdaság hivatása”), присвячена сільському господарству Карпатського регіону. В ній було викладено системне бачення проблеми подолання бідності. Серед його проєктів було і масове ввезення до краю тірольських корів, і створення кооперативних молочарень, і державне кредитування угро-руських селян. Однак, його проєкти не отримували схвалення з боку уряду, який на той час був заклопотаний підготовкою до відзначення урочистостей з нагоди “тисячоліття віднайдення угорцями своєї батьківщини” (896–1896). На фоні помпезних святкувань повсякденне життя найбіднішого народу Європи – русинів, виглядало ще жахливішим.

У відповідь на це, з протестом “І ми в Європі” 15 червня 1896 р. виступили галицькі русини на чолі з членами “Комітету у справах угро-руських” Іваном Франком, Михайлом Павликом, В’ячеславом Будзиновським та Володимиром Охримовичем. З “Меморандумом у справі допомоги і розвитку духовних і матеріальних умов рутеномного народу, який проживає у північно-східних Карпатах”, в 1897 р. виступили і 15 депутатів угорського парламенту, частина з яких, на чолі з єпископом Мукачівської греко-католицької єпархії (МГКЄ) Юлієм Фірцаком, представляла інтереси угро-руського народу в законодавчому органі влади. Після цього, 20 липня 1897 р., із “Зверненням священників Крайнянського округу до єпископа

Юлія Фірцака”, виступили сім греко-католицьких душпастирів Березького комітату.

Якщо небайдужим галичанам, послідовним виконавцям “Аннібалової присяги” (політичного заповіту) російського україномана-емігранта Михайла Драгоманова йшлося переважно про національну дискримінацію 500 тис. русинів у кількох північно-східних комітатах Угорщини, то місцевим і немісцевим депутатам угорського парламенту на чолі з розкритикованим галичанами єпископом Юлієм Фірцаком (який під час своєї інсталяції, за їх словами, начебто обіцяв, що в скорому часі довірені його управи 500 тис. русинів “стануть найщирішими мадярами”), та угро-руським священикам із Крайнянського округу комітату Берег, йшлося про значно більше – виживання русинів.

У підсумку, позитивним наслідком святкування “угорського мілленіуму” стало те, що світ зробив нове відкриття: відкрив для себе рутена, розплющивши очі на питання, чому цей славний і чесний народ у центрі Європи опинився в такому злиденному та жалюгідному соціально-економічному становищі та духовно-культурній відсталості?

Відповідь на це непросте питання, крім інших небайдужих людей, спробував знайти і Еде Еган. “Меморандум у справі допомоги і розвитку духовних і матеріальних умов рутеномного народу, який проживає у північно-східних Карпатах”, адресований у 1897 р. з ініціативи єпископа Юлія Фірцака та інших депутатів конкретно прем’єр-міністру, міністрам у справах релігії та освіти, торгівлі, внутрішніх справ, сільського господарства, фінансів та всього Уряду Угорського королівства, миттєво подіяв. Дослідити становище Міністерство сільського господарства доручило Едмунду Егану. 15 лютого 1897 р. угорським урядом в Мукачеві було засновано Експозитуру для гірських районів, головою якої призначено Е. Егана. Йому допомагало близько 20 греко-католицьких священиків, кандидатури яких визначив особисто єпископ Юлій Фірцак, та кілька місцевих чиновників. Урядова акція (інші назви “Верховинська акція” або “акція Егана”) спершу поширювалася лише на Березький, відтак на Мараморошський і Ужанський комітати, а невдовзі мала поширитися ще й на комітат Земплин.

Скрупульозно ознайомившись із злиденністю угорських русинів, особисто об’їздивши більшість верховинських сіл

Угорської Русі, кмітливий ірландець у 1898 р. подав міністрові сільського господарства меморандум з трьох частин: у першій ішлося про використання орендованих в маєтках Шенборнів територій, другій – русинське питання взагалі, а в третій – загальний розвиток економічних умов життя русинського народу в Угорщині. Перші програмні засади допомоги русинам були виголошені Е. Еганом 28 березня 1898 р. у м. Свалява, а вже 12 лютого 1900 р. у мукачівському готелі “Чіллаг” було підсумовано перші результати зробленої роботи.

Власне, другу частину цього меморандуму, з передмовою Володимира Гнатюка, було опубліковано з невеличкими скороченнями у Львові 1901 р. В 1922 р., в перекладі Рудольфа Гулки, ця частина меморандуму вийшла в Празі у двомовному чесько-українському виданні під назвою “Економічне становище руських селян в Угорщині”. До 100-річчя з дня вбивства та 150-річчя від дня народження Е. Егана, з лірично-художньою передмовою Петра Скунця, ця частина меморандуму, включно з попередніми передмовами В. Гнатюка та Р. Гулки, та ще кількома описами була перевидана в Ужгороді у 2001 р. Брошура загальним обсягом 40 сторінок побачила світ за підтримки виборчого блоку “Єдність” та мера м. Києва Олександра Омельченка.

На думку автора “Економічного становище руських селян в Угорщині” Е. Егана (1901, 1922, 2001), “головне джерело теперішньої неволі руського селянства в північній Угорщині лежить у непередбаченому запровадженні урбаріальних відносин”. “Тому не дивно, що все угорське Підкарпаття заселене тепер селянським пролетаріатом, котрий не має достатньо землі, аби з неї можна вижити”. Як результат, “русинське питання є на сьогодні питанням шлунку”, тобто елементарного виживання, а не успішного життя”.

Що пропонував угорський ірландець Е. Еган своєму шефові-міністрові зробити найперше: 1) подбати про довгостроковий земельний кредит, щоб підвищити знову штучно занижену вартість землі; 2) подбати про довгостроковий особистий кредит; 3) забезпечити селян племінною худобою; 4) під орудою місцевих священиків (на той час лише греко-католицьких) організувати господарські селянські спілки і покласти їх під контроль державних інструкторів і міністерського комісара. До тих, хто “думає, що русинський нарід фізично настільки занидів, духовно настільки

нерозвинутий і морально настільки занепадає, що вже не здатний до жодної праці і тверезого повноцінного життя”, “той не знає русинського народу”, твердив Е. Еган. “Зрозуміло, що нині сей нарід не здатний до жодної роботи. Адже годується лише вівсяним ощишком, капостою, а в кращому разі картоплею. Ся страва не забезпечує йому фізичної сили й витривалості. Його організм виснажений і нерозвинутий. В Галичині, де руське населення подекуди живе ліпше, русин розвивається духовно дуже примітно, він тямущий і спосібний до будь-якої ручної праці. За два десятка літ змінилися б умови в нашій Підкарпатті на ліпше, варто тільки державі подати її громадянам вчасну і суттєву поміч”.

Одним з основних джерел суцільного лиха русинських селян угорський урядовець бачить у неправильному врегулюванні земельних відносин, проведених в епоху абсолютизму (50–60-ті рр. XIX ст.). Е. Еган не приховує того факту, що з русинським селянством влада повелася дуже жорстко, позбавивши його своїх давніх пасовиськ. Великі поміщики всюди привласнили собі цінніші пасовиська поблизу сіл. Вони (в меморандумі найперше говориться про маєтки Шенборнів) експлуатують землі, лани і пасовиська не особисто, а за посередництва підприємців-лихварів, котрі здають їх бідному народу в підоренду за подвійну або навіть чотирикратну ціну. Це швидко призводить до масової появи “аграрного пролетаріату” при одночасному збагаченні посередників оренди. Жажливі умови дорожнього транспорту привели до того, що продовольчі ціни в місцях компактного проживання русинів на 15-20% вищі за будапештські. На думку Е. Егана, останню шкіру деруть з бідного русина нотар, священник і вчитель.

Отримуючи інформацію здебільшого з рук греко-католицького духовенства, Е. Еган вважав великою бідою для угро-руського селянина лихварство: в деяких районах понад 50% дрібного землеволодіння та близько 70% рогатої худоби знаходиться в їхніх руках. Немає жодного села, навіть із 7-8 дворів, де б не було бодай одного лихваря. Існування селян суцільно залежить від свавілля торгівців-лихварів. Найменша процентна ставка за кредит у цьому краї становила 30%. За підрахунками Е. Егана, нерідко чистий прибуток торговця за одну операцію доходить до 115%. Із наведених даних угорського урядовця також випливає, що сільський священник чинить опір лихварям частково, щоб і для себе домогтися, наприклад, оренди пасовиська, частково ж

винятково з філантропічних міркувань. Однак, Е. Еган зауважує, що саме священики були ініціаторами антисемітських підбурювань серед простого сільського народу. Відвідавши також Галичину, Е. Еган прямо пов'язував вирішення соціального питання з національним.

Суть програми Егана зводилася до того, що уряд повинен розпочати дерегуляцію “*congrua*” – державної грошової допомоги священикам, усуненні посередників під час оренди селянами пасовиськ у великих поміщиків, сприянні розвитку скотарства шляхом державного забезпечення племінною худобою, усуненні лихварів і торгівців за допомогою кооперативів тощо.

В чому ж конкретно проявилася вчасна і суттєва допомога держави своїм верховинським русинам: посередництві при орендуванні землі (землю змогли орендувати 4303 заможних господарства) та купівлі поміщицьких земель з метою обмеження дій лихварів (зокрема в австрійських магнатів Шенборнів було орендовано 13 тис. акрів землі). Крім того, угорський уряд виділив кошти на покращення полонинського господарювання, зокрема на утримання Нижньоверечанської (Нижньоворітської) господарської дослідної станції, розвиток садівництва, виноградарства, тваринництва, птахівництва і бджільництва та деяких технічних культур (льону, конопель), організацію т.зв. взірцевих господарств у селах Арданово і Хмільник (тепер Іршавського р-ну), Дийда (Берегівського р-ну), Бадалово, Пийтерфолво (Виноградівського р-ну) та ін.

Ця допомога також виявлялася в організації різних господарських гуртків на селі, що створювалися для пропаганди сільсько-господарських знань й інтенсивного ведення господарства. Гуртківцями були, як правило, заможні селяни, яким держава за пільговими цінами продавала машини, реманент, посівний матеріал, племінну худобу, їм читалися лекції з агротехніки, організовувались екскурсії до передових господарств Австро-Угорщини. Для поліпшення продуктивності тваринництва міністерство землеробства Угорщини завезло в Закарпаття із Тіролю, Швейцарії та Баварії велику рогату худобу (з 1897 до 1906 р. – понад 1500 голів племінного молодняку), яку було продано в 151 село Березького і Марамороського комітатів. Влада також завозила з державних маєтків плідників (жеребців) і розміщувала їх у селянських господарствах.

“Акція Егана” сприяла розвитку ремісничо-кустарних промислів на Закарпатті: проводилася робота з відновлення забутих народних традиційних ремесел і створення нових, на селах почали діяти дрібні кооперативи-артілі та великі майстерні з виготовлення кошиків, меблів, полотна, килимів, художньої вишивки тощо. У 1909 р. в Угорській Русі діяло 26 лозоплетільних і 15 деревообробних майстерень, 6 – з виготовлення очеретяних виробів, 10 – килимового виробництва, в яких працювало понад 3700 осіб. Щоб послабити проблему безробіття, зменшити закордонну трудову еміграцію угро-руських селян (на початку XX ст. понад 90 тис. селянських сімей Закарпаття існували головним чином за рахунок роботи за наймом), Експозитура в Мукачеві щороку вербувала і відправляла великі групи заробітчан-контрактників (від 2 до понад 10 тис. осіб щороку) у державні та поміщицькі господарства Австро-Угорщини.

Крім того, одним з важливих напрямів діяльності Експозитури було сприяння розвитку кооперативного руху на селі та банківських установ у містах: у 1909 р. на Закарпатті діяли 58 банків і ощадкас, кількість кредитних спілок у 1900–1913 рр. збільшилася від 31 до 206, а чисельність їх членів – зросла від близько 8 тис. до близько 51 тис., тобто в 6,5 разів.

Однак, ця акція дуже не подобалася лихварям та орендарям, оскільки вибивала основу з їхнього паразитарного способу життя. Ліквідовувався економічно недоцільний інститут посередництва, який привласнював левову частку виробленої селянином доданої вартості, оскільки договори оренди землі укладалися через державний інститут. Не було потреби брати гроші під лихварський процент – діяли каси взаємодопомоги, які видавали кошти під 6-7% річних. Внаслідок впровадження новітніх технологій не тільки значно збільшився об’єм та якість сільськогосподарських продуктів, що вироблялися на селі, але й виникла можливість їх переробки до отримання готового до споживання продукту – вина, коньяку, сиру. Було ліквідовано лихварську монополію на торгівлю в селі – товари народного вжитку і навіть горілку на селі стали продавати кооперативи за цінами значно нижчими ніж перед тим продавали лихварі. Отже, додана вартість залишалася в селян.

“Акція Егана” шкодила лихварям, шинкарям та орендарям, але вона допомагала бідним євреям, які, зокрема, отримували безкоштовно насіння цінних культур, а також могли скористатися з

дешевих державних кредитів. Не слід вважати, що погляди Е. Егана були антисемітськими. У своїй доповіді угорському уряду він вказував на змову угро-руських євреїв, спрямовану на отримання якнайбільшого зиску, але у цій змові були задіяні і угорські чиновники, і великі землевласники. Варто відзначити, що найбільш жорстокого визиску русини зазнавали не з боку місцевих, угро-руських євреїв-хасидів моравського походження, які мешкали тут віддавна у невеликій кількості та жили в страшних злиднях, і вже зуміли інтегруватися у суспільство, займаючись, головним чином, різними дрібними ремеслами, а з боку так званих „galitsiyaner”, галицьких євреїв-ашкеназі, котрі сюди масово почали переселятися якраз під кінець XIX століття.

Діяльність Е. Егана викликала спротив не тільки з боку місцевої єврейсько-угорської мафії, але й певних урядових кіл, які непокоїлися, що економічне піднесення русинів може призвести до розвитку їх політичної свідомості. Едмунда Егана почали переслідувати. Сипали йому отруту до коньяку, обкрадали, грабували, підпальювали його житло. Подавали на нього в суд і жесвідчили проти нього. Писали йому анонімні листи, пропонували гроші, лиш би він виїхав десь до Відня чи до Будапешта. Однак цей чоловік настільки перейнявся долею подвійно чужого для нього народу, що не хотів відступати.

Як наслідок, 20 вересня 1901 р., коли він їхав у кареті з Ужгорода в с. Середне, біля теперішнього с. Барвінок на Лазькому березі, в нього стріляли. Хоч місцеві селяни змогли довести свого “спасителя” до Ужгорода ще живим, та в лікарні 22 вересня 1901 р. від вогнепального поранення їхній благодійник помер, так і не назвавши імена своїх вбивць. Як це часто трапляється в таких випадках, розслідування не виявило зловмисників ані тоді, ані згодом. “Верховинська акція” хоч і не була згорнута, та все ж зі смертю свого архітектора просувалася меншими темпами.

На похоронах Еде Егана, що відбулися в Ужгороді, зійшлося близько 12 тис. русинських селян – пастухів, лісорубів, виноградарів з найвіддаленіших куточків Верховинського краю. Очевидці стверджували, що селами стояв голосний плач, і майже в кожному селі було проведено жалобні народні збори. Уміщений в духовно-літературному журналі Євгена Фенцика “Листкові” редакційний некролог закінчувався словами: “Торе наше тим безвідрадніше, що знаємо: ще один другий Еган не постане для нас і не прийме в серце наше болюче горе”.

Станом на 1907–1908 рр. “акція Егана” поступово затихає і до початку Першої світової війни повністю закінчується. Загалом від 1898 (початку реалізації Верховинської господарської акції) і до 1918 р., русинам, у вигляді допомоги, було виділено близько 36 млн. крон і лише 1,5 млн. крон було відшкодовано. З тих 36 млн. найбільше сума (20 702 249 крон) була виділена на допомогу і відшкодування наслідків вторгнення російської царської армії (яких вони, звісно, ніколи не отримали), 1 357 586 крон – на оренду землі, 658 353 крон – для закупівлі племінної худоби, 649 065 крон – в інтересах купівлі маєтків, 207 534 крон – для створення курсів навчання кустарному ремеслу і 70 732 крон державної грошової допомоги для роздачі селянам насіння. Якщо ще до цієї суми додати адміністративні витрати в розмірі 9 млн. крон урядової комісії та 619 957 крон асигнованих на розвиток державного молочного господарства в Нижніх Верецьках, то виявиться, що на “акцію Егана” за 20 років було виділено всього 4 млн. крон, з яких ще один мільйон слід вирахувати на різні адміністративні витрати, котрі аж ніяк не дійшли до їх безпосередніх адресатів – верховинських русинських селян. Загальна ж сума не повернутих державі коштів із усіх виділених нею ресурсів на фінансування “акції Егана” не перевищувала 50-60 тис. крон, тобто складала невелику частку – всього 2,5% сплачуваних селянами Угорської Русі податків.

“Спаситель русинського народу”, як ще довго називали Е. Егана, назавжди закарбувався в народній пам’яті русинських селян Підкарпаття. На місці його загибелі на кошти вдячних селян було зведено пам’ятний камінний хрест, знесений комуністичною владою у 1960-х, але відновлений 23 березня 2002 р. Значення Едмунда Егана для русинського населення Підкарпаття важко переоцінити. Його “Верховинська акція” дозволила русинам піднятися з колін, розпочати інтенсивний економічний та духовний розвиток. 5 жовтня 2005 р. вдячні нащадки свого “спасителя” заснували в Ужгороді благодійну організацію “Фонд ім. Е. Егана”, яка продовжила впроваджувати ідеї, започатковані видатним угорським економістом ірландського походження.

ВОЛОДИМИР ФЕНИЧ

Джерельні приписи:

1. Еган, Е. Економічне становище руських селян в Угорщині : меморандум : / Е. Еган ; [власне текст “Меморандуму”]: с. 10-25]. – Друкується за вид. :

Egan Edmund. Hospodárský stav Rusínských venkovanu v Uhrách. – Praha, 1922. – Ужгород, 2001. – 40 с.

2. Віднянський, Степан. “Верховинська господарська акція” / С. В. Віднянський // Енциклопедія історії України. Т. 1: А–В / НАН України, Інститут історії України ; редкол. : В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – К. : Наукова думка, 2003. – С. 489-490.
3. Елинек Йешаягу А. Карпатская диаспора : евреи Подкарпатской Руси и Мукачева (1848–1948) / Й. А. Елинек ; пер. с англ. М. Егорченко, С. Гурбича, Э. Гринберга, при участии С. Беленького, О. Клименко ; фотоматериалы и карты П. Р. Магочия ; ред. рус. текста В. Падык. – Ужгород : Изд-во В. Падыка, 2010. 498 с. – Текст рос. мовою.
Зі змісту: [про Е. Егана]. – С. 71.
4. Звернення священників Крайнянського округу до єпископа Юлія Фірцака / Микола Ференчик, Іван Іванчо, Андрій Меллеш, Іван Зейкань, Йосип Петрашович, Антон Кондратович, Степан Товт // До історії національних меншин Австро-Угорщини (XIX – поч. XX ст.) / упоряд. та пер. текстів Й. Кобаля ; передм. В. Худанича. – Ужгород : Карпати ; Гражда, 2001. – С. 28-32.
5. Ілько, Василь. Закарпатське село на початку XX ст. (1900–1919 pp.) / В. Ілько. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1973. – 182 с.
6. [Ілько, Василь]. Закарпаття / [В. Ілько] // Історія українського селянства : нариси у 2-х тт. / кол. авт. ; відп. ред. В. А. Смолій. – К. : Наук. думка, 2006. – С. 457-470.
7. Меморандум у справі допомоги і розвитку духовних і матеріальних умов рутеномного народу, який проживає у північно-східних Карпатах / Мукачів. єпископ Юлій Фірцак, Міклош Сеплонцаї, Імре Урані, Ласло Негре, Еден Йонаш, Єне Сентпалі, барон Жигмонд Перені, Шандор Лоняї, Гейза Лоняї, Янош Недецеї, Еден Барта, Ласло Томчаній, граф Габор Старої, Бейла Ком'яті, Бейла Гегедюш // До історії національних меншин Австро-Угорщини (XIX – поч. XX ст.) / упоряд. та пер. текстів Й. Кобаля ; передм. В. Худанича. – Ужгород : Карпати ; Гражда, 2001. – С. 33-54.
8. Нариси історії Закарпаття. У трьох тт. Т. I : (з найдавніших часів до 1918 року) / відп. ред. і керів. авт. кол. І. Гранчак. – Ужгород : Госпрозрахунк. ред.-видав. від. Закарпат. обл. упр. по пресі, 1993. – С. 292-348.
9. Некролог // Листок : духовно-літературний журнал. – Унгварь, 1901. – Годь XVII. – № 19. – 1 окт. 1901. – С. 224-225.
10. Перени, Йозеф. Из истории закарпатских украинцев (1849–1914) / Й. Перени // Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae. 14. – Budapest : Akadémiai kiadó, 1957. – 136-141 Old. – Текст рос. мовою.

11. Поп, Іван. Еган Едмунд (Egán Ede) / І. Поп // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад. : П. Р. Магочій, І. Поп ; заг. ред. П. Р. Магочія ; пер. з англ. Н. Кушко ; ред. укр вид. В. Падяк ; вип. ред. Л. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 210
12. Шандор, Вікентій. Едвард Еган і його “Верховинська акція” / В. Шандор // Український історик. – Річник XIV. – Чис. 1-2. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1977. – С. 109-117.
13. Pop, Ivan. Egán Ede / Edmund / I. Pop // Encyclopedia of Rusyn History and Culture / editors : P. R. Magocsi and I. Pop. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 2005. – P. 110-111. – Текст англ. мовою.
14. Mayer, Mária. Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910 / M. Mayer. – Budapest : Akadémiai kiadó, 1977. – Old. 92-110. – Текст угор. мовою.

ЛИПЕНЬ : 28

ІЛЛЯ СЕРГІЙОВИЧ АЛЕКСАХІН

**80-річчя від дня народження доктора
фізико-математичних наук, професора,
лауреата державної премії України в галузі
науки і техніки (1936–2003)**

Постать Іллі Сергійовича Алексахіна, ученого-фізика, доктора фізико-математичних наук, професора належить до когорти українських фізиків, відомих не тільки в Україні, але і на пострадянському просторі та за рубежом. Народився Ілля Сергійович Алексахін 28 липня 1936 р. в Росії, на Брянщині, в селі Робское, де не було навіть середньої школи. На долю малолітнього Іллі припали жорстокі роки окупації, важкі повоєнні роки, під час яких його супроводжували ще і хвороби. Справи доходили навіть до жебракування, а потім довелося здобувати середню освіту у віддаленій на 4 км від місця проживання Радогоській СШ. Безперечно, що такі умови наклали свій відбиток на формування характеру майбутнього ученого – впертість, працездатність та рішучість у досягненні мети. І. С. Алексахін став студентом фізико-математичного факультету УЖДУ в далекому 1954 році.

На очах у оточуючих він досить стрімко зростав від студента до відомого ученого-фізика. І. С. Алексахін закінчив університет-

ське навчання в 1959 р., спеціалізуючись на кафедрі теоретичної фізики, що послужило немаловажним чинником у формуванні майбутнього висококваліфікованого фізика-експериментатора. З метою поліпшення матеріального становища ще в студентські роки працював лаборантом на станції спостереження за штучними супутниками Землі (з квітня 1958 р.). Ця станція (нині Лабораторія космічних досліджень – ЛКД) була складовою частиною Проблемної науково-дослідної лабораторії фізики електронних зіткнень (ПНДЛ ФЕЗ) при тодішній кафедрі оптики, якою керував засновник цих підрозділів Іван Прохорович Запісочний, який володів особливим даром підбору персоналу з числа талановитої молоді. Вдалим вибором серед них був і І. С. Алексахін. З першого січня 1960 р. він працював на посаді старшого лаборанта кафедри оптики. У ті далекі і важкі часи в університеті престижно було працювати навіть на посаді лаборанта, а здібний і енергійний Ілля Алексахін з вересня цього ж року розпочав свою науково-педагогічну діяльність на посаді асистента. Між тим, в 1963–1966 рр., Ілля Сергійович навчався в аспірантурі при кафедрі оптики під науковим керівництвом І. П. Запісочного. 28 грудня 1968 р. в Ленінградському університеті Ілля Сергійович захистив дисертацію на тему “Неупругие столкновения электронов с атомами щелочных металлов”. Ця дисертаційна робота стала початком розвитку нового наукового напрямку з фізики електронних зіткнень, а саме – дослідження непружних процесів парних зіткнень в умовах електронного і атомного пучків, що перетинаються. Особливою “знахідкою” кандидатської дисертації слід вважати розробку методики визначення концентрації атомів в атомному пучку радіотехнічним методом мікрозважування конденсату пучка атомів по зсуву частоти кварцової підкладки. Вперше було також звернено увагу на вплив автоіонізаційних рівнів щодо механізму процесу іонізації атомів електронним ударом. І. С. Алексахін був шостим у списку перших десяти учнів Івана Прохоровича Запісочного, які під його керівництвом (1960–1972 рр.) виконали і захистили кандидатські дисертації (Кишко С. М., Шевера В. С., Шимон Л. Л., Шпеник О. Б., Фельцан П. В., Алексахін І. С., Скубеніч В. В., Поп С. С., Завилопуло А. М., Імре А. Й.). Саме ця “десятка” створила початковий стрижень майбутньої відомої школи І. П. Запісочного шляхом методичних розробок та здобутими результатами наукових досліджень світового рівня. Серед них І. С. Алексахін був першим, у якого науковий

керівник досяг уже ступеня доктора фізико-математичних наук та звання професора (1967).

У серпні 1968 р. І. С. Алексахіна було переведено на кафедру квантової електроніки, яка була створена шляхом поділу кафедри оптики на дві – оптики і квантової електроніки, – а 20 лютого 1970 р. його обрано доцентом. Цікаво, що Ілля Сергійович у цьому званні був затверджений ВАК СРСР 28 липня 1971 р. – в день, коли йому виповнилося 35 років. В зв'язку з закриттям спеціальності “радіофізика”, та скороченням відповідно числа викладачів кафедри, Ілля Сергійович з вересня 1972 р. перейшов на роботу в науково-дослідний сектор, де займав посаду завідувача відділом електронних процесів ПНДЛ ФЕЗ кафедри квантової електроніки. Безперечно, це сприяло зосередженню в роботі над докторською дисертацією, яку захистив в 1984 р. в Ленінградському фізико-технічному інституті ім. А. Й. Йоффе на тему “Неупругие процессы парных столкновений электронов с атомами металлов”. 19 липня 1985 р. йому присвоєно ступінь доктора фізико-математичних наук.

У січні 1986 р., у 50-річному віці, Ілля Сергійович знову перейшов на викладацьку роботу, будучи вже знаним ученим. Протягом двох років очолював кафедру загальної фізики загально-технічного факультету (ЗТФ) УжДУ. У квітні 1987 р. йому було присвоєно звання професора. У зв'язку з ліквідацією ЗТФ, перед професором І. С. Алексахіним постало питання вибору подальшого місця роботи: в заснованій І. П. Запісочним академічній установі – Інституті електронної фізики НАН України, – чи на рідній кафедрі квантової електроніки, яку вже з 1982 р. очолював проф. Л. Л. Шимон. Незважаючи на настирливі запрошення Івана Прохоровича, Ілля Сергійович, з властивою йому рішучістю, заявив: “Я поїду работать к Шимону”. З 28 грудня 1987 р. він бездоганно виконує обов'язки професора кафедри квантової електроніки. Щоправда, уже у 1997/1998 н. р. як після прочитаних лекцій, так і інших видів проведених ним занять, колеги помічають фізичну перевтому професора. Очевидно, дали про себе знати перенесені ним важкі хвороби: в дитинстві тиф, у старшому віці інфаркт, мікроінсульт, прогресувало погіршення слуху. Ілля Сергійович все частіше став згадувати Батьківщину, красу рідного села з тихою річкою Неруса, де клімат сприятливо впливав на стан його здоров'я під час проведених там відпусток. У червні 1998 р. минув черговий п'ятирічний

строк перебування Іллі Сергійовича на посаді професора. На жаль, тоді ж закінчився і однорічний термін, який був йому визначений ректоратом для переходу до проведення навчального процесу українською мовою. 16 листопада 1998 р. він подав без будь-якого погодження з кафедрою і деканатом заяву на звільнення, яка наступного дня була задоволена. Залишивши якісно впорядкований особистий архів, виїхав в Росію, у рідне село. Як виявилося – назажди. Помер Ілля Сергійович Алексахін 31 грудня 2003 р. на 67 році життя. Відійшов у вічність визначний вчений і прекрасний педагог, відомий в часи існування СРСР далеко за його межами.

Працюючи на різних викладацьких посадах, професор І. С. Алексахін розробив і впровадив курси лекцій “Теорія коливань”, “Теорія електронно-атомних зіткнень”, “Фізика електронних зіткнень”. Після роботи на ЗТФ продовжив викладати на високому професійному рівні курс загальної фізики на нефізичних факультетах, був автором і співавтором численних методичних розробок. Як викладач, був справедливо вимогливим до студентів, але і не менш вимогливим до себе. Студентів приваблював своєю ерудованістю, строго охайним зовнішнім виглядом, природженою інтелігентністю. Професор Алексахін І. С. залишив за собою глибокий слід у науці, він є піонером широкого впровадження у наукові дослідження методів використання електронного і атомного пучків, що перетинаються. Розробив і реалізував методику визначення абсолютних ефективних перерізів непружних процесів парних зіткнень (збудження, іонізації, автоіонізації, рекомбінації). Ним одержано багатий експериментальний матеріал про ефективні перерізи збудження валентних та субвалентних підоболонки атомів лужних та лужноземельних елементів, міді, золота, свинцю, вісмуту, марганцю в широкій області спектру, включаючи і вакуумний ультрафіолет (ВУФ). В його роботах було встановлено, що вид енергетичних залежностей перерізів спектральних переходів не залежить від конфігурації основного стану, і визначається типом зв’язку та величинами повного моменту, що процеси збурення субвалентних оболонок атомів помітно впливають на енергетичні залежності збудження валентних електронів.

Учений вперше експериментально довів факт існування в атомах та іонах автоіонізаційних станів, розпад яких відбувається багатоканально з утворенням іонів в основному і збуджених станах. Далі, в умовах перетину електронного і атомного пучків

було досліджено процес діелектронної рекомбінації іонів калію, рубідію, цезію і встановлено, що на відміну від процесів збудження та іонізації ефективний переріз цього процесу характеризується резонансною залежністю від енергії електронів. Вищенаведений перелік процесів парних зіткнень (можливо і не повний), об'єкти досліджень та наукові висновки І. С. Алексахіна, викликають почуття подиву. Він вніс гідний вклад у показники авторського колективу (Алексахін І. С., Завилопуло А. М., Запісочний І. П., Імре А. Й., Лендсьєл В. І., Сабад О. П., Шимон Л. Л., Шпеник О. Б.), який, здобувши у 1996 р. Державну премію України в галузі науки і техніки за цикл праць “Елементарні процеси та резонансні явища в парних зіткненнях електронів, атомів і іонів”, уособлював виняткові досягнення ужгородських фізиків відомого у всьому світі наукового напрямку.

Творчий внесок Алексахіна І. С. у фізику зіткнень представлено більше ніж 150 публікаціями в престижних наукових журналах та матеріалах наукових форумів найвищого рівня, чотирьох свідоцтвах на винаходи. Його наукові публікації включають понад три десятки співавторів. Навколо нього була згуртована талановита молодь. Тут панувала особлива творча атмосфера, неперервне наукове спілкування й доброзичливі дискусії, демократичність і наукова принциповість, взаємна повага та вимогливість між членами групи дослідників. Ілля Сергійович міг різко висловлювати своє незадоволення, казати правду у вічі, але без особистих образ. Він володів тонким гумором, міг легко розрядити тимчасові робочі ускладнення серед підлеглих. Будучи освіченою і інтелектуально розвиненою людиною (наприклад, прочитав Біблію в повному обсязі, а також Коран), він щиро ділився своїми знаннями з підлеглими. Серед його учнів кандидатами наук стали: Шафраньош І. І., Стародуб В. П., Гарга І. І., Богачов Г. Г., Угрин С. Ю., Запісочний О. І., Постой К. І., Чаварга М. М., а три перших – і докторами наук. Такі показники та науково-педагогічний стаж роботи (більше 30 років) нині є достатніми для присвоєння звання Заслуженого професора УжНУ. Постать Іллі Сергійовича належить до когорти відомих українських фізиків. Стежка, яку він проклав у фізиці електронних зіткнень, впевнено вестиме майбутні покоління дослідників правильним курсом у пошуках істини вічної таємниці атомних систем.

*ІВАН ШАФРАНЬОШ,
ЛЮДВИК ШИМОН*

Джерельні приписи:

1. Алексахин, И. С. Обнаружение диэлектрической рекомбинации иона калия / И. С. Алексахин, А. И. Запесочный, А. И. Имре // Письма в ЖЭТФ. – 1978. – Т. 28. – Вип. 9. – С. 576-579. – Текст рос. мовою.
2. Алексахин, И. С. Электронные спектры автоионизационных состояний бария, наблюдаемые в электронно-атомных столкновениях / И. С. Алексахин, А. А. Боровик, И. П. Запесочный // ЖЭТФ. – 1977. – Т. 26. – Вип. 6. – С. 439-443. – Текст рос. мовою.
3. Запесочный, И. П. Возбуждение резонансных уровней атомов щелочных элементов электронным ударом / И. П. Запесочный, Е. Н. Постой, И. С. Алексахин // ЖЭТФ. – 1975. – Т. 68. – Вип. 5. – С. 1724-1735. – Текст рос. мовою.
4. Запесочный, И. П. Ионизация атомов щелочных металлов медленными электронами / И. П. Запесочный, И. С. Алексахин // ЖЭТФ. – 1968. – Т. 55. – Вип. 1 (7). – С. 76-85. – Текст рос. мовою.
5. Резонансы в сечении возбуждения иона калия электронным ударом / А. И. Запесочный, И. С. Алексахин, И. П. Запесочный, А. И. Имре // Письма в ЖЭТФ. – 1979. – Т. 29. – Вип. 4. – С. 231-234. – Текст рос. мовою.
6. Резонансные явления при неупругих взаимодействиях медленных электронов с ионами щелочных металлов / А. И. Запесочный, А. И. Имре, И. С. Алексахин, И. П. Запесочный, О. И. Зацаринный // ЖЭТФ. 1986. – Т. 90. – Вип. 6. – С. 1972-1981. – Текст рос. мовою.
7. Экспериментальное обнаружение эмиссионных линий с автоионизационных уровней цезия / И. С. Алексахин, Г. Г. Богачев, В. В. Вукстич, И. П. Запесочный // Письма в ЖЭТФ. – 1973. – Т. 18. – Вип. 10. – С. 613-616. – Текст рос. мовою.

8. Науковий вісник Ужгородського університету : Серія : Фізика. – Вип. 20 : (присвячений світлій пам'яті талановитого вченого, доктора фізикоматематичних наук, професора, Лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки Алексахіна Іллі Сергійовича (1936–2003) / відп. за вип. І. І. Шафраньош ; ред. М. О. Маргітич [та ін.]. – Ужгород : Говерла, 2007. – 158 с : іл. – Бібліогр. наприкінці ст.

9. Чубірко, Магдаліна. Професор з російської глибинки : до 70-річчя І. Алексахіна / М. Чубірко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Фізика. – Вип. 19. – Ужгород, 2006. – С. 215-219 : портр.
10. Шафраньош, І. Алексахін Ілля Сергійович / І. Шафраньош // Енциклопедія сучасної України : Т. 1: А / редкол. : І. М. Дзюба [та ін.]. – К. : [б. и.], 2001. – С. 362 : портр. – Бібліогр. наприкінці ст.

11. Шимон Л. Кафедра квантової електроніки : [в т. ч. згадки про І. С. Алексахіна] / Л. Шимон // Шимон Л. Л. Досягнення фізичного факультету (1950–2000 роки) / Л. Л. Шимон. – Ужгород, 2000. – С. 15-22 : фот. кольор.
 12. Шимон, Л. Л. Визначний вчений у галузі фізики електронних зіткнень : [про І. С. Алексахіна] / Л. Шимон // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Фізика. – Вип. 20. – Ужгород, 2007. – С. 9-11.
 13. Шманько, Ілля. Алексахін Ілля Сергійович : д-р фізико-математ. наук, професор, лауреат Держ. премії України в галузі науки і техніки (1995) / І. Шманько // Шманько, Ілля Іванович. Фізика Закарпаття / І. І. Шманько ; передм. О. Шпеник. – Ужгород : Мист. лінія, 2000. – С. 19-20 : портр.
- ***
14. Чубірко, Магдаліна. Професор університету з брянської глибинки. Ілля Алексахін залишив по собі добру пам'ять у науці : [професор фізико-математ. наук УжНУ] / М. Чубірко // Новини Закарпаття. – 2006. – 8 серп. – С. 5, 7.

СЕРПЕНЬ: 21

АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ ЗАВІЛОПУЛО

75-річчя від дня народження доктора
фізико-математичних наук, професора,
лауреата державної премії України,
заступника директора з наукової роботи Інституту
електронної фізики НАН України (нар. 1941)

В Інституті електронної фізики НАН України є людина, якій не байдуже майбутнє нашої науки, освіти, людина, яка щодня піклується про молоду наукову зміну, про всебічний розвиток співпраці міжнародного наукового співробітництва. Це наш колега, вірний товариш – доктор фізико-математичних наук, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заступник директора з наукової роботи Інституту електронної фізики НАН України Анатолій Миколайович Завілопуло.

Народився ювіляр 21 серпня 1941 р. в м. Красний Сулін, Ростовської області (Росія). У червні 1956 р. і з сім'єю переїжджає до м. Ужгород, де у 1958 р. отримує середню освіту в СШ № 4. У тому

ж році починає трудову діяльність на Ужгородському дослідному заводі (згодом – Механічний завод), а в 1959 р. поступає на вечірнє відділення фізико-математичного факультету Ужгородського державного університету і в 1965 р. отримує диплом фізика-оптика. Під час навчання в університеті його було направлено на виробничу практику в Інститут фізики АН УРСР, де познайомився з відомим фізиком, проф. М. Д. Габовичем, який зацікавив майбутнього ученого проблемою фізики плазми та розробкою і дослідженням потужних іонних пучків. Напевно, це і визначило його подальший шлях у велику науку і він поступає в аспірантуру при кафедрі оптики УжДУ, яким керував один із засновників фізичної школи на Закарпатті, професор І. П. Запісочний. Разом з автором цих рядків, Анатолій Миколайович включився в розробку апаратури і дослідження процесів збудження при повільних зіткненнях іонів лужноземельних елементів з атомами кадмію, а в січні 1973 р. в Інституті фізики АН УРСР захистив дисертацію і здобув вчений ступінь кандидата фізико-математичних наук.

Після завершення навчання в аспірантурі Анатолій Миколайович працює старшим інженером, а з 1971 до 1982 р. – старшим науковим співробітником проблемної науково-дослідної лабораторії фізики електронних зіткнень Ужгородського університету, а в 1976 р. ВАК СРСР присвоїв йому звання старшого наукового співробітника. На цей же період роботи в університеті припадає відкриття на фізичному факультеті спеціальності “радіофізика” і Анатолій Миколайович включається у викладацьку роботу, готує і читає курс лекцій з вакуумної техніки, проводить лабораторні заняття, керує курсовими і дипломними роботами. Зокрема, його студентка Н. М. Куціна була співавтором наукової статті, яка була надрукована в одному з престижних журналів “Письма в журнал экспериментальной и теоретической физики” і дипломантка отримала Лист Подяки Міністерства вищої школи СРСР.

У січні 1982 р. А. М. Завілопуло переведений на роботу в Ужгородське відділення Інституту ядерних досліджень АН УРСР (м. Ужгород), а з листопада 1992 р. він працює в Інституті електронної фізики НАН України провідним науковим співробітником відділу іонних процесів, а з березня 1993 р. призначений заступником директора з наукової роботи інституту.

21 грудня 1990 р. у Московському державному університеті захищає дисертацію “Утворення метастабільних станів атомів і молекул при зіткненнях з електронами і іонами малих енергій”,

а в 1991 р. йому присвоюють вчений ступінь доктора фізико-математичних наук. У 2000 р. його запрошено на викладацьку роботу на факультет інформатики Ужгородського інституту інформатики економіки і права з підготовкою фахівців з напрямку “комп’ютерні науки” (з 2005 р. – Закарпатського державного університету, а у 2012 р. увійшов до складу Ужгородського національного університету). Тут йому запропонували розробити робочі програми декількох спеціальних лекційних курсів і лабораторних занять, написати методичні посібники для цих курсів, його студенти були першими випускниками – спеціалістами з інформаційних технологій. В 2003 р. йому присвоєно звання доцента, а в 2004 р. – професора. Таким чином, наукову і науково-організаційну діяльність в Інституті електронної фізики він успішно поєднує з викладацькою роботою, працює за сумісництвом як професор кафедри інформаційних технологій Ужгородського національного університету, читає лекції, керує науковими і дипломними (магістерськими) роботами, багато років є головою Державної комісії на факультеті інформаційних технологій.

А. М. Завілопуло є відомим спеціалістом в галузі атомної фізики, фізики електронних і атомних зіткнень, фізики кластерів, лабораторного моделювання елементарних процесів, що мають місце в атмосфері Землі і планет. Ним створені досконалі експериментальні установки і пристрої, розроблені оригінальні методи і методики досліджень, зокрема, він брав участь у проведенні експериментів на космічних апаратах та космічних станціях “Салют” і “Мир”, та в ракетних дослідженнях атмосферних явищ на науковому судні Інституту прикладної геофізики “Професор Визе”. Результати цих досліджень опубліковано в відомих зарубіжних журналах і ввійшли в фундаментальну наукову монографію “Модель космоса”.

Анатолій Миколайович брав безпосередню участь у створенні ефективного джерела іонного пучка, виготовленні малогабаритних монохроматорів, аналізаторів електронів, необхідних для дослідження процесів збудження атомів і молекул моноенергетичними пучками електронів. Це і 127-градусні циліндричні енергоаналізатори і трохоїдальний електронний монохроматор з рекордними параметрами розподілу електронів за швидкостями. Окремо можна відмітити виготовлені ним малогабаритні монополосні мас-спектрометри, які використовувались в космічних умовах. Не можна не згадати розробку та виготовлення А. М. Завілопуло однієї з кращих установок в Радянському Союзі з газодинамічним

джерелом молекулярного пучка. На цій установці були досліджені кінематичні та динамічні особливості процесів збудження метастабільних станів атомів і молекул у схрещених моноенергетичному електронному та атомному пучках. За результатами цих досліджень запропоновано новий експериментальний метод у фізиці електронних і атомних зіткнень – метод метастабіль-спектроскопії, а автор завдяки цим результатам став лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки.

Заслугують на увагу роботи Анатолія Миколайовича по дослідженню іон-атомних зіткнень. Вперше з колегами детально вивчив процеси резонансної перезарядки іонів лужноземельних елементів, виявлення значної ефективності збудження атомів іонним ударом при низьких енергіях, спостереження регулярної осциляції, в т. ч. двомодової, в процесах парних зіткнень іонів з атомами.

Заслуги А. М. Завілопуло відмічені наступними нагородами: “Ветеран труда”, “Изобретатель СССР”, памятникний знак “Союз-Аполлон” Відзнака (медаль) НАН України “За професійні здобутки”, Ювілейна медаль “80 років Національній академії наук України”, Почесна грамота Закарпатської обласної державної адміністрації, Почесна грамота Закарпатської обласної ради, Грамота відділу освіти і науки Закарпатської обласної державної адміністрації, медаль “За розвиток регіону” Закарпатської обласної державної адміністрації, Почесна грамота Ужгородської міськради.

Багато сил і енергії А. М. Завілопуло віддає науково-організаційній роботі і роботі з науковою молоддю. Активну участь бере в проведенні конкурсних робіт учасників Малої академії наук, підготовці молодшої зміни, під його керівництвом захищено 4 кандидатські дисертації. Не менш важлива його участь у конкурсах різного рівня. Окрім того, він керівник і виконавець багатьох грантових проєктів, незмінний організатор Міжнародних конференцій молодих учених і аспірантів (ІЕФ-2002-2015), а також інших наукових форумів, що регулярно проводяться в Інституті. Анатолій Миколайович – незмінний редактор наукових праць і посібників, автор і співавтор понад 300 наукових праць та 11 авторських свідоцтв на винаходи та одного патенту України.

В останні роки А. М. Завілопуло активно працює по вивченню процесів іонізації атомів і складних молекул, в т. ч. і біомолекул,

мас-спектрометричним методом. Ним вдосконалені джерела іонів у монопольному і квадрупольному мас-спектрометрах, що дозволяло детально аналізувати поведінку іонізації в припороговій енергії.

ОТТО ШПЕНИК

Джерельні приписи:

1. Метастабільні атоми та молекули / А. Завілопуло, Є. Ремета, О. Снігурський, О. Шпеник. – Львів : Євросвіт, 2001. – 440 с.
2. Образование метастабильных атомов и молекул в столкновениях с электронами / А. Н. Завилопуло, А. А. Митюрева, Е. Ю. Ремета, А. В. Снігурський, О. Б. Шпеник. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. – 347 с. – Текст рос. мовою.

3. Завілопуло, А. Організація інформаційно-обчислювальних систем і процесів : метод. посіб. / А. М. Завілопуло. – Ужгород : Вид. УжДІЕП, – 2000. – 43 с.

4. Расчетно-экспериментальное определение проводимости каналов в свободномолекулярном потоке / Л. С. Новиков, А. Н. Завилопуло, Г. Ф. Тулинов, Ю. А. Романовский // Модель Космоса : коллективная монография. – Москва : Библион-Русская книга, 2007. – С. 117-138. – Текст рос. мовою.
5. Electron Impact Formation of Metastable Atoms Physics Report / I. I. Fabrikant, O. B. Shpenik, A. V. Snegursky, A. N. Zaviolopulo. – 1988. – V. 159. – P. 1-97. – Текст англ. мовою.

6. Академік Отто Шпеник / за ред. А. М. Завілопуло. – Ужгород : Мистецька лінія, 2008. – 154 с.

7. Завілопуло, А. З новим вузом : [в Ужгороді відкрито новий Ін-т електрон. фізики АН України – єдиний в Україні за своєю спеціалізацією] / А. Завілопуло // Вісник АН України. – 1993. – № 7. – С. 99.
8. Завілопуло, А. Елементарні процеси в атомних системах / А. М. Завілопуло, О. Б. Шпеник // Вісник НАН України. – 2000. – № 2. – С. 64-66.
9. Завілопуло, А. Інститут електронної фізики НАН України / А. М. Завілопуло // Україна наукова : [довід. іміджеве вид.]. – К., 2005. – Т. 1. – С. 54.
10. Завілопуло, А. 60-річчя члена-кореспондента НАН України Шпеника Отто Бартоломійовича / А. М. Завілопуло // Вісник НАН України. – 1998. – № 5-6. – С. 108.
11. Ионизация молекулы глицерина электронным ударом / А. Н. Завилопуло, О. Б. Шпеник, П. П. Маркуш, Е. Э. Контрош // ЖТФ. – 2015. – Т. 85. – Вып. 7. – С. 13-19. – Текст рос. мовою.

12. Мас-спектрометричні дослідження молекули глюкози / О. Б. Шпенник, А. М. Завілопуло, А. С. Агафопова, Л. Г. Романова // Доповіді НАН України. – 2008. – № 5. – С. 96-101.
 13. Шпенник, О. Б. Шлях у науку : [до 80 річчя від дня народж. І. П. Записочного] / О. Б. Шпенник, А. М. Завілопуло // Світ фізики – 2002. – № 2. – С. 10-12.
 14. Ionization of 4,4-bis(phenylethynyl)-anthracene by electron impact / A. V. Kukhta, L. N. Kukhta, A. N. Zaviropulo, A. S. Agafonova, O. B. Shpenik // Eur. J. Mass Spectrom. – 2009. – V. 15. – P. 563-570. – Текст англ. мовою.
 15. Dissociative Ionization of O₂ and CO₂ by Electron Impact / A. N. Zaviropulo, A. V. Snegursky, O. B. Shpenik, A. I. Zhukov // J. Phys. B. – 1990. – V. 23. – P. 2373-2381. – Текст англ. мовою.
 16. Zaviropulo, A. N. Electron impact ionization of gas phase guanine near the threshold / A. N. Zaviropulo, O. B. Shpenik, A. S. Agafonova // Phys. B: At. Mol. Opt. Phys. – 2009. – V. 42. – P. 1-6. – Текст англ. мовою.
- ***
17. Завілопуло, А. Сонячна енергетика: теорія і практика : [про укр.-пол. Міжнар. конф. “Нові фотовольтаїчні матеріали для сонячних елементів”] / А. М. Завілопуло, М. В. Добош // Новини Закарпаття. – 1996. – 5 груд. – С. 7.
 18. Завілопуло, А. М. Україна – держава космічна. До цієї слави причетний і Ужгород : [про здобутки співробітників ІЕФ в косміч. галузі] / А. М. Завілопуло, М. В. Добош // Новини Закарпаття. – 1995. – 28 верес. – С. 5.
- ***
19. Шпенник, Отто. Пора зрілості : [про життєвий шлях та наук. діяльність А. М. Завілопуло] / О. Шпенник // Новини Закарпаття. – 2001. – 21 серп. – С. 8 : портр.

СЕРПЕНЬ: 23

ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ СУХАН

80-річчя від дня народження доктора хімічних наук,
професора, лауреата премії ім. Л. В. Писаржевського
(нар. 1936)

Сухан Василь Васильович народився 23 серпня 1936 року в селі Чинадієво Свалявського району Закарпатської області в сім'ї селянина. Після закінчення у 1953 р. середньої школи поступив на

хімічний факультет Ужгородського державного університету, який закінчив у 1958 році. До вступу в аспірантуру працював спочатку змінним майстром Свалявського лісохімічного заводу, а потім інженером-хіміком в Ужгородському державному університеті. У 1960 р. поступив на навчання в аспірантуру у відділ полімерів НДІ фізіології рослин АН УРСР (м. Київ), після закінчення якої був направлений на роботу в Київський державний університет імені Тараса Шевченка, де на посаді професора кафедри аналітичної хімії працює зараз. У 1964–1965 рр. перебував на науковому стажуванні в Інституті неорганічної хімії університету м. Лейпциг (Німеччина). Кандидатську дисертацію захистив у 1963 р., докторську дисертацію у 1981 р., атестат професора одержав у 1983 році.

В. В. Сухан – відомий фахівець у галузі аналітичної хімії, який розробив наукові засади створення і застосування нових екстракційних і сорбційних систем для розділення, концентрування і високочутливого аналітичного визначення багатьох іонів металів у складних об'єктах.

У співавторстві він розробив чисельні фізико-хімічні методи кількісного аналізу продукції чорної і кольорової металургії, об'єктів навколишнього середовища, лікарських засобів, харчових продуктів, також проводив атестацію державних стандартних зразків для аналізу різноманітних матеріалів металургійної промисловості тощо.

Наукові розробки В. В. Сухана у співавторстві з колегами висвітлені у понад 500 наукових працях. Серед них численні статті у вітчизняних і зарубіжних журналах, дві фундаментальні монографії з аналітичної хімії елементів та застосування комплексних сполук в аналізі (И. В. Пятницкий, В. В. Сухан “Аналитическая химия серебра”, М.: Наука, 1975, 263 с.; И. В. Пятницкий, В. В. Сухан “Маскирование и демаскирование в аналитической химии”, М.: Наука, 1990, 222 с.). Вперше в Україні підготовлено оригінальний підручник (Б. Й. Набиванець, В. В. Сухан, Л. В. Калабіна “Аналітична хімія природного середовища”, К.: Либідь, 1996, 304 с.). Підручник та навчальний посібник Б. Й. Набиванець, В. В. Сухан, О. М. Лисенко “Основи хроматографічного аналізу”, К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2002, 119 с. підготовлено за ініціативи видатного аналітика України проф. Б. Й. Набиванця, який є випускником Ужгородського університету, учнем академіка А. К. Бабка, він багато років працював завідувачем

лабораторії контролю води в Інституті гідробіології НАН України.

Під керівництвом і за участю В. В. Сухана підготовлені і видані три хімічні словники. Перший з них (О. І. Панасенко, А. Г. Каплуненко, В. В. Парченко, В.В.Сухан, М.Д.Васелега-Дерибас та ін. “Українсько-російський словник з хімії та суміжних наук”, частина I, Запоріжжя: Наукове товариство “Карат”, 2012, 561 с.), другий словник цих же авторів під назвою “Російсько-український словник з хімії та суміжних наук”, частина II, Запоріжжя: Наукове товариство “Карат”, 2012, 813 с. Третій словник з хімії є також французькомовним (В. Ф. Горлач, Г. М. Мелешко, В. В. Сухан. Французько-українсько-російський словник. Хімія. Хімічна технологія, К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2009, 729 с.). Видано також актуальний посібник з хімії (В. В. Сухан, Т. В. Табенська, В. Ф. Горлач, А. Й. Капустян. Посібник для вступників у вищі навальні заклади. Хімія.). Перше видання у 1991 р., друге у 1993 р. і третє у 1995 році. Посібники стали дійсно підручниками з хімії для школярів України.

Два навчальних посібники перекладені В.В.Суханом з німецької (“Задачник з технічної хімії”) та російської (“Задачник з аналітичної хімії”) мов. Під науковим керівництвом В. В. Сухана захищені 9 кандидатських дисертацій за спеціальністю “Аналітична хімія”, він консультував підготовку докторської дисертації.

Важливими науковими розробками В. В. Сухана є способи розділення, концентрування і наступного визначення металів в екстракційних системах іон металу – амін – монокарбонова кислота – CHCl_3 . Введення електродонорних добавок амінів у системи з монокарбоновими кислотами – це один з перспективних наукових напрямків в екстракційній хімії карбоксилатів металів, який, по суті започаткований в роботах В. В. Сухана. Вперше на підставі цих досліджень розроблена низка аналітичних методик визначення різних металів у матеріалах чорної та кольорової металургії та для атестації державних стандартних зразків. Логічним продовженням робіт цього напрямку є запропонована екобезпечна екстракція металів без застосування токсичних органічних розчинників за допомогою рідких фаз іонних асоціатів макроциклічних та ациклічних поліефірів з трихлороцтовою кислотою. В практику аналітичного контролю впроваджені методики 100-450-кратного концентрування і наступного визначення металів в природних водах.

Наукові досягнення полягають у тому, що при введенні аліфа-

тичних або ароматичних електродонорних амінів в екстракційній системі з монокарбоновими кислотами виникають значні синергетичні ефекти. Науково доведено, що екстрагентами іонів металів є солі електродонорних амінів з індивідуальними представниками монокарбонових кислот, а в неводній фазі знаходяться амінокарбоксиматні різнолігандні комплекси металів. При цьому значно розширюються оптимальні межі рН практично повної екстракції, зростає екстракційна ємність органічної фази, повністю пригнічуються процеси гідролізу в екстракційних процесах. Суміші амінів різної сили і дентатності ще в більшій мірі поліпшують екстракцію карбоксилатів металів. До постановки виконання зазначених робіт технічні фракції монокарбонових кислот застосовувались тільки в гідрометалургії, з точки зору аналізу такі екстрагенти мало-ефективні. Монокарбонові кислоти добре екстрагують катіонні комплекси металів з макроциклічними лігандами.

Цікавими в науковому плані і з точки зору екобезпеки аналізу є запропоновані В. В. Суханом разом із співробітниками нові екстракційні системи, в яких розподіл аналіту відбувається без органічних розчинників. Це система M^{n+} – макроциклічний ліганд – трихлороцтова кислота. За певних експериментальних умов в системах утворюється дві водні фази, придатні як для екстракції комплексів металів, так і для наступного їх визначення.

Одним із цікавих і практично важливих наукових досліджень В. В. Сухана спільно із співробітниками є аналітичні аспекти атомно-абсорбційної спектроскопії металів в низькотемпературному полум'ї пропан–бутан–повітря, в якому відчутно значний вплив елементів матриці на величину абсорбційного сигналу аналіту. У цьому напрямку з'ясовано вплив неорганічних та органічних спектроскопічних реагентів ($La(NO_3)_3$, борфторид, оксикислоти, комплексон III, триетаноламін) і розроблені прямі атестаційні атомно-абсорбційні методики визначення мікрокількостей Pb, Zn, Mg, Fe, Mn, Cd в стандартних зразках кольорових сплавах. У низькотемпературному полум'ї в сплавах міді екстракційно–атомно-абсорбційно визначають також мікродомішки Fe, Pb, Zn, Ni, Co, Mn,

Актуальними є також наукові розробки з перебігу аналітичних реакцій в упорядкованих водно-міцелярних та емульсійних середовищах поверхнево-активних речовин (ПАР). Це системи іон металу – хромофорний реагент – ПАР різної природи для фотометричного визначення металів та ПАР: по-друге, це міцелярна

екстракція фазами неіонних ПАР для концентрування дифільних органічних токсикантів з вод тощо.

Вельми перспективними є наукові розробки В. В. Сухана у співавторстві зі співробітниками з іммобілізації органічних хелатоутворюючих реагентів на гідроксилізовані кремнеземи, пінополіуретани та інше, і створення на їх основі твердофазних аналітичних реагентів для прямого сорбційно-спектроскопічного, а також візуально-тестового визначення металів в екологічних та інших об'єктах аналізу. Науково обґрунтованими у цьому напрямку є експериментальні дані про те, що хіміко-аналітичні характеристики твердофазних реагентів порівняно з комплексоутворенням цих реактивів в гомогенному середовищі набагато поліпшуються – збільшується чутливість і вибірковість аналітичних визначень, експресність, екобезпечність тощо. Докладно обговорюються міжфазні реакції комплексоутворення за участю твердофазних реагентів, умови і способи сорбційного закріплення аналітичних реагентів на поверхні носіїв, чутливість, вибірковість та інші аналітичні характеристики міжфазних гетерогенних процесів комплексоутворення.

Це один із наукових напрямків, який продовжує інтенсивно розвиватись на межі координаційної та аналітичної хімії і хімії поверхні. Існує перспектива подальшої розробки прямих сорбційно-спектроскопічних методів мікроаналізу (спектроскопія дифузного відбиття) з використанням широковідомих органічних реагентів N, S, O – типів, що сорбційно закріплені на поверхні твердих матриць. На цій підставі уже розроблено багато простих, експресних, чутливих і екобезпечних методик визначення мікродомішок металів в різних об'єктах, які характеризуються поліпшеними метрологічними характеристиками.

Наукові інтереси і найбільш вагомні результати експериментальних досліджень В. В. Сухана разом із співробітниками полягають у розробці низки нових прогресивних аналітичних методів контролю вмісту металів в різних об'єктах аналізу, які ґрунтуються на реакціях комплексоутворення з неорганічними та органічними лігандами. Для розділення і концентрування речовин застосовані такі міжфазні процеси, як екстракція та сорбція, а для заключного визначення металів – метод атомно-абсорбційної спектроскопії або прямі спектроскопічні характеристики комплексів в розчині та на поверхні твердих носіїв.

Наукові доробки В.В.Сухана відзначені високими нагородами – він лауреат премії ім. Л. В. Писаржевського НАН України (1991 р.), лауреат премії ім. Т. Шевченка Київського національного університету ім. Т. Шевченка (1994 р.), у 2006 р. обраний почесним доктором Ужгородського національного університету, він Соросівський професор (1996, 1998 рр.). За розвиток освіти в Україні В. В. Сухан нагороджений Міністерством освіти і науки України у 2005 р. нагрудним знаком “Петро Могила”, а у 2015 р. – нагрудним знаком “Відзнака Вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка”. У 2009 р. удостоєний Почесного звання “Заслужений працівник освіти України”.

Поряд з науковою діяльністю В. В. Сухан проводив велику науково-організаційну, викладацьку і громадську роботу: упродовж 1986–2000 рр. він завідувач кафедри аналітичної хімії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, з 1986 до 1997 р. двічі обирався деканом хімічного факультету, у 1965–1966 рр. – заступник голови профспілкового комітету Київського університету імені Тараса Шевченка. Він читає базовий курс “Фундаментальні основи аналітичної хімії” для студентів хімічного, геологічного, географічного і біологічного факультетів, читав спецкурс “Електрохімічні методи аналізу” для студентів аналітичної спеціалізації. Починаючи з 1968 р. В. В. Сухан член (заступник голови) спеціалізованої ради по захисту докторських дисертацій в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, входив також до складу спеціалізованих рад у фізико-хімічному інституті імені О.В.Богатського НАН України (м. Одеса) та в Інституті колоїдної хімії і хімії води імені А. В. Думанського НАН України. Упродовж 1996–2002 рр. В. В. Сухан – співголова Наукової ради з проблем аналітичної хімії НАН України.

В. В. Сухан відомий вчений в галузі аналітичної хімії і є одним з представників всесвітньо відомої наукової школи аналітичної хімії академіка А. К. Бабка “Хімія комплексних сполук і їх застосування в аналізі”, яка впродовж багатьох років під керівництвом В. В. Сухана успішно розвивається в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. В. В. Сухан входив до складу редколегій авторитетних наукових журналів “Український хімічний журнал” “Химия и технология воды”, “Методы и объекты химического анализа”. Він був організатором і головою чисельних Всеукраїнських конференцій з аналітичної хімії.

ВАСИЛЬ ЛЕНДЕЛ

Джерельні приписи:

1. Хімія : посіб. для вступників до вузів / В. В. Сухан [и др.]. – К. : Либідь, 1993. – 408 с. : табл., рис. – Бібліогр.: с. 397. – Предм. покажч.: С. 398-402.

2. Запорожець, О. А. Імобілізований 1-(4-адамантил-2-тіазолілазо)-2-нафтол – твердофазний реагент на цинк (II) / О. А. Запорожець, Т. С. Кеда, В. В. Сухан [та ін.] // Доповіді Національної академії наук України. – 2013. – № 9. – С. 142-146. – Бібліогр. в кінці ст.
3. Сухан, В. В. Экстракция комплексов металов трихлоруксусной кислотой и аминами / В. В. Сухан, В. Ф. Горлач, В. Б. Ищенко // II Республиканская конференция по аналитической химии : тезисы докл. (г. Ужгород, октябрь 1985 г.). – К. : Наук. думка, 1985. – С. 68-69. – Текст рос. мовою.
4. Determination of Cu(II) and Zn(II) using silica gel loaded with 1-(2-thiasolylazo)-2-naphthol / O. Zaporozhets, N. Petruniok, O. Bessarabova, V. Sukhan // Talanta. – 1999. – V. 49. – P. 899-906. – Текст англ. мовою.
5. Express determination of labile species of Al(III) and heavy-metal ions in natural water using modified silica and cellulose papers / O. Nadzhafova, O. Zaporozhets, N. Petruniok, N. Mischenko, V. Sukhan // San Francisco National Meeting (ACS), March 2000, San Francisco. – P. 54. – Текст англ. мовою.
6. Modified silicas as sensitive optical sensor systems for determination of heavy metal labile species in natural water / O. Yu. Nadzhafova, O. A. Zaporozhets, N. I. Petruniok, L. S. Ivanko, T. Ye. Keda, V. V. Sukhan // The Pittsburg Conference on Analytical Chemistry and Applied Spectroscopy Pittcon2000. March 12-17, 2000, New Orleans, LA. – 2000. – P. 1640. – Текст англ. мовою.
7. New visual test methods for Hg(II), Pb(II), Cu(II), Zn(II), Co(II), Ni(II) and Ag(I) determination in natural water / O. A. Zaporozhets, N. I. Petruniok, O. V. Kalinichenko, V. V. Sukhan // 9th Annual Meeting of SETAG-Europe. – Leipzig (Germany). – 1999. – С. 108. – Текст англ. мовою.
8. The sorption-spectrophotometric determination of Cobalt(II) and zinc(II) by 1-(2-thiazolylazo)-2-naphthol, immobilized onto silica gel / O. A. Zaporozhets, N. I. Petruniok, V. V. Sukhan, A. K. Tytilin // Ukr. Chim. Zh. – 1998. – V. 64. – № 9. – P. 50-55. – Текст англ. мовою.
9. The Visual Test method for Ni(II) determination on the base of zinc 4-(2-pyridylazo)-2-naphtholate, immobilized onto silica gel / O. A. Zaporozhets, N. I. Petruniok, E. V. Kalinichenko, V. V. Sukhan // Chim. and Technol. Vody. – 1999. – V. 22. – №1. – P. 14-18. – Текст англ. мовою.
10. Zaporozhets, O. A. Ag(I), Hg(II) and Pb(II) Spectrophotometric and Visual Test Determination with Dithizone Adsorbed on Silica Surface / O. A. Zaporozhets, N. I. Petruniok, V. V. Sukhan // Talanta. – 1999. – V. 50. – P. 865-873. – Текст англ. мовою.

11. Zaporozhets, O. A. The chemiluminescence of 4-diethylaminophthalhydrazide in the presence of Mercury (II) / O. A. Zaporozhets, N. I. Petruniok, V. V. Sukhan // *Visnik of Kiev Univ.* – 1996. – V. 33. – P. 105-109. – Текст англ. мовою.
 12. Zaporozhets, O. A. The complexing properties of 1-(2-thiazolylazo)-2-naphtol and 1,5-diphenylthiocarbazone adsorbed on silica surface / O. A. Zaporozhets, N. I. Smyk, V. V. Sukhan // *Functional materials.* – 2001. – V. 8. – P. 566-569. – Текст англ. мовою.
 13. Zaporozhets, O. New Solid-Phase Reagents on the Base of Loaded Silica Gel for Some Heavy Metal Ions Recovery and Determination / O. Zaporozhets, N. Petruniok, V. V. Sukhan // *Inter. Congress on Anal. Chem. – Vol.1.* – Moscow. – 1997. – P. 26. – Текст англ. мовою.
 14. Zaporozhets, O. A. The hybrid methods of mercury(II) determination in natural water and sewage / O. A. Zaporozhets, N. I. Petruniok, V. V. Sukhan // *Visnik of Kiev Univ.* – 1997. – V. 34. – P. 3-7. – Текст англ. мовою.
- ***
15. Лендєл, В. Г. Сухан Василь Васильович / В. Г. Лендєл // *Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття.* – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 315-316. : портр.

ВЕРЕСЕНЬ: 1

УЖГОРОДСЬКА ГІМНАЗІЯ

370 років від переведення закладу з Гуменного до Ужгорода (1646)

Першим навчальним закладом Ужгорода з безперервною кількавіковою традицією стала заснована графами Другетами гімназія. Спершу вона виникла в їхньому родовому маєтку Гуменне, де головний жупан Ужанського та Земплінського комітатів граф Георгій Другет де Гомонна 23 листопада 1613 р. видав грамоту про заснування колегіуму. Син Георгія Другета Ян Другет, будучи жупаном Ужанського комітату і всеугорським державним суддею, вирішив остаточно перенести школу для дітей дворянських і заможних сімей із Гуменного до Ужгорода, й ще 1640 року розпочалося будівництво приміщень для Ужгородської гімназії на місці нинішньої резиденції єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії. А в 1646-му гуменських єзуїтів із вихованцями перевели до Ужгорода. За словами Яна Другета, гімназія мала на меті

повернення єретиків до апостольської католицької віри. Заклад готував кадри для римо- і греко-католицької церкви. Чимало її випускників продовжувало навчання в богословських семінаріях. Спершу в гімназії вчилися 50 учнів, потім їх кількість зросла до 170. У ті часи навчання в гімназії тривало по 5 годин щодня, окрім четверга та неділі. Четвер був вихідним, а в неділю проходили заняття з релігії. Великі канікули починалися 21 вересня, а закінчувалися 1 листопада. Тільки в 1786-му вони стали літніми, їх перенесли на липень-серпень.

Власне, на той час заклад ще мав статус колегіума. Але відтоді його офіційна назва неодноразово змінювалася: Королівська головна гімназія в Унгварі (1778), Королівська гімназія в Унгварі (1789), Королівська католицька державна гімназія в Унгварі (1852), Унгварська королівська католицька головна гімназія (1862), Державна реальна гімназія в Ужгороді (1919), Руська державна реальна гімназія в Ужгороді (1923), Державна реальна гімназія (головний руський заклад та чехословацький відділ) в Ужгороді (1930), Державна подкарпаторуська реальна гімназія в Ужгороді (1934), Унгварська мадярська королівська державна гімназія (1938), Ужгородська мадярська королівська державна гімназія (1939), Мадярська королівська державна гімназія з руським мовним відділом (1941), Державна гімназія в Ужгороді (1944).

Понад століття (1784-1894) гімназія містилася у приміщенні нинішнього комерційного вузу по вул. Капітульній. Тут навчалися виходці з семи комітатів Угорської Русі. У XIX ст. приміщення було одноповерхове, з незатишними класами, темними коридорами, маленьким двориком. 1806 р. гімназія стала шестикласною середньою школою, в якій перші-четверті класи були граматичними, а п'яті-шості – гуманітарними.

1825 р. гімназію очолив Іван Чургович, що народився у перечинському селі Новоселиці і сам був вихованцем цієї гімназії. Здобувши у Відні ступінь доктора теології, він користувався великим авторитетом серед громадськості краю. Директор запроваджував у гімназії систему морального виховання Песталоцці, виступав проти фізичних покарань учнів. Особливу увагу І. Чургович приділяв релігійному та фізичному вихованню. Він же створив наукову бібліотеку, де зібрав на семи мовах книжки з природознавства, юриспруденції, педагогіки, а також художню літературу. І. Чургович очолював гімназію довгі тридцять два роки – аж до 1857 р.

У 1856–1857 рр. гімназія набула всіх ознак класичної. До шостого класу додано сьомий і восьмий класи, відповідно збільшено кількісний склад викладачів. У випускному класі стала вивчатися філософія.

1856 р. молодий викладач Антал Абт створив тут одне з найперших учнівських спортивних товариств у цілій Угорщині (гімнастика стала обов'язковим предметом в угорських школах лише 1867 р.). До гуртка записалося триста учнів. На зібрані з них 472 форинти закуплено чисельний спортінвентар. Міська рада виділила для потреб гуртка велику ділянку в районі нинішнього стадіону “Спартак”. Там було прокладено бігові доріжки, зроблено ями для стрибків, сектор для кидання каменю (таких снарядів як спортивне ядро чи граната ще не існувало). Спортмістечко було огорожено та обсаджено тінистими деревами. Тут же споруджено дерев'яний будинок, що служив роздягальнею і схованкою для інвентаря. 1867 р. містечко знищила повінь, його було відновлено на просторому подвір'ї гімназійного гуртожитку по тій же Капітульній, зразу за Кафедральним собором. 1891 р. гімназисти взяли участь у перших всеугорських учнівських змаганнях, причом шестикласник Міхал Бендас став чемпіоном з бар'єрного бігу.

З кінця 60-х років XIX ст. в гімназії розгорнулися утиски руської (української) мови, що призвело до скорочення учнів-русинів. Якщо 1868 р. їх було 163, то 1872 – 64. 16 жовтня 1869 р. викладання історії і географії руською мовою в Ужгородській гімназії було заборонено. Руську грамоту ще викладали, але з 1879 р. цей предмет став необов'язковим, а 1881 р. її взагалі перестали вносити до атестату зрілості. 1889 р. вчитель Л. Бодрогі заборонив навіть викладання Закону Божого для греко-католиків їхньою рідною мовою. Цей випадок набув значного резонансу.

1893 р. гімназії виділено аж сім гектарів під “справжній спортмайданчик” – в районі нинішніх ЗОШ № 10 і 11. А 1895 р. гімназія отримала нове приміщення (нинішній хімфак).

1920 р. заклад отримав статус Ужгородської державної реальної руської гімназії. З того часу до її закриття школа випустила 1122 учні. Серед них – художники Й. Бокшай, А. Кашшай, А. Коцка, В. Габда, юрист С. Борецький, літератори В. Гренджа-Донський, Ю. Качій, Д. Лазар, В. Діянич, Й. Архій, єпископи О. Стойка, С. Кубіні, ватиканський радник й історик А. Пекар. Звідси вийшли й два губернатори Підкарпаття А. Бескид і К. Грабар, дипломат І. Колар, словацький генерал митної служби А. Желінський, офіцер

ізраїльського генштабу Й. Штабб. Але найбільше гімназистів стало науковцями: С. Фодор, С. Штефуровський, Ю. Сак, брати Степан і Олександр Кишки, В. Петрусь, П. Чучка, В. Светлович, юристи В. Ганчин, М. Попович, І. Цирикус, лікарі О. Фединець, А. Немеш, Ю. Бецанич, В. Ворохта. Були з-поміж випускників і журналісти – М. Бабидорич, Р. Рейти-Булеца та багато інших фахівців. Гімназію закінчували цілі сімейні династії. Тут вчилися сини, внуки і правнуки священика і письменника Івана Сільвая. Більшість їх продовжили духовну кар'єру славетного предка, а один з нащадків – Степан – став відомим творцем скрипок, одна з яких представлена в Закарпатському краєзнавчому музеї. Очоловав гімназію з 1922 р. Андрій Алиськевич, родом з Івано-Франківщини, запрошений на Підкарпаття 1919 р. з ініціативи А. Волошина.

З кожним роком кількість учнів зростала, хоч у 1937 р. на базі монастиря отців Василіян відкрили ще одну українську гімназію. В 1937/1938 н. р. кількість учнів у руських класах становила 874 чоловік. У ті ж роки від Ужгородської реальної гімназії відокремилося чеське її відділення, у 1934-му відкривається окрема єврейська гімназія. Таким чином у 1938 р. в Ужгороді працювали вже 4 самостійні національні гімназії – руська, українська, чеська та єврейська. У роки Другої світової дві частини Мадярської королівської державної гімназії розділили на два окремі навчальні заклади – мадярську і руську гімназії. Останню перевели до будинку колишнього вищого реального училища (нині Ужгородська спеціалізована ЗОШ І–ІІІ ступенів №4, пл. Жупанатська, 10). З листопада 1944 року відновила роботу й Ужгородська гімназія, яка тепер стала називатися “Державна гімназія в Ужгороді”. Почав працювати заклад на основі Мадярської королівської державної гімназії “зъ руськимъ языкомъ преподаванія в Унгварь” – її викладацький склад та учнівський контингент стали підпорядковуватися відділові освіти Народної ради Закарпатської України. Заклад знаходився в будинку колишньої Масарикової школи (нині ЗОШ І–ІІІ ст. №3). Гімназія фактично діяла до 29 червня 1945 р.

Перервана гімназійна традиція відновилася в Ужгороді 1994 р. Нова гімназія відкрилася в сучасному приміщенні по вул. 8 Березня, збудованому словацькими майстрами за кращими європейськими стандартами. Цей заклад чи не єдиний з подібних в Україні видає свою багатотиражну газету “Гімназія”.

А 1995 р., коли співпало кілька ювілеїв старої гімназії

(100-річчя приміщення, 75-річчя статусу руської гімназії, 50-річчя закриття), відбулася зустріч її випускників. В живих на той час було 225, з них 42 мешкало в США, Канаді, Бразилії, Ізраїлі, 25 в Угорщині, Югославії, Італії, 53 у Чехії і Словаччині, решта в Ужгороді і районах області.

СЕРГІЙ ФЕДАКА

Джерельні приписи:

1. Довідник Ради клубу гімназистів колишньої Ужгородської гімназії / авт.-уклад. : І. І. Берцик, І. Ю. Манзулич, П. П. Чучка. – Ужгород : [б. и.], 2002. – 137 с.
2. Пам'ятна папка гімназисту : до 390-річчя Ужгородської гімназії. – Ужгород, 2003. – 65 с. : фот.
3. Повідомлення 2003 про колишню Ужгородську гімназію (1613–2003 рр.) / авт.-уклад. : І. І. Берцик, В. Л. Неверкла. – Ужгород : [б. и.], 2003. – 264 с. : портр., табл., фот.
4. Ужгородська гімназія (1613-2001 рр.) : фотоальбом / уклад. : І. Берцик, П. Чучка. – Ужгород : ПоліПринт, 2001. – 91 с. : фот.
5. Ужгородська гімназія : історія, матеріали, спогади / упоряд. та відп. ред. П. П. Чучка. – Ужгород : ПоліПринт, 2001. – 267 с. : фот.
6. Химинець, Василь Васильович. Історія Ужгородської гімназії (1613–2013) / В. В. Химинець, М. М. Басараб. – Ужгород : Карпати : Інформ.-вид. центр ЗІППО, 2013. – 272 с. : іл. – Бібліогр.: с. 265-267.

7. Висіцька, Таміла Федорівна. Три сходинки до самоствердження : освіта, трудова і громадська діяльність жінок Закарпаття / Т. Висіцька. – Ужгород : Ліра, 2006. – 644 с. : іл, табл. – Бібліогр.: с. 629-639. – Показ.: с. 615-628.
Зі змісту : [про Ужгород. гімназію]. – С. 70-74, 108-109, 114-115, 119, 148-149, 156, 159, 169, 174-175, 178.
8. Кобаль, Йосип. Гімназія Другетів : [про Ужгород. гімназію] / Й. Кобаль // Кобаль, Йосип. Ужгород відомий та невідомий / Й. Кобаль. – Львів : Світ, 2003. – С. 103-104 : іл.
9. Створення та діяльність гімназій і семінарій // Освіта Закарпаття : монографія / В. В. Химинець, П. П. Стрічик [та ін.]. – Ужгород : Карпати, 2009. – С. 59-67 : фот.
Зі змісту: [перші гімназії та семінарії Ужгорода]. – С. 60-61 : фот.
10. Федака, Сергій. Три школи старого Ужгорода / С. Федака // Федака, Сергій. Ужгород крізь віки : нариси з історії Ужгорода / С. Федака. – Ужгород : Патент, 2010. – С. 103-108.
Зі змісту: [про Ужгород. гімназію]. – С. 103-105.

11. Брецько, Федір. Перший ужгородській гімназії – 400 років : [найважливіші сторінки історії Ужгород. гімназії (1613–1994)] / Ф. Брецько // РІО. – 2014. – 26 квіт. – С. 9.
12. Дві ужгородські гімназії увійшли до сотні кращих шкіл України : [Ужгород. гімназія та Лінгвіст. гімназія ім. Т. Г. Шевченка] // Ужгород. – 2010. – 20 лют. – С. 2.
13. Кохан, Алла. 400-річна історія в одній книжці : [вийшла в світ монографія В. Химинця та М. Басараба “Історія Ужгородської гімназії” (1613–2013)], за сприяння нар. деп. України В. Ковача] / А. Кохан // Голос України. – 2013. – 6 груд. – С. 7.
14. Кочетков, Павло. Найстарішій гімназії Закарпаття – 400 років : цей освіт. закл. є невід’ємною частиною історії краю / П. Кочетков // Закарпат. правда. – 2013. – 23-29 листоп. – С. 12.
15. Ужгородской гимназии – 400 лет : [вышла в свет монография В. Химинца и М. Басараба “История Ужгородской гимназии (1613–2013)"] // Європа центр. – 2013. – 22 листоп. – С. 14.
16. Філіп, Людвіг. Ужгородська гімназія та її керівники / Л. Філіп // Ужгород. – 2012. – 8 верес. – С. 7 : фот.
17. Химинець, В. До 400-річчя гімназії м. Ужгорода : [історія] / В. Химинець, П. Стрічик // Слово вчителя. – 2012. – 1 лют. – С. 6.
18. Химинець, Василь. Гімназійній освіті на Закарпатті – 400 років! : [історія Ужгород. гімназії] / В. Химинець, М. Басараб // Слово вчителя. – 2013. – 18 листоп. – С. 6.

ВЕРЕСЕНЬ: 6

ІВАН ЮРІЙОВИЧ РОМАН

70 річчя від дня народження кандидата хімічних наук,
старшого наукового співробітника, заступника директора
Інституту електронної фізики (нар. 1946)

Іван Юрійович Роман народився 6 вересня 1946 р. в с. Великий Раковець, Іршавського району Закарпатської області. У 1964 р. закінчив Великораковецьку середню школу і вступив на хімічний факультет Ужгородського державного університету. В 1969 р. здобув диплом про вищу освіту і кваліфікацію “Хімік. Викладач хімії”.

Трудову діяльність І. Ю. Роман розпочав викладачем хімії у Барашівській середній школі на Житомирщині. З листопада 1969 до грудня 1970 р. перебував на строковій військовій службі. У січні 1971 р. був прийнятий на посаду старшого лаборанта кафедри хімії твердого тіла і напівпровідників Ужгородського державного університету. У подальшому на цій же кафедрі обіймав посаду молодшого наукового співробітника, старшого інженера.

З 1976 р. І. Ю. Роман працював начальником сектора Ужгородської спеціалізованої галузевої лабораторії Всесоюзного науково-дослідного інституту монокристалів науково-виробничого об'єднання “Монокристалреактив”. Сектор, який очолював Роман І. Ю., за його безпосередньої участі, за період з 1976 до 1985 роки успішно завершив роботи з 9-ти науково-дослідних тем, 7 із яких відмічено Преміями Мінхімпрому СРСР. При цьому Роман І. Ю. активно займався проблемою пошуку нових матеріалів для не-лінійної оптики і акустооптики, розробкою умов синтезу та технології отримання їх монокристалів, а також дослідженням їх фізико-хімічних властивостей. У результаті цих досліджень розроблені умови отримання цілого ряду монокристалів потрібних халькогенідів, які успішно використовуються для створення приладів нової техніки.

У 1981–1984 рр. Іван Юрійович навчався в заочній аспірантурі. Під керівництвом професора М. І. Головея виконав серію досліджень з синтезу халькогенідних сполук, вивчення їх фізико-хімічних та акустооптичних властивостей. У 1984 р. в Московському інституті електронної техніки захистив дисертацію “Одержання і дослідження фізико-хімічних властивостей потрібних халькогенідів типу $Tl_3B^V C_4^{VI}$, де B^V -P,As; C^{VI} -S,Se” і здобув учений ступінь кандидата хімічних наук, а у квітні 1986 р. йому присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника.

У грудні 1985 р. І. Ю. Роман обійняв посаду завідувача науково-дослідного відділу СКТБ “Квант” при Ужгородському державному університеті, а з травня 1987 р. завідував сектором СКТБ Інституту ядерних досліджень АН СРСР. У грудні 1988 р. Іван Юрійович зараховується на посаду завідувача сектором міжвідомчої науково-дослідної лабораторії Інституту проблем реєстрації інформації АН СРСР. З березня 1993 р. до вересня 2012 р. працював головним інженером Інституту електронної фізики НАН України.

Займаючи посаду головного інженера Інституту електронної фізики НАН України, організував та завершив роботи по запуску в роботу вентиляційної системи Інституту. З метою економного витрачання тепла в 1994 р. ним вперше в м. Ужгороді був підготовлений і підписаний підрядний договір та календарний план на розробку, монтаж і наладку системи автоматизованого обліку споживаної теплової енергії. Для цього виконано роботи з підключення стандартного звужуючого пристрою з дифманометрами та тепловими датчиками, електромонтажні роботи з підключенням програмованого контролера ЦТ-5000. Система обліку тепла була атестована центром стандартизації і метрології та метрологами тепломережі і по акту прийнята в експлуатацію. Це дало можливість контролювати та регулювати кількість споживаного тепла і розраховуватись за реально використану теплову енергію, мати значну економію фінансових ресурсів.

Оскільки система обліку теплопостачання експлуатувалася понад 10 років, було замовлено та виготовлено технічну документацію на встановлення сучасного теплотічильника СВТУ-10М. Теплотічильник було отримано, проведено роботи з його монтажу та введенню в експлуатацію.

І. Ю. Роман систематично займався проблемами нормальної роботи інфраструктури Інституту, а саме: забезпеченням електроенергією, водопостачанням, зв'язком. Ним вчасно було проведено роботи з оформлення технічної документації на землекористування і отримано відповідні Державні акти. Він очолював роботу комісій з атестації робочих місць за умовами праці, обстеженню технічного стану обладнання та споруд.

Протягом роботи в інституті виконує обов'язки патентно-уповноваженого.

У 2008 р. він разом з заступником директора з загальних питань В. М. Чернишовим замовив технічну документацію на встановлення газового обладнання та побудову дахової котельні, яка працює на природному газі. Це дало можливість в автономному режимі опалювати головний корпус інституту.

З вересня 2012 р. і дотепер працює заступником директора ІЕФ НАН України і продовжує проводити науково-технічні дослідження.

Наукові інтереси Івана Юрійовича охоплюють розробки технології одержання нелінійних, акустооптичних та сцинтиляційних

матеріалів, дослідження їх фізико-хімічних властивостей. Він є автором понад 80 наукових праць, 4 винаходів, 7 його наукових розробок впроваджено у виробництво.

ЗОЛТАН ТОРИЧ

Джерельні приписи:

1. Акустооптическое взаимодействие в кристаллах пираргирита / А. Д. Беляев, Ю. Г. Гололобов, В. Ф. Мачулин, В. И. Бутко, И. Ю. Роман // ФТТ. – 1986. – Т. 28. – Вып. 1. – С. 197-200. – Текст рос. мовою.
2. Вплив лазерного опромінення на оптичні характеристики TiGaSe_2 / М. І. Бігун, І. В. Блонський, Я. В. Бабицький, Д. Д. Колендрицький, І. М. Некрасова, І. Ю. Роман // УФЖ. – Т. 37. – № 6. – 1992. – С. 909-913.
3. Дифракция электромагнитных волн на периодической сверхструктуры в монокристаллах прустита / М. С. Бродин, Д. Ф. Байса, Д. Д. Колендрицкий, Н. В. Кухтарев, И. Ю. Роман // ФТТ. – 1989. – Т. 31. – Вып. 5. – С. 205-210. – Текст рос. мовою.
4. Оптические свойства модулированных фаз в монокристаллах прустита / М. С. Бродин, Д. Ф. Байса, Д. Д. Колендрицкий, М. И. Бигун, И. М. Некрасова, И. Ю. Роман // Изв. АН СССР. Серия : Физика. – 1990. – Т. 54. – № 4. – С. 664-667. – Текст рос. мовою.
5. Оптические свойства TiAsS_2 , Ti_3AsS_3 , Ti_3AsS_4 / В. Ю. Сливка, В. С. Герасименко, В. А. Стефанович, В. П. Захаров, И. Ю. Роман, М. И. Головей // УФЖ. – 1977. – Т. 22. – № 6. – С. 1023-1027. – Текст рос. мовою.
6. Роман, И. Ю. Синтез и выращивание монокристаллов соединений типа $\text{Ti}_3^{\text{III}}\text{V}^{\text{C}}\text{C}_4^{\text{VI}}$ – новых материалов для оптоэлектроники / И. Ю. Роман // Монокристаллы их получение и свойства : сб. науч. трудов. – № 8. – Харьков, 1982. – С. 107-110. – Текст рос. мовою.
7. Effect of hydrostatic pressure on phase transitions in ferroelectric TlInS_2 / O. O. Gomonnai, P. P. Guranich, M. Y. Rigan, I. Y. Roman, A. G. Slivka // High Pressure Research. – 2008. – V. 28. – № 4. – P. 615-619. – Текст англ. мовою.
8. Ferroelasticity of TlInS_2 crystal / P. P. Guranich, R. R. Rosul, O. O. Gomonnai, A. G. Slivka, I. Y. Roman, A. V. Gomonnai // Solid State Communications. – 2014. – V. 184. – P. 21-24. – Текст англ. мовою.
9. Growth and characterisation of sulphur-rich $\text{TlIn}(\text{S}_{1-x}\text{Se}_x)_2$ single crystals / A. V. Gomonnai, I. Petryshynets, Yu. M. Azhniuk, O. O. Gomonnai, I. Yu. Roman, I. I. Turok, A. M. Solomon, R. R. Rosul, D. R. T. Zahn // J. Crystal Growth. – 2013. – V. 367. – №. 1. – P. 35-41. – Текст англ. мовою.
10. Optical properties of TlInS_2 layered crystal under pressure / O. O. Gomonnai, R. R. Rosul, P. P. Guranich, A. G. Slivka, I. Yu. Roman, M. Yu. Rigan // High Pressure Research. – 2012. – V. 32. – № 1. – P. 39-42. – Текст англ. мовою.

ВАСИЛЬ ЮРІЙОВИЧ ПОПОВИЧ

220 років від дня народження
Мукачівського греко-католицького єпископа (1796–1864)

Народився 12 вересня 1796 р. в с. Великі Комяти (Угочський комітат) у сім'ї священика Юрія, який був парохом у згаданому селі. Початкову освіту здобув у Мараморош-Сиготі. Гімназію закінчив в Ужгороді, філософії та богослов'ю навчається у Пешті протягом 1814–1818 рр., отримавши ступінь доктора філософії.

1820 р. висвячений в сан ієрея. Після свячення відісланий помічником до Сваляви, а потім у Мараморош-Сигот. 20 квітня 1822 р. обіймає посаду секретаря єпископа Пряшівської єпархії, де пропрацював близько п'ятнадцяти років, отримавши загальне визнання вірників і духовенства. 1835 р. єпископ Григорій Таркович підніс його до гідності крилошанина та призначив парохом при кафедральному соборі в Пряшеві. Після цього продовжує виконувати роботу секретаря єпископа.

Після смерті 1831 р. єпископа Олексія Повчія посада єпископа Мукачівського довгий час залишалася вакантною. Апостольський нунцій у Відні звернувся до єпископа Тарковича, щоби той запропонував відповідну кандидатуру на посаду Мукачівського єпископа. За пропозицією Григорія Тарковича єдиним достойним претендентом на високу посаду був Василь Попович. 16 березня 1837 р. цісар Фердинант I призначив Поповича єпископом. 2 жовтня 1837 р. Апостольський престол затвердив Василя Поповича на посаді єпископа. Оскільки єпископ Таркович хворів, то єпископська хіротонія відбулася у Львові 18 березня 1838 р. Його супроводжували канонік пряшівський Йосиф Гаганець, канонік ужгородський Теодор Сідей, декан Іван Гаджега з Великих Комят, о. Олександр Духнович та семінарист Василь Гаджега. Єпископські свячення здійснив митрополит Михайло Левицький, а співсвятителями були єпископ Іван Снігурський з Перемишля та вірменський архієпископ Самуїл Степанович зі Львова.

З вступом у Мукачівську єпархію єпископ розпочав із відновлення дисципліни серед духовенства. У грудні 1853 р. єпископ Попович відмовив Апостольському нунцієві в необхідності заснування братства Непорочного Зачаття Діви Марії, позаяк в єпархії з

давніх часів притримувалися даної догми, а визнання свята Римом не привносить необхідності його поширення в єпархії.

Владика Василь Попович був надзвичайно вимогливим до себе і того ж вимагав від своїх підлеглих, намагався відновити дисципліну серед духовенства. Вимагав від підлеглих чітко дотримуватися руського обряду, а в проведенні богослужб сам особисто не відступав від базових правил (типіка), досліджував і вивчав обряд. Єпископ вимагав дотримання постів, уклав точний список церковних свят. Під строгою заборонаю не дозволяв скорочувати богослужіння чи вносити зміни в попередній розклад. Сформував точний розпорядок заходів на свято Благовіщення. Видав спеціальний декрет про порядок здійснення міжконфесійних шлюбів у власній єпархії. Наклав заборони на право свячення різних церковних предметів, чітко вказуючи, котрі предмети повинен освячувати єпископ, а котрі – намісники і парохі.

Під час повстання під проводом Лайоша Кошута 1848–1849 рр. єпископ відкрито став на бік угорських повстанців. Відправив за них літургію, а у проповіді закликав до подальшої боротьби за незалежність Угорщини. Ймовірно тут свою роль відігравали національні почуття (по материнській лінії Василь Попович належав до мадярського дворянського роду). Після цього відбувалося слідство, проте він продовжив свою діяльність як єпископ. Не зрозумілою залишається громадянська позиція єпископа, позаяк повстанці досить зневажливо і навіть брутально ставилися до місцевих русинів. Під час слідства проти владики відкрито виступив угорський примас Іоан Сцитовський, пропонуючи єпископу зректися влади, однак той відмовився, після чого примас подав скаргу апостольському нунцієві. Після цього угорський патріотизм владики Василя дещо зменшився. Уже у війні Австрії та Сардинії 1859 р. єпископ Попович займає чітку позицію, підтримуючи Австрію, закликаючи духовенство здійснювати відповідні відправи.

За свою працю по зміцненню східного обряду та зв'язки із українськими та російськими діячами (переважно для закупівлі літургійних кириличних книг) єпископ Василій сприймався австрійською владою як ненадійний. Ще з 1839 р. починається нагляд ужгородської поліції за єпископом. Доноси на єпископа були досить регулярними, а протягом 1845–1847 рр. здійснювалося таємне слідство за наказом самого імператора Фердинанта. Внаслідок судової справи Довговича-Шенборна владика Попович підтримував

першого, котрий став на захист селян Великих Лучків, від яких граф відібрав землі та привілеї. Крім того, єпископ листувався із царським лікарем Іваном Мольнарем, колишнім шкільним товаришем, відвідав 1842 р. професора Петербургського університету Ізмаїла Срезневського, що слугувало підозрою його шпигунства на користь Росії. Проте поліція так і не змогла знайти жодних доказів антидержавних дій єпископа, оскільки він був твердим русином та пастирем. Але однозначно він симпатизував Росії.

Старався єпископ Василь Попович щодо відкриття кириличної друкарні 1850–1851 рр., попередньо узгодивши питання з прашівським каноніком Олександром Духновичем, але винести питання друкарні на консисторію не наважився, оскільки угорська поліція слідкувала за єпископом і могла заарештувати й Духновича. Останній внаслідок такої дипломатичності єпископа почав вважати Василя Поповича зрадником.

У 1850 р. владики Василій проголосив офіційною мовою в єпархії руську. Домігся викладання руською мовою в гімназіях Ужгорода та Сигота. Проте у 1855 р. примас Угорщини Іоан Сцитовський почав домагатися, щоб викладання у церковних школах велося латиною на основі латинських підручників. Примас, маючи фактично митрополичий нагляд за єпархією, домігся свого, проте деякі предмети викладалися таки руською мовою. Примас Сцитовський наполягав також на католицькому канонічному праві щодо подружніх справ, проте консисторія наполягла на продовженні у вирішенні подружніх справ за східною обрядовою традицією. 1863 р. змадяризована частина духовенства вимагала від єпископа впровадити в богослужіння угорську мову. Проте єпископ строго заборонив у власній єпархії вживати в богослужінні угорську мову. Знову почалося цькування і доноси на єпископа, але вже після смерті була здійснена візитація Римом. Проте жодних дисциплінарних, чи фінансових порушень у єпархії так і не було виявлено.

Владика Василь Попович багато зробив для матеріального зміцнення духовенства, позаяк єпископ Андрій Бачинський домігся достатку для тих парафій, котрі були під владою цісарського двору, проте багато духовників залишалися в складі приватних володінь, маючи лише земельний наділ. Саме для таких ієреїв єпископ Попович виклопотав з релігійного фонду фінансову допомогу – т. зв. конгруа. Домігся єпископ фінансової допомоги у 1850 р. 1863 р. владики вистарався підвищення конгруа, а також залишав парохам

пожертви від треб. Для своїх каноніків-крилошан, крім матеріального забезпечення, виклопотав привілей носити нагрудні хрести, а для деканів – червоні пояси.

1840 р. Василь Попович завершив будівництво будинку для сиріт св. Олексія, котре започаткував його попередник єпископ Олексій Повчий. Для студентів середніх шкіл відкрив гуртожиток (конвікт), в якому за власний кошт щороку утримував 12 учнів, з яких найздібніших відсилав на вищі студії. Змаганнями єпископа понад 40 бідних дітей закінчили вищі студії. Під час голоду 1855 р. в єпископській кухні харчувалося понад 200 голодуючих. Крім того владика оновив кафедральний собор, резиденцію, збудував каплицю. 1858 почав відновлювати духовну семінарію. З приходом єпископа на посаду нараховувалося лише 30 кам'яних церков, а на час його смерті – 334. 1866 р. стараннями єпископа, хоч уже й після його смерті, відкрито Общество св. Василия Великого, назване в його честь.

Особливу увагу єпископ приділяв церковному співу. Владика наполягав, щоб при кожній єпархії був здібний дяк, котрий би міг заохочувати до співу інших і привносити місцеві народні традиції в церковний спів. Старався про створення дяківської школи, за власні кошти придбав необхідні літургійні книги для цього. При кафедральному храмі стараннями владики створено хор “Гармонія” під керівництвом Костянтина Матезонського. У 1855 р. особисто доповнив катехизм Іоана Кутки та видав його. Єпископ Попович долучився до поширення духовної пісні серед населення. Зокрема 1857 р. єпископом створено загальновідому й тепер в краї колядку “Божий Син днесь народився”. Приймавши таїнство сповіді, помер 9 жовтня 1864 р. внаслідок застуди, котра прогресувала в запалення легенів. Похований у кафедральному соборі в Ужгороді.

ВІКТОР КІЧЕРА

Джерельні приписи:

1. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). – Ф. 151. – Оп. 22. – Спр. 61. Декрет єпископа Поповича об упорядоченні заключення браков между прихожанами разных вероисповеданий. – 5 арк.
2. ДАЗО – Ф. 151. – Оп. 22. – Спр. 177. Циркуляр єпископа Василя Поповича в святы с началом войны между Австрией и Сардинией и др. – 5 арк.
3. ДАЗО – Ф. 151. – Оп. 22. – Спр. 230. Циркуляр єпископа Василя Поповича

о запрещении посвящения некоторых церковных предметов приходским священником. – 1 арк.

4. ДАЗО – Ф. 151. – Оп. 10. – Спр. 293. Попович признає виплату “кон-груа”. – 2 арк. ; ДАЗО – Ф. 151. – Оп. 10. – Спр. 1125. Прошение епископа Василия Поповича Кошицкому школьному надзирательству о выдаче разрешения на преподавание предмета “Истории Библии” в начальных школах и в низших классах гимназии на русском языке. – 9 арк.
5. Повідомлення апостольського нунція австрійському міністрові закордонних справ про задум Папи Пія IX провести апостольську візитацію мукачівської єпархії, Відень 6 березня 1865 р. // Пекар, А. Мукачівський єпископ В. Попович / А. Пекар // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni Anno CCCC Unionis Berestensis et CCCL Unionis Uzhorodensis. – Romae : Sumptibus PP Basilianorum*, 1996. – С. 375-395.

6. Магочій, Павло Роберт. Попович Василий (12.9.1796–7.10.1864) / П. Р. Магочій, Иван Поп // *Енциклопедія історії та культури Карпатських русинів* / уклад.: П. Р. Магочій, І. І. Поп ; заг. ред. П. Р. Магочій ; пер. з англ. Н. Кушко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 607-608 : портр.
7. Павленко, Григорій. Попович Василь (12.9.1796–19.10.1864) / Г. Павленко // Павленко, Григорій. Діячі історії, науки і культури Закарпаття : малий енциклоп. слов. – Вид. 2-ге. доп. і перероб. / Г. Павленко. – Ужгород, 1999. – С. 142.
8. Пекар, А. Мукачівський єпископ В. Попович / А. Пекар // *Analecta Ordinis s. Basilii Magni Anno CCCC Unionis Berestensis et CCCL Unionis Uzhorodensis. – Romae : Sumptibus PP Basilianorum*, 1996. – С. 375-395.
9. Поп, Иван. Попович Василий (12.9.1796–7.10.1864) / И. Поп // Поп, Иван. *Энциклопедия Подкарпатской Руси* / И. Поп. – Ужгород : Изд-во В. Падяка, 2001. – С. 311. – Текст рос. мовою.
10. Сирохман, Михайло Васильович. Нові церкви Мукачівської греко-католицької єпархії : 20 років церк. буд-ва 1990–2010 / М. В. Сирохман ; Мукач. греко-католиц. єпархія. – Львів : Мс, 2010. – 320 с. : кольор. іл.
Зі змісту: [про єпископа В. Ю. Поповича]. – С. 12, 13, 189, 201.
11. Федака, Сергій. Василь Попович / С. Федака // Федака, Сергій Дмитрович. *З історії християнства на Закарпатті* / С. Д. Федака ; Закарпат. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України. – Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2013. – С. 53-62.
12. Pekar, Athanasius. Vasylij Popovič / A. B. Pekar // Pekar, Athanasius. *The History of the Church in Carpathian Rus’* / A. B. Pekar. – Transcarpathian ed. – Fairview : The Carpatho-Rusyn Research Center, 1992. – P. 189-190. – (East European Monographs ; no. CCCXXII). – Bibliography: p. 248-262, index p. 263-296. – Текст англ. мовою.

13. Pop, Ivan. Popovych, Vasylii/Popovich, Bazil / P. R. Magocsi, I. Pop // Encyclopedia of Rusyn History and Culture / editors : P. R. Magocsi and I. Pop. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 2005. – P. 375. – Текст анг. мовою.

14. Бендас, Даниїл. Владика Василь Попович – один із найвизначніших єпископів Мукачівської єпархії (1837–1864) / Д. Бендас // Благовісник. – 2011. – № 11 (листоп.). – С. 19-21 : портр. ; Благовісник. – 2011. – № 12 (груд.). – С. 24-25 : портр. ; Благовісник. – 2012. – № 2 (лют.). – С. 24.
15. Меморіальну дошку земляку встановили в Ком'ятах : [на греко-католиц. храмі с. Великі Ком'яти з нагоди 215-ї річниці з дня народж. єпископа В. Поповича] // Закарпат. правда. – 2011. – 1-7 жовт. – С. 2.

ВЕРЕСЕНЬ: 20

ОЛЕКСАНДР ВАЛЕНТИНОВИЧ СНІГУРСЬКИЙ

**60-річчя від дня народження доктора
фізико-математичних наук, завідувача відділу
електронних процесів Інституту електронної фізики
НАН України (нар. 1956)**

Народився 20 вересня 1956 р. у м. Ужгород Закарпатської області. Після закінчення ужгородської середньої школи №1 у 1972 р. поступив на фізичний факультет Ужгородського державного університету, який закінчив у 1977 р. та отримав диплом зі спеціальності “Фізик. Викладач фізики”. Як він писав у своїх спогадах про професора І. П. Запісочного: “У нас, студентів-випускників фізичного факультету кінця 70-х, вибір спеціалізації був напрощуд простим. Хочеш серйозно займатися наукою – йди на кафедру напівпровідників або квантової електроніки... Для мене особисто альтернативи і не було – я стільки доброго чув удома про І. П. Запісочного, що годі було й вагатися”. Так студент Олександр Снігурський почав працювати у лабораторії кафедри квантової електроніки Ужгородського державного університету, а згодом (у 1982 р.) закінчив аспірантуру при цій кафедрі. Під науковим керівництвом професора О. Б. Шпеніка отримав важливі результати з електронного збудження метастабільних рівнів атомів інертних газів. Ці результати лягли в основу його

кандидатської дисертації “Дослідження динамічних і кінематичних особливостей в електронному збудженні метастабільних рівнів атомів інертних газів у пучках, що перетинаються”, яку він успішно захистив у 1984 р. у Харківському державному університеті. Так розпочався шлях у велику науку молодого енергійного і перспективного вченого Олександра Снігурського.

Вагомим досягненням і гарним завершенням багаторічної роботи фізика-експериментатора – створення нових вузлів експериментальної установки, проведення довготривалих вимірювань, теоретичне осмислення та аналіз отриманих результатів – став для О. В. Снігурського захист докторської дисертації на тему “Процеси парних зіткнень повільних електронів, іонів та збуджених атомів з атомами та молекулами” у 2003 р. в Інституті фізики НАН України. Дисертаційну роботу було присвячено вивченню основних закономірностей і механізмів перебігу процесів взаємодії повільних електронів, іонів та збуджених (метастабільних) атомів з атомами та молекулами. У роботі розвинуто новий підхід до дослідження вказаних процесів, який дозволяє отримувати важливу інформацію про якісні і кількісні характеристики парних взаємодій шляхом вивчення просторових розподілів продуктів, що утворюються у фіксованих збуджених та іонних станах. Одержано комплекс даних про диференціальні перерізи пружного розсіювання метастабільних атомів інертних газів атомами натрію і магнію в основному стані, збудження атомів і молекул у оптично-заборонені (метастабільні) стани при взаємодії з електронами й іонами контрольованої енергії, іонізації і дисоціативної іонізації молекул електронним ударом та їх енергетичні залежності. З’ясовано основні механізми збудження та розпаду автоіонізаційних, автовідричних, квазімолекулярних і молекулярних станів, їх внески у досліджувані перерізи взаємодії. Обґрунтовано цілий ряд рекомендацій щодо практичного застосування отриманих даних.

О. В. Снігурського, без сумніву, можна віднести до “дійсних членів” світової наукової спільноти. Він багато років плідно співпрацює з відомими вченими з провідних наукових установ світу – Сполучених Штатів Америки, Австрії, Польщі, Словаччини, Литви та Італії. У 1994 р. отримав індивідуальний грант Міжнародного наукового фонду. За час наукової діяльності отримував ряд колективних грантів Фонду фундаментальних досліджень, Українсько-

го науково-технічного центру, Міжнародного наукового фонду (Фонд Дж. Сороса) та Цивільного фонду наукових досліджень (CRDF). Нагороджений медаллю “Винахідник СРСР”, почесними грамотами Закарпатської обласної державної адміністрації та Закарпатської обласної ради. Вражає широкий спектр галузей його наукових інтересів: фізика електрон-атомних (молекулярних) зіткнень, хімія та фізика плазми, фізика та хімія біологічних молекул, газова динаміка, мас-спектрометрія, теорія та практика наукового перекладу.

У 2007 р. О. В. Снігурський стає завідувачем відділу електронних процесів Інституту електронної фізики НАН України. На цій відповідальній посаді яскраво розкрився його багатогранний талант не лише як дослідника і науковця, але й як організатора науки.

Незважаючи на вагомі досягнення, невгамовна натура Олександра Валентиновича прагнула завжди чогось нового. Йому хотілося передавати свої знання та досвід, навчати молодь. І він залюбки погоджується на викладацьку роботу, спочатку в Славистичному університеті, а згодом і в Ужгородському національному університеті. Науковим досвідом він у повній мірі ділиться зі своїми аспірантами.

О. В. Снігурський – активний громадський діяч. З 1997 р. він – заступник голови Товариства польської культури Закарпаття, а з 2004 р. – заступник голови Співки вчених-поляків в Україні. За активну громадську діяльність нагороджений медаллю Польської Республіки “Pro Memoria”, орденами “За заслуги перед польською культурою” та “Почесний Бронзовий Хрест” Польської Республіки.

Має понад 180 наукових публікацій та 5 авторських свідоцтв на винаходи. Серед них певне місце займають і плоди його літературно-перекладацької діяльності. У його перекладі вийшов у світ англійською мовою цілий ряд наукових монографій ужгородських фізиків, українською – низка літературних нарисів американського письменника С. МакКалого, нещодавно зацікавленому читачеві була запропонована у перекладі О. В. Снігурського на українську мову фундаментальна історична праця польського вченого-історика Д. Домбровського “Польща і Закарпаття: 1938–1939 pp.” (К., Темпора, 2012, 391 с.).

ГАННА ГОМОНАЙ

Джерельні приписи:

1. Метастабільні атоми та молекули / А. Завілопуло, Є. Ремета, О. Снігурський, О. Шпеник. – Львів : Євросвіт, 2001. – 440 с.
2. Образование метастабильных атомов и молекул в столкновениях с электронами / А. Н. Завилопуло, А. А. Митюрева, Е. Ю. Ремета, А. В. Снігурський, О. Б. Шпеник. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. – 347 с. – Текст рос. мовою.
3. Amino Acid Molecules Fragmentation by Low-Energy Electrons / A. V. Snegursky, J. Tamuliene, L. G. Romanova, V. S. Vukstych. – New York : Nova Science. – 2014. – 111 pp. – Текст. анг. мовою.
4. Methionine Molecule Electron-Impact Induced Fragmentation / A. V. Snegursky, J. Tamuliene, V. S. Vukstych, L. G. Romanova // Methionine: Biosynthesis, Chemical Structure and Toxicity / ed. by A.V. Snegursky. – New York : Nova Science. – 2013. – 197 p. – Текст. анг. мовою.

5. Electron-impact and thermal fragmentation of amino acid molecules: mechanisms and structure of the molecules / J. Tamuliene, L. G. Romanova, V. S. Vukstich, A. V. Snegursky // Nuclear Instruments and Methods in Physic Research B. – 2012. – P. 128-134. – Текст. анг. мовою.
6. Electron-impact-induced asparagine molecule fragmentation / J. Tamuliene, L. G. Romanova, V. S. Vukstich, A. V. Papp, A. V. Snegursky // European Physical Journal D. – 2014. – V. 68. – P. 118-135. – Текст. анг. мовою.
7. Electron-impact-induced tryptophan molecule fragmentation / J. Tamuliene, L. G. Romanova, V. S. Vukstich, A. V. Papp, A. V. Snegursky // European Physical Journal D. – 2015. – V. 69. – P. 21-31. – Текст. анг. мовою.
8. Fragmentation of Glycine Molecule by Low-Energy Electrons / V. S. Vukstich, A. I. Imre, L. G. Romanova, A. V. Snegursky // J. Phys. B. At. Mol. Opt. Phys. – 2010. – V. 43. – P. 185-208. – Текст. анг. мовою.
9. Mechanisms of the electron-impact-induced glycine molecule fragmentation / J. Tamuliene, L. G. Romanova, V. S. Vukstich, A. V. Snegursky // Chemical Physics A. – 2012. – V. 404. – P. 36-41. – Текст. анг. мовою.
10. Mechanisms of the electron-impact-induced methionine molecule fragmentation / J. Tamuliene, L. G. Romanova, V. S. Vukstich, A. V. Snegursky // Chemical Physics A. – 2012. – V. 404. – P. 74-81. – Текст. анг. мовою.

11. Снігурський, О. В. Хто хоче працювати – шукає засоби, хто не хоче – причину / О. В. Снігурський // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Фізика. – Вип. 12. – Ужгород, 2002. – С. 146-148.

ГЕОРГІЙ МІРАВЧИК

**115-річчя від дня народження видавця та власника
друкарні (1901–1973)**

Друкарство на Підкарпатській Русі та Пряшівщині впродовж 20-х – першої половини 40-х років ХХ ст. стало важливим етапом розвитку книговидавничої справи регіону та було тісно пов'язане з новаторською діяльністю підприємця Георгія Міравчика.

Георгій Міравчик народився 23 вересня 1901 р. у с. Худльово (Ужгородського району) в багатодітній родині селянина. У вісім років залишився без батька, у 1914 р. розпочинає трудову діяльність. Подальша доля Міравчика багато в чому була визначена успіхами у видавничій сфері його названого брата Юлія Фелдеші (1875–1947), який на той час вже був власником друкарні. Дещо пізніше, у 1935–1938 рр., Ю. Фелдеші від Землеробської партії обирався до сенату Чехословацького парламенту, а у 1939–1944 рр. виконував обов'язки радника комісара Карпатського краю (Карпатольйо), був призначений (у зв'язку із військовим станом у державі депутатів призначали, а не обирали!) депутатом Угорського парламенту. При цьому весь цей час він підтримував Міравчика у його бізнесових планах, виступав гарантом перед банками, коли той брав у банках позички тощо.

Г. Міравчик у 1914–1915 рр. був вуличним розповсюджувачем газет, 15 грудня 1915 р. поступив на роботу учнем у друкарню, власником якої був Ю. Фелдеші. З 16.02.1921 р. до 1.12.1923 р. працював помічником друкаря у друкарні “Вікторія”. У 1924 р. стає співвласником іншої відомої на той час друкарні – “Крживанек і Міравчик”. У 1925 р. отримав дозвіл на власну справу. Тому в 1926 р. за сприяння Ю. Фелдеші, який виступив гарантом у його стосунках із банком, бере позичку та купує в Ужгороді маленьку друкарню по вул. Ракоці 7 (нині – Волошина, 15). Спеціалізується на виданні кириличних книг, засновує дешеві книжкові серії науково-просвітницького спрямування для Общества ім. О. Духновича, зорієнтовані на простого (бідного) читача. У 1939 р. після приєднання краю до Угорщини Міравчик викуповує у чеської фірми “Tiskarské podniky v Praze” ужгородську друкарню “Новина” (Сечені, 20, нині пл. Корятовича, 16). До цього тут знаходилася друкарня “Уніо”, яка збанкрутувала десь на початку 30-х років, сталося це не раніше 1932 р., адже того

року востаннє вийшов річний календар товариства “Унію”. Це був 65-й річник – “Календарь на 1933 рокъ народный иллюстрированный” (1932).

Міравчик пробує відновити традиції колишньої “Унію”, тому від цього часу символом його друкарні стає Сова, що сидить на відкритій книзі, книга містить дві літери У та М, а сама друкарня отримує назву “Унію – Г. Міравчик”. У 1939 р. Міравчик у Будапешті отримує дозвіл на видання підручників, а тираж букваря П. Федора для народних шкіл під назвою “Первый цветъ детской мудрости” безкоштовно роздає у селах краю. Тоді ж Міравчик розпочинає співпрацювати з Подкарпатським Обществом Наук. Крім того, видає серію “Угро-русская дешевая библиотека”, в якій у 1941–1942 рр. видано шість книг вибраних творів О. Духновича, О. Павловича, О. Митрака, І. Сільвая, Ю. Ставровського-Попрадова, Є. Фенцика та поетичну збірку “Тройка” співавторів Д. В. Лазаря, В. В. Діянча, Г. Ю. Качія (1942). Видає книгу відомого історика русинської літератури Є. Недзельського “Угро-русский театр” (1941) тощо.

З часу встановлення у краї радянської влади у 1944 р. проявляв лояльність до нової політичної адміністрації, виконував замовлення червоноармійського командування, налагодив випуск перших повоєнних газет. У 1945 р. друкарню “Унію – Г. Міравчик”, згідно з радянським законодавством, було націоналізовано (нова назва друкарні – Друга держдрукарня), але Міравчика деякий час залишено виконувати функції директора, далі – заступника директора. У 1947 р. націоналізовано й будинок друкарні. У лютому 1948 р. Г. Міравчик підпадає під чергову хвилю репресій: спочатку його звільняють з роботи, чотири місяці всю його родину тримають під домашнім арештом, далі – звільняють з-під арешту за умови “без права на працевлаштування”. Лише у 1950 р. йому дозволено повернутись до роботи друкаря – на посаду завідувача складу цеху типолитографії ужгородської друкарні (вул. Руська, 11), але відразу ж звільняють. Одночасно, за секретною постановою Ради Міністрів СРСР від 19.07.1950 р., відбирають у нього будинок. У 1953 р. Г. Міравчика приймають на роботу до обласної книжкової друкарні (вул. Добрянського) на посаду тискальника-розбірника, фактично, вантажника, де працював до виходу на пенсію (1961 р.). Помер 9 грудня 1973 р. в Ужгороді.

З часу утворення України постанову Ради Міністрів СРСР від 19.07.1950 р. скасовано, юридичних підстав не повертати родині

Міравчика його колишню конфісковану власність, а саме родинний будинок, вже немає. Враховуючи важливий внесок Г. Міравчика у розвиток освіти і культури краю, його благодійництво (був спонсором футбольного клубу СК “Русь”) громадськість краю виступила за повернення родині Міравчиків її законної власності. Питання систематично було у полі зору місцевих газет, воно неодноразово вирішувалося в суді, а син Г. Міравчика Ю. Міравчик звертався з листом безпосередньо до глави держави. До цього часу на позитивне рішення цього питання керівники Закарпатської області та Ужгорода не спромоглися.

ВАЛЕРІЙ ПАДЯК

Джерельні приписи:

1. Видавництво Закарпаття : штрихи історії і сьогодення / авт. тексту та упоряд. іл. Д. М. Федака. – Ужгород : Закарпаття, 2001. – 64 с. : іл.
Зі змісту: [про Г. Міравчика]. – С. 5-6 : портр.
2. Кохан, Василь. Цілком таємний документ, або Ювілей вартий Книги Гіннеса : [про Г. Міравчика та його друкарню] / В. Кохан // Вісті тижня. – 2001. – 24 лют. С. 11.
3. Кохан, Василь. Час зупинився у 45-му : [про Г. Міравчика та його друкарню] / В. Кохан // Євро-міст. – 2002. – 20 черв. – С. 2. ; 4 лип. – С. 4. ; 19 жовт. – С. 2.
4. Магочій, Павло Роберт. Друкарство та видавнича справа / П. Р. Магочій // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад. : П. Р. Магочій, І. Поп ; заг. ред. П. Р. Магочія ; пер. з англ. мови Н. Кушко ; ред. укр. видання В. Падяк ; вип. ред. Л. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 190-198.
Зі змісту: [про Г. Міравчика]. – С. 192-193.
5. Падяк, Валерій. Міравчик Георгій / В. Падяк // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад. : П. Р. Магочій, І. Поп ; заг. ред. П. Р. Магочія ; пер. з англ. мови Н. Кушко ; ред. укр. видання В. Падяк ; вип. ред. Л. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 486-487 : фот.
6. Подоляк, Лариса. Дім, який обріс неправдами [про Г. Міравчика та його друкарню] / Л. Подоляк // Старий Замок. – 2003. – 22 трав. – С. 1, 12, 13.
7. Русин, Валерія. Друкар Георгій Міравчик: штрихи до життя і діяльності / В. Русин // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Вип. V / Закарпат. краєзн. музей ; упоряд. і наук. ред. П. Федака. – Ужгород, 2002. – С. 25-31.
8. Padiak, Valerii. Miravchyk, Georgii / V. Padiak // Encyclopedia of Rusyn History and Culture / editors : P. R. Magocsi and I. Pop. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 2005. – P. 330-331.

ЯРОСЛАВ БАРНИЧ

120 років від дня народження диригента і композитора
(1896–?)

В Руському театрі Товариства “Просвіта” в Ужгороді (1921–1929) – першому професіональному театрі на Закарпатті впродовж сезонів (1924–1926 рр.) на посаді диригента, режисера опер та оперет працював молодий, маловідомий на той час музикант Ярослав Барнич, згодом автор популярних оперет “Гуцулка Ксеня”, “Шаріка”, “Пригоди в Черче”, “Дівчата з маслосоюзу”, та композицій для хорів, солістів і оркестрів.

Народився Ярослав Барнич 30 вересня 1896 р. в с. Балинці Снятинського району Івано-Франківської області в учительській родині. Навчався в Коломийській гімназії, в музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові. Під час Першої Світової війни служив в Українських Січових Стрільцях, був учасником Листопадового чину у Львові, після якого постала ЗУНР.

Вже з гімназійних років, керував різними хорами, оркестрами, був диригентом театру “Руська бесіда” у Львові, звідки кінцем 1924 р. переїхав до Ужгорода.

26 грудня в протоколі засідання дирекції Руського театру зафіксовано: “Я, Ярослав Барнич приступив до роботи. Платню диригентові ухвалено Кч-1000 місячно”.

Дебютував Я. Барнич в Руському театрі музичними виставами: “Вечорниці” П. Ніщинського, “Нюктюрн” М.Лисенка (лібрето Л. Старицької-Черняхівської). В січні 1925 р. театр відіграв прем'єру оперети Й. Штрауса “Циганський барон” з музичного боку бездоганно. Її душею був новий диригент Я. Барнич.

На цей час мистецьким керівником Руського театру (1923–1925) був Олександр Загаров, якому вдалося закріпити в українському театрі співіснування драматичних та оперно-опереткових світових постановок, – на засадах принципів європейського модернізму. В лютому 1924 р. під диригуванням Я. Барнича було відіграно прем'єру оперети М. Кропивницького “Пісні в особах”.

У березні 1925 р. театр знову повертається до творчості Б. Сметани, постановкою Я. Барничем опери “Продана наречена”. Одна за одною граються прем'єри оперет: “Барон Кіммель” В. Кол-

ло, у спільному перекладі Я. Барнича з В. Гренджою-Донським, “Циганський барон” (нова постановка з участю І. Рибчака), опери С. Монюшка “Гальяк”.

7 травня 1925 р. керівництвом “Просвіти” було оприлюднено, що фінансування Руського театру в черговий раз чеським урядом буде обмежено. За таких та інших умов О. Загаров залишає Закарпаття і повертається на Україну. За поданим головою “Просвіти” Ю. Брашайком проектом, реформування театру, функції дирекції виконували: Юлій Брашайко – голова дирекції, Я. Барнич – режисер опери й оперети, Олександр Левицький – режисер драми. Було вирішено: оновити десять вистав та підготувати вісімнадцять прем’єр. Серед нових: оперети “Пташник” К. Ціллера, “Циганська любов” Ф. Легера, опера “Відьма” Я. Ярославенка та гранд-опера Ш. Гуно “Фауст”.

Прем’єри слідували одна за одною. На постановку оперети Й. Штрауса “Пергач” позитивно відгукнулося угорське видання “Uj Kozionu”, не завжди прихильне до українського театру.

Весна 1926 р. була для Я. Барнича також творчо успішною. Репертуар поповнився оперетами Т. Маскані “Кавалерія рустікани”, Ж. Оффенбаха “Заручини при лампах”, Ж. Галеві “Жидівка”, І. Кальмана “Королева чардаша”, К. Целлера “Пташник з Тролю” у перекладі Я. Барнича та В. Гренджі-Донського, гранд-оперою Ш. Гуно “Фауст”.

Преса писала: “За виставами театру “Просвіти” слідкуємо постійно. Трупа розпоряжає найкращими силами... Бачити на цій сцені визначний твір французького композитора Ш. Гуно “Фауст”, це для Ужгорода справжня сенсація”.

Я. Барнич не зупиняється, він шукає до постановки свою українську оперу. В листі до Я. Ярославенка пише: “...Звертаюсь до Вас з гарячою проською прислати мені негайно відвратною поштою фортепіанний витяг “Відьми”, яку хочу ставити. Відповідні сили до її постановки маю, навіть кращі чи не у Львові”.

На прем’єру опери “Відьма” рецензію в газеті “Свобода” надрукував В. Гренджа-Донський. “Давно не чули ми такої чудесної музики... Мелодії мотивів народних пісень знаменито опрацьовані Я. Ярославенком. Опера може славитися одною з найліпших руських опер. Для нас карпатських русинів, стоїть вона близько, своя рідна, немов легенда гір”.

Високо оцінив В. Гренджа-Донський і постановку “Фауста”.

“Фаустром викликав наш театр сенсацію і подив в Ужгороді – і цим ступив на найвищу ступінь свого розвитку, довів, що працює, змагається і хоче працювати далеко понад рівень пересічних театрів”.

У 1926 р. Закарпаття спіткала економічна криза. Державна фінансова дотація Руському театру стає обмеженою, що вимагало термінової чергової реорганізації. З проектами реорганізації виступили Я. Барнич і М. Певний. Проте комісія Головного віділу “Просвіти” їх проекти не врахувала, а подала свій. Ознайомившись з його умовами, частина провідних акторів заявила про свій вихід з трупи. На засіданні дирекції театру 20 серпня 1926 р., голова повідомляє, що пан Барнич подав заяву, що йде з театру на студії до Німеччини.

У календарі “Просвіта” Ф. Базилевич зазначає про це так: “Через відсутність коштів Головний віділ “Просвіти” був змушений скоротити творчий склад, розпустити оркестр, який залишився без диригента і обмежитися в доборі репертуару”.

У Берліні Я. Барнич поглиблює знання з диригування на курсах “Стершен консерваторіум” у відомого професора Вільгельма Гросса.

З часом Я. Барнич повернувся на Україну. Працював у театрах Галичини, керував симфонічним оркестром у Станіславі (нині Івано-Франківськ) учителював у Самборі та Коломиї, а з 1939 до 1941 р. працював диригентом Львівського оперного театру. Він один із засновників Гуцульського ансамблю пісні і танцю (1940), з 1944 до 1949 р. жив і працював у Німеччині. 1949 р. емігрував до США, де 15 років був художнім керівником хору ім. Т. Шевченка. 1966 р. діаспора США широко відзначила 70-річчя Ярослава Барнича, йому було вручено “Золоту булаву із слонової кістки із золотим окуттям”. Своє вітання-благословення йому надіслали Папа Римський Павло VI та голова Української греко-католицької церкви Йосип Сліпий.

У селищі Балинці композитору відкрито меморіальну дошку, а в м. Коломия його іменем названо одну із вулиць.

ВАСИЛЬ АНДРІЙЦЬО

Джерельні приписи:

1. Базилевич, Ф. Вісім літ праці Руського театру т-ва “Просвіта” в Ужгороді / Ф. Базилевич // Календар Товариства “Просвіта” в Ужгороді на 1929 р. – Ужгород, 1928. – С. 7.

2. Гренджа-Донський, В. Я теж українець / В. Гренджа-Донський ; упоряд., передм. та прим. В. Ільницького. – Ужгород : Закарпаття, 2003. – С. 382.
3. Протоколи засідань Головного виділу Товариства “Просвіта” в Ужгороді 1920–1934 рр. книга І. Протокол засідання № 10. – 1925. – 7 трав. – С. 344.
4. Свобода. – 1926. – 18 берез.
5. Uj Kozlony. – 1925. – 17 січ.
6. ДАЗО. – Ф. 72. – Оп. ч. спр.(11) Од. 36.5 // Книга протоколів засідань дирекції Руського театру. – С. 56.
7. Лист Я. Барнича до Я. Ярославенка з Ужгорода до Львова від 9 січня 1925 року. – Відділ рукописів Львівської Національної наукової бібліотеки ім. Стефаника НАН України. Архів Я. Ярославенка. – Ф. 146 / п.18.

ЖОВТЕНЬ: 1

ТОВАРИСТВО св. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО В УЖГОРОДІ

150-річчя від дня заснування (1866–1902)

Це товариство вперше об'єднало культурні зусилля всієї інтелігенції історичної Підкарпатської Русі, тобто адміністративних територій Пряшівської та Мукачівської греко-католицьких єпархій. Днем заснування товариства звикли вважати 1 жовтня 1866 року. Це з тієї причини, що саме цього дня (19 вересня за старим стилем) відбулися перші установчі збори товариства, які обрали головою Адольфа Добрянського. Хоча дехто бере до уваги той факт, що робота по заснуванню товариства велася з початку 1866 р. – під керівництвом тимчасового голови Іринія Бачинського, заступників Івана Мондока, Василя Ляховича та Ніколая Гомічкова. Їм потрібно було збільшити число кандидатів у члени товариства та видрукувати тиражем у 1000 примірників статут заявленого товариства.

Ще інші дослідники вважають, що відлік історії товариства слід починати з 1862 р., коли після ліквідації бахівського абсолютизму було знято заборону на громадську діяльність й в Ужгороді було підготовлено статут так званого “Богословського общества” (йдеться про “Основныя правила Литературнаго Содружества Подкарпатскихъ восточно-кафолическія церкви сыновъ”), або ж починати відлік із 15 грудня 1864 р., коли цей статут, завдячуючи

клопотанню єпископів мукачівського Василя Поповича та пряшівського Йосифа Гаганця, затвердила Угорська королівська намісницька Рада. Щоправда, через смерть В. Поповича, як про це згадує письменник Іван Сільвай у своїй “Автобіографії” (с. 128), подальша робота над заснуванням товариства у 1865 р. завмерла і лише на початку 1866 р. єпископська канцелярія дала хід цій ініціативі.

На перші установчі збори товариства 1 жовтня 1866 р. зійшлося 77 його членів. Був виголошений статут товариства та оголошено про число осіб, які зголосилися стати членами товариства. Оголошено, що 44 особи є членами-засновниками; дійсних членів товариства виявилось 304 особи. Першим заступником голови А. Добрянського обрано Івана Раковського. Другим заступником було обрано Івана Мондока – ректора духовної семінарії та професора гімназії в Ужгороді. Директором товариства обрано Івана Даниловича, працівника єпископської канцелярії, відомого письменника (незабаром він відмовиться від цієї посади, її посяде Кирило Сабов). Серед осіб, які були обрані до правління, знаходимо багатьох, хто буде відігравати важливу роль у суспільно-політичному та культурному житті краю. Це насамперед “письмоводители общества” Анатолій Кралицький, Юрій Юр. Ігнатков, Віктор Кимак, Ніколай Гомічков, Юлій Фірцак, Іван Дулішкович, Антон Рубій, Олександр Павлович, Матвій Микита и др.

Було задекларовано перспективні завдання товариства: “Цѣлю и задачею будет <...> сочинение, составление, именно издание, награждение и распространение книг школьных, приспособленных потребам школ выше помянутых двух епархий, вообще же составление в языках русском и мадьярском всяких такого рода назидательных и полезных книг, образов, часописей, которыя бы по содержанию и духу своему с успѣхом произвели духовно-нравственное образование восточных соединенных католиков...”.

Важливим кроком товариства стало заснування щотижневої новинки “Свѣтъ” (1867–1871), навколо якої згуртувались творча молодь. На сторінках цього органу товариства надруковані художні твори багатьох письменників та поетів краю. Також новинка подала чимало наукових та науково-популярних матеріалів стосовно історії, традицій, фольклору, історії греко-католицької церкви, а також тут надруковані відомості про історію багатьох монастирів чину св. Василя Великого, біографії видатних єпископів Мукачівської та Пряшівської єпархій. Найбільш активно з газетою співпрацювали О. Павлович, І. Сільвай, О. Гомічков, П. Азарій, А. Кралицький,

О. Митрак, А. Попович, Є. Фендик, Ф. Злоцький, А. Кралицький, І. Дулішкович, І. Раковський, О. Ігнатков, Й. Рубій та інші.

Крім того, в актив товариства св. Василя Великого слід записати видання багатьох підручників та книжок, видання щорічників-календарів, іншої поліграфічної продукції. Серед продукції того часу “Русская грамматика”, “Географія”, “Арифметика” (всі І. Раковського), “Русская грамматика” та “Краткій сборникъ избранныхъ сочиненій въ прозѣ и стихахъ” К. Сабова, “Универсальная исторія” у трьох частинах В. Кимака, “Церковный сборникъ” А. Поповича, русько-мадярський словник О. Митрака.

Заснування товариства співпало із “золотою добою” (1861–1867) русофілства на Підкарпатській Русі. Цим пояснюється домінування в ньому (відразу після заснування) ідейних настанов так званих “угорських русских”. Хоча А. Добрянський у діяльності товариства участі не брав, а був лише своєрідним ідейним натхненником, саме його ідеї через товариство намагались нав’язати суспільству місцеві русофіли. Вони зводились до двох тез: 1) підкарпатські русини є складовою частиною руського/руського народу, який в Росії вже витворив писемний стандарт мови, а тому не треба снажитись витворювати на основі карпаторусинської мови ще одну (на їх переконання – зайву!) літературну мову; 2) у цій “руській” (російській) мові вже існує багата культура – культура Ломоносова, Пушкіна, Лермонтова, Гоголя тощо, тому підкарпатські письменники мають наслідувати цю культуру без того, щоб намагатися створити свою окремішню літературу.

Русинська періодика, шкільні підручники, інша навчальна чи популярна література, а також твори місцевих поетів, письменників, драматургів – усе це у той період було написано та видано, хоча й вкрай недосконалою, але російською мовою.

Чимало творчих людей з цього ідейного середовища до кінця свого життя продовжували бути русофілами, зі своїми газетами та журналами, художньою творчістю. З цих ідейних позицій вони продовжували критикувати як угорські націонал-шовіністичні кола, так і місцевих конформістів із числа мадяронів. Поступово русофілство занепало. З кінця 1870-х рр. русофілська ідеологія виказувала ознаки “клінічної смерті” (вузьке коло однодумців, катастрофічно низькі тиражі єдиної газети, несприйняття місцевим читачем російської мови їх видань тощо). Але головною ознакою слабкості русофілської громадсько-політичної та мовно-літературної течії на

Підкарпатській Русі стала відсутність ідейних спадкоємців. (Русофільство було реанімоване у наступну епоху (після 1919 р.) силами російської та галицької русофільської емігрантських громад; після 1944 р. воно остаточно занепало).

Вже через десять років після зародження русофільства про себе заявив громадсько-політичний рух, однією з головних ознак якого стало несприйняття ідей русофільства чи навіть його засудження. Це призвело до консолідації інтелігенції під гаслами народництва. Русофільство між тим перестало бути продуктивною силою у суспільстві. Крім того, його радикалізація стала причиною конфронтації з угорською владою, яка небезпідставно вважала adeptів панславізму проросійською агентурою.

Також це стало причиною конфронтації з правлінням Мукачівської єпархії, яка, за керівництва єпископа С. Панковича, не бажала змиритися з тим, що має опікуватись москвофільським виданням, та що таке видання буде її органом. Тому важливі інформації єпархіальна влада розміщувала в ужгородській угорськомовній газеті “Ung”. Угорська влада, між тим, задекларувала своє бажання забезпечити права національних меншин. Закон 1868 р. “Про національну рівноправність” мав би вирішити міжнаціональні проблеми в Угорщині, хоча у самій Угорщині верх брали радикал-націоналістичні партії, які виступали навіть проти поміркованих поступок національним меншинам.

Один із послідовних русофілів письменник Іван Сільвай змушений був визнати, що спротив русофільству в карпаторусинському суспільстві став масовим явищем. У своїй статті “Положення Угорских Русских подъ управлением Стефана Панковича, епископа Мукачевскаго”, підготовлений спеціально для російського видання “Славянскій сборникъ” (С-Петербург, 1875), він підкреслив, що русофільство викликало бойкот з боку рядових членів Товариства св. Василя Великого: “Слѣдствія раздора все сильнѣе ощущались и печально отражались на общихъ собраніяхъ общества Св. Василя в малочисленности появившихся членов. Так в 1867 году появилось только 55 членов, в 1868 г. только 60, в 1869 г. 83. Епископскіе приверженцы, число которых очень возрастало, предались инерціи и противодѣйствию народнымъ интересам...” (с. 63).

Протиборство народників та москвофілів (фактично, розкол в Обществі св. Василя Велкого) з початку 1870-х рр. свідчило про драматизм ідейно-естетичних пошуків інтелігенції. Якщо русофільство

живилося з духовних джерел поза межами Підкарпатської Русі, бачило себе частиною російського світу, то народництво свої цілі вбачало у формуванні карпаторусинської національної свідомості, відокремленої від російської, а у наступну епоху (XX ст.) – й від української.

Становлення народництва пов'язане з двома фактами, які залишилися поза увагою істориків. По-перше, вигнання з Общества св. Василя Великого радикальних русофілів. По-друге, це – діяльність ужгородської газети “Новый свѣтъ” як офіційного органу Общества св. Василя Великого у справі консолідації інтелігенції народницького спрямування.

На 28 вересня 1871 р. в Ужгороді були скликані річні збори членів Общества святого Василя Великого. На зборах були присутні майже сто делегатів. Головою товариства все ще залишався А. Добрянський, але цього разу делегати його не підтримали: за Добрянського було віддано лише 19 голосів, у той час як його опонент О. Негребецький отримав 71 голос. Фактично, це було не лише вигнання русофілів з політичного олімпу Підкарпатської Русі, але головне – кардинальна зміна напрямку в ідейних пошуках русинської інтелігенції.

Спочатку народництво нагадувало стихійний та хаотичний рух, без чіткої та конкретної програми. Поступно рух (руський – угорський – тутешняцький) викристалізував концепцію окремішності, далі – концепцію карпаторусинства. (Хоча це сталося у наступну епоху, коли майже всі дійові особи епохи розколу вже відійшли від справ або скінчили своє земне життя).

З кристалізацією народництва була заснована нова газета-орган товариства св. Василя Великого – “Новый Свѣтъ” (1871–1872). На її сторінках у 1871 р. вперше більш-менш чітко були сформульовані цілі народництва. У редакційній колонці (без підпису; її автор, ймовірно, редактор В. Гебей) наголошувалося, що Товариство не має бути “поприщем распространения политических агитаций, на которых под видом литературной деятельности панславизм и русошщина скрываются...”. Й далі: “Общество св. Василя основано для нас, для подкарпаторусскаго народа нашего, а не для братьев наших в Москвѣ, Киевѣ и Петербургѣ... Народ не требует от общества св. Василя высокой политики; ему нужны только книжки для обучения, написанные на понятном ему языкѣ” (цит. за вид.: В. Падык Ужгородський тижневик “Новый Свѣтъ”, с. 53).

Інтелігенція русофільського напрямку (крім О. Павловича, А. Кралицького, Ф. Злоцького та Ю. Ставровського-Попрадова) від участі у часопису “Новый Свѣтъ” відмовилася; редактору дуже важко було втримувати гідний рівень своєї новинки. Рішенням річних зборів товариства у 1872 р. було вирішено закрити цю новинку. Одночасно один із засновників товариства Ніколай Гомічков отримав певні субвенції від товариства на відкриття щотижневика, якому було вирішено дати назву “Карпатъ” (1873–1886). Разом із тим цей часопис став справою окремих осіб, товариство не вважало його своїм друкованим органом і лише у 1875–1881 рр. він виходив як “Органъ епархіального правительства и Общества св. Василия Великаго”.

У наступні десятиліття діяльність товариства було згорнуто. З 1873 р. єдиною ініціативою товариства залишалось хіба що видання щорічника. Календар під назвою “Мѣсяцословъ...”, який товариство видало вперше на 1867 р., виходив в Ужгороді щорічно до 1889 року. (Ще до цього, щоправда, вийшли календарі-місяцослови на рік 1864-й та 1866-й, які товариство записувало до своїх активів). У 1893 р. Дмитрій Гебей поновив випуск щорічних календарів та редагував їх впродовж трьох років, щорічно міняючи його назву (“Церковный Мѣсяцословъ на 1894. годъ”, “Народный русскій календаръ на 1895. годъ” та “Мѣсяцословъ на 1896. годъ”); з 1896 р. календар редагував Юлій Чучка, а з 1901 року редагування на себе перебрав Августин Волошин.

Щоправда, у 1889–1994 рр., коли товариство не випускало своїх календарів, єпископ кріжевацький Юлій Дрогобецький випускав в Ужгороді “Крестный мѣсяцословъ на ... годъ”. Вийшло п’ять таких річників, які Ю. Дрогобецький вважав наступниками місяцословів Товариства св. Василя Великого. Про це довідуємось з тексту на обкладинці та титулі календаря (“Изданъ въ пользу и употребленіе подкарпатскаго греко-кат. угро-русскаго народа (прежде въ изданіи Общ. св. Василия В.”).

Відродження товариства відбувалось у нову епоху – в середині 1890-х років. Великі збори карпаторусинської інтелігенції відбулися 24 грудня 1896 року. Опікуватися товариством зголосилися мукачівський єпископ Юлій Фірцак та кріжевацький єпископ Юлій Дрогобецький (пряшівський єпископ відмовився). Товариство обрало свого голову; ним став Іван Якович, ректор Ужгородської духовної семінарії, на цій посаді він залишався до закриття товариства у

1902 році. Відразу було намічено перспективні плани – надрукувати буквар, катехизис, церковну історію та дві читанки.

3 5 травня 1897 р. товариство стало видавати “простонародну новинку для народа” “Наука” під редакцією Ю. Чучки. Видавалася вона, як про це згадує Юлій Гаджега у брошурі “Исторія “Общества св. Василия Великаго” и рѣчь ко дню 60-лѣтія отъ его учрежденія”, “на народномъ нарѣчїи с этимологическим правописаніем” (с. 34). Активними її співпрацівниками (дописувачами) стали І. Сільвай, Юрій Жаткович, Євменій Сабов, Віктор Камінський, Еммануїл Рошкович, Петро Гебей, та інші. Також товариство стало випускати угорськомовну новинку “Треко-католицький огляд” (“Gör. Kath. Szemle”). На початку 1899 р. товариство купило друкарню та придбало до неї кириличні шрифти.

Відроджене товариство міцно стояло на позиціях народництва. Теоретичні засади, сформульовані ще у 1871 р. редакцією новинки “Новый Свѣтъ”, стали реалією. Прорусинський характер ідейних спрямувань товариства чітко простежувався у позиції його постійних та позаштатних працівників, у змісті їх публікацій. Однак навіть це не боронило товариство від постійних провокацій з боку угорських шовіністичних кіл; угорська влада також бажала, щоб таке видавничо-друкарське та торговельне підприємство було юридично відповідним своєму статусу. Тому було вирішено перереєструвати Товариство св. Василя Великого як Акціонерне товариство “Унію”. 3 квітня 1902 р. відбулися останні збори товариства; вони прийняли рішення передати масток на баланс новоствореної організації. 30 червня 1902 р. відбулись установчі збори “Унію”. Ці зміни з часом виправдали очікування карпаторусинської інтелігенції.

ВАЛЕРІЙ ПАДЯК

Джерельні приписи:

1. Гаджега, Юлій. Исторія “Общества св. Василия Великаго” и рѣчь ко дню 60-лѣтія его учрежденія / Ю. Гаджега. – Ужгородъ : Типогрѣфя “Школьной помощи”, 1925. – 60 с.

2. Гаджега, Василий. Роля Акційного Товариства “Унію” в духовном розвитку нашого руського народа / В. Гаджега // Ювілейный иллюстрованный календарь на переступный рок 1928 / составил от имени : Книгопечатнаго акційного тов-ства “Унію” инж. Марко Трепет. – Ужгород : Книгопечатная акційного товариства “Унію”, 1927. – С. 57-61.

3. Изъ Общества св. Василя Великаго // Мѣсяцословъ на 1902. годъ / составилъ : отъ имени общества св. Василя Великаго Августинъ Ив. Волошинъ. – Въ Унгварѣ : Изъ книгопечатни “Общества св. Василя Великаго”, 1901. – С. 77-79.
4. [Ковач, Федір]. Общество св. Василя Великаго / [Ф. Ковач] // Красзнавчий словник українців : Пряшівщина. – Пряшів : Союз русинів-українців Словац. респ., 1999. – С. 248-249.
5. Магочій, Павло Роберт. Товариство св. Василя Великаго / П. Р. Магочій, І. Поп // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад. : П. Р. Магочій, І. Поп ; заг. ред. П. Р. Магочія ; пер. з англ. мови Н. Кушко ; ред. укр. видання В. Падяк ; вип. ред. Л. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 714-743.
6. Магочій, Павло Роберт. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948) / П. Р. Магочій. – Ужгород, 1994. – 296 с. – (Поличка “Карпатського краю”, № 3-6 (18)).
Зі змісту: [про Общество св. Василя Великаго]. – С. 37, 39, 40, 42, 43, 45.
7. Общество св. Василя Великаго въ 1897-омъ году // Мѣсяцословъ на 1898. годъ / составилъ : отъ имени общества св. Василя Вел. Юлій Чучка. – Унгваръ : Издание книгопечатни Сейкеля и Иллейша, 1897. – С. 16-19.
8. Падяк, Валерій. Історія карпаторусинської літератури и культури: драматургія и національний театр на Підкарпатській Русі (1848 – 1989) : високошкольський учебник / В. Падяк ; Пряшівський університет у Пряшеві, Інститут русинського языка и культури. – Пряшів, 2015. – 186 с. : фот. – Текст русин. мовою.
9. Падяк, Валерій. Нарис історії карпаторусинської літератури XVI–XXI століть / В. Падяк ; Дослід. центр карпатознавства. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – 204 с. ; Теж саме під назвою : Нарис історії карпаторусинської літератури XVI. – XXI. стороча / В. Падяк. – Пряшів : Сполук русинських писателів Словеньска, 2012. – 140 с. – Текст русин. мовою.
10. Падяк, Валерій. Ужгородський тижневик “Новый Свѣтъ” (1871–1872) : анот. бібліогр. матеріалів та іст. нарис / В. Падяк ; Закарпат. обл. універс. наук. б-ка, Дослід. центр карпатознавства при Вид-ві В. Падяка ; бібліогр. ред. Л. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2006. – 172 с.
11. Падяк, Валерій. Ужгородський тижневик та доля трьох його редакторів : [роль газети “Свѣтъ” у справі культурно-нац. відродження] / В. Падяк // Новини Закарпаття. – 1991. – 17 квіт. – С. 4-5 : іл.
12. Сильвай, И. А. (Уриил Метеор). Избранные произведения / И. А. Сильвай. – Словац. изд-во худ. лит. = Slovenske vydavateľstvo krásnej literatúry, 1957. – 432 с.

- Зі змісту: [про Общество св. Василия Великого]. – Автобиография – С. 77-162.
13. Уріиль Метеоръ [Сільвай, І.]. Положеніє угорскихъ рускихъ подъ управленіємъ Стефана Панковича, епископа Мукачевскаго / Уріиль Метеоръ // Славянскій сборникъ. – Томъ первый. – С.-Петербург., 1875. – С. 55-88.
14. [Чучка, Юлій]. Наша книгопечатня / [Ю. Чучка] // Мѣсяцесловъ на 1900. годъ / составилъ : отъ имени общества св. Василия Великаго Юлій Чучка. – Въ Унгварѣ : Изданіе книгопечатни “Общества св. Василия Великаго”, 1899. – С. 40-46. – Підпис : Ча.

ЖОВТЕНЬ: 2

ГАННА ВАСИЛІВНА БОБОНИЧ

**70-річчя від дня народження фахівця бібліотечної справи
(нар. 1946)**

Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка може пишатися фахівцем бібліотечної справи – Ганною Василівною Бобонич, яка присвятила цій установі майже 40 років свого життя. Впродовж цих років вона жодного разу, навіть у найскладніші роки суспільних перемін, не залишала стіни своєї бібліотеки.

Ганна Василівна Бобонич, ставши фахівцем своєї справи, дбала про престиж бібліотеки, завжди намагалася максимально використати для цього свої знання, досвід і творчий підхід.

Народилася Ганна Бобонич у багатодітній сім'ї простих трударів – Василя Івановича Петаха та Ганни Юріївни Петах (Герц) 2 жовтня 1946 р.

Починала свою діяльність після закінчення Лохівської середньої школи вихователем Станівської середньої школи, а потім зав. бібліотекою с. Бистриця Мукачівського району. Потім недовго працювала зав. клубом с. Обава.

У 1965 р. Ганна Бобонич поступила в Хустське культурно-освітнє училище, яке успішно закінчила в 1967 р. Під час навчання вона отримала ґрунтовні знання бібліотечної справи, які потім успішно використовувала у своїй роботі.

У 1967 р. директор Закарпатської обласної бібліотеки для дорослих П. Ф. Распопін запросив Ганну Бобонич на роботу в

бібліотеці. Запрошення було із вдячністю прийняте, і з того часу почалося її безперевне фахове зростання – почавши з посади бібліотекаря згодом обійняла посаду старшого бібліотекаря, пізніше – завідувачки відділу та головного бібліотекаря. У 1996–1998 рр. Г. В. Бобонич виконувала обов’язки заступника директора Закарпатської ОУНБ, багато років очолювала профспілкову організацію бібліотеки.

У 1970 р. Ганна Василівна поступила на заочне навчання в Ужгородський державний (згодом – національний) університет по спеціальності “історія”. У процесі навчання вона здобувала нові знання, які успішно використовувала у своїй практичній діяльності.

Донині багато читачів бібліотеки згадують Ганну Василівну як справжнього фахівця, як людину, що, не рахуючись із часом, допоможе, підтримає, заспокоїть. Колеги теж пам’ятають, як Ганна Василівна уміла впевнено і рішуче діяти в таких непередбачуваних або екстремальних ситуаціях як, до прикладу, під час повені або капітального ремонту.

Ганна Бобонич була серед організаторів комп’ютеризації бібліотеки в кінці 90-х років ХХ ст., брала активну участь у науково-методичній роботі. У 1989 р. у співавторстві з М. Ю. Рушак підготувала пам’ятку читачу “Як користуватися каталогом”.

Підготувавши надійну заміну в очолюваному нею відділі обробки фондів та організації каталогів, Ганна Василівна перейшла на посаду головного бібліографа у відділі бібліографії, де впродовж багатьох років формувала та укладала “Календар краєзнавчих пам’ятних дат”.

Г. В. Бобонич має публікації з історії Закарпаття та історії рідної бібліотеки.

За вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи нагороджена численними грамотами, відзнаками Закарпатської обласної державної адміністрації та медаллю “Ветеран праці”.

ПЕТРО БОБОНИЧ

Джерельні приписи:

1. Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2003 рік : реком. бібліограф. посіб. / уклад. Т. І. Васильєва, Г. В. Бобонич ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2002. – 220 с.
2. Календар краєзнавчих пам’ятних дат на 2008 рік : реком. бібліогр. посіб. /

- Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ; уклад.: М. І. Івашко, Г. В. Бобонич ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2007. – 220 с.
3. Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2012 рік : реком. бібліогр. посіб. / уклад. : Н. М. Вачиля, Г. В. Бобонич ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2011. – 332 с.
 4. Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2013 рік : реком. бібліогр. посіб. / уклад. : Н. М. Вачиля, Г. В. Бобонич ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2012. – 440 с.
 5. Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2014 рік : реком. бібліогр. посіб. / уклад. : Н. М. Вачиля, Г. В. Бобонич ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород : В-во В. Падяка, 2013. – 398 с.
 6. Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2015 рік : рек. бібліогр. посіб. / уклад. : Вачиля Н. М., О. В. Шмайда, Г. В. Бобонич ; відп. за вип. О. А. Канюка. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2014. – 320 с.
 7. Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2010 рік : реком. бібліогр. посіб. / уклад. : Н. М. Вачиля, О. В. Малинич, Г. В. Бобонич ; відп. за вип. Л. З. Григаш. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2009. – 252 с.
- ***
8. Bobonicz, Hanna. Zakarpaska Wojewodzka Uniwersalna Naukowa biblioteka i zycie kulturalne kraju / H. Bobonicz // Biblioteki publiczne Euroregionu Karpackiego w okresie przemian ustrojowych. – Krosno, 1997. – С. 31-34.
- ***
9. Бобонич, Ганна. Історія Закарпаття в народній творчості : [рец. на монографію В. Мельника “Історія Закарпаття в усних народних переказах та історичних піснях”] / Г. Бобонич, П. Бобонич // Дукля. – Пряшів. – 1971. – № 1. – С. 68-70.
- ***
10. Бобонич Ганна Василівна : голов. бібліограф // Закарпатська ОУНБ в особах / авт. ідеї Л. З. Григаш ; уклад. : Н. М. Панчук, Л. З. Григаш. – Вид. 2-е, переробл. і допов. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 21 : портр.
 11. Ганні Бобонич : [вірш] // Наша бібліотечна родина : до 55-річчя заснув. ЗОУНБ. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2000. – С. 26.

НАТАЛІЯ ПРОКОПІВНА БЕДЗІР

60-річчя від дня народження педагога вищої школи,
літературознавця, доктора філологічних наук (нар. 1956)

Філологи люблять крилатий вислів: “Спочатку було Слово...”. А вже потім ведуть мову про письменників, читачів, критиків. Літературознавець, яким є доктор філологічних наук, професор Ужгородського національного університету Наталія Бедзір, поєднує в собі й зацікавленого читача, і прискіпливого критика сучасного літературного процесу, і вдумливого інтерпретатора художнього слова у контексті яскравих здобутків світової літератури. Про це легко зробити висновок на основі хоч би одних її наукових досліджень та публіцистичних праць: “Кирило-мефодіївські традиції в історико-літературному житті Закарпаття ХІХ ст.” (“Слов’янський збірник”, вип. 7; Одеса, 2000), “Польський національно-визвольний рух 1830-х – 1860-х років у сприйнятті закарпатських будителів” (“Закарпаття та його сусіди – 2005”; Ужгород, 2005), “Світ “після попелу”: міф творення в українській, російській, польській, чеській постмодерністській прозі” (“Русская литература: исследования”, вип. 8; К., 2006), “Міф про Супермена: російський, чеський і польський варіанти постмодерністського героя” (“Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія”, вип. 16; Ужгород, 2007), “Джинсовики” і “комп’ютерники”: нова хвиля закарпатської літератури” (“Дніпро”, 2008, № 6)...

Дослідниця Н. П. Бедзір послідовно відстоює думку про те, що шедеври літератури можуть з’являтися на світ незалежно від того, в столиці чи в провінції творить письменник, головне, щоб його талант і натхнення були “від Бога”. Таким вона побачила Петра Мідянку – вчителя і поета з гірського закарпатського села Широкого Луга ще до того, як він у 2012 р. за збірку поезій “Луйтра в небо” (2010) став лауреатом Національної премії України ім. Т. Шевченка. Ще у 2001 р. в газеті “Старий замок” вона опублікувала рецензію на збірку “Трава Господня” широколузького феномена, а згодом у збірнику “Літературознавчі студії” (вип. 11; Київ, 2004) – статтю “Своєрідність інтертекстуальності в поезії П. Мідянки”, зробивши акцент на тому, що в його поезії відбувся синтез українського та русинського світів, що він настільки ж український, наскільки європейський.

Ще до отримання у 2014 р. Шевченківської премії іншим закарпатським лауреатом Мирославом Дочинцем за роман “Криничар” Наталія Бедзір пророчила йому всеукраїнське визнання в рецензіях на книгу “Хліб і шоколад” (2009) та на роман “Лис у винограднику” (2010).

До здобутків красного письменства краю дослідниця підходить із всеукраїнськими та європейськими мірками. Про творчість Надії Панчук статтю “Щоб світ здавався не таким пропавшим” опублікувала у журналі “Дзвін” (2011, № 3). Про унікальність книги перекладів В. Мотрука розповіла читачам журналу “Всесвіт” (2014, № 6) у рецензії з інтригуючою назвою “У перервах між терактами прочитайте Камю і Сартра”. І рецензію на книгу “Дванадцять: Українська поезія авторів Карпатського регіону у словацькому перекладі В. Юричкової” (2010) опублікувала під промовистою назвою: “Творчий іспит на європейську ідентичність: українська поезія в словацькому перекладі” (“Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія”, вип. 23; Ужгород, 2010).

У наукових пошуках іде від малого, конкретного явища – до великого, до узагальнюючого синтезу. Книга Петра Мідянки “Марамороський розлом” (Ужгород: Карпати, 2011) прийшла до читачів із глибинно концептуальною передмовою Н. П. Бедзір – “Карпатський поетичний код – на перехресті мов і культур”. Автор передмови дійшла висновку, що поет із Широкого Луга у глибинці Карпат творить, цінуючи свою неповторність і відповідаючи на глибинний запит української культури – “зрозуміти себе у контексті людства”.

Зрозуміти будь-яку літературу у контексті світової культури – є магістральним завданням самого педагога і науковця Н. П. Бедзір. Вона переконана, що національні літератури розвиваються тільки у постійному діалозі з літературами усього світу. Про це – переважна більшість її публікацій: “Традиції Ф. Достоєвського у романі В. Винниченка “Чесність із собою”” (1998), “Традиції О. С. Пушкіна у поезії Б. Чичибабіна” (2002), “Готичні мотиви в сучасній російській та українській постмодерністській прозі (В. Пелевін, В. Шевчук)” (2011) та ін.

Практично весь науковий доробок Н. Бедзір має компаративний напрям: це вже в крові – порівнювати, зіставляти, завжди бачити світ у різних проявах. Сформувала таку наукову позицію естетична теорія “культурного багатоголосся” М. Бахтіна – видатного

російського дослідника ХХ ст. Наталія Бедзір переконана, що саме на цих засадах базується взаємодія “свого” і “чужого” слова в художніх текстах, завдяки такій естетичній комунікації ХХ ст. набули популярності принципи постмодерністського “змішування” текстів, стилів, жанрів, мистецтв.

На формування Наталії як науковця вплинула і рідна кафедра російської літератури Ужгородського національного університету, де завжди панувала європейська широта наукових поглядів і зіставлень. На кафедрі викладач пройшла шлях від асистента (1981) до професора (2008), завідувача кафедри (2013), співпрацювала з такими яскравими особистостями, як Т. М. Чумак, В. І. Ариповський, Т. С. Волкова, С. М. Шошура. Закінчивши Ужгородський університет, попрацювавши вчителькою у сільській школі на Хустщині, асистентом на кафедрі, Наталія продовжила навчання в аспірантурі у Московському державному університеті ім. М. Ломоносова (1985-1988), де в 1990-у р. захистила кандидатську дисертацію про жанрові особливості російського філософського роману, адже на слуху були імена Ч. Айтматова, С. Залігіна, А. Кіма, В. Бикова, Ф. Іскандера, Т. Пулатова, Г. Абашідзе: їхня проза тяжіла не до соціалістичних ідеологем, а до модернізму А. Белого, Д. Мережковського, Ф. Сологуба, М. Булгакова, А. Платонова. Такі зіставлення давали можливість вибудовувати зовсім нову жанрово-стильову типологію російської літератури, уточнювати саме естетичні вектори її розвитку.

Наталію Бедзір не лякають нові горизонти, якщо вона бачить за ними позитивні зрушення для спільної справи. Так було і в 1990-ті роки, коли вона активно долучилась до розбудови відділення журналістики на філологічному факультеті Ужгородського університету, із 1997 р. до 2003 р. – вела курс “Основи масової комунікації” на новоствореному відділенні, у 1997–1999 рр. керувала його роботою. Але врешті-решт перевагу віддала класичній філологічній науці. Журналістичкознавчий досвід не минув марно: він привернув її увагу до неоднозначних культурних та соціальних явищ на вістрі сучасності, що відобразилось у подальших наукових пошуках.

У 2004 р. наукові стежки привели Наталію Бедзір ще до одного джерела пізнання мистецтва слова – на кафедру російської літератури Київського національного університету ім. Т. Шевченка, де перебувала в докторантурі до 2007 року. Спілкування з

київськими філологами-науковцями, а насамперед – з науковим консультантом професором Ганною Мережинською, вченим із європейським ім'ям, допомогло відкрити цікавий і незнаний світ новітньої світової літератури у проявах постмодернізму. Докторську дисертацію “Російська постмодерністська проза у східно- і західнослов'янському літературному контексті” захистила у 2008 р., їй присвоєно наукове звання “доктор філологічних наук” за двома спеціальностями: 1) російська література, 2) порівняльне літературознавство (компаративістика). На той час науковців-компаративістів в українській філологічній науці можна було перелічити на пальцях однієї руки.

На всіх етапах наукового зростання Н. П. Бедзір засвоювала методологічні засади вченого, і основну – про толерантність до чужих думок у переповненому протиріччями світі. Це відповідало й родинним традиціям.

Батька Прокопа Луценка, військового льотчика, родом із Полтавщини, після війни направили працювати на Закарпаття в органи міліції; мати Валя Ковальська, родом із Житомирщини, приїхала навчатись в Ужгородський університет, звільнившись із другого курсу медичного інституту в Києві. Університет щойно відкрили, і стипендія в ньому була на той час найвища в країні, і це стало вирішальним для напівсироти з селянської сім'ї. Але довелось доучуватись на хіміко-біологічному. Для обох закарпатська земля стала рідною до кінця життя.

Із родичами чоловіка – Василя Бедзіра, знаного в краї журналіста, спілкувалася русинською мовою. Вміло знаходила спільну мову з румунами, угорцями. Навчаючись у 1973 – 1978 рр. на відділенні російської філології УжДУ, у вільний від навчання час працювала підчитчиком у редакції газети “Закарпатська правда”, бібліотекарем міської бібліотеки.

Білінгвізм (і полілінгвізм!) допомагає у викладацькій і в науковій діяльності. Її наукові інтереси пов'язані як із російською літературою ХХ–ХХІ століть, так і з проблемами української, чеської, словацької, польської, білоруської літератур. Її дослідження опубліковано в часописах і збірниках: “Calendarium” (Ужгород, 1987; угорською мовою), “Русский фольклор: проблемы изучения и преподавания (Тамбов, 1991), “Дискурс сучасної історичної романістики: поетика жанру” (Київ, 2000), “Slovansky romantizmus v europskich suvislostiach” (Банська Бистриця, 2005), “Славянскія

літаратуры у кантэксте сусветнай” (Мінськ, 2010), “N. V. Gogol: Bytí dila v prostoru a čase” (Брно, 2010) та ін. Нею опубліковано монографію про постмодернізм у східнослов’янських і західнослов’янських літературах та понад 70 статей із проблем російського, українсько-го, чеського, словацького, польського, білоруського постмодернізму, із проблем жіночої прози, взаємин модернізму ХХ ст. та постмодернізму, оновлення жанрів, стилю, героїв, явищ інтертекстуальності. Серед цих публікацій – дослідження окремих аспектів творчості О. Пушкіна, М. Гоголя, М. Булгакова, А. Платонова, Л. Леонова, В. Распутіна, В. Пелевіна, Т. Шевченка, В. Шевчука, Ю. Андруховича, С. Жадана, О. Забужко, Г. Пагутяк, О. Ірванця, Л. Дереша, Ч. Айтматова, А. Гльобуса, М. Гретковської, Є. Пільха, А. Стасюка, П. Хюлле, П. Віліковського, П. Груза, П. Піштянека, Д. Мітани, Д. Капітаньової, М. Годрової, М. Кундери, М. Вівега, М. Урбана та ін. Тож закономірно, що її запрошують до опонування докторських та кандидатських дисертацій (в Інститут літературознавства ім. Т. Г. Шевченка НАН України, в КНУ ім. Тараса Шевченка), до рецензування авторефератів кандидатських і докторських робіт з проблем компаративістики.

В Інтернеті легко знайти сайт Н. П. Бедзір з переліком її публікацій, з текстом лекцій про історію чеської, словацької і польської літератур, з текстом лекцій про методологію літературознавчих досліджень та проблеми компаративістики. Про методику використання Інтернету у викладанні філологічних дисциплін у вищій школі вона ще “на зорі” вузівської комп’ютеризації опублікувала статтю у збірнику матеріалів науково-практичної конференції (Ужгород, 2001).

У всьому – у науці і в методиці викладання – професор, доктор філологічних наук відчуває пульс і вимоги часу щодо якості підготовки у вищій школі спеціалістів-філологів. І як кажуть у нас на Закарпатті, най Бог подержить її сохташ.

ІВАН СЕНЬКО

Джерельні приписи:

1. Бедзир, Н. А. С. Пушкин в литературной критике XIX – начала XX веков : метод. пособ. по истории рус. лит. критики / Н. П. Бедзир. – Ужгород, 1999. – 32 с. – Текст рос. мовою.
2. Бедзир, Н. П. Русская постмодернистская проза в восточно- и западнославянском литературном контексте: монография / Н. П. Бедзир. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2007. – 472 с. – Текст рос. мовою.

3. Бедзир, Н. Традиції А. С. Пушкіна в поезії Б. Чичибабіна / Н. П. Бедзир // Пушкіна чествуют и за Карпатами : сб. ст. русистов УжНУ. – Ужгород, 2002. – С. 96-103. – Текст рос. мовою.
4. Бедзир, Н. Інтертекстуальність та постмодерністська чуттєвість у збірці П. Мідянки “Дижма” / Н. Бедзир // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. – Вип. 10. – Ужгород : УжНУ, 2004. – С. 101-109.
5. Бедзир, Н. Поетичний код Петра Мідянки / Н. Бедзир // Мідянка, Петро. Ільмовий листочок : поезія, есе / П. Мідянка. – Ужгород : Карпати, 2012. – С. 3-14.
6. Бедзир, Н. Творчий іспит на європейську ідентичність: українська поезія в словацькому перекладі: [рец. на кн. : Дванадцять: Українська поезія авторів Карпатського регіону у словацькому перекладі В. Юричкової] / Н. Бедзир // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. – Вип. 23. – Ужгород, 2010. – С. 143 – 146.
7. Бедзир, Н. Традиції Ф. Достоевського у романі В. Винниченка “Чесність із собою” / Н. Бедзир // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. – Вип. 3. – Ужгород : УЖДУ, 1998. – С. 65-70.
8. Бедзир, Н. Шевченкіана української постмодерністської прози / Н. Бедзир // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – Вип. 32 (1). – Ужгород, 2014. – С. 25-28.

9. Бедзир, Н. В істини – смак хліба й шоколаду. Від амплуа гострослова письменник Мирослав Дочинець переходить до філософічності : [рец. на кн. М. Дочинця “Хліб і шоколад”] / Н. Бедзир // Фест. – 2009. – 4-10 черв. – С. 14.
10. Бедзир, Н. “Вибух” жіночої поезії та його руйнівні наслідки : [рец. на зб. жін. поезії “Ніжність” (Ужгород, 2002)] / Н. Бедзир // Старий Замок. – № 2. – С. 2.
11. Бедзир, Н. “Щоб світ здавався не таким пропавшим” : [про творчість Надії Панчук] / Н. Бедзир // Дзвін. – 2011. – № 3 (797). – С. 140 -143.

12. Бородіна, Людмила. Бедзир Наталія Прокопівна: “Мені щастить на добрих людей” : (до 55-річчя від дня народження) / Л. Бородіна // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. – Вип. 25. – Ужгород, 2011. – С. 200-202.

ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ ОПІЯРІ

**80-річчя від дня народження вченого-економіста,
педагога і адміністратора вищої школи (нар. 1936)**

У поточному році, 18 жовтня, історичний факультет Ужгородського національного університету відзначить своє славне 70-річчя. За цей час він дав путівку у життя близько 6 тисячам дипломованих фахівців. Правда, окремі з них згодом вдало перекваліфікувалися з істориків на економістів, філософів, юристів, соціологів чи політологів. І досягли чималих здобутків. До цієї когорти належить і Василь Іванович Опіярі – кандидат економічних наук, доцент, адміністратор вищої школи, відмінник освіти України. Його прийдешній ювілей й спонукав нас до написання цієї статті.

Спочатку згадаємо, що Василь Опіярі народився 5 жовтня 1936 р. в селі Кушниця, що на Іршавщині, в родині лісоруба. Крім нього, у сім'ї було ще два старші брати – Дмитро та Ілля. Вони виховувалися в душі християнських чеснот і активно залучалися до посильної фізичної праці (випасання худоби, збирання дарів природи тощо). А ще охоче вчилися. Василь спочатку закінчив місцеву семирічку, а потім – Довжанську десятирічку. По закінченні останньої у 1954 р. розпочав писати робітничу сторінку свого життєпису. Він був верстатником Кушницького лісозаводу (1954–1955), лісорубом тресту “Ростовдонводстрой” (м. Луза Кіровської області) (1955), обліковцем колгоспу “Зоря комунізму” (с. Кушниця) (1957–1958), прохідником шахти № 1 (сел. Красний Октябрь Харцизького району Донецької області) (1958–1959). А ще відслужив дійсну строкову військову службу в лавах Радянської Армії на посаді радіотелеграфіста (1955–1957).

Здобуті трудовий і життєвий досвід переконали нашого героя в необхідності продовження навчання у вищій школі. І у серпні 1959 р. він був зарахований студентом історичного факультету Ужгородського університету. Треба наголосити, що у ті часи студентів не треба було спонукати до навчання. Василь Опіярі теж навчався добре і виконував чимало громадських доручень. Користувався неабияким авторитетом серед викладачів та студентів. Мабуть, це відіграло вирішальну роль в призначенні його після закінчення вишу у 1964 р. на посаду інструктора відділу

пропаганди і агітації Закарпатського обкому комсомолу, а через рік – викладачем історії та суспільствознавства Закарпатського лісотехнічного технікуму (м. Хуст). У 1969–1972 рр. навчався в аспірантурі при кафедрі політичної економії Львівського державного університету ім. І.Я. Франка.

З вересня 1972 р. і по сьогоднішній день доля Василя Івановича нерозривно пов'язана з Ужгородським університетом. Він захистив кандидатську дисертацію, йому було присвоєно вчене звання доцента по кафедрі політичної економії, тривалий час очолював кафедру політекономії (тепер – кафедра економічної теорії), був проректором з навчальної роботи. За цей час зарекомендував себе як високофаховий і відповідальний спеціаліст, вимогливий керівник, здібний організатор навчально-виховного процесу... Спробуємо, довести сказане за допомогою конкретних фактів.

Спочатку торкнемось педагогічних здобутків ювіляра. Нагадаємо, що уже 43 роки він читає студентам Ужгородського університету нормативний курс “Основи економічної теорії”. З приємністю констатуємо той незаперечний факт, що Василь Іванович досконало знає фактичний матеріал свого курсу, викладає його логічно і послідовно, у взаємозв'язку з раніше вивченими темами. При цьому обов'язково враховує вікові і психологічні особливості студентської молоді. Він – суворий і вимогливий викладач. Не терпить лінивих, недисциплінованих, прогульників. Справедливо вважає і говорить вихованцям, що навчання – це важка праця, якій студент повинен віддаватися сповна, щоб опанувати зміст навчальної програми. Про вимоги Василя Івановича швидко дізнаються студенти і до навчання ставляться дуже відповідально. І це є запорукою їх успіху.

У контексті до вищевикладеного додамо, що Василь Опіярі свій вагомий педагогічний досвід частково узагальнив у низці навчально-методичних публікацій. Серед них згадаємо одну, а саме: “Семінарські заняття на виробництві...” (Київ, 1980). Крім того, він є співавтором видання “Економічна теорія” (Ужгород, 2003; 2008). Цей навчальний посібник призначений для студентів неекономічних спеціальностей і користується популярністю у студентів.

Вагомими є й наукові здобутки ювіляра. Вони вирізняються не кількістю, а – якістю. Почнемо з того, що аспірант Василь Опіярі під керівництвом доктора економічних наук П.Д. Гуменюка досліджував завжди актуальну проблему матеріального стимулювання

промислових робітників. На основі комплексного опрацювання архівних та опублікованих документів, а також нечисленних студій попередників він глибоко і всебічно розкрив наступні питання: суть і форми здійснення матеріального стимулювання, основні принципи утворення і розподілу фондів матеріального заохочення, особливості їх використання тощо.

Підкреслимо, що у ті неоднозначні часи аспірант наважився вказати й на хиби існуючої системи матеріального стимулювання робітників (недоліки в нормуванні праці, невідповідність між збільшенням фонду матеріального заохочення і перевиконанням фондоутворюючих показників, зрівняльний підхід до оцінки виконання робітниками встановлених норм тощо). Крім того, молодий науковець брав активну участь у роботі наукових конференцій та публікував результати дослідницьких пошуків. І у березні 1973 р. успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю “політична економія”.

Наукові пошуки Василь Іванович продовжив і після захисту дисертації. Він, зокрема, писав про стимулювання технічного прогресу на промислових підприємствах, удосконалення розподілу матеріальних благ в умовах соціалістичного суспільства, шляхи покращення ефективності використання трудових ресурсів, підвищення рівня задоволення потреб та структурні зміни в споживанні трудящих країн-членів Ради Економічної Взаємодопомоги тощо. А ще ювіляр є автором низки окремих видань, а саме: “Стимули до праці і розвиток соціалістичного способу життя” (Київ, 1978), “Зростання продуктивності праці: стимули і резерви” (Київ, 1979), “Господарський механізм і бригадна форма оплати праці” (Київ, 1982), “Стимули сприяють ефективності” (Ужгород, 1983), “Удосконалення розподільчих відносин” (Київ, 1986), “Трудовий колектив: відчуття господаря” (Ужгород, 1987) та ін. Підкреслимо, що усі публікації колеги базуються на скрупульозних розрахунках, відображають реальний стан речей та містять конкретні практичні пропозиції. А ще мають чітку, логічну структуру, написані гарною літературною мовою.

Як уже згадувалось вище, Василь Опіярі успішно обіймав і керівні посади. Так, він майже 11 років (1985–1995, 2000) очолював кафедру політекономії та більше 15 років (1985–2000) був проректором з навчальної роботи. Саме на цих посадах найкраще проявились його організаторські здібності. Він приділяв велику

увагу організації навчально-виховного процесу, охоче надавав колегам методичну допомогу з метою покращення якості навчання і поширення передового педагогічного досвіду, підвищення рівня вихованості студентів тощо. Дуже відповідально підходив і до підготовки питань на розгляд Вченої ради університету. Завжди вчасно направляв необхідну інформацію в галузеве міністерство. У період виконання обов'язків ректора дбав про покращення матеріально-технічної бази вишу, справедливо вирішував і кадрові питання. Одним словом, повністю справлявся з покладеними на нього службовими обов'язками і своїми діями сприяв піднесенню авторитету (у тому числі й міжнародного) рідної alma mater.

На життєвому календарі Василя Івановича Опіярі – красних 80! Це тепла життєва осінь, період розквіту інтелектуального потенціалу людини. Свій ювілей колега зустрічає з вагомими здобутками, про що йшлося вище. У той же час будує плани на майбутнє. Така в нього вдача.

МИКОЛА ОЛАШИН

Джерельні приписи:

1. Опіярі, В. И. Совершенствование распределительных отношений / В. И. Опіярі, А. К. Шеневидько ; отв. за вып. И. И. Солодовников. – К. : Об-во “Знание” УССР, 1986. – 24 с. – Текст рос. мовою.
 2. Опіярі, В. И. Трудовой коллектив: чувство хозяина / В. И. Опіярі. – Ужгород : Карпати, 1987. – 179 [2] с. + табл. – Текст рос. мовою.
 3. Опіярі, В. І. Господарський механізм і бригадна форма оплати праці / В. І. Опіярі, В. І. Магарита. – К. : Т-во “Знання” УРСР, 1982. – 48 с. – (Серія 11, № 3).
 4. Опіярі, В. І. Зростання продуктивності праці: стимули і резерви / В. І. Опіярі. – К. : Т-во “Знання” УРСР, 1979. – 48 с. – (На допомогу техніко-економічній освіті інженера і техника). – (Серія XI, № 2).
 5. Опіярі, В. І. Стимули до праці і розвиток соціалістичного способу життя / В. І. Опіярі ; наук. ред. В. Г. Чепінога. – К. : Т-во “Знання” УРСР, 1978. – 24 с.
 6. Опіярі, В. І. Стимули сприяють ефективності / В. І. Опіярі. – Ужгород : Карпати, 1983. – 88 с.
- ***
7. Васинюк, В. М. Патріотичне та інтернаціональне виховання молоді при вивченні політекономії соціалізму / В. М. Васинюк, В. І. Опіярі, Г. Д. Шипович // Інтернаціональне виховання студентської молоді : (матеріали другої міжвуз. наук.-теорет. конф., 5-6 черв. 1973 р.) /

- МВ [і] ССО УРСР, Ужгород. держ. ун-т ; редкол. : В. В. Хайнас (відп. ред.) [та ін.]. – Львів : Видав. об-ня “Вища школа” ; Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1975. – С. 138-140.
8. Вегеш, М. М. Українська преса про 50-річчя ООН / М. М. Вегеш, І. Ф. Король, В. І. Опіярі // Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю Організації Об'єднаних Націй (8 грудня 1995 р.) / М-во освіти України, Каф. нової і новітньої історії та історіографії іст. фак-ту Ужгород. держ. ун-ту, Генеральне агентство по туризму в Закарпат. обл. ; редкол. : Г. В. Павленко (голова) [та ін.]. – Ужгород, 1997. – С. 55-60. – (Перелік публікацій. – С. 60-63.).
 9. Ємець, Г. С. Боротьба парторганізацій промислових підприємств Закарпаття за виконання планів дев'ятої п'ятирічки / Г. С. Ємець, П. І. Надобенко, В. І. Опіярі // Возз'єднання українських земель в єдиній Українській Радянській державі – торжество ленінської національної політики КПРС : (матеріали респ. наук.-теорет. конф., присвяч. 30-річчю возз'єднання Закарпаття з Радян. Україною, 17-18 квіт. 1975 р.) / МВ і ССО УРСР, Ужгород. держ. ун-т ; редкол. : О. В. Хланта (відп. ред.) [та ін.]. – Ужгород, 1976. – С. 162-165.
 10. Макара, М. Роль Ужгородського державного університету в розвитку українсько-румунських зв'язків в галузі науки і освіти / М. Макара, В. Опіярі // *Relații româno-ucrainiene, istorie și contemporaneitate = Romanian-ukrainian relations: history and present = Румунсько-українські відносини: історія і сучасність* / coordonatori : Viorel Ciubotă, Vasile Marina. – Satu Mare : Editura Muzeului Sătmărean, 1999. – P. 459-462. – Резюме: С. 463 (рум. мовою), 464 (англ. мовою).
 11. Опияри, В. И. Стимулирование качества продукции на промышленных предприятиях / В. И. Опияри // *Экономика Сов. Украины*. – 1977. – № 7. – Текст рос. мовою.
 12. Опіярі, В. І. Мотивація праці та ефективність використання трудового потенціалу в умовах ринкових відносин / В. І. Опіярі // *Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія : Економіка*. – Вип. 8. / М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т ; редкол. : В. П. Мікловда (голов. ред.) [та ін.] ; упоряд. С. Слава. – Ужгород : [Ліра], 2001. – С. 89-92.
 13. Опіярі, В. І. Підвищення рівня задоволення потреб і структурні зміни в споживанні трудящих країн-членів РЕВ / В. І. Опіярі, М. О. Ажнюк // *Зміцнення світової соціалістичної системи – торжество ідей пролетарського інтернаціоналізму : матеріали респ. наук.-теорет. конф.* / МВ і ССО УРСР, Ужгород. держ. ун-т, Ін-т економіки АН УРСР, Респ. наук. рада “Світова соціалістична система” ; редкол. : А. О. Гончаренко (відп. ред.) [та ін.]. – Ужгород, 1975. – С. 54-57.

14. Економічна теорія : навч.-метод. посіб. для студентів неекон. спец. / М. І. Пітюлич, В. І. Опіярі, Ю. Б. Кушнір, О. С. Молнар, Ю. Й. Штробля, Т. Ю. Ковач. – Ужгород : Карпати, 2011. – 80 с.
15. Пітюлич, М. І. Економічна теорія : навч.-метод. посіб. для студентів неекон. спец. / М. І. Пітюлич, В. І. Опіярі, Ю. Б. Кушнір; Ужгород. нац. ун-т, Екон. фак-т, Каф. екон. теорії. – Ужгород : Карпати, 2003. – 86 с.
- ***
16. Когут, Ю. М. Опіярі Василь Іванович / Ю. М. Когут // Енциклопедія Закарпаття : визначні особи ХХ ст. / Закарпат. обл. осередок Наук. т-ва ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина ; редкол. : В. В. Бедь (голова) [та ін.]. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 232 : фот.
17. Олашин, Микола. Вчений і педагог з Кушніці: Доценту Василю Опіярі – 75 / М. Олашин // Неділя. – 2011. – 21-27 жовт. (№ 42). – С. 6а. – фот.

ЖОВТЕНЬ: 15

БЕЙЛО ЙОЖЕФОВИЧ ЖЕЛІЦКІ

**80-річчя від дня народження історика-гунгаролога
(нар. 1936)**

Закарпаття – порівняно невеликий регіон України. Але він є малою батьківщиною багатьох істориків. (До речі, Юрій Жаткович ще у 1910 р. писав: “Угорські русини соразмерно ко числу своему столько историков имеют, яко мало котра народность на Угорщине...”). Одні з них займаються проблемами вітчизняної історії, інші досліджують актуальні аспекти зарубіжної. Є й такі, що пов’язали своє життя з археологією, етнологією, історіософією, історіографією, джерелознавством чи спеціальними історичними дисциплінами. Серед всесвітників є чимало дослідників історії сусідніх із Закарпатською областю держав – Румунії, Угорщини, Словаччини, Чехії, Польщі. З-поміж вчених-гунгарологів якісно вирізняється наш земляк, доктор історичних наук, старший науковий співробітник Інституту слов’янознавства Російської Академії наук Бейло Йозефович Желіцкі. Його прийдешньому 80-річчю й приурочена наша стаття.

Бейло Желіцкі народився 15 жовтня 1936 р. в мальовничому селі Малі Геївці (тепер Ужгородського району Закарпатської

області). До речі, у цьому населеному пункті археологи виявили артефакти, що відносяться до доби неоліту. Можливо й тому після здобуття середньої освіти юнак вступив на історичний факультет Ужгородського державного (тепер національний) університету. Закінчивши у 1964 р. виш, Бейло Йожефович був направлений на роботу у Великодобронську середню школу з угорською мовою навчання, де викладав учням історію та суспільствознавство. Паралельно склав іспити і був зарахований в аспірантуру (заочне відділення) по кафедрі загальної історії УЖДУ. У серпні 1966 р. переїхав у Москву. Тут він став редактором угорських передач Держкомітету з радіомовлення і телебачення СРСР. А з грудня 1970 р. працює в Інституті слов'янознавства і балканістики (тепер це Інститут слов'янознавства РАН), займаючи посади відповідно молодшого (1970–1973), старшого (1973–1985) та провідного (з 1986 р.) наукового співробітника. Здолання кожного із службових щаблів було пов'язано з підкоренням усе нових, більш складних наукових вершин.

Починаючи мову про наукові здобутки Бейли Йожефовича, нагадаємо, що аспірантом кафедри загальної історії він став у 1964 році. Його науковим керівником було призначено доцента (згодом професора) Івана Михайловича Гранчака (1927–2000). Темою дисертації обрано робітничий рух в Угорщині в 1873–1890 років. Треба наголосити, що молодий дослідник дуже серйозно підійшов до вивчення теми. Він багато часу проводив у читальних залах серйозних архівосховищ (Центральний партійний архів ІМЛ при ЦК КПРС, Архів зовнішньої політики Росії МЗС СРСР, Державний архів Закарпатської області УРСР, Державний архів Угорщини, Будапештський міський архів), скрупульозно опрацьовував опубліковані документи, статистичні матеріали, мемуарну літературу, а також нечисельні наукові праці колег, що частково торкалися вищезазначеної проблеми. З результатами наукових пошуків виступав на наукових конференціях та публікував їх у різних виданнях. І у березня 1972 р. на засіданні Вченої ради Інституту слов'янознавства і балканістики АН СРСР успішно захистив кандидатську дисертацію “Соціалістичний робітничий рух в Угорщині (1873–1890 рр.)”. Офіційні опоненти, члени ради та історики-гунгарологи дали високу оцінку цьому дослідженню. Додамо, що за матеріалами дисертації у 1975 р. в Москві побачила світ монографія з ідентичною назвою.

Подолавши одну наукову вершину, колега обрав іншу – він продовжив займатися робітничою проблематикою, але пізнішого періоду – 60–70-х років XX століття. На основі глибокого аналізу джерел та літератури вчений глибоко і всебічно розкрив досліджувану проблему. Зокрема показав якісні зміни в угорському робітничому середовищі (покращення професійно-технічної і соціальної структури, зростання авангардної ролі в політичному, соціальному плані тощо). Усе це фіксувалося у публікаціях, вміщених у збірниках, часописах, матеріалах конференцій... Побачила світ і монографія “Робітничий клас соціалістичної Угорщини 60-х і першої половини 70-х років (соціальний розвиток)” (М.: Наука, 1984). У грудні 1985 р. на засіданні Спеціалізованої вченої ради при Інституті слов'язнознавства і балканістики відбувся успішний захист докторської дисертації за спеціальністю “всесвітня історія”. Вона стала помітним внеском в історіографію історії Угорщини.

Захистивши докторську дисертацію, Б. Желіцкі продовжив активне заняття науковою роботою. У його доробку чимало публікацій, присвячених проблемі “Угорщина в роки Другої світової війни”. Він розкрив причини втягнення Угорщини в орбіту інтересів гітлерівської Німеччини, згодом окупації країни, розгортання антифашистських виступів в країні, визволення її від гітлерівців, показав роль окремих представників влади у визначенні зовнішньої політики Будапешта тощо.

Важливе місце в історії Угорщини займають події 1956 року. Бейло Йожефович на основі цілого комплексу джерел розкрив причини суспільного невдоволення і політичної кризи в державі в середині 1950-х років, охарактеризував мету і завдання цього виступу, дав оцінку позиції радянського партійно-політичного керівництва, простежив хід придушення виступу військами ОВД та його наслідки, навів відгуки на угорські події в інших країнах, а ще показав еволюцію оцінок угорських істориків стосовно згаданої революційної події.

Проблеми політичної трансформації Угорщини, що розпочалася у другій половині 1980-х років, також привертають увагу вченого. У своїх численних публікаціях він доводить, що у вказаний період мала місце “ерозія реального соціалізму”, який вичерпав свій творчий потенціал. Історик показує результати соціально-економічних і політичних перетворень в Угорщині на рубежі 80–90-х років XX ст., її місце в Центральній-Східній Європі.

Зрозуміло, що нинішній курс Будапешта він вважає закономірним і правильним.

Ще одне наукове зацікавлення історика – це проблема міграцій. Вона найповніше розкрита у монографії “Угорські еміграційні хвилі і емігранти (середина XIX – кінець 50-х років XX століття)” (М., 2012), написаній у співавторстві з донькою Чіллою (вона, до речі, теж професійний історик). Фактичний матеріал автори почерпнули із російських та угорських архівів (Угорський національний архів, Угорський архів політичної історії, Російський державний архів соціально-політичної історії, Архів зовнішньої політики Російської Федерації, Російський державний архів новітньої історії). Це комплексне дослідження, у якому ґрунтовно розкрито політичні, економічні, військові, національні та релігійні причини міграцій, а також їх напрямки протягом 100-річного періоду.

Бейло Йожефович торкався й інших проблем історії Угорщини. Серед них назвемо такі: участь російських військ у придушенні угорської революції 1848–1849 років, народонаселення і соціальна структура угорського суспільства в другій половині XIX ст., угорське образотворче мистецтво доби дуалізму, проголошення радянської влади у 1919 р., угорська політична система 1920-х років, діяльність уряду Іштвана Бетлена (1921–1931), переселення угорців із Чехословаччини, особливості розвитку Угорщини по соціалістичному шляху, формування і діяльність угорської політичної опозиції, радянсько-угорські відносини у повоєнний час, історіографія історії Угорщини...

Вчений зробив вагомий внесок і у розвиток угорської та російської біографістики. Так, він є автором цікавих і змістовних нарисів про Аладара Дьєрдя, Бейлу Куна, Міклоша Хорті, Ласла Райка, Імре Надя, Яноша Кадара... А чимало його статей (гасел) вміщено у сучасних російських енциклопедіях. Це матеріали про Іштвана І Святого, Мігая Зріні, Міклоша Зріні, Мігая Карої, Міклоша Каллаї, Кароя Хун-Хедерварі, Ференца Дюрчані, Йожефа Антала та ін.

Підводячи підсумки наукових здобутків Б. Желіцкі, підкреслимо, що усі його публікації (а їх близько 400!) мають вагому джерельну основу, вдалу структуру, логічний виклад матеріалу, аргументовані узагальнення і висновки. І продовжують зберігати наукову цінність. Додамо, що написані вони різними мовами, в основному російською, угорською, українською, німецькою, англійською.

Бейло Йожефович добре проявив себе і у громадській роботі. Так, він був членом профкому та ученим секретарем Сектору сучасних проблем і соціальної історії Інституту слов'янознавства, лектором Всесоюзного товариства “Знання”. У 1986 – 2006 рр. – член Вченої ради, а з 2005 р. і дотепер – член Спеціалізованої вченої ради по захисту докторських дисертацій Інституту слов'янознавства РАН. Крім того, з 1971 р. – член, а з 1985 р. – заступник голови спільної (змішаної) Комісії істориків СРСР (Росія) – Угорщина, а з 2010 р. також Комісії істориків Росія – Румунія. Підкреслимо, що громадські доручення колега виконує дуже сумлінно і вчасно.

На життєвому календарі Бейли Йожефовича Желицькі – красивих 80! І як засвідчує зміст вищевикладеного, за прожиті роки ювіляр зробив дуже багато. Це, звичайно, не може не тішити. Але й не спонукає до відпочинку. Не така вдача в колеги. У голові він виношує нові плани та ідеї.

МИКОЛА ОЛАШИН

Джерельні приписи:

1. Желицки, Б. Й. Венгерские эмиграционные волны и эмигранты (середина XIX – конец 50-х годов XX века) / Б. Желицки, Ч. Б. Желицки. – М.: Индрик, 2012. – 600 с. – Текст рос. мовою.
2. Желицки, Б. Й. Рабочий класс социалистической Венгрии 60-х и первой половины 70-х годов (социальное развитие) / Б. Желицки. – М.: Наука, 1984. – 336 с. – Текст рос. мовою.
3. Желицки, Б. И. Социалистическое рабочее движение в Венгрии, 1873–1890 / Б. Желицки; отв. ред. А. И. Пушкаш. – М.: Наука, 1975. – 264 с. – Текст рос. мовою.

4. Желицки, Б. Й. Будапешт – Москва: год 1956-й / Б. Желицки // Советская внешняя политика в годы “холодной войны” (1945–1985): новое прочтение / отв. ред. Л. Н. Нежинский. – М.: Междунар. отношения, 1995. – С. 241–282. – Текст рос. мовою.
5. Желицки, Б. Й. Венгерское восстание 1956 г.: его подавление и политические последствия / Б. Желицки // Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. Т. I: Становление “реального социализма”, 1945–1965 / Ин-т мировых эконом. и полит. исследований (ИЭПИ) РАН. – М.: Наука, 2000. – Текст рос. мовою.
6. Желицки, Б. Й. Венгерское изобразительное искусство эпохи дуализма / Б. Желицки // *Világtörténelem*. – 2005. – 2. szám. – Текст рос. мовою.
7. Желицки, Б. Й. Венгрия в середине XX века: влияние внутривнутриполитических факторов на динамику общественного мнения / Б. Желицки //

- В поисках новых путей : власть и общество в СССР и странах Восточной Европы в 50–60-е годы XX века. – М., 2011. – Текст рос. мовою.
8. Желицки, Б. Й. Историография венгерского антифашистского движения Сопротивления / Б. Желицки // Антифашистское движение Сопротивление в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. – М. : ИСБ РАН, 1991. – Текст рос. мовою.
 9. Желицки, Б. Й. Многопартийность и политическая панорама в современной Венгрии / Б. Желицки // Политический ландшафт стран Восточной Европы середины 90-х годов / РАН, Ин-т славяноведения и балканистики ; редкол. : Ю. Ф. Зудинов (отв. ред.) [и др.]. – М., 1997. – С.55-94. – Текст рос. мовою.
 10. Желицки, Б. Й. Назревание общественного недовольства и политического кризиса в Венгрии в первой половине 50-х годов / Б. Желицки // Венгрия 1956 года : очерки истории кризиса. – М. : Наука, 1993. – Текст рос. мовою.
 11. Желицки, Б. Й. Проблемы выселения венгров из Чехословакии / Б. Желицки // Национальная политика в странах формирующегося советского блока 1944–1948 / Ин-т славяноведения РАН. – М. : Наука, 2004. – Текст рос. мовою.
 12. Желицки, Б. Й. Социально-экономические преобразования в Венгерской Советской республике / Б. Желицки // Великий Октябрь и Венгерская Советская Республика / глав. ред. : П. Н. Федосеев, Ж. П. Пах ; редкол. : Т. М. Исламов (отв. ред.) [и др.]. – М. : Наука, 1983. – С.177-190. – Текст рос. мовою.
 13. Желицки, Б. Й. 3 історії угорського робітничого руху (70–80-ті роки XIX ст.) / Б. Желицки // Питання нової та новітньої історії європейських соціалістичних країн : (темат. зб.) / АН УРСР, Ін-т історії, МВ і ССО УРСР, Ужгород. держ. ун-т ; редкол. : І. М. Гранчак (відп. ред.) [та ін.]. – Ужгород, 1969. – С. 185-200.
 14. Zseliczky, B. A szálíni rendszer jellege és nemzetiségi álldozatai (1944–1946) / B. Zseliczky // Évkönyv a aztáliniumus Kárpátaljai álldozatairól. – Ungvár-Budapest, 1993. – Текст угор. мовою.
 15. Zseliczky, B. Adalékok a szovjet hadigépezet 1956-os magyarországi inváziójának történetéhez / B. Zseliczky // Hadtörténeti Közlemények. – 1996. – 3. sz. – Текст угор. мовою.
 16. Zseliczky, B. Orosz ismeretek Magyarország népességi-nemzetiségi összetételéről a 19. század második felében / B. Zseliczky // A KSH Könyvtár-és Dokumentációs Szolgálatának Évkönyve, 1998. – Budapest, 1999. – Текст угор. мовою.

17. Желицки, Б. Й. Венгрия в годы Второй мировой войны / Б. Желицки // Вопросы истории. – 2004. – № 6. – С.48-63. – Текст рос. мовою.
18. Желицки Б. Й. Имре Надь / Б. Желицки // Новая и новейшая история. – 2006. – № 8. – С. 50-77. – Текст рос. мовою.

19. Zseliczky, B. Eduard Beneš, a magyar kérdés és a Szovjetunió, 1943–1948 / B. Zseliczky // Múltunk. – 2005. – 2. szám. – Текст угор. мовою.

20. Желицки, Б. Й. // Хунгарологи Армении, Грузии, России, Украины, Эстонии : библиогр. указатель / Мин-во образования Украины, Ужгород. гос. ун-т, Центр хунгарологии ; сост. : П. Н. Лизанец, А. А. Гедьеш ; под ред. П. Н. Лизанца. – Ужгород, 1997. – С. 26. – фот. – Текст рос. мовою.

ЖОВТЕНЬ: 22

ОЛЕНА ЕМЕРИХІВНА САВІНА

**до 70-річчя від дня народження заслуженого
працівника культури України (нар. 1946)**

Завітайте в село Дерцен, що на Мукачівщині і спитайте першого зустрічного у селі про Ілонку з культури і без вагань люди покажуть, де вона проживає, почнуть розповідати годинами про життя-буття цієї дивовижної жінки, яка все своє свідоме життя пропрацювала в культурі у рідному селі.

Народилася Олена Емерихівна Савіна (дівоче Балла) 22 жовтня 1946 р. в родині робітників. Закінчила у рідному селі восьмирічку, тут же брала активну участь у гуртках художньої самодіяльності. Із семи років проявляла неабиякі здібності в організаторській роботі, захоплювалася танцями, виконувала сольні танцювальні композиції, була активістом сільського клубу.

Почала свою трудову діяльність Ілонка в колгоспі “Нове життя”. У 70-ті роки при колгоспі успішно працювали за рахунок культфондів хоровий колектив, танцювальний, троїсті музики, де молода дівчина координувала роботу художніх колективів, відповідала за репетиційний процес, одноразово навчається у Свалявській середній школі, яку закінчує 1964 році. У наступному році вона очолює роботу сільського клубу. Робота дівчині припала до душі, і це відразу відчували як керівники села, так і люди, особливо молодь, яка охоче йшла на культармійський вогник, що горів у клубі щовечора. А сама Олена і працювала з великим ентузіазмом, і одночасно навчалася.

Закінчує обласні курси керівників танцювального жанру, згодом – заочне відділення Хустського культосвітнього технікуму.

З 1968 р. при клубі працює вісім колективів художньої самодіяльності : хоровий, драматичний, два танцювальні колективи (дорослий і дитячий), фольклорний колектив, ансамбль народних інструментів, вокальний, вокально-інструментальний ансамбль. На той час установа знаходилася в пристосованому приміщенні, загальна площа якого становила 112 кв.м. Приклубні кімнати були відсутні, а сцена ледь вміщувала 15-20 чоловік. Культурно-мистецькі свята проводилися завжди в переповненому залі, а великі заходи виносилися за межі клубу.

Зростало село, міцнів колгосп, керівництво якого високо оцінило роль культурного розвитку села. Постало питання про термінове будівництво нового палацу культури сучасного типу, багатоповерхового із усіма зручностями і технічним оснащенням. Завдяки успішному розвитку сільськогосподарського виробництва (тваринництво, овочівництво, прибуток від продукції цегельного заводу, садівництва і виноградарства) за 2 роки колгосп збудував сучасну двоповерхову споруду загальною площею 2060 кв. м. При будинку культури зали : глядацький, виставочний, лекційний, балетний і читальний, зручні кабінети і кімнати для гурткової роботи, дитяча музична школа, фойе... Будинок культури збагачується кваліфікованими кадрами. Відкривається колгоспна музична школа, студії та курси з різних напрямків мистецької роботи, одночасно шиються три комплекти одягу для хореографічного колективу (українські, словацькі, угорські сценічні костюми та відповідне взуття).

На сцені здійснюються цікаві постановки театру, танцювальні композиції, вивчається багатий фольклор рідного краю, збирається аутентичний матеріал села, на основі якого будуються звичаєво-обрядові дійства...

Вже тоді Олена та її сестра Єлізавета Фодор, яка працює художнім керівником, починають здійснювати хореографічні композиції, обрядові дійства “Сватанки”, “Дерценське весілля”, “Дерценські вечорниці”. У репертуарі танцювального колективу танці : “Бубнарський”, “Увиванець”, молдавський “Жок”, словацький “Чопош-чардаш”, угорські народні танці. Поряд із хореографічним колективом успішно працює і хоровий колектив з широким репертуаром пісень різних національностей. Згодом ці колективи об’єднуються і утворюється цілісний колектив – ансамбль пісні і танцю. Колектив стає актуальним не тільки у районі, його за-

прошують на обласні свята і фестивалі, всеукраїнські мистецькі конкурси, неодноразово бере участь у популярній телепрограмі “Сонячні кларнети”, разом із кращими колективами області представляє Закарпаття у святкових програмах на столичній сцені у м. Києві, здійснюються поїздки за кордон, у країни близького і далекого зарубіжжя.

У директора будинку культури Олені Емерихівни з’являється задум створити оркестр цитаристів, який би достовірно відображав фольклорний стиль виконання пісень і танців угорської національності. І такий ансамбль був створений під керівництвом випускника Ужгородського музичного училища ім.Д.Задора Юлія Сабова.

У селі традиційно проводяться свята інтернаціональної дружби з участю художніх колективів Угорщини, Румунії, Словаччини, Латвії, Естонії... Згодом ці мистецькі свята перейшли у фестиваль угорської культури, що проводився з чисельною аудиторією на стадіоні.

У 1980 р. за високу професійну діяльність, творчі досягнення Дерценський ансамбль пісні і танцю удостоюється високого звання “народний”. Колектив має різноманітну програму, багатий репертуар. Дає концерти на два відділення, виступає в різних селах і містах колишнього Радянського Союзу. Хоровий колектив виконує твори А. Бардоша, М. Кречка, З. Кодаля, І. Мартона, Ф. Ліста; вокально-хореографічні композиції : “Наш край”, “Рекрутська прощальна”, “Сто блакитних троянд”, “Дерценські вечорниці”, “Весілля”, “Сватанки”, народні мелодії “Звучать цитри”, “Букет фольклорних пісень нашого краю”, угорські танці :”Ропогош”, “Рабокозі”, “Сотмарський”, “Колотосегі”, “Сюреті”, “Чардаш”, танець легінів, молдавські та словацькі народні танці, грецький танець “Ліріка”, циганський “Таборний”... Шефами колективу став заслужений Закарпатський народний хор, а його балетмайстер, народна артистка Клара Балог допомагала здійснювати постановки вокально-хореографічних композицій та окремих танців.

Всі колективи художньої самодіяльності мають свої сценічні костюми. Будинок культури неодноразово ставав переможцем Всеукраїнських оглядів-конкурсів, посідає призове місце у номінації “Краща установа року” серед національних меншин України.

У вересні 1990 р. директору Дерценського будинку культури Савиній Олені Емерихівні присвоєно звання “Заслужений працівник культури України”. Ця нагорода дала їй ще більше сил і енергії

в роботі. Запровадила у себе багато цікавих форм клубної роботи: благодійні акції на День Святого Мікулаша, вшанування багатодітних матерів, День літніх людей, День Матері, місцеві фестивалі дитячої художньої творчості, свято угорської культури, "Сюртебал" тощо. Особливо аматорам сцени припадало до вподоби "Вшанування іменинників" у колі мистецької родини, що проводилося з шаную до кожного учасника художньої самодіяльності чи активіста клубної роботи.

На святкування попереднього ювілею на честь 65-річчя з дня народження заслуженого працівника культури України О. Савіної та 45-річчя її трудової діяльності з'їхалися колишні учасники хореографічного колективу у Дерцен звідусіль: Угорщини, Росії, Білорусії, України, доля яких розкидала по різних куточках світу. Захотілося на ювілейному святі усім згадати молодість, перші репетиції, постановки, концерти, поїздки. І тут у кінці програми творчого заходу вийшли на сцену всі колишні танцюристи і спробували згадати свій улюблений "Чардаш"... Всі присутні у залі стоячи тривалий час аплодували "артистам-ветеранам", а Олена Емерихівна плакала від радості. Це були сльози радості культурмійського вогника, який ніколи не згасав у її очах, а будні і свята її проходили в стінах рідного закладу культури.

Проходять роки, та не стираються спогади. Проходить мимо закладу культури колишня "господиня" і щось у горлі нестримно бринить, а серце щемить від прожитого. Тут вся її юність, молодість, зрілі роки. Не мала щастя від сімейного життя, та мала велике щастя від мистецького. Листується і зараз із колишніми вихованцями, учасниками художньої самодіяльності. Багатьох проводжала навчатися у мистецькі вузи, училища, а один з випускників, її вихованець, Жолт Королович вернувся до Будинку культури і став продовжувати "її справу", очолив заклад культури і тримає професійний рівень колективів художньої самодіяльності понині... А сама Ілонка все ще вболіває за розвиток культури на селі, дає настанови не втратити актуальність, рейтинг будинку культури, творчий рівень художніх колективів, систематичне поповнення колективів здібними молодими юнаками і дівчатами...

Отака нелегка доля в культурі Ілонки із Дерцена. У жовтневі дні 2016 р. їй виповниться 70. Сивина покрила її густі коси, а душа молода, може тому, що долю свою купала у культурі...

ГАННА УЛИНЕЦЬ

Джерельні приписи:

1. Висіцька Т. Савина Олена Емеріхівна (н. 22.10.1946) : працівник культури / Т. Висіцька // Висіцька Т. Жіночі постаті в історії Закарпаття : біо-бібліограф. довід. Кн. 1. : наука, культура, мистецтво / Т. Висіцька. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2004. – С. 289 : портр.
2. Докійчук, М. Об'єднаними зусиллями : [в т. ч. про О. М. Савіну] / М. Докійчук // Овиди дивосвітів : творчі портрети amator. худож. колективів Закарпат. обл. / Упр. культури Закарпат. облдержадмін., Обл. центр нар. творч. – Ужгород : Госпрозрахунк. РВВ упр. у справах преси та інформації, 2000. – С. 49-51 : фот. кольор.
3. Уральський, Л. Олена Емеріхівна Савина / Л. Уральський // Уральський, Леонід. Ентузіасти : творчі портрети засл. прац. культури України / Л. Уральський. – Ужгород : Госпрозрахунк. РВВ упр. у справах преси та інформації, 1998. – С. 59-60.

4. Улинець, Ганна. Її доля – в культурі : до ювілею О. Савіної, засл. працівника культури України : [клуб. працівник с. Дерцен Мукачів. р-ну] / Г. Улинець // Культуролог. джерела. – 2011. – № 3. – С. 33-34 : фот.

ЖОВТЕНЬ: 23

АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ МИЛИМКО

60-річчя від дня народження головного інженера
Інституту електронної фізики НАН України (нар. 1956)

Народився 30 жовтня 1956 року в с. Клембівка, Вінницької області. Після закінчення середньої школи у 1974 р. поступив на факультет “Радіозв’язок і радіомовлення” Одеського електротехнічного інституту зв’язку.

Під час навчання в інституті почав працювати, суміщаючи навчання з роботою в галузевій науково-дослідній лабораторії заводостійкості і ефективності супутникових систем зв’язку при кафедрі теорії передачі сигналів, яку очолював відомий вчений в галузі теорії передачі інформації Андрій Глібович Зюко. Це дозволило А. М. Милимко здобути хорошу теоретичну і практичну підготовку, а по закінченню навчання в інституті виконати дипломний проект з впровадженням, за тематикою однієї з науково-дослідних робіт кафедри, по створенню системи знімання інформації з віддалених

об'єктів, що виконувалась для океанографічного інституту і отримати спеціальність – інженер радіозв'язку. Так розпочався життєвий шлях молодого енергійного і перспективного спеціаліста.

У 1979 р. після закінчення навчання в Одеському електротехнічному інституті зв'язку був направлений, як молодий спеціаліст, в Закарпатський лінійно-технічний цех дорожнього зв'язку Львівського виробничо-експлуатаційного вузла зв'язку. Тут трудова діяльність А. М. Милимка розпочалася на посаді старшого інженера, потім його було призначено начальником цеху. В коло трудових буднів входили будівництво та експлуатація кабельних і радіомереж в Закарпатті для підприємств, підпорядкованих міністерству автодоріг.

У 1983 р. перейшов на роботу в Закарпатське відділення Всесоюзного науково-дослідного інституту метрології вимірювальних і управляючих систем НВО “Система” (керівник і засновник к.т.н. Іван Іванович Дудич) на посаду старшого інженера, був призначений відповідальним виконавцем науково-дослідної теми, яка виконувалась для НВО “Астрофізика”. Завданнями такого єдиного наукового підрозділу в Закарпатті були проведення науково-дослідних робіт в області метрології вимірювальних систем, забезпечення точності та універсальності вимірів часу і частоти, участь в роботі по створення еталону часу для країн СЕВ. Необхідність такого наукового закладу вимагав бурхливий розвиток промисловості Закарпаття, оскільки не існує галузей промисловості, здатних обійтися без надійної метрологічної бази, а саме її існування запорука поступального економічного розвитку країни.

У 1984 р. А. М. Милимко був призваний для проходження військової служби, яку проходив офіцером за основною спеціальністю у військовій частині зв'язку. Після закінчення військової служби очолив перший в Закарпатті науково-технічний кооператив “Інтерфейс”, в якому виконувались різнопланові науково-прикладні роботи з розробки вимірювальних систем, систем автоматизації виробництва і наукових експериментів. Зокрема розроблена унікальна система передачі додаткової цифрової інформації в існуючих радіотрансляційних мережах, яка була схвалена колегією Мінзв'язку, пройшла апробування в Ужгороді, Києві, Харкові, Донецьку і рекомендована до впровадження. У той же час розпочалась викладацька діяльність А.М. Милимка, він підготував і читав курс лекцій зі спеціальних дисциплін в Ужгородському вечірньому технікумі

електронних приладів. Подальше бажання підняти рівень підготовки вкрай потрібних для промисловості Закарпаття фахівців в галузі електроніки спонукали зайняти посаду директора Технікуму електронних приладів. Завдяки наполегливості А.М. Милимка було відкрито денне відділення і розпочато підготовку фахівців за рядом нових спеціальностей.

Наполеглива праця як керівника і викладача дозволила розробити в технікумі навчальні програми для двох нових спеціальностей, що були затверджені міністерством освіти в якості базових з підготовки молодших спеціалістів в Україні. У 1997 році, після організації Ужгородського Інституту інформатики, економіки і права, був призначений на посаду декана факультету підготовки молодших спеціалістів. Робота з підготовки спеціалістів була високо оцінена, А.М. Милимка нагороджено медаллю “Відмінник освіти України”.

Бурхливий розвиток і поширення Інтернет-послуг спонукали А. М. Милимка у 1998 р. перейти в ТОВ “ТрансКом” на посаду головного інженера. ТОВ “ТрансКом” є першим Інтернет провайдером на Закарпатті, тому значних зусиль вимагала робота зі створення, організації і підтримки як зовнішніх каналів системи Інтернет так і місцевих каналів. Одна із перших в Україні радіомережа доставки Інтернет в усі райони Закарпатської області була створена за проектом, А. М. Милимка. Здійснення цього проекту у складних умовах гірської місцевості вимагало безпосередньої участі автора у його виконанні. Ця мережа була успішно побудована і дозволила значно прискорити темпи розвитку інформатизації на Закарпатті.

У 2011 р. А.М. Милимко перейшов на роботу в Інститут електронної фізики НАН України на посаду провідного інженера, а потім його переведено на посаду головного інженера. Всебічні знання і практичний досвід роботи в областях радіоелектроніки та інформаційних технологій допомогли А. М. Милимку швидко зорієнтуватися на новій роботі. Він взяв активну участь у технічній модернізації інститутської комп’ютерної мережі та GRID-кластера з метою покращення його параметрів та розширення інформаційних та технологічних можливостей. Для запобігання аварійних ситуацій у роботі комп’ютерної мережі розроблено і впроваджено систему безперебійного живлення. Завдяки зусиллям та професіоналізму А. М. Милимка GRID-кластер Інституту підключено до українського сегменту всесвітньої Грід-мережі, що дозволило

забезпечити безперервний доступ до розрахункових ресурсів ІЕР-кластера будь-якому зареєстрованому користувачу як в Україні, так і за її межами.

АНАТОЛІЙ ЗАВІЛОПУЛО

Джерельні приписи

1. Мас-спектрометрія парів сірки / А. М. Милимко А. М. Завілопуло, М. І. Микита, А. М. Милимко // Програма і тези доповідей міжнародної конференції “Новітні напрями в атомній фізиці та спектроскопії”. – Ужгород, 2012. – С. 78.
4. Микита, М. І. Мас-спектрометричні дослідження Se^+ та Se^{2+} , утворених внаслідок дисоціативної іонізації кластерів селену (Sen) електронним ударом / М. І. Микита, А. М. Милимко, О. В. Пилюпинець // Матеріали Міжнародної конференції молодих учених і аспірантів ІЕФ-2015. – Ужгород, 2015. – С. 50-51.

2. Микита, М. І. Мас-спектрометрія парів сірки / М. І. Микита, А. М. Завілопуло, А. М. Милимко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Фізика. – Вип. 34. – Ужгород, 2013. – С. 143-148.
3. Ионизация и диссоциативная ионизация молекул метана / А. Н. Завилопуло, М. И. Микита, А. Н. Мылымко, О. Б. Шпеник // Журнал технической физики. – 2013. – Т. 83. – Вып. 9. – С. 8-14.

ЖОВТЕНЬ: 26

ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ ОСТАПЕЦЬ

50-річчя від дня народження вченого-політолога,
педагога і адміністратора вищої школи (нар. 1966)

Протягом 1994–2006 років у структурі історичного факультету Ужгородського університету перебувала кафедра політології (зараз кафедра політології і державного управління). У березні 2006 р. було створено факультет суспільних наук, до складу якого увійшла вищезазначена кафедра, а також кафедра філософії, кафедра соціальної роботи, кафедра педагогіки і психології. Майже від самого початку факультет очолює кандидат політичних наук, доцент Юрій Олександрович Остапець. Саме про нього й піде мова у пропонуваній статті.

Юрій Остапець народився 26 жовтня 1966 р. в місті Яготин, що на Київщині. Батько, Олександр Іванович, був робітником, а

мати, Ганна Яківна, працювала вчителем. Родина мала ще молодшу доньку Тетяну. Треба підкреслити, що батьки робили усе від них залежне, щоб діти здобули високофахову освіту і знайшли свою життєву стежку. Юрій після одержання атестату зрілості у 1983 р. вступив на філософський факультет Київського державного (тепер національний) університету ім. Т.Г. Шевченка. По закінченні другого курсу був призваний до лав Радянської Армії. Через два роки продовжив навчання у виші і у червні 1990 р. отримав заповідний диплом, у якому було зазначено, що йому присвоєно кваліфікацію “філософ, викладач соціально-політичних дисциплін”. Рішенням галузевого Міністерства його було направлено на роботу в Ужгородський університет, де трудиться дотепер, пройшовши шлях від викладача до декана факультету суспільних наук. Спробуємо показати здобутки колеги за 25 років його науково-педагогічної та адміністративної роботи.

Спочатку коротко охарактеризуємо науковий доробок ювіляра. Так, працюючи на кафедрі політології Ужгородського університету, а згодом навчаючись в аспірантурі (1992–1995), Юрій Олександрович почав досліджувати особливості парламентських виборів в Україні через призму Закарпатської області. Емпіричну основу його досліджень склали архівні документи (переважно з поточних архівів), статистичні матеріали, результати виборів до Верховної Ради України (1994, 1998 і 2002 рр.) та місцевих рад, матеріали перепису населення 2001 р. в Закарпатській області та ін. Вчений з’ясував сутність основних категорій дослідження, охарактеризував основні теоретико-методологічні підходи до вивчення електорального процесу.

Чимало студій колеги присвячено дослідженню процесу становлення партійної структури області, участі обласних осередків політичних партій і національно-культурних товариств (угорців, румунів та ін.) у виборчому процесі. Велику увагу приділено і особливостям виборів у мажоритарних округах краю та до місцевих органів влади. Вчений, зокрема, зауважив, що у 1998 і 2002 рр. перемогу на місцевих виборах у Закарпатській області здобувала СДПУ (о), а на парламентських у 2002 р. – виборчий блок В. Ющенка “Наша Україна”. Його висновок наступний: в області покищо відсутня не тільки чітка ідентифікація громадян, але й партійна структура.

Колега ґрунтовно дослідив електоральні традиції краю,

поведінку основних суб'єктів виборчого процесу, чинники, які найбільше впливають на електоральний вибір. До речі, ведучи мову про електоральні традиції, він згадав і про вибори за партійними списками до парламенту першої Чехословацької республіки в 1924, 1925, 1929 і 1935 рр. та вибори до Союму Карпатської України у лютому 1939 року. Важливе місце у наукових студіях Юрія Олександровича займає проблема регіональних особливостей електоральних процесів у Закарпатській області. Серед найголовніших він справедливо виділив такі: географічне розташування, місце проживання, національність, конфесійна приналежність, соціальний статус, слабкість регіональної політичної еліти, недостатня робота обласних партійних осередків та ін.

Додамо, що результати дослідницьких пошуків вчений апробував, беручи участь у роботі багатьох наукових конференцій, а також публікував їх у фахових виданнях (у тому числі й зарубіжних). І у жовтні 2004 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради при Львівському національному університеті ім. Івана Франка успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю “політичні інститути і процеси”, яка отримала схвальні відгуки фахівців.

Захистивши кандидатську дисертацію, Юрій Олександрович продовжив наукові пошуки. Правда, дещо розширив географічні межі наукової проблематики. Зараз він вивчає концептуальні моделі переходу до демократії, вплив парламентських виборів на становлення політичної системи України, еволюцію партійної системи держави в умовах трансформації суспільства тощо. Крім того, в коло його зацікавлень входить проблема становлення і розвитку партійної системи Польщі, Росії, Румунії, Угорської Республіки та ін. Підсумовуючи вищесказане, підкреслимо, що усі наукові публікації ювіляра мають вагоме документальне підґрунтя, дають достовірну оцінку існуючому стану речей та містять прогнози на майбутнє.

Колега успішно поєднує наукову роботу з педагогічною. Студентам-політологам викладає (чи викладав) такі нормативні курси: “Вступ до політології”, “Політологія”, “Соціологія”, “Політична соціологія”, “Партологія”, “Історія і теорія демократії”, “Виборчі системи світу”. Зайвим буде нагадувати, що Юрій Олександрович чудово володіє фактичним матеріалом своїх предметів. Навчаючись в Київському університеті, він добре засвоїв

і методику викладання соціально-політичних дисциплін. Крім того, у червні 2001 р. пройшов курси підвищення кваліфікації, організовані Міністерством освіти і науки України, Інститутом вищої освіти АПН України та Канадсько-Українським Проектом “Демократична освіта”.

Ю. Остапеч ретельно продумовує усі етапи заняття, вдало використовує педагогічні прийоми і методи. Має добрий контакт з аудиторією. Є вимогливим, але справедливим викладачем. І найголовніше – любить педагогічну роботу. Тому студенти із задоволенням відвідують заняття колеги.

У контексті до вищенаведеного додамо, що свій значний педагогічний досвід Юрій Олександрович частково узагальнив. Так, він є співавтором підручників “Основи політології” (Ужгород, 2003), “Світ політології” (Ужгород, 2006) та “Політологія” (Київ, 2008). Останній користується найбільшою популярністю у студентів. Крім того, він є автором-укладачем низки навчально-методичних студій, серед яких вирізнямо найголовніші: “Плани семінарських занять з курсу політології” (Ужгород, 1992; 1997), “Програма курсу “Основи політології” (Ужгород, 1997), “Конкурсні тестові завдання для вступників: Людина і світ” (Ужгород, 2006) та ін.

Не можемо оминати своєю увагою й адміністративні здобутки Юрія Олександровича. Так, він був заступником декана історичного факультету з виховної роботи (2005 – 2006) та заступником завідувача кафедри політології (2008 – 2009). З березня 2006 р. і по теперішній час він – декан факультету суспільних наук (ФСН) УжНУ. Підкреслимо, що колега відіграв (і продовжує відігравати) велику роль у розбудові, зміцненні та піднесенні авторитету ФСН. Він контролює щорічні ремонти, заміну вікон, меблів, оновлення стендів... А ще успішно контролює навчально-виховний процес на факультеті. Його цікавить педнавантаження професорсько-викладацького складу кафедр, стан здоров’я колег, їх побутові проблеми, поїздки на конференції, організація дозвілля та ін. Так само добре володіє інформацією про матеріальне становище студентів, їх успіхи і невдачі, розподіл стипендії, матеріальної допомоги, організацію вечорів відпочинку, конкурсів, спортивних змагань... Він – доступний керівник: ніколи не відмовить у зустрічі – ні колезі, ні студенту. Намагається вирішувати усі питання швидко і ефективно, а головне – демократично. За це й заслужив шану і повагу колективу.

Запорукою вагомих здобутків ювіляра є його надійний тил – родина. З майбутньою дружиною він познайомився під час навчання в Київському університеті. І у грудні 1988 р. вони поєднали свої долі. Зараз Ірина Юліївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії УжНУ. Вона – надійна берегиня родинного гнізда Остапців і допомагає чоловікові сповна реалізувати свій інтелектуальний потенціал. Подружжя має велике родинне щастя від дочки Насті, яка успішно навчається в Інституті архітектури Національного університету “Львівська політехніка”. Отже, в оселі цієї інтелігентної сім’ї завжди панує творча обстановка, взаєморозуміння, взаємопідтримка, душевна рівновага та віра в краще майбутнє.

Наш колега, Юрій Олександрович Остапець, підійшов до першого серйозного життєвого ювілею. Підійшов із вагомими здобутками, що наочно засвідчує вищенаведений матеріал. Але зараз він перебуває у розквіті сил і сповнений багатьох амбіційних планів.

МИКОЛА ОЛАШИН

Джерельні приписи:

1. Остапець, Ю. Закарпаття через призму політичних виборів / Ю. Остапець, М. Токар / НДІ політ. регіоналістики, Держ. вищ. навч. закл. “Ужгород. нац. ун-т”. – Ужгород : Карпати, 2009. – 408 с. – (Серія “Studia Regionalistica”)
2. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України : монографія / Ю. Остапець, Є. Гайданка, А. Ключкович, Н. Марадик ; НДІ політ. регіоналістики, Держ. вищ. навч. закл. “Ужгород. нац. ун-т”. – Ужгород : Центр інформ.-видав. діяльності ЗППО, 2014. – 256 с. – (Серія: “Studia Regionalistica”).

3. Вегеш, М. Держава як інститут політичної системи: сутність, ознаки, форми та основні функції / М. Вегеш, Ю. Остапець // Політологія : підруч. / за ред. М. Вегеша. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Знання, 2008. – С. 78-103.
4. Остапець, Ю. Виборчі системи і процеси // Там само. – С. 224-250.

5. Вегеш, М. Політичні партії в Україні 1991–2001 рр. / М. Вегеш, Ю. Остапець // Carpatica-Carpatika. – Вип. 16 : Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної і Південно-Східної Європи / Ужгород. нац. ун-т, НДІ Карпатознавства, Каф. політології ; редкол. : Е. А. Балагурі, [та ін.] ; відп. за вип. : М. М. Вегеш, Ю. О. Остапець. – Ужгород, 2002. – С. 5-25.
6. Кіш, Т. Партії і вибори в Угорщині, 1990–1998 рр. / Т. Кіш, Ю. Остапець // Carpatica-Carpatika. – Вип. 16 : Політичні партії і вибори в Україні та

- країнах Центральної і Південно-Східної Європи / Ужгород. нац. ун-т, НДІ Карпатознавства, Каф. політології ; редкол. : Е. А. Балагурі [та ін.] ; відп. за вип. : М. М. Вегеш, Ю. О. Остапець. – Ужгород, 2002. – С. 257-274.
7. Остапець, Ю. Еволюція партійної системи Росії: від атомізованої системи до системи з домінуючою партією / Ю. Остапець // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. – Вип. 13 : Країни Центрально-Східної Європи в модерну і постмодерну добу: теоретичні концепції й політичної реальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 2-3 жовт. 2009 р.) / МОН України, Ужгород. нац. ун-т, Ф-т сусп. наук ; редкол. : М. Вегеш (голова) [та ін.] ; відп. за вип. А. Ключкович. – Ужгород : [Вид-во УжНУ “Говерла”], 2009. – С. 128-138.
8. Остапець, Ю. Електоральна поведінка: сутність та основні теоретико-методологічні підходи до її вивчення // *Carpatica-Karpatika*. – Вип. 16 : Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної і Південно-Східної Європи / Ужгород. нац. ун-т, НДІ Карпатознавства, Каф. політології; редкол. : Е. А. Балагурі [та ін.] ; відп. за вип. : М. М. Вегеш, Ю. О. Остапець. – Ужгород, 2002. – С. 206-227.
9. Остапець, Ю. Електорат Закарпатської області : соціально-демографічні ознаки, рівень політичної культури, ціннісні орієнтири / Ю. Остапець // *Carpatica-Karpatika*. – Вип. 28 : Актуальні проблеми політичної історії та духовності Закарпаття / Ужгород. нац. ун-т, НДІ Карпатознавства ; редкол. : Е. А. Балагурі [та ін.] ; відп. за вип. : М. М. Вегеш. – Ужгород : [Вид-во УжНУ], 2003. – С. 133-144.
10. Остапець, Ю. Методологія дослідження еволюції партійних систем в перехідних суспільствах : (На прикладі Румунії) / Ю. Остапець, // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія : Політологія. Соціологія. Філософія. – Вип. 9 / МОН України, Ужгород. нац. ун-т, Фак-т сусп. наук ; редкол. : М. Вегеш (голов. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. А. Ключкович. – Ужгород : Вид-во УжНУ “Говерла”, 2008. – С. 129-133.
11. Остапець, Ю. Особливості формування виборчої системи України (1991–2002 рр.) / Ю. Остапець // *Carpatica-Karpatika*. – Вип. 25 : Актуальні проблеми української політології / Ужгород. нац. ун-т, НДІ Карпатознавства ; редкол. : Е. А. Балагурі [та ін.] ; відп. за вип. М. М. Вегеш. – Ужгород, 2003. – С. 58-65.
12. Остапець, Ю. Політичні об'єднання в Закарпатті [1991–2009] // Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / НДІ політ. регіоналістики Ужгород. нац. ун-ту, Ін-т етнонац. дослідж. Угор. академії наук ; редкол. : М. Вегеш, Ч. Фединець [та ін.] ; відп. за вип. М. Токар. – Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2010. – С. 514-530.

13. Остапець, Ю. Регіональні особливості парламентських виборів 2012 року в Україні / Ю. Остапець // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія : Політологія. Соціологія. Філософія. – Вип. 17 / МОН України, Ужгород. нац. ун-т, Фак-т сусп. наук ; редкол. : І. Варзар [та ін.] ; відп. за вип. А. Ключкович. – Ужгород : Вид-во УжНУ “Говерла”, 2014. – С. 60-69.
 14. Остапець, Ю. Становлення і розвиток партійної системи Угорської Республіки (1989–2006 рр.) / Ю. Остапець, М. Сорока // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія : Політологія. Соціологія. Філософія. – Вип. 7-8 : До 45-річчя від дня народж. Вегеша М. М., док. іст. наук, професора, зав. каф. політології ф-ту суспіл. наук, ректора Ужгород. нац. ун-ту / МОН України, Ужгород. нац. ун-т, Фак-т сусп. наук ; редкол. : М. Вегеш (голов. ред.) [та ін.]. – Ужгород : Вид-во УжНУ “Говерла”, 2007. – С. 164-184.
 15. Остапець, Ю. Суспільно-політичні процеси на Закарпатті (1991–2009 рр.) / Ю. Остапець, О. Кухарчук, М. Токар // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія : Політологія. Соціологія. Філософія. – Вип. 14 / МОН України, Ужгород. нац. ун-т, Фак-т сусп. наук ; редкол. : М. Вегеш (голов. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. А. Ключкович. – Ужгород : Вид-во УжНУ “Говерла”, 2010. – С. 215-226.
 16. Остапець, Ю. О. Участь національних меншин у виборчих процесах: світовий досвід і українська політична практика: (На прикладі Закарпатської області) / Ю. Остапець // Міжетнічна та міжконфесійна толерантність як чинник консолідації українського суспільства: досвід Закарпаття : матеріали міжнар. наук.-прак. конф. 28-29 трав. 2013 р., м. Ужгород, Закарпат. обл., Україна / Закарпат. облдержадмін., Від. національностей та релігій облдержадмін., Ужгород. нац. ун-т, Центр культур нац. меншин Закарпаття ; відп. за вип. С. Ігнатович. – Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2013. – С. 96-105.
 17. Veheş, M., Particularitățile sistemului electoral al Ucrainei (1991–2002) / M. Veheş, I. Ostapeţ // Cultura materială şi spirituală din Bazinul Tisei Superioare. Influenţa populaţiei germane asupra culturii celorlaltor etnii din regiune = Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Theißbeckens. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region / coordonatori : H. Gehl, V. Ciubotă. – Satu Mare ; Tübingen : Editura Muzeului Sătmărean, 2003. – P. 163-170. – Текст румун. мовою.
- ***
18. Остапець Юрій Олександрович // Кафедра політології Ужгородського національного університету : біобібліогр. покаж / упоряд. : М. М. Вегеш, М. П. Зан / МОН України, Ужгород. нац. ун-т, Каф. політології. – Ужгород : Вид-во УжНУ, 2003. – С. 140-143.

19. Остапець Юрій Олександрович // Під покровительством музи Клію : іст. ф-ту Ужгород. нац. ун-ту – 60 років / МОН України, Ужгород. нац. ун-т ; уклад. : М. В. Олашин, М. Ю. Токар, Ю. О. Остапець, В. І. Феніч. – Ужгород, 2005. – С. 169-171 : фот.
20. Остапець Юрій Олександрович // Вегеш, М. Світ політології : навч.-метод. посіб. / М. Вегеш, Ю. Остапець ; МОН України, Ужгород. нац. ун-т, Фак-т сусп. наук, Каф. політології ; відп. за вип. М. Ю. Токар. – Ужгород : Вид-во УжНУ “Говерла”, 2006. – С. 399-400.

ЛИСТОПАД: 2

СНЕ ЕНДРІЙОВИЧ КОНТРОШ

75-річчя від дня народження кандидата
фізико-математичних наук, старшого наукового
співробітника Інституту електронної фізики НАН України
(нар. 1941)

В Інституті електронної фізики працює високоосвічена і інтелігентна, скромна і порядна людина, готова у будь-який момент прийти на допомогу колегам, надати поради і консультації з багатьох питань теоретичної і експериментальної фізики, сучасної електроніки, комп'ютерної техніки. Це кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник відділу іонних процесів – Сне Ендрійович Контрош.

Народився Сне Ендрійович 2 листопада 1941 р. в учительській сім'ї. Батько Сне Ендрійовича викладав класичні та угорську мови в Ужгородській гімназії, а мати була домогосподаркою.

Шкільні роки (1948–1958 рр.) Сне Ендрійович пройшли в Ужгороді в угорській школі № 10. Високі знання і ерудиція уже у шкільні роки дозволили одержати срібну медаль. Трудову діяльність почав у 1959 р. в Закарпатській обласній бібліотеці помічником бібліотекаря. В цьому ж році поступив на фізичне відділення фізико-математичного факультету Ужгородського державного університету, після закінчення якого на протязі року викладав фізику у школі №3 м. Тячева.

З 1965 до 1968 року С. Е. Контрош – аспірант кафедри теоретичної фізики Ужгородського університету. Слід зауважити, що успіхи ужгородських фізиків-теоретиків з вивчення аналітичних

властивостей амплітуди розсіювання стали тією базою, на основі якої професору Ю. М. Ломсадзе та його учням С. Ю. Медведєву, Є. Е. Контрошу, С. С. Токар, Ю. О. Ксаверію вдалося знайти і послідовно обґрунтувати наявність цілого ряду нових важливих співвідношень між спостережуваними характеристиками процесів при високих енергіях. Вони показали, що, виходячи із загальних принципів локальної квантової теорії поля, можна одержати асимптотичні співвідношення для повних і диференціальних перерізів, які описують властивості бінарних перехресних процесів при високих енергіях зіткнення частинок. Під керівництвом професора Ю. М. Ломсадзе аспірант Є. Е. Контрош виконав низку цікавих теоретичних досліджень по темі “Аналітичні властивості амплітуд розсіювання при високих енергіях”, що стала основою його дисертаційної роботи, яку в 1971 р. він успішно захистив в Інституті математики АН УССР і отримав диплом кандидата фізико-математичних наук.

З 1969 до 1972 року Єне Ендрійович – співробітник відділу адронів Інституту теоретичної фізики АН УССР. Висока теоретична підготовка дозволила плідно працювати над складними, але дуже цікавими проблемами фізики високих енергій, в які фізики-теоретики внесли вагомий вклад.

У 1972 р. він переходить на роботу в Ужгородський університет і керує групою теоретиків у Проблемній лабораторії фізики електронних зіткнень. У березні 1982 р. він обраний за конкурсом в Ужгородське відділення Інституту ядерних досліджень АН УССР і працює старшим науковим співробітником відділу іонних процесів, а згодом із відкриттям Інституту електронної фізики НАН України у 1992 р. разом із колегами переводиться на роботу в новостворений Інститут – Інститут електронної фізики НАН України. Тут проявився талант Є. Е. Контроша як фізика-експериментатора, він за короткий час освоїв роботу на складних експериментальних установках, першим в інституті оволодів комп’ютерною технікою, програмуванням, автоматизацією наукових досліджень.

Наукові інтереси Єне Ендрійовича дуже широкі. Він вніс вагомий внесок в атомну фізику, атомну спектроскопію, теорію елементарних часток, а також у фізику взаємодії повільних електронів зі складними біомолекулами.

ОТТО ШПЕНИК

Джерельні приписи:

1. Контрош, Е. Э. Об определении реальной части амплитуды рассеяния / Е. Э. Контрош, А. И. Лендел // Украинський фізичний журнал. – 1993. – Т. 38. – С. 329-332. – Текст рос. мовою.
2. Контрош, С. Е. Кривизна в дифракційному конусі pp- та pp-розсіянні при малих значеннях переданого імпульсу / С. Е. Контрош, О. І. Лендел // Украинський фізичний журнал. – 1995. – Т40. – С. 263-267.
3. Desglorard, P. Multipole pomeron models and prediction of the local nuclear slope / P. Desglorard, J. E. Kontros, A. I. Lengyel // Int. J. Phys. – 1996. – P. 1-12. – Текст англ. мовою.
4. Cross sections of slow electron scattering by cadmium atoms / J. E. Kontros, L. Szoter, I. V. Chernyshova, O. B. Shpenik // J. Phys. B : At. Mol. Phys. – 2002. – V. 35. – P. 2195-2203. – Текст англ. мовою.
5. Local nuclear slope end curvature in high energy pp end bar p elastic scattering / P. Desglorard, J. Kontros, A. Lengyel, E. Martinov // Il Nuovo Cimento. – 1997. – 111A. – № 3. – P. 199-208. – Текст англ. мовою.
6. Kontros, J. E. Near-threshold electron impact ionization of calcium atoms / J. E. Kontros, I. V. Chernyshova, O. B. Shpenik // Opt. Spectr. – 2011. – V. 110. – № 4. – P. 500-507. – Текст англ. мовою.

ЛИСТОПАД: 7

АНДРІЙ МИХАЙЛОВИЧ ВОРОН

**115-річчя від дня народження педагога, письменника,
громадського діяча (1901–1962)**

Лише на початку 90-х років ХХ-го ст. в обласній пресі про А. М. Ворона з'явилися статті В. Бахна, М. Бандуська, О. Гавроша, Н. Гармаш, Ю. Станинця, І. Хланти. Згодом за авторством Івана Попа вийшла друком “Енциклопедия Подкарпатской Руси” (2001), за авторством Михайла Алмашія – “Русинська педагогічна енциклопедія” (2005), “Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття” (2007), в яких подаються відомості енциклопедичного характеру про діяльність Андрія Ворона. Схвально й те, що ще в 1995 р. про літературну творчість Андрія Михайловича Ворона згадується в брошурі “Літературна Виноградівщина: Минуле і сучасне”, виданій у Виноградіві за упорядкуванням В. Кіша та в книзі “Закарпатське оповідання ХХ століття: антологія” (2002).

Альфа і омега – початок і кінець. Людина не вибирає часу, коли і де їй народитися і жити, коли і де їй відходити у безсмертя. Як пише Андрій Ворон: “Земля і сонце довговічні тому, що існують не для себе”. Очевидно така філософія людського буття і виправдовує себе. Жити і працювати для блага народу, держави, “...не марнувати часу, втискати у нього корисний і радісний труд. Чим більше праці ти ущільнив у своєму житті, чим більше пізнав і відкрив, – зазначає педагог, – тим воно довше життя”.

В історичному часопросторі життєтворчість і життєдіяльність Андрія Ворона не були ані легкими, ані довготривкими. Народився він 7 листопада 1901 р. у багатодітній селянській сім’ї Михайла Ворона в маленькому затисянському селі Чума, що на Севлюшчині (Угочанська жупа (Австро-Угорщина)). Зазначимо, що з 1946 р. це село перейменовано на село Затисівку Виноградівського району Закарпатської області.

Спочатку хлопець навчався у церковно-приходській школі, горожанській школі в Марія-Повчанському монастирі нинішньої Саболч-Сатмар-Березької області Угорської Республіки. Здобувши неповну середню освіту, продовжив навчання в Ужгородській учительській семінарії, яку закінчив у 1921 р. з правом працювати народним учителем.

Трудову діяльність розпочав у селі Березники Свалявського району. У 1923 р. Андрій Ворон працює на посаді співредактора щоденної газети “Русин”, яка видавалася за ініціативи віце-губернатора Підкарпатської Русі П. Еренфельда русинською мовою. Соціально-педагогічна цінність цієї газети полягала у тому, що її головний редактор – чеський літературознавець Франтішек Тихий спільно зі своїми заступниками – Василем Гренджою-Донським, Августиним Штефаном, Василем Шубою та Андрієм Вороном друкували на її сторінках матеріали краєзнавчого характеру, статті з етнографії, історії мистецтва, літератури, поезію, прозу, які широко застосовувалися як навчально- дидактичні матеріали у школах Підкарпатської Русі. Належить наголосити й на тому, що зусиллями редакції видавались також щонедільні випуски “Неділя Русина” та серії брошур “Книжки Русина”.

У 1924 р. Андрій Михайлович Ворон був направлений до Мукачівської горожанської школи. Здавши іспит на право викладання історії і географії в горожанських школах, з 1 вересня 1925 р. він був переведений з Мукачева в Рахівську горожанську школу. Тут

працює десять років, одружується на дочці Йосифа Скіби – директора Рахівської горожанської школи – Єлизаветі-Олені. Вже у 1935 р. викладає у Севлюшській горожанській школі.

Андрій Ворон – член Товариства українських письменників та журналістів Підкарпатської Русі (1930–1932).

Літературну діяльність він розпочав у 20-х роках. Спочатку надсилав свої твори до місячника для молоді “Наш рідний край”, що виходив з 1922 до 1939 р. у Тячеві і з 1924 року містив додаток “Віночок для підкарпатських діточок” за редакцією Олександра Маркуша, а згодом подавав свої творчі доробки й в інші джерела. Так, наприклад, дитячі твори Андрій Ворон друкував також у “Дзвіночку”, ілюстрованому місячнику для широкого загалу, призначеного в основному для сільських дітей, який виходив у видавництві “Українська преса” у Львові з 1931 до 1939 р. за редакцією Юрія Шкрумеляка. У 1936 р. йому разом з Миколою Храпком вдалося зібрати кошти для упорядкування та видання антології українськомовних творів “Альманах підкарпатських українських письменників”. Зазначимо, що “Альманах підкарпатських українських письменників” вийшов саме під редакцією і зі вступним словом Андрія Ворона та Михайла Храпка. У ньому були опубліковані оповідання “Василька проганяють”, “Смертний потяг” та “Марійка пастушкою” Андрія Ворона. Працюючи в Севлюші, у 1937 р. Андрій Ворон стає відповідальним редактором журналу “Учительський голос”, до складу редакції якого він входив і раніше. Доречно наголосити на тому, що саме в 30-х роках на сторінках “Підкарпатської Русі” з’являються статті “Підкарпатські гуцули” (1931), “Заняття гуцулів” (1931), “Гуцульські звичаї” (1932). Його літературні твори та статті друкувалися під псевдонімами Сигма, Крук та ін. Так, у 1941 р. під псевдонімом Сигма в “Літературній неділі” була опублікована стаття “Матеріальна культура гуцулов”. Окремим виданням у 1944 р. вийшла збірка оповідань “Гуцульська помста”, яка містить десять творів. Ретроспективний аналіз його творчої діяльності дає підстави стверджувати, що письменник друкувався у журналах “Пчблка”, “Підкарпатська Русь”, “Літературна неділя”, газетах “Наука”, “Свобода”, “Русин”, займався також і художнім перекладом. У 1942 р. окремою книгою “Дві відданиці” з’явилися його переклади оповідань угорського письменника М. Йока. Перелік лише цих історико-культурних доробків засвідчує не лише любов до рідного краю, а й прагнення зберегти в історичній

пам'яті закарпатців напрацьоване поколіннями в духовній і матеріальній культурі, передати досвід. Відкриваємо для себе Андрія Ворона і як педагога-дослідника. Це й не дивно, бо він мав можливість спілкуватися з громадсько-політичними діячами (Михайлом Брашайком, о. Августином Волошином, Юліаном Реваєм, Августином Штефаном та іншими) і творчою інтелігенцією Підкарпатської Русі (В. Гренджою-Донським, І. Рошком (Ірлявським) та іншими).

До 1938 р. Андрій Михайлович Ворон учителював на Іршавщині, Виноградівщині, Рахівщині. Він також бере активну участь у розвитку просвітянського руху на Підкарпатській Русі. На сторінках газет, журналів, у виступах серед громадськості відстоює право дітей навчатися рідною мовою.

Після проголошення Карпатської України стає секретарем міністра господарства Юліана Ревая. Як відомо, у січні 1939 р. на Підкарпатській Русі було засновано Українське національне об'єднання (УНО), на засіданні якого Андрія Ворона обирають генеральним секретарем цієї партії. Цікаві для роздумів пасажі про громадсько-політичну діяльність Андрія Ворона подають очевидці й учасники подій Карпатської України – Петро Стерчо у книзі “Карпато-Українська держава” (1994), Юліян Химинець у книзі “Тернистий шлях до України” (1998), Вікентій Шандор у книзі “Спомини” (1996) та інші.

Аналізуючи ці джерела з погляду українських національно-державотворчих змагань у контексті суспільно-політичних процесів Західної Європи ХХ ст., можемо стверджувати лише те, що згадані вище дослідники минулого Закарпаття з відстані часу подають історичну оцінку як відомим постатям, так і їх діяльності, в тому числі й Андрію Ворону.

З описів щоденника Василя Гренджі-Донського довідуємося про допити і катування українських в'язнів 20-21 квітня 1939 р. в угорських тюрмах і концтаборах. Серед цих в'язнів був і Андрій Ворон. Про нього Василь Гренджа-Донський пише: “В цій катівні почалися нові вислухи. Незадовго ведуть А. Ворона. Збитий, ледве тягне собою. Кат спітнілий від “праці”. На закінчення ще його копнув чоботом”. Юліян Химинець згадує той факт, що дружина Андрія Ворона була угорка за походженням і тому він, як державний урядовець, що не бажав емігрувати, сподівався на лояльність до себе і свої сім'ї з боку угорців, проте все відбувалося по-іншому. Дослідник констатує: “Ворона били днями так, що кілька разів

зімлів і його відливали водою. Пов'язали його ланцюгом руки і – нечувана річ – сидів він у келії закований цілих п'ять діб. Аж удалося його жінку сповістити, і вона добилася до полковника Голлодія і виклопотала, щоб Воронові бодай руки розв'язали". Після окупації Карпатської України угорськими військами був заарештований і відправлений в угорський табір Вор'ю-Лопош біля Ніредьгази. Між тими подіями декілька місяців учителював у присілку в м. Хуст-Кіресі.

У 1940 р. був амністований. Його з дружиною призначають учителями в приміській зоні Будапешта, а через півроку Андрію Воронові забороняють працювати на будь-якій державній роботі. Повернувшись додому, він влаштовується працювати рахівником на лісопилці у Верхній Віршаві (тепер Румунія). У 1942 р. його знову заарештували під час облави на українофілів, допитували в "Ковнер-каштілі" в Мукачеві. Андрій Ворон був звільнений з-під арешту завдяки клопотанням хорватського маршала С. Кватерика. Після цих подій він влаштувався працювати писарем в адвокатській конторі Миколи Бандусяка. Але тут його знову заарештовують і відправляють в Ужгородську тюрму.

Визволення м. Хуст 24 жовтня 1944 р. радянською армією для Андрія Ворона не принесло радості, бо вже у листопаді був заарештований знову. Тільки в квітні 1945 р. йому вдалося сповістити сім'ю, що служить перекладачем з чеської та угорської мов в одній з частин Червоної армії. Кінець війни зустрів у Празі. Додому повернувся наприкінці червня 1945 року. З 1 вересня 1945 р. його прийняли на посаду викладача історії в новостворене Хустське педагогічне училище, де працював лише вісім місяців як такий, котрий не забезпечує ідейного рівня викладання історії. З того часу Андрій Ворон потрапив під нагляд радянського НКВД із заборонаю працювати в навчальних та виховних закладах. Під час обшуку його помешкання органами КДБ було забрано значну частину бібліотеки, в тому числі твори Б. Грінченка, В. Винниченка, поезії О. Олеся і Ю. Боршоша-Кум'ятського, видані у 30-ті роки.

З 1946 р. і до виходу на пенсію змінив, не за власним бажанням, шістнадцять місць роботи. Працював у райспоживспільці, артілі "Пекар", на гідрометеостанції, у шляховій організації, на щебеневому заводі, фетро-фільцевій фабриці та на інших роботах. Певний час жив на випадковій заробітки. У радянський період дорога до видавництва Андрію Ворону була закрыта.

7 лютого 1961 р. він пішов на пенсію, але заслуженим відпочинком і тією мізерною пенсією втішався недовго, бо після перенесеної операції в грудні 1961 р., стан його здоров'я став погіршуватись і 22 червня 1962 р. Андрій Михайлович Ворон на 61 році земного життя відійшов у Безсмертя.

МАРІЯ БАЯНОВСЬКА

Джерельні приписи:

1. Воронъ, А. Гуцулска помста / А. Воронъ ; Выдана Подкарпатского Общества Наукъ. – Унгваръ : Друкарня Подкарпатского Общества Наукъ, 1944. – 87 с.

2. Ворон, А. Буря ; Марійка Пастиркою : [оповідання ; в т. ч. коротка біогр.] / А. Ворон // Закарпатське оповідання ХХ століття : антологія / упоряд., передм., підгот. текстів, прим. та слов. П. М. Ходанича. – Ужгород : Закарпаття, 2002. – С. 38-49 : портр.

3. [Ворон, А.]. Боршошъ ; Заплативъ Богъ / А. Ворон // Літературна недѣля. – 1944. – Рочникъ IV. – С. 13-17, 133-135. – Під псевдонімом : Крукъ А.
4. Ворон, А. Гуцульські звичаї / А. Ворон // Підкарпатська Русь. – 1932. – № 1-3. – С. 27-37.
5. Ворон, А. Заняття гуцулів / А. Ворон // Підкарпатська Русь. – 1931. – № 8. – С. 175-179. ; № 9-10. – С. 212-218.
6. [Ворон, А.]. Матеріальна культура Гуцуловъ / А. Ворон // Літературна недѣля. – 1941. – Рочникъ I. – С. 72-73, 83-84. – Під псевдонімом : Сигма.
7. Ворон, А. Підкарпатські гуцули / А. Ворон // Підкарпатська Русь. – 1931. – № 7. – С. 149-153.

8. Алмашій, Михайло Іванович. Русинська педагогічна енциклопедія / М. І. Алмашій. – Ужгород ; [Мукачево] : Карпат. вежа, 2005. – С. 52-53.

9. Падык, В. Трагічна доля фундаментальної бібліографічної праці Підкарпаття: огляд віднайдених архівних матеріалів : [післямова] / В. Падык // Загальна бібліографія Підкарпаття = Kárpátolja általános bibliográfiája / зложили : Н. Лелекачъ, И. Гарайда = Osszeallították : Miklós Lelekács, János Harajda : 3 додатками: 1. Бібліографія подкарпатской руськой литературы ; 2. Бібліографія подкарпатской руськой исторіи литературы. – Факсимільне вид. за : Унгваръ : Выдана Подкарпатского Общества Наукъ, 1943. – Ужгород : Вид-во В.Падыка, 2000. – С. 187-212. Зі змісту: [про А. Ворона]. – С. 187, 190, 193 ; Лист М. Лелекача до дружини Андрія Ворона від 19.XII.1942. – С. 210.
10. Літературна Виноградівщина : минуле і сучасне / упоряд. В. Кіш. – Виноградів, 1995. – 65 с.

11. Поп, Іван. Ворон Андрій / І. Поп // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад. : П. Р. Магочій, І. Поп ; заг. ред. П. Р. Магочія ; пер. з англ. Н. Кушко ; ред. укр вид. В. Падяк ; вип. ред. Л. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 101.
 12. Химинець, Юліян. Тернистий шлях до України / Ю. Химинець. – Ужгород : Гражда, 1998. – 399 с.
 13. Хланта, Іван Васильович. Андрій Ворон : прозаїк, перекладач : [біогр. довідка, бібліографія] // Хланта, Іван Васильович. Літературне Закарпаття у XX столітті : бібліогр. покажч. / І. В. Хланта. – Ужгород : Закарпаття, 1995. – С. 134-138.
 14. Хланта, Іван Васильович. Ворон Андрій / І. В. Хланта // Енциклопедія Закарпаття : визначні особи XX століття. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 74.
 15. Шандор, Вікентій. Спомини. Том 1. Карпатська Україна 1938–1939 / В. Шандор. – Ужгород : Гражда, 1996. – 388 с.
 16. Pop, Ivan. Voron, Andrii / I. Pop // Encyclopedia of Rusyn History and Culture / editors : P. R. Magocsi and I. Pop. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 2005. – P. 501. – Текст англ. мовою.
- ***
17. Бахно, В. Ворон із серцем лева / В. Бахно // Карпат. край. – 1991. – 27 серп. – С. 11 : портр.
 18. Гармаш, Н. Заплатив життям і смертю / Н. Гармаш // Карпат. Україна. – 1994. – 14 трав. – С. 2.
 19. Станинець, Юрій. Андрій Ворон літає / Ю. Станинець // Закарпат. правда. – 1992. – 17 черв. – С. 4.

ЛИСТОПАД: 9

МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ ТОМЧАНІЙ

**70-річчя від дня народження художника-ілюстратора,
архітектора (нар. 1946)**

Не кожному дано зробити непомильний вибір на усе життя. Власне, якщо до образотворчої студії майбутнього митця, якому ледь виповнилося п'ять років, відвів батько, – це чий вибір? Рідних? Долі?

Але суттєве уточнення: образотворчою студією при Палаці піонерів в Ужгороді керував заслужений учитель України, художник

і водночас унікальний Педагог за покликанням, який дав путівку в мистецьке життя десяткам талановитих закарпатських хлопчиків і дівчаток – Золтан Степанович Баконій. А батьком малого учня – письменник, прозаїк, якому своїми “Жменяками” судилося відкрити світу характер і душу закарпатців і тим назавжди увійти в історію не тільки рідного краю, але й України, – Михайло Іванович Томчаній.

Після школи закономірно подав документи до Київського державного художнього інституту (нині це Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури). Прагнув стати графіком. З першого заходу не вийшло. Не пройшов за конкурсом. Став студентом наступного року. В останній момент земляки переконали йти на архітектурний факультет.

Це був другий доленосний вибір.

Про архітектуру Михайло Томчаній знав до цього хіба з книжок. Після отримання диплому отримав направлення в Київський зональний науково-дослідний інститут експериментального проектування. Але відкинув заманливу пропозицію столичної кар’єри і повернувся в Ужгород. Прийшовши в Закарпатську філію Київського проектного інституту Діпроміст, він з молодечим азартом, відчайдушністю взявся розробляти кілька успішних і втілених проектів – кількох адмінбудинків (1972, 1975) і цілого нового мікрорайону “Боздош” (1976), Будинку правосуддя у Перечині (1977) і будинку центрального поштамту в Ужгороді (1979), генеральний план Ужгорода (1987) з одним прагненням: зберегти самобутній історичний центр древнього Ужгорода, аби рідне місто не було архітектурним однотипним клоном на радянському просторі. При цьому упродовж десяти років він, за власним висловом, витримував шалену боротьбу з недалекоглядними чиновниками від партії і влади, котрі, кажучи простіше, просто не хотіли змін.

І його авторитет як здобутого був потужним, він і далі плідно працював у Діпромісті, у 1977–1980 рр. очолив Закарпатську організацію Співки архітекторів України, був членом правління Співки архітекторів республіки, отримав досить престижну на той час обласну комсомольську премію імені Дмитра Вакарова (1978), упродовж 1980 – 1990 років працював головним архітектором обласного центру. Паралельно тягнувся до нових знань. 1987 року в Московському архітектурному інституті після захисту дипломної роботи він здобув нову кваліфікацію: містобудівник. І коли у 1991 р.

М. М. Томчаний з родиною виїхав на постійне проживання до Будапешта, то практично з перших днів почав працювати за фахом, через два роки здобувши найвищу кваліфікацію провідного архітектора, відтак ставши членом Парламенту архітекторів Угорщини. У його творчому доробку – знову ряд успішних і втілених проєктів, від готелів у Стерлітамаку (Башкирія, 1995) і Шарошпотаку (1998), адміністративних і сімейних будинків у Будапешті (1993), Токшоні (1994), Нодьковачі (1997, 2001), знову Будапешті, передусім на вулиці Ваці, своєрідному будапештському “Корзо” (1997), (Надудворі (1998) до ресторану-кав’ярні “Музеум” в угорській столиці (2002) та ряду інших.

Тільки ж не одною архітектурою жив Михайло Томчаний усі ці десятиріччя. Упродовж усієї творчої діяльності паралельно із архітектурою він практикував як графік, і його нові роботи від милування, споглядання наступально переходять до медитації, до роздумів, до філософського аналізу.

Він брав участь в обласних виставках, мав персональну виставку (спільно з нині заслуженою художницею України Надією Пономаренко), на якій увагу усіх відвідувачів, пам’ятається, привернула прониклива графіка “Пам’яті діда”, що через роки знову повернулася до шанувальників образотворчого мистецтва на обкладинці нового видання “Жменяків”, приуроченого до 100-річчя від дня народження Михайла Томчання.

Якщо вірити Вікіпедії, графік Михайло Томчаний проілюстрував й оформив близько 50 книг. Абсолютна їхня більшість побачила світ у видавництві “Карпати”. В одному із перших інтерв’ю молодий митець підкреслював: “Говорити про свої уподобання в графіці – значить, називати десятки імен. Мене як графіка формували такі майстри як Кетте Кольвіц, Ніколас Красаускас, Евальд Окас, Василь Касіян, а також мій ужгородський побратим і вчитель Василь Скакандій. Із молодих неждано відкрив для себе, та й, мабуть, не я один, талановиту художницю Надію Пономаренко з Ужгорода. Всі вони в основу роботи ставлять думку, мисль, а вже вона диктує й техніку, засоби, форми і т.д.”.

“До ілюстрування я завжди відносився серйозно, – розповідає уже сьогодні Михайло Михайлович. – Я вважав, що ілюстратор повинен так “підмалювати” твір, щоб навіть письменник, побачивши роботу художника, міг сказати: “Та ж він навіть те побачив у моєму

творі, чого я не зміг висловити”. Повинен сказати, що якісний рівень самих літературних творів не завжди викликав у мене захоплення, але я все таки завжди старався знайти те зерно в написаному, що могло максимально підсилити твір у художньому плані. Роман батька “Жменяки”, створення якого відбувалося на порозі мого дитинства та юнацтва, для мене був та залишається незабутнім враженням. Це, можливо, тому, що духовний світ батька був для мене дуже близький. Коли я читав його твір, переді мною, як у кінофільмі, миготіли кадри з життя близьких для мене людей, переформовані моїм баченням, імпресивним відчуттям. У цьому велика заслуга батька, бо він так описував усе, що без почуттів – не можна було читати. Він бачив усе навколо себе так, як мало хто спроможний, звертав увагу на такі речі, повз які більшість людей проходить, не реагуючи на них. У цьому його сила. Ілюстрування його трилогії для мене було величезним враженням, і я вклав туди усе своє “томчаніївське”, яке існує в моїй душі та серці, безперечно і моє володіння мистецькими засобами.

З інших творів, які довелося ілюструвати, – продовжує М. Томчаній, – я хотів би згадати “Репортаж, писаний під шибеницею” Юліуса Фучика. Це дуже вражаючий твір. Адже людина, знаючи, що її стратять, викладає свої думки, які скоро вже не зможе висловити. Тут потрібно відкласти політичне забарвлення твору, а дивитися на нього з точки зору гуманізму. Багато людей стали жертвами політичного бандитизму. Не всі вони були злочинцями – серед них були і порядні, чесні люди. Ілюструючи твір, я прагнув показати Фучіка людиною з її непомірним горем та трагедією. Хотів би назвати і книжку Ласло Балли “Totális fényben”, а також збірник дитячих віршів “A nyuszi álma”, книжку Леоніда Леонова “Русский лес”. Серед книжок, які я ілюстрував, хотів би виділити твори Михайла Івасюка, який, приходячи у видавництво “Карпати”, завжди особисто мене вибирав оформлювачем своїх творів. До речі, він приходив до мене додому, в мою “хрущовську” квартиру, розмовляв з моєю дружиною Маргаритою Ахатівною і тримав на колінах мого сина Михайла (третього). Я тут згадав би такі його твори, як “Вирок”, “Серце не камінь” та інші”.

Якось його запитали: слава Томчанія-старшого допомагала Вам у житті? Заважала інколи чи спонукала до утвердження саме себе самого?

Він відповів просто:

– Слава та “Кальварія” Томчанія-старшого була частиною життя нашої сім’ї. У цих обставинах формувався мій характер. Я бачив, що робилося навколо батька, і давав свою оцінку цьому. За характером я виріс бійцем. Я завжди залишався тим, ким був, нікому не продавав свою честь і совість, зберіг свою сім’ю, і в Ужгороді, і в Будапешті продовжував займатись своєю професією. В Будапешті мене шанували як професіонала. Нікого не цікавило, чий я син. Умієш, чи не вмієш – ось у чому запитання. Не вмієш – то й ніхто тобою не зацікавиться. Правда, всього цього я ніколи не зміг би зробити, якби біля мене не була завжди моя любима родина. Дружина і син завжди була моїми найближчими друзями, однодумцями, шанувальниками. Слава ж мого батька – була його славою. Я до неї ставився, як до святині і ніколи не зловживав її близькістю. Я будував своє життя. Його слава ніколи не давила на мене. Я був особистістю і старався нею залишатись. Тим, що мій батько був чесним, справедливим, гуманним – я гордився. І люди вважали, що в **такого** батька не може бути поганого сина. І я прагнув не розчаровувати людей. Як це вдалося мені – покаже життя.

– Графіка й архітектура у Вас – як два крила для польоту. А лірична проза, уривок з якої русинською Ви читали в обласній бібліотеці на вечорі, присвяченому 100-річному ювілею Михайла Томчанія, це, наскільки я розумію, частина чогось великого? Завершеного?

– Це питання – краєчок мого серця... Історія мого народу цікавила мене з дитинства... Цим питанням я дуже серйозно займаюсь і понині.

Слідкуючи за багатьма спробами багатьох кодифікувати русинську мову, я вирішив втрутитись у цей процес. Мене не влаштовувало те, що дехто робить спробу зібрати усі суржики та іншомовні інплантації, якими обростала ця мова, упродовж півтори тисячі років. Я поставив перед собою задачу: використовуючи автохтонні корені слів та ідентичні відмінювання, якими користується народ у бесіді, створити сучасну русинську мову, яка б мала право на життя і яка б стала відкритою до розвитку. Коли почав складати орфографічний словник, я відчув страшенну насолоду. Я відчув усю красу цієї мови і настільки заглибився у цю роботу, що навіть не помітив, як відтворив у собі вміння думати, висловлювати почуття нею. Тоді появились перші вірші. Ось так сталося... Паралельно, десь на початку двохтисячних років, я почав писати спогади, які потім

доповнив різними ессе – з історії Великої Моравії, Підкарпаття, Візантії, життя Кирила та Мефодія, взаємостосунків Західної та Східної Християнських церков та філософськими роздумами. Переклав “Жменяки” та декілька оповідань батька, а цими днями закінчив чорновий переклад “Старого Завіту” русинською мовою. Враження неможливо висловити...

Що ж, творча діяльність продовжується. Політ нормальний.

БОРИС КУШНІР

Джерельні приписи:

1. Басараб, Василь Степанович. Коронне село : повість / В. С. Басараб ; худ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1981. – 260 с.
2. Букович, Дмитро Михайлович. Павутиння оми / Д. М. Букович ; ред. Л. П. Зосич ; худ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1974. – 128 с.
3. Галл, Іштван. Сонцелюб : роман / І. Галл ; пер. з угор. Ю. Керекеша ; передм. І. П. Мегели ; худ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1983. – 167 с.
4. Долгош, Іван Іванович. Мир дому твоєму : політ. роман / І. І. Долгош ; худ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1986. – 319 с.
5. Долгош, Іван Іванович. Остання дараба : худож.-докум. оповіді / І. І. Долгош ; худ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1988. – 134 с.
6. Ігнат, Василь Іванович. Народження полум'я : поезії / В. І. Ігнат ; худ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1983. – 60 с.
7. Керекеш, Юрій Юрійович. Блукання в порожнечі : роман, повісті / Ю. Ю. Керекеш ; вступ. ст. О. В. Мишанич ; ред. В. П. Густі ; худ. оформ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1981. – 624 с.
8. Козлов-Качан, Вулкан Миколайович. Кальмар : спогади чекіста / В. М. Козлов-Качан ; ред. В. Т. Дзьоба ; худ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1975. – 136 с.
9. Ладижець, В. Вічне коло : поезії / В. Ладижець ; худ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1978. – 191 с.
10. Марфієвич, Микола Іванович. Черемоше, братку мій : поезії / М. І. Марфієвич ; ред. П. М. Скунець ; худ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1968. – 80 с.
11. Панько, Семен Іванович. Утрення мелодія : стихи и поэмы / С. И. Панько ; ред. В. Т. Дзеба ; худ. М. М. Томчаний. – Ужгород : Карпати, 1977. – 175 с. : портр. – (Серія “Молодий “Світ” України”). – Текст укр., рос. мовами.
12. Супутник Карпатського картопляра / ред. Л. У. Козіко ; худ. М. М. Томчаний ; худ. ред. М. С. Макаренко. – Ужгород : Карпати, 1974. – 120 с. : табл.
13. Чендей, Іван Михайлович. Птахи полишають гнізда... : повісті, роман /

- І. М. Чендей ; ред. О. П. Логвиненко ; худ. М. М. Томчаній. – Ужгород : Карпати, 1984. – 596 с. : портр., іл.
14. Яворова сопілка : творчість нар. поетів / упоряд. : Ю. І. Балега, В. Ю. Вовчок [та ін.], М. М. Томчаній ; худ. оформ. Ю. М. Мошак ; ред. Т. В. Лісун. – Ужгород : Карпати, 1991. – 334 с. : портр., іл.
- ***
15. Томчаній Михайло // Мистецтво України : біограф. довід. / упоряд. : А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський ; за ред. А. В. Кудрицького. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1997. – С. 588.
16. Томчаній Михайло Михайлович : укр. архітектор // Митці України : енциклоп. довід. / упоряд. : М. Г. Лабінський, В. С. Мурза. – К. : УЕ, 1992. – С. 583.
- ***
17. Кушнір, Борис. Крила на виріст : [про М. Томчанія] / Б. Кушнір // Молодий день : творчість молодих. – Ужгород : Карпати, 1979. – С. 143-147.

ЛИСТОПАД: 11

ПАВЛО ІВАНОВИЧ ШМАНЬКО

**70-річчя від дня народження кандидата хімічних наук
(1946–2008)**

Серед викладачів хімічного факультету, які внесли значний вклад у відкриття спеціальності “Екологія та охорона навколишнього середовища” та розвиток кафедри екології та охорони навколишнього середовища, був кандидат хімічних наук, доцент Павло Іванович Шманько.

Шманько П. І. народився 11 листопада 1946 р. в с. Копинівці Мукачівського району Закарпатської області. У 1964 р. закінчив Копинівську середню школу і поступив на навчання на хімічний факультет Ужгородського державного університету. У 1969 р. він успішно завершив навчання в університеті, отримав диплом про вищу освіту і Державною комісією з розподілу молодих спеціалістів був направлений на роботу в одну із середніх шкіл Житомирської області. Одночасно з отриманням диплома П. І. Шманько отримав рекомендацію в аспірантуру, чим успішно скористався, і в листопаді 1969 р. був зарахований до аспірантури при кафедрі загальної

та неорганічної хімії. Однак у грудні цього ж року був призваний на строкову військову службу.

З 1 січня 1971 р. П. І. Шманько продовжив навчання в аспірантурі. Під керівництвом доцента С. С. Буцка він займався синтезом та дослідженням будови і властивостей комплексних сполук 3d-металів з гідразидами бензойних кислот. На основі цих досліджень 28 березня 1977 р. він захистив кандидатську дисертацію в Інституті фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського АН УРСР (м. Київ) і отримав наукову ступінь кандидата хімічних наук.

З січня 1974 р. П. І. Шманько працює на посаді асистента кафедри загальної та неорганічної хімії, а з вересня 1984 р. – доцентом цієї ж кафедри.

З 1993 р. по вересень 2001 р. П. І. Шманько завідував кафедрою хімічної технології та виробничої екології, у створенні якої брав активну участь. Під його керівництвом на кафедрі була проведена велика робота по відкриттю у червні 1993 р. нової спеціальності по підготовці спеціалістів-екологів. Відкриття нової спеціальності вимагало розробки нового навчального плану, читання студентам нових навчальних курсів тощо. З цим завданням П. І. Шманько успішно справився.

Разом з тим Павло Іванович продовжував активно займатися науковими дослідженнями в області хімії координаційних сполук. Він є автором та співавтором понад 70 наукових праць, які опубліковані у відомих фахових виданнях. З вересня 2001 р. працював старшим науковим співробітником науково-дослідної частини університету.

П. І. Шманько був активною людиною, толерантною, високо інтелектуальною. Його любили та поважали колеги по роботі, студенти. Протягом багатьох років співав у хоровій капелі викладачів університету “Боян”.

На жаль важка хвороба давала про себе знати і 15 лютого 2008 р. П. І. Шманько відійшов у вічність. Але світла пам'ять про Павла Івановича Шанька та його наукові здобутки живуть у спогадах та справах колег та учнів.

СТЕПАН ЧУНДАК

Джерельні приписи:

1. Шманько, П. І. Хіміки Закарпаття : наук. вид. / П. І. Шманько, В. Г. Лендел, І. І. Шманько. – Ужгород : Патент, 2003. – 210 с.

2. Буцко, С. С. Возможные пути переработки алунитовых руд Закарпатья / С. С. Буцко, П. И. Шманько, С. Ю. Чундак // Тезисы доклада обласной научно-технической конференции. – Ужгород, 1988. – С. 32. – Текст рос. мовою.
3. Буцко, С. С. Деякі аспекти екологізації освіти / С. С. Буцко, П. І. Шманько // Проблеми післядипломної освіти : всеукр. наук.-практ. конф. – Ужгород, 1996. – С. 187-189.
5. Буцко, С. С. Шляхи енергозбереження та забезпечення екологічної чистоти при переробці алунітових руд / С. С. Буцко, П. І. Шманько // Сборник научных трудов научно-технической конференции “Экологическая и техногенная безопасность”. г. Харьков, 30-31 марта 2000 г. – Харьков, 2000. – С. 30-33. – Текст рос. мовою.
6. Гуля, А. П. ЯМР-исследование комплексообразования с некоторыми 3d-элементами в растворе / Гуля А.П., П. И. Шманько, С. Ю. Чундак // Тезисы докладов IX конференции молодых ученых Молдавии. – Кишинев, 1975. – Текст рос. мовою.
7. Исследование комплексообразующих свойств гидразидов α -нафтойной и п-бромбензойной кислот / С. С. Буцко, И. И. Шманько, П. И. Шманько, С. Ю. Чундак // Тезисы докладов VIII Украинской республиканской конференции по неорганической химии. – Днепропетровск, 1974. – Текст рос. мовою.
8. Координационные соединения 3d-элементов с гидразидами бензойных и нафтойных кислот / Н. В. Гербелеу, П. И. Шманько, С. С. Буцко, С. Ю. Чундак, С. Ф. Маноле // Тезисы докладов XII Всесоюзного Чугаевского совещания по химии комплексных соединений. – Новосибирск, 1975. – Текст рос. мовою.
9. Лукач, Ю. І. Комплексні сполуки Co(II), Ni(II), Cu(II) з прополіденгідрозом фуран-2-карбонової кислоти / Ю. І. Лукач, П. І. Шманько // Тези наук. доп. 50-ї наук. конф. професор.-викладач. складу Ужгород. держ. ун-ту. (Секція хім. наук). – Ужгород, 1996. – С. 10-11.
10. Шманько, П. І. Особливості контролю природних об'єктів м. Ужгорода на вміст свинцю / П. І. Шманько, С. М. Сухарев, С. С. Мільович // Тези Всеукраїнської конференції з аналітичної хімії, присвяченої 100-річчю від дня народження М. П. Комаря. 15-19 трав. 2000. – Харків, 2000. – С. 187.
11. Шманько, П. И. Санитарно- химическая оценка отходов гальванических цехов в связи с использованием их в производстве кирпича / П. И. Шманько, В. И. Шерфезе // 5 Украинская конференция по электрохимии : тезисы докладов. – Ужгород, 1990. – С. 28-30. – Текст рос. мовою.

12. Шманько, П. И. Утилизация отходов гальванического производства в виде технологической добавки в строительные материалы / П. И. Шманько, В. И. Шерфезе, Н. И. Турок // Там само. – С. 57-58. – Текст рос. мовою.
 13. Энергоэкономная установка для получения биологически активных экстрактивных веществ из растительного сырья / В. М. Бузаш, С. Ю. Чундак, В. В. Ортикова, Ю. И. Грядиль, П. И. Шманько // Матеріали конференції: “Екологічні проблеми промислових підприємств і перспективи їх вирішення в рамках співробітництва з Євросоюзом”, 19-23 лют. 2007 р. (Сваляв. р-н) / редкол. : О. В. Новоговіцин [та ін.]. – К. : Т-во “Знання” України, 2007. – С. 37-38. – Текст рос. мовою.
 14. Buczko, S. Ecologically-friendly technology of alunite-processing of Beregovo (Beregszász) Deposits / S. Buczko, P. Smanyko // Abstracts of Third International Conference of Carpatian Euroregion Ecology – CERECO-2000. 21-24 May 2000. – Miskolc, 2000. – P. 41. – Текст англ. мовою.
- ***
15. Буцко, С. С. Комплексные соединения меди(II) с гидразидами и-метил, и-метокси и и-хлорбензойных кислот / С. С. Буцко, П. И. Шманько // Журнал неорганической химии. – 1974. – Т. 19. – № 2. – С. 449-453. – Текст рос. мовою.
 16. Лукач, Ю. І. Термогравіметричне дослідження комплексних сполук Co(II), Ni(II), Cu(II) з гідразидом фуран-2-карбонової кислоти та деякими його N-похідними / Ю. І. Лукач, П. І. Шманько // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 2. – Ужгород, 1997. – С. 56.
 17. Шманько, П. І. Комплексні сполуки іонів деяких перехідних металів з саліциліденгідразоном фуран-2-карбонової кислоти / П. І. Шманько, Ю. І. Лукач // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – Вип. 4. – Ужгород, 1999. – С. 62.
 18. Шманько, П. И. Координационные соединения никеля и меди(II) с гидразидами пара- и мета-бромбензойных кислот / П. И. Шманько, Н. В. Гэрбэлэу, С. С. Буцко // Журнал неорганической химии. – 1975. – Т. 20. – № 9. – С. 2408-2413. – Текст рос. мовою.
- ***
18. Шманько, Павло. Вчений з Великого Раківця : до 60-річчя народж. І. Романа / П. Шманько // Календар “Просвіти” на 2006 рік. – Ужгород : Закарпат. край. т-во “Просвіти”, 2006. – С. 125-126. : портр.

ФЕОДОР ЙОСИФОВИЧ ЛЕГЕЗА

170-річчя від дня народження письменника (1846–?)

Читачі унгарської “Науки” (1897–1914; 1919) часто зустрічали прізвище цього літератора на сторінках улюбленої газети. Писав на тему духовного життя. Але з часом у вирі Першої світової війни та політичних трансформацій по війні воно непомітно щезло. Нові політичні часи (тоді ця доба мала своє означення: “по перевороті”!) сприяли приходу в літературу творчої молоді, літературне й культурне життя у краї завирувало, увага читацького загалу була заслужено прикута до нових імен. Андрій Карабелеш, Іван Мураній, Антоній Бобульський, Сіон Сільвай, Василь Гренджа-Донський, А. Патрус-Карпатський – цей перелік можна довго продовжувати.

Сьогодні ми навіть не знаємо, в якому році Федор Легеза помер. Його прізвище ніяк не згадують найпомітніші літературознавчі дослідження того та дещо пізніших часів – немає його у монографіях Антоніна Гартла (“Pisemnictví podkarpatských Rusínů”, 1933), Павла Федора (“Очерки карпаторусской литературы со второй половины XIX столѣтія”, 1929), Володимира Бірчака (“Літературні стремління Підкарпатської Русі”, 1937), Степана Добоша (“Історія подкарпаторуської літератури”, 1942). Ясна річ, не знайти це прізвище у дослідників радянських “атеїстичних” часів, таких як Юрій Бача (“Літературний рух на Закарпатті середини XIX століття”, 1961), Іван Вишневський (“Традиції і сучасність”, 1963), Василь Микитась (“Галузка могутнього дерева”, 1971) чи Олена Рудловчак (“Біля джерел сучасності”, 1981). Навіть у історико-бібліографічному виданні “Українські часописи Ужгорода (1867–1944)” (2003) Василя Габора, де на двадцяти сторінках подається опис новинки “Наука”, жодного разу не зустрічаємо прізвище дописувача Феодора Легези. Не містять інформації про Ф. Легезу навіть такі авторитетні у карпаторусинському науковому світі видання як дослідження канадського дослідника П. Р. Магочі “Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948)” (1994) або ж довідник під його ж редакцією “Енциклопедія історії та культури карпатських русинів” (2010).

Здається, лише одного разу це прізвище було введено у літературний контекст краю. Літературознавець Євгеній Недзельський у монографії “Очеркь карпаторусской литературы” (1932), оцінюючи

народницький рух у карпаторусинській літературі 1890-х та початку ХХ ст., якому він гостро опонує з позицій русофільства, критично зауважив, що на літературне поприще прийшов “писатель многоименный, чаще всего вышедший из народа и пишущий для народа – обо всем, что народу полезно”. Принагідно пригадавши, що генерація письменників-народовців згуртувалася навколо “газеток” “Наука” і “Недѣля”, Є. Недзельський з позицій всезнаючого пророка дещо зневажливо заключає: “Мы не будем останавливаться на каждом из писавших в это время измелчания и упадка, так как для огромного большинства это было скорѣе посильным и случайным проявлением национального самосознания, нежели ответственной работой писателя, отмѣтим только тѣх, кто этот долг исполнял систематически, кто во всяком случаѣ почитал литературу, как свое прикладное ремесло, служащее народной пользѣ”.

Далі автор прераховує прізвища письменників-народників, даючи їм короткі характеристики. Він згадує М. Врабеля, І. Мигалку, І. Поливку, М. Немеша, П. Долина, А. Гегедуша, І. Паппа, О. Шерегія, І. Білака, В. Матяцкова, Ірина Лерезу, Е. Рошковича, Е. Желтва, Е. Кубека, О. Ройковича, І. Кизака, М. Валковского, М. Григашія, Й. Камінського, І. Торму, Якубянського (І. Бакоша) та інших. Зокрема, Є. Недзельський, пише: “Популярные статьи для народа писали... Юлій А. Чучка и Константин Невицкий, бывшие некоторое время редакторами “Мѣсяцослововъ”, Юлій Дрогобецкий, впоследствии епископ крижевацкий и Петр Гебей, впоследствии епископ мукачевский, Иван Фленьков, *Феодор Легеза*, Михаил Мейгеш, Михаил Скубенич и многие другие” (с. 274).

Якщо для Є. Недзельського вище вказані особистості народницького спрямування в літературі були представниками доби “измелчания и упадка”, то з позицій сучасного карпаторусинського літературознавства слід підкреслити, що “народництво/русинство, яке свого часу започаткували Василь Чопей, далі Євменій Сабов, Гядор Стрипський, Антоній Годинка, Михайло Врабель, Іван Мураний тощо, у просвітній, науково-публіцистичній, літературній творчості мало чимало ідейних послідовників та дало на початок ХХ ст. вагомі інтелектуальні та естетичні результати.

Науковець Гядор Стрипський, оцінюючи цей рух у своїй угорськомовній статті “Москвофільство, українофільство та наші домашні русини” (1913 р.), писав: “Коли ж вони [русини] відкинули язичіє, що вбивало ідеї, було мертвим, та поклали в основу

своїєї культури кожному зрозумілий сільський говір, перед широкою громадою народу відкрилася книга науки та стежка прогресу. Нині, через 60 років, руснацький народ має солідну літературу, мистецтво, науку та чимало культурницьких організацій” (с. 279-280).

Врешті-решт, народництво не переставало бути актуальною національно-політичною та ідейно-освітньою концепцією впродовж усього ХХ століття. Важливо, що саме ідеї народництва стали ідейними джерелами сучасного карпаторусинського руху!

Що, власне, на сьогодні ми знаємо про Феодора Легеzu? Єдиним поки що відомим нам джерелом є невелика (без вказівки на автора) стаття “Феодор Легеza” у щорічнику-календарю “Місяцословъ на 1907 годъ” (1906), укладачем якого є Августин Волошин. (Стаття також містить його фотографічний портрет).

Ф. Легеza народився 13 листопада 1846 р. у с. Кострино Ужанської жупи. Його батько Йосиф (1820–1890) був священником у цьому селі та радником консисторії, а мати (дівоче прізвище Анна Саксун, 1828–1884), як зазначається у статті, дітей у родині виховувала у богобойному дусі. До речі, молодший із її синів – Іриней Легеza (1861–1929) також став письменником; він писав під псевдонімом Іван Лоцуга. А відомий діяч Стефан Фенчик приходився братам Легезам племінником.

Школу Ф. Легеza закінчив в Ужгороді. Богослів’я два роки вивчав також в Ужгороді. Його професорами в духовній семінарії у цей час були Ніколай Товт, невдовзі єпископ Пряшівської єпархії, та Юлій Фірцак, який у майбутньому став єпископом Мукачівської єпархії. У 1868 р. як відмінник навчання Ф. Легеza був направлений на подальше навчання до Відня. З успіхом закінчив трирічний курс в університеті.

У 1871 р. одружився з Марією Іванчо, донькою кіральгазького пароха Василя Іванчо; того ж року прийняв священницький сан від єпископа Стефана Панковича.

Служив у Ніредьгазі як капелан. Ще 1870 р. отримав від єпископа Панковича завдання взяти під свою опіку проблемну парохію у с. Ділок (Папфолво), яка була філією с. Бабиці. Йдеться про село у комітаті Берег, розташоване за 8 км на схід від Мукачева (нині Мукачівський район). Тоді єпископ обіцяв молодому священникові: “Кедь збудуєшъ фару, дай ми знати и достанешъ другу тебѣ валошну парохію”.

Ф. Легеza виконав завдання єпископа, він збудував у Ділку

не лише фару, але також церкву та школу. Але єпископ Панкович (1820–1874) передчасно помер і про цю обіцянку всі забули. Феодор Лєгеца залишився на все життя служити у с. Ділок.

Згідно з виданням “Географічний словник Угорщини” Елека Фейнеша, який було видано у Будапешті у 1851 р., русинське село Ділок (угорською: Papfalva) у той час нараховувало 246 греко-католиків та мало парохію. Землевласником був граф Шенборн. Відомо, що Ф. Лєгеца завів у селі “Общество Ружанца” и “Общество трезвенности”. Він “с искренней любовью относился всегда к народу, научал не лишь вѣру, но и на свѣтскую науку, наставлял на честность, тверезость и трудолюбие”.

Не відомо, коли він помер, хоча ще на початку 1914 р. “Наука” друкувала духовні тексти за підписом “Брата Феодора”. Також не відомо, де він похований. Але не виключено, що похований саме у Ділку, хоча ця інформація потребує уточнення.

Згідно із статтею у “Мѣсяцослові”, Ф. Лєгеца був дописувачем багатьох крайових газет, розпочавши співпрацювати ще з тижневиками “Новый Свѣтъ” (1871–1872) “Карпаты” (1873–1886) та “Листокъ” (1885–1903). Як зауважує невідомий автор статті, найбільш активно він співробітничав з “Наукою”, майже у кожному числі щось друкував: “его статьи служат постоянным духовным кормом читателей, питающим их в знаніи и любви вѣры и обряда”.

ВАЛЕРІЙ ПАДЯК

Джерельні приписи:

1. Мустянович, Емиліянь. Первѣ русскѣ Мѣсяцословы : [у т. ч. згадка про Ф. Лєгецу як автора статей “Мѣсяцослова...”] / Е. Мустянович // Мѣсяцословъ на 1910. / составивъ : отъ имени “Акціѣного общества Унію” Августинъ Волошинъ. – Унгваръ : Книгопечатня “Акціѣного общества Унію”, 1909. – С. 103-104.
2. Недзѣльскій, Евгей. Очеркъ карпаторусской литературы / Е. Недзѣльскій. – Ужгородъ : Типографія “Школьной помощи”, 1932. – 289 с.
Зі змісту: [про Ф. Лєгецу]. – С. 274.
3. Падяк, Валерій. Історія карпаторусинської літератури и культури: драматургія и національний театр на Підкарпатській Русі (1848 – 1989) : високошкольський учебник / В. Падяк ; Пряшівський університет у Пряшеві, Інститут русинського языка и культури. – Пряшів, 2015. – 186 с. : фот. – Текст русин. мовою.
Зі змісту: [про Ф. Лєгецу]. – С. 18.

СЕРГІЙ БІБА

50-річчя від дня народження художника (нар. 1966)

Ім'я Сергія Біби вперше з'явилося на афішах художніх виставок в 80-і роки минулого століття.

В бурхливі часи перебудови бонзам комуністичної ідеології було не до митців, які творили в авангардному стилі, ось чому в музейних та виставкових залах, у молодіжних кафе почали експонуватися виставки абстрактних полотен та інсталяцій, які зараз можна об'єднати однією назвою “Пошуки, тенденції, знахідки”... В закарпатську школу живопису прийшла молода когорта художників, які відкинули соцреалізм як метод і почали шукати свої шляхи у безмежному живописному просторі. Не можна сказати, що для Ужгорода ці експозиції були чимось новим і надзвичайним, ні... Річ в тому, що вже в 50-ті роки ХХ ст. у нашому місті працювали художники: Павло Бедзір, Ліза Кремницька та Ференц Семан, ось ця трійця і почала творити абстрактні речі. Тоді склалася парадоксальна ситуація – з одного боку митці виконували роботи по оформленню громадських приміщень у соцреалістичному дусі, саме за замовленням системи, а з іншого – в їх майстернях накопичувалися гори абстрактних композицій, які ніколи не приймалися на офіційні виставки в закладах культури. Однак в 60-і роки, за часів “хрущовської відлиги” про Павла, Лізу та Ечі вже знали мистецтвознавці Києва та Москви. Творча еліта столиць вважала своїм обов'язком відвідати майстерні ужгородських авангардистів і зазвичай везли з собою твори наших земляків. Ужгород, як і Львів, на той час були форпостом модернізму на Західній Україні...

Цей маленький еккурс у минуле зроблено тільки для того, щоб натякнути – “художнє поле” в Ужгороді вже було засіяним інноваційними творчими ідеями, потрібно було дочекатися появи паростків. Чекати довелося ще чверть століття. Тільки в кінці 1980 рр. на теренах Закарпаття з'явилися молоді адепти модернізму, серед яких був і Сергій Біба. Нині він член Національної спілки художників України, лауреат премії ім. Й.Бокшая та А.Ерделі у галузі живопису, бере участь у міжнародних, республіканських, обласних художніх виставках, багато працює на пленерах за кордоном. Переконана, що він назавжди запам'ятав щиросердечний захват публіки від знайомства з його творчістю на першому авторському

вернісажі, а ще появу нестримного бажання писати картини, які будуть не дивувати і шокувати глядача, а запрошувати до діалогу з побаченим на полотнах.

Кредо Сергія: “Кожний бачить тільки на рівні обрїю і чує тільки те, що спроможний сприйняти”. Упродовж усього свого життя у мистецтві, а це понад три десятиліття, він шукає і, на щастя, знаходить однодумців, які бачать оточуючий всесвіт, як він, і слухають мелодію буття, як він...

Еволюція живописних прийомів та естетичних уподобань чітко простежується в полотнах Сергія. Якщо в творах раннього періоду кольорові сполучення композицій були монохромні, з усвідомлено обмеженим набором предметів, то з роками з’являється інтенсивна гама синіх і темно-червоних барв, які щільно заповнюють площу картини. На цьому тлі “живуть” архаїчні фігурки з наскальних африканських малюнків (їх дуже любляв П.Пікассо), рухаються постаті в карнавальних масках і костюмах (натяк на Венецію) і плывуть рибки (символ християнської віри). В цьому вбачаються ремінісценції полотен улюблених художників Сергія. Для митця це символи минулих часів, пов’язані з його сьогочасними почуттями – внутрішньою свободою і розкутістю, усвідомленням власної самодостатності.

У безпредметному малярстві митець сміливо грається з вертикальними та горизонтальними площинами (натяк на В. Кандинського: вертикаль – чоловіче, а горизонталь – жіноче начало). Часом його полотна нагадують яскраві коштовно-східні арабески, а іноді схожі на різноколірні вітражі готичних соборів.

Наразі у картинах Сергія з’явився новий персонаж – Янгол. Ніжна аморфна крилата фігура: “Янгол у дорозі”, “Втомлений янгол” – символ тиші, світлої печалі і радості, янголи-хранителі, які стоять за нашими плечима і оберігають нас усе життя. Характерною особливістю цих композицій є щільне накладання бордової фарби, яка в жодному разі не контрастує і не сперечається з ніжною сіробою постаттю небесного посланця. Навпаки, присутнє чуття рівноваги і спокою. Мабуть космічні терези застигли в рівновазі...

А зараз, у рік ювілею, прийшов час подумати у тиші майстерні... Подумки досягнути початок, осмислити сьогодення і зазирнути в прийдешнє – в цьому і є сенс буття і творчості Сергія Біби.

ГАЛИНА РИЖОВА

Джерельні приписи:

1. Biba, Sergiy. Sergiy Biba : Painting = Malarstwo = Живопис : [альбом] / S. Biba ; вступ. ст. М. В. Приймича. – Gorlice : [б. и.], 2004. – 6, 6 с. : іл. – Назва книги-перекрутки : Boris Kuzma. Painting. – Текст укр., пол., англ. мовами. – Кн.-перекрутка. Без тит. арк. Назва з обкл. До книги приплетено книгу : Boris Kuzma. Painting.

2. Біба, Сергій. “Мистецтво – це миттєва безконечність” : [розмова із художником / вів В. Мишанич] / С. Біба // Мишанич, Володимир Васильович. Митці Закарпаття. Літературні портрети / В. В. Мишанич. – Ужгород : Ужгород. міська друк., 2014. – С. 166-170 : портр.
3. Біба, Сергій. Сергій Біба: “Мистецтво – це миттєва безконечність” : [розмова із художником / вів В. Мишанич] / С. Біба // Ужгород. – 2012. – 10 листоп. – С. 12 : фот.

4. Біба Сергій Юрійович : (живописець) = Biba Serhiy : (painter) // Художники Закарпаття = Artists of Transcarpathia : [альб.-кат.] / упоряд., відп. за вип., ідея проекту Б. І. Кузьми, передм., пер. англ. М. В. Сирохмана. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2011. – С. 22 : портр. – Текст укр., англ. мовами.
5. Біба Сергій Юрійович = Biba Serhiy // Художники Закарпаття : до 55-річчя Закарпат. орг. Нац. Спільки художників України / упоряд. : Б. І. Кузьма, К. Є. Стельмах. – Ужгород : Карпати, 2001. – С. 40 : фот. кольор., портр. – Текст укр., англ. мовами.
6. Мишанич, Володимир. Шлях до себе : [про худож. С. Ю. Бібу (р. н. 1966)] / В. Мишанич // Мишанич, Володимир Васильович. Митці Закарпаття. Літературні портрети / В. В. Мишанич. – Ужгород : Ужгород. міська друк., 2014. – С. 64-66 : портр.
7. Сергій Біба = Serhiy Biba : [про художника та репродукції його полотен] // 7 днів = 7 days : альбом / авт. проекту, текст Н. Гончарова ; фот. О. Попов ; пер. англ. Ф. Мамедова-Мід’яніна. – Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2012. – С. 12-21 : портр., кольор. іл. – Текст укр., англ. мовами.

8. Горват, Лілія. В Ужгороді відкрилася виставка “7 днів” : [презентація альб. за одноймен. назвою С. Біби, В. Габди, С. Дубовця, П. Ковача, Т. Табаки, Т. Усика й В. Хабарука] / Л. Горват // Ужгород. – 2012. – 10 листоп. – С. 6 : фот.
9. Зубач, Василь. Ясне італійське сонце всміхнулося закарпатським художникам : [вист. у картин. галереї м. Бассано] / В. Зубач // Фест. – 2011. – 27 жовт. – 2 листоп. – С. 14 : фот.
10. Мишанич, Володимир. Свобода творчості Сергія Біби : [вист. з нагоди 45-річчя художника] / В. Мишанич // Ужгород. – 2011. – 26 листоп. – С. 12.

11. Мишанич, Володимир. Шлях до себе : [про худож. С. Бібу] / В. Мишанич // Ужгород. – 2006. – 25 листоп. – С. 12
12. Талант дорогу віднайде : [про презентацію творів худож.-авангардистів С. Біби, В. Павлишина та П. Ковача] // Карпат. Україна. – 1992. – 24 верес. – С. 3.
13. Тернавська, Наталія. В Ужгороді – “7 днів” сучасного мистецтва : виставка об’єднала митців “з неповторною іскрою творчого пошуку” : [С. Бібу, В. Габду, С. Дубовця, П. Ковача, Т. Табаку, Т. Усика й В. Хабарука. Вихід одноймен. альб. з творами цих художників / Н. Тернавська // Старий Замок. Паланок. – 2012. – 8-14 листоп. – С. 3 : фот. кольор.
14. Ужгородець Сергій Біба відкрив власну виставку в Мукачівській картинній галереї // Панорама. – 2012. – 28 січ. – С. 2 : фот.

ЛИСТОПАД: 21

АНДРІЙ СТЕПАНОВИЧ ГОЛОВАЦЬКИЙ

**80-річчя від дня народження доктора медичних наук,
професора, заслуженого працівника освіти України,
академіка Української академії наук (нар. 1936)**

Життєвий шлях професора Андрія Головацького, його прожиті роки характеризуються відданістю українському народові та своїй спеціальності, високим професіоналізмом, педагогічною майстерністю, багатством ідей, творчим характером роботи, пошуками нового у розв’язанні проблем, наполегливістю, умінням працювати зі студентами й колегами. Йому властива зразкова виконавча дисципліна і, чи не найголовніше, він як анатом закладає фундамент медичних знань у майбутніх лікарів, і виховує їх у душі українського патріотизму.

А. С. Головацький народився 21 листопада 1936 р. в селищі Брошнів-Осада Рожнятівського району Івано-Франківської області (до 1939 р. Західна Україна належала до Польщі). Вже у трирічному віці зіткнувся з реаліями Другої світової війни. Хлопчиком бачив німецьку окупацію, двічі (в 1941-му – із заходу на схід, а в 1944-му – зі сходу на захід) прогуркотів його рідним Прикарпаттям страшний фронт. Та й післявоєнні роки у Західній Україні були складними, тривожними, трагічними для десятків тисяч українців, бо енкаведисти майже у кожному з них вбачали “буржуазного націоналіста і

ворога”. У сибірські тюрми і табори системи ГУЛАГу Радянського Союзу відправлялися численні ешелони із цвітом нації.

Так, 14-літнім підлітком, у 1950 р., після закінчення 7-го класу Брошнівської середньої школи, зла доля закинула його разом із батьками, як репресованих спецпереселенців, аж за неосяжні сибірські простори – спочатку в Хабаровський край, біля Комсомольська-на-Амурі, потім у Читу (Забайкалля). Рік не мав можливості вчитися. Але скрізь були добрі люди, які допомагали вижити і пристосуватись до нових умов. Закінчив середню школу у 1954 році. В шкільні роки під час канікул хлопцеві не раз доводилося виконувати важку фізичну роботу, працюючи малярем, штукатуром, столяром. Справжнім захопленням для нього було авіамоделювання. Андрій мав велике бажання продовжити навчання, але спецпереселенці мали право навчатися тільки у “нестратегічних” інститутах. В інститут вдалося поступити за другим разом. Під час навчання студент Андрій успішно керував авіамодельним гуртком при обласному Будинку піонерів, що давало можливість підтримувати своє матеріальне становище. До речі, Андрій першим в Читинській області виготовив радіокеровану модель літака з розмахом крила в три метри і з успіхом виступав з нею на обласних авіамоделельних змаганнях. А щоби підтримати родину матеріально, змушений був також працювати вечорами на різних фізичних роботах.

Вищу освіту Андрій Степанович здобув у Читинському медичному інституті, який закінчив у 1961 році. Тоді ж, після політичного “потепління”, повернувся в рідні краї, а трохи пізніше була реабілітована і родина. Добрі люди та сім’я допомогли влаштуватися йому на роботу. Почав працювати лікарем, а потім головним лікарем Делятинського протитуберкульозного диспансеру в гірському Яремчанському районі Івано-Франківської області. На його плечі лягло не тільки лікування хворих, але й увесь організаційний тягар протитуберкульозної вакцинації населення. Слід зауважити, що під керівництвом Андрія Степановича диспансер розбудувався, кількість ліжок зросла з 15 до 55.

Через рік роботи в Івано-Франківську Андрій Степанович зустрівся з своїм учителем із Чити – професором О. В. Сосуновим, який тепер тут, у медінституті, завідував кафедрою гістології. Ця зустріч визначила подальший шлях Андрія Головацького – в науку. Олексій Васильович запропонував йому тему кандидатської

дисертації: “Вивчення клініко-лабораторного значення біофізичного дослідження формених елементів периферійної крові у хворих на туберкульоз легень”.

Наукова робота поглинала весь вільний час. У диспансері ним було впроваджено нові методи дослідження, зокрема метод цитолюмінесцентного аналізу клітин крові. З того часу Андрій Степанович часто виступає на наукових конференціях, публікує наукові статті. Результатами його досліджень зацікавилася багато наукових установ.

У 1966 р. професор О. В. Сосунов запропонував Андрієві Степановичу вступити в очну аспірантуру на кафедру гістології Івано-Франківського медінституту. Без вагань ця пропозиція була прийнята. Йому було вже 30 років, підросла 4-річна доня Тетяна, а в листопаді народився син Тарас. Дружина Ольга Леонідівна, яка працювала лікарем разом із Андрієм Степановичем, допомагала йому в науковій роботі і підтримала вибір чоловіка, – вона в житті і в науці є його надійною опорою. Наступив новий етап життя і наукової роботи вже зрілого аспіранта. Весною 1969 р. він подає дисертацію до офіційного захисту у Воронежський медичний інститут (Росія), де працював завідувачем кафедри фізіології професор І. Д. Боєнко – колега професора О. В. Сосунова, який також навчав Андрія Степановича в Читинському медінституті. Андрій Степанович ніколи не втрачав людської гідності і поваги до своїх учителів, є завжди поміркованим, виваженим і принциповим. Це підтверджує відомий факт, описаний професором В. А. Маляром, якому Андрій Степанович під час навчання в аспірантурі викладав гістологію. Коли на Вченій раді медінституту лунали несправедливі обвинувачення на адресу його вчителя – Олексія Васильовича Сосунова, тільки один Андрій Степанович зумів виступити на його захист. З часом, відомий вчений-морфолог вимушений був виїхати, а його учень потрапив у немилість тодішньої адміністрації інституту. Тому-то йому й “не знайшлося” місця викладача в Івано-Франківському медінституті.

Однак, наукові таланти завжди цінують справжні вчені. Після закінчення аспірантури, у вересні 1969 р., за рекомендацією члена-кореспондента Академії наук України Корнія Товстюка, Андрія Степановича направляють на викладацьку роботу на кафедру біофізики в Ужгородський державний університет. У 1970 р. він успішно захистив кандидатську дисертацію. В університеті він читає лекції,

проводить практичні заняття, наукові дослідження з біофізики клітин і молекулярної біології, домагається впровадження у навчальний та науковий процес нових методик – цитоспектрофлуориметрії та застосування мікроелектродної техніки для реєстрації електричної активності нейронів. У цю роботу активно включаються не тільки молоді викладачі, але й студенти. Налагоджуються наукові контакти з Київським інститутом фізіології ім. О. О. Богомольця та відомим Науково-дослідним інститутом біофізики в Пушино-на-Оці (Росія), а згодом – з Інститутом молекулярної біології Академії наук СРСР (Москва), в якому Андрій Степанович налагодив співпрацю з відомим у той час професором А.В. Зеленіним. Так, у цікавій та плідній роботі, пролетіло п'ять років.

1974 р. йому присвоєно наукове звання доцента з курсу біофізики. Але в цей час кафедра біофізики закривається і А.С. Головацькому, як морфологу, пропонують посаду доцента на кафедрі анатомії людини. Довелося змінити напрямок педагогічної і наукової роботи, кілька років витратити на засвоєння нової спеціальності. Та він і далі продовжує наукові дослідження, гуртує навколо себе студентську молодь, заохочує її до наукової роботи.

Дух науки і пізнання не дає Андрієві Степановичу спокою, він постійно у наукових пошуках. 1980 р. його обирають завідувачем кафедри анатомії людини медичного факультету Ужгородського державного університету. Розгорнулась робота з реконструкції кафедри, зміцнення її навчальної та наукової бази. Встановлюються нові наукові контакти, зокрема з кафедрою анатомії людини Першого московського медичного інституту, яку очолює академік М. Р. Сапін, та кафедрою гістології Університету дружби народів (м. Москва), якою завідувала відома професорка Н. О. Юріна. Саме ці контакти розширюють діапазон мислення молодого та енергійного науковця, поглиблюють його дослідницьку ерудицію. За їх рекомендацією він приступає до підготовки докторської дисертації: “Системний аналіз морфофункціональних особливостей лімфатичних вузлів, ліфоцитів лімфи і крові в нормі та при антигенній дії”, яку успішно захищає в 1989 р. в Університеті дружби народів (м. Москва).

Наукові експерименти, нові методи дослідження, робота в бібліотеках, численні поїздки на конференції та симпозиуми, встановлення нових творчих контактів з ученими різних країн – звичайне наукове життя. Все це допомагало і допомагає в науковій

роботі. Тісні контакти було встановлено з кафедрою нормальної анатомії Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця (м. Київ), яку очолював довгі роки академік І. І. Бобрик, а тепер кафедрою завідує його учень – професор В. Г. Черкасов. Налагодились зв'язки з морфологами інших кафедр анатомії та гістології в Україні.

Так, у невтомній роботі, минають роки. Та завжди на першому місці в нього сім'я, виховання дітей. Дочка Тетяна і син Тарас пішли стежками батька і мами – закінчили медичний факультет Ужгородського державного університету, стали на самостійний шлях. Вони є кандидатами медичних наук, доцентами. Старша онучка Тамара також закінчила медичний факультет Ужгородського національного університету і працює лікарем. Онук Назарій – юрист, а молодша онучка Роксолана – ще вчиться на стоматологічному факультеті Ужгородського національного університету. Велику радість приносить Андрієві Степановичу і його дружині Ользі Леонідівні п'ятирічна правнучка Софійка та правнук Богданчик, якому минуло два роки. Життя продовжується в дітях, онуках і правнуках.

Науково-педагогічні досягнення Андрія Степановича тісно пов'язані з розвитком кафедри і роботою колективу. Він створив відому наукову школу імуноморфологів. Під керівництвом професора А. С. Головацького колектив кафедри розробляє і виконує актуальну наукову тематику: досліджує структурну організацію лімфоїдних органів та судинного русла в процесі розвитку організму в умовах норми та патології, при дії на організм антигенів та фізичних факторів.

Андрій Степанович активно проводить підготовку науково-педагогічних кадрів. Під його керівництвом успішно захистили кандидатські дисертації 12 здобувачів, у тому числі й 5 аспірантів. Зараз над кандидатськими дисертаціями працюють ще п'ять молодих викладачів та практичних лікарів, виконуються дві докторські дисертації. Активно залучається до наукової роботи студентська молодь.

Андрій Степанович опублікував понад 200 наукових робіт, одержав три патенти на винаходи і 13 свідоцтв на раціоналізаторські пропозиції. Він є автором фундаментального підручника “Анатомія людини” в трьох томах, який сьогодні рекомендовано Міністерством охорони здоров'я України як єдиний національний підруч-

ник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації (підручник вже мав два видання – Вінниця: Нова книга, 2006–2012). Андрій Степанович є співавтором третього тому підручника “Анатомія людини” за редакцією В. Г.Ковеншнікова, який рекомендовано Міністерством охорони здоров’я України для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації (Луганськ: Вид-во “Шико” ТОВ “Віртуальна реальність”, 2008). Цей підручник видано і англійською мовою (Луганськ, 2011) для студентів-медиків англомовних факультетів.

Професор А. С. Головацький є співавтором навчального посібника “Анатомія людини у запитаннях і відповідях” у двох томах, який рекомендовано Міністерством охорони здоров’я України для студентів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівня акредитації (Тернопіль: Укрмедкнига, 2004). Написав для студентів-медиків чотири методичні посібники: “Функціональна анатомія лімфатичної системи”, “Функціональна анатомія проєкційних провідних шляхів центральної нервової системи і черепних нервів у схемах”, “Функціональна анатомія з’єднань кісток у схемах”, “Альбом-посібник з гістології” у двох частинах та методичні вказівки.

Професор А. С. Головацький 12 років був членом спеціалізованої вченої ради Д 58.601.01 при Тернопільському державному медичному університеті ім. І. Я. Горбачевського, а з 2013 р. є членом спеціалізованої вченої ради Д 35.600.03, де проходить захист кандидатських і докторських дисертацій з анатомії, патологічної анатомії та фізіології.

За досягнення в науковій, педагогічній роботі в 1996 р. професора А.С. Головацького обрано академіком Української академії наук. У 2005 р. Андрію Головацькому Вчена рада Ужгородського національного університету присвоїла почесне звання – “Заслужений професор Ужгородського національного університету”. 26 червня 2006 р. Президент України В.А. Ющенко присвоїв Андрієві Степановичу почесне звання – “Заслужений працівник освіти України”.

Студенти та колеги глибоко поважають професора А. С. Головацького за його високу професіональну ерудицію, майстерність педагога, наукові здобутки, за людяність. Слід відзначити, що Андрій Степанович є великим оптимістом, завжди усміхнений і бадьорий, ніколи не втрачає поміркованості й виваженості. Він

багатий ідеями, науковими задумами, сповнений бажанням працювати якнайкраще на благо українського народу.

Андрій Степанович проводить велику громадську та виховну роботу, є головою редколегії фахового збірника наукових праць – “Науковий вісник Ужгородського університету, серія „Медицина” та членом редакційної ради фахових наукових журналів: “Вісник морфології” та “Клінічна анатомія та оперативна хірургія”. Входить до складу президії Наукового товариства анатомів, гістологів, ембріологів і топографоанатомів України і є головою Закарпатського обласного відділення цього товариства. Є постійним членом Української анатомічної номенклатурної комісії Міністерства охорони здоров’я України.

Як пропагандист української ідеї, зокрема української пісні, що єднає душі і серця людей, 45 років співає в самодіяльній народній чоловічій хоровій капелі “Боян” Ужгородського національного університету. Довгі роки очолював профспілки медичного факультету і був членом профспілки Ужгородського національного університету.

**ВІКТОР ЧЕРКАСОВ,
НАТАЛІЯ ВАКУЛА**

Джерельні приписи :

1. Вакула, Н. С. Головацький Андрій Степанович : біобібліогр. покажч. / ЗОМІАЦ, Мед. б-ка ; авт.-уклад. : Н. С. Вакула, передм. Л. С. Думи. – Ужгород, 2014. – 114 с. : іл. – (Серія “Визначні постаті медицини Закарпаття”).
- ***
2. Анатомія людини : у 3 т. : підруч. для студентів вищ. мед. навч. закл. IV рівня акредитації / А. С. Головацький, В. Г. Черкасов, М. Р. Сапін [та ін.]. – Вінниця : Нова Кн., 2011–2012.
Т. 1. – 2013. – 368 с. : іл.
Т. 2. – Вид. 2-ге, доопрац. – 2011. – 456 с. : іл.
Т. 3. – Вид. 2-ге, доопрац. – 2012. – 376 с. : іл.
3. Human anatomy. In three volumes. Vol. 3 / V. G. Koveshnikov, I. I. Bobryk, A. S. Golovatsky [et al.] ; edited by V. G. Koveshnikov // Lugansk : LTD “Virtualnaya realnost”, 2009. – 384 p. – (Recommended by the Central methodical committee on higher medical education of MPN Ukraine as a textbook for the students of higher educational establishments of IV level of accreditation). – Текст англ. мовою.

4. Анатомія людини у запитаннях та відповідях (опорно-руховий апарат) : в 2-х т. Т. 1, Ч. 2 : Запитання і відповіді до рисунків : навч. посіб. для студентів вищ. мед. навч. закл. III-IV рівнів акредитації / Я. І. Федонюк, В. З. Сікора, А. С. Головацький [та ін.] ; за ред. Я. І. Федонюка. – Тернопіль : Укрмедкн., 2004. – 504 с.
5. Анатомія опорно-рухового апарату. Модуль 1 : довід. для самост. підгот. студентів мед. ф-ту до практ. занять з анатомії людини за кредит.-модул. системою відповідно до вимог Болон. процесу / А. С. Головацький, Л. К. Головінська, М. Ю. Кочмарь [та ін.] ; Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т, Каф. анатомії людини та гістології. – Ужгород : Вид-во УжНУ “Говерла”, 2008. – 128 с.
6. Анатомія серця. Судини і нерви ділянок тіла людини : Модуль 4 : довід. для самост. підгот. студентів мед. ф-ту до практ. занять з анатомії людини за кредит.-модул. системою відповідно до вимог Болон. процесу / А. С. Головацький, Л. К. Головінська, М. Ю. Кочмарь [та ін.] ; Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т, Каф. анатомії людини та гістології. – Ужгород : Вид-во УжНУ “Говерла”, 2008. – 144 с.
7. Головацький, А. С. Альбом-посібник з гістології. Ч. II : спеціальна гістологія : для студентів мед. ф-ту / А. С. Головацький, В. Й. Палапа ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т, Каф. анатомії людини та гістології. – Вид. 2-ге, допов. – Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2012. – 100 с.
8. Головацький А. С. Центральна нервова система мозку в схемах : метод. вказівки для самостійної роботи студентів / А. С. Головацький, Б. В. Гавата ; МВ і ССО УРСР, Ужгород. держ. ун-т. – Ужгород : Карпати, 1991. – 67 с.
9. Збірник тестових завдань з анатомії людини для поточного та підсумкового контролю знань студентів медичного факультету за системою “Крок–1” / А. С. Головацький, Л. К. Головінська, І. Г. Калинюк [та ін.] ; Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т, Каф. анатомії людини та гістології. – Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2011. – 239 с.
10. Спланхнологія. Лімфатична (імунна) система. Ендокринні залози : Модуль 2 : довід. для самост. підгот. студентів мед. ф-ту до практ. занять з анатомії людини за кредит.-модул. системою відповідно до вимог Болон. процесу / А. С. Головацький, Л. К. Головінська, М. Ю. Кочмарь [та ін.] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ “Ужгород. нац. ун-т”, Мед. ф-т, Каф. анатомії людини та гістології. – Ужгород : Вид-во УжНУ “Говерла”, 2010. – 112 с.
11. Функціональна анатомія проєкційних провідних шляхів центральної нервової системи і черепних нервів у схемах : навч.-метод. посіб. для студентів мед. і стомат. ф-тів та ф-ту здоров'я людини / А. С. Головацький, М. Ю. Кочмарь, Т. А. Александрович, Т. А. Головацький ;

М-во освіти і науки України, ДВНЗ “Ужгород. нац. ун-т”, Мед. ф-т, Каф. анатомії людини та гістології, Ф-т здоров'я людини, Каф. фіз. реабілітації. – Вид. 2-ге, допов. – Ужгород : Вид-во УЖНУ “Говерла”, 2013. – 64 с.

12. Центральна нервова система. Органи чуття. Черепні нерви. Автономна частина периферійної нервової системи : Модуль 3 : довід. для самост. підгот. студентів. мед. ф-ту до практ. занять з анатомії людини за кредит.-модул. системою відповідно до вимог Болон. процесу / А. С. Головацький, Л. К. Головінська, М. Ю. Кочмарь [та ін.] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ “Ужгород. нац. ун-т”, Мед. ф-т, Каф. анатомії людини та гістології. – Ужгород : Вид-во УжНУ “Говерла”, 2009. – 120 с.

13. Головацький, С. А. Андрій Головацький: “Треба більше працювати над собою і менше говорити” : [інтерв'ю з нагоди 70-ліття А. С. Головацького / провела М. Галас] // Ужгород. – 2006. – 9 грудня. – С. 13.

16. Андрій Степанович Головацький // Історія медичного факультету Ужгородського національного університету : до 60-річчя мед. ф-ту Ужгород. нац. ун-ту / за ред. С. О. Бойка ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т. – Ужгород, 2005. – С. 43-44 : фот.
17. Височанський, Ю. М. Головацький Андрій Степанович / Ю. М. Височанський // Енциклопедія сучасної України. Т. 6 / редкол. : І. М. Дзюба [та ін.] ; Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. – К., 2006. – С. 52.
18. Кафедра анатомії людини та гістології // Історія медичного факультету Ужгородського національного університету : до 60-річчя мед. ф-ту Ужгород. нац. ун-ту / за ред. С. О. Бойка ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т. – Ужгород, 2005. – С. 44-50.
Зі змісту : [про А. С. Головацького]. – С. 45-46, 50.
19. Маляр, В. Завідувачу кафедри анатомії людини та гістології медичного факультету УжНУ, заслуженому працівникові освіти України, доктору медичних наук, професору, академіку УАН Андрію Головацькому – 70 / В. Маляр // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Медицина. – Вип. 30. – Ужгород, 2007. – С. 207–208. – (Слово про вчителя).
20. Науковий вісник Ужгородського університету, серія “Медицина” : [про голову редкол. вид. А. С. Головацького] // Історія медичного факультету Ужгородського національного університету : до 60-річчя мед. ф-ту Ужгород. нац. ун-ту / за ред. С. О. Бойка ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т. – Ужгород, 2005. – С. 130–132.

МИКОЛА РІЗДОРФЕР

115-річчя від дня народження лікаря, дослідника в галузі бальнеології, екології довкілля, соціальної та страхової медицини у Сваляві, делегата історичного Сойму Карпатської України, члена соціально-здоровельної комісії в уряді Августина Волошина (1901– ????)

Микола Різдорфер – особистість непересічна, неординарна та, на жаль, ще і сьогодні залишається маловідомим і забутим. Він належить до плеяди тих активних громадських діячів на Закарпатті, які у 20-30 роках ХХ ст. були будівничими Карпатської України. М. Різдорфер був делегатом історичного Сойму Карпатської України. Зрозуміло, що в роки тоталітаризму (1945–1990) його ім'я було віддане забуттю. Однак нині, у роки незалежності України, його ім'я також випало з наукового обігу як сучасних дослідників історії краю, так і дослідників історії медицини Закарпаття. М. Різдорфер – автор низки праць про лікувальні властивості мінеральних вод Свалявського регіону, якості питної води, екології довкілля, питань соціальної і страхової медицини. В медичних колах М. Різдорфер відомий і як лікар-геронтолог.

У 30-х роках минулого століття М. Різдорфер працював у Сваляві окружним дільничим лікарем. Народився 5 грудня 1901 р. в Рахові у робітничій німецькомовній родині. У школі, гімназії, а згодом і в університеті вчився добре. Юнацькі роки М. Різдорфера припали на буремні зрадікалізовані події в Європі кінця десятих і початку двадцятих років минулого століття. На його формування і становлення неабиякий вплив мали події тих років, які відбувались у краї і, зокрема, на Рахівщині – утворення “Туцупської Республіки” тощо...

З юнацьких років і впродовж усього життя М. Різдорфер був у приятельських стосунках з відомим закарпатським поетом, журналістом і громадським діячем Василем Гренджею-Донським (1897–1974).

У 1918 р. М. Різдорфер – студент медичного факультету Будапештського університету. З перших днів навчання у вищому закладі він перебував у вирі студентського життя, товаришував із студентами-старшокурсниками, вихідцями із Закарпаття –

Миколою Долинаєм, Гаврилом Даниловичем, Олександром Фединцем та іншими.

1919 р., коли Закарпаття увійшло до складу Чехословаччини, Микола Різдорфер разом з іншими закарпатськими студентами, які ще не завершили свої медичні студії в Будапешті, продовжив навчання на медичному факультеті Празького університету, що було дозволено урядом Чехословаччини. Як і раніше, він у центрі студентських подій, але студіям медицини віддавався сповна. У Празі почали діяти “Союз високошкільних студентів” (В. Шандор) і “Кружок Соціальної Помочі Підкарпатських Студентів” (П. Пундій). Першими активними членами цих організацій були і медики-закарпатці Олександр Фединець, Антін Брашайко, Микола Різдорфер та інші.

Восени 1926 р. в Празі проходила наукова конференція, присвячена вивченню лікувальних властивостей мінеральних вод Підкарпаття (Закарпаття). У роботі наукового форуму брав участь відомий вчений-біохімік, автор чотирьохтомної монографії “Лікарська хемія” (Прага, 1904–1908) професор Іван Горбачевський (1854–1942), який також виступив з доповіддю: “Хімічний склад мінеральних вод Синяка, Неліпина і Поляни”. Головний акцент у його доповіді – це дефіцит йоду у питній воді в гірських районах Закарпаття.

На цій авторитетній конференції студент Різдорфер виступив з науковою розвідкою: “Буркути Рахівщини”. Його виступ був схвально прийнятий, і ця обставина надала йому впевненості на подальші наукові пошуки. У М. Різдорфера визрівають обрії до науково-дослідної роботи, зокрема: “Йододефіцит у питній воді в гірських районах Закарпаття” та “Лікувальні властивості мінеральних вод”...

Після закінчення медичних студій у 1927 р. М. Різдорфер проходить інтернатуру, працює в лікарнях Ужгорода, Мукачева. На початку 1930 р. Міністерство охорони здоров'я Чехословацької республіки скеровує М. Різдорфера у Крайове управління охорони здоров'я, яке за наказом № 20/440 направляє його в м. Свалява на посаду окружного дільничного лікаря.

З перших днів роботи М. Різдорфер побував майже у всіх селах і школах. Після побаченого його чи не найбільш згнітив санітарний стан джерел питної і мінеральних вод. У жовтні 1931 р. за його настирливих вимог і завдяки порозумінню окружного

інспектора Івана Добоша, відбулися окружні збори управителів (директорів) народних шкіл та представників сільських комітетів, де було обговорено питання особистої гігієни та побуту, очищення та облаштування джерел питної й мінеральних вод.

Через якийсь час окружного лікаря М. Різдорфера (за сумісництвом) призначають завідувачем відділу соціально-страхової медицини фірми “Сольва” у Сваляві, а з жовтня 1938 р. по березень 1939 р. він був її директором. На його вимоги щодо покращення побутових умов праці для проживання лісорубів замість колиб почали будувати бараки, відкривалися кантини (робітничі їдальні). Кантини одержували дотації з фонду страхування фірми. У цей же час М. Різдорфер укладає популярно-освітні брошури: “Як запобігти травматизму у лісі”, “Про шкідливість для здоров’я вживання алкоголю і куріння”. На кошти фірми було перевидано брошуру професора Берегівської гімназії К.Феделеша “Ни пий!”

Працюючи лікарем у Сваляві, М. Різдорфер був активним членом наукового товариства ім. Тараса Шевченка (НТШ) у Львові, а також входив до складу секції гігієністів Лікарської комісії, де виступав з науково-пошуковими повідомленнями. Крім того, підтримував контакти з Миколою Долинаєм, який у 1936–1937 рр. обіймав посаду головного лікаря Ужгородської міської публічної лікарні, а також з лікарями цієї лікарні – О. Фединцем, А. Куткою, В. Фельдманом, д-ром Дзюбаном та іншими.

Не втратили своєї актуальності та наукової цінності звіти М. Різдорфера до крайового управління охорони здоров’я та лісового господарства, які рельєфно віддзеркалюють спектр його науково-пошукових інтересів, а саме:

- санітарний стан гостиниць, ринків і їдалень;
- умови праці та охорона здоров’я робітників фірми “Сольва”;
- охорона здоров’я робітників на промислових підприємствах та в лісі;
- стан здоров’я учнів шкіл;
- суспільно-небезпечні хвороби та боротьба з ними (лікування);
- статистичний відчит фірми “Сольва” про національний склад і фаховий рівень службовців та робітників фірми “Сольва” за 1938 рік.

Аналіз звітів, укладених М. Різдорфером, – не суха констатація фактів, а науково-обґрунтовані, логічно-завершені рекомендації,

які дають підставу говорити про нього не тільки як про лікаря-практика, але й як про лікаря-дослідника, соціолога.

На цей час визріло питання про проведення крайової конференції з проблем йододефіциту у питній воді в умовах Закарпаття. Проект був схвалений Крайовим рефератом (управлінням) охорони здоров'я та Міністерством охорони здоров'я ЧССР. На Закарпаття прибула група вчених із Праги, до якої долучилися лікарі Ужгорода й Мукачева, і ними було обстежено на предмет йододефіциту гірські джерела Велико-Березнянського, Перечинського, Волівецького та Рахівського районів. Проведення конференції планувалося на червень 1938 року. Однак, політичні реалії 1938 р. завадили її проведенню. Осторонь вирішальних подій 1938–1939 рр. для Закарпаття не міг стояти і Микола Різдорфер, який став безпосередньо їх активним учасником.

У розділі “Наші кандидати” В. Гренджа-Донський так писав про Миколу Різдорфера: “... У Сваляві небагато було тих інтелігентів, що під час найбільших переслідувань, під час лихоліття тримали з народом. ...Збаламучена Свалявщина все ж таки пробуджується завдяки праці наших інтелігентів, між ними й д-ра Різдорфера...”.

12 лютого 1939 р. М. Різдорфер був обраний депутатом до Сойму Карпатської України (значився у списках депутатів під № 26). Як лікар разом із М. Долинаєм, також лікарем, входив до складу соціально-оздоровельної комісії в уряді Августина Волошина.

Обрання його депутатом до Сойму Карпатської України було для М. Різдорфера дещо неочікуваним і несподіваним. Через чимало років, а саме у 1984 р., Вікентій Шандор зустрічається з дружиною М. Різдорфера – Ольгою Остапчук, яка розповіла йому, що “...чоловік довідався про свою кандидатуру до Сойму з радіо і преси. Перед тим ніхто з уряду (Карпатської України – Н. В.) про це з ним не говорив. Потім у телефонній розмові він питав Ю. Ревая про те, як сталося, що не вважали потрібним попросити його згоди і записали кандидатуру без його відома у списки кандидатів до Сойму Карпатської України. Він був би своєї згоди не дав, бо: “Як лікар політикою не займаюсь”. Такою була відповідь М. Різдорфера. “...Після оголошення імен кандидатів не було для Миколи зручним зняти свою кандидатуру”, – так закінчила розмову пані Оля. Цю версію підтвердив значно раніше і сам М. Різдорфер Імре Кардашенцеві (В. Шандор Спомини – С. 271).

16 березня 1939 р. разом з дружиною Ольгою Остапчук М. Різдорфер виїхав до Братислави. Громадською роботою не займався. У травні 1945 р. потрапляє у поле зору радянської контррозвідки і, не гаючи часу, перебирається через Австрію у Мюнхен. Життя у таборі для біженців було скрутне. На початку 1950 р. М. Різдорфер виїхав у США. Важким було працевлаштування, перебивався тимчасовими заробітками.

Науковий доробок М. Різдорфера невеликий, не впорядкований, але цікавий за задумом.

Микола Різдорфер по собі залишив добру пам'ять як висококваліфікований лікар, який у 30-ті роки минулого століття закладав на Закарпатті (Свалявщині) підмурки соціальної і страхової медицини, геронтології, як лікар-патріот, який підтримував визвольні змагання на Закарпатті у 1938–1939 рр. і робив усе від нього залежне для розбудови української державності на Закарпатті.

НАТАЛІЯ ВАКУЛА

Джерельні приписи:

1. Різдорфер, М. Охорона здоров'я робітників на промислових підприємствах та в лісі / М. Різдорфер // ДАЗО. – Фонд 21. – Опис 7. – Справа 30. – Арк. 50-51.
2. Різдорфер М. Санітарний стан гостиниць, ринків і їдалень / М. Різдорфер // ДАЗО. – Фонд 21. – Опис 7. – Справа 30. – Арк. 2-5.
3. Різдорфер, М. Стан здоров'я учнів шкіл / М. Різдорфер // ДАЗО. – Фонд 21. – Опис 7. – Справа 161. – Арк. 2-5.
4. Різдорфер, М. Статистичний відчит фірми “Сольва” про національний склад і фаховий рівень службовців та робітників фірми “Сольва” за 1938 рік / М. Різдорфер // ДАЗО. – Фонд 5 с/19. – Опис 1. – Арк. 46.
5. Різдорфер, М. Суспільно-небезпечні хвороби та боротьба з ними (лікування) / М. Різдорфер // ДАЗО. – Фонд 21. – Опис 7. – Справа 161. – Арк. 110-120.
6. Різдорфер, М. Умови праці та охорона здоров'я робітників фірми “Сольва” / М. Різдорфер // ДАЗО. – Фонд 21. – Опис 7. – Справа 30. – Арк. 56–57.

7. Вакула, Н. Микола Різдорфер / Н. Вакула // Карпатська Україна : у 2-х тт. Т. 2 : Карпатська Україна. Хроніка подій. Персоналії / [упоряд. С. Д. Федака] ; Закарпат. держ. адмін., Закарпат. обл. рада, Галузекий держ. архів Служби безпеки України [та ін.]. – Ужгород : Карпати, 2010. – С. 237–239.

9. Пундій, П. Українські лікарі : біобібліогр. довід. Кн. 1 : Естафета поколінь національного відродження / П. Пундій. – Львів ; Чикаго, 1994. – С. 268-269.
 10. Різдорфер Микола // Закарпаття в енциклопедії українознавства / ред.-упоряд. В. Маркусь. – Ужгород : Граджа, 2003. – С. 147.
 11. Твори Василя Гренджі-Донського : в 12 тт. / Карпатський Союз, Інк. – Вашингтон, 1981–1992.
 Т. VIII : Щастя і горе Карпатської України : Щоденник. – 1987. – 487 с.
 Зі змісту: [про М. Різдорфера]. – С. 144, 247-248, 253.
 Т. IX : Публіцистика. – 1989. – 502 с.
 Зі змісту: [про М. Різдорфера]. – С. 224.
 12. Терени мінеральних джерел на Підкарпатті : зб. наук. конф. / за ред. П. Савицького. – Прага, 1926.
 13. Шандор, В. Спомини. Т. 1 : Карпатська Україна 1938–1939. – Ужгород : Граджа ; Нью-Йорк, Н. Й. : Карпатський Союз, Інк., 1996. – 396 с.
 Зі змісту: [про М. Різдорфера]. – С. 93-94 ; 271.
- ***
8. Довганич, О. Микола Долинай: доля міністра : (до 60-річчя Карпат. України) : [у т. ч. згадка про М. Різдорфера] / О. Довганич // Соціал-демократ. – 1999. – 13 лют. – С. 13.

ГРУДНЯ: 6

МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ ЕРДЕВДІ

**75-річчя від дня народження кандидата
фізико-математичних наук, старшого наукового
співробітника Інституту електронної фізики НАН України
(нар. 1941)**

Микола Ердевді народився 6 грудня 1941 р. в с. Кальник Мукачівського району Закарпатської області в сім'ї учителів. Батько Ердевді Михайло Йосипович (19.10.1910–11.02.2000 рр.) викладав історію та географію, мав понад п'ятдесят років педагогічного стажу, з того 30 років працював директором. За цей час організував дві середні школи в селах Кальник та Лохово Мукачівського району. Був відомим у краї просвітянином. Мама – Єва Степанівна, дівоче прізвище Данієлович (31.08.1914–27.03.2000 рр.) викладала математику, мала понад 40 років педагогічного стажу. В сім'ї було семеро дітей – п'ять хлопців та двоє дівчат.

У 1959 р. майбутній науковець закінчив Виноградівський політехнічний технікум із спеціальності “Електричні станції, мережі та системи”. За направленням поїхав працювати на ТЕС Балхашського гірничо-металургійного комбінату Карагандинської області Казахської РСР. Розпочав трудову діяльність електрослюсарем IV розряду, потім працював на різних посадах, в т. ч. старшого інженера відділу капітального будівництва електростанції та начальником зміни електростанції. У жовтні 1962 р. був призваний в ряди збройних сил СРСР. Закінчив школу молодшого командного складу, служив у різних точках Радянського Союзу, в т. ч. на державному науково-випробувальному ракетному полігоні. Рід військ “Ракетні війська і артилерія”. В жовтні 1965 р. демобілізований. Має звання старшого лейтенанта запасу, нагороджений медаллю “20 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні”.

З 1965 до 1967 р. працював на заводі “Мукачівприлад” (м. Мукачеве), спочатку старшим техніком-контролером СКБ, потім інженером-технологом цеху № 13.

У 1967 р. поступив на фізичний факультет Ужгородського державного (нині національного) університету (відділення радіофізики). В 1972 р. успішно закінчив університет зі спеціальності “радіофізика і електроніка”.

У 1968–1969 рр. очолював комсомольську організацію факультету.

У 1972 р. поступив в аспірантуру з відривом від виробництва зі спеціальності “фізична електроніка”, яку успішно закінчив в 1975 р., представивши в термін до захисту кандидатську дисертацію на тему “Експериментальне визначення часів життя збуджених станів атомів талію, індію та галію”. Науковим керівником аспірантури був професор Л. Л. Шимон. У зв’язку з реорганізацією ВАКу, яка тривала майже два роки, дисертацію захистив на початку 1978 р. на спеціалізованій Вченій Раді Інституту фізики АН України. У 1973 р. М. М. Ердеві присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника.

З 1974 до 1976 рр. він працював молодшим науковим співробітником науково-дослідного сектора університету, – з 1976 до 1981 р. – завідувачем сектору науково-дослідного відділу № 1 СКТБ засобів аналітичної техніки. З 1981 до 1986 р. працював завідувачем сектору СКБ “Квант” Ужгородського Державного Університету.

З 1986 до 1991 рр. М. Ердеві – провідний конструктор у

відділі наукового приладобудування і радіаційних випробувань матеріалів і конструкцій СКБ Інституту ядерних досліджень АН України (м. Київ). Рішенням міської ради нагороджений медаллю “Ветеран праці”.

З 1991 до 1993 р. досвідчений спеціаліст завідував відділом стану повітря у науково-виробничому центрі “Екологія” Закарпатської обласної ради, з 1993 до 2015 рр. працював старшим науковим співробітником відділу іонних процесів Інституту електронної фізики НАН України.

У 1995 та 1996 р. разом з колегами вигравав міжнародні наукові гранти Дж. Сороса. У 1999 р. виграв грант США за програмою “Громадські зв’язки” і пройшов навчання в Портленді (штат Орегон), отримавши відповідний диплом. У 2000 та 2003 рр. разом з колегами виграв міжнародний грант уряду США і побував у відраджєнні в університеті Лінкольна (м. Лінкольн, штат Небраска).

Систематично брав участь у міжнародних наукових конференціях як в Україні так і за рубежом: “Спільне довкілля: Європа’94 (Будапешт, 1994 р.), CERECO’97 (Мішкольц, 1997 р.), CEPAS’2002 (Гданськ, 2002 р.), CEPAS’2005 (Мішкольц, 2005 р.)

Основні наукові напрямки діяльності М. М. Ердєвді пов’язані з експериментальним дослідженням часів життя збуджених станів атомів металів, розробкою газових лазерів, приладів для визначення концентрації основних забруднювачів повітря; експериментальним дослідженням поверхні твердого тіла та спектрів випромінювання атомів та органічних сполук при їх бомбардуванні низько-енергетичними електронами з подальшим дослідженням енергетичних залежностей цього випромінювання.

Крім занять фундаментальною фізикою, впровадив нову лазерну технологію виготовлення магнітопроводів трансформаторів малої потужності, метод лазерного загартування ріжучого та свердлильного інструменту, прогресивну технологію виготовлення крокових електродвигунів на підприємствах Закарпаття та впровадив лазерні лікувальні методики в Ужгородській міській клінічній лікарні.

За досягнення протягом наукової та науково-технічної і творчої діяльності М. М. Ердєвді нагороджений подяками, грамотами, почесними грамотами та дипломами різного рівня: Ужгородського державного університету, Інституту електронної фізики НАН України, міської ради Ужгородського відділу освіти облради, обкому комсомолу та обласної ради Закарпаття.

Він є автором 12-и оригінальних рацпропозицій та 5-и важливих в області фізики елементарних процесів винаходів, а також автором понад 110 друкованих публікацій у вітчизняних та зарубіжних виданнях.

ЕНЕ КОНТРОШ

Джерельні приписи:

1. Ердевд, М. М. Збудження молекул тиміну повільними електронами / М. М. Ердевді, В. В. Звенигородський // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Фізика. – Вип. 25. – 2009. – С. 221-226.
2. Ердевді, М. М. Професор Записочний – особистість у фізиці та в житті / М. М. Ердевді // Науковий Вісник Ужгородського університету. Серія : Фізика. – 2002. – Вип. 12. – С. 160-163.
3. Гипоциклоидальный электронный спектрометр для исследования упругого и неупругого обратного рассеяния электронов атомами, молекулами и поверхностью твердых тел / О. Б. Шпенник, Н. М. Эрдевди, Н. И. Романюк, Т. Ю. Попик, А. Н. Завилопуло // ПТЭ. – 1998. – Т. 41. – № 1. – С. 66-73. – Текст рос. мовою.
4. Електронна енергетична структура плівок Mg / Т. Ю. Попик, В. М. Фейер, М. М. Ердевді, Ю. В. Попик, О. Б. Шпенник // УФЖ. – 2001. – Т. 46. – № 4. – С. 456-460.
5. Розсіювання повільних електронів поверхнею монокристалічного кремнію / М. М. Ердевді, Т. Ю. Попик, А. М. Завилопуло, О. Б. Шпенник // Фізичний збірник НТШ / відп. ред. Р. Гайда. – Львів, 1998. – Т. 3. – С. 133-142.
6. Low-energy electron backscattering spectroscopy of Mg/Mo films / V. M. Feyer, T. Yu. Popik, O. B. Yu. V. Shpenik, Popik, M. M. Erdevdy // J. of Electron Spectroscopy and Related Phenomena. – 2002. – Vol. 122. – P. 251-257. – Текст англ. мовою.
7. Shpenik, O. B. Electron excitation of mercury atom spectral lines at mev resolution / O. B. Shpenik, N. M. Erdevdy, V. S. Vukstich // Rad. Phys. and Chem. – 2003. – V. 68. – № 1/2. – P. 281-284. – Текст англ. мовою.
8. Shpenik, O. B. Quasielastic Electron Scattering by GaAs Surface / O. B. Shpenik, M. M. Erdevdy, A. N. Zavilopulo // SACSP'94. Contrib. Papers. March. 20-26 1994. – Hintermoos, Austria. – 1994. – P. 380-382. – Текст англ. мовою.
9. Shpenik, O. B. The Specific Features of Low Energy Electron Scattering by Silicon Surface / O. B. Shpenik, M. M. Erdevdy, T. Yu. Popik // New Photovoltaic Materials for Solar Cells. First Polish-Ukraine Symposium. 21-22 October 1996. – Cracow-Przegorzaly. – 1996. – P. 157-164. – Текст англ. мовою.

СПИРИДОН ЧЕРКАСЕНКО

140-річчя від дня народження поета (1876–1940)

З досліджень Богдана Зілінського відомо, що в недатованому листі до Володимира Дорошенка, львівського бібліотекаря, літературознавця й редактора, писаному з Ужгорода правдоподібно в липні 1929 р., Спиридон Черкасенко поскаржився на те, що непоміченою залишилася 25-та річниця його літературної діяльності. Проминуло немало часу, а художня спадщина цього самобутнього письменника так і залишається десь на українських мистецьких маргінесах, слабо вивченою і вповні не донесеною до українського читача в тій мірі, в якій ми зобов'язані перед його пам'яттю.

Звичайно, тут не можна оминати фундаментальної праці Симона Наріжного “Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома Світовими війнами”, виданої в Празі у 1942 р., бо це справді достойна й адекватна оцінка діяльності як окремих персоналій, так і організацій, структур, утворень тощо, скажімо, онлайн, в реальному часі, що трапляється дуже рідко. Симон Наріжний, зокрема, пише: “В різних карпато-українських педагогічних виданнях публікували твори багатьох емігрантських письменників, нпр.: С. Черкасенка, який довший час сам перебував в Ужгороді, О. Олеся, В. Королева-Старого, В. о'Коннор-Вілінської, С. Русової, Арк. Животка, Б. Мартиновича і т. д. Взагалі літературний вплив письменників-емігрантів на розвиток карпатоукраїнського письменства і журналістики був дуже значний”. Однак ця праця увесь післявоєнний час аж до проголошення Україною незалежності була під забороною, доступ до надзвичайно широкої й об'єктивної інформації був унеможливлений. Та й сам історичний процес національного оживлення й державотворення міжвоєнного періоду був “репресований”. У радянській історичній міфотворчості, отже, місця для Спиридона Черкасенка не було.

Після довгого забуття (а це майже до кінця XX ст.) життєва і творча доля Спиридона Феодосійовича Черкасенка стає предметом наукових зацікавлень нашого земляка, доктора філологічних наук, академіка Олексі Мишанича, який у 1991 р. видав двотомник поетичних, драматичних і прозових творів письменника з ґрунтовною передмовою. На сьогодні це, певно, найповніше видання

в Україні цього автора. Можливо, слід додати ще книгу Школи В. “Драматургія Спиридона Черкасенка (еволюція індивідуального стилю)” (2001). У фахових навчально-методичних виданнях, зокрема в журналах “Українська мова та література”, “Дивослово”, “Київська старовина” тощо, є чимало статей, присвячених біографічним даним про С. Черкасенка, аналізу окремих його творів, вивченню їх в школі, трактуванню певних тем, проблем, образів і т. п. (до прикладу: Антонець Н. “Спиридон Черкасенко: штрихи до літературно-педагогічного портрету: самоучитель” та “Така доля молодих письменників...”: драма “Хуртовина” Спиридона Черкасенка на тлі його життя; Астраханцева Л. “Вшанування пам’яті земляка”; Бабишкін О. “Культурно-просвітницька діяльність Спиридона Феодосійовича Черкасенка (1876-1940)”; Боднарук І. “Творче життя Спиридона Черкасенка”; Бойченко В. П. Літературна творчість Спиридона Черкасенка” та “Материк Спиридона Черкасенка”; Дякунова Л. “Збагнути трагедію: до аналізу історичної драми С. Черкасенка “Северин Наливайко””; Жицька Т. “Історична драматургія Спиридона Черкасенка”; Кухар-Онишко О. “Про що тирса шелестіла...”; Опацька Н. С. “Черкасенко “Маленький горбань” – твір про красу і незахищеність людської душі”; Правдюк О. “Фольклорні елементи драматургії Спиридона Черкасенка”; Рудницька О. “Доброта і жорстокість в оповіданні С. Черкасенка “Маленький горбань””; Ситченко А. “Формування української ментальності в процесі вивчення творів С. Черкасенка: на уроках літератури рідного краю”; Старовойт Л. В. “Спиридон Черкасенко: доля і творчість”; Фальова С. “Педагогічні погляди Спиридона Черкасенка” та ін.).

Постать Спиридона Черкасенка – інтригуюча, цікава і трагічна. Він народився й жив у буремні часи революцій 1905 та 1917 років, добре знав, що таке Перша світова війна і застав ще Другу світову, брав активну участь у національно-визвольних змаганнях українців Закарпаття, приятелював з Коваленком-Коломацьким, Садовським, Русовими, Шаповалом, Шелухіним, Грушевським, Єфремовим, Стебницьким, Чикаленком, Білецьким, Марійкою Підгірянкою, Іренджено-Донським, Бачинським, Заклинським та ін., був дієвим суспільним і культурним діячем першої половини ХХ ст. на теренах України і Європи. Проте сучасники С. Черкасенка мало залишили своїх досліджень і спогадів про письменника. Відтворювати його біографію довелося з віднайденого листування

Спиридона Черкасенка з тогочасним літературно-мистецьким україно-європейським бомондом.

Спиридон Черкасенко народився 24 грудня 1876 р. в містечку Новий Буг Херсонського повіту Херсонської губернії (нині Миколаївська область) у селянській родині. З дитинства пам'ятає старий батьківський яблуневий сад, в якому “можна було не тільки сховатись, а й заблукати. Тут, на межі, нерідко спалахували справжні драми, коли батько виганяв сусідську худобу, разом з підпасичем, ласим до великих і пахучих яблук. Найбільше хвилювало поле... Тільки відійдеш від містечка і навкруги рівна далечінь, наповнена таємницями. Зрідка її порушували поодинокі дерева та мовчазні кургани, які невідомо звідки виникли і згубились в цьому забутому краї”. Згодом закінчив двокласну школу, яка давала вибіркові знання з окремих предметів та в якій особливо акцентувалися релігійна й російськомовна орієнтація, знання ж української мови він виніс з батьківської хати. Через те, що виник серйозний конфлікт між юнаком-семінаристом та його вчителем Закону Божого, методи викладання предмета якого були для хлопця неприйнятними, палким прихильником релігії Спиридон Черкасенко не став. У листі до Леоніда Білецького читаємо: “Бесіда полягала в тім, що він почав задавати мені питання, а я мусів на них відповідати. Слово по слову, дійшло якимсь чином до Юди Іскаріота та його зради. Я, скорчивши найневинніший вираз на тварі, сказав, що ніяк не можу збагнути, за що було покарано Іскаріота, коли йому заздалегідь Бог сам “предопреділіл” зрадити Христа. Чи ж винен він у тім, що зробив так? Адже на це була воля Божа, а не його. Піп аж підскочив на стільці, щось замекекекав, намагаючись пояснити це свобідною волею, що її Бог дав людині, але я на це зауважив, що ніяк не можу погодити між собою “предопреділіл” й “свободу волі”, бо одно другу виключає. Піп почервонів, розсердився й сказав, що не нам судити волю Божу, а що треба вірувати, й звелів мені сісти. Я, сідаючи, відповів на це, що тяжко повірити в абсурд. Піп оскаженів, ухопив журналу й вилетів із класу... З наведених прикладів Ви бачите, дорогий Леоніде Темофійовичу, які милі відносини установилися між нами і законовчителем. А які були відносини, такі й були успіхи у вивченні релігії...” Отже, Спиридон Черкасенко сприймав релігію через призму суспільної філософії і конфлікту з релігією у нього не було – про це свідчить той факт, що впродовж усього свого

життя він з повагою ставився до всього сакрального, сам співав у церковних хорах і високо цінував церковний спів.

Через два роки Спиридон Черкасенко вступив до Новобузької учительської семінарії. Уже в шкільні роки почали формуватися перші суспільні прихильності юнака, пов'язані з його спостережливістю та читанням, яке поступово переросло в пристрасне захоплення літературою. Хоч сім'я його не була надто заможною, щоб вдовольнити читацькі апетити школяра-юнака, та на поміч йому прийшли однокласник Альоша Поляков, який, маючи кошти передплачував різні тогочасні часописи й охоче ними ділився з шкільними товаришами, і учитель Сизков, який ввів Спиридона у світ російської літератури Пушкіна, Лермонтова, Фонвізіна тощо. С. Черкасенко став кращим учнем і навіть почав сам писати перші вірші російською та українською мовами: “Чи розумів я те, що так жадібно, “як амброзію, глитав”?.. – писав Спиридон Черкасенко у листі до літературознавця Леоніда Білецького. – Певне, що багато не розумів, хоч силкувався напружено збагнути, в дечім догадувався, а немало й розумів. Дивна річ: звертатися за поясненнями до вчителя – соромився. Чому?.. Не знаю. Мабуть, саме тому, що сам грішив віршами й боявся прозradити це: відчував, мабуть, що він по писку й очах догадається. Отже, й тут ішов самотужки...”. Крім того, вчитель літератури Новобузького початкового училища Ф. Сизков дозволив юнакові забрати зі шкільного горища старі річники тижневика “Нива”, де містилися злободенні тогочасні статті-рецензії. Тому уже з юнацьких років Черкасенко захопився поглядами соціальної рівності і справедливості, антимонархізму і т. п.

З 1895 р. С. Черкасенко вчителював у шахтарських селищах Донбасу, в різних народних школах Катеринославщини (Новопавлівка, Василівка, Улянівка, Юхів), де викладає уроки точно за вказівками своїх учителів із семінарії – “тільки на літературному мові” (тобто по-російськи). Але в дуже скорому часі переконується, що діти його не розуміють. Бачить, що більшість українців, що тут проживає, говорить точно такою мовою, що й удома, у його батьків. Тільки тоді через роздуми й переживання Спиридон Черкасенко приходить до українства. Відомий факт, що якось зайшов С. Черкасенко до хати одного зі своїх учнів. Коли роздивлявся по хаті, впали йому в око дві книги, що лежали на шафі. З дозволу батька свого учня переглянув ці книги. Одна була “Кобзар” Тараса Шевченка, а друга – “Збірник поезій” М. Чернявського. Після їх

прочитання питання національної орієнтації вирішилося само.

У 1901 р. С. Черкасенка переведено на посаду вчителя на Лідівські рудники (колишня Юзівка), де він прожив дев'ять років, навчаючи шахтарських дітей і проводячи серед шахтарів культ-освітню роботу. Учительська праця у шахтарському середовищі дала початкуючому письменникові великий запас життєвих спостережень, які він художньо реалізував у своїх поезіях, оповіданнях та п'єсах із шахтарського життя. З його творчістю у переважно селянську літературу потужним струменем вривається нова тема, така не схожа з традиційними селянськими. Сергій Єфремов вважав, що "...після оповідань Б. Грінченка й поезій М. Чернявського, творчість С. Черкасенка, це перше повне й вагоме відтворення умов праці, душевного стану донецького шахтаря в українській літературі. Його оповідання обіймають переважно одну сферу, – шахтарського життя і показують, що те життя він знає добре і вміє вибрати з нього типові постаті..." За кілька років після того Черкасенко переходить учителювати на Донбас (Юзівські Рудники), де, крім праці у школі, він з ентузіазмом студіює українську історію, літературу, фольклор та культуру взагалі. Він з захопленням прочитав твори М. Костомарова, П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, Марка Вовчка та інших українських письменників.

З 1910 р. Спиридон Черкасенко переїздить до Києва, працює в редакції педагогічного журналу "Світло", в товаристві "Українська школа", пише фейлетони, оповідання, статті до газети "Рада", а в них вів рубрики "З газет і журналів" та "З сучасних настроїв", у журналі "Літературно-науковий вісник" – "З українського життя", входить до редакції журналу "Дзвін".

Коли з початком Першої світової війни всі українські періодичні видання було закрито, колишній учитель пішов працювати в театр М. Садовського, де займав різні адміністративні посади, допомагав головному режисеру організовувати українське театральне життя в Києві.

У 1917–1918 рр. Спиридон Черкасенко укладав читанки й букварі для українських шкіл ("Буквар", "Рідна школа", "Читанка", I, II, III, IV, "Найпотрібніші правила правопису", "Грамотка" та ін.). Разом з театром М. Садовського в 1919 р. він переїхав до Кам'янця-Подільського, куди змушені були перед більшовицьким наступом перебратися з Києва урядові і культурно-освітні інституції Української Народної Республіки.

Цього ж року Міністерство освіти УНР запропонувало Спиридону Черкасенку готувати підручники для українських шкіл і з цією метою відрядило його до Відня, де він працював у різних видавництвах (“Дзвін”, “Українська школа”, “Земля”), укладаючи та редагуючи українські книжки.

Австрія не надто сподобалася поету. У Відні він не знайшов спільної мови з тодішньою українською політичною еміграцією, яку роз’їдала групова боротьба, класова і міжпартійна ворожнеча. Українські видавництва, в яких він працював, поволі припиняли свою діяльність, тому Черкасенко залишив Відень, як і основна частина української еміграції на початку 1920-х років, яка перебиралась з Відня до Праги.

Творчість Спиридона Черкасенка, який проживав у Закарпатті з 1923 р. до 1929 р., має особливе значення в літературі нашого краю. Він, письменник і педагог, обрав місце свого перебування ближче до українського середовища: “...аби довкола були свої, своя мова”. Що ж стосується саме закарпатського періоду життя Спиридона Черкасенка, то тут слід говорити про нього як про творця українського поетичного театру, який в одному з кращих ліричних творів про життя і становлення нашого національного генія у п’єсі “До світла, до волі. Сцени з дитячих літ Т. Г. Шевченка” переспівав усі відомі історії з життя поета: і про стовпи, що підпирають небо, і про стосунки в сім’ї з махучою, батьком і сестрою Катериною, і про першу любов до Оксаночки, і про п’яного дядя... Вистава вперше була опублікована в журналі “Молода Україна” у 1925 р. і в цьому ж році поставлена ужгородськими пластунами. Додаймо до цього, що Спиридон Черкасенко працював учителем і літературним консультантом у театрі “Просвіта”, був близько знайомий з усіма провідними діячами того часу на Закарпатті, разом з Марійкою Підгірянкою він брався видавати й упорядковувати популярні журнали для шкільної молоді: “Пчілку”, “Віночок”, “Наш рідний край”; був постійним дописувачем багатьох періодичних видань краю, активно трудився в закарпатському Пласті – він писав для пластунів статті, оповідання, п’єси і навіть пісні, а в журналах “Пласт” та “Ватра” помістив кілька перекладів зі світової скаутської літератури, особливо популяризував твори Т. Ернеста Сітона. В цьому ж виданні він опублікував славнозвісний гімн закарпатських пластунів: “Гей, пластуни! Гей, юнаки!...” та кілька пластунських п’єс:

“Вечірній гість”, “Лісові чари” тощо. С. Пап-Пугач у “Пластовому альманасі” подає спомини першого Кошового пластових відділів в Ужгороді, др. Володимира Комаринського – Клена, що був його ініціатором: “Ідея окремого гімну закарпатських пластунів зродилася десь у жовтні 1923 р. на сходинах Пластового Коша в Ужгороді. Спочатку ми співали той самий гімн (“Цвіт України і краса”), що його співали пластуни в Галичині. Однак, вже тоді, він не відповідав обставинам на Закарпатті, бо його відродження мусіло йти поступово, еволюційним шляхом. Слова “Україна”, “українець”, “український” у тім часі ще не прийнялися в народі, а чехословацька влада добачувала у них іреденту, тобто згамання відірвати Закарпаття від Чехословаччини”. Тому було доручено команді коша, якого кошовим був Володимир Комаринський, постаратися про гімн для закарпатських пластунів. Хтось порадив звернутися до наддніпрянського поета Спиридона Черкасенка, що в тому часі жив в Ужгороді. С. Черкасенко прийняв ідею дуже мило і зразу погодився скласти текст гімну, однак він щиро признався, що про Пласт і його програму мало знає. Тому він поставив перед пластунами умову, що мусять його запрошувати на всі їхні сходини і табори, бо хотів перейнятися пластовим духом. І дійсно він точно приходив на пластові сходини, ходив з ними на природу, разом з ними співав при вечірній ватрі, навіть харчувався з пластового котла. І вже через 4-5 тижнів Черкасенко вручив пластунам текст гімну”.

“Наш новий гімн, – читаємо в “Пластовому альманасі”, – ми прийняли з великим захопленням і всі вивчили його напам’ять. Тоді на пораду мабуть покійного нашого опікуна, проф. Остапа Вахнянина, ми звернулися листом до композитора Я. Ярославенка у Львові, щоб він уложив нам музику. Маєстро зробив нам приємну несподіванку, бо до місяця прийшов лист з музикою. Доперва пізніше я збагнув соборність закарпатського пластового гімну: текст уложив наддніпрянець, музику галичанин, а співали його закарпатці.

Ми скоро вивчили наш гімн і запросили його автора, поета С. Черкасенка, на сходини, щоб він перший почув бадьорі слова: “Гей юнаки, гей пластуни...”. На ті сходини він приніс нам ще один цінний подарунок, рукопис віршованої п’єси: “Лісові чари” у двох актах, повний пластової романтики...

Тоді ми захотіли представитися ширшій публіці Ужгороду і в половині березня 1924 р. ми влаштували у залі міського театру пластову виставу. Так ми перший раз виступили перед батьками і прихильниками пластунів з п'єсою “Лісові чари” і вперше відспівали наш пластовий гімн. Так почався його тріумфальний похід”.

Свої спомини скавтмайстер Клен закінчує такими словами: “Нам, сивоголовим, стискається горло і в очі тиснуться сльози, коли почуємо молодь співати цей “наш” гімн. В дусі ми вертаємо знова до Ужгороду і співаємо його з тим самим запалом, як його співали в березневих днях 1924 р., на сцені міського театру”.

Тож вплив Спиридона Черкасенка на національно-свідоме проукраїнське виховання підкарпатської молоді незаперечний.

Активне громадське життя С. Черкасенка нерідко викликало незадоволення влади. Закарпатський письменник і журналіст Василь Гренджа-Донський згадував, що Черкасенко допомагав йому підбирати матеріали з української літератури для журналу “Наша земля”, давав мовні поради. У грудні 1926 р. на Закарпатті було відзначено 50-річчя від дня народження письменника. Василь Гренджа-Донський написав про нього прихильну статтю, яка з'явилася у січневому номері “Нашої землі” за 1927 рік. Це стало причиною того, що поліція звинуватила Черкасенка у співпраці з комуністами і запропонувала йому залишити край.

Спиридону Черкасенку часто пропонували повернутися до УРСР. Як і Черемшину, Стефаника, Хоткевича, так і Черкасенка умовляли повернутися до підрадянської України, за умови публічної відмови від своїх ідейних та світоглядних позицій – так званого каяття. Про це він сам розказував в своєму листі до Софії Русової (датований 12 червня 1928 р.): “А шляху додому ще й досі не видно. Я, як Вам відомо, спробував був стукнути в большевицькі двері – і раз, і вдруге, але відповіді так і не дочекався. Очевидно, чекають, щоби виступав публічно з якоюсь гнусністю проти еміграції. Ну, та хай же чекають! Вже швидше я дочекаюсь, коли можна буде без їх дозволу їхати, ніж вони тієї гнусності. Листуюся з Києвом (Григорій Коваленко-Коломацький), із Харковом (Я. Чепіга), отже більш-менш поінформований, як там. З листів бачу, що погано і що буде ще гірше. Щось у них там коїться непевне. Отже, може й краще, що не пускають”.

Непохитний у своїх поглядах та переконаннях, Черкасенко змушений був у 1929 р. під тиском влади покинути Ужгород і

виїхати до Праги. Письменник згадує про це в листі до Володимира Дорошенка, виступаючи власне апологетом власної творчості: “Праця моя в Ужгороді розпочалася під знаком скавтізму (пласт), але я не кидав і своєї літературної роботи ширшого характеру, а також давав публіцистичні статті до американської “Свободи” (1923-25 pp.). Окрім цього, до самого виїзду з Закарпаття, був найближчим співробітником дитячого часопису “Пчілка”. Пластунам я написав (поза окремими статтями в їхнім органі) “Пластовий гімн” і кілька патріотичних пісень... [...]

Коли теперішній український молодник добре володіє українською мовою, забувши пануюче по школах страшне “язичіє”, то цим завдячує він мозолевій праці своїх пластових провідників (Вахнянин, брати Заклинські, Біличенко особливо, Бачинський Леонід, Водонос і т.і.) і моїм отим писанням для пласту. Велику заслугу в цій справі має також дорогий мені Я. Ярославенко, що вбогі пісні мої приправ у чарівні мелодії своєї талановитої Музи й тим запалив молодь до роботи; він же написав і прекрасну музику до “Пластового Гімну”. [...]

Щодо мене самого, то я завжди найменше був задоволений своїми писаннями, бо ще й тепер, по 25 роках, почуваю себе як починаючий письменник, повний сили й енергії створити щось краще за те, що вже створене. І смішно мені було читати кілька років тому в рецензії на мої 3 томи поезій пана Л. Білецького (Л.-Н. В.), що я вже одспівав свої пісні. Як самі, здорові, бачите, я ще співаю й, хочу думати, не кепсько співаю й далі співатиму. Гадаю, що далеко правдивіше сказав колись у Києві Вороний (людина, що при кожній нагоді й тепер, як мене сповіщають, топче мене в болото) у хвилини щирості: “Почекайте, Шпирка ще себе покаже!...”

Покажу чи не покажу – це буде видно, а що роботи не кину – то напевне, аж поки голова ясна на плечах. Колись навідав я у віденським шпиталі Є. Х. Чикаленка й він попрохав принести йому мої п’єси – “Казку” і “Тирсу”; коли я прийшов удруге, то він довго дививсь на мене, потім промовив: “Які гарні Ваші п’єси! Читав, упивався красою Вашої мови й дивувався, як це сталося, що я раптом не звернув на них уваги”...

Письменник виїхав до Чехії і оселився в селі Горні Черношіце, що на околиці Праги, де й прожив до кінця життя. Він займав невелику кімнату в місцевому готелі, вів дуже скромний спосіб життя. Спиридон Черкасенко був свідком боротьби за українську

державність на Карпатській Україні в 1939 р., в цій борні він втратив єдиного сина Віктора, пережив початок Другої світової війни, яка принесла стільки страждань і втрат українцям.

Одержавши в березні 1939 р. звістку про загибель сина, Спиридон Черкасенко тяжко захворів. Доглядали його ченці. 8 лютого 1940 р. письменника не стало. Поховали його на Ольшанському цвинтарі в Празі. На його могилі скромний кам'яний хрест і скупий напис: “Спиридон Черкасенко. 24.12.1876–08.02.1940”. Поряд – могили Олександра Олеся, Софії Русової та Володимира Немировича-Данченка. За переказами, смерть Черкасенка символічна і несподівана – за робочим столом із пером у руці, над останнім твором.

Літературна спадщина Спиридона Черкасенка нараховує понад 30 збірок поезій, оповідань, драм, романів, а також чимало літературно-критичних статей, наукових розвідок, фейлетонів тощо. Академік Олекса Мишанич вважає, що в літературній творчості С. Черкасенка “віддзеркалено трагічну долю України перших десятиліть нашого віку, її жертвну боротьбу за свої соціальні й національні ідеали. Поезія, проза, драматургія і публіцистика письменника повністю перебувають у силовому полі суспільно-політичних і революційних подій на Україні, відбивають основні етапи цих подій, їх злети і падіння”. Спиридон Черкасенко пережив трагедію митця, котрий зумів оцінити власну творчість і покласти її на вівтар України, будучи переплантованим в чужинецький ґрунт... Він творив Україну поза її межами, творив жертвно, щоденно, у болях і радощах, у щасті й розпачі, у виснажливій чорноробській літературній праці...

НАТАЛІЯ РЕБРИК

Джерельні приписи

1. Боднарук, І. Творче життя Спиридона Черкасенка / І. Боднарук // Боднарук, І. Між двома світами. – Донецьк, 1996. – С. 151-155.
2. Мишанич, О. В безмежжі зим і чужини... / О. Мишанич // Черкасенко, С. Твори : в 2 т. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1. – С. 5-40.
3. Наріжний, С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома Світовими війнами. Ч. 1 / С. Наріжний. – Прага, 1942. – 372 с.
4. Ржепецький, Л. Спиридон Черкасенко: постать у вирі історії : навч. посіб. / Л. А. Ржепецький. – Миколаїв: МФ НаУКМА, 2000. – 59 с.
5. Спиридон Черкасенко // Література рідного краю: письменники Миколаївщини : посіб.-хрестоматія / ред. Н. М. Огренич. – Миколаїв, 2003. – С. 34-36.

6. Спиридон Черкасенко (1876–1940) // Історія української літератури ХХ століття : навч. посіб. : в 2 т. Кн. 2 / за ред. В. Г. Дончика. – К., 1993. – С. 701-705.
7. Старовойт, Л. В. Спиридон Черкасенко: доля і творчість / Л. В. Старовойт // Письменники Миколаївщини : навч. посіб. / Л. В. Старовойт. – Миколаїв, 2007. – С. 23-29.
8. Школа, В. Драматургія Спиридона Черкасенка (еволюція індивідуального стилю) / В. Школа. – К. : Знання України, 2001. – 130 с.

9. Антонєць, Н. Спиридон Черкасенко: штрихи до літературно-педагогічного портрета : самоучитель / Н. Антонєць // Укр. мова і літ. в шк. – 2003. – № 2. – С. 51-53.
10. Антонєць, Н. “Така доля молодих письменників...” : драма “Хуртовина” Спиридона Черкасенка на тлі його життя / Н. Антонєць // Укр. мова та літ. – 2004. – № 39 (22 жовт). – С. 25-28.
11. Астраханцева, Л. Вшанування пам’яті земляка / Л. Астраханцева // Бібл. планета. – 2007. – № 3. – С. 35.
12. Бойченко, В. П. Літературна творчість Спиридона Черкасенка / В. П. Бойченко // Краєзнав. альм. – 2002. – Вип. 2. – С. 12-17.
13. Галущенко, В. Спиридон Черкасенко в колі поетів-сучасників / В. В. Галущенко, Л. М. Дашко // Краєзнав. альм. – 2002. – Вип. 2. – С. 17-31.
14. Жицька, Т. Історична драматургія Спиридона Черкасенка / Т. Жицька // Київ. старовина. – 1999. – № 5. – С. 127-134.
15. Зілинський, Богдан. Автобіографія та апологія Спиридона Черкасенка 1929 року / Б. Зілинський // Екзиль. – 1998. – № 2. – С. 11.
16. Опацька, Н. С. Черкасенко “Маленький горбань” – твір про красу і незахищеність людської душі / Н. Опацька // Укр. мова та літ. – 2010. – № 19. – С. 23-25.
17. Ситченко, А. У чому справжня краса і сила людини: урок за оповіданням С. Черкасенка “Маленький горбань” / А. Ситченко, Н. Огренич // Укр. літ. загальноосвіт. шк. – 2009. – № 4. – С. 34-36.
18. Ситченко, А. Формування української ментальності в процесі вивчення творів С. Черкасенка: на уроках літератури рідного краю / А. Ситченко // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2009. – № 4. – С. 28-33.
19. Школа, В. Із драматичних дебютів Спиридона Черкасенка / В. Школа // Слово і час. – 1997. – № 8. – С. 62-64.
20. Янюк, Л. В. Спиридон Черкасенко – видатний драматург / Л. В. Янюк // Краєзнав. альм. – 2002. – Вип. 2. – С. 35-37.

МИКОЛА КАРПОВИЧ САДОВСЬКИЙ (ТОБІЛЕВИЧ)

160-річчя від дня народження українського актора,
режисера, організатора першого професійного театру
на Закарпатті (1856–1933)

Садовський Микола Карпович (справжнє прізвище Тобілевич) народився 13 грудня 1856 р. в с. Кам'яно-Костувате, тепер Братського району Миколаївської області. Український актор, режисер, драматург, публіцист, організатор і мистецький керівник першого професійного українського театру на Закарпатті – Руського театру Товариства “Просвіта” в Ужгороді (1921–1929). Про своє перебування на Закарпатті в 1921–1923 рр. М. Садовський описує у спогадах “Підкарпатщина”, з часу написання яких до їх повної публікації в журналі “Кур’єр Кривбасу” минуло 90 років.

Прибув М. Садовський зі Львова до Ужгорода 19 серпня 1921 р. – на самого Спаса. “Подорож це була, – згадує корифей, – не скажу, що приятна, але досить цікава... Приїхавши в чужий, хоч і маленький городок, я не знайшов на вокзалі візника, пішов пішки”. Випадково на вулиці М. Садовського впізнала акторка Руського театру, і повідомила про його приїзд М. Бращайка, який відшукав для майбутнього директора помешкання по вулиці Берчені, 43. На приїзд М. Садовського відгукнулася преса: “Наша публіка тепер матиме згоду переконатися, хто такий Микола Садовський. Сподіваємося, що з його приїздом наш театр стане на європейській висоті”. На зустрічі з керівництвом “Просвіти” у невимушеній, жвавій розмові йшлося про організацію роботи. Голова театральної комісії Августин Волошин висловив надію, що “Театр сповнить важку, але гарну задачу в культурному і національному житті народу”. У відповідь М. Садовський сказав: “Ваша нива, мої панове, як я бачу ще не орана, і не сіяна, коли мені удасться провести хоч кілька глибоких борозен і засіяти їх справжнім національним зерном, а воно зійде і дасть свій колос, з якого ви наберете більше національного зерна на радість вам і всьому вашому досі мадярщиною обездоленому в національній свідомості люду, я буду лічити себе щасливим і матиму повне задоволення з своєї праці. А ви, може, колись згадаєте мене не лихим тихим словом!”

Сезон відкрився 22 вересня 1921 р. комічною оперою

С. Гулака-Артемовського “Запорожець за Дунаєм” у постановці М. Садовського та виконавця головної ролі Івана Карася.

В першому сезоні (1921–1922) М. Садовський будує репертуар, беручи в основу українську класичну героїко-побутову драматургію. В другому (1922–1923) – звертається до світового репертуару, освоюючи з колективом театру естетику європейського модернізму. За час перебування в Ужгороді він здійснив постановку 52 вистав, різних за стилем та художньою якістю, де і був виконавцем головних ролей.

Товариство “Просвіта” на честь неперевершеного майстра сцени влаштувало вшанування 40-річчя сценічної діяльності корифея (відлік з осені 1881р.), а крім того, на 13 грудня 1921р. припадало його 65-річчя.

19 грудня 1921 р. у приміщенні ужгородського театру було урочисто, святково і людно. Ювілей видатного митця вилився у загальнонаціональне свято.

В кінці грудня цього ж року, під час робочої поїздки Едварда Бенеша по Закарпаттю, чехословацький прем’єр-міністр побував у театрі на виставі опери “Запорожець за Дунаєм”, був захоплений виступом М. Садовського, та запросив Руський театр на гастролі до Праги. Із спогадів “Підкарпатщина” стає відомо, що гастролі відбулися в червні 1922 р., під час яких було здійснене успішний показ дев’яти вистав.

По закінченню дворічного контракту з Товариством “Просвіта” у серпні 1923 р. М. Садовський залишає Закарпаття, перебирається у Прагу, а згодом виїжджає на Україну.

Через дев’ять років після від’їзду М. Садовського з Ужгорода в пресі Закарпаття з’явився некролог: “ – Микола Садовський (1856–1933). В першій половині лютого 1933 р. поспіла сумна вістка про смерть Миколи Садовського, цього найбільшого артиста й режисера, якого знає донині наш театр. Він дібрав перший репертуар, своїм режисеруванням і грою, і добром сил дав такі початки, що захопили відразу і інтелігенцію і ширші маси та збудили приспану ще тоді національну свідомість. І коли ми у великій мірі через театр і пісню знайшли свою відроджену народну душу, то, як і Україні Наддніпрянській, величезна роль в цьому належить великому артисту Миколі Садовському. Безперечно, в історії відродження Підкарпаття він займе визначне місце. ... Дух його творчий і чинний буде завжди з нами”.

ВАСИЛЬ АНДРІЙЦЬО

Джерельні приписи:

1. Садовський, Микола. Підкарпатщина : [в т. ч. про м. Ужгород] / М. Садовський // Кур'єр Кривбасу. – 2014. – № 290-292 (січ.-берез.). – С. 228-261.

2. Андрійцо, Василь. “Нова сцена”. Театр Карпатської України / В. Андрійцо. – Ужгород : Гражда, 2006. – 128 с.
Зі змісту : [про М. Садовського]. – С. 7-10, 12, 19, 29, 30, 48, 59, 82, 117, 118 : портр.
3. Андрійцо, Василь Михайлович. Руський театр Товариства “Просвіта” в Ужгороді (1921–1929) : перший укр. проф. театр на Закарпатті / В. М. Андрійцо. – Ужгород : Гражда, 2012. – 232 с. : фот.
Зі змісту : [про М. Садовського]. – С. 5, 9, 10, 15, 39, 46, 48, 55-59, 61-74, 76-110, 116-118, 125, 127, 128, 133, 134, 147-149, 152, 156, 163, 172, 192, 195-198, 200, 213, 215-217.
4. Ігнатович, Гнат Гнатович. Від гасниці до рампи : нариси з історії укр. театру на Закарпатті. Кн. 1 / Г. Г. Ігнатович ; упоряд. : І. І. Ігнатович, С. І. Ігнатович ; післямова О. С. Ігнатович. – Ужгород : Ліра, 2008. – 344 с. : портр, фот.
Зі змісту : [про М. Садовського]. – див. іменний покажч.
5. Ігнатович, Гнат Гнатович. Від гасниці до рампи : нариси з історії укр. театру на Закарпатті. Кн. 2 / Г. Г. Ігнатович ; упоряд. І. І. Ігнатович ; С. І. Ігнатович ; післямова О. С. Ігнатович. – Ужгород : Ліра, 2011. – 168 с. : іл.
Зі змісту : [про М. Садовського]. – С. 12, 16, 28, 32, 67, 75, 103.
6. Василь Гренджа-Донський про Миколу Садовського : (до 140-річчя від дня народження Миколи Карповича Садовського) // Баглай, Йосип. Із театром – сорок років : (ст., рец., нариси) / Й. Баглай ; ред. Г. М. Курій. – Ужгород : Колір принт, 1997. – С. 39-42.
7. Кобаль, Василь. Микола Садовський і театр Срібної Землі у 20-30-х роках минулого століття / В. Кобаль // Любов глядача – найвище визнання : золоті сторінки історії та сьогодення театру Срібної Землі / упоряд. В. В. Кобаль. – Ужгород : Карпати, 2010. – С. 10-12 : фот.
8. Микола Садовський (1856–1933 рр.) // Зайцев, Олег Дмитрович. Режисери Закарпатського театру ХХ сторіччя / О. Д. Зайцев. – Ужгород : Аутдор-Шарк, 2014. – С. 143-152 : портр.
9. Найсвітліша доба театру за часів мистецького керівництва Миколи Садовського // Андрійцо, Василь. Український театр Закарпаття у творчій спадщині Василя Гренджі-Донського : (до 75-ї річниці Карпатської України) : монографія / В. Андрійцо. – Ужгород : Карпати, 2014. – С. 33-49 : іл.
10. Павленко, Григорій. Садовський Микола Карпович (13.2.1856–7.2.1933) / Г. Павленко // Павленко, Григорій. Діячі історії, науки і культури

- Закарпаття : малий енциклоп. слов. – Вид. 2-ге. доп. і перероблене / Г. Павленко. – Ужгород, 1999. – С. 152-153 : портр.
11. Падык, В. Історія карпаторусинської літератури и культури: драматургія и національний театр на Підкарпатській Русі (1848 – 1989) : високошкільський учебник / В. Падык ; Пряшівський університет у Пряшеві, Інститут русинського языка и культури. – Пряшів, 2015. – 186 с. : фот. – Текст русин. мовою.
Зі змісту : [про М. Садовського]. – С. 65-70, 166 : фот.
 12. Шерегій, Юрій. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року = Survey of the history of ukrainian theatres in Carpatho-Ukraine before 1945 / Ю. Шерегій. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто ; Пряшів ; Львів : [б. и.], 1993. – 416 с. : іл. – (Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. Секція Історично-Філософічна ; Т. 218).
Зі змісту : [про М. Садовського]. – Див. іменний покажч.
- ***
13. Андрійцю, Василь. Гуцули подарували Миколі Садовському топірець, сірий коц та букет із полонинських квітів : феномен Рус. театру очима В. Андрійця : [розмова із режисером, одним із засн. Хуст. нар. театру / вела М. Нейметі] / В. Андрійцю // Новини Закарпаття. – 2011. – 12 лют. – С. 20 : фот.
 14. Андрійцю В. Корифеї театру Срібної землі : [в т. ч. про М. Садовського] / В. Андрійцю // Укр. театр. – 2007. – № 1. – С. 21-26.
 15. Пилипчук, Ростислав. Невідомі сторінки “Театральних згадок” Миколи Садовського : [про видат. діяча укр. професіон. театру, одним із засн. Хуст. нар. театру] / Р. Пилипчук // Кур’єр Кривбасу. – 2014. – № 290-292 (січ.-берез.). – С. 221-227.

ГРУДЕНЬ: 14

ІВАН КИЗАК

160-річчя від дня народження, поета, публіциста, музиканта, диригента і педагога (1856–1929)

Серед творчого спадку Івана Кизака залишилися “Читанка для народныхъ школь” (1920) і “Букварь для народныхъ школь епархіи Пряшевской” (1919-1921, три видання), молитовники, популярні біблії, але найважливіше – це його вірші та короткі прозові твори, які автор публікував на сторінках журналів “Наше Отечество” (1916–

1918) і “Церковъ и школа” (1919–1923), журналу для молоді “Русская молодежь” (1920–1921) та у двадцяти календарях, які сам редагував і видавав. Тут варто би було назвати вірші “Піснь о отечестві”, “Тоска плінника”, “Русин в роскошу”, “Волча правда”, сатиричні оповідання “Щасливое порося”, “Свідок”, “Хитрый староста”, “Злодійський жарт”, “Давній протокол селян Коцурковських” та інші.

Досить часто літературознавці, класифікуючи твори І. Кизака, акцентують увагу на тому, що він писав повчальні, чи “патріотичні вірші”. Це означає, що літературознавці делікатно обходять питання естетичної цінності творів карпаторусинського письменника. Інакше кажучи: дидактичні (моралізаторські) аспекти знижують естетичний рівень вірша, тому (у розумінні літературознавців) це компенсується “патріотичним” спрямуванням творів поета, як це можна бачити з кожного вірша І. Кизака. Наприклад:

Люб, дитино, свою родну країну!
Люби так, як отца, матер, родину.
Будь вірна їй аж до темного гробу,
Так в радостну, як і во смутну добу.
(“Піснь о отечестві”).

Політичне (інакше: дидактичне, повчальне) наповнення текстів – це характерна риса карпаторусинської будительської (і не лише нашої будительської!) літератури. Інакшою будительська література і не могла бути – на те вона і будительська! Це означає: література, актуалізована у своєму часі, актуальна лише для своєї епохи, а для майбутніх поколінь цікава лише як факт історико-літературного процесу, а не як актуальна тема або естетична категорія.

Отож постає питання: як цю слабку в естетичному плані будительську літературу оцінювати нині? Чи потрібно дотримуватися установок, що твори О. Духновича, О. Павловича, І. Сілвая, Є. Фенцика, Ю. Ставровського-Попрадова, Ф. Злоцького, П. Кузмяка, а до цього й І. Кизака та інших літераторів вже не надто цінні для карпаторусинів і не потрібно знати цю літературу, вивчати твори письменників? Тобто літераторів, які близько стояли до свого народу, знали його проблеми і біди, намагалися бути корисними карпаторусинському народу і несли ідеї просвітництва, спонукали до спротиву асиміляції та будили в ньому патріотичні почуття й національну гідність – бути русином!?

Вирішенню цієї дилеми сприяють напрацювання в рамках так званої “постколоніальної” теорії. Ця теорія розглядає культурну дискусію маргінальних груп як спробу вижити і створити позитивну ідентичність. Як пише американський історик карпаторусинської літератури Елайн Русинко (“Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus’”, Toronto – Buffalo – London, 2003, p. 15), “постколоніальна” теорія розв’язує проблему протиставлення естетики і політичного наповнення літературного тексту, даючи можливість розвинути альтернативні способи прочитання й осмислення аналітичних стратегій. Це означає, що відхилення від канонічних форм трактується не як недолік, а швидше як елемент, що дає можливість зрозуміти процеси спротиву домінуючим силам чи їх повалення”.

Безумовно, великою помилкою було би оцінювати літературний процес виключно через призму естетичності творів того чи іншого автора. Тому що й сам літературний процес є продуктом творчості усіх без виключення суб’єктів літературного процесу – як достойних в естетичному плані, так і не в усьому зразкових.

Іван Кизак – останній з когорти будителів, що своєю творчістю завершує розпочате свого часу О. Духновичем так зване Перше культурно-національне відродження. Одночасно він є яскравою особистістю народницького руху на історичній Підкарпатській Русі – того руху, який, розпочавши у 1870-ті рр. із заперечення москвофільства, виплекав ідею угроруськості чи й карпаторусинства.

Свого часу постать І. Кизака була у полі зору літературної критики 30-40-х років ХХ століття. Про нього писали Антонін Гартл, Євгеній Недзельський, Йосиф Гануля та інші. В умовах радянського російсько-українського тоталітаризму Іван Кизак довгі роки залишався призабутим. До цього, чи не єдиним доступним джерелом інформації про І. Кизака протягом “радянських” десятиліть залишалась антологія “Поети Закарпаття”, укладена у 1965 р. В. Микитасем та О. Рудловчак, де творчості Кизака приділено кілька сторінок.

Від 1990-х рр. постать греко-католицького священика, письменника І. Кизака починає привертати більше уваги науковців. Але це все ще поодинокі короткі дослідження – на рівні ювілейної статті, біографічного нариса чи гасла в енциклопедичному виданні. Йдеться про короткі розвідки О. Рудловчак, М. Ричалки, В. Хоми, Г. Бескида, А. Плішкової, В. Падяка, енциклопедичні гасла П. Р. Магочі.

Своєрідним імпульсом мав би стати міжнародний науковий

семинар “Teoreticko-praktický význam Ivana Kizáka a Štefana Gojdiča v oszetovo-kultúrnom živote Rusínov na Slovensku”, який відбувся 24 листопада 2012 р. у Пряшеві (Словаччина), але доповіді його учасників, на жаль, до цього часу не опубліковані.

Цінним джерелом вивчення життя і творчості І. Кизака все ще залишається праця його першого біографа – визначного культурного й громадського діяча доктора Стефана Гойдича – брата Пряшівського єпископа Павла Гойдича. (Ця праця більш відома науковцям у її вільному переказі Гавриїлом Бескидом, див. його статтю “Перший председа Руського клубу – 1923 і Общества Александра Духновича при Руськім домі”).

Майже ціле життя С. Гойдича було пов’язане з Пряшевом, то ж він близько був знайомий зі своїм однодумцем І. Кизаком – і в часи, коли вони обидва викладали в Пряшівській греко-католицькій вчительській семінарії, і коли І. Кизак був одним із найпомітніших співпрацівників пряшівської газети “Русское слово”, заснованої та редагованої у 1924–1928 рр. С. Гойдичем. (Наведені С. Гойдичем факти з біографії І. Кизака (головно – дати) не в усьому співпадають з аналогічними датами з “Енциклопедії історії та культури карпатських русинів” під ред. П. Р. Магочі).

Свою статтю С. Гойдич підготував та опублікував вже після смерті І. Кизака, “когда уже ніт его, когда уже перестало писати его золотое перо”. Автор зауважує, що життя та літературна діяльність І. Кизака заслуговують на значного обсягу наукове дослідження і натякає, що з часом ще звернеться (“то сділається поздніє”) до більш детального аналізу творчості свого соратника, а тепер уміщує лише коротку статтю.

Ймовірно, цей текст автор опублікував у декількох виданнях, у першу чергу в пряшівському “Русском слове”, але ми спираємося лише на одну таку публікацію, що (транслітерована латинським алфавітом) була вміщена у північноамериканському виданні громадської організації тамтешніх карпатських русинів “Соєдиненіє греко-кафтолическихъ русскихъ братствъ” – у щорічнику “Американскій русскій мѣсяцослов Sojedenenija. Kalendar Sojedenenija... na rok 1933”. (Цю публікацію ми віднайшли у Фонді карпаторутеніки П. Р. Магочі Бібліотеки Торонтського університету). Назва статті: “Literaturnoje d’ijstvovanije o. Joanna Kizaka”. Хоча автор не підписав статтю повним ім’ям, за аббревіатурою “Dr. St. G.” легко вгадується авторство С. Гойдича. Слідом за публікацією місяцослов подав

(також латинським алфавітом) добірку віршів І. Кизака: “Pisň o otečestvi”, “Toska plinnika”, “Rusin v goskošu”, “Blahoslovenije”.

Іван Кизак народився 14 грудня 1856 р. в с. Пакастов (нині Східна Словаччина). Середню школу закінчив у Пряшеві. Богословські студії проходив в Ужгороді та Пряшеві. Після закінчення богословської академії одружився. Разом із дружиною Іриною Ханат виховали чотирьох дітей. Прийняв священницький сан 15 лютого 1885 р., а вже 17 квітня 1886 р. був призначений приходником до с. Буковець, де протягом шести років був сільській громаді вірним пастирем, а для молоді ще й диригентом зразкового сільського хору. Останнє стало важливою причиною того, чому вже у 1892 р. єпископ Валій призначив І. Кизака на посаду пребендата, хордиригента та кантора пряшівського кафедрального храму, хор якого згодом став одним із кращих хоральних колективів краю.

У 1895 р. І. Кизак посів також посаду професора новоутвореної учительської семінарії. Як згадується у монографії А. Чуми та А. Бондара “Українська школа на Закарпатті та Східній Словаччині” (Пряшів, 1977, с. 91), у семінарії І. Кизак викладав природознавчі предмети, церковний спів та церковний обряд. У якості професора учительської семінарії та хордиригента кафедрального хору працював до останнього дня свого життя. Одночасно з професорською посадою став виконувати обов’язки куратора інтернату для хлопців-семінаристів, а у 1921 р. єпархіальна влада призначила його парохом пряшівського приходу; ці функції він виконував до 1928 року.

Про неабиякі заслуги І. Кизака перед церквою свідчить його послужний список: у 1895 р. він був призначений радником єпископської консисторії, у 1917 р. — каноніком, а у 1926 р. — дійсним крилошанином Пряшівської капітули.

Також він підготував молитовник, який по своїй популярності серед вірників Східного обряду поступався хіба що молитовникові О. Духновича “Хліб душі” і який вірники називали не інакше як “молитвенник Кизака”. Молитовник розійшовся у кількох виданнях, у тому числі й у скороченій версії.

Видав І. Кизак й практичний збірник (“Szbornik cerkovnôch pisznopiniň vo cerkvach parochialnôch” (Eperjes, 1916), з якого вірники вчилися богослужбовому обряду.

У часи Першої світової війни, як свідчить С. Гойдич, І. Кизак був відповідальним редактором газети “Nase otecesstvo”. По війні він очолив молодіжний журнал “Русская молодежь” (1920–1921).

Радість від появи видання для молоді І. Кизак висловив словами свого вірша “Благословеніє”, в якому змальовує картину символічної зустрічі юнака з будителем О. Духновичем (потім цей образ своєрідно використав карпаторусинська скульптор Олена Мандич для свого пряшівського пам’ятника О. Духновичу). У руці юнак тримає журнал “Русская молодежь”. Зустріч, яка відбувається у крипті пряшівського кафедрального храму, де похований Духнович, закінчується благословінням:

Идет сміло, уважая
Посмотріт на могилу
И с глибокім почтенієм
Скажет он: “Здравствуй, Батьку!

.....
Поможи нам, внучкам твоім
Дай сердцам нашім силу.

Укріпи ты, Батьку сильный,
Літати Карпат через
Молодые крыла мої
Я “Русская молодежь”.

.....
“Соколе, ты молоденькій
Мой любезный правнучку,
Лети-лети над Карпаты,
Я с тобой тоже пойду”.

Д-р Стефан Ґойдич одним з перших дав високу оцінку літературній творчості І. Кизака. Він наголосив, що як у прозі, так й у поезії літератор проявив себе як народний письменник, “як достойный наслідник Павловича і Духновича”. Автор нарису підкреслив, що проза Кизака струменить “істинно “руським добродушієм и юмором”, що він дав нам всім приклад “як можно писати по народному, народу понятно, без того, чтобы стался грубым, неліпым”.

Оцінюючи поезію Кизака, Стефан Ґойдич вказав на три її тематичні пласти: твори на релігійну тематику, твори до різного роду подій, ювілеїв тощо та повчальні вірші та байки.

Особливо Стефан Ґойдич наголосив на літературній мові творів І. Кизака, яка була наближеною до народної розмовної мови свого регіону. Він писав: “...когда сіл он к письменному столу, тогда он віділ пред своїмі душевными очами того крестяніна, про котрого он

писал і реч, оборот слов которого лучше из нас нікто не познал, і писал так, что человек, читая его повісті, думал, что розговоривает с крестьянином из Земплина. Из его рассказов можем убідітися, что який богат наш язык, як способен на выражение і найабстрактніших понятій. В том віжу я найбільшу літературну заслугу Йоанна Кизака і с тім приобріл собі достойное місто в нашей літературі”.

Багато енергії віддав І. Кизак також, засновуючи в Пряшеві Руський клуб (1923), а далі й купуючи (разом з парохом Теодором Ройковичем) на центральній вулиці в Пряшеві (Головна, 62) будову, яка стане (ще й нині є) так званім Руським домом. Кизак став першим головою Руського клубу та Общества Духовича в Пряшеві (1924). Та й взагалі, як наголошує у своїй монографії “Очеркъ карпаторусской литературы” (1932) Євгеній Недзельський, “Кизак был центром национального движения в Пряшевщинѣ”.

Неабияка працездатність та постійна перевантаженість шкільними та творчими завданнями, громадською роботою вплинули з часом на здоров’я І. Кизака. Хвороба серця призвела до передчасної смерті, яка сталася 19 жовтня 1929 року.

ВАЛЕРІЙ ПАДЯК

Джерельні приписи:

1. Кизак, Іван. “Песнь о отечестве”; “Тоска плінника”; “Русин в розкошу”; “Волча правда”: [вірші] / І. Кизак // Поети Закарпаття: антол. закарпатскоукраїн. поезії (XVI ст. – 1945 р.) / упоряд.: В. Микитась, О. Рудловчак. – Братіслава; Пряшів: Словац. пед. вид-во в Братіславі; Від. укр. л-ри в Пряшеві 1965. – С. 335-338.
2. [о. Kizak, J.]. Iz poezii Joana Kizaka: “Pisň o otečestvi”; “Toska plinnika”; “Rusin v goskošu”; “Blahoslovenije”: [вірші] / о. J. Kizak // Американській русській мѣсяцослов Sojedeninija: Kalendar Sojedeninija na rok 1933”. – Homestead, PA. – S. 119-121.

3. Магочій, Павло Роберт. Кизак Іван / П. Р. Магочій // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад.: П. Роберт Магочій, І. Поп; заг. ред. П. Р. Магочія; пер. з англ. мови Н. Кушко; ред. укр. видання В. Падяк; вип. ред. Л. Ільченко. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 332.
4. [Ковач, Федір]. Кизак Іван / [Ф. Ковач] // Краєзнавчий словник українців: Пряшівщина. – Пряшів: Союз русинів-українців Словац. респ., 1999. – С. 168.
5. Magocsi, Paul Robert. Kyzak, Ioann, Ivan / P. R. Magocsi // Encyclopedia of Rusyn History and Culture / editors: P. R. Magocsi and I. Pop. – Toronto;

Buffalo ; London : University of Toronto Press, 2005. – P. 263-264. – Текст англ. мовою.

6. Бескид, Г. Перший голова Руського клубу – 1923 і Общества Александра Духновича при Руськім домі (Іван Кізак, 14.8.1856 – 19.10.1929) / Г. Бескид // Визначення про Русинів : (збірник рефератів із міжнародного наукового семінару к 110 рокам од зачаття навчання в Грекокатолицькій руській учительській семінарії і 80 років од купліня Руського дому в Пряшові) / zostaviteli : Г. Бескид, А. Зозуляк. – Пряшів, 2005. – С. 65-67. – Текст русин. мовою.
7. Падык, Валерій. Нарис історії карпаторусинської літератури XVI–XXI століть / В. Падык. – Ужгород, 2010. – 204 с.
8. Падык, Валерій. Нарис історії карпаторусинської літератури XVI. – XXI. стороча / В. Падык ; пер. з укр. К. Копорова. – Пряшів : Сполук русинських писателів Словеньска, 2012. – 140 с. – Текст русин. мовою.
9. Рудловчак, Олена. Біля джерел сучасності : розвідки, ст. нариси / О. Рудловчак. – Братіслава ; Пряшів : Словац. пед. вид-во в Братіславі ; Від. укр. л-ри в Пряшеві 1981. – 420 с.
Зі змісту: [про І. Кизака]. – див. іменний покажч.
10. Хома, Василь. Завзятий Русин, культурний діятель і літератор : (Іван Кизак, 14.12.1856 – 19.10.1929) / В. Хома // Русинський народний календар на 2004 рік / zostavitel A. Zozulyak. – Пряшів, 2003. – С. 118-121. – Текст русин. мовою.

11. Бескид, Г. Іван Кізак і Штефан Гойдіч: аналіза жывота і історічно-практичний визначення їх творчости в сучаснім возроднім культурно-освітнім жывоті Русинів на Словакії / Г. Бескид // Русин. – Пряшів. – 2013. – Число 4. – С. 9-12. – Текст русин. мовою.
12. Кизак Іван (Іоан) – літератор, педагог, автор шкільних підручників, диригент, композитор. Ініціали: І. Ф. К. ; К-к. : матеріали до “Словника культури українців ЧССР” // Дукля. – Пряшів. – 1988. – № 5. – С. 77-78.
13. Падык, Валерій. Іван Кізак и проблема оцінення еволюції карпаторусинської літератури другої половини XIX – зачатку XX століття: упадок русофілства, стагнація “мадяронства” чи кристалізація русинства? / В. Падык // Studium Carpato-Ruthenorum 2013 : Študiji z karpatorusynistiky 5 / red. K. Koporova. – Priešiv, 2013. – S. 138-151. ; Те ж саме // Русин. – Пряшів. – 2014. – Число 1. – С. 8-13. – Текст русин. мовою.
14. Плішкова, А. Іоанн Кізак – автор учебників про народны школы / А. Плішкова // Русин. – Пряшів. – 2013. – Число 2. – С. 5-10. – Текст русин. мовою.

15. Ричалка, М. Іван Кизак – педагог і борець за розвиток культури свого населення / М. Ричалка // Голос Карпат. – Пряшів. – 1999. – № 9-11. – С. 1-4.

ГРУДЕНЬ, 24

БОГДАН АНТОНОВИЧ БУЛЕЦА

80-річчя від дня народження лікаря-невролога, вченого, завідувача курсу нервових хвороб, професора кафедри неврології і психіатрії з курсами нейрохірургії та фтизіатрії УжНУ, доктора медичних наук (нар. 1936).

24 грудня 2016 р. завідувачу курсу нервових хвороб УжНУ, професору, доктору медичних наук, голові науково-практичного товариства неврологів Закарпаття Богдану Антоновичу Булеці виповнюється 80 років від дня народження, 57 з яких він присвятив практичній діяльності лікаря-невролога. Більше 50 років Б. А. Булеца викладає в Ужгородському національному університеті, активно веде наукову діяльність, дякуючи котрій добре відомий в Україні та за її межами, є багаторічним членом робочої комісії з вивчення церебро-васкулярної патології в Східній та Центральній Європі.

Народився Богдан Булеца 24 грудня 1936 р. в сім'ї вчителів у місті Берегово. Батько – Булеца Антон, 1910 р. н. вчителював в той час у Ясінях і Лазіщині Рахівського району. Мати – Андрея Петрович, 1910 р. нар., була родом з Виноградівщини. Спочатку вчителювала з чоловіком, а потім працювала директором школи в селі Кобилецька Поляна Рахівського району. Там і провів свої молоді роки майбутній професор.

Дід Богдана Антоновича – Іван Булеца, був учителем. Спочатку він працював на Перечинщині, а вже пізніше – в Ужгороді. Помер у 1941 р. Другий дід, Микола Петрович, був у сьомому поколінні греко-католицьким священиком. Єпархія була в м. Виноградів. У дитинстві дід виховував Богдана в релігійному дусі і дуже хотів, аби той став священиком, тому друге ім'я Богдана – Микола. За паспортом він Богдан-Микола. У 1944–1945 рр. дід, як служитель культу, був репресований, а в 1946-му – помер.

У 1953 р. Богдан закінчив середню школу у Солотвино, селищі міського типу Тячівського району, куди переїхала сім'я, мав багато друзів серед румунів, угорців та українців, там навчився вільно розмовляти румунською та угорською мовами.

Влітку, на канікули, школяр Богдан часто приїздив до Ужгорода, де жила його бабця, стрийки. Велике враження на юного Богдана справили його стрий Віктор Іванович Булеца, котрий у ті часи був одним з найвідоміших лікарів на Закарпатті. Віктор Іванович мав поважну статуру, гучний та переконливий голос, заслужено користувався високим авторитетом як серед хворих, так і серед колег. З виховною метою Віктор Іванович кілька разів запрошував юного Богдана до себе в лікарню, де показав, як виглядає лікарський прийом, як проводиться обстеження хворого. Враження, пережите юнаком, було таким великим, що з вибором майбутньої професії не було жодних проблем.

У 1953 р. Богдан Булеца поступив на медичний факультет Ужгородського державного університету. Конкурс був великим – 6 осіб на 1 місце, на курсі було 60 студентів. На першому курсі став активним учасником анатомічного гуртка, під керівництвом доц. Н. І. Бута. Невдовзі була надрукована і перша наукова праця: “Внутрішньо-кісткові нерви хребта”. На 4-му курсі студент Б. Булеца був старостою неврологічного гуртка, що діяв під керівництвом доц. С. В. Ріхтера, який приїздив читати лекції з психіатрії та неврології з Харківського науково-дослідного інституту неврології та психіатрії. Після закінчення університету Б. А. Булеца направляється в клінічну ординатуру Харківського інституту неврології та психіатрії. Спочатку 8 місяців працював у клініці С. В. Ріхтера, а після його смерті, в 1960 р., перейшов до клініки неврології, яку очолював заслужений діяч науки – проф. Л. Б. Литвак.

У 1961 р. Б. А. Булеца поступає в аспірантуру. Професор Л. Б. Литвак запропонував молодому науковцю вивчати функцію лицевого нерва при пухлинних процесах головного мозку, при енцефалітах, інсультах. 1965 р. на засіданні вченої ради Дніпропетровського медичного інституту ним була успішно захищена кандидатська дисертація на тему: “Характеристика порушень функції лицевого нерва та їх динаміка в клініці вогнищевих уражень головного мозку”.

Після закінчення аспірантури Б. А. Булеца був направлений в УЖДУ. Тоді курсом нервових хвороб завідував доцент Федір

Михайлович Слюсарев, котрий вивчав дію нікотинової кислоти при нервових захворюваннях. Б. А. Булеца приєднався до цієї роботи, паралельно вивчаючи функцію лицевого нерва в нормі та при патології. У 1972 р. на вченій раді Московського інституту удосконалення лікарів захищає докторську дисертацію на тему: “Клініка та патофізіологія порушень іннервації обличчя при вогнищевих ураженнях головного мозку”. Однак, ВАК СРСР дисертацію не затвердив. А причиною послужили зауваження експертної ради про те, що дисертація є продовженням кандидатської; та про ненауковий підхід, висловлений у розділі “Лице в нормі і патології”, де автор наводить приклади, коли чоловік та жінка, які прожили разом більше 10 років, мають подібну міміку та форму обличчя.

Незважаючи на це, доцент Б. А. Булеца продовжує працювати над докторською дисертацією, але вже на іншу тему: “Цереброваскулярні захворювання”. Вперше у своїх наукових працях він доводить роль тиреоїдних гормонів у патогенезі мозкового інсульту, вперше пропонує триетапне лікування мозкових інсультів (стаціонар – реабілітаційне відділення – санаторне відділення). 1990 року в Київському інституті удосконалення лікарів успішно захищає докторську дисертацію на тему: “Цереброваскулярні захворювання в регіоні українських Карпат (особливості клінічного перебігу, деякі питання патогенезу, лікування)”, і вже через 3 місяці ВАК СРСР затверджує рішення спецради про присвоєння йому наукового ступеня доктора медичних наук з фаху “Неврологія”.

Наукове стажування Б. А. Булеца проходить у провідних клініках Москви, Ленінграда, Будапешта, Кошиць, Праги, Братислави. За видатні наукові досягнення увійшов в Українську енциклопедію та світову енциклопедію “Who is who in the world?”. За творчу працю отримав багато грамот, подяк від керівництва області та університету. Професор Б. А. Булеца має багато патентів, раціоналізаторських пропозицій. Головні з них: купірування дієнцезфального пароксизму закрапуванням настійки валер’яни в ніс (1972 р.), поетапне лікування мозкових інсультів тощо. Професор Б. А. Булеца має понад 300 друкованих робіт, є автором ряду монографій по загальній і клінічній неврології, нервовим хворобам, порушеннях мозкового кровообігу.

Нині проф. Б. А. Булеца продовжує викладати в ДВНЗ “Ужгородський національний університет” та активно веде наукову роботу. Основними напрямками його наукової діяльності є – вивчення

епідеміології судинно-мозкових захворювань у регіоні Українських Карпат та ролі гормонів щитовидної залози в їх патогенезі; особливості перебігу та лікування судинно-мозкових захворювань в біогеохімічних регіонах Закарпатської області та методи пролонгованого лікування хворих на мозковий інсульт; досліджує особливості мозкового інсульту в осіб молодого віку та бере участь у розробці районованого протоколу їх лікування.

ОЛЕКСАНДР ПУЛИК,

НАТАЛІЯ ВАКУЛА

Джерельні приписи:

1. Булеца, Б. А. Актуальні питання клінічної неврології : [навч. посіб.] / Б. А. Булеца ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т. – Ужгород, 2001. – 130 с.
2. Булеца, Б. А. Актуальні питання топічної діагностики головного та спинного мозку : [навч. посіб.] / Б. А. Булеца ; М-во освіти України, Ужгород. держ. ун-т, Мед. ф-т. – Мукачево : Елара, 1998. – 151 с. : іл.
3. Булеца, Б. А. Вступ у клінічну генетику : навч. посіб. / Б. А. Булеца ; М-во вищ. освіти України, Ужгород. держ. ун-т, Мед. ф-т. – Ужгород, 1996. – 68 с.
4. Булеца, Б. А. Захворювання нервової системи : [навч. посіб.] / Б. А. Булеца ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т, Закарпат. наук.-практ. т-во неврологів, психіатрів та наркологів. – Ужгород : [Поліграфцентр “Ліра”], 2008. – 240 с.
5. Булеца, Б. А. Клінічні лекції по неврології / Б. А. Булеца ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ “Ужгород. нац. ун-т”, Мед. ф-т, Каф. неврології, нейрохірургії та психіатрії. – Ужгород, 2012. – 240 с.
6. Булеца, Б. А. Нариси клінічної генетики : [навч. посіб. для студентів та лікарів різних профілів] / Б. А. Булеца ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ “Ужгород. нац. ун-т”, Мед. ф-т, Наук.-практ. т-во неврологів Закарпаття. – Ужгород, 2010. – 68 с.
7. Булеца, Б. А. Неврологія : [навч. посіб.] / Б. А. Булеца ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т, Закарпат. наук.-практ. т-во неврологів, психіатрів та наркологів. – Ужгород, 2006. – 224 с.
8. Булеца, Б. А. Нервові хвороби : [навч. посіб.] / Б. А. Булеца ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, Наук.-практ. т-во неврологів, психіатрів та наркологів. – Ужгород, 2003. – 178 с.
9. Булеца, Б. А. Основи загальної неврології : [навч. посіб.] / Б. А. Булеца ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т, Закарпат. наук.-практ. т-во неврологів. – Ужгород, 2002. – 160 с.
10. Булеца, Б. А. Фитотерапия болезней нервной системы / Б. А. Булеца,

Э. И. Матковский, П. П. Лупич. – Ужгород, 1990. – 47 с. – Текст рос. мовою.

11. Загальна неврологія. Клінічні задачі по топічній діагностиці головного та спинного мозку : навч. посіб. для студентів, лікарів-неврологів, лікарів-інтернів та сімейн. лікарів / Б. А. Булеца, М. М. Варга, Л. А. Окаль [та ін.] ; Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т, курс нервових хвороб. – Ужгород, 2006. – 38 с.

12. Актуальні питання епілепсії : метод. реком. для лікарів-неврологів, студентів-медиків ст. курсів, дільн. терапевтів, сімейн. лікарів / Б. А. Булеца, В. Д. Пригара, Л. А. Окаль, М. В. Попович ; Ужгород. нац. ун-т [та ін.]. – Ужгород, 2006. – 30 с.
13. Булеца, Б. А. Лікування невідкладних станів у клініці нервових хвороб : метод. реком. для неврологів, дільн. лікарів, сімейн. лікарів та студентів-медиків / Б. А. Булеца, Ю. Ф. Колесник ; Ужгород. нац. ун-т [та ін.]. – Ужгород, 2005. – 14 с.

14. Булеца Б. А. // Історія медичного факультету Ужгородського національного університету : до 60-річчя мед. ф-ту Ужгород. нац. ун-ту / за ред. С. О. Бойка ; М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т, Мед. ф-т. – Ужгород, 2005. – С. 136-137 : портр.
15. Ганич, М. М. Булеца Богдан-Микола Антонович / М. М. Ганич // Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття / редкол. : В. В. Бедь, М. М. Ганич, В. І. Комендар [та ін.] ; Закарпат. осередок наук. т-ва ім. Т. Шевченка, Закарпат. ун-т ім. А. Волошина. – Ужгород : Гражда, 2007. – С. 59-60.
16. Кафедра неврології і психіатрії з курсами нейрохірургії та фізизіатрії // Ужгородський національний університет на порозі III тисячоліття : [альбом] / голова редкол. М. М. Вегеш. – Ужгород : Карпати, 2005. Зі змісту: [про Б. А. Булецу]. – С. 78.
17. Лавкай, І. Ю. Булеца Богдан Антонович / І. Ю. Лавкай // Енциклопедія сучасної України. Т. 3 / НАН України [та ін.] ; головна редкол. III т. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, О. М. Романів [та ін.]. – К., 2004. – С. 583.
18. Професор неврології Богдан Антонович Булеца : до 70-річчя від дня народж. / уклад. : О. Р. Пулик. – Ужгород, 2006. – 36 с. : іл.
19. Пулик, О. Р. Завідувачу курсу неврології медичного факультету УжНУ, доктору медичних наук, професору Богдану Булеці – 70 / О. Р. Пулик // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Медицина. – Вип. 30. – Ужгород, 2007. – С. 205-206.
20. Пулик, О. Р. Розвиток неврологічної служби на Закарпатті за 60 років (1946–2006), присвяч. ювіл. наук.-практ. конф. з нагоди 60-річчя

невролог. служби Закарпаття (м. Рахів, 8-9 верес. 2006 р.) / О. Р. Пулик. – Ужгород : ТІМРАНІ, 2006. – 27 с.
Зі змісту : [про Б. А. Булецу]. – С. 10.

ГРУДЕНЬ: 26

РОМСЬКА ШКОЛА В м. УЖГОРОДІ

**90-річчя від дня відкриття першої в Європі
ромської школи (1926)**

Переглядаючи журнал “Пчолка”, що виходив у Підкарпатській Русі за часів Чехословацької Республіки, за 1927/28 навчальний рік, ми знайшли фотографію “Циганська школа в Ужгороді” без супровідного тексту. Пошуки привели до бібліотеки краєзнавчого музею м. Ужгорода, де було знайдено два авторські екземпляри статті К. Немешкала. Під тою ж назвою, що і під фотографією. Автор подає цікаві факти про життя ромів того часу, цікаві етнографічні дані. Пропонуємо переклад українською мовою.

“За старого режиму вихованню ромських дітей достатньої уваги не приділялося. Ніхто не контролював відвідування ними школи. Однією з основних причин, через яку ромські діти уникали відвідування школи, було зневажливе ставлення до них з боку дітей інших національностей, які вважали ромів нездатними до навчання, брудними голодранцями. Хоча ті кілька ромських дітей, які відвідували школу (нині ЗОШ № 2), якраз і демонстрували легкість у засвоєнні навчального матеріалу, що свідчило про можливість їхнього виховання і навчання. Оскільки роми є повноправними громадянами країни, постало питання про обов’язкове навчання ромських дітей. Вперше це вдалося здійснити в селах Словаччини воєводі Йозефу Урграфу. Ромські школи почали створюватись і у містах, зокрема – в Ужгороді.

Ужгородські роми живуть на околиці міста, у таборі, в непристосованих помешканнях. Як правило, в цих будинках немає димарів, а тільки вогнище посеред кімнати. Будинки перенаселені, в деяких живуть по три сім’ї, у кожній нараховується по дев’ятеро дітей, і тому ці житла є джерелом інфекційних хвороб.

Слід відзначити, що ужгородські роми є осідлими, вони не приймають до себе бродячих ромів і видають останніх поліції.

Основним джерелом існування є: прибирання вулиць, праця музикантами в готелях та ресторанах, легка праця у лісі. Характерно те, що ніхто з ужгородських ромів не був засуджений, не був ув'язнений.

Вперше ромська школа була відкрита в Ужгороді у 1923/1924 навчальному році. Розміщувалась вона у будинку по вул. Берчені, де раніше виховувались діти – сироти. Вчителем був призначений Федор. Однак, школа проіснувала недовго і була ліквідована з тієї причини, що попри всі зусилля міського уряду суворі правила поведінки і дисципліна звичайної школи були неприйнятні для ромів. Тому через дуже нетривалий час ця група дітей перестала відвідувати школу. Тоді, нарешті, у 1926 р. було вирішено, що для навчання ромських дітей необхідно спеціально побудувати школу, розмістивши її безпосередньо біля табору. Для того, щоб побороти опір ромів проти навчання їхніх дітей в школі, було вирішено залучити їх самих до участі в будівництві.

Кошторис будівництва було визначено у 65 тис. крон. Міністерство освіти виділило 15 тис. крон, президент Масарик – 10 тис. крон, віце-губернатор Підкарпатської Русі А. Розсипал – 5 тис. крон, решту – міська влада. Серед самого ромського населення велику роз'яснювальну роботу провів комісар Грабек, який переконав ромів у необхідності такої школи. В результаті роми добровільно виготовили для будівництва школи достатню кількість саману і взяли безпосередню участь у будівництві. Вже в другій половині грудня 1926 р. школу було побудовано і оснащено, а 22 грудня 1926 р. в ній почалися заняття.

Школа мала тільки один клас, велику умивальну кімнату, вчительську. Годували дітей в школі безплатно, кошти для цього виділяв Червоний Хрест, бо тільки фізично здорові діти можуть виявляти інтерес до духовної їжі. Щоденне вмивання дітей також було одним із засобів виховання. Навчання велося за спеціально розробленою спрощеною програмою, де велика увага приділялась урокам музики. Враховувалися традиції ромських родин, нахил до скромного способу життя, до особливого духу ромського виховання. Результати цієї наполегливої праці ми бачимо вже сьогодні. Вчитель Шестак, який розмовляє як словацькою мовою, так і на ромському жаргоні, домігся того, що діти його люблять і звать “Йожі-бачі”. Батьки також поважають вчителя і навіть дозволили йому бити своїх дітей, якщо він це вважає за необхідне.

Проте, до цього часу, необхідності у застосуванні тілесних покарань не було.

Спілкування учнів з учителем вільне, невимушене, таке, як зі своїми батьками. Не було жодного випадку крадіжки грошей або речей у школі. При ромській школі були організовані вечірні курси для дорослих з метою навчити їх писати і читати. В цьому році всі діти навчались в одному класі, в наступному планується розділити їх на 2 класи. Найбільший інтерес, певна річ, викликають у них уроки музики.

Таким чином, спроба залучити ромів до кращого і підняти їх до більш високої культури певною мірою вдалася”.

Інформацію про роботу школи у наступні, 1930–1940 рр, роки ми буквально збирали по крихтах від поважних ромів, які вчилися і закінчили цей навчальний заклад. Найбільше ми дізнались від Євгена Мартоновича Адама (1920–2002 рр.), який, незважаючи на поважний вік, зберіг чудову пам’ять.

Згадуваний вище вчитель Й. Шестак пропрацював у школі тільки у 1926/ 1927 навчальному році. Після нього у 1927–1930 рр. працював М. Циньковський – вчитель словацької мови і малювання. Йшов непростий процес становлення школи, і не всі викладачі могли впоратися із учнями, не при звичаєними до шкільних правил. Один рік (1930/1931 н. р.) у школі викладав Й. Томчаній. Але найбільш теплі спогади зберігають колишні учні про Ладислава Гегедюша (1931–1935 навчальні роки), який навчав дітей словацької мови та музики. Добру згадку він залишив тим, що почав навчати дітей грі на скрипці та нотній грамоті. При ньому був створений шкільний струнний ансамбль. Цей колектив виступав із концертами в санаторіях нашого краю, містах Словаччини, Чехії. Якось його почув директор заводу міста Шинбах (Судетська обл.). Розговорившись, діти виказали потаємну мрію – мати більше музичних інструментів. Як же вони були здивовані, коли в школу надійшов музичний комплект із 15 скрипок. Батьки допомогли придбати, а частково віддали свої музичні інструменти для навчання дітей – віолончель, контрабас і цимбали. Учні почали ще більш старанно займатися. Прослухати гру маленьких музикантів прилетів на персональному літаку “взуттєвий магнат” Ян Батя. Старожили згадують відвідини ним школи і табору, його високу оцінку майстерності школярів.

Спочатку в школі навчалось близько 30 учнів, а напередодні Другої світової війни їх вже нараховувалось понад 70.

Із нещодавно отриманої інформації, довідуємося, що король ромів Польщі Квет, який приїжджав до Ужгорода, Ладиславу Геґедюшу присвоїв звання “барона”.

Робота школи була настільки неординарною для свого часу, що про її діяльність був відзнятий 18-хвилинний документальний фільм, уривки з якого знаходяться в архіві Закарпатської обласної телерадіокомпанії “Тиса-1”.

Оскільки у той час у ромських родинах не було годинників, ромських дітей вранці піднімав із ліжка вчитель, який зі скрипкою обходив табір.

Все було б добре, якби не романтична історія. Вчитель поковав ромську дівчину Йолану Адам. Їй було лише 14 років. Юна Джульєтта відповіла йому взаємністю, і табір схвалив цю любов, але після пологів дівчина померла, залишивши сиротою доньку. Вчителя за його вчинок було покарано. Його перевели у віддалене село Мукачівського району вчителем у словацьку школу.

Напередодні війни в школі працювали два чехи – Вавжичек і Крапел. Був створений музично-драматичний гурток, який ставив на шкільній сцені твори словацьких і чеських авторів на ромську тематику.

Про роботу ромської школи писала і Марія Новакова, яка в 1938 р. проводила антропологічні дослідження в Ужгороді.

З приходом угорської адміністрації школу було переведено на угорську мову викладання. Очолив школу і водночас викладав у ній кілька предметів вчитель Беґя.

У 1943 р. школа не працювала, оскільки ромів готували до відправки у концтабори.

Таким чином, нинішня школа № 14 в Ужгороді є однією з перших відомих своєю діяльністю ромських шкіл в Європі.

* * *

З перших днів встановлення на Закарпатті нової влади перебудовувалася і система народної освіти. 20 серпня 1946 р. знову відновила роботу початкова школа № 6 для ромських дітей. Її директором став Микола Тарбич. У школі було проведено віковий перерозподіл учнів по класах. (В той час школу вже відвідувало

понад 80 учнів). Були призначені й нові вчителі: для другого та третього класів А. Машкаринець та М. Шкіряк.

Педагогам довелося все починати спочатку, оскільки в період Другої світової війни, коли і наш край входив до Королівства Угорщини, заняття у школі велись тільки два роки, а один рік, у період ромського Голокосту, у школі була відкрита корчма.

У 1969/70 р., у зв'язку з обов'язковим переходом до восьмирічної освіти та будівництва нових шкіл в Ужгороді, школа № 6 була переіменована в школу № 14. Велика робота була проведена директором школи М. Івашковичем, який добудував нові класні приміщення. Микола Миколайович користувався серед батьків і учнів величезним авторитетом як вчитель, радник. Коли він помер, то за традиційним звичаєм ромський оркестр понад 50 музикантів проводжав його в останню путь.

Наступні директори Ю. Когутка, Ю. Палінчак знову вирішили за допомогою художньої самодіяльності покращити відвідування дітей до школи. В цьому найбільша заслуга вчительки співів і музики, вчителя вищої категорії, вчителя-методиста, відмінника освіти України – Марти Іштванівни Гасинець. Учні з таким запалом займались на уроках і репетиціях, що завоювали призові місця серед восьмирічних шкіл м. Ужгорода. Вокально-хореографічний ансамбль “Чайорі” виборов перше призове місце серед шкільних колективів на конкурсі ромських шкіл Угорщини в місті Буддаде у 1991 р. та отримав цінний приз – телевізор. У той час у школі працювали 15 висококваліфікованих спеціалістів. Деякі з них, спілкувались з учнями ромською мовою – О. О. Резнік, старший вчитель, вчитель вищої категорії, О. М. Гойчук, Л. Т. Петрус. Більше 40 років пропрацював у школі Л. Малецький, вчитель вищої категорії, автор збірника “Поетичні експромти”.

У той час очолювала школу, була душею її колективу, Йолана Степанівна Фекийшгазі, вчитель вищої категорії, відмінник освіти України. Разом із міським відділом народної освіти, очолюваним Омеляном Івановичем Мателешком, був проведений капітальний ремонт приміщень, обладнано центральне газове опалення, школу оснащено відповідним обладнанням. У школі було 9 класів, у яких навчались ромські діти. На той час школу відвідувало близько двохсот учнів. Проте, у школі були погані санітарно-гігієнічні умови: відсутній теплий туалет, вмивальники.

Культурно-освітнє циганське товариство “Романі Яг” та інші ромські організації теж допомагали школі: активно брали участь у всіх шкільних акціях: “День знань”, Різдво, Новий рік, “Останній дзвоник” тощо.

У 2003–2005 рр. школу очолив Іван Сег, який розпочав процес скорочення учнів школи, перевід до інших шкіл міста Ужгород, і провадив підготовку до продажу та приватизації шкільного приміщення, перехід школи з неповної середньої освіти до початкової. Це викликало велике незадоволення батьків і директора школи було звільнено із займаної посади. Школу очолила Оксана Легеза. З 2005–2006 навчального року розпочався процес покращення матеріального стану школи. За допомогою Зіти Тарці, координатора програми співпраці міст Ужгород – Корвалес (США), у школі був проведений капітальний євроремонт, впорядковані класні приміщення, вбудований теплий туалет та вмивальники.

Впродовж 2014/2015 навчального року в школі працювали 6 класів, в яких отримували знання 110 учнів. Забезпечували навчальний процес: О. І. Легеза – директор школи, С. Л. Шутяк – класовод 1 класу, Р. В. Пазуханич – класовод 2 класу, Є. В. Казінцева – класовод 3 класу, Є. В. Пеха – класовод 4 класу, Р. Й. Стойка – вчитель історії, Е. І. Юришинець – вчитель біології, М. І. Гасинець – вчитель музики, В. Т. Семенюк – вчитель фізичної культури, Н. В. Григаш – вчитель інформатики, Т. М. Мангур – вчитель математики, В. Г. Таран – практичний психолог.

Таким чином, робота однієї з перших в Європі ромських шкіл продовжується і до сьогодні. Отриманий досвід роботи за 90-х років потребує узагальнення, вивчення, вдосконалення з метою покращення освітнього процесу, з урахуванням сучасних вимог, інтеграції ромів в українське суспільство.

ЄВГЕНІЯ НАВРОЦЬКА

Джерельні приписи:

1. Висіцька, Таміла Федорівна. Три сходинки до самоствердження : освіта, трудова і громадська діяльність жінок Закарпаття / Т. Висіцька. – Ужгород : “Поліграфцентр” Ліра, 2006. – 644 с. : іл. + табл. – Бібліогр.: с. 629-639.
Зі змісту : [про ром. шк. в м. Ужгороді]. – С. 84-85 : фот.
2. Навроцька, Євгенія. Освіта. Ромська школа в Ужгороді / Є. Навроцька // Навроцька, Євгенія. Історія та культура ромів (Факультативний спец-

- курс за вибором) : метод. посіб. для вчителів / Є. Навроцька. – Ужгород : “Вид-во О- Гаркуші”, 2007. – С. 162-167.
3. Освіта ромського населення : [в т. ч. про першу ром. школу в м. Ужгороді] // Освіта Закарпаття : монографія / В. В. Химинець, П. П. Стрічник [та ін.]. – Ужгород : Карпати, 2009. – С. 230-234 : іл.
 4. Сагарда, В. В. Освітньо-виховні проблеми національних меншин Закарпаття : навч. вид. / М-во освіти і науки України, Закарпат. наук.-метод. центр освіти нац. меншин при УжДУ – філ. наук.-метод. центру середньої освіти М-ва освіти і науки Укр. – Ужгород : [б. и.], 2000. – 132 с. Зі змісту : [про ром. шк. в м. Ужгороді]. – С. 29-31.
 5. Сег, І. І. Управління навчально-виховним процесом. Ідеї народної педагогіки у навчально-виховному процесі. Традиції етнопедагогіки : [про роботу з учнями-ромами в ЗОШ І-ІІ ст № 14 та ЗОШ І-ІІ ст. № 13 м. Ужгорода] / І. І. Сег // Освіта і роми: стан, проблеми, перспективи : (матеріали наук.-практ. конф.). – Ужгород, 2005. – С. 45-48.
- ***
6. Навроцька, Євгенія. Ромська школа в Ужгороді : [до 80-річчя Ужгород. ЗОШ І-ІІ ст. № 14] / Є. Навроцька // Романі Яг. – 2006. – 12 квіт. – С. 8.
 7. Навроцька, Євгенія. Циганська школа в Ужгороді: історія і сучасність / Є. Навроцька, А. Адам // Новини Закарпаття. – 1996. – 11 квіт. – С. 5.
 8. Найстаріша ромська школа Європи в Ужгороді : [про Ужгород. ЗОШ І-ІІ ст. № 14 – 80 років] // РІО. – 2006. – 30 груд. – С. 8.
 9. Островська, А. Ужгородській ЗОШ № 14 – 80 / А. Островська // Срібна земля. – 2006. – 30 груд. – С. 8.
 10. Опаленик, В. Обірване кохання / В. Опаленик, Є. Навроцька. // Мірікля. – 2007. – № 2 (червень). – С. 8.
 11. Ромська школа в Ужгороді : [історія] // Романі Яг. – 1999. – 12 серп. – С. 6.
 12. Ядловський, Я. Ювілей циганської школи : [до 70-річчя Ужгород. ЗОШ І-ІІ ст. № 14] / Я. Ядловський // Армія України. – 1997. – 4 січ.

ПОКАЖЧИК ПРИЗВИЩ ЮВІЛЯНТІВ ТА АВТОРІВ СТАТЕЙ ПРО НИХ

А

Аверкій, архієпископ
див. Таушев О. П.
Алексахін І. С. **37, 245**
Андрійцьо В. М. **3,**
286, 384
Андялоші О. І. **25, 143**
Аржевітін С. М. **32**
Аркас (II) М. **39**
Арсирій А. Т. **58**

Б

Бабинець О. І. (Савва,
архієпископ) **20, 124**
Бадзьо Ю. В. **25, 166**
Баєр П. М. **35**
Баконій З. В. **8**
Балагурі Е. А. **44**
Балла Т. **59**
Балог Б. **46**
Бандровська І. К.
(Шпильова) **51**
Бандурина Л. О. **13, 94**
Баник М. І. **46**
Баран В. М. *див.* Са-
лаї Б.
Барнич Я. **45, 284**
Барток Б. **20**
Барчій І. Є. **53**
Басараб М. В. **24**
Баяновська М. Р. **3,**
23, 336
Бедзір Н. П. (Луцен-
ко) **46, 298**
Бедзір П. Ю. **10**
Бейреш М. **3, 221**
Белень М. О. **28**
Белень-Пуглик М. І. **16**

Бережанин *див.* Фого-
рашій І.

Берец М. В. **20, 120**
Біба С. Ю. **53, 351**
Бідерман Г.-І. **37**
Бідзіля В. І. **19, 116**
Біксей Л. І. **3, 123**
Біров А. А. **7**
Бірчак В. І. **17**
Блецкан Д. І. **51**
Блистів О. **12, 87**
Бобак М. **22**
Бобонич Г. В. **46, 295**
Бобонич П. П. **3, 296**
Бойчук Ю. І. **53**
Бокшай Й. Й. **45**
Бокшай О. П. **20**
Бора В. М. **26**
Борканюк О. О. **8**
Бородіна Л. П. **27**
Боролич Ю. Ю. **15**
Бочко М. **9**
Бубряк І. І. **19**
Будилович А. С. **31**
Булеца Б.-М. А. **59,**
394
Бунда С. П. **8, 81**

В

Вайнраух К. О. **17**
Вакула Н. С. **3, 360,**
367, 397
Вальо В. В. **25, 162**
Варі Ф. Л. **18**
Василій, архімандрит
(Пронін) **43**
Вашкеба І. М. **15**
Ващилина Н. М. **12**
Вергун Д. М. **48**

Вереш В. **35**
Висич Н. Д. **39**
Віднянський С. В. **20**
Відор М. **24**
Вінтер Е. **43**
Вовканич І. І. **54**
Вовканич М. Д. **7**
Вовк М. П. **53**
Волонтир В. І. **35, 215**
Волощук В. С. *див.*
Поляк В. С.
Ворон А. М. **50, 331**
Врабель М. А. **53**

Г

Габда В. В. **15**
Габорець В. С. **9**
Габсбург Й. II, імпера-
тор **18**
Гаврош Ок. **4, 235**
Гайсак М. О. **4, 15, 95,**
178
Галас К. Й. **22**
Галас М. І. **56**
Гамор Ф. Д. **21**
Ганинець П. П. **51**
Ганич М. М. **28**
Гарані Й. Й. **18**
Гафіяк М. І. **48**
Гашпар І. Ф. (Іов, ігу-
мен) **46**
Гвардіонов Б. О. **37**
Гвоздяк В. М. **36**
Геляс Я. Т. **53**
Гендера М. М. **47**
Герасимова Г. П. **4,**
185
Герго Е. Й. **45**
Герзанич В. І. **55**

Геровський Г. Ю. **46**
 Герц Н. С. **47**
 Герц Ю. Д. **15**
 Гече Ф. Е. **35**
 Гиря В. І. **57**
 Главачек Ф. **54**
 Глуханіч А. **19**
 Гнатюк В. М. **27**
 Гожец Я. **58**
 Головацький А. С. **53, 354**
 Головачок О. **4, 148**
 Голуб Н. П. **4, 79**
 Голяна І. І. **28**
 Гомонай Г. **4, 279**
 Гончарова С. Ф. **58**
 Гораль-Пономаренко Н. М. **31**
 Горзов І. П. **50**
 Готтсір Л. **14**
 Грабар І. Е. **20**
 Грабар К. **68**
 Гранчак *див.* Лемко О. І.
 Грига А. І. **56**
 Губаль І. І. **9**
 Гудивок П. М. **23, 136**
 Густі В. П. **4, 19, 209**

Г

Гаджега В. **17**
 Гренджа-Донська З. В. **8**

Д

Данилець Ю. В. **4, 126**
 Данилюк Д. Д. **44**
 Данканіч І. В. **54**
 Декамеліс І. Й. **60**
 Дем'яєн М. **40**
 Дешко А. **60**
 Дзендзелівський Й. О. **18**

Дідик І. М. **30**
 Добош А. **50**
 Добош А. А. **40**
 Добош В. І. **30**
 Добра П. П. **30**
 Долгош І. І. **36**
 Долішній М. І. **26, 179**
 Домбровська (Ленерт) М. О. *див.* Підгірянка М.
 Дравої Г. **27**
 Драгоманов М. П. **42**
 Друляк Ю. **22**
 Дуда В. Ф. **16, 111**
 Дудинський І. **71**
 Дудич І. І. **32**
 Дурунда А. І. **50**

Е

Еґан Е. **35, 235**
 Еґреші Т. **26**
 Едельман А. І. **24**
 Ердеві М. М. **56, 368**
 Ерделі А. М. **29**
 Ержибет (Єлизавета), королева **29**
 Есе Т. **73**
 Ефендієв Е. **35, 229**

Є

Ємець Г. С. **43**
 Єршова І. І. **19**
 Єршов Б. М. **22, 134**

Ж

Жаткович Г. **55**
 Желіцкі Б. Й. **47, 309**
 Желтвай В. **70**
 Желтвай І. І. **36**
 Желтвай М. В. **51**
 Жилінська З. П. **32**
 Жудер С. С. **44**
 Жупанин С. І. **9**

Жупан І. Й. **12**

З

Завілопуло А. М. **4, 39, 251, 322**
 Залеський А. М. **38**
 Заславська Н. П. **15**
 Заяць В. А. **54**
 Звенигородський В. Б. **28**
 Зимомря М. І. **55**
 Злоцький Ф. **47**

І

Іванцов Ф. В. **47**
 Іванчо В. Ю. **11**
 Іванчо І. В. **34, 204**
 Іваняс І. М. **40**
 Іваньо І. В. **32**
 Ільтьо І. І. **29**
 о. Іоанн *див.* Мола-
 нич І. О.
 Іов, ігумен *див.* Гаш-
 пар І. Ф.

К

Кабалюк-Тисянська М. М. **47**
 Кадаш К. **36**
 Калитич Г. І. **24, 141**
 Карабелеш А. В. **44**
 Карпатський Іван *див.* Костевич І. А.
 Качала Л. О. **14**
 Кашшай А. М. **14**
 Керекеш Ю. Ю. **33**
 Керецман В. Ю. **8**
 Керча Ю. Ю. **7, 77**
 Кечкеш Б. **38**
 Кешеля Д. М. **49**
 Кизак І. **58, 386**
 Кишко О. М. **29**
 Кікінеші О. О. **49**

Кічера В. **4, 275**
Кіш Є. Б. **27**
Кіш П. П. **39**
Климентюк М. В. **54**
Климуш В. **70**
Климуш О. Д. **13, 90**
Ковач І. П. **68**
Ковач Ю. І. **14**
Козак І. Ю. **47**
Колесса Ф. М. **36**
Коломацький В. **12**
Колос І. В. **43**
Комаромі А. **52**
Комендар В. І. **16**
Контрош Є. Е. **4, 49, 329, 371**
Копинець А. М. **11**
Корабельщикова Н. І. **48**
Корж-Радько Л. А. **27**
Коробець Є. П. *див.*
Пацкан О.
Корсун О. М. **31, 194**
Костевич І. А. (Іван Карпатський, псевд.) **54**
Котлар Л. **68**
Коцка А. А. **29**
Красницька Т. А. **8**
Криванич Д. В. **48**
Крижевський В. В. **31**
Крилов М. М. **18**
Кроо *див.* Сенеш Л. **34**
Кузка О. І. **55**
Кузьма М. П. **9**
Кукольник В. Г. **12**
Кукуруза П. **16**
Куруц В. Ю. **11**
Кухта В. В. **4, 25, 228**
Кушнір Б. Г. **5, 197, 342**

Кушніренко М. **52**

Л

Левдар М. **42**
Леґеза І. Й. **21**
Леґеза Ф. Й. **52, 347**
Лемко О. І. (Гранчак) **23**
Лендел В. Г. **5, 135, 188, 261**
Лечига Й. Й. **16**
Леснік І. В. **32, 198**
Лихварчик М. **53**
Літераті Я. **9**
Лобода О. С. **5, 116**
Лукс (Грегешен-не) А. **48**
Луценко Н. П. *див.*
Бедзір Н. П.
Луценко Н. П. *див.*
Мищенко Н. П.
Лях В. В. **40**

М

Мадарас Ю. *див.* Марина Ю.
Мадяр Б. **70**
Мадяр-Новак В. В. **5, 10, 85, 203**
Мадяр С.-А. **40**
Майданний В. Л. **33**
Малик Г. (Курій Г. М.) **38**
Малильо С. М. **56**
Маньо-Хрипак Н. П. **10**
Маргітич І. А. **12**
Марина Ю. (Мадарас Ю., псевд.) **29**
Маркін Ф. Є. **49**
Марко В. П. **8**
Маркуш І. І. **42**
Маркуш К. Є. **28**
Маркуш О. І. **49**
Марченко Г. В. **12**

Машкін М. В. **54**
Мегела І. П. **29, 182**
Меденцій Д. І. **51**
Мейсарош К. **36**
Мейнек А. Е. **52**
Мендлик О. **33**
Микита В. В. **11**
Милимко А. М. **49, 319**
Милославський П. П. **33**
Мишанич М. В. **53**
Мишанич С. В. **38**
Мігалкович Й. **20**
Мікловда В. П. **5, 57, 181**
Міравчик Г. **44, 281**
Місюра В. П. **50**
Мищенко Н. П. *див.*
Луценко Н. П.
Мокану Л. М. **58**
Моланич І. О.
(о. Іоанн) **27**
Молнар І. І. **60**
Моца А. І. **42**
Мураній І. І. **17**
Мураній М. І. **26**
Мушинка М. **13, 96**

Н

Набиванець Б. Й. **55**
Навроцька Є. **5, 404**
Небола І. І. **40**
Невицька І. П. **57**
Нейметі М. І. **31**
Неточаєв В. І. **33**
Ніколайчук В. І. **34**
Няхай М. **32**

О

Огієнко В. М. *див.*
Чекотіло В. М.
Олашин М. В. **5, 307, 313, 326**

Олексик І. **29**
 Опачко І. І. **17**
 Опіярі В. І. **46, 304**
 Орлай І. С. **59**
 Орос В. О. **44**
 Орсак Л. **38**
 Ортутай Е. **30**
 Остапець І. Ю. **40**
 Остапець Ю. О. **49, 322**
 Остапчук А. Я. **23**

Ш

Павленко Г. В. **24**
 Пагіря В. В. **5, 93, 118, 142, 165**
 Падяк В. І. **5, 283, 293, 350, 392**
 Палош Ю. **25**
 Палфій М. Ю. **48**
 Папп Ж. **36**
 Парканій І. **7**
 Пастелій І. **10**
 Пастелій І. (Пастельї Я. К.) **27**
 Пастельї Я. К. *див.* Пастелій І.
 Пастеляк А. В. **11**
 Пацкан О. (Коробець Є. П.) **13**
 Пацкан О. В. **26**
 Перенї І., Естергомський **72**
 Переста Ю. Ю. **18**
 Петридес Я. **71**
 Петрінко В. С. **50**
 Петровцій Д. І. **49**
 Петровцій М. І. **56**
 Підгірянка М. (Домбровська М. О., Ленерт) **21**
 Пітюлич М. І. **5, 181**
 Плахотнюк В. М. **59**

Повх Л. П. **25**
 Погойда І. І. **14**
 Поливка І. А. **55**
 Поляк В. С. (Волощук) **59**
 Пономаренко Н. С. **22**
 Поп Д. І. **23**
 Попович В. Ю. **43, 272**
 Попович Д. П. **13**
 Попович І. І. **31**
 Попович П. П. **23**
 Поп Ю. І. **16**
 Потушняк М. Ф. **12**
 Почекутова О. І. **18**
 Прокоп Ю. І. **26**
 Пронін *див.* Василій, архімандрит
 Пуга П. П. **34, 210**
 Пулик О. Р. **5, 397**

Р

Ракоці Ф. ІІ **20, 127**
 Рац В. Л. **25**
 Ребрик І. М. **5, 7, 104**
 Ребрик Н. Й. **5, 175, 381**
 Рейсман Г. **43**
 Рибар І. Г. **38**
 Рижова Г. Б. **5, 352**
 Різдорфер М. **56, 363**
 Річеї Д. **35**
 Рішко В. В. **31**
 Рішко М. В. **19**
 Рішко М. І. **58**
 Рогач І. М. **12**
 Роглев Х. Й. **68**
 Роман І. Ю. **42, 268**
 Ромжа Т., єпископ **23**
 Росул В. **44**
 Росул О. І. **44**
 Роцахівський М. А. **10**
 Руденко Х. Ю. **46**

С

Сабінін А. С. **40**
 Сабов В. В. **17**
 Савіна О. Е. **48**
 Савіна О. М. **315**
 Садовський М. К. (Тобілевич) **57, 383**
 Сайдлер Е. **19**
 Салаї Б. (Баран В. М.) **33**
 Сачко М. О. **40**
 Свальявчик В. П. **47**
 Свенціцький І. С. **22**
 Свистак В. В. **23**
 Світлик П. М. **16**
 Секереш К. Ю. **31, 187**
 Семак Д. Г. **59**
 Сенеш (Кроо) Л. **34**
 Сенько І. М. **5, 302**
 Сидоряк М. І. **45**
 Симчера І. В. **56**
 Сігетї С. В. **16**
 Сікора Д. І. **47**
 Сільвай С. **11**
 Скакандій В. Ю. **16**
 Скрипка В. В. **46**
 Склярський І. Ю. (Югасевич) **60**
 Скунзяк Ю. І. **25**
 Слуцька Є. **5, 132**
 Слюсарчук П. В. **15**
 Смоланка В. І. **22**
 Снігурський О. В. **44, 277**
 Сокач П. П. **30**
 Соколов В. О. **33**
 Сопільняк Т. М. **35, 223**
 Сочка В. В. **9**
 Стадник П. М. **52**
 Станинець Ю. І. **42**

Стегней С. Н. **38**
Стойка М. І. **14**
Сурнін В. Б. **42**
Сухан В. В. **39, 256**
Сухан В. С. **17**
Суховія М.-І. І. **24**

Т

Тарабан О. І. **9**
Таушев О. П. (Авер-
кій, архієпископ) **49**
Тегза В. Ю. **26**
Тесовська Н. А. **9**
Тиводар М. П. **12**
Тіхий Ф. **28**
Тканко О. В. **59**
Тобілевич М. К. *див.*
Садовський М. К.
Томашевська В. І. **34**
Томечек Я. **45**
Томчаній М. М. **51, 337**
Тор Б. **56**
Торич З. З. **5, 25, 176,**
271
Туниця Ю. Ю. **28**
Турянин І. І. **51**
Турянця І. І. **29**
Турянчик М. І. **33**

У

Угрин П. І. **17**
Улинець Г. І. **6, 318**

Ф

Фабіан М. П. **22**
Фаринич О. О. **32**
Фегир В. В. **23**
Федак В. В. **43**
Федака С. Д. **6, 89, 267**
Феделеші К. **70**

Фединець А. О. **56**
Феср В. І. **49**
Фенич В. І. **6, 160, 243**
Фенцик К. **35**
Ференц Н. С. **24**
Ференці Т. **54**
Фесті А. **59**
Фізер С. В. **13**
Філевич І. П. **41**
Фінцицький М. **10**
Фірцак Ю., єпископ **39**
Фогорашій І. (Бережа-
нин) **19**
Фушчич В. І. **52**

Х

Харабарук В. **32**
Хевердле Ф. **72**
Химинець Ю. **36**
Хланта І. В. **24**
Ходанич П. М. **6, 33,**
110
Хоролець В. І. **58**

Ц

Цібере В. М. **58**
Цірікус К. І. **47**

Ч

Чекотіло В. М. (Огієн-
ко) **54**
Чекрій Г. С. **26**
Ченгері Д. **19**
Черкасенко С. Ф. **57,**
372
Черкасов В. Г. **6, 360**
Чобей С. М. **27**
Чонка Я. В. **40**
Чопей Л. **45**
Чубуков Я. А. **50**

Чундак С. Ю. **6, 344**
Чургович І. **10**

Ш

Шайтош Д. **14**
Шапочка І. В. **6, 139**
Шафраньош І. **6, 57,**
249
Шелепець В. І. **34**
Шелепець І. Ю. **6, 193**
Шелепець К. І. **13**
Шепа В. В. **21**
Шершун І. Г. **59**
Шимон Л. **6, 249**
Шманько П. І. **52, 343**
Шніцер М. Й. **37**
Шпала Ф. **46**
Шпеник О. Б. **6, 214,**
255, 330
Шпильова І. К. *див.*
Бандровська І. К.
Шпонтант М. **28**
Шрамл Й. **9**
Шуаїбов О. К. **24**
Шульга І. Г. **37**
Шютєв М. М. **52**

Ю

Югасевич І. *див.*
Склярський І.
Юсип-Якимович Ю. В.
9

Я

Янович Й. Ф. **24**
Янчик О. І. **57**
Яса М. **14**
Яцко П. **31**

ЗМІСТ

Від укладачів	3
КАЛЕНДАР КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАМЕННИХ ТА ПАМ'ЯТНИХ ДАТ 2 0 1 6 РОКУ	7
ЦЕ ЦІКАВО ЗНАТИ – 2016 рік –	61

КРАЄЗНАВЧІ ЗНАМЕННІ ДАТИ

ЮРІЙ ЮРІЙОВИЧ КЕРЧА	77
СТЕПАН ПАВЛОВИЧ БУНДА	81
ОЛЕКСАНДР БЛИСТІВ	87
ОРЕСТ КЛИМПУШ	90
ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА БАНДУРИНА	94
МИКОЛА МУШИНКА	96
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	106
ВОЛОДИМИР ФЕДОРОВИЧ ДУДА	111
ВАСИЛЬ БІДЗІЛЯ	116
МАРГАРИТА ВІЛЬГЕЛЬМІВНА БЕРЕЦЬ	120
ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ БАБИНЕЦЬ	124
ФЕРЕНЦ ІІ РАКОЦІ	127
БОРИС МИХАЙЛОВИЧ ЄРШОВ	134
ПЕТРО МИХАЙЛОВИЧ ГУДИВОК	136
ГЕОРГІЙ ІЛЛІЧ КАЛИТИЧ	141
ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ АНДЯЛОШІ	143
УЖГОРОДСЬКА ЦЕРКОВНА УНІЯ	149
ВАСИЛЬ ВАЛЬО	162
ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ БАДЗЬО	166
ЗОЛТАН ЗОЛТАНОВИЧ ТОРИЧ	176
МАР'ЯН ІВАНОВИЧ ДОЛІШНІЙ	179
ІВАН ПЕТРОВИЧ МЕГЕЛА	182
КАТЕРИНА ЮРІЇВНА СЕКЕРЕШ	187
КНЯГИНСЬКИЙ МЕТЕОРИТ	190
ОЛЕКСІЙ МИХАЙЛОВИЧ КОРСУН	194
ІННА ВОЛОДИМИРІВНА ЛЕСНІК	198
ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ ІВАНЧО	204

ПАВЛО ПАВЛОВИЧ ПУГА	210
ВОЛОДИМИР ІЛЛІЧ ВОЛОНТИР	215
ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА СОПІЛЬНЯК	223
ЕЛЬДАР ЕФЕНДІЄВ	229
ЕДМУНД ЕґАН	235
ІЛЛЯ СЕРГІЙОВИЧ АЛЕКСАХІН	245
АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ ЗАВІЛОПУЛО	251
ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ СУХАН	256
УЖГОРОДСЬКА ГІМНАЗІЯ	263
ІВАН ЮРІЙОВИЧ РОМАН	268
ВАСИЛЬ ЮРІЙОВИЧ ПОПОВИЧ	272
ОЛЕКСАНДР ВАЛЕНТИНОВИЧ СНІГУРСЬКИЙ	277
ГЕОРГІЙ МІРАВЧИК	281
ЯРОСЛАВ БАРНИЧ	284
ТОВАРИСТВО св. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО В УЖГОРОДІ	287
ГАННА ВАСИЛІВНА БОБОНИЧ	295
НАТАЛІЯ ПРОКОПІВНА БЕДЗІР	298
ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ ОПІЯРІ	304
БЕЙЛО ЙОЖЕФОВИЧ ЖЕЛІЦКІ	309
ОЛЕНА ЕМЕРИХІВНА САВІНА	315
АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ МИЛИМКО	319
ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ ОСТАПЕЦЬ	322
ЄНЕ ЕНДРІЙОВИЧ КОНТРОШ	329
АНДРІЙ МИХАЙЛОВИЧ ВОРОН	331
МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ ТОМЧАНІЙ	337
ПАВЛО ІВАНОВИЧ ШМАНЬКО	343
ФЕОДОР ЙОСИФОВИЧ ЛЕґЕЗА	347
СЕРГІЙ БІБА	351
АНДРІЙ СТЕПАНОВИЧ ГОЛОВАЦЬКИЙ	354
МИКОЛА РІЗДОРФЕР	363
МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ ЕРДЕВДІ	368
СПИРИДОН ЧЕРКАСЕНКО	372
МИКОЛА КАРПОВИЧ САДОВСЬКИЙ (ТОБІЛЕВИЧ)	383
ІВАН КИЗАК	386
БОГДАН АНТОНОВИЧ БУЛЕЦА	394
РОМСЬКА ШКОЛА В м. УЖГОРОДІ	399
Показчик прізвищ ювілянтів та авторів статей про них	406

Довідкове видання

КАЛЕНДАР КРАЄЗНАВЧИХ ПАМ'ЯТНИХ ДАТ НА 2016 РІК

Рекомендаційний бібліографічний посібник

УКЛАДАЧ:

Л. О. Падяк

за участі

О. В. Шмайда, Є. Й. Слуцька, І. Р. Фофлак

Випусковий редактор:

Л. О. Падяк

Коректор:

Н. М. Панчук

Відповідальна за випуск

О. А. Канюка

Видавництво Валерія Падяка

вул. Гагаріна 14/3, Ужгород, 88006,

тел. (0312)-693132, моб. 0503726210

E-mail <padiak.valeri@gmail.com>

www.padyak.com

Редактор М. ПАДЯК

(Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 963 від 20.06.2002 р.)

Оригінал-макет: **Л. Ільченко**

Замовлення № 331. Підписано до друку 1.09.2015 р. Формат 60x84/16.

Папір офсет. Гарнітура: Times, Arial. Умов. друк. арк. 24,06 Тираж 300 прим.

Друкарня ТОВ "Папірус-Ф"

Ужгород, вул. Собранецька, 146/39

К17 Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2016 рік [Текст] :
рекоменд. бібліогр. посіб./ Закарпат. облас. універс. наук. б-ка
ім. Ф. Потушняка, Від. краєзнав. л-ри ; уклад. : Л. О. Падяк ;
за участі : О. В. Шмайда, Є. Й. Слущька, І. Р. Фофлак ; відп. за
вип. О. А. Канюка ; випуск. ред. Л. О. Падяк. – Ужгород : Вид-во
В. Падяка, 2015. – 414 с.

ISBN 978-966-387-104-2

Календар-щорічник є орієнтиром для громадськості краю у
перебігу подій, ювілеїв та пам'ятних дат у 2016 році. Основу кален-
даря складають ґрунтовні наукові розвідки про визначних діячів
краю, підготовлені провідними карпатознавцями.

*Представлені матеріали з успіхом можуть бути використані не
лише в бібліотеках краю, але й у регіональній пресі, культосвітніх
установах, навчальних закладах тощо.*

УДК 015
ББК 92